Національна академія управління персоналом

Проблеми модернізації України

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Випуск 10

Матеріали

V Міжнародної науково-практичної конференції
”Розвиток української держави
в умовах активізації євроінтеграційних процесів”
м. Київ, МАУП, 19 березня 2020 р.

Київ
2020

ББК 63.3(4УКР)я43
С76

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 2 від 26.02.20)

Редакційна колегія:
М. Н. Курко (голова), д-р юрид. наук, проф.;
Є. О. Романенко (заступник голови), д-р наук з держ. упр., проф.;
А. А. Ігнатченко (відповідальний редактор), канд. техн. наук;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
Н. І. Верхоглядова, д-р екон. наук, проф.;
В. М. Воронін, д-р іст. наук, доц.;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук, проф.;
А. М. Кислий, д-р юрид. наук., проф.;
Л. В. Янюк (виконавчий редактор)

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: МАУП, 2008 —

С76 Вип. 10: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. “Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів” м. Київ, МАУП, 19 березня 2020 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. — 2020. —408 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано тези доповідей учасників науково-практичних конференцій МАУП з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модернізації України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модернізаційних процесів.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2020

ЗМІСТ

V МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

"Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів"

(19 березня 2020 р.)

Варзар Іван Михайлович
Чому Україна забарилася в дорозі до об'єднаної Європи? На праксіологічне запитання – спроба науково-історіологічних відповідей 12

Веклич Владислав Олександрович
Системні економічні перетворення як передумова національної безпеки України 17

Гнатенко Валерій Сергійович, Панченко Олег Анатолійович, Малєєва Аліна Михайлівна
Інформаційна безпека як складова економічної безпеки держави 20

Гольцов Андрій Геннадійович
Геополітичні аспекти безпеки держави 23

Гордієнко Сергій Георгійович
Державна безпека України: безпека держави, чи країни? 26

Дєгтяр Олег Андрійович, Петренко Олександр Миколайович
Напрями удосконалення моделі взаємовідносин місцевих органів влади та міського пасажирського транспорту 28

Дзьобань Олексій Петрович
Інформаційна безпека: мережевий вимір 31

Дмитренко Геннадій Анатолійович, Головач Наталія Василівна
Ідеологічні та управлінські можливості підвищення якості державного управління в сучасній Україні 34

Заросило Володимир Олексійович
Корупція в Радянському Союзі та її початок 38

Калиновський Юрій Юрійович
Виклики та загрози інформаційному суверенітету української держави 40

Кислий Анатолій Михайлович
Щодо методології використання як доказів матеріалів, отриманих за результатами проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій під час доказування 43

Козенюк Валерий Александрович
Исторические корни феномена национальной безопасности: методологические заметки 46

Корж Ігор Федорович
Місце правової безпеки в системі національної безпеки України 48

Кучук Андрій Миколайович
Верховенство права як фактор необхідності переосмислення вітчизняної парадигми розуміння права 51

Мелков Юрий Александрович
Взаимодействие государства и общества в контексте аксиологических оснований евроинтеграции 53

Мельник Леонід Юхимович
Роль інновацій як фактор розвитку та економічної безпеки підприємства 55

Недюха Микола Петрович
Конституційно-правові засади забезпечення соціальних стандартів життєдіяльності людини – безумовний імператив сталого розвитку України 58

Омельчук Василь Андрійович
Доктринальні засади забезпечення національної безпеки України щодо утвердження прав і свобод людини: проблеми законодавчого регулювання 61

Панченко Олег Анатолійович, Сердюк Ірина Анатоліївна
Сучасні уявлення про інформаційну безпеку в сфері державного управління 64

Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна
Національна ідея як чинник національної безпеки держави 66

Романенко Євген Олександрович, Дацій Олександр Іванович, Мірошніченко Олексій Валентинович, Колишко Родіон Анатолійович, Притоманов Сергій Олексійович, Щокін Ростислав Георгійович
Особливості розвитку публічно-приватного партнерства у системі модернізації професійно-технічної освіти в Україні 69

Романова Лідія Василівна
Конкуренція і співробітництво як стратегічний напрям розвитку бізнесу та вирішення соціальних проблем — маркетинговий контекст 71

Semenets-Orlova Inna Andriivna
Communicative strategies in the public management system 72

Сервецький Іван Васильович
Роль освідомлення у забезпеченні національної безпеки України 74

Сервецький Іван Васильович, Сервецька Юлія Володимирівна
Правові засади візуального спостереження 77

Соснін Олександр Васильови, Кононець Марія Олександрівна
Проблемні питання виховання студентства в контексті проблем національної безпеки 80

Соснін Олександр Васильович
Протистояння технологіям ведення інформаційно-комунікаційних війн — основа національної безпеки 82

Соснін Олександр Васильович, Ляхоцька Лариса Леонідівна
Науково-освітня діяльність закладів післядипломної освіти як складова національної безпеки 88

Стрельбицька Лілія Миколаївна, Стрельбицький Микола Павлович
Мистецтво і наука управління національною безпекою України в умовах гібридної війни 92

Тітова Нонна Аркадіївна
Модернізація державного регулювання соціально-трудових відносин в аспекті розвитку інформаційних технологій 94

Храбан Ігор Анатолійович
Специфіка мовної агресії в соціальних мережах під час інформаційно-психологічного протиборства з Росією 97

Алієва-Барановська Віра Миколаївна
Проблематика системи зобов'язань між суб'єктами договірних (зобов'язальних) правовідносин 99

Басова Ірина Сергіївна
Міжнародний захист внутрішньо переміщених осіб 102

Бисенбаев Файзулла Куанбаевич
Идея прав человека и национализм 104

Бігдаш Володимир Дмитрович
Тенденції розвитку захисту прав споживачів фінансових послуг в Україні 108

Бондаренко Наталія Олександрівна
Маніпуляція свідомістю і поведінкою людей в натовпі 110

Братусь Ганна Анатоліївна
Економічний аспект інтелектуальної власності: сутність та протиріччя 113

Волинчук Юлія Вікторівна, Камінська Ірина Миколаївна,
Формати електронної взаємодії в ключових секторах електронної комерції 115

Гордієнко Михайло Григорович
Світоглядно-екологічні складові раціонального природокористування 118

Гулак Олена Василівна, Ярмоленко Юлія Володимирівна, Гулак Яна Дмитрівна
Аналіз категорії "політика" крізь призму реалізації державної влади: інституційний та сутнісний виміри 122

Гулак Олена Василівна, Ярмоленко Юлія Володимирівна, Ночвіна Олена Василівна
Корупція як основний чинник запобігання євроінтеграції України 125

Дорошенко Лідія Степанівна
Демографічна безпека як складова національної безпеки 127

Дорошенко Лідія Степанівна, Лапицька Ніна Іванівна
Якість трудового потенціалу організації як основна складова процесу ефективного управління персоналом та фактор національної безпеки 129

Дутчак Галина Онуфріївна
Співробітництво Французької Республіки і України: участь Посла Франції в Україні в окресленні шляхів вирішення українських питань 133

Євчук Тетяна Володимирівна
Нагляд прокуратури за службово-бойовою діяльністю в Україні та Європі: порівняльний аналіз 136

Zhukova Iryna Vitaliivna
Current directions of education abroad and their adaptive ways for Ukraine 138

Завгородня Марія Юріївна
Кіберзагрози як глобальний і національний виклик *139*

Заросило Віталій Володимирович
Окремі питання класифікації масових заходів *142*

Згалат-Лозинська Любов Олександрівна
Правові проблеми активізації інноваційної діяльності в Україні в умовах євроінтеграції *143*

Ігнатюк Олег Володимирович
Аналіз законодавства пострадянських країн щодо використання результатів негласних розслідувань під час доказування у судовому провадженні *146*

Кабанцева Анастасія Валеріївна
Інформаційна безпека дитини в державній політиці *153*

Калініченко Зоя Дмитрівна
Україна у світлі геополітичних змін в Європі *156*

Карбовська Любов Олександрівна
Особливості комплексу маркетингу на ринку медичних послуг *158*

Кобржицький Всеволод В'ячеславович, Олейнік Ольга Миколаївна
Особливості менеджменту туристичного підприємства в умовах актуалізації соціально-економічного розвитку *161*

Коваль Микола Іванович
Принципи оподаткування і практика їх застосування в Україні *164*

Козаченко Олександр Іванович
Щодо змін у питаннях отримання інформації шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності *167*

Костюк Євген Сергійович
Політико-правові механізми формування провладних громадських об'єднань в УСРР – УРСР у 20–30-ті рр. XX ст. *174*

Костюк Тетяна Олександрівна
Процеси у вищій освіті в світлі сучасної фази євротрансформаційних процесів *176*

Крет Галина Романівна
Забезпечення використання доказів для підтвердження достовірності чи недостовірності інших доказів як міжнародний стандарт формування належних доказів *179*

Лебедь Ольга Николаевна
Комбинированное правовое взаимодействие государства и общества *181*

Лісовська Юлія Петрівна
Стан та перспективи розвитку нейробіолінгвістики: загрози та правовий захист *183*

Медвідь Федір Михайлович, Кутузов Віталій Анатолійович, Шеленговський Владислав Вікторович
Антикорупційна політико-правова культура: проблеми інституалізації *186*

Медвідь Федір Михайлович, Урбанський Максим Вікторович, Давидюк Павло Миколайович
Національні цінності як фундаментальні основи національної безпеки держави *188*

Міхатуліна Олена Миколаївна
Державний контроль та нагляд за господарською діяльністю та засоби державного захисту прав суб'єктів господарювання *190*

Найдьонов Іван Миколайович
Психолого-педагогічні аспекти управління процесом впровадження інновацій при наданні освітніх послуг *193*

Нич Тамара Володимирівна
Вплив Інтернет-комунікацій на суспільну активність молоді *197*

Олійник Олександра Валеріївна
Використання зарубіжного досвіду в процесі реформування Національної поліції *198*

Пальм Наталья Дмитриевна
Информационное общество и философская культура *201*

Сладкевич Володимир Петрович, Петечел Альона Олегівна
Шляхи удосконалення управління колективом закладу охорони здоров'я *202*

Сладкевич Володимир Петрович, Желязо Степан Володимирович
Шляхи удосконалення організації надання адміністративних послуг органами виконавчої влади *205*

Стогова Ольга Володимирівна
Адміністративно-територіальний устрій України: проблема правового регулювання *208*

Томашевська Ольга Анатоліївна
Продовольча безпека як основа національної безпеки країни *211*

Тьорло Володимир Олександрович, Мірошниченко Вікторія Володимирівна
Проблеми аграрного землекористування України за умов євроінтеграції *213*

Тьорло Володимир Олександрович, Романчук Владислав Олександрович
Шляхи удосконалення організації міжнародних пасажирських перевезень на вітчизняних підприємствах *215*

Федченко Олексій Сергійович
Окремі аспекти формування режиму у місцях позбавлення волі *217*

Чорна Марія Федорівна, Ковальов Вадим Вікторович, Руднєвська Любов Анатоліївна
Національна безпека України: деякі питання історіографії *219*

Lebiedieva N. A.
Concepts of the legal state in the modern context of scientific views of ukrainian scientists *221*

Агаєв Хусейн
Порівняльний аналіз визначення злочинів в Кримінальному кодексі України та Кримінальному кодексі Азербайджанської республіки *224*

Альван Амро
Формування державної політики у сфері національної безпеки США *226*

Авраменко Олександр Юрійович, Андрієвська Людмила Олексіївна
Особливості кваліфікації злочину, передбаченого ст. 286 КК України *228*

Артемчук Ольга Миколаївна
Міжнародний досвід з питань захисту персональних даних *231*

Барнабішвілі Ніколоз
Використання процесного підходу в дослідженнях державного регулювання освітянської проблематики *233*

Войтенко Володимир Валентинович
Принципи організації та здійснення фінансового контролю в системі державного управління *235*

Долгіх Максим Вікторович
Проблеми оптимізації інструментів впливу на професійні кадри системи охорони здоров'я України *238*

Желай Олексій Вікторович
Формування та реалізація податкової політики України в сучасних умовах державотворення *240*

Зінсу Ольга Іванівна
До питання про злочин домашнє насильство: інституційний дискурс *242*

Ісмаілов Гусейнгулу Ілхам
Механізми інституційної підтримки технологічної та структурної модернізації аграрних підприємств *245*

Колесник Володимир Анатолійович
Захист публічних інтересів як місія органів публічної влади: управлінський аспект *247*

Коломієць Аліна Миколаївна
Проблеми відповідальності за загрозу або потенційну можливість вживання наркотичних засобів у публічному місці *250*

Кравченко Лариса Володимирівна
Деякі кримінально-правові проблеми забезпечення безпеки державного діяча *252*

Кривоберець Марина Миколаївна
Потенціал конкурентоспроможності туристичних підприємств *254*

Крупєй Сергій Романович
Щодо виконання поліцейським спеціального завдання у США *256*

Кузьменко Ганна Олександрівна
Досвід розвинених країн з питань забезпечення кадрової безпеки *257*

Лантух Ірина Сергіївна, Безрідна Наталія Олександрівна
Поняття та захист авторського права в Україні *259*

Лантух Ірина Сергіївна, Попко Станіслав Васильович
Корупція в органах місцевого самоврядування: сучасний стан та шляхи подолання *262*

Мазур Юлія Володимирівна
Вплив п'яти сил конкуренції на ринку автоперевезень вантажів *264*

Мазурчук Павло Миколайович
Політична корупція в Україні: сутність, механізми протидії *267*

Миколаєць Олександр Олександрович
Особливості модернізації державної соціальної політики в Україні *269*

Міхеєв Микола
Етапи формування адміністративного права *271*

Мукан Іван Васильович
Складові механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини *274*

Ніколенко Ігор Олегович
Методика формування механізму мережевої взаємодії у сфері надання житлово-комунальних послуг *277*

Перова Людмила Вікторівна
Історія участі правоохоронців МВС України у миротворчих операціях ООН *279*

Перцев Роман
Окремі методи використання дактилоскопіювання в криміналістичній практиці в умовах сьогодення *282*

Підпалий Вячеслав Валерійович
Неповнолітні як спеціальні суб'єкти в адміністративному праві *284*

Поклонська Оксана Юріївна
Розвиток інституту шлюбного договору в Україні як інструмент цивільно-правового регулювання майнових відносин подружжя *286*

Помогайбог Богдан Веніамінович
Інвестиційне забезпечення реалізації проектів публічно-приватного партнерства *288*

Сервецька Юлія Володимирівна
Роль права у забезпеченні національної безпеки *291*

Середюк Катерина Володимирівна
Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в аграрному бізнесі України *294*

Слива Юрій Михайлович
Деякі підходи до поняття судового контролю під час досудового розслідування *296*

ДОПОВІДІ МАГІСТРАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ

Аксьонов Іван Олександрович
Деліктне зобов'язання як цивільне правовідношення *299*

Базильчук Марія Василівна
Актуальна проблема трудової міграції в Україні *304*

Бурак Андрій Дмитрович
Шляхи вдосконалення управління зовнішньоекономічними операціями підприємства *306*

Верещак Сергій Дмитрович
Трансформація оборонної стратегії НАТО під час російсько-українського конфлікту *309*

Вишнівська Тетяна Олексіївна
Проблеми дотримання принципів державного регулювання підприємницької діяльності в Україні *310*

Войтко Тетяна Владиславівна
Зарубіжний досвід у сфері управління конкурентоспроможністю підприємств *313*

Габедава Мурмани Эльдарович
Особенности кадровой политики организаций *316*

Гавриленко Михайло Володимирович
Сучасні підходи до мотивації персоналу в менеджменті *319*
Данилишин Світлана Степанівна
Переваги та недоліки адвокатської монополії в Україні *321*
Дивак Оксана Анатоліївна
Актуальні проблеми розвитку інформаційних технологій та їх вплив на розвиток держави *323*
Зозуля Світлана Миколаївна
Принципи діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції *325*
Золотарьова Світлана Миколаївна
Інвалідність як соціальна проблема *328*
Зубрицька Злата Юріївна
Євроінтеграційні процеси в державному регулюванні ринку органічної продукції в Україні *330*
Зубрицький Іван Олександрович
Правові засади забезпечення конкурентоспроможності продукції аграрного сектору в умовах євроінтеграції *333*
Кльова Валерія Олегівна
Умови та загальний зміст цивільно-правової відповідальності як виду юридичної відповідальності *335*
Кучер Роман Валерійович
Система національних антикорупційних органів *337*
Лесик Світлана Володимирівна
Правова процедура створення господарських товариств: актуальні проблеми сьогодення *340*
Лиманець Олександр Олександрович
Принципи діяльності Національної поліції України *343*
Логутов Радислав Ігорович
Лобізм в геополітиці США та України: методологічний аналіз *345*
Лопусевич Володимир Петрович
Правова система України в контексті інтеграції правових систем Європи *347*
Нерушак Вікторія В'ячеславівна
Шляхи підвищення мотивації персоналу підприємств туристичної галузі *350*
Нещерет Валерія Євгеніївна
Шляхи удосконалення управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств *353*
Перетятько Ян Сергійович
Корупція та її вплив на євроінтеграційні процеси *355*
Петренко Владислав Олександрович, Топчій Юрій Святославович
Розробка автоматизованого робочого місця касира у гіпермаркеті *358*
Поліщук Микола Вікторович
Адвокатура в Україні та її діяльність *361*
Пономаренко Аліна Євгенівна
Моніторинг способу життя суб'єктів декларування *364*

Попова Надія Олександрівна
Проблеми виникнення конфліктних ситуацій на підприємстві на прикладі ресторану "SILVER" *366*

Примаченко Людмила Євгенівна
Світовий досвід механізмів запобігання та протидії корупції, напрямки адаптації їх в Україні *369*

Пташинський Ігор Ігорович
Спеціалізація судів в Україні та за кордоном: порівняльно-правовий аспект *371*

Ревенок Максим Олександрович
Аналіз підходів щодо маштабованості біткоїна *373*

Рец Віолетта Володимирівна
Кримінальний аналіз в системі боротьби зі злочинністю *377*

Савченко Роман Ігорович
Шляхи вдосконалення управління експортними операціями підприємства *380*

Сквира Наталія Григорівна
Механізм оцінювання державних службовців як основа професіоналізації державної служби *382*

Соколюк Альона Олексіївна
Організація роботи аптек як фактор якісного забезпечення населення лікарськими засобами *384*

Смулка Анастасія Владиславівна
Елементи та структура організаційної культури *387*

Старусьова Альвіна Михайлівна
Розвідка з відкритих джерел — виявлення загроз інформаційній безпеці *390*

Степура Лілія Вячеславівна
Пріоритетні напрями вдосконалення антикорупційної політики в Україні *392*

Хринюк Олена Русланівна
Інструменти регулювання галузей аграрного сектору економіки *394*

Швець Валерій Андрійович
Екологічна політика України як фактор забезпечення загальнонаціональної безпеки *397*

Шинькович Андрій Васильович
Інституціональні засади взаємодії держави і громадянського суспільства як базис розвитку місцевого самоврядування *398*

Шишкіна Ксенія Олегівна
Інформація як основа кримінально-правового забезпечення протидії злочинності *401*

Шкуропацька Ольга Юріївна
Корупційні правопорушення та їх вплив на євроінтеграційні процеси *403*

Янкова Інна Іванівна
Загальна характеристика корупційних злочинів, їх класифікація *406*

V МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

”Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів”

(19 березня 2020 р.)

І. М. ВАРЗАР

д-р політ. наук, проф., НПУ ім. М. П. Драгоманова, м. Київ

ЧОМУ УКРАЇНА ЗАБАРИЛАСЯ В ДОРОЗІ ДО ОБ’ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ? НА ПРАКСІОЛОГІЧНЕ ЗАПИТАННЯ — СПРОБА НАУКОВО-ІСТОРІОЛОГІЧНИХ ВІДПОВІДЕЙ

”Чергування приготувань і самих дій —
достойне політичної мудрості,
але відділяти їх одне від одного досить
самонадіяно й небезпечно”
Ф. Бекон
(Про гідність і примноження наук, 1623) [1; т.1, 376]

”Українська інтеграціоністська тема” ставить більше запитань, ніж низка соціально-політичних дисциплін у змозі (навіть між собою координуючись) дати на них однозначні, науково вивірені відповіді. Мені на допомогу прийде провідна думка з полісемічного трактату **Френсіса Бекона** (наведена в епіграфі), в якій міститься головна, як на мене, відповідь на формульне запитання теми статті. До нього я ще повернуся, а на інші контекстні відповіді “зумисне наштовхнуся” при викладі матеріалу в обрамленнях теоретико-методологічного інструментарію засадованої мною деякий час тому назад нової галузевої наукової дисципліни ***політичної кратології*** [2, 21–22].

1. Хто та що передувало Україні на шляху до євроатлантичних горизонтів?

Тенденції до глобалізації, інтеграції та взаємопов’язаності людства рельєфніше за попереднє стали проявлятися з середини XX ст., одразу ж після закінчення Другої світової війни. У більш-менш чіткі законовідповідності ці об’єктивні об’єднавчі тенденції та чиїсь суб’єктивні інтеграційні прагнення найбільш рельєфно стали “самоскладатися” в роки останньої третини минулого століття. Вже в 70 — 80-х роках стали виникати й міжнародні політико-правові інституції, які намагалися “впорядковувати” інтеграційні процеси та явища і суб’єктивними (правовими та концептуальними) засобами, тим самим “унормовуючи” об’єктивний рух європейства до

обріїв цивілізаційного оформлення континенту у вигляді цілісного єства "мислячої матерії".

Під кінець ХХ ст. виникло і малозрозуміле й донині ***"світове суспільство***, яке незалежне від національних суспільств і системи образів, породжене постійним пошуком руху вперед..." [3, 8]. Стандартизоване на Заході політичне мислення породило й надбудову над тим "суспільством" — ***"Світовий Уряд"***, який ніким не обирається та не призначається, невідомо з яких кратологічних персоналій складається, не має місця постійного перебування і ані перед ким не звітує, але дедалі відчутнішим чином вимагає від усіх світових політичних суб'єктів (особливо ж від урядів відповідних країн) прислуховуватися до його "порад", "суджень" і "рекомендацій".

Але чи має ця *"figura-incognita"* якусь аплікацію до моєї дискурсної теми? Гадаю, має... Можливо, ця фігура, — опосередковано чи впливовими імпульсами від дуалій ЄС — НАТО, Рада Європи — ОБСЄ, МВФ — ЄБРР та ін., — вчить нас новітньої політичної конспірології від **І. Валлерстайна**: "Не висовуйтесь із координат "створеної суто для тебе" невралгічної точки світ-системи" [4, 78]. Скажімо, якщо пильніше вдивлятися в логіку розташування суб'єкт-дуалістів у названих вище пар "кураторів України", то чітко стане зрозуміло, котрий з них ***"за" нас***, а котрий — ***"за" Росію*** у питанні про "системне затівання" та гіпотетичне "розв'язання" Крим-Донського геополітичного конфлікту. Ось чому я часом не відв'яжуюся від уяви про те, що так часто вживана в нашому політмовленні ідеологема "Україна перебуває під зовнішнім урядуванням", — що в цьому інфернальному контексті йдеться саме про той, не такий уже й міфологемний, "Світовий Уряд".

Повернемось до позитивно-конструктивних граней обговорюваної теми... У невпинному глобалізаційному русі на планеті інтеграційний орієнтир веде Європа, і поки що найбільш рельєфним втіленням названого ерзац-"стандартизованого суспільства" є ***"Євросоюз"*** (ЄС), а "політико-інституційною надбудовою" над ним — "***Єврокомісія"*** (ЄК, ерзац-"уряд") та "***Парламентська Асамблея Ради Європи"*** (ПАРЕ, ерзац-"європарламент"). З 1997 р. до цієї кратологічної структури додалася своєрідна "інтернаціональна правотворча й законодавча гілка влади" — ***Міжнародний Суд з прав людини*** — "Гаазький Суд" [**5**, 17]. За суттю та призначенням першою, правлінською владою в об'єднаній Європі ще 1949 р. було визначено ***Раду Європи***, метою якої є "підтримка основних принципів прав людини, плюралізму, демократії, верховенства права, а також зростання добробуту усіх громадян Європи" [**6**, 401]. Отже, уже під кінець ХХ ст. об'єднана Європа мала в політико-кратологічній надбудові ***чотири гілки влади*** (а не три, як у нас); і ***живуть там люди не в державах, а в країнах***, і в жодній з тих країн немає такої абсурдоти, як "ЗМІ — орган/гілка влади", — як у нас.

2. Західна Європа починає стукати в сусідські центральні та східні ворота

З початку 90-х років під означеною надбудовою — та суто до Західної Європи локалізованою — виявилася "Європа–10", — спільнота країн, яка утворилася в лютому 1992 р. за приписом "Маастрихтського Договору" того ж таки року. За іншим приписом цього Договору (коли наприкінці 1992 р. до спільноти додалося ще п'ять країн) країни-члени утворили три символічні мікросоюзи: політичний, економічний, монетарний. 1998 року до цієї символіки додався специфічний "сусідський союз" — досить умовно складена група пострадянських "країн-кандидаток", серед яких — і Україна, яка заявила про себе, як про "європейську спільноту", ще у жовтні 1994 р., під час проведення першого самміту "Україна — Євросоюз". Того ж таки року Указом Президента була прийнята "Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу".

На стику 80-х і 90-х років, — коли скінчилася "холодна війна", зі світової геополітичної арени зникла "соціалістична система країн-народів-держав", і світ став

багатополярним, актуальницьки загострилася ***проблема безпеки життя*** як всередині інтегрованих країн, так і в рамках їхнього союзного цілого, — Євросоюзу. Виникла дилогія "безпека зверху — безпека знизу". Для реалізації безпекових вимірів "зверху" у Лісабонській Декларації "Система спільної та всеосяжної безпеки Європи у XXI столітті" (1996 р.) визнали вкрай потрібним поточному часові та перспективі феномен "всебічного зміцнення, розширення та руху на Схід як Євросоюзу, так і "Альянсу країн євроатлантичної солідарності" (одна з назв Альянсу: НАТО).

Довгих років потрібно було на те, щоб довести світові (та особливо "тугим на вухо" окремим верствам політичної еліти в Україні), що названа організація опікується "захистом свободи, спільної спадщини і цивілізації народів-членів [Євросоюзу і НАТО]", яка гарантує усім країнам-членам "надійну безпеку, більшу стабільність та кращі механізми долання криз" [**7**, 11,13]. Відтоді соціально-політичні євроінтеграційні явища, факти й процеси окремо від воєннобезпекових і геополітичних євроатлантичних явищ, фактів і процесів не розглядають лише в тих (здебільшого, європейських) країнах, де у владі — бодай епізодично — перебувають псевдополітичні дилетанти, непрофесіонали або відкриті політико-апатридні сили та впливові особи псевдодержавних діячів.

Дані негативні обставини зумовлюють об'єктивний розкол "країн-кандидаток" на три підгрупи, — а) на країни, які успішно рухаються євроінтеграційним шляхом, але — тим часом — обтяжені негативами на євроатлантичному шляху; б) на країни, які успішно рухаються євроатлантичним шляхом, але, навпаки, не мають чітких та реальних шансів на успішне долання курсу на статутне членство в ЄС (наприклад, Туреччина); зрештою, в) на країни, які взаємокорелятивним чином, — з орієнтацією на ЄС і НАТО, — надто обтяжені антиінтегративними негативами, — через що вимушені "тупцюватися на місці" (на жаль, яскравим прикладом тут є Україна).

Попри те, що, (1) починаючи з 1994 р., Україна проводить регулярні саммітові зустрічі з керівництвом ЄС; що (2) до складу усіх урядів завше включено "спецфігуру євроінтегратора" (аж до посади окремого віце-прем'єра); що (3) кожний уряд розробляє свій (найчастіше — річний) "План **ПДЧ**" (план досягнення членства в ЄС), — попри усе це наш "євровіз" і нині там, — на рівні червня 1998 р. (коли була затверджена згадана "Стратегія інтеграції України до Євросоюзу"). На жаль, всьому світові видно, що Україна об'єктивним чином опинилась "в обіймах" означеного вище (пункт "в") дистрофного ситуативу. Мене, автора цих рядків, не полишає одна думка-констатація п'ятнадцятилітньої давнини... Навесні 2005 р. я дійшов висновку, що з нами стався масштабний ретроградно-стагнаційний зсув. "За прямої вини держави ... країна тупцюється на місці. Змарновано час, ресурси, задавнено мрії мільйонних мас людей, перспективні орієнтири країни, пригальмовано не лише інтеграційний рух України, але й її загальноцивілізаційний поступ" [8, 60, 76, 80].

Найпекучіша гіркота — від іншого висновку: за останні п'ятнадцять років, — за час очолювання країни трьома політико-кратологічними командами, — майже нічого не змінилося у ставленні інститутів політичної влади до основних концептів політичної науки взагалі та, зокрема, до широко відомої в Європі галузевої дисципліни "Інтеграціоніки". Один з тих концептів наразі слугує підказкою й засторогою: перш ніж галасливо об'являти "похід до Заходу Європи", її, Європу, "слід побудувати у себе вдома" (бодай в мініатюрі), — та ще й за її критеріями, а не за своїм "хотінням".

3. Об'єднана Європа — VIS-Á-VIS — Україна: чим критерійно вимогливою для нас є Євросоюз

Від "Римського Договору" 1957 р. до "Маастрихтського Договору" 1992 р. "нова Європа", — з точки зору внутрішньої, — комплектувалася майже у спонтанному

порядку та з огляду на потреби поточного моменту у відповідних країнах-консолідантах, а з точки зору зовнішньої, — з орієнтацією на холодновоєнні відносини між США і СРСР та між НАТО й ОВД (Організацією країн-членів Варшавського Договору). Маастрихт-92 лише "задав тон", а "Копенгагенські критерії" 2001 р. вже концептуальним чином засадували досить досконалі правила комплектації Євросоюзу "в якості системи, яка визнає суб'єктами не лише країни-члени, але також і їхніх громадян, ...надаючи кожному з них як обов'язки, так і права суб'єктів" [9, 20].

На початку XXI ст. та на тлі засвоювання європейцями Копенгагенських критеріїв (2001 р.) у вищому керівництві ЄС замислились над питанням теоретико-праксеологічної значущості та перспективного актуальменту євроатлантичного феномену в цілому. **Жак Делор** (відомий політик і політолог та один з очільників Комісії ЄС першої половини 1990-х р.) зініціював до осмислення усіма свій "Чотиричленний імператив" підготовки на його концептуальних підставах і "розповсюдження по світах" спеціального теоретико-методичного посібника. Вже на початку 1997 р. під його науковою редакцією побачила світ теоретико-інструктивна книжка ***"Інтеграціоніка"***. У передмові до неї **Делор** зазначав: перед викликами сучасності та "ніколи не визначеної перспективи грядущого дня" мислячим європейцям на стратегічних стадіях євроінтеграції народів в Асоціацію (а) потрібно якомога глибше ***пізнати*** її зміст, (б) ***діяти*** в ім'я прогресування її мети, (в) ***бути готовими*** до застосування додаткових зусиль під час подолання антиінтегративних викликів та (г) намагатися ***жити*** в колективі Асоціації свідомих консолідантів [10, p. 37]. (Дещо пізніше в полеміці з **Ж. Д'Естеном**, — екс-Президентом Франції та — на той момент — автором таки провaленої "Конституції нової Європи", — **Делор** зняв з обговорення свою книжку, і для науково-читацької публіки вона продовжує побутувати "в динамічному активі").

Отже, самовималювалася гігантська ментальна дистанція — ***від*** стихійних об'єднавчих кроків ***до*** першооснов науково-критерійного осмислення історичної значущості феномену об'єднання однотипно побудованих країн перед викликами (тамтешнього) поточного моменту. Ось тут і можна констатувати, що, зрештою, вже мали б консеквентно зазвучати й епіграф із трактату "Про гідність і примноження наук" **Ф. Бекона** та дещо поверхово викладені "імперативні вимоги" **Ж. Делора**. Тобто, в кінцевій інстанції усім має стати зрозумілою вимога часу: доки не зрозуміємо глибинний зміст концепту "Євросоюз — система для себе і світу", з одного боку, — доти в реалісменті не збагнемо наукові дистанції між країнами-членами Євросоюзу та диспозиції членів інтегративної тріади: ***"ЄС — НАТО — конкретна консолідантна країна"*** в сучасному динамічному світі, — з іншого боку.

З огляду на реалії часу на згаданій дистанції ***від*** Маастрихт–1992 ***до*** Копенгаген–2001 основні інтеграційні критерії зводилися (в основному) 1) до апріорного визначення асоціативних стадій, які має пройти країна-кандидат; 2) до аппреціації міри достатності та якості людських, науково-організаційних, інженерно-технічних, природних та інших ресурсів країни-кандидата; 3) до оцінки міжетнонаціонального клімату в країні-кандидаті; 4) до виявлення динамічного стану політико- і мовно-комунікативної культури різнорівневих еліт в країнах-кандидатах. Гріх було б сказати, що правлінські кратологи, урядовуючі менеджери та янусовоорієнтовані еліти останнього п'ятнадцятиліття — бодай уві сні — всерйоз замислилися над потребою "заповнити адекватним українським змістом" неодноразово названі Копенгагенські критерії. Ось і самовималювалася друга відповідь на формульне запитання теми статті. Та й це ще не все...

Після Копенгагена–2001 і дотепер вже йдеться про дві групи оновлених самим життям критеріїв. *Перша* — це ***співставлювані характеристики*** країн-кандидатів

і вже країн-автентичних членів ЄС: а) за рівнем зрілості сфер і галузей суспільного життя до самореформування й перманентної модернізації за європейськими критеріями; б) за етнічною та поколінською структурою населення з точки зору "людських ресурсів" розвитку Євросоюзу як соціально-політичного цілого; в) за станом справ у реаліях ООНівського Індексу розвитку людського потенціалу та г) за законодавчими стандартами соціально-політичного життя. Невиконання означених критеріїв — третя відповідь на сакраментальне запитання: мовляв, як так сталося, що ми "обламалися на самому початку нерозпочатого шляху" до євроатлантичних берегів?..

Друга група нових критеріїв — це ***специфічні характеристики***: а) за геополітичним розташуванням країни-кандидата; б) за природним ресурсозабезпеченням народного господарства країни-кандидата; в) за безпековим самооблаштуванням країни-кандидата; г) за станом зрілості політичних еліт та їхньої здатності справлятися зі специфікою політичного урядування країною та, зрештою, д) станом саморозвитку суспільних справ у країні-кандидаті в порівнянні з умовними "стандартами" в якійсь провідній країні-статутному члені ЄС. У синтезі це все означало б, що умовно узята країна-кандидат успішно "розбудувала об'єднану Європу у себе вдома". Яку ж Європу може будувати та третина еліти, яка "реставрує" стару Євразію, а ще одна третина воює з власними "меншими братами" навколо політико-комунікаційної та науково-освітньої мов?.. Це й є четверта негативно-риторична відповідь на запитання з формули теми статті.

Але дана сформульована вище двокритерійна теоретична каденція ще не є повною, — потрібна ще "співставлювана" картина стану справ у такій країні-кандидатки, яка є багатонародною спільністю. Її можна вимальовати собі на двох корелятивних рівнях, — внутрішньому та зовнішньому. ***Для внутрішнього рівня*** найбільш важлива самооцінка "інтеграційної готовності" самої країни-кандидата з точок зору (1) сталої міжетнічної консолідації суспільства, в якому живуть бодай два-три і більше народів-етносів; (2) закріпленості конституцією єдність етнополітичних суб'єктів та етнорегіонів навколо державно-управлінських програм чинного уряду; (3) оптимальної розвиненості та благопозитивно реформованих основних сфер життя та галузей життєдіяльності людей; (4) оптимально сформованих та "творчо діючих" соціальних стандартів життя усього громадянського масиву людей у даній країні.

Для зовнішнього рівня кореляції провідними є критерійні вимоги керівних органів Євросоюзу як до окремих, так і до всіх країн-кандидатів. А саме: (1) принципова одноманітність політико-державної надбудови (конституційний лад, форма правління, тип політичного режиму, модель державного управління суспільними справами, стала судово-правова система) країни-кандидата); (2) модельна "однаковість" стандартів соціального життя у країнах-членах ЄС та у країни-кандидата; 3) наявність у країн-членів організації-інтегратора та у країн-кандидатів "приблизно однакових ситуаційно-безпекових побудників до єднання лав, сил і зусиль заради миру, спокою та процвітання народів-консолідантів" [11, 68]; зрештою, (4) відсутність у країни-кандидата до будь-кого у світі (особливо ж до сусідів) територіальних, природосировинних або ж культурно-інтелектуальних претензій, безпідставних вимог і позаправових реституцій.

До зазначених інтеграційних критеріїв вселюдська соціально-політична думка та практика, як зазначено на початку статті, йшли з досить давніх пір. І усе більш-менш послідовно діялося за ланцюгом: мета — дія — результат-імпульс до постановки нової мети — нова дія — новий результат — нова мета і т. д.. З точки зору історіологічної, ми певні в тому, що прийдешні етноколіна та вікові покоління означений діяльнісний ланцюг ще проторують, настійніше від нас, — попри те, що горизонт і від них

тікатиме, як і від нас, сьогоднішніх... А до тої пори світлого часу нам, сучасникам, залишається частіше згадувати рядки з пісні молодих років: "Жила б країна рідна, — й немає інших турбот..."

Джерела

1. Бэкон Ф. Сочинения в двух томах. — Том 1. — М.: "Мысль", 1977. — 567 с.
2. Див.: Варзар І.М. У витоків процесу легалізації політології та її "обростання" галузевими соціально-політичними науками // Наукові праці МАУП. Серія: Політичні науки. — 2018. — Вип. 2 (56). — К.: "Видавничий дім "Персонал". — С. 6–24.
3. Мартен Домінік, Мецжер Жан-Люк, П'єр Філіп. Соціологія глобалізації / Пер. з фр. — Львів: Кальварія, 2005. — 208 с.
4. Цит. за: Власова Ольга. Результат, обратный желаемому. Беседа с Иммануилом Валлерстайном // Эксперт — Украина. Украинский деловой журнал. — 2005. — №19. — 23–29 мая. — С. 73–80.
5. Гоці Сандро. Урядування в об'єднаній Європі / Пер. з італ. — Львів: Кальварія, 2003. — 208 с.
6. Цит. за: Довідник НАТО / Пер. з англ.. — Брюссель: Вид-во Ради Європи, 2001. — 528 с.
7. Цит. за: Там само.
8. Див.: Варзарь И. Размышления на обочине тернистого пути Украины и Молдовы к евроатлантическим берегам // Чорноморська безпека (Севастополь), — 2005. — №22. — С. 66–80.
9. Цит. за: Варзар І.М. Міжнародна соціально-політична інтеграція: Авторський теоретичний курс. — К.: Вид. НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. — С. 19, 20. — 38 с.
10. Див.: Varzari Ion, Varzari Pantelimon. Unele observaţii privind Curriculumul disciplinar în învăţământul superior naţional // Integrarea europeană şi învăţământul universitar. Materialele conferinţei internaţionale "Integrarea Europeană şi învăţământul universitar". 28–29 octombrie 2005. — Chişinău: CEP USM, 2007. — Pag.37–39. — 204 pag.
11. Цит. за: Мартен Домінік, Мецжер Жан-Люк, П'єр Філіп. Соціологія глобалізації. — 208 с.

В. О. ВЕКЛИЧ

д-р юрид. наук, НН ІП МАУП

СИСТЕМНІ ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проблема розвитку сучасних суспільних відносин в Україні фактично не знаходить належної уваги у контексті досліджень національної безпеки. При цьому саме суспільні відносини у їх системному вираженні дозволяють на практиці забезпечувати реалізацію правових приписів, виражених у регуляторних актах. Суспільні відносини також виражаються у різних сферах соціальної взаємодії, до яких належить і економічна, що сутнісно відображає сегмент національної безпеки.

Перетворення у економічному середовищі перебувають у безпосередньому взаємозв'язку з фактичними суспільними відносинами. Останні інтерполюються на практику через взаємодію і взаємозв'язки між умовними "контрагентами" або учас-

никами відповідних відносин. При цьому практика забезпечення національної безпеки засвідчує, що економічні відносини перебувають у системному взаємозв'язку з її іншими системотворчими аспектами.

Системні економічні перетворення у цьому дослідженні розглядаються у якості змін комплексного характеру, що зачіпають базові економічні відносини, та різні аспекти забезпечення національної безпеки, виражаючись у коригуючому впливі інституційних регуляторів та інших зацікавлених суб'єктів щодо видозміни характеру соціальної економічної взаємодії. Так, у ч. 1 ст. 17 Конституції України зазначено: "Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу" [1], але спеціальне законодавство щодо цього було опрацьованим порівняно нещодавно.

Дещо контрастно у ч. 3 ст. 17 Конституції України вказано: "Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом" [1]. Останнє положення набуло дещо розширеного вираження у ч. 1 ст. 12 Закону України "Про національну безпеку України": "Сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки" [2]. Подібне формулювання є актуальним з точки зору визнання громадянського суспільства у якості одного з вагомих чинників впливу на соціальне середовище разом з органами державної влади, що заперечувалося за радянського періоду.

З урахуванням наведеного, можна вказати на практичну потребу щодо розробки комплексної моделі системних економічних перетворень, що має забезпечувати можливості для реалізації змін щодо укріплення національної безпеки у сфері економіки на вітчизняному рівні.

Для багатьох пострадянських держав інерційними лишаються проблеми щодо неврахування прикладних аспектів щодо здійснення правового регулювання. Так, за радянського періоду були поширеними приписки і "неточності" при поданні економічної звітності, що використовувалося зацікавленими сторонами для отримання тих чи інших благ. Викривлені відомості у подальшому бралися за основу при розробці нормативно-правових актів, що спричиняло невідповідність регулювання суспільних відносин їх дійсному стану. Якщо подібна ситуація у підсумку була одним з чинників економічної стагнації державних утворень на зразок СРСР або Північної Кореї, то за умов ринкової економіки подібне може спричиняти зниження конкурентоспроможності національних товаровиробників на національному та міжнародному рівнях з поступовою втратою доступу до новітніх технологій або можливостей для їх розробки. Останнє, інтерполюючись на систему забезпечення національної безпеки країни, у підсумку буде призводити до звуження ресурсної бази, що перебуває під контролем відповідного державного утворення і її громадян (або є доступною для них).

Окреслена ситуація в якості нагальної потреби передбачає врахування при розробці національного законодавства дійсного стану суспільних відносин, що склалися на національному рівні в економічній сфері, враховуючи існуючі в масштабах східноєвропейського регіону концептуальні підходи щодо організації корупційної системи, підтримання її існування, захисту від деструктивних впливів та збереження окремих ланок в органах державної влади, що відображається на перерозподілі матеріальних, фінансових і кадрових ресурсів в межах цього регіону, знаходячи ви-

раження у діяльності як представників органів державної влади, громадських організацій, так і окремих громадян. Свідченням подібної ситуації є умовна спільна 126-та позиція України, Киргизстану, Джибуті та Азербайджану в рейтингу сприйняття корупції "Транспаренсі Інтернешнл" [3, с. 3]. Останнє ставить під сумнів практичну значущість створення антикорупційних органів у нашій державі.

Так, системні економічні перетворення в Україні повинні виражатися у реалізації низки науково обґрунтованих і методологічно опрацьованих етапів:

1. Формування умовної моделі дійсних суспільних відносин, що склалися в східноєвропейському регіоні, відображаючись на специфіці функціонування органів державної влади та громадянського суспільства (включно з напрацюванням корупційних схем різних рівнів державними службовцями і окремими громадянами).

2. Виділення пріоритетних соціально корисних моделей поведінки та орієнтирів, що є оптимальними для збереження і підтримання існування суспільства, держави і громадян як соціальної цінності.

3. Напрацювання субсистеми втілення наведених моделей поведінки та орієнтирів (в ціннісному вираженні) у масиві суспільних відносин загалом та економічних відносин зокрема.

4. Залучення ресурсного потенціалу національного рівня (держава та громадянське суспільство) і міжнародного рівня (міжнародні організації та країни або компанії, зацікавлені у розширенні своїх ринків).

5. Забезпечення виявлення (визнання у якості деструктивних) і нейтралізації (блокування подальшого функціонування або ліквідації) шкідливих щодо економіки нашої держави і національної безпеки тенденцій, процесів та проявів у їх взаємозв'язку.

Сутнісна проблема виражається у неможливості здійснення системних економічних перетворень в межах нашої держави за умови поширення серед громадян неправових цінностей і пріоритетів зацікавленими сторонами, коли корупційні інструменти подаються у якості умовно оптимальних (інколи "єдиних прийнятних") можливостей набуття тих чи інших благ, гарантованих державою, а також використовуються окремими представниками еліти для підтримання свого становища (причинно-наслідковий зв'язок між прагненням громадянина до соціального зростання, інерційно низьким офіційним рівнем оплати праці, офіційними та неофіційними вимогами, що напрацьовуються зацікавленими сторонами щодо доступу до соціальних благ). За умови ведення військових дій (зокрема, в економічній сфері) проти держави, в межах якої поширюються подібні тенденції, така ситуація є дієвим інструментом для "вимивання" ресурсного потенціалу ураженої держави в інтересах агресора.

Таким чином, законодавче регулювання економічних перетворень за умови звичного за пострадянських умов підходу до правового регулювання, не може бути ефективним, якщо не враховуються фактичні поведінкові аспекти діяльності учасників економічних відносин, їх цінності та пріоритети зі спонукальною мотивацією (під питанням лишається практичне визнання у якості соціальної цінності людини або корупційних інструментів). Так, неврахування балансу між дійсними поведінковими аспектами зацікавлених сторін економічних відносин, правовим регулюванням та національними і міжнародними аспектами поширення корупційних систем у підсумку призводить до нейтралізації антикорупційних органів у якості інструментів впливу на процеси, що пов'язані з економікою, до вимивання ресурсного потенціалу держави, а у підсумку — до нейтралізації економічного підґрунтя забезпечення національної безпеки (сутнісно поєднуючись з нівелюванням соціальної цінності грома-

дянина). Неврегульованою лишається проблема визнання ситуації за якої системні економічні перетворення повинні реалізовуватися за умов, коли корупційна система утвердилася на міжнародному рівні, але в Україні боротьба декларативно здійснюється лише з її окремими проявами, що потребує подальших досліджень з урахуванням проблематики забезпечення національної безпеки і напрацювання взаємодії компетентних органів державної влади і громадянського суспільства.

Джерела

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. — URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. — URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19.
3. Corruption Perception Index 2019 / Transparency International: the global coalition against corruption. — Berlin: "Transparency International" International Secretariat, 2020. — 30 p.

В. С. ГНАТЕНКО
канд. екон. наук,

О. А. ПАНЧЕНКО
д-р мед. наук, проф.,

А. М. МАЛЄЄВА
фахівець з інформаційних технологій, ДЗ "Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр МОЗ України"

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Стан національної безпеки України означає "захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз" [1]. Для демократичної країни безпека держави і суспільства є не самоціллю, а функцією забезпечення свободи і безпеки людини. Так, у ст. 17 Конституції України зазначено: "Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу", а у ст. 3 підкреслено, що "людина, її життя, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю" [2].

Невід'ємною складовою національної безпеки є економічна безпека держави. Вона відіграє вирішальну роль у досягненні економічного суверенітету держави, забезпеченні економічного розвитку, реалізації ефективної соціальної політики,

убезпеченні суспільства від екологічних стихій, зростанні національної конкурентоспроможності в умовах міжнародної економічної взаємозалежності. Створення ефективної системи економічної безпеки держави дає можливість вчасно виявляти загрози національним економічним інтересам і запобігати заподіянню збитків соціально-економічній системі в цілому. Поліпшення системи економічної безпеки набуває особливої актуальності для країн, які переживають трансформаційну кризу та загострення притаманних їй суперечностей.

Нові реалії сучасності потребують нового підходу до питань забезпечення економічної безпеки, у якій все більш важливу роль починає грати інформаційна безпека. Такі тенденції інтенсивно розвиваються з 80-х рр. минулого століття і викликані науково-технічним прогресом у сфері інформаційних технологій, глобальних систем телекомунікацій, засобів зв'язку. Цей етап розвитку суспільства характеризується зростаючою роллю інформаційної сфери, яка представляє сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють збір, обробку, розповсюдження та використання інформації, а також системи регулювання виниклих при цьому економічних загроз.

Однією з найважливіших складових загальної та економічної безпеки на всіх рівнях держави визначається інформаційна безпека. Поняття "економічна безпека" має в науковій літературі багато визначень. Інформаційна безпека як важлива складова загальної безпеки багато в чому визначає загальну та економічну безпеку на всіх рівнях. Економічна безпека відображає все різноманіття економічного життя суспільства та сфер життєдіяльності людини. Звідси і її функціональна та понятійна багатогранність.

Економічна безпека — це сукупність внутрішнього середовища, умов і стабільно-гармонічних правил, які утворені і підтримуються державою та її громадянським суспільством, які забезпечують політичну і соціально-економічну свободу діяльності суб'єктів економіки на макро-, мезо- та мікро рівнях, розвиток і зростання ефективної економіки, зростання рівня і якості життя населення та стійке геополітичне, економічне, соціально-екологічне положення держави та її території в глобальній економіці [5].

Отже, з вище зазначеного, інформаційна безпека — це умови і правила користування інформацією, які забезпечують загальну і економічну безпеку держави, її території та її громадян. Завдання інформаційної безпеки - створення системи протидії інформаційним загрозам та захист власного інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів держави [4].

Вагомий внесок у дослідження проблематики інформаційної безпеки мають значення наукові праці закордонних та вітчизняних вчених, таких як: М.Арсеньєв, М.Бекетов , С.Клейменов, О.Левич, А.Хаустов, якими визначено понятійно-категоріальний апарат інформаційної безпеки, так і розроблено механізм її реалізації. Зокрема, М. Бекетов пропонує розглядати інформаційну безпеку не як вид національної безпеки, а як відносно самостійний наднаціональний вид загальної безпеки, який забезпечує прогресивний розвиток не тільки інформаційного середовища, але й соціуму в цілому [3].

Очевидно, що інформаційна складова безпеки на всіх рівнях є головуючою, оскільки через неї головним чином і йде взаємодія суб'єктів економіки та держави, включаючи приватних осіб. Інформаційна складова присутня в усіх сферах життєдіяльності людини і суспільства.

Сучасний соціально-економічний розвиток України нерозривно зв'язав з загостренням проблеми забезпечення її економічної безпеки, розширенням масштабів економічних загроз і появою нових форм та видів економічних злочинів. Інформа-

ційна сфера, будучи фактором прогресу, одночасно виступає і як носій загроз економічній безпеці держави. З одного боку, розвиток інформаційних технологій підвищує ефективність використання всіх економічних ресурсів, дозволяє забезпечити економічний зріст, налагодити раціональне управління громадськими процесами, підвищити рівень та якість життя, що позитивно впливає на мікро- та макроекономічні показники, на значення важливіших індикаторів економічної безпеки, тим самим підвищуючи її рівень. З іншого боку, інформатизація породжує нові загрози для розвитку економіки, які розрізняються за складом та наслідками, цілями, характером та причинами виникнення, зумовлені ростом її залежності безпеки використовуваних інформаційних технологій, що негативно впливає на економічну безпеку держави, суспільства, підприємства і особистості та актуалізує проблему забезпечення економічної безпеки в інформаційній сфері.

Контролюючи потоки інформації, керуючи її подачею, в умовах інформаційної економіки можна мати значний вплив на хід економічних процесів. Але необхідно відзначити, що загрози економічної та інформаційної безпеки дуже різноманітні, і не завжди можуть класифікуватися та систематизуватися, так як динаміка розвитку суспільства та економіки постійно змінює існуючі та створюють нові загрози. Таким загрозам можна віднести міжнародний кібертероризм, інформаційно-фінансові атаки и т.п. Тяжкість наслідків реалізації економічних загроз залежить не тільки від сили джерела загроз, які прагнуть змінити стан держави, але і від непідготовленості державних систем до відбиття цих загроз.

Тому, в сучасних умовах дуже важливо своєчасно виявити та оцінити загрози економічної та інформаційної безпеки, що виникли, і на цій основі приймати необхідні заходи щодо запобігання загроз, з захисту інформаційних та економічних інтересів та потенційних джерел загрози.

Таким чином, нові виклики та загрози (насамперед міжнародний кібертероризм, інформаційний шпіонаж, організована злочинність в інформаційній сфер, небезпека поширення вірусних комп'ютерних атак на інформаційні системи в економіки та фінансовій сфері і т.п.) мають глобальний характер і потребують адекватної відповіді зі сторони всього міжнародного суспільства та загальних зусиль для її подолання. На сьогодні суттєво зростає роль інформаційної безпеки національної економіки, все більш актуальною стає проблема боротьби з кіберзлочинністю в фінансовій сфері. Складність існуючих перед державою задач потребує визначенню збалансованих стратегій їх рішення, яка виходить з взаємозв'язку проблем національної безпеки, соціально-економічного розвитку держави та інформаційної безпеки економічної системи.

Джерела

1. Закон України "Про основи національної безпеки України" від 21.06.2018 року № 2469-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). –2018.– № 31. — ст.24.
2. Конституція України [Електронний ресурс]. — URL: president.gov.ua/documents/constitution.
3. Бекетов Н. В. Информационная безопасность развития государства // Информационные ресурсы России. — 2014. — № 6. — С. 32-35.
4. Боднар І.Р. Інформаційна безпека як основа національної безпеки [Електронний ресурс] // Механізм регулювання економіки. — Суми. — 2014. — URL: lac.lviv. ua/fileadmin/www.lac.lviv. ua/data/ kafedry/MEV/ Bodnar/Bodnar_Vyb_Pub_9.pdf

5. Дубницький В. І. Методологічне забезпечення формування інформаційної безпеки в сфері економічної безпеки регіону / В. І. Дубницький, Н. Ю. Науменко // Вісник економічної науки України. 2019. — №1. — С.35-39.
6. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: моногр. / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. / за ред. д.екон.н., проф. Л. С. Шевченко. — Х.: Право, 2009. 312 с.

А. Г. ГОЛЬЦОВ
д-р політ. наук, доц., НН ІМВСН МАУП

ГЕОПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

За сучасних умов трансформаційного розвитку України та гострих проблем, що постають перед нею у сфері безпеки, неабияке науково-теоретичне та практичне значення має дослідження формування геополітичного середовища нашої країни, різноманітних чинників, що впливають на її геополітичну безпеку, виявлення найбільш ефективних засобів протистояння зовнішнім та внутрішнім загрозам тощо.

Під безпекою тієї або іншої геопросторової політичної системи ми розуміємо такий її динамічний стан, за якого забезпечується ефективне функціонування, сталий розвиток та здатність системи до саморегулювання при дії на неї зовнішніх та внутрішніх факторів (викликів). Взагалі поняття "безпека" вживається насамперед щодо держав, а також може стосуватися регіону (міжнародного чи внутрішньодержавного), суспільства, певного суспільного чи політичного інституту, соціальної групи або особистості. В ідеалі, ієрархія об'єктів захисту державної (національної) безпеки будується таким чином: на верхній сходинці перебуває особистість, далі йде суспільство з його матеріальними та духовними цінностями, а ще нижче — держава з її конституційним устроєм, суверенітетом та територіальною цілісністю. Однак, попри офіційно проголошувані пріоритети безпеки особистості та суспільства, насправді головним завданням державної геополітики виступає передусім забезпечення інтересів та захист безпеки саме держави як геопросторової політичної системи (особливо її правлячої еліти), а вже інтереси та безпека суспільства й особистості перебувають на другому плані геополітичної панорами. Саме такий підхід до безпеки (звісно, неформально) притаманний реальній геополітиці переважної більшості держав світу.

За сучасних умов концепт "безпеки" зазнав суттєвої трансформації за рахунок розширення кола актуальних та потенціальних загроз, що випливають на різні сфери суспільного життя країни. У зв'язку з цим "Копенгагенською школою" був запропонований досить широкий за змістом концепт "сек'юритизації", котрий охоплює, крім традиційних, ще й численні об'єкти, явища та процеси, котрі виникли нещодавно або раніше не вважалися загрозливими для держави, суспільства та людини. Сек'юритизація передбачає врахування взаємодії різноманітних акторів — держав, недержавних акторів, політичних еліт, угруповань, навіть окремих осіб. Вважається за доцільне розглядати безпековий комплекс як синтез п'яти взаємопов'язаних секторів: військового, політичного, економічного, соціального та екологічного. За

нинішніх умов важливо враховувати вплив на безпеку того чи іншого об'єкта ще й інформаційного фактора.

У безпеці геополітичної системи (як правило, державної) доцільно виокремлювати зовнішню та внутрішню підсистеми. Дієва зовнішня підсистема безпеки означає таке функціонування відповідних інститутів держави, яке в ідеалі гарантує повноцінний захист від передусім воєнних, а також політичних, економічних, інформаційних та інших загроз. Актуальні загрози виникають у результаті або безпосередніх дій зовнішніх акторів, або вочевидь близьких до реалізації їхніх намірів. Досить важко виявити потенціальні загрози, котрі часто-густо не актуалізуються. Геополітика захисту безпеки політичної системи, у принципі, може бути: наступальною (оффензивною), оборонною ("дефензивною"), і навіть, за особливо небезпечних загроз та потужного зовнішнього впливу, відступальною ("субмісивною"). В окремих випадках наступальна геополітика здійснюється актором з превентивною метою — дії на випередження щодо того актора-супротивника, котрий сам готує напад. "Маневрена" геополітика, зазвичай, поєднує наступальні та оборонні дії в геопросторі. Згідно з державними стратегічними планами оборонна, наступальна і навіть відступальна геополітика щодо одного супротивника чи декількох можуть (принаймні теоретично) чергуватися не лише в просторі, а і в часі. За сучасної геополітичної обстановки влада Російської Федерації намагається вдаватися в Східній Європі саме до маневреної геополітики, поєднуючи експансіоністські та оборонні акції.

Внутрішня безпека держави характеризується через стан її внутрішнього безпекового середовища. Останнє як система містить такі підсистеми: інституціональну, ідеологічну, політичну, правову (та правоохоронну), культурно-інформаційну, економічну, соціальну, демографічну, екологічну. У кожній з підсистем у процесі взаємодії між компонентами можуть виникати гострі протиріччя, що іноді спроможні викликати напруження в самій підсистемі і впливати на безпекове середовище загалом. Вкрай небезпечні для внутрішнього середовища загрози, що виникають при деструктуризації цілих підсистем. Практичне втілення особливо небезпечних зовнішніх чи внутрішніх загроз (у разі, якщо відповідні державні інститути захисту безпеки недостатньо ефективно реагують на них) може призвести до розпаду всієї геопросторової політичної системи певної держави.

Для імперських політій, при всьому різноманітті їхніх форм, були притаманні владні відносини між "центром" та "периферією". Імперські стосунки у форматі "центр-периферія" традиційно трактуються як вертикальні, а відносини між окремими "периферіями" в межах однієї імперської системи — як горизонтальні. У принципі, для імперської геопросторової системи притаманне переважання вертикальних зв'язків над горизонтальними. Успішний розвиток імперських відносин (за схемою "центр-периферія") досягається тоді, коли "центр" має своєрідні "передмостові укріплення" у "ядрі" периферійної нації. Тобто, коли правляча еліта "периферійної" країни відчуває власну вигоду від підпорядкування "центру", активно співпрацює з ним, незважаючи на інтереси всього суспільства своєї країни, і виступає як надійний оплот імперського панування. Якщо імперський "центр" заінтересований в уніфікації загальноімперського геопростору, він прагне інкорпорувати "периферії" до загальноімперських структур. Проводячи геополітику, спрямовану на інкорпорацію певної "периферії", "центр" може використати її еліту, котра в обмін на збереження та примноження власних привілеїв здатна сприяти успішній реалізації імперської геополітики. Для досягнення своїх цілей імперські владні інститути часто використовують "агентів впливу", котрі можуть направлятися з "центру" до "периферії" з певними функціями, а також рекрутуватися серед "периферійної" еліти.

В історичному минулому, коли на певний геопростір (країну чи регіон) претендували одразу дві (чи навіть три) сусідні великі держави, то кожна з них прагнула ним заволодіти, навіть завоювати. Якщо жодній з конкуруючих держав це не вдавалося (за умов активного геополітичного протиборства, навіть воєнних дій, визвольної боротьби самої країни — об'єкта завоювань), то така крана могла стати своєрідним геополітичним "буфером" між потужними сусідами. Кожна із сусідніх великих держав прагнула задля реалізації своїх геополітичних інтересів встановити контроль (як правило, непрямий) над такою країною. У такому разі йшлося про неформально підконтрольний тій чи іншій великій державі (чи імперії) "буфер". Можлива була ситуація встановлення певної рівноваги при впливі зовнішніх акторів — тоді "буфер" можна було кваліфікувати як нейтральний. Такий неформальний статус вигідний був насамперед самій "країні-буферу" і навіть міг влаштовувати (хоча б тимчасово) зовнішніх потужних акторів.

Задля захисту своєї безпеки в імперій могла виникати нагальна потреба перейти до оборонної геополітики на "фронтирах" з іншими потужними державами. За цих умов у "периферійних" країнах зосереджувалися військові контингенти, розбудовувалися фортифікаційні системи, комунікаційні мережі для логістичних потреб імперського "центру" тощо. На теренах "периферії" фактично створювалися геополітичні "форпости" для надійної оборони імперії. При цьому "периферійній" еліті могла надаватися певна автономія в обмін на її лояльність щодо центральної влади. У випадках, коли імперська влада планувала в недалекій перспективі здійснити воєнну експансію в певному геопросторі, вважалося за доцільне заздалегідь створювати геополітичні "плацдарми". У зв'язку зі зміною геостратегії з оборонної та наступальну (експансіоністську), геополітичний "форпост", завдяки вже сформованій військовій інфраструктурі, міг бути трансформований у "плацдарм".

Неоімперію доцільно трактувати як велику геополітичну систему, що вирізняється складною багаторівневою ієрархічною структурою з гетерогенними внутрішніми компонентами і має зовнішні компоненти (або мережі) у світовому геопросторі. Сучасні неоімперії віддають перевагу різним формам непрямого контролю імперського "центру" над формально суверенними зовнішніми об'єктами ("периферією"). Хоча неоімперії використовують у своїй геополітиці здебільшого засоби "м'якої сили", вони можуть вдаватися і до застосування традиційного інструментарію "жорсткої сили" — політичного тиску, дипломатичного шантажу, економічної блокади, навіть воєнної сили.

Неоімперські держави сучасності, змагаючись між собою за сфери геополітичного та геоекономічного впливу, можуть бути заінтересовані в існуванні окремих "буферних" країн. У неоімперській геополітиці Російської Федерації простежується застосування щодо України засобів як "жорсткої", так і "м'якої" геополітики з метою послаблення та геопросторової деструктуризації нашої країни (трансформація державного устрою шляхом "федералізації"). Очевидним є прагнення російської влади досягнути позаблокового статусу Української держави, використовуючи засоби прямого та, особливо, непрямого впливу; перетворення її на нейтральну "буферну" країну між Росією та Заходом. Нині Україна добровільно приєдналася до Заходу в якості свого роду "напівпериферії" Євросоюзу. Активізується співпраця між Україною та НАТО, проте її вступ до Альянсу в найближчій перспективі не очікується. У новому європейському геополітичному порядку Україна, у принципі, здатна на найближчу перспективу відігравати роль прозахідного "буфера" між колективним Заходом та Росією. На Сході України залишається зона "жевріючого" конфлікту. За умов нинішнього "гібридного" конфлікту з Російською Федерацією для України найбільш доцільно розвивати двосторонні військово-політичні відносини з окремими країнами-членами НАТО.

С. Г. ГОРДІЄНКО
д-р юрид. наук, доц., зав. каф. національної безпеки,
НН ІП ім. князя Володимира Великого МАУП

ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ, ЧИ КРАЇНИ?

Державна безпека є однією з базових політичних цінностей України, а її зміцнення — стратегічною метою сучасної української держави.

Однак, зазначена тематика вже понад 70 років викликає у фахівців більше запитань, чим відповідей. Причина цього досить банальна — відсутність зацікавленості у влади називати речі своїми іменами, а також теоретична складність дослідження та його крайня непопулярність:

• вибір для дослідження феномена безпеки держави хоча б п'яти методологічних платформ з семидесяти (задля досягнення виваженого результату);

• розробка і визначення категорій та понять (адже маловідомо, що існує теорія їх розробки та визначення), які розкривають сутність безпеки держави, визначення її обсягових характеристик у політичній, економічній, науково-технологічній та інших сферах життєдіяльності України;

• розуміння характеристик безпеки держави у різних правових режимах;

• визначення повноважень органів влади та управління із забезпечення безпеки держави; закріплення на нормативно-правовому рівні форм та видів, сил та засобів її забезпечення за визначених вище умов.

Безперечно, що поняття державна безпека і безпека держави за їхньої семантичної еквівалентності не є тотожними. Останнє підтверджується тезою Власюка О.С.: "Одним із важливих ключових складників національної безпеки є державна безпека. Отже, національну безпеку не можна звужувати до державної безпеки". Таке ототожнювання загрожує пріоритетом інтересів держави над інтересами українського народу і національними інтересами" [1].

Теорією національна безпека структурно окреслюється як ступінь (міра, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи (громадянина), суспільства (народу, нації) і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, або ступінь (міра, рівень) відсутності загроз правам і свободам людини, базовим ін-тересам і цінностям суспільства й держави.

Відповідно до наших попередніх доробок основою яких становлять матеріали з грифами обмеження у доступі [2] і на які безпідставно посилаються Капуловський А. В. та Жарий О. К., та великої кількості відкритих публікацій нами зроблено ряд висновків:

• державна безпека — це здатність системи суспільних відносин (у політич-ній, економічній, воєнній, науково-технічній та інших важливих сферах діяльності суспільства), що безпосередньо пов'язана із забезпеченням оптимального функці-онування її інститутів (у першу чергу державної влади) в суспільстві і поза його межами, забезпечити безпеку особи, суспільства і держави при конкретному ба-лансі їх життєво важливих інтересів;

• державна безпека — складова національної безпеки і полягає в здатності держави забезпечувати стабільне функціонування державних інститутів, а також законодавчо визначений стан їх захищеності від потенційних і реальних загроз. Саме за таких умов державній безпеці притаманні окремі ознаки національної безпеки;

• державна безпека, як видова категорія, не зорієнтована на яку-небудь конкретну сферу суспільних відносин;

• поняття "державна безпека" досить складне, багатоаспектне, інтегроване із багатьох понять і відповідно висвітлює безпеку не тільки держави, але й окре-мої особи та суспільства в цілому.

Суттєвими у нашому випадку є ті, які "лежать" в основі наших подальших розсудів. А саме: нація, національність, народ, політична нація, політична нація України, етнос, поліетнічна держава, територія держави, країна, держава, суверенна держава, форма держави, політика, безпека політичної системи та державного устрою України, політична економія та економіка.

У системі національної і державної безпеки головними пріоритетами, як ми вважаємо є державно-політичний та соціально-економічний.

Тобто, можна припустити, що безпеку держави, як апарату влади та управ-ління, як і національну безпеку забезпечує велика кількість органів, але у кожно-го з них має бути чітко визначена нормами права своя компетенція!!!

Лише після цього, вважається можливим визначити основні характеристики структури безпеки держави.

Беззаперечно, що державна безпека, як безпека системи політичної влади (складова суспільства, яка його організовує) в Україні залежить від її політичної, економічної, наукової та науково-технологічної складової, які створюють іннова-ційну складову політики України на світовій арені.

До компетенції Верховної Ради України, Президента, Ради національної безпеки і оборони і судової гілки влади входять питання забезпечення безпеки держави в політичній, воєнній, економічній та судовій сферах життєдіяльності суспільства.

Виходячи з того, що найбільш прийнятним визначенням держави є визначення її як організації політичної влади зазначаємо, що безпека держави, як системи політичної влади в Україні залежить від її політичної, економічної, наукової та науково-технологічної складових, які є фундаментом інноваційної політики України.

Державно-політичний аспект безпеки держави полягає у забезпеченні територіальної цілісності України, недоторканності її кордонів, внутрішніх і міжнародних інтересів України та захисту державно-політичного ладу від спроб ліквідувати чи змінити його неконституційним шляхом.

Соціально-економічний аспект безпеки держави забезпечує стійкість соціально-економічної системи держави, вдосконалення структури народного господарства, захищеність його від зовнішніх та внутрішніх загроз, подолання кризових явищ.

Тобто, державна безпека - це:

• безпека конституційно легітимізованого політичного ладу держави від змін його неконституційним шляхом;

• безпека державотворення і конструктивної політики задля стабільності суспільства;

• наявність політичного суверенітету;

• територіальна цілісність України і недоторканість її кордонів;

• безпека інститутів державної влади;

• безпека національно-державних інтересів у сфері економіки.

Все це необхідне задля ефективної реалізації соціального призначення ор-ганів влади та управління. Якісні показники зазначених безпек мають бути ви-кладені та закріплені у нормативно-правових актах: доктринах, концепціях, стра-тегіях та програмах) визначеними законодавством формами та методами, силами і засобами із забезпечення подальшого розвитку особи, суспільства та самої дер-жави в умовах

конкретних правових режимів у політичній, економічній, воєнній, науково-технологічній та інших важливих сферах діяльності суспільства.

Як бачимо, безпеку держави у сучасних умовах розвитку українського сус-пільства забезпечує не лише Служба безпеки України, як то зазначено в Законі, а й інші органи влади та управління від яких вона напряму залежить: Верховна Рада, Президент, РНБО та суди України, Міністерство Оборони, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського госпо-дарства України; Міністерство енергетики та захисту довкілля України; Міністер-ство закордонних справ України; Міністерство фінансів України; Міністерство юстиції України; Державна податкова служба України; Державна служба України з етнополітики та свободи совісті; Державна митна служба України; Державна служба геології та надр України; Державна служба України з надзвичайних ситу-ацій; Державна служба фінансового моніторингу України; Державна служба екс-портного контролю України; Державна фіскальна служба України та практично всі інші державні інституції.

Однак їх діяльності у даному напрямі властиві свої специфічні якості, які потрібно виокремити та закріпити в нормах права.

Джерела

1. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці / О. С. Власюк. — К. : НІСД, 2016. — 528 с. — С. 20 — 28.
2. Гордієнко С.Г. Про поняття “державна безпека” // Науковий вісник Академії СБ України. — К., 1998. № 6 — 7. — 234 с., — С. 33 — 41.
3. Гордієнко С.Г. Сутність та зміст поняття “державна безпека” // Стратегічна панорама. — К., 2003. № 2. — 214 с. — С. 114 — 120.
4. Гордієнко С.Г. Методологічні орієнтири розробки понятійно-категоріального апарату у сфері державної безпеки // Збірник наукових праць НА СБ України. Критерії оцінки діяльності органів СБ України. — К., 2004. № 12. — 169 с., — С. 140 — 146.
5. Гордієнко С.Г. Методологічні аспекти теорії державної безпеки України та захисту інтелектуальної власності Службою безпеки // Концептуальні засади забезпечення державної безпеки України: Матеріали науково-практичної конференції, 29 червня 2004 р., м. Київ. — К.: Вид-во НА СБ України, 2004. — 184 с., — С. 70 — 73.

О. А. ДЄГТЯР

д-р наук з держ. упр., доц., ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

О. М. ПЕТРЕНКО

д-р техн. наук, доц., ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА МІСЬКОГО ПАСАЖИРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

Розглядати вирішення проблеми надання транспортних послуг населенню необхідно з двох позицій: з боку місцевих органів влади та з боку перевізника, який уклав

договір з місцевою адміністрацією на надання транспортної послуги на маршруті шляхом надання певної кількості автобусів і певного типу (місткості).

Місцеві органи влади мають обмежені бюджетні ресурси на відшкодування витрат суб'єкта автотранспортної діяльності, витрачених на експлуатацію автобусів на маршруті.

У той же час в роботі [4, с. 35] зазначено, що початкова (максимальна) ціна державного або муніципального контракту повинна визначатися виходячи з вартості експлуатації автотранспортного засобу конкретного типу в розрахунку на 1 кілометр пробігу і планованого пробігу автотранспортного засобу за маршрутом.

Крім того, місцеві органи влади повинні мати бюджетні кошти на погашення витрат на перевезення пасажирів, яким надають пільги з оплати проїзду власними законодавчими актами.

За створення умов для надання транспортних послуг населенню та організацію транспортного обслуговування населення відповідають місцеві органи влади, як правило, муніципальний замовник. Вони здійснюють допуск перевізників на маршрути і відповідають за планування обсягів транспортної роботи шляхом затвердження розкладів руху транспортних засобів на маршрутах [1, с. 11].

Перевізники забезпечують випуск на маршрути необхідної кількості і типів транспортних засобів відповідно до затвердженого розкладу руху.

За встановлення тарифів зазвичай відповідають державні органи влади, і, плануючи величину тарифу, орієнтуються на невисоку платоспроможність населення.

В даний час в регіонах застосовують нормативні документи, що визначають процедуру формування тарифу на перевезення пасажирів транспортом загального користування, розроблені і затверджені місцевими органами влади. Основна ідеологія створення цих нормативних документів ґрунтується на використанні системи індексування фактичних результатів за всіма фінансовими показниками за попередній період.

У зв'язку з тим, система надання послуг з перевезення пасажирів транспортом загального користування має соціальний характер і при формуванні тарифу необхідно враховувати платоспроможність населення, неможливо встановити тариф на перевезення, який дозволив би перевізникам покривати всі свої витрати. Таким чином, перевізники працюють за регульованими тарифами.

Однак, повного відшкодування "випадаючих доходів" транспортних організацій за рахунок бюджетів не здійснюється, що призводить до накопичуваної збитковості.

Місцеві органи влади встановлюють різні системи оплати проїзду для громадян, які мають право на пільги, і відшкодовують транспортним організаціям недоотримані доходи субсидіями з бюджетів муніципальних утворень [3. С. 52].

Таким чином, діюча в даний час модель фінансово економічних взаємовідносин між транспортними організаціями, місцевими органами влади та пасажирами, що оплачують свій проїзд у транспорті загального користування має наступний вигляд [2, с. 36]:

- витрати бюджету рівні субсидіям, що виділяються транспортним організаціям;
- доходи транспортної організації складаються з доходів, отриманих від оплати проїзду пасажирами та субсидій з бюджету;
- витрати транспортної організації перевищують її доходи;
- доходи, отримані від оплати проїзду пасажирами рівні добутку регульованого тарифу та кількості перевезених пасажирів;
- регульований тариф менше економічно обґрунтованого тарифу.

Забезпечити прибуткову діяльність транспортних організацій можна тільки в разі отримання ними доходів, повністю покривають економічно обґрунтовані витрати на перевезення і забезпечують можливість отримання прибутку, достатньої для економічно стійкої діяльності перевізника і своєчасного оновлення транспортних засобів [4, с. 62]. Досягнення цієї мети детально описані в [2, с. 38].

Можливі варіанти технології формування тарифу на перевезення пасажирів:

Варіант 1

- регульований тариф дорівнює економічно обґрунтованому тарифу;
- бюджетне фінансування дорівнює субсидіям за перевезення пасажирів, які мають пільги з оплати проїзду;
- економічно обґрунтований тариф визначається як приватне від ділення різниці між вартістю перевезення і величиною субсидій на кількість перевезених пасажирів.

Варіант 2

- бюджетне фінансування дорівнює субсидіям за перевезення пасажирів, які мають пільги з оплати проїзду;
- додаткове бюджетне фінансування дорівнює різниці між вартістю перевезення, субсидіями та доходами від оплати проїзду пасажирами;
- пасажири оплачують проїзд за регульованим тарифом, величина якого нижче економічно обґрунтованого тарифу.

Варіант 3

- бюджетне фінансування дорівнює нулю, на маршрутах пасажирам не надаються ніякі пільги;
- економічно обґрунтований тариф визначається як приватне від ділення вартості перевезення на кількість перевезених пасажирів.

Реалізація моделі, заснованої на укладенні контракту між органами влади і транспортними організаціями, має на увазі вирішення нової проблеми: забезпечення додаткового фінансування з бюджетів транспортних організацій для отримання ними прибутку, що включається у вартість транспортної роботи.

Потреба в додатковому бюджетному фінансуванні виникає при здійсненні фінансових взаємовідносин між перевізником і замовником за варіантом 2. При цьому величина цього додаткового фінансування буде тим менше, чим вище буде регульований тариф на перевезення пасажира, що встановлюється місцевими органами влади.

Система надходження доходів від оплати проїзду пасажирами може бути організована різними способами:

- оплата проїзду в транспортному засобі кондуктору або водієві;
- придбання пасажирами заздалегідь різних видів проїзних квитків і компостування або зчитування інформації з них при вході в транспортний засіб.

У тому випадку, якщо грошові кошти від оплати проїзду надходять в транспортну організацію, то вона повинна представити звіт про отримані доходи в адміністрацію. На підставі отриманої інформації розраховується величина додаткового бюджетного фінансування, яку крім субсидій необхідно виплатити перевізнику як вартість перевезення, зазначену в контракті.

Можливий варіант організації оплати проїзду пасажирами шляхом придбання різних видів проїзних квитків у спеціальних пунктах продажу, всі кошти, отримані при цьому, можуть надходити до централізованого фонду, спеціально організованої служби зі збору проїзної плати. Однак, в цьому випадку необхідно розробляти спеціальну методику, що дозволяє об'єктивно розділити отримані доходи між перевізниками.

Система роботи на контрактній основі ставить перед Перевізниками додаткові проблеми, пов'язані з появою податку на прибуток та податку на додану вартість.

В даний час велика частина перевізників працюють зі збитками і, отже, не платять податок на прибуток. Отримавши оплату за свою роботу, перевізник матиме прибуток, що підлягає оподаткуванню.

Джерела

1. Амоша О. І. Європейський досвід забезпечення ефективного функціонування підприємств міського пасажирського транспорту / О.І. Амоша, О.С. Філіппова // Економіка будівництва і міського господарства. — 2010. — № 4. — Т. 6. — С. 179-189.
2. Грабельников В. А. Організація регулювання системою міського громадського пасажирського транспорту / В.А. Грабельников, О.В. Шевченко // Вісник Донецької академії автомобільного транспорту. — 2013. — № 4. — С. 4-9.
3. Ільчук В. П. Комплексний аналіз транспортної мережі міста: системно-аналітичний підхід : монограф. / В.П. Ільчук. — Харків. С.А.М. — 2015. — 367 с.
4. Степанов В. Ю. Державне регулювання транспортною сферою / В. Ю. Степанов // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. — 2016. — Вип. 1. — С. 97-103.

О. П. ДЗЬОБАНЬ

д-р філос. наук, проф., проф. каф. філософії НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА: МЕРЕЖЕВИЙ ВИМІР

На сучасному етапі знання й інформація стали найважливішими ресурсами влади, які дозволяють досягти бажаних цілей, мінімально витрачаючи ресурси влади, перетворити супротивників у союзники. Крім того, особливо актуалізується проблема інформаційної безпеки, яка посідає одне з ключових місць у системі забезпечення життєво важливих інтересів усіх без винятку країн. Це передусім обумовлено нагальною потребою створення розвиненого інформаційного середовища суспільства. Але саме через інформаційне середовище найчастіше здійснюються загрози національній безпеці в різних сферах діяльності особистості, суспільства й держави. Саме тому у сучасних умовах виникла потреба в переосмисленні та уточненні проблеми інформаційної безпеки з урахуванням сучасних амбівалентних інформаційних процесів.

Мережеві практики забезпечення інформаційної безпеки мають низку особливостей, які задаються характером соціальних практик у кіберпросторі і мережевою, потоковою організацією віртуального простору. Вони визначаються функціональним значенням, а не місцем, у якому знаходяться суб'єкти. Місця (території) тепер визначаються похідними від функціональних вузлів інформаційної мережі. Іншими словами, рішення приймаються в мережі, але здійснюються локально й територіально. Подія "на місці" стає похідним від події в мережевому вузлі. Ця особливість лежить в основі сутності практик як забезпечення інформаційної безпеки, так і здійс-

нення агресії, наприклад, гібридних війн. Наприклад, сьогодні агресор може вести інформаційні війни на будь-яких територіях, перебуваючи у зручному для нього місці і в будь-який час, зберігаючи свою анонімність.

Основоположною якістю кіберпростору є залежність його формальних характеристик від уявлень і схильностей його творців (їх знань та умінь, професійних навичок і звичок, рівня інтелектуального розвитку, етичних поглядів і естетичних потреб, форм і способів взаємного спілкування в рамках спільноти професіоналів-кібернетчиків і за її межами). При цьому він має абсолютно особливі якості: безпросторовість (існування ніде) і припинення дії фізичних законів. Такі спостереження залежності якостей мережі від особливостей її творців і її безпросторовість також важливо брати до уваги при аналізі мережевих практик.

Мережа не просто складається з самозароджуваних вузлів і комунікацій, а являє собою простір потоків. Виникла нова просторова форма, характерна для соціальних практик, які домінують у мережевому суспільстві й формують його простір потоків. Простір потоків є матеріальною організацією соціальних практик в розділеному часі, які працюють через потоки (М. Касельс). Відтак, критерієм забезпечення безпеки (стійкості в умовах мінливості) у кіберпросторі є спрямованість, щільність та інтенсивність інформаційних потоків або мереж.

У пошуках особливостей практик забезпечення інформаційної безпеки важливо звернути увагу на те, що в кіберпросторі відбувається дестабілізація соціального нормативного регулювання. Все частіше регулятором відносин стає не норма, а цінність. Нормативне регулювання спирається на багатофакторну регуляцію, воно не може без неї обійтися, а змушене сприймати і продовжувати вироблені в ній тенденції, йти тим же курсом. Однак такі види нормативного регулювання, як правове, моральне й релігійне, мають високу здатність чинити опір "диктатурі інтересів і цінностей". Це особливо важливо, коли інтереси надмірно суб'єктивовані, а цінності занадто ідеалізовані.

Ускладнення соціальних взаємодій і зростання їх інтенсивності в умовах кіберпростору обумовлені матричною природою мережевого простору, що призводить до високої варіативності практик забезпечення безпеки. Мережевий комунікативний простір виробляє свою впорядкованість, представлену новою системою соціальних обмежень комунікацій. Інтереси суб'єктів залишаються, розвиваються і примножуються, а значить, зберігається і примножується необхідність деякої впорядкованості як гаранта безпечної взаємодії в мережі. Такому стану властивий високий ступінь спонтанності, випадковості, неорганізованості соціальної взаємодії.

Сучасні дослідники зазначають, що в даний час активно формується нова нелінійна глоболокальна соціальна реальність. Дійсно, світ на глобальному і на локальному рівнях стикається з ускладненням соціокультурної динаміки суспільства, небаченими раніше біфуркаціями. В умовах глобалізації конкретні культури, піддаючись змінам, починають не тільки активно протидіяти, але й рефлексувати, прагнучи підтримувати свою ідентичність. Зі свого боку місцеві, культурні особливості, представлені, в тому числі, у персональних, локальних мережах, впливають на характер рефлексії самої глобалізації, того соціуму, який продукує глобальні віртуальні мережі.

Нові соціокультурні реалії несуть екзистенційну невизначеність і ризики. Сучасній людині доводиться жити без стійких орієнтирів, довготривалих чинників порядку, загальновизнаних авторитетів. Зростає обізнаність про те, що нові культурні реалії перестають бути однозначно "хорошими" або "ворожими"; вони амбівалентні, оскільки несуть у собі не тільки очевидні блага, але й часом приховані небезпеки і

навпаки. Девіація в одному ціннісно-нормативному просторі стає інновацією в іншому. Нормою практик забезпечення безпеки стає "свобода ризику".

Розгалуження шляхів забезпечення інформаційної безпеки в умовах мережевих комунікацій інформаційного суспільства задаються таким критерієм, як рівень інтенсивності комунікації. Забезпечення інформаційної безпеки, передусім в Інтернеті, — це практичні дії з подолання розривів у захисті інформації та захисту від інформації. Подолання розривів здійснюється з метою орієнтації в загальному інформаційному просторі на предмет контролю за інформацією.

Мережевий кіберпростір можна розглядати як простір "комфортабельної аномії", де комфортабельність обумовлена спокоєм, безпекою й анонімністю суб'єкта. Властивість анонімності Інтернет-комунікацій має декілька граней: внаслідок фізичної відсутності учасників в акті комунікацій можна висловлювати почуття, приховувати їх, а також висловлювати почуття, які людина в даний момент не відчуває; втрачає своє значення низка бар'єрів спілкування, обумовлених статтю, віком, соціальним статусом, зовнішньою привабливістю або непривабливістю, а також невербальною складовою комунікативної компетентності партнерів; виникає можливість створювати про себе будь-яке враження за своїм вибором, при цьому збагачуються можливості не тільки саморозкриття людини, але і конструювання свого образу за своїм вибором.

Наслідком анонімності й захищеності від оцінок є суб'єктивна безпека Інтернету, яка і веде до розвитку безнормності і потенційно до особливого стану аномії. Почуття анонімності носить ілюзорний характер — практично будь-яка дія в Інтернеті може бути відстежена. Але навіть якщо людина знає, що за нею спостерігають, віртуальний світ уявляється їй анонімним, оскільки її спостереження є візуальними. Можливість говорити від імені іншої людини веде до виникнення почуття анонімності, відчуття самотності в натовпі. Анонімність провокує особливу емоційну забарвленість поведінки в Інтернеті.

Інформаційна поведінка соціального суб'єкта у сучасному світі може носити активний і пасивний характер, це визначається рівнем його інформаційної культури. Забезпечення інформаційної безпеки суб'єкта, пов'язане з рівнем його інформаційної культури, причому, чим вище цей рівень, тим менше неприємностей виникає у людини з боку інформації і інформаційних технологій, що впливають на неї. На цій підставі можна стверджувати, що рівень інформаційної культури суб'єкта прямо пропорційний рівню інформаційної безпеки і, причому, чим вище рівень інформаційної культури — тим менше загроз останньої.

Таким чином, традиційні практики захисту інформації і від інформації ускладнюються через розвиток віртуальної соціальної реальності кіберпростору. Сучасні комунікаційні процеси ведуть до інформаційної надмірності й посилення "розлому" між віртуальним і реальним світами, що позначається на зростанні умовності мережевих практик інформаційної безпеки.

Отже, інформаційна безпека — одна з гострих соціокультурних проблем сучасного суспільства, яка має системний характер і торкається діяльності основних інститутів і підсистем; у контекст її впливу потрапляють ключові соціокультурні процеси, що відбуваються в суспільстві. Ключовим фактором ризику для інформаційної підсистеми соціуму виступають масштабні соціокомунікативні та соціокультурні трансформації, що несуть у собі низку негативних соціальних наслідків. В останні роки чітко фіксуються дезорганізаційно-дисфункційні тенденції, безпосередньо пов'язані з високими швидкостями інформаційних змін. Інформаційна безпека — це і захист інформації, і захист від інформації.

Забезпечення інформаційної безпеки в умовах інформаційного суспільства — це необхідність, яка стає атрибутом сучасного життя будь-якого соціального суб'єкта, і вимагає невпинної роботи з інформацією, що включає в себе взаємодію з різними експертними системами, делокалізацію дій, забезпечення свободи та мінімізації ризиків.

Г. А. ДМИТРЕНКО
д-р екон. наук, проф., НН ІМЕФ МАУП

Н. В. ГОЛОВАЧ
канд. пед. наук, НН ІМЕФ МАУП

ІДЕОЛОГІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ МОЖЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Якість державного управління в кінцевому рахунку визначається і оцінюється її споживачами безпосередньо чи через певні стандарти. Немає сенсу доводити сьогоднішні реалії низької якості державного управління збоку внутрішнього споживача (жалюгідний рівень ВВП на душу населення, прожитковий мінімум, середній дохід, середній розмір пенсій, від'їзд мільйонів українців за кордон в пошуках кращої долі, ін.). Зовнішній імідж України також знаходиться на низькому рівні як з точки зору вищесказаних стандартів, які суттєво відстають від Європейських, так і через тотальну корупцію в системі державного управління, що гальмує розвиток країни в цивілізаційному напрямі. Остання стала проявлятись ще з перших років незалежності, охопила всі гілки державного управління зверху до низу (без яких-небудь шансів її подолання) і є головним фактором низької його якості в Україні.

Вже понад 30 років незалежності ми спостерігаємо занепад України, головною причиною якого є тотальна корупція, яка стала невід'ємною органічною складовою державного управління. У зв'язку з цим виникає необхідність шукати потужний шлях до запобігання корупції з використання удосконалених юридичних методів, спираючись на людиноцентричну сутність походження корупції.

Корупціонер є елементом певної соціальної системи (організації), який взаємодіє з іншими елементами (працівниками) заради досягнення певних цілей, що фіксуються отриманим результатом. Цілі і результати діяльності в державних органах мають масштабний суспільний характер. Саме тому системне управління в державних органах стає ключовим засобом зв'язку діяльності чиновників з цими кінцевими результатами, що буде сприяти суттєвому зниженню безконтрольності і безвідповідальності (безкарності) цієї діяльності.

Отже, запобіганню корупції стає можливим за умов:

1. Формування чиновника, як професійно-компетентної людини, мотивованої до діяльності в державних органах з тим внутрішнім моральним стрижнем, який гальмує бажання надшвидкого збагачення за рахунок інших.

2. Формування культури системного цільового управління за чітко визначеними кінцевими результатами в кожному органі державного управління, що сприяло б радикальному зниженню рівня безконтрольності і безвідповідальності чиновників.

3. Постійного удосконалення законодавчої бази в напрямі запобігання корупції, що має бути пов'язаним з розвитком системного управління в державних органах, посиленням заходів покарання за корупційну діяльність.

На рис. 1, ці аргументи представлені у схематичному вигляді. Боротьба з корупцією в Україні розпочалась з третього кола при повному ігноруванні першого і другого. Не має сенсу доводити, чому вітчизняний шлях до запобігання корупції не має успіху і приречений на провал.

Рис. 1. **Три обов'язкових кола запобігання корупції в Україні**

Ці три кола визначальні тому, що українці мають історично-особливу ментальність при наявності безпорадного (безсистемного) державного управління за всі роки незалежності. Слабка орієнтованість останнього на досягнення чітких кінцевих цілей і отримання чітких кінцевих результатів у вигляді підвищення якості життя громадян не тільки сприяло розповсюдженню корупції, стало потужним гальмом розвитку України в цивілізаційному напрямі.

Перше коло запобігання корупції найбільш складне і більш продовжене в часі. Це має особливе значення для України, яка, по-перше, стала на шлях демократичного (цивілізаційного) розвитку на два століття пізніше, ніж країни Заходу, що обумовило розвиток хуторянського егоцентризму у великому прошарку активного населення, в тому числі і тих, хто прагне до влади.

Багато в чому це стосується також другого кола, а саме формування в державних структурах культури системного цільового управління під контролем нерозвиненого громадянського суспільства. Отримана в спадщину від Радянської влади культура адміністративного тиску (КАТ) без чіткої ув'язки з кінцевими результатами (які були б підконтрольними громадам) ніяк не сприяла ліквідуванню безвідповідальної діяльності посадових осіб та розвитку їх в антиегоцентричному напрямі.

Отже, рішення проблем першого і другого кола запобігання корупції в Україні пов'язано з чітким визначенням ідеології розвитку українського суспільства, бо загальних положень демократії для нас недостатньо.

Саме тому необхідний цілісний Новий управлінський курс цивілізаційного розвитку України в глобалізованому інформаційно насиченому світі (НУК), що включає в себе ці три обов'язкових кола запобігання корупції, базується на певних "позиціях" з чітко вираженим ***національним характером****. Певною мірою в ньому враховується досвід країн, які вже багато років йдуть цивілізаційним шляхом до свого розвитку (на ідеологічній основі всезвісної демократії), після ретельного аналітичного осмислення його сутності.*

Нижче спробуємо розкрити коротко сутність п'яти "позицій" Нового управлінського курсу цивілізаційного розвитку України. Його обґрунтування почалось після проведення потужного і успішного соціального експерименту влітку 1997 року в одному із міст під Києвом. Сам процес проведення цього соціального експерименту з визначенням кінцевих результатів діяльності органів місцевого самоврядування (через індекс якості життя громадян) було викладено в літературі [4 та ін.]. Потім на цій основі визначились "Контури Нового управлінського курсу" трансформації України в контексті формування громадянського суспільства [5] і "Опорна концепція формування управлінської еліти в Україні" [6]. Всі наступні дослідження вже поглиблювали ці "позиції", які органічно поєднуються єдиною наскрізною системоутворюючою ідеєю людиноцентричного характеру гуманістичної спрямованості [1-3; 7].

Перша позиція. Ідеологія людиноцентризму — поглиблення діючої демократії в контексті збільшення зусиль щодо турботи про долю людини через сприяння її самореалізації у всіх сферах життєдіяльності (саме це обумовлює гуманістичну сутність людиноцентризму). Маючи на увазі, що людина є головною продуктивною силою суспільства, мова йде (в першу чергу) про сферу трудової діяльності, яка здійснюється в умовах глобалізованого, інформаційно і цифронасиченого світу.

Друга позиція. Системний перехід всіх структур державної влади на культуру цільового управління, кінцевою метою функціонування яких має стати підвищення рівня самореалізації людей, що мешкають на певній території, а кінцевий результат має фіксуватися індексом якості життя громадян (ЯЖГ). Саме цей індекс ЯЖГ кожної особистості та їх сукупності в громадах відображають рівень самореалізації людей в кожній зі сфер їх життєдіяльності.

Третя позиція. Системне формування потужного фундаменту громадянського суспільства в Україні через участь громадян певної території в щорічному оцінюванні кінцевих результатів діяльності владних структур знизу вверх (до національного рівня) в процесі визначення індексів ЯЖГ шляхом використання щорічних місцевих соціальних опитувань населення за специфічними "розумними" анкетами на електронних чи паперових носіях.

Четверта позиція. Системна модернізація національної системи освіти в контексті формування нового покоління нації, здатного самореалізуватися в різних соціумах глобалізованого інформаційно і цифро насиченого світу, через розвинену аналітико-пізнавальну активність (АПА), високий індекс засвоєння фундаментальних "ядер" знань та актуальних знань і умінь, а також глибоке самопізнання власного "Я" на основі засвоєння параметрів своєї особистості [1].

П'ята позиція. Системне двокаскадне формування ціннісної управлінської еліти в закладах вищої освіти через налагодження зворотного зв'язку в межах системного державного управління, яке має виокремлювати посадовців, не здатних до прийняття і виконання масштабних рішень державного рівня за слабкої наявності в них внутрішнього морального антиегоцентричного стержня.

Характерною особливістю всіх п'яти основ є те, що всі вони потребують юридичного обґрунтування. Більш того, саме правова система формує фундамент цих основ, починаючи з включення ідеології людиноцентризму гуманістичної спрямованої в певні офіційні юридичні документи. Останні повинні супроводжати Новий управлінський курс цивілізаційного розвитку України впродовж всього періоду його реалізації. В такому випадку запобігання корупції методами покарання не стоїть окремо, а стає органічною складовою всієї юридичної системи забезпечення реалізації НУК, що буде максимально ліквідувати джерела, які живлять потужну систему корупції. Саме цей Курс здатен забезпечити підвищення якості (ефективності) державного управління, в тому числі через поступове усунення його корупційної складової.

У зв'язку з цим дійсне запобігання корупції (шляхом звуження джерел її живлення) потребує інноваційного системного підходу до: по-перше, формування, самої особистості чиновника через загальну атмосферу антиегоцентризму в суспільстві і відповідну орієнтацію національної системи освіти. По-друге, системної модернізації державного управління таким чином, щоб ліквідувати безконтрольність і безвідповідальність діяльності чиновників через формування в кожній державній структурі влади культури цільового управління за кінцевими результатами. При цьому кінцеві результати мають оцінюватися саме людьми, які мешкають в громадах сіл, селищ, містах, що є потужним важелем побудови дійсного громадянського суспільства. По-третє, розбудова базової системи юридичних основ, а також подальше удосконалення юридичної системи запобігання корупції методами покарання за корупційні дії.

Отже, починати потрібно з визначення ідеологічного базису розбудови Нової України на основі поглиблення демократії, спираючись на людиноцентризм гуманістичної спрямованості (пов'язаний з турботою про долю людини). В цьому контексті розглядається сутність якості життя громадян, яка виражає собою рівень самореалізації людини в різних сферах її життєдіяльності через ступень задоволення її нагальних потреб.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Якщо Україна декларує рух до Європи, їй потрібно шукати свій шлях демократизації суспільства, який визначиться достатньо чітко за умови впровадження системоутворюючої технології вимірювань індексів якості життя громадян (ЯЖГ). Ці індекси ЯЖГ у своїй сукупності в громадах сіл, селищ, міст на юридичній основі мають відображати досягнення кінцевих цілей всіх структур державної влади (починаючи з місцевої) і отримувати статус кінцевих результатів діяльності структур державного управління на всіх ієрархічних рівнях. Тоді гуманістична спрямованість державного управління стане реальним посиленням демократії на власному шляху до Європейського Союзу.

Джерела

1. Головач Н. В., Дмитренко Г. А. Системне формування нового покоління нації: гуманістичний контекст. Монографія. К.: ДКС-Центр 2019. 352 с.
2. Головатий М. Ф., Дмитренко Г. А., Солодков В. Т. Оздоровлення нації в об'єктиві науки, або доля України: як її змінити. Науково-публіцистичне видання, 2-ге видання, доповнено. К.: ДКС-Центр. 2019. 146 с.
3. Дмитренко Г. А. Системне управління: унікальний людиноцентричний вектор підвищення ефективності державно-управлінського механізму в Україні. Наукове видання. К.: ДКС-Центр. 2019. 352 с.
4. Гошко А. О. Оцінка діяльності місцевих органів самоврядування. К.: Вид-во УАДУ, 1998. 380 с.

5. Гошко А. О., Дмитренко Г. А., Князєв В. М. Контури нового управлінського курсу трансформації України. Наук. видання. К.: 2004. 176 с.
6. Гошко А. О., Дмитренко Г. А. Опорная концепция формирования управленческой элиты в Украине и других восточно славянских государствах. К.: 2001. 76 с.
7. Людиноцентрична система державного управління в Україні: утопія чи шанс/монографія/ О. Л. Ануфрієва, О. А. Брусенцева, Г. А. Дмитренко та ін. [За заг. Ред. Г. А. Дмитренко. К.: ДКС-Центр, 2014. 240 с.

В. О. ЗАРОСИЛО

д-р юрид. наук, проф., зав. каф. правоохоронної та антикорупційної діяльності, Навчально-науковий інститут права ім. Володимира Великого МАУП

КОРУПЦІЯ В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ ТА ЇЇ ПОЧАТОК

Причини виникнення корупції у Радянському Союзі та її розвиток

В юридичній науці того часу та і в цілому в Радянському Союзі не ставилося питання про корупцію, адже відповідно до встановлених норм її не існувало.

Окремі вчені вважають, що корупція в Радянському Союзі почала розвиватися більш активно на початку 60 років минулого сторіччя [1, 2] .

Для корупції в цей час створювалася досить приваблива атмосфера. Населення стало більше отримувати грошей, і відповідно зріс попит на товари більш високої якості, які в той час в Радянському Союзі були дефіцитом.

Промисловість Радянського Союзу випускала достатню кількість товарів, особливо товарів довгострокового користування, проте вони всі були низької якості, і тому населення намагалося придбати товари більш високої якості, які були випущені за кордоном [42].

Цей дефіцит певною мірою створювався штучно, адже особи, які мали стосунок до розподілу товарів вважали, що тільки вони та партійні керівники могли користуватися зазначеними товарами, всі інші громадяни, для того щоб отримати дефіцитні товари мали або переплачувати за них або їх не мати.

Це стосувалося як загальновживаних предметів, одягу, взуття, техніки так і їжі та інших товарів першої необхідності.

В.Д. Гвоздецький вважає, що широкомасштабні корупційні правопорушення в Радянському Союзі почалися знизу, а не з керівництва та партійних бонз, проте вони також брали у формуванні корупції активну участь. Першими почали виникати кримінальні схеми де були задіяні завідувачі магазинів, ресторанів, складів, баз та інші особи, які мали стосунок до розподілу різних товарів.

При цьому такі схеми на першому етапі викривалися правоохоронними органами і винні притягалися до суду

Вони зрозуміли, що без корумпованих зв'язків з іншими державними структурами їм складно буде мати прибутки, які б ніде не світилися. Тому, аби зберегти посади та прибутки, їм необхідно було ділитися частиною вкраденого з тими, хто призначав їх на посади, хто вирішував питання про притягнення до відповідальності за порушення, тобто міліцією, прокурорами та суддями.

Але головними залишалися керівники, від яких залежали і поставки товарів і їх розподіл. Так почалася своєрідна передача накрадених благ від дрібних злодюжок

до їхніх керівників від продавців до завідувачів магазинів, від завідувачів магазинів до директорів трестів та управлінь, від директорів до керівників республіканських установ і т. ін. аж до найвищих державних чиновників.

Цей процес набув великого масштабу і темпів зростання завдяки перш за все підвищення платіжоспроможності населення, підвищення рівня життя громадян, адже в Радянському Союзі зростає кількість нафто доларів, які треба було кудись вкладати.

Якщо говорити про темпи зростання економіки то вони були найбільш високими у 1985–1987 роках.

З іншого боку в цей час в країні з'являється організована економічна злочинність. Командно-адміністративна система управління країною досягла піку свого розвитку, але вона і сприяла своєму краху, тобто водночас почався і її занепад. У ці роки корупція набуває нових форм, з'являються перші злочинні угрупування, які і самостійно і за сприяння міжнародних злочинних синдикатів починають заробляти надприбутки. Виникає певний прошарок населення, який стає вище над усіма, який має у своєму розпорядженні важелі, що мають розподіляти товари та послуги.

Торгівля стає одним з головних видів отримання надприбутків [10]. Товари, які поставлялись у плановому порядку відповідно до державних замовлень могли оцінюватися по різному. Балансування та зміни цін навіть у межах одного населеного пункту сприяло отриманню великих прибутків для торгівельних працівників та тих хто їх призначав на посади. У державі використовувалися різні ціни державні, кооперативні, агропромислові, ринкові та спекулятивні.

Таким чином корупція починалася знизу, а потім вже подарунки у виді різних сум передавалися наверх з метою збереження відповідного статус-кво.

Виникає клан "цеховиків", який використовує окремі недоліки в законодавстві особливо у сфері розподілу сировини та матеріалів. Поступово змикаються керівники всіх структур, які мають стосунок до поставки та розподілу товарів, а саме виробництво, постачання, транспорт, торгівля.

Корупція в Радянському Союзі вже втілюється у сучасні форми, з'являється мафіозна злочинність, яка розширює сферу корупції у самій країні, а також виходить на зарубіжні злочинні групи.

У другій половині XX століття в умовах створення міжнародних монополій, корупція все більше стає міжнародною проблемою. Підкуп корпораціями та синдикатами вищих посадових осіб як в країні так і за кордоном набуває масового характеру. Глобалізація призводить до того, що корупція в одній країні негативно позначається на розвитку багатьох країн.

Таким чином в Україні ще до оголошення незалежності вже сформувалися певні корупційні схеми, зв'язок між корумпованою на той час партійною верхівкою і організованими злочинними групами стає більш тісним і вони ділять сфери впливу, засоби виробництва, землю та інші сфери, які поступово опиняються в руках олігархів. Цей процес відбувається досить швидко, на місце олігархів претендують багато осіб, тому частина з них гине.

Буремні дев'яності в Україні сприяють виникненню олігархату та формуванню різноманітних корупційних схем в усіх сферах життя громадян.

Джерела

1. Скулиш Є. Д. Корупція в Україні: основні напрями протидії в сучасних умовах / Є. Д. Скулиш // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журнал. — 2007. — № 15.

2. Мельник М. І. Науково-практичний коментар Закону України “Про боротьбу з корупцією” // М. І. Мельник, А. І. Редька, М. І. Хавронюк / за ред. М. І. Мельника. — К. : Атіка, 2003. — 319 с.
3. Долженков О. Ф. Інфраструктура організованої економічної злочинності / О. Ф. Долженков. — Одеса : ОЮІ НУВС, 2002. — 254 с.
4. Гвоздецький В. Д. Адміністративно-правові та організаційні засади запобігання і протидії корупції в Україні дис. доктора юридичн наук 12. 00. 07 Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. К.: 2012. — 527 с.

Ю. Ю. КАЛИНОВСЬКИЙ
д-р філос. наук, проф., НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

В останні роки українська держава була втягнута у “гібридну війну”, стикнувшись з масованими атаками економічного, політичного, воєнного, культурно-інформаційного характеру. Перед Україною постала низка складних завдань щодо захисту державності, збереження національно-культурної ідентичності та посилення суб’єктності на міжнародній арені. В цьому контексті проблема зміцнення інформаційного суверенітету нашої держави стала надактуальною, оскільки саме через інформаційні канали відбувається деструктивний вплив на всі сфери життєдіяльності вітчизняного соціуму.

Необхідно зазначити, що у нормативно-правовій практиці поняття “інформаційний суверенітет” вперше з’являється в Законі України “Про інформацію”, в якому було задекларовано, що основою інформаційного суверенітету України є національні інформаційні ресурси. До інформаційних ресурсів України входить вся належна їй інформація, незалежно від змісту, форм, часу і місця створення. Україна самостійно формує інформаційні ресурси на своїй території і вільно розпоряджається ними, за винятком випадків, передбачених законами і міжнародними договорами. Саме поняття “інформаційний суверенітет держави” встановлено в Законі України “Про Національну програму інформатизації”. Під ним розуміється “здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави”. Водночас, виникають питання як до сутності формулювання, так і до його доцільності у згаданому документі. По-перше, це поняття ніде більше в цьому законі не використовується, окрім частини, що містить визначення. По-друге, навіть у тому вигляді, як воно виявилось закріпленим, воно не виглядає як таке, що може бути реально забезпечене. По-третє, незрозуміло, чому власне це визначення було зафіксоване саме в Законі України “Про національну програму інформатизації”, який має вплив на доволі специфічну сферу державної політики. По-четверте, в той час як Закон України “Про інформацію” визначає “інформаційний суверенітет України”, Закон України “Про національну програму інформатизації” закріплює визначення

саме "інформаційного суверенітету держави". При цьому зіставлення сутнісних ознак запропонованих визначень доводить їх принципову відмінність [1, с. 220].

В той же час, низка дослідників пропонує використовувати більш широке поняття — духовний суверенітет держави, яке вбирає в себе захист не тільки інформаційної сфери, а всіх інших гуманітарних сфер — культурної, правової, освітньо-виховної, релігійної тощо. Зокрема, І. Кріцак та Я. Синяк переконують, що "духовний суверенітет" повинен викристалізовуватися на трьох складових — національно-патріотична ідея, релігія та право. Вищезазначені компоненти тісно взаємопов'язані та утворюють єдиний механізм у вигляді "тріади духовного суверенітету". Разом з тим, вказані складові можуть існувати окремо, тобто поза межами механізму духовного суверенітету, але поодинці вони нездатні виконати вирішальну, без перебільшення, роль — втілити в життя державні сподівання української нації, враховуючи складний для нашої країни час. Вищеозначені фахівці стверджують, що запорукою успіху є саме чітка взаємодія та ефективність функціонування всіх вищевказаних компонентів духовного суверенітету [2, с. 224].

Загалом, з позицій системного аналізу інформаційної безпеки України, в контексті захисту її інформаційного суверенітету, можна виділити чотири групи інформаційно-технологічних небезпек. До першої групи відносять появу інформаційної зброї, здатної впливати на психіку людей та інформаційно-технологічну інфраструктуру держави. Діяльність окремих людей стає керованою під впливом фармакологічних та психотропних засобів, комп'ютерних банків даних та інформації. Друга група небезпек пов'язана з використанням досягнень сучасних інформаційних технологій — махінації з банківськими операціями, комп'ютерне хуліганство, незаконне копіювання технологічних рішень. Третя група загроз проявляється у тотальному контролі за життям, настроями, планами громадян, роботою державних установ, за населенням країни у цілому з використанням комп'ютерних систем. Четверта група небезпек полягає у використанні інформаційних технологій у політичній боротьбі. З цим пов'язане політичне заангажування ЗМІ, чорний PR під час проведення виборчих кампаній, зосередженість інформаційних видань в руках декількох власників, відсутність незалежних ЗМІ [3, с. 93-94].

Звужуючи проблематику загроз духовно-інформаційному суверенітету України, до основних небезпек інформаційній сфері, визначимо основні напрямки гібридних атак проти нашої держави.

За оцінками вітчизняних експертів з проблем інформаційної безпеки, що сформовані на основі аналізу іноземного впливу на інформаційний медіа- і кіберпростір України, існують ознаки реальних загроз для інформаційного суверенітету нашої держави. Про це свідчать такі основні тенденції: цілеспрямоване формування окремими іноземними державами негативного міжнародного іміджу України; активізація критики вищого державного керівництва України; здійснення низкою зарубіжних країн потужного інформаційного тиску на Україну з метою спонукання українського керівництва до прийняття вигідних для цих країн рішень у внутрішньо- та зовнішньополітичній сферах; посилення інформаційних заходів з перешкоджання реалізації Україною її зовнішньополітичного курсу та спонукання її до участі в проектах, які в сучасних умовах не вигідні нашій державі; дискредитація нашої держави як конкурента у сфері міжнародного військово-технічного співробітництва; зростання для України загроз кібернетичних атак, що обумовлено появою нових, більш досконалих зразків кібернетичної зброї [4, с. 128].

Необхідно зауважити, що сучасні виклики інформаційній безпеці та інформаційному суверенітету України зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками: внутрішні — найбільшою мірою пов'язані з відсталістю інформаційних технологій

в Україні від провідних країн світу, низьким рівнем інформатизації, розпорошеністю повноважень органів державної влади та законодавства в інформаційній сфері; зовнішні — загальносвітові тенденції створення та застосування інформаційних технологій та намаганнями іноземних суб'єктів впливати на світовий та вітчизняний інформаційний простір з метою забезпечення власних інтересів, залежність від іноземного програмного забезпечення [5, с. 38].

Постійні інформаційні та гібридні атаки, що здійснюються проти України вимагають не тільки адекватного реагування на конкретні виклики, але й системних дій щодо недопущення та нівелювання загроз інформаційному суверенітету нашої держави. У цьому контексті фахівці наполягають на необхідності моделювання (прогнозування) можливих небезпек щодо функціонування вітчизняного інформаційного простору.

Зокрема, на думку Б. Мороза, О. Ткачова, А. Кірюхіна дослідження загроз за моделями, під якими розуміються ті або інші аналоги (схеми, структури тощо) — дійова форма оцінки їхньої небезпеки. Моделі можуть бути конкретними або концептуальними, а також: статичними, такими, що відображають структуру, зв'язки й стани небезпек і загроз; простими динамічними, такими, що характеризують кількісні зміни; складними динамічними, такими, що відбивають кількісні зміни в їхньому розвитку. Загрози моделюються для: систематичної ідентифікації потенційних небезпек; кількісної оцінки або ранжування ризиків; виявлення чинників, що призводять до ризику, і слабких ланок у системі; глибшого розуміння функціонування системи; зіставлення ризиків досліджуваної системи з ризиками альтернативних систем або технологій; ідентифікації та зіставлення ризиків і невизначеностей; можливостей вибору засобів і прийомів для зниження ризику. Основне завдання моделювання загроз — обґрунтування рішень, що стосуються ризиків. Початкові дані для моделювання — це: перелік джерел загроз; перелік небезпек, через які можлива реалізація загроз; перелік загроз безпеці інформації; перелік деструктивних дій, що виконуються в результаті реалізації загроз; значення коефіцієнтів небезпеки виконання деструктивних дій; значення вірогідності наявності сприятливих умов для використання вразливості для реалізації загроз безпеці інформації; сукупність взаємозв'язків між джерелами загроз, загрозами і вразливими ланками; сукупність взаємозв'язків між загрозами і деструктивними діями [6, с. 13].

Таким чином, проблема захисту інформаційного суверенітету України потребує комплексного підходу та системних дій щодо прогнозування, нівелювання, зменшення наслідків існуючих небезпек. Загрози та виклики інформаційному суверенітету нашої держави мають як зовнішній, так і внутрішній характер та становлять одну з центральних ланок гібридних атак проти України.

Джерела

1. Кононова О. В. Господарсько-правове забезпечення інформаційного суверенітету у сфері телерадіомовлення. Економічна теорія та право. 2015. № 1. С. 215-225.
2. Кріцак І. В., Синяк Я. В. Духовний суверенітет як цінність та консолідуюча основа української нації. Публічне право. 2016. №. 3. С. 220-230.
3. Нижник Н. Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т. Національна безпека України: методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку: навчальний посібник / за заг. ред. П.В. Мельника. Ірпінь, 2000. 304 с.
4. Косогов О. М. Пріоритетні напрямки державної політики щодо забезпечення безпеки національного кіберпростору. Збірник наукових праць Харківського ун-ту Повітряних Сил. 2014. Вип. 3. С. 127-130.

5. Солодка О. М. Пріоритети удосконалення інформаційної безпеки України. Інформація і право. 2015. № 3. С. 36-42.
6. Мороз Б. І., Ткачова О. К., Кірюхіна А. І. До питання моделювання загроз інформаційній безпеці. Вісник Академії митної служби України. Сер. : Технічні науки. 2013. № 1. С. 12-17.

А. М. КИСЛИЙ
д-р юрид. наук, проф., директор НН ІП МАУП

ЩОДО МЕТОДОЛОГІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЯК ДОКАЗІВ МАТЕРІАЛІВ, ОТРИМАНИХ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ

Доказування є фундаментальною науковою і правовою категорією кримінального процесу, яка визначає його основний зміст, функціонування усіх його інститутів та впливає на організацію і діяльність правоохоронних, правозахисних і судових органів, які здійснюють кримінальне провадження, а також на організацію і діяльність усіх інституцій, які забезпечують здійснення цього провадження [1].

Теорія доказів, за справедливим твердженням відомого правознавця В. Д. Спасовича, "становить центральний вузол усієї системи судочинства, душу всього кримінального процесу, начало, що його рухає, утворює його сутність, яка обумовлює і судоустрій, і всі головні форми судочинства" [3, с.7].

Основним засобом негласного отримання доказів на стадіях судового провадження є негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи. Завдяки яким розкриваються та розслідуються понад 85 % тяжких й особливо тяжких злочинів, а вчинених в умовах неочевидності, організованими злочинними угрупованнями, проти основ національної безпеки — 100 %. [2].

Проте негласні слідчі (розшукові) дії, як і оперативно-розшукові заходи, що проводяться з метою отримання доказів, відповідно до результатів аналізу зарубіжної та вітчизняної оперативно-розшукової, слідчої та судової практики, можуть бути не лише ефективним засобом отримання доказів у кримінальному судочинстві, а й засобом грубого порушення прав, свобод і законних інтересів осіб, які потрапляють до його сфери. Тому застосування таких засобів у кримінальному процесі потребує як постійного вдосконалення їх оперативності, так і процесуальних гарантій законності [3, с. 271].

З прийняттям чинного Кримінального процесуального кодексу України інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства фактично було ліквідовано. Нині оперативні підрозділи забезпечують доказування до початку досудового розслідування у межах ОРД, а під час кримінального провадження — у межах виконання доручень слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних. При цьому використання отриманих ними фактичних даних як доказів у кримінальному процесі можливе лише після оцінки та перевірки

суб'єктами доказування — слідчим, прокурором. Одною з головних умов надання означеним фактичним даним статусу доказів кримінальному процесі є встановлена законом форма їх джерел. Документи, що оформлюються оперативними підрозділами за результатами ОРЗ та слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, і є такими джерелами, а їх форма має важливе значення для забезпечення ефективності процесу доказування [4].

Питання визначення процесуального статусу та правової природи негласних слідчих (розшукових) дій, їх співвідношення з оперативно-розшуковими заходами, а також використання матеріалів, отриманих за результатами НСРД та ОРЗ під час доказування у судовому провадженні досить змістовно досліджувалися такими правознавцями, як: К. В. Антонов, Д. О. Бабічев, Ю. М. Грошевий, А.В. Бєлоусов, В.Д. Берназ, О.Я. Баєв, В.П. Бахін, О.В. Грибовський, В.В. Гевко, В.А. Глазков, А.П. Глушко, Є.О. Дідоренко, В.Я. Дорохов, О.Ф. Долженков, О.М. Джужа, М.П. Климчук, І.І. Козаченко, С.Є. Кучерина, С.С. Кудінов, Є. Д. Лук'янчиков, Д. Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, В.Д. Пчолкін, Д.Б. Сергєєва, С.В. Слінько, О.П. Снігерьов, Л. Д. Удалова, В.В. Шендрик, М.І. Шепітько, Д.І. Никифорчук, О.О. Юхно, М.Є. Шумило. Проте, незважаючи на високий рівень наукового осмислення тематики негласних слідчих (розшукових) дій, досягнутий останніми роками вітчизняною юридичною наукою, проблемні питання використання результатів цих дій у доказуванні під час кримінального провадження, наявності прогалин чинного законодавства щодо визнання допустимості у кримінальному процесі доказів, отриманих унаслідок негласних заходів, залишаються поза увагою науковців [6].

З урахуванням викладеного, метою цього підрозділу є аналіз кримінального, процесуального й оперативно-розшукового законодавства з точки зору сутності та значення використання як доказів матеріалів отриманих за результатами проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій під час доказування у судовому провадженні.

Фактично із запровадженням інституту НСРД нібито всі питання повинні бути знятими, а проблеми належності та допустимості цих доказів — вирішеними [5].

Водночас як слушно зазначає М.А. Погорецький використання матеріалів ОРД в інтересах кримінального судочинства продовжує залишатися актуальним й за новою формою кримінального процесу. При цьому орган досудового розслідування уповноважений додатково на застосування негласних засобів пізнання злочину — провадження негласних (розшукових) слідчих дій, які не є оперативно-розшуковими. Для розуміння співвідношення негласних слідчих (розшукових) дій з ОРД необхідно встановити їх співвідношення із подібними за сутністю засобами ОРД — відповідними оперативно-розшуковими заходами, передбаченими чинним законодавством про ОРД [6, с. 139].

Отже, виникає питання щодо визначення і розмежування понять оперативно-розшукового заходу і негласної слідчої (розшукової) дії, їх співвідношення, поєднання в процесі виявлення, припинення злочинів та розслідування кримінальних правопорушень, оскільки обом цим категоріям вітчизняного правового поля властива така невід'ємна ознака (або, краще сказати, сутнісна властивість), як "негласність".

Не випадково, що керівництво країни не влаштовує стан справ з окремих напрямів діяльності митних органів у зв'язку з цим це питання є постійним предметом розгляду на нарадах при Президентові України і зацікавлених керівників міністерств та відомств, де дається принципова оцінка діям окремих керівників митних органів і відзначається, що боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил є одним із головних завдань митних органів.

В сучасному законодавчому полі правоохоронні функції митних органів України базуються на таких заходах, як безпосередній митний контроль, насамперед огляд та переогляд, аналіз даних митної статистики та отримання орієнтувань від правоохоронних органів. За таких умов покладання на Держмитслужбу, яка не має при цьому відповідного статусу та повноважень, повної відповідальності за стан боротьби з контрабандою та сприяння розвитку внутрішнього ринку, підвищення ефективності такої діяльності, не є коректним і обґрунтованим.

Актуальним на сьогодення є внесений Кабінетом Міністрів України законопроект "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів" у Верховну Раду України.

Цікава є позиція законотворців щодо змін статті 201 Кримінального кодексу України [5], а саме визначення розмірів контрабанди. Контрабанда товарів вважається вчиненою у значних розмірах, якщо їх вартість у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великих розмірах — якщо їх вартість у дві тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, в особливо великих розмірах — якщо їх вартість у п'ять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Досвід роботи митних органів Європи свідчить про те, що розслідування кримінальних справ про контрабанду в повному обсязі проводиться тим органом, яким виявлено злочин.

Отже, слід зазначити позитивне рішення щодо суб'єктів, які мають право проводити досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 201 Кримінального кодексу України, а саме зміни у статті 216 Кримінального процесуального кодексу України: "досудове розслідування здійснюється слідчими органів Національної поліції або слідчими органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, які розпочали досудове розслідування".

Отже, здійснивши відповідний вище аналіз, слід констатувати, що ОРЗ та НРСД за змістом проведення тотожні, але існує ряд відмінностей між ними. Це впершу чергу за суб'єктом проведення, наприклад, проведення ОРЗ ініцією працівник оперативного підрозділу, а на проведення НРСД дає доручення слідчий чи прокурор, також ОРЗ можуть виступати як приводи та підстави для відкриття кримінального провадження, а НРСД проводиться тільки в рамках кримінального провадження, відповідно за оформленням [7].

Так за результатами проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії передбачено складання протоколів з додатками, які не пізніше ніж через 24 години з моменту припинення вказаних дій повинні передаватись прокурору. Обов'язок прокурора — вживати заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які він планує використовувати у кримінальному провадженні [8].

Джерела

1. Погорецький М.А. Нова концепція кримінального процесуального доказування / М. А. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. — 2015. — № 3 — С. 63–79.
2. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні / М. А. Погорецький // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. — 2013. — № 1. — С. 270–276.
3. Спасович В. Д. О теории судебно-уголовных доказательств в связи с су- доустройством и судопроизводством / В. Д. Спасович. — СПб., 1861. — 432 с.

4. Грібов М.Л. Забезпечення оперативними підрозділами кримінального процесуального доказування як наукова категорія / М. Л. Грібов // Вісник кримінального судочинства. — 2015. — № 3. — С. 40–48.
5. Геселев О. Проблеми легітимізації використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для доказування у кримінальному провадженні / О. Геселев // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. — 2018. — № 1(17). — С. 30–43 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/geselev.pdf.
6. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2014. — № 3 — С. 137–141.
7. Бабіков О. Використання у кримінальному провадженні як доказів матеріалів, отриманих оперативними підрозділами у здійсненні ОРД [Електронний ресурс] / Бабіков О., Соколкін В. — Режим доступу : http://khar.gp.gov.ua/ua/intervu_ta_komentari?_m=publications&_t=rec&id=148562
8. Прядко В. О., Комарницька О. Б. Порівняльна характеристика оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій крізь призму наглядової діяльності прокурора як процесуального керівника / В. О. Прядко, О. Б. Комарницька // Часопис цивільного і кримінального судочинства. — 2014. — № 1. — С. 62-72. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2014_1_7

В. А. КОЗЕНЮК

д-р юрид. наук, ст. науч. сотр., проф. каф. национальной безопасности, УН ИП МАУП

ИСТОРИЧЕСКИЕ КОРНИ ФЕНОМЕНА НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

1. В мире общественных наук давно утвердился постулат, согласно которому продуктивное исследование сложных социальных явлений, получение научно-корректных знаний о познаваемом явлении, формирование теоретических моделей развития изучаемого явления невозможно без обращения к историческим истокам его зарождения.

И чем глубже исследователь проникнет вглубь изучаемой материи, тем надежнее и адекватнее будут полученные результаты, тем выше их теоретическая и прикладная значимость. Данный постулат в полном объеме применим к исследованию феномена национальной безопасности, который сравнительно недавно завладел умами многих ученых и практиков.

2. Вместе с тем исследование динамики развития данного феномена с позиций исторического интереса имеет некоторые методологические особенности, которые необходимо учитывать при организации научного поиска источников информации, выборе форм и методов их детального изучения и обработки, а также научной интерпретации. Вот основные из этих особенностей (по крайней мере, они кажутся автору таковыми на данном этапе познания).

3. Прямой поиск материальных следов национальной безопасности в историческом прошлом представляется малопродуктивным. Однозначно можно утверждать, что древние народы вряд ли имели хоть какие-то представления о национальной, равно и государственной, безопасности, поэтому шансов найти упоминание о них в древних источниках практически нет.

Однако в корне неверным будет и утверждение, что феномен национальной безопасности не мог быть представлен в жизни древнего общества социальными вкраплениями, которые даже современным исследователем не сразу признаются таковыми.

Подобно “темной материи” у астрономов, которая выявляется только по косвенным признакам, эти вкрапления не видны до определенного этапа развития человеческой цивилизации. Но, даже проявившись впоследствии для прямого наблюдения, они не сразу дают ученому возможность связать их с историей развития изучаемого явления. Церковь, речь о которой пойдет ниже, яркий тому пример, по мнению автора.

4. Отсутствует надежная научная методология, которая укажет исследователю, с какого исторического горизонта следует прекратить движение вглубь исторического прошлого и начать обустраивать стартовую площадку для восхождения к современности, неспешно следуя путями эволюции интересующего нас явления. Речь идет о выработке корректных **хронологического критерия** или критериев.

5. Практически аналогичная картина складывается и с масштабами, которые исследователю следует охватить на начальном этапе научного поиска. Речь идет о другом, **пространственном, критерии**, который подобно предыдущему, укажет на территорию или социальную совокупность, которые необходимо будет подвергнуть научному препарированию для получения научно корректных и надежных результатов.

6. Отсутствуют надежные алгоритмы действий исследователя на разветвлениях эволюционного пути развития идеологии и практики национальной безопасности, которые уберегли бы ученого от блужданий по эволюционным тупикам развития явления. В целом для развитой и устоявшейся теории они и не так опасны, даже полезны.

Но вот для теоретического знания, которое только выходит на сцену общественного и профессионально-научного внимания и признания такое явление крайне нежелательно. Происходят почти понапрасну траты исследовательского времени, научных сил и средств, отодвигается получение эффектных научных результатов на новом, уже громко заявившем о себе, научном направлении.

В результате происходит отток сил и средств, угасает первичный энтузиазм и новое научное направление хиреет, а то и вовсе, распадается или распределяется по другим научным сферам. В общественных науках подобная опасность велика.

7. Исследователь истории развития идеологии и практики национальной безопасности должен быть готов к появлению в поле его научного зрения непривычных, для историко-правового внимания, субъектов деятельности, тесно связанных с обеспечением безопасности жизнедеятельности древнего общества и государства. Пилотные исследования показали, что таким, довольно информационно емким субъектом, является церковь в ее широком понимании как структура для реализации задач духовной власти и обеспечения духовной безопасности общества.

Первые исследовательские шаги в этом направлении показали, что в сфере обеспечения безопасности основ жизнедеятельности общества и государства, церковь, в догосударственный и государственный период развития, настойчиво вплетала духовную власть во власть светскую и активно заимствовала у последней формы и методы политической борьбы, включая и арсенал тайных сил и средств, хотя и не чуралась разработкой и использованием аналогичных собственных.

8. В праве существует уникальная познавательная пара, которая опирается на действие закона во времени и пространстве. Она имеет ярко выраженное методологическое значение при исследовании любой правовой материи. Поэтому автор не видит причин игнорировать ее в данном случае при исследовании не только исторических истоков феномена национальной безопасности, но и других его сторон.

9. На указанной методологической платформе автор планирует подготовку исторически очерков с примерно нижеприведенной структурой, публикуя которую, он намеревается получить от неравнодушных коллег отзывы, критические замечания и предложения, которые ему помогут в дальнейшей работе.

Очерки по истории развития идеологии и практики обеспечения национальной безопасности.

План

Вступление/от автора

Очерк первый. Феномен безопасности общества и государства на заре становления человеческой цивилизации.

Первый подраздел. Осознание потребности в безопасности жизнедеятельности государства.

Второй подраздел. Эмпирический поиск/отбор действенных моделей безопасности государства.

Третий подраздел. Вызревание потребности в формировании теоретического знания по обеспечению безопасности государства.

Очерк второй. Формирование этнопсихологических/региональных центров разработки и аккумулирования теоретических знаний по обеспечению безопасности жизнедеятельности государства.

Опыт Египетской цивилизации

Опыт Греко-римской цивилизации

Опыт Индийской цивилизации

Опыт Китайской цивилизации

Опыт Европейской цивилизации.

Очерк третий. Церковная идеология и практика в организации защиты основ жизнедеятельности общества и государства.

Первый подраздел. Догосударственный период защиты

Второй подраздел, Защита в рамках государственного устройства

Третий подраздел. Противодействие общественным и государственным угрозам тайными силами и средствами, формами и методами.

Заключение.

Приложения.

От автора: Объем до 4-5 авторских листов. Хронологические рамки пока открыты.

І. Ф. КОРЖ

д-р юрид наук, с н с., зав. наук. лаб., НДІІП НАПрН України

МІСЦЕ ПРАВОВОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Перехід до демократичного державного устрою значно підвищує роль права в житті суспільства. За його допомоги здійснюється визначення критеріїв безпеки, напрацювання комплексу заходів і механізмів безпеки у сферах життєдіяльності. За-

безпечення усіх видів безпек за допомоги права свідчить про необхідність всебічної охорони і захисту самого права, яке виступає відповідним гарантом безпеки в рамках чинної правової системи. Право, правотворчість і правозастосування, виступаючи ключовими ланками в механізмі забезпечення безпеки системи, у своїй сукупності мають бути виділені у самостійну специфічну сферу безпеки — правову безпеку.

Базова мета правового впливу — сприяння найбільш оптимальному, безперешкодному та справедливому задоволенню інтересів суб'єктів права. Щоб ефективно захищати інтереси учасників суспільних відносин, правова система має бути реально діючою. Невідповідність законодавства, правозастосування і правовиконання відповідним якісним критеріям знижує потенційні можливості правової системи забезпечувати.

Безпека не існує сама по собі, не є ізольованою від загальної людської життєдіяльності, а пов'язана з усіма сторонами життя суспільства, метою якого є самозбереження і саморозвиток. Тому розуміння категорії "безпека", його аналіз, наукове визначення та належне практичне застосування є важливим для вирішення питання забезпечення існування та функціонування будь-якого живого організму, включаючи і соціального.

Окрім регулювання суспільних відносин, право є універсальним механізмом забезпечення як національної безпеки — в цілому, так й усіх видових безпек — зокрема. Правові засоби забезпечення національної та інших видів безпек переслідують двояку мету:

- ефективне функціонування чинного права та реалізація його нормативних можливостей в межах міжнародного і національного правового порядку;
- напрацювання нових правових норм з метою ефективного захисту інтересів особи, суспільства і держави та їхніх інституцій [1].

Від стану дієвості та ефективності регулювання суспільних відносин права залежить дієвість і безпека функціонування та подальший розвиток будь-якої соціальної системи. А зазначені критерії можуть бути належними за умови перебування самої системи права в стані, за якого право успішно здійснює свою місію, тобто перебуває у належному, безпечному стані. Таким чином появляється така самостійна правова категорія — як "правова безпека" [2], увага якій все більше і більше приділяється з боку українських та зарубіжних науковців [3].

Серед суб'єктивних прав завжди є право на безпеку. Тому право на безпеку можна розуміти як одне із основоположних прав людини. Тобто правова безпека — це самостійний вид соціальної (національної) безпеки, це центральний визначальний вид безпеки.

Праву притаманний дуалізм дії, який проявляється в тому, що воно, з одного боку, поряд з політичними, економічними, інформаційними, воєнними та іншими механізмами, є механізмом правового (юридичного) забезпечення національної та інших видів безпеки. З іншого боку, право є засадничим визначальником подальшого розвитку об'єкту правової безпеки. Саме визначення правом напрямів подальшого розвитку згаданих соціальних систем, що досягається шляхом забезпеченням їхньої безпеки, є тою квінтесенцією його певної окремішності і самостійності і дозволяє стверджувати про входження системи правової безпеки як у велику, комплексну систему національної безпеки, так і її одночасне находження над цією системою, являючись своєрідним орієнтиром, дороговказом для напрямів забезпечення національної безпеки.

Основу концепції правової безпеки складає поняття (розуміння) щодо умов, джерел, шляхів, механізмів негативного впливу (спотворення правових норм, конфлікт норм, утворення правових прогалин, неналежна процедура виконання, ігнорування

дії норм, підміна понять, корупція тощо) на правову систему. Сутність правової безпеки зводиться до правового захисту (правового забезпечення) життєво важливих інтересів об'єктів правової безпеки, від згаданих негативних впливів, їх недопущення, парирування, або іншими словами мінімізації правових факторів ризиків, викликів, небезпек і загроз.

Предметом захисту системи правової безпеки є життєво важливі інтереси її об'єктів — особи, суспільства і держави в різних сферах життєдіяльності. Суб'єктами забезпечення правової безпеки згаданих об'єктів в Україні є органи виконавчої та судової гілок державної влади. Суб'єктами забезпечення правової безпеки в регіонах, тобто на місцях, є органи місцевого самоврядування.

Правову безпеку потрібно відрізняти від юридичної безпеки, як особливого різновиду соціальної безпеки. Головний вихідний момент юридичної безпеки полягає в захисті від протиправних посягань, або мінімізація їхнього негативного впливу, а також у наявності можливості для подальшого відновлення порушених інтересів в рамках "правового поля". У більшості випадків юридична безпека зводиться, насамперед, до того, щоб нейтралізувати загрози впливу будь-якого небезпечного джерела.

Захист життєво важливих інтересів об'єктів правової безпеки покладено на державу через правові та інші форми здійснення функцій держави. Це діяльність основних ланок механізму держави, специфічні види державної діяльності, діяльність органів держави, через які реалізуються функції держави і, одночасно, зазначене є напрямами забезпечення правової безпеки.

Правова безпека передбачає захист системи права, законодавства, правової системи в цілому від небезпек і загроз. І в цьому сенсі вона як правове явище забезпечує безпеку усіх видів безпеки (національну, державну, економічну, екологічну тощо). В силу зазначеного правова безпека займає центральне місце в системі національної безпеки, що потребує подальшого наукового дослідження і практичного удосконалення. А тому правова безпека практично ототожнюється з такими поняттями, як "ефективна правотворчість", "правове регулювання", "правозастосування".

З огляду на зазначене вище терміну "правова безпека" можна надати наступне визначення: Це стан правової системи, яка завдяки ефективним правотворчості та застосуванню правових норм в державі спроможна забезпечити дієвий захист життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, та створює належні умови для подальшого їх розвитку.

Необхідно зазначити, що практика забезпечення безпеки системи залишається ще неефективною, оскільки діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування у даній сфері належною мірою ще невпорядкована, а створення нової системи проходить вкрай повільно і суперечливо, не ґрунтується на достатніх науково-теоретичних напрацюваннях. Зокрема, не враховується, що на противагу домінуючій у минулому державо-центристській парадигмі права, право дедалі більше набуває людино-центристського змісту, відповідно актуалізується проблема забезпечення правової безпеки саме особи.

В сучасних умовах в Україні склалася дещо несприятлива для громадян правова реальність, за якої багато конституційних норм не використовується у повному обсязі, частина життєво важливих прав і свобод людини і громадянина перетворилася на гасла, деякі з них не мають механізмів реалізації.

Поглиблення соціальної спрямованості правової системи України нерозривно пов'язане з соціокультурними чинниками, із зростанням правової культури та правової свободи особистості та всього суспільства, подолання гіперіндивідуалізму, підвищення соціальної і правової етики.

Водночас, внаслідок того, що національні правові системи стають все більш відкритими одна для одної, створюються умови для вдосконалення законодавства у всіх сферах життєдіяльності суспільства і, передусім, в галузі прав і свобод людини, їх гарантій [4].

Таким чином, право все більше і більше виступає мірою свободи і зміст його в тому, щоб узгодити свободу окремої людини зі свободою інших членів суспільства, дотримуючись принципу рівності. Право виступає як засобом забезпечення свободи, так і істотним засобом обмеження неузгоджених з суспільними потребами і уявленнями людей про добро і справедливість рівня свободи й обсягу влади, створюючи належні засади безпеки усьому живому.

Джерела

1. Дрейшев Б. В. Правовая безопасность и проблемы ее обеспечения. Правоведение. Москва, 1998. № 2. С. 11–19;
2. Тюрина Т. Б. Правовая безопасность в современном Российском государстве (вопросы теории и практики): Автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2005. С. 14.
3. Лобода А. М. Правова безпека особи в сучасній українській державі (теоретико-правове дослідження) : Дисертація ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2013. 198 с.
4. Терлюк І. Історія держави і права України: Доновітній час: навч. посіб. Київ : Атіка, 2006. 399 с.

А. М. КУЧУК

д-р юрид. наук, доц., СумДПУ ім. А. С. Макаренка, м. Суми

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ФАКТОР НЕОБХІДНОСТІ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПАРАДИГМИ РОЗУМІННЯ ПРАВА

Одним з важливих європейських надбань є доктрина верховенства права. Можна стверджувати, що з кінця XX століття вона визначає напрям розвитку держав, міжнародної спільноти. Українська держава також прагне втілювати у життя її положення, проголосивши це у ст. 8 Конституції: “В Україні визнається і діє принцип верховенства права”. Не зважаючи на відсутність єдиної узгодженої дефініції поняття “верховенство права”, навіть перекладу “Rule of Law” (в перекладі зустрічається і верховенство права, і панування права, і верховенство закону та ін.), західна культура виробила низку положень, які складають зміст Rule of Law.

Одними з складових верховенства права є правова визначеність, необхідність дотримання органами публічної влади прав людини, які і визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Відтак, загальні, формально визначені правила поведінки, які приймаються (санкціонуються) державою і нею ж охороняються, складають систему законодавства, яке повинно відповідати “якості закону”, тобто принципу верховенства права. На це прямо вказано у рішенні ЄСПЛ у справі “Волохи проти України” (Volokhy v. Ukraine) (і в деяких інших рішеннях у справах проти України): “Суд

завжди дотримувався думки, що словосполучення "згідно із законом" не просто відсилає до національного законодавства, а й пов'язане з вимогою якості "закону", тобто вимогою дотримання принципу "верховенства права", про що прямо говориться у преамбулі Конвенції... Отже, цей вислів означає — і це випливає з предмета і мети статті 8, — що в національному законодавстві має існувати засіб правового захисту від свавільного втручання державних органів у права, гарантовані пунктом 1..." [1].

Таким чином, не будь-який закон (як нормативно-правовий акт, який має вищу юридичну силу) має імплементуватися (згадаю закони нацистської Німеччини за діяльність з реалізації яких понесли юридичну відповідальність лідери націонал-соціалістичної держави), а лише той, який відповідає принципу верховенства права.

За таких умов юридична практика в Україні має виходити з постулату нетотожності права і закону, неправильності розуміння права як прескриптивних текстів, превалювання не закону, а права. Однак, для цього необхідно розуміти: а що собою являє право. І тут я не можу не вказати, що і до сьогодні не тільки вітчизняною, але і світовою правовою думкою не знайдено відповіді на це питання (хоча правильно було б зазначити, що у межах різних культурах вироблено власне розуміння того, що є правом). Вказане дозволяє говорити про актуальність теми розуміння права.

Кожен правник давав відповідь на питання: "Що таке право?", хоча б у період вивчення юриспруденції. Однак, і до сьогодні чіткої і однозначної відповіді на нього не існує (і навряд чи може існувати). Це питання піднімається час від часу, не втрачаючи своєї гостроти, особливо у перехідні періоди розвитку суспільства, часи реформ. За таких обставин, прагнучи відносної стабільності, хоча б якоїсь впевненості у майбутньому, звертаються до права як до можливого засобу забезпечення таких спонукань (не можу не відмітити, що трансформаційне становище у суспільстві спричиняє і масове захоплення релігією, в якій людина знаходить прихисток, покладаючись на волю надприродної, доволі часто трансцендентної, сили). Зважаючи на вказане, доволі закономірною є актуалізація питання розуміння права для вітчизняної юридичної науки. Прагнення відійти від нормативістської спадщини СРСР (в якій право розумілося як сукупність правил людської поведінки, що установлюються державною владою, як владою пануючого у суспільстві класу, а також звичаїв і правил співжиття, які санкціоновані державною владою і які реалізуються в примусовому порядку за допомогою державного апарату, з метою охорони, закріплення і розвитку суспільних відносин і порядків, вигідних і бажаних для пануючого класу, проголошення європейського напряму розвитку, участь у інтеграційних процесах, намагання провести державно-правові реформи актуалізують проблематику розуміння права.

проголосивши принцип верховенства права і визнавши основною цінністю людину, передбачивши у Конституції "невичерпність прав і свобод людини і громадянина", не можна визначати право через "систему норм (правил поведінки) і принципів, встановлених або визнаних державою як регулятори суспільних відносин, які формально закріплюють міру свободи, рівності та справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів (волі) населення країни, забезпечуються всіма заходами легального державного впливу аж до примусу" [2, с. 216], при цьому правотворчість розуміти як правову форму діяльності держави за участю громадянського суспільства (у передбачених законом випадках), пов'язану із встановленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм [2, с. 293]. Цілком закономірно, що у наведених визначеннях є логічна (і більш того, концептуальна) помилка, адже, якщо "творенням" права займається не лише держава, а й громадянське суспільство, то визначення права не можна зводити лише до результатів діяльності одного суб'єкта — держави.

Зауважу, що процеси гуманізації, що відбуваються в світі супроводжуються актуалізацією концепції природного права й відходом на другий план нормативіського підходу до праворозуміння. Право не ототожнюється із законом, існування першого вже не пов'язується лише з діяльністю держави.

Право і закон — різні правові явища й в правовій державі їх чітко розмежовують, а відтак в правовій державі панує право, а не закон, навіть якщо він правовий. Зауважимо, Венеційська комісія у доповіді, присвяченій питанню верховенства права, вказує, що виходячи з різних визначень верховенства права, заснованих на різних системах права і держави, можна прийти до консенсусу щодо необхідних елементів верховенства права, а також "Rechtsstaat", які мають не тільки формальне, але також і матеріальне значення. До них відносяться: (1) законність, зокрема прозорість, підзвітність і демократичний порядок ухвалення законів. (2) Правова визначеність. (3) Заборона свавілля. (4) Доступ до правосуддя. (5) Дотримання прав людини. (6) Недискримінація і рівність перед законом" [3].

Радянські ж вчені замість перекладу "верховенство права" або "панування права" перекладали як "верховенство закону", що пов'язане із пануванням у СРСР відповідної ідеології. Якби перекладалось як "верховенство права", то для радянської науки треба було б визначати право не через закон, не "возводити на п'єдестал" законність, верховенство закону, а зважати на права людини і т.д., а це є неприйнятним для авторитарного/тоталітарного режиму. Як наслідок, і сьогодні маємо "верховенство закону", "верховенство правового закону" і т.п.

Джерела

1. Case of Volokhy v. Ukraine, Application №23543/02 Council of Europe: European Court of Human Rights, 2 November 2006, available at: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77837.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права / Пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
3. Report on the Rule of Law Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011). available at: http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD%282011%29003rev-e.pdf.

Ю. А. МЕЛКОВ

д-р филос. наук, Институт высшего образования НАПН Украины

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА И ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ АКСИОЛОГИЧЕСКИХ ОСНОВАНИЙ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Проблема евроинтеграции как один из признанных ориентиров развития украинского государства и общества в XXI веке приводит к появлению множества актуальных проблем, связанных прежде всего с необходимостью приведения отечественного законодательства в унисон с общеевропейским. Как правило, именно этому направлению, сводящемуся к чисто юридическому, даже просто бюрократическому

аспекту вопроса и сводятся чаще всего обсуждения темы евроинтеграции Украины; вместе с тем, существование иных, более широких сторон рассмотрения обозначенной проблемы также оказывается не менее насущным. С одной стороны, число подобных "альтернативных" аспектов европейской интеграции весьма велико, а сама такая постановка вопроса в обосновании не нуждается, поскольку и в программах конференций самого разнообразного профиля можно часто наблюдать практику того, как прибавление авторами к теме своего индивидуального научного исследования приставки "...в условиях евроинтеграции" без труда позволяет соотнести подобную проблематику практически с любой темой любого научного мероприятия. Однако, с другой стороны, сама сущность процесса евроинтеграции редко оказывается предметом особого, отдельного внимания серьёзных исследователей в области философии, социологии, истории, политологии (если, опять-таки, не сводить данный феномен даже не столько к чисто юридическому аспекту проблемы, сколько к его статусу в качестве политико-публицистического лозунга, лишённого, как и почти все подобные же лозунги, определённого и однозначного содержания).

При всей значимости такого явления, как право, оно не исчерпывает собой всей совокупности общественных отношений, а потому и всех аспектов государственной и тем более общественной интеграции Украины в европейское пространство. Более того: поскольку под "Европой" в данном случае очевидно понимается не просто некий географический топоним (ибо территориально наша страна и так находится в Европе, и "идти" куда-либо дальше в этом направлении просто бессмысленно), а некоторая определённая культурная энтелехия, постольку и задача достижения какой-либо степени сопричастности такой культуре и ее ценностям не может исчерпываться одной только правовой основой, но непременно требует основы аксиологической, даже мировоззренческой — в качестве более фундаментального слоя "интеграции", нежели простое формальное приведение законодательства в соответствие европейским нормам. Слоя, который в свою очередь предполагает и качественно иной способ взаимодействия общества (как носителя ценностей) с государством.

Понятие "европейских ценностей", при всей очевидности их происхождения от классических идеалов эпохи Просвещения, является в политической и публицистической риторике столь же расхожим, что и понятие "евроинтеграции", часто сводясь к "принципам свободы и демократии", и без того зафиксированным в Конституции едва ли не каждого государства, отнюдь не только европейского. В 2003 году данный вопрос несколько более основательно попытались рассмотреть ведущие мыслители континента, Ж. Деррида и Ю. Хабермас, которые в итоге пришли скорее к акцентированию взглядов, способных отличить европейское сообщество — от североамериканского или австралийского: секуляризация, солидарность и стремление к социальной справедливости, вера в цивилизаторскую способность государства в противоположность полаганию на "невидимую руку рынка", а также терпимость к иному мнению и признание прав Другого на его принципиальную "инаковость" [3].

В любом случае стоит заметить, что, несмотря на присутствие "этатистского" подхода, "европейские ценности" носят не национальный, а сверхнациональный характер, одновременно выступая и коррелятом ценностей техногенной цивилизации, противостоящей цивилизациям традиционного типа в своём стремлении к объективности и научному прогрессу [2], а потому и к глобальности и нелинейности. Кроме того, несмотря на то, что "ориентация на Европу" служит неизменным лозунгом целого ряда общественных и политических сил нашей страны, их реальная приверженность принципу той же толерантности и "терпимости к инаковости", увы, вызывает определённые сомнения. Впрочем, как раз отмеченный иерархический

характер “европейских ценностей” позволяет утверждать о реальной возможности их ассимиляции любым культурно развитым обществом сегодняшнего дня — при учёте того обстоятельства, что постулирование ценностной иерархии в противовес простой аксиологической множественности отрицает — в постнеклассической перспективе — не разнообразие, а равнозначность разнообразного, позволяя выявлять фундаментальные ценности — ценности более высокого уровня иерархии — в качестве некоторых предельных основ существования общества. В общем, именно это и является задачей философии в целом, как рефлексии по поводу универсальных основ жизнедеятельности.

Иными словами, успешность интеграции украинского общества в европейское культурное пространство, как мне кажется, зависит в первую очередь не от адаптации системы законодательства и прочих высоких государственных материй, а от эффективности рецепции фундаментальных (и сверхнациональных) европейских ценностей конкретными людьми как представителями этого общества. Для достижения этого потребуется, в частности, реализовать иерархическое понимание самой природы ценностей, противоположное как тоталитарному монизму (”их мораль — и наша”), так и релятивистской множественности (”всё сойдёт”), — в плане диалектического “единства многообразия”, при котором общая мораль оказывается возможной на основе плюрализма этосов [1], а потому и служит фундаментом как толерантности и терпимости к “иному”, так и подлинной демократии как ценностной автономии каждой культурной человеческой личности.

Источники

1. Мєлков Ю. О. Етос і мораль як два протилежних полюси суспільного життя // Категорії. Мораль. За результатами Всеукр. круглого столу “Читання пам’яті Івана Бойченка — 2019. Людина. Історія. Мораль” (25 жовтня 2019 р.). — К. : Знання України, 2019. — С. 104–108.
2. Степин В. С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации // Вопросы философии. — 1989. — № 10. — С. 3–18.
3. Habermas J., Derrida J. February 15, or What Binds Europe Together: Plea for a Common Foreign Policy, Beginning in Core Europe : Transl. from German // Constellations. — 2003. — Vol. 10, No. 3. — P. 291–297.

Л. Ю. МЕЛЬНИК

д-р екон. наук., проф. НН ІМЕФ МАУП

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

За останні десятиліття значно збільшився інтерес до інновацій серед вчених-економістів, що закономірно, так як інновації стали одними з головних чинників економічного зростання. Інновації є необхідною умовою розвитку виробництва, підвищення якості та збільшення кількості появи нових товарів і послуг, а в умовах

ринкової економіки вони є рушійною силою конкуренції, завдяки їм вдається використовувати сучасну технологію і організацію виробництва, забезпечувати успіх і ефективність діяльності підприємства.

Інновації позитивно впливають на розвиток підприємств і економіки країни, тому необхідно сприяти ефективному здійсненню інноваційного процесу, систематичного створення і поширення наукових досліджень і розробок, від впровадження яких буде залежати конкурентоспроможність вітчизняних підприємств і країни в цілому. Проблеми використання інновацій знайшли своє відображення в роботах А. С. Кириченко [5], Б. Д. Гаврилишина [2] та інших вчених, які в своїх працях розглядали питання значущості необхідності активізації інноваційних процесів. Але, незважаючи на численні дослідження в цьому напрямку, багато питань залишаються невирішеними і дискусійними. Незважаючи на те, що інновації стають невід'ємною складовою діяльності підприємств, це не сприяє інноваційному розвитку вітчизняних підприємств, а тому проблеми впровадження наукових розробок в практичну діяльність залишаються дуже актуальними.

З огляду на вищесказане, можна відзначити, що необхідність впровадження інноваційних змін підкріплюється формуванням стійких конкурентних переваг на довгострокову перспективу і створенням потенціалу для майбутнього розвитку, тому саме ці питання вимагають подальшого вивчення. Зміни, як на підприємстві, так і в країні пов'язані з розвитком, яке є основною характеристикою будь-якої економічної системи або підприємства.

В сучасних умовах міжнародне становище окремих країн і підприємств визначається інтенсивністю застосування досягнень науки і техніки, тому завдяки інноваційним змінам можна отримувати прибуток, створювати робочі місця і підвищувати престиж на міжнародній арені. Вказуючи на зміни, які відбуваються в світі, Едуард Мальцев [6] характеризує їх як лавиноподібне зростання кількості інновацій і різке скорочення циклу їх впровадження. Так, сьогодні, щоб вижити в сучасному конкурентному середовищі, необхідно швидко реагувати на зміни. Якщо раніше наявність інновацій давало можливість підприємству протягом досить тривалого часу відчувати себе впевнено, то зараз доводиться набагато частіше вводити різного роду інновації в діяльність підприємства. Про взаємозв'язок між інноваціями і розвитком говорить Ю. І. Капінус [4], який відзначає, що зростання рівня добробуту будь-якої держави пов'язане з новітніми технологіями, проектами, винаходами, тому незаперечним є факт наявності зв'язку між цими економічними категоріями, де пріоритетною є категорія "інновація" — рушійна сила зростання. На необхідність інноваційних змін вказує Б. Д. Гаврилишин [2], відзначаючи, що економічний розвиток переважно забезпечується людиною, тому необхідно змінювати структуру економіки на наукомістку, збільшувати темп інновацій через співпрацю наукових інститутів, університетів з підприємствами.

Сучасний економічний розвиток характеризується провідним значенням науково-технічного прогресу та інтелектуалізацією основних факторів виробництва. Необхідно відзначити і те, що інноваційність безпосередньо впливає на ВВП, що доводить рейтинг "Innovation Index" від "Bloomberg", який враховує інтенсивність досліджень і розробок, додану вартість продукції, що випускається, продуктивність економіки, ефективність "третинної" індустрії (інтелектуальні та інші галузі).

Так, А. А. Іванова вказує на те, що на частку нових знань, втілюваних в технологіях, обладнанні, освіті кадрів, організації виробництва, в розвинених країнах припадає від 80% до 95% приросту ВВП [3]. В. Семеніхін, наводячи дані з економічної політики британського уряду з інноваційної діяльності, визначає її як пріоритетну,

підтвердженням цього є те, що в країні публікуються понад 9% від світового обсягу наукових робіт, щорічно 29% компаній освоюють випуск нових продуктів, 19% впроваджують нові технологічні процеси, а 66% залучено в інноваційну діяльність [7].

Сьогодні для отримання конкурентних переваг мало обмежитися інноваційним продуктом або процесом, нові технології, розмиті межі галузей, мінливі ринки, нові конкурентні гравці призводять до швидкого старіння продуктів і процесів, створює необхідність діяти на всіх напрямах. Саме тому сьогодні мова йде про проникнення інновацій на всі рівні і сфери діяльності, зміцнення інноваційних зв'язків між різними секторами промисловості.

Здатність бізнесу як конкурувати, так і взаємодіяти з клієнтами і партнерами все більше визначається тим, наскільки інноваційними бізнес-моделі та організаційні моделі, а не тільки продукти. Інновації в бізнесі все частіше стають комплексними, об'єднуючи продукт, бізнес-модель (як спосіб створення продукту), а також організаційну модель (як спосіб реалізації бізнес-моделі співробітниками).

Рівень та інтенсивність інноваційної поведінки може бути різним і залежить від потенціалу, підприємство має в своєму розпорядженні. Для розвитку інноваційного виробництва потрібна не просто технічна грамотність при використанні чужих технологій, а й інженерна думка для їх створення. Так, Б. Д. Гаврилишин [2] акцентує увагу на тому, що каталізатором винаходу чогось нового є не багаторічне накопичення знань, яке в підсумку якось реалізується, а почуття необхідності чогось. В. Семеніхін зазначає, що наука і новатори відірвані від виробництва інноваційної продукції [7].

При таких умовах необхідно приймати курс на реіндустріалізацію і переходити до довгострокового планування. А також зробити пріоритетними ті види діяльності, які виробляють продукцію з високою доданою вартістю.

А для того, щоб інновації принесли плоди, на думку Курта Бока [1], потрібні три передумови: досвідчена і кваліфікована робоча сила, передова інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура і сприятлива ділове середовище. Іншими словами, для успіху інновацій потрібні стабільна і зростаюча економіка, свіжі ідеї і відсутність непотрібного регулювання. Отже, в період економічних коливань підприємства працюють під сильним економічним тиском, змушує їх постійно підвищувати ефективність усіх процесів, що здійснюються на підприємстві, при одночасному зниженні експлуатаційних витрат.

Саме тому інновації відіграють важливу роль в процесі управління підприємством, будучи основою для підтримки їх на ринку, поліпшення конкурентоспроможності. Інновації є одними з найбільш важливих факторів, що визначають розвиток економіки окремих країн і підприємств. Інновація вимагає від підприємств зобов'язання адекватного фінансування, відповідного персоналу, знань, правильних навичок і культури, творчості та відкритості до нових ідей.

Саме інновації є рушійною силою конкуренції, яка створює переваги, забезпечує зростання, є стратегічним ресурсом і основним елементом прогресу підприємства. Інновації дозволяють знизити витрати виробництва, підвищити його якість, розширити асортимент продукції для більш повного задоволення потреб споживачів, більш оперативно реагувати на зміни, скоротити споживання сировини і енергії, знизити шкідливий вплив на навколишнє виробництво, підвищити безпеку.

Джерела

1. Бок К. Зважитися на прорив / К Бок // Forbes. — 2014. — № 3. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://forbes.net.ua/ua/magazine/форбе / 1365838-navazhitisya-na-proriv

2. Гаврилишин Б. Д. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Римському Клубу / Б. Д. Гаврилишин; сост. В. І. Рубцов. — 3-е изд., перераб. — М.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009. — 248 с.
3. Іванова Є. А. Інновації як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства / Е. А. Іванова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsii-kak-faktor-povysheniya-konkurentosposobnosti-predpriyatiy
4. Капінус Ю. І. Роль інновацій в соціально-економічному розвитку / Ю. І. Капінус // Економіка. Управління. Інновації. — 2015. — № 1. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_1_17
5. Кириченко А. С. Забезпечення економічної безпеки підприємств на основі проактивного інноваційного розвитку / А. С. Кириченко // Вісник Нац. техн. університету "ХПІ": зб. наук. пр. — № 15. Тематичні. вип .: Технічний прогрес і ефективність виробництва. — М .: НТУ "ХПІ", 2012. — С. 132-142.
6. Мальцев Е. В. Адаптація до реальності: чому інновації в бізнесі повинні бути комплексними / Є. В. Мальцев // Forbes. — 2016. — № 5. [Електронний ресурс]. — Режим доступу:http://forbes.net.ua/ua/magazine/forbes/1416418-adaptaciya-do-realnosti-chomu-innovaciyi-v-biznesi-povinni-buti-kompleksnimi
7. Семеніхін В. Інноваційна діяльність, проблеми та шляхи їх подолання / Г. В. Семеніхін // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: збірник наукових праць. — Вип. 1 (10). — Т. 1. — Маріуполь: ДВНЗ "ПДТУ", 2014. — С. 221-227. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://journals.uran.ua/index.php/2225-6407/article/viewFile/35603/31775

М. П. НЕДЮХА

д-р юрид. наук, проф., ТНУ ім. В. І. Вернадського, м. Київ

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ — БЕЗУМОВНИЙ ІМПЕРАТИВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Складність реалізації завдань сталого розвитку пов'язується, як відомо, з двома основними групами факторів: а) суперечливою сутністю його складових — людини, економіки та природи, забезпечити взаємодію яких у межах системного цілого — держави, суспільства, країни - уявляється достатньо складною справою; б) парадигмальною спрямованістю розгляду проблематики сталого розвитку — лінійною чи цивілізаційною, адже в одному випадку аналіз співвідношення та практична реалізація трьох його вищезазначених складових здійснюється на засадах їх паритетності, однопорядковості, а то й визначальної ролі економіки. Інший варіант — цивілізаційний — пов'язується з розумінням складових сталого розвитку, де безумовним пріоритетом є людина, її благо.

Чи можна економічне зростання вважати еталоном, зразком сталого розвитку? Уявляється, що відповідь скоріше має бути негативною. Відомо, що М.З. Згуровський, досліджуючи індекси сталого розвитку, переконливо довів: економічні досягнення не завжди корелюються з екологічними і соціальними показниками [1, с. 2], особливо у випадках, коли людина розглядається як складова продуктивних сил.

Показово, що в українських реаліях суспільство демонструє неабиякий потенціал самоорганізації, реагуючи на "слабкі місця" в діяльності держави, пропонуючи адекватні відповіді на виклики сьогодення. За цих умов засобом гармонізації контрадикторної взаємодії трьох визначальних складових сталого розвитку можна розглядати суспільство з його базовими функціями — адаптивною, ціледосягальною, інтегративною та репродуктивною і, відповідно, людину як його основного носія. За цих умов українська держава має підпорядкувати свою діяльність завданням утвердження людини і суспільства як базових структур сталого розвитку за ознаками відповідності стандартам рівня та якості життя, а також забезпечення життєдіяльності суспільства, що дозволить забезпечити взаємодію, співпрацю держави і суспільства у межах єдиної і неподільної країни відповідно до ментальних, соціокультурних, геополітичних, географічних особливостей буття українського народу, утвердження України як цивілізованої європейської країни [2, с. 184].

На жаль, у чинній Конституції правовий механізм цього процесу - взаємодії держави і суспільства - не виписаний. Більше того, терміни "суспільство" і "країна" в Основному Законі взагалі не вживаються, що і породжує певні політико-правові колізії, суперечності, а то й парадокси. Очевидно також, що держава не може бути зведена до країни. Зазначені поняття мають бути виписані як різні правові сутності конституційного значення. Не випадково у Конституціях низки країн Європейського Союзу (далі. — ЄС) визначені конституційні повноваження держави, суспільства і країни, зокрема, Основному Законі Фінляндії [3, с. 371-372], Швеції [3, с. 598-604], Французької Республіки [3, с. 411-412] та ін.

Відповідно, цивілізаційна спрямованість України полягає у побудові демократичної країни рівних можливостей, яка ідентифікується за ознаками, які визначають європейський вибір: 1) верховенство права; 2) соціальний та політичний плюралізм; 3) дієвість представницьких органів, які уособлюють суверенність вибору народу та панування закону; 4) індивідуалізм, самодостатність; 5) поділ влади на світську та духовну; 6) поліконфесійність (католицизм, протестантство та християнство) [4, с. 97-101].

Відповідно, сталий розвиток неправомірно розглядати як екологобезпечне управління природними ресурсами чи економічне зростання. Визначальною складовою сталого розвитку є становлення соціально-екологічної системи, де пріоритетною є соціальна компонента — кількісні та якісні стандарти життя, які гарантовано забезпечують відновлення здатності до праці, а також реалізацію права і свободи людини.

Сталий розвиток підпорядкований еволюційним тенденціям змін, що передбачає перехід від одних соціально-екологічних станів до інших, перманентність і безперервність цього процесу шляхом формування "ноосферного мислення" та його втілення на засадах знаходження балансу "між людиною та планетою" [5, с. 59]. Еволюційне становлення сталого розвитку можливе лише на засадах реалізації саморганізаційного потенціалу суспільства, територіальних громад — населення міст і сіл, що дозволяє забезпечити пріоритетність соціальних стандартів рівня та якості життя за співучасті держави. При цьому виграють обидва суб'єкти цієї взаємодії: суспільство знаходить підтримку в діях держави, розглядає її як засіб власного зміцнення та ресурс розвитку, тоді як держава, отримавши чіткий соціальний запит, оновлюється, дебюрократизується, цілеорієнтується на реалізацію стандартів рівня та якості життя.

Відвертою слабкістю вітчизняного законодавства є та обставина, що людина продовжує розглядатися як складова продуктивних сил — Homo economicus, а не, скажімо, Homo sociales із законодавчо визначеними показниками рівня та якості життя, у тому числі нормативно обгрунтованими прожитковим рівнем і споживчим кошиком, межею бідності, що значною мірою обумовлює спорідненість законодавчої практи-

ки із радянською правовою традицією, розглядом відносин міжлюдської комунікації як суспільних [6, с.7-9]. Нормативно-правове закріплення “relation sociales” не лише започатковує нову інтелектуальну традицію розвитку вітчизняного законодавства, а й визначає стан, тенденції та пріоритети наближення до правових стандартів держав-членів ЄС.

У зв’язку з вищевикладеним розуміння сталого розвитку як поняття юридичної науки має виходити з пріоритетності нормативно-правового забезпечення середовища життєдіяльності людини в єдності її кількісних та якісних ознак, його розуміння як екологічно безпечного соціального простору, а не навколишнього середовища, як це інколи стверджується. Правова унормованість соціального простору на засадах пріоритетності “relation sociales” утверджує Homo sociales як самодостатнього суб’єкта, який своєю діяльністю формує комфортні умови життєдіяльності людини.

Пріоритети сталого розвитку обумовлюють необхідність внесення змін до Конституції України в частині: а) забезпечення екологічно безпечного соціального середовища життєдіяльності людини; б) права людини на екологічно безпечне соціальне середовище та юридичні гарантії реалізації цього права, а також відновлення останнього у разі його порушення та притягнення винних до відповідальності. Відповідно, потребують змін і повноваження, компетенція органів державної влади та місцевого самоврядування, об’єднаних територіальних громад щодо охорони та захисту права на екологічно безпечне соціальне середовище, які мають бути поширені як на їхні самоврядні, так і делеговані повноваження. У цьому сенсі потребує розроблення механізм реалізації права людини на екологічно безпечне соціальне середовище як єдність заходів правового та організаційного характеру в частині їх практичного забезпечення, охорони та захисту. При цьому названий правовий механізм передбачає етапність становлення та утвердження засад сталого розвитку за ознаками: а) безумовного пріоритету соціальних стандартів рівня та якості життя; б) формування соціально-екологічної системи шляхом правового забезпечення спільних цілеорієнтованих дій держави і суспільства, регіональної влади та мешканців певної території як самоврядної на засадах компліментарності (взаємодоповнення дій); в) поступового наближення до соціально-екологічних стандартів обгрунтованої В.І. Вернадським ноосфери як сфери розуму, в основі якої — взаємопідтримуючі потоки речовини, енергії та інформації як вихідна підвалина, засіб і процес формування безпечного соціального простору в його єдності з природою та ближнім Космосом.

Відповідно, Національна стратегія сталого розвитку потребує також змін, а саме: а) визначення та пріоритетної реалізації соціально-екологічної компоненти сталого розвитку в Україні як підпорядкованого суспільству процесу соціального розвитку; б) системного з’ясування та визначення повноважень, компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування, об’єднаних територіальних громад щодо охорони та захисту права на екологічно безпечне соціальне середовище; в) правового забезпечення спільних, зкоординованих і цілеорієнтованих дій держави і суспільства, регіональної влади та мешканців певної території як самоврядної на засадах, скажімо, вимог принципу субсидіарності; г) розроблення правового механізму наближення, адаптації та гармонізації цілей і завдань сталого розвитку в Україні до правових норм і соціальних стандартів держав-членів ЄС.

Джерела

1. Згуровський М. Україна у глобальних вимірах сталого розвитку // Дзеркало тижня. — 2006. — № 19. — 20-26 травня.

2. Недюха М.П. Правова ідеологія українського суспільства : монографія / М. П. Недюха. — К.: "МП "Леся", 2012. — 400 с.
3. Конституции государств Европы : В 3 т. Т.3 / Под общ. ред. и со вступительной статьей Л.А. Окунькова. — М.: Изд-во Норма, 2001. — 478 с.
4. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон — М.: 2005. — 530 с.
5. Доклад о развитии человека 2007/2008. Борьба с изменениями климата: человеческая солидарность в разделенном мире / Пер. с англ. — М.: Изд-во "Весь мир", 2007. — 321 с.
6. Недюха М. П. Право як регулятор відносин міжлюдської взаємодії: суспільних і соціальних // Правові засади суверенного розвитку України в умовах гібридної війни: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 21 лютого 2018 р. — К.: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2018. — 120 с.

В. А. ОМЕЛЬЧУК

д-р юрид. наук, проф., проф. каф. національної безпеки, НН ІП МАУП

ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЩОДО УТВЕРДЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В розділі І Основного Закону України, де зафіксовані загальні конституційні засади, в статті 3 констатується, що людина, її життя і здоров'я честь і гідність недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. А головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини [1].

Автор, як правник, сферою наукових інтересів якого є дослідження проблем реалізації прав людини в сфері національної безпеки, на підставі таких основоположних конституційно-правових норм має підстави констатувати, що здійснення цього головного обов'язку держави ретранслюється і на сферу забезпечення національної безпеки України. Підтвердженням такого твердження є законодавчо-правий механізм регламентації саме цих питань в новому, нині чинному Законі України "Про національну безпеку України" [2].

Так, в розділі ІІ цього Закону, який визначає засади національної безпеки України, в ст. 3 "Принципи державної політики у сферах національної безпеки і оборони" визначено, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована, як зазначено передусім, на захист людини і громадянина — їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності. Як бачимо, очевидна певна відмінність зі змістом наведеної конституційної засади щодо людини як цінності.

Разом з тим, варто зазначити, що поряд з цим державна політика у сферах національної безпеки спрямована також на захист суспільства — його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку, а також держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища. За змістом статті всі ці три об'єкти спрямованості державної політики, за законодавчою нормою забезпечуються захистом від надзвичайних ситуацій [2].

Але за статтею 1. цього Закону, де наведені визначення термінів, що вживаються в ньому, відсутнє визначення "надзвичайна ситуація". Там фігурує визначення "загрози національній безпеці України", навіть з певною їх деталізацією на реальні та потенційні загрози саме в контексті визначень національної безпеки і державної безпеки. Тоді, на думку автора, логічним постає питання щодо захисту в рамках державної політики людини і громадянина, як власне і суспільства та держави з деталізацією цінностей всіх цих суб'єктів по за межами надзвичайних ситуацій від загроз як реальних так і потенційних.

Певним чином компенсування спрямованості національної безпеки щодо захисту інтересів цих суб'єктів зафіксоване у визначені змісту фундаментальних національних інтересів України (п. 3 ст. 3 Закону), де фігурують як державний суверенітет, територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, так і сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства та держави. А щодо людини та громадянина і вже зазначених їхніх інтересів, то Закон у змісті наведених фундаментальних національних інтересів чомусь нічого не передбачає.

У цьому зв'язку, для пошуку шляхів подальшого удосконалення механізму утвердження прав і свобод людини у сфері забезпечення національної безпеки України та вирішення проблем правового регулювання щодо цього, на думку автора, варто провести певне порівняння нині чинного і попереднього законодавства.

Так, за Законом "Про основи національної безпеки України" прийнятим у 2003 році людина і громадянин — їхні конституційні права і свободи були визначені об'єктами національної безпеки. тоді як вже зазначалось, у новому нині чинному Законі "Про національну безпеку України" захист людини і громадянина — їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності покладався на державну політику у сферах національної безпеки і оборони. На думку автора більш вдалим є сприйняття людини і громадянина об'єктом захисту всіма суб'єктами національної безпеки, а не тільки державної політики у сферах національної і оборони [3].

Хоча за нині чинним Законом "Про національну безпеку України" така категорія як суб'єкти забезпечення національної безпеки взагалі не розглядається, на відміну від досить розгорнутого їх переліку у Законі "Про основи національної безпеки України".

Щоправда, певним чином таке регулювання у новому, нині чинному Законі у цьому питанні компенсується визначенням за ст. 12 складу сектору безпеки і оборони, де по змісту передбачені його складові і конкретні структури. Серед них такі, наприклад суб'єкти як громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Дискусійність такої норми виходить за рамки розгляду предмету цих тез, тому не деталізується.

Разом з тим, якщо узагальнено підходити до порівняльного аналізу цих двох законів саме в спектрі їх спрямованості на регламентацію забезпечення прав і свобод людини, то варто зазначити, що ще в час чинності попереднього Закону "Про основи національної безпеки України" науковцями він, на погляд автора, справедливо критикувався як такий що має своїм предметом регулювання саме основи, засади національної безпеки. Тоді як безпосередньо механізм забезпечення національної безпеки в ньому регламентувався недостатньо. І дійсно деталізація достатньо чітко визначених засадничих положень щодо реалізації прав і свобод людини і громадянина, на думку автора, була недостатньою. Певним чином це компенсувалось у стратегіях національної безпеки, які встановленим порядком приймались за час чинності того Закону.

А нині чинний, новий Закон "Про національну безпеку України", який прийнятий в 2018 році, на погляд автора, предметом правового регулювання має передусім змістовну складову правового регулювання національної безпеки України. Тоді як основи цього процесу, його засадничі положення прописані недостатньо чітко саме щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина у сфері правового регулювання національної безпеки України. Підтвердження цієї тези продемонстровано і аналізом, який проведений на початку цих тез.

Компенсувати це Стратегією національної безпеки України, як документом, що визначає актуальні загрози у цій сфері та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України і є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки нині не є можливим оскільки відсутня сама Стратегія, як встановленим порядком прийнятий офіційний документ. Це незважаючи на те, що за частино другою п.1 ст. 26 "Стратегія національної безпеки України" нового, нині чинного Закону "Про національну безпеку України" конкретно зазначено, що Стратегія національної безпеки України розробляється за дорученням Президента України протягом шести місяців після його вступу на пост.

Хоча справедливо буде зазначити, що реально все ж таки нині діє і є чинною Стратегія національної безпеки України, яка затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 [4]. Розроблена на основі Закону "Про основи національної безпеки України", який втратив чинність на підставі п.3 Розділ VI Прикінцеві та перехідні положення Закону "Про національну безпеку України" ця Стратегія чинності ще не втратила. Справедливо, на думку автора, буде зазначити що в ній визначенню цінності людини, її прав і свобод приділено належну увагу. Наведення в загальних положеннях цієї Стратегії фундаментальних цінностей, які визначені Конституцією та законами України, в переліку яких незалежність, територіальна цілісність і суверенітет, гідність, демократія, верховенство права, забезпечення добробуту, мир та безпека і, що важливо людина, її права і свободи є, на думку автора, знаковою і вагомою як для науковців так практиків теоретико-правовою тезою.

Тому, на погляд автора, цілком справедливими є критичні зауваження представників громадськості щодо ще відсутності (і на час підготовки автором цих тез) Стратегії національної безпеки України, як б мала бути встановленим порядком прийнята ще в листопаді 2019 року [5].

Підсумовуючи аналіз доктринальних засад і проблем законодавчого регулювання забезпечення національної безпеки України щодо утвердження прав і свобод людини слід зазначити, що стан вирішення цих проблем далеко не досконалий і потребує належної уваги як законотворців так і так і практиків.

Джерела

1. Конституція України. http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/.
2. Закон України "Про національну безпеку України" https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19.
3. Закон України "Про основи національної безпеки України" http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15.
4. Указ Президента України від 25 серпня 2015 року №501/2015 Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/501/2015.
5. Бадрак В. Сектор безпеки-2020: усе тріщить по швах [Електронний ресурс] // Газета Дзеркало тижня № 1281 8-14.02 2020 р. https://dt.ua/internal/sektor-bezpeki-2020-use-trischit-po-shvah-338501_.html.

О. А. ПАНЧЕНКО
д-р мед. наук, проф., Заслужений лікар України

І. А. СЕРЕДЮК
Біофізик, ДЗ "Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр МОЗ України"

СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Основа безпечного та раціонального розвитку сучасного інформаційного суспільства – це інформація, вплив якої на особистість безперечний та очевидний. Людина в своєму існуванні не може обходитися без інформації, яка впливає на світогляд людини, населення, формує ставлення до певних явищ, до держави та суспільства в цілому. Роль інформаційної сфери, що представляє собою сукупність інформації, інформаційної інфраструктури суб'єктів, а також систем регулювання виникаючих при цьому громадських відносин, значно зросла на сучасному етапі розвитку суспільства. Тому інформаційна безпека відіграє одну з ключових ролей у забезпеченні життєво важливих інтересів країни та суспільства. Зазначене обумовлено швидким розвитком сучасних інформаційних технологій, засобів зв'язку й інформатизації і, як наслідок, істотним зростанням впливу інформаційної сфери на життя нашого суспільства. Постановка питання про інформаційну безпеку в інформаційній сфері має особливе значення для України, розвиток якої орієнтовано на комплексну інтеграцію у світове співтовариство, що неможливе без урахування інформаційного чинника.

Від забезпечення інформаційної безпеки істотно залежить національна безпека нашої держави і ця залежність буде значно зростати в ході технічного прогресу і проникнення інформаційних технологій в усі сфери діяльності сучасного суспільства. На цій підставі в умовах глобалізації інформаційного суспільства проблема інформаційної безпеки в сфері державного управління є актуальною і набуває соціально все більш значущого характеру.

Маємо на меті розглянути сучасні уявлення про інформаційну безпеку в сфері державного управління.

На сьогодні не вироблено досить чіткого науково обґрунтованого підходу як до змісту, так і до співвідношення поняття "інформаційна безпека". У нормативних правових актах використовуються різні терміни: "безпека", "національна безпека", "безпека країни", "державна безпека". Зміст поняття "інформаційна безпека" як у науковій літературі, так і в нормативних державних документах трактується досить розпливчасто [6].

Ситуація ускладнюється відсутністю легальних (нормативних) формулювань і визначень, оскільки законодавець визначає поняття безпеки, не уточнюючи його співвідношення з поняттями "державна безпека" та "національна безпека"; під безпекою розуміється стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [1]. При цьому не уточнюється, про який вид безпеки – національної або державної – йдеться, так само, як і чи потрібно взагалі відокремлювати між ними відмінність.

Різносторонність поняття "інформаційна безпека" відзначена багатьма дослідниками [2, 3]. На думку Степанова В.Ю. [6], поняття "інформаційна безпека" є результатом інтеграції змісту понять "національна безпека" й "безпека інформації".

У нашому дослідженні ми виходили із взаємозв'язку базових понять "інформація", "інформаційна безпека" та "інформаційна культура". Інформація має властивість амбівалентності, яка полягає в тому, що інформація виступає одночасно у вигляді двох реальностей: об'єктивної та суб'єктивної. Згідно першої інформація носить або атрибутивний, або функціональний характери. Згідно другої інформація – компонент нашого буття, реальність, але не об'єктивна, а суб'єктивна, така, що відноситься до області ідеального. Вона не матеріальна – це спалах свідомості, що породжує образ реального світу.

Важливою складовою показної сторони інформації є інформаційне середовище, що має, у свою чергу, дві складові: організаційну і технологічну.

Організаційна складова включає виробництво засобів інформатизації і інформаційних послуг, інформаційний ринок, підготовку і перепідготовку кадрів, проведення наукових досліджень. Технологічна складова інформаційної інфраструктури утворюється інформаційно-телекомунікаційними системами.

Оскільки інформація в своїй суті має об'єктивні і суб'єктивні складові, то і інформаційна безпека має бути направлена на захист об'єктивного і суб'єктивного, матеріального і ідеального. Смисловий зміст узагальненого поняття інформаційної безпеки визначається трьома її складовими [4].

Першою складовою є забезпечення інформаційних потреб суб'єктів, які включені в інформаційне середовище. Не може бути забезпечена інформаційна безпека суб'єкта без наявності у нього необхідної інформації. Інформаційні потреби різних суб'єктів не однакові, проте у будь-якому випадку відсутність необхідної інформації може мати і, як правило, має негативні наслідки. Ці наслідки можуть носити різний характер, їх тягар залежить від складу відсутньої інформації.

Щоб забезпечити інформаційні потреби, інформація повинна відповідати певним вимогам. По-перше, інформація має бути відносно повною. Відносно тому, що абсолютно повної інформації жоден суб'єкт мати не може. Повнота інформації характеризується її достатністю для прийняття правильних рішень. По-друге, інформація має бути достовірною, бо спотворена інформація приводить до прийняття неправильних рішень. По-третє, інформація має бути своєчасною, оскільки необхідні рішення ефективні лише тоді, коли вони приймаються вчасно.

Вимоги повноти, достовірності і своєчасності інформації відносяться не лише до її первинного статусу. Ці вимоги мають силу на весь час циркуляції інформації, тому що їх порушення на стадії подальшого використання інформації також може привести до неправильних рішень або взагалі до неможливості ухвалення рішень, як і порушення статусу конфіденційності може знецінити інформацію. Тому інформація має бути захищена від дій, що порушують її статус. А це відноситься до сфери безпеки інформації. Отже, другою складовою інформаційної безпеки має бути забезпечення безпеки інформації.

До ухвалення невірних рішень може привести не лише відсутність необхідної інформації, але і наявність шкідливої, небезпечної для суб'єкта інформації, яка найчастіше цілеспрямовано нав'язується. Це вимагає забезпечення захисту суб'єктів інформаційних відносин від негативної інформаційної дії, і має бути третьою складовою інформаційної безпеки.

Враховуючи вищеперелічені три складові, можна сформулювати наступне визначення: інформаційна безпека – стан інформаційного середовища, що забезпечує задоволення інформаційних потреб суб'єктів інформаційних відносин, безпеку інформації і захист суб'єктів від негативної інформаційної дії. [5]

Інформаційна безпека держави — стан збереження інформаційних ресурсів держави і захищеності законних прав особистості і суспільства в інформаційній сфері.

Іншими словами, інформаційна безпека держави — це такий стан держави, при якому не може бути завдано шкоди його інформаційному середовищі за допомогою використання інформаційних ресурсів і систем. Забезпечення інформаційної безпеки в умовах інформаційного суспільства – це необхідність, яка стає атрибутом сучасного життя будь-якого соціального суб'єкта, і вимагає невпинної роботи з інформацією, що включає в себе взаємодію з різними експертними системами, делокалізацію дій, забезпечення свободи та мінімізацію ризиків.

Висновки. Інформаційна безпека, виходячи з двоєдиної суті інформації має бути направлена як на захист об'єктивної, так і суб'єктивної її складової. У першому випадку вона виступає у вигляді безпеки інформації, в другому – у вигляді інформаційно-психологічної безпеки.

В умовах глобалізації інформаційного суспільства проблема інформаційної безпеки в інформаційній сфері державного управління є досить актуальною. Держава має створювати умови для реалізації конституційного права своїх громадян вільно отримувати й використовувати інформацію, для вирішення таких важливих завдань, як формування національної інформаційної сфери, включення її до світового інформаційного простору на засадах забезпечення інформаційного суверенітету, формування демократично орієнтованої свідомості та інформаційної безпеки, що породжує мету подальших сучасних досліджень.

Джерела

1. Закон України "Про національну безпеку України". Відомості Верховної Ради України. 2018, № 31, ст. 241.
2. Горденко С.І. Інформаційна безпека в сучасному світі. Молодий вчений. 2017. № 9.1 (49.1). С. 38-41.
3. Гуцалюк М. Інформаційна безпека в сучасному суспільстві. Право України. 2005. № 7. С. 71-74.
4. Малик Я.Й., Береза О.І. Забезпечення інформаційної безпеки України у контексті світового досвіду. Ефективність державного управління. 2012. Вип. 32. С. 20–27.
5. Панченко О. А. Информационная безопасность личности: монография / О. А. Панченко, Н. В. Банчук. К.: КИТ, 2011. 672 с.
6. Степанов В. Ю. Інформаційна безпека в інформаційній сфері державного управління. Theory and Practice of Public Administration. 2016. № 4 (55). С 1-5.

О. І. ПАРХОМЕНКО-КУЦЕВІЛ

д-р наук з держ. упр., завідувач каф. публічного адміністрування,
НН ІМВСН МАУП

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Забезпечення національної безпеки є питанням формування державної стратегії, пов'язаної з внутрішньополітичною діяльністю держави, та спрямованої на досягнення і підтримання соціальної стабільності й поступального розвитку суспільства.

Проблема безпеки держави завжди була актуальною, та часто виступала першочерговим завданням будь-якого суспільства й органів державного управління на всіх етапах становлення і розвитку.

Становлення національної самосвідомості кардинально вплинуло на державний устрій, а відповідно на ставлення влади до "безпеки".

Національна безпека передбачає не тільки безпеку державних органів, але перш за все – реальну безпеку і гарантію прав окремих громадян, громадських і політичних організацій, етнічних і інших меншин тощо.

Саме тому категорія "національна безпека" є засадничою в становленні та функціонуванні будь-якої держави. Ще однією з таких провідних ціннісних конструктів держави є ціннісна система даного суспільства, що інституціонується в ідеології або ж в національній ідеї. Адже будь-яка ціннісна система людини завжди спрямована на реалізацію нею різноспрямованих власних потреб, що трансформуються в персональні, групові та суспільні інтереси. В свою чергу, ці потреби та інтереси, породжені матеріальними та духовними умовами людського буття, формують відповідну ціннісну систему та інституціоналізуються у вигляді ідеології та/або національної ідеї. Соціальна сила ідеологічної системи суспільства настільки велика, що будь-яка людина, що намагатиметься жити всупереч усталеній ціннісній системі держави, буде або відторгнута суспільством (позбавлена громадянства, вислана з держави, посаджена до в'язниці), або сама перетвориться на маргінала, нездатного до більш-менш значної соціальної ролі.

На наш погляд, державна безпека – це внутрішній стан і міжнародне становище держави, яке забезпечує захищеність його національних інтересів, існуючого політичного ладу і територіальної цілісності, а також відводить реальну загрозу внутрішньої дестабілізації або агресії з боку інших держав. У цілому національна безпека кожної країни включає в себе безпеку політичну, економічну, військову, екологічну, інформаційну тощо.

На підставі аналізу наукової літератури з проблематики можна зазначити, що поняття "національна ідея" аналізується з різних аспектів, у тому числі як:

- уявлення громадян про їх оптимальну національно-консолідуючу поведінку на власну користь і благо нації [1];
- політичний проект майбутнього нації, імператив її свідомості й чину, смисложиттєвий чинник національного розвитку [5, с. 386-387];
- систему ціннісних орієнтирів, що полягає в урахуванні інтересів усіх верств суспільства, усіх народів; форму державного самоусвідомлення народу, показник того, як народ розуміє себе, своє місце і роль у світі [6, с. 512];
- частину національної мрії і являє собою концентровано оформлену під впливом національної еліти суть нації як певної людської спільноти та визначає її роль у світовому процесі [2, с. 6];
- ієрархізовану систему духовних вартостей, що об'єктивно склалася у процесі етногенезу й націогенезу автохтонного населення Подніпров'я і Подністров'я і котра адекватно відображає реальні умови існування цього населення [8, с. 29];
- ідею, яка відображає головний національний інтерес і задає розвитку країни оптимальний напрямок в сьогоденні та на майбутнє, що робить її доволі складним синтезним утворенням, яке, однак, може існувати в простіших формах – етнічній, політичній, культурній тощо [7, с. 155];
- ціннісну категорію, феномен духовної культури, який не варто обмежувати лише політичним її компонентом [3, с. 67-68].

Таким чином, національна ідея – базується на системі національним цінностей та є єднаючою констатною, яка повинна об'єднати націю та створити умови для подальших позитивних зрушень та дій.

Головна особливість національної ідеї полягає в тому, що вона під впливом часу і обставин може змінюватися, переформовуватися. Пошуку "нової" національної ідеї як символу розвитку, або ж через намагання зруйнувати стереотипні уявлення про певну націю є своєрідним символом розвитку, що ні в якому разі не заперечує ідею стабільності національного менталітету, ментальності, а лише підкреслює те, що окремі його риси, особливості можуть проявлятися лише під тиском обставин, або з приходом "правильного" часу для їх розкриття на повну силу [4].

На підставі аналізу наукової літератури [1; 5-6; 7-8] можна виокремити наступні важливі ознаки національної ідеї: по-перше, високий рівень національної самосвідомості, моралі, правової та громадянської культури, по-друге, матеріальний та духовний добробут населення, по-третє, належний рівень підтримки розвитку економіки, освіти, науки, культурних індустрій, що сприятиме збільшенню конкурентоздатності країни.

Таким чином, національна ідея є основою формування національної безпеки України, адже саме національна ідея дає можливість зрозуміти природу існування українців, їх самобутність, культуру, традиції та єднає щодо самозбереження таких важливих історичних здобутків.

Джерела

1. Безклубенко С. Д. Національна ідея в контексті "загальнолюдських" цінностей. V Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва "Культурологічний дискурс сучасного світу: від національної ідеї до глобалізаційної цивілізації": матеріали всеукр. наук.-практ. конф., 2007 р., 1-2 черв., м. Київ. К., 2007. С. 13-19.
2. Гринів О. Українська національна ідея як проблема науки. Етнічна історія народів Європи : зб. наук. пр. К., 2001. Вип. 9. С. 4-8.
3. Левченко Н. В. Національна ідея як чинник державотворення в Україні. Теорія та практика держ. управління. 2009. Вип. 2. С. 66-75.
4. Морарь М. В.Національна ідея як фактор консолідації українського суспільства [Електронний ресурс] / М. В. Морарь // Гілея: науковий вісник. 2018. Вип. 131. С. 391-395. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_131_104
5. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка., В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенко. 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Довіра, 2004. 740 с.
6. Політологічний словник / Ю. С. Шемшученко (відп.ред.), В. П. Горбатенко (упоряд.). К.: Знання, 2005. 735 с.
7. Трачук В. Українська національна ідея як модернізаційний проект. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Л. : Вид-во Нац. ун-ту "Львів. Політехніка". 2007. Випуск № 19. С. 154-159.
8. Фартушний А. Національна ідея як динамічна система духовних вартостей. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Львів : Ін-т народознавства НАН України, 1999. Вип. 1. С. 12–37.

Є. О. РОМАНЕНКО
д-р наук з держ. упр., проф., проректор МАУП

О. І. ДАЦІЙ
д-р екон. наук, проф., зав. каф. фінансів, банківської та страхової справи НН ІМЕФ МАУП

О. В. МІРОШНІЧЕНКО
виконавчий віце-президент Конфедерації роботодавців України, Президент Інституту професійних кваліфікацій

Р. А. КОЛИШКО
канд. юрид. наук, директор Інституту професійних кваліфікацій

С. О. ПРИТОМАНОВ
канд. фіз-мат. наук, віце-президент Інституту професійних кваліфікацій

Р. Г. ЩОКІН
д-р юрид. наук, доц., президент ВНЗ МАУП

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СИСТЕМІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Система професійно-технічної освіти в умовах розвитку ринкових відносин в Україні має бути орієнтована на сучасні соціально-економічні відносини та наступні рівні технологічних укладів, які стосуються підвищеного компетентнісного рівня робітників та удосконалення системи їх підготовки та підвищення кваліфікації для усіх видів економічної діяльності.

Існує також проблема децентралізації у системі управління професійно-технічною освітою в Україні. Так, зокрема, система державного замовлення не відповідає реальним запитам регіональних ринків праці щодо задоволення потреб у робітничих кадрах. Це свідчить про необхідність заміни такої системи. Адже тільки органи місцевої влади та соціальні партнери на місцях можуть нести відповідальність за цей процес. Це потребує модернізації структури управління професійно-технічною освітою у регіонах та на місцях.

Потребує вирішення питання консервативності системи професійно-технічної освіти в Україні. У цьому контексті актуальності набуває розвиток публічно-приватного партнерства, яке сприяло би реальному задоволенню потреб регіональних ринків праці у кваліфікованих робітниках різних сфер економічної діяльності. Розвитку цього напряму буде сприятливим налагоджений зв'язок між закладами професійно-технічної та вищої освіти в Україні. У цьому зв'язку мають бути врахованими потенційні можливості учнів, що підвищить привабливість професійної освіти та якість підготовки робітничих кадрів.

Публічно-приватне партнерство у сфері професійно-технічної освіти здатне вирішити проблему фінансування освітніх закладів. Крім того, це допоможе усунути роз-

рив між теорією навчання та практикою підготовки фахівців на робочих місцях, що створені у партнерських організаціях. Тільки реальні умови праці нададуть практичні навички, корпоративний досвід, збільшать шанси на майбутнє працевлаштування.

Створення ефективної та гнучкої системи залежить від активних дій місцевої влади. У кожному регіоні має бути створена інформаційна система, до якої залучені усі стейкхолдери за усіма видами економічної діяльності з урахуванням особливостей конкретної території. Певним механізмом має бути визначено джерела та строки надання інформації, перелік стейкхолдерів тощо. До такої системи має бути включена інформація щодо змісту навчання в конкретних освітніх установах. Це сприятиме підвищенню якості навчання робітничих кадрів. Крім того до інформаційної системи має бути долучена система незалежної оцінки якості фахівців, які виходять на регіональний ринок праці як випускники освітніх установ чи громадяни, які набули певних професійних компетенцій шляхом неформальної освіти чи у своїй практичній діяльності. Це сприятиме підвищенню конкуренції серед робітників, спонукатиме їх до постійного підвищення рівня професійних компетенцій різними шляхами. У регіональних структурах, які входять до системи публічно-приватного партнерства в сфері професійно-технічної освіти, мають бути створені центри сертифікації кваліфікацій.

Публічно-приватне партнерство спонукатиме керівництво підприємств до стимулювання професійного розвитку молодих фахівців шляхом виділення коштів на реалізацію відповідних освітніх програм. Зокрема, така система надасть можливість швидкій адаптації та перепідготовці, а також підвищенню кваліфікації випускників освітніх закладів, що працюють за професією, яка не відповідає їх спеціальності за дипломом. На підприємствах-партнерах має бути створена система морального та матеріального стимулювання до праці робітників, які постійно підвищують рівень своєї компетенції.

Мають бути створені регіональні центри публічно-приватного партнерства у сфері професійно-технічної освіти. Такі центри переберуть на себе відповідальність за підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців, у яких є потреба за всіма видами економічної діяльності в регіоні. Освітні програми при цьому мають бути інтегрованими, використовувати структурні елементи із циклів підготовки освітніх програм іншого виду діяльності. Це не тільки усунить дублювання дисциплін, але й скоротить цикл перепідготовки та підвищення кваліфікацій у перспективі.

Отже, публічно-приватне партнерство стає обов'язковою умовою системи модернізації професійно-технічної освіти в Україні. Завдяки такому партнерству має відбутися реальний зв'язок освітніх закладів з роботодавцями та іншими стейкхолдерами відповідно до потреб конкретного регіону.

Модернізація системи професійно-технічної освіти у контексті розвитку постіндустріального суспільства вимагає здійснювати подальший пошук нових моделей та технологій збільшення кількості робочої сили, зайнятої усіма без виключення видами економічної діяльності, а не тільки в сфері обслуговування чи інформаційно-комунікаційних технологій. Сучасний розвиток професійно-технічної освіти залежить від ефективності проведення економічних реформ, координації дій в освітній та економічній сферах.

Джерела

1. Про затвердження Положення про інституційну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2019. № 1552, зареєстрованийо в Міністерстві юстиції України 18.02.2020 № 182/34465.

2. Yevhen Oleksandrovych Romanenko Iryna Vitaliivna Chaplay MODERN ADMINISTRATIVE TOOL OF THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE / Romanenko Yevhen Oleksandrovych, Chaplay Iryna Vitaliivna // Науковий вісник Полісся. 2016. № 4 (2016). С. 268–275.

Л. В. РОМАНОВА
д-р екон. наук, проф. НН ІМЕФ МАУП

КОНКУРЕНЦІЯ І СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ ТА ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ – МАРКЕТИНГОВИЙ КОНТЕКСТ

Сьогодні в світі формується нова модель капіталізму на основі концепції загальних цінностей як нового шляху до економічних успіхів, відповідно з якою одночасно створюються економічні та необхідні суспільству соціальні блага [1]. Ця модель запропонована Майклом Портером і Марком Креймером на противагу існуючій концепції бізнесу, зорієнтованої на короткотермінове досягнення фінансових результатів, заробляння прибутків без урахування нужд споживачів по забезпеченню їх благополуччя в майбутньому, стану навколишнього середовища, природних ресурсів, рівня розвитку регіонів тощо. При цьому менеджмент бізнесу допускав і допускає, зокрема, і в Україні, стратегічні помилки при формуванні ланцюжку створення вартості, позиціюванні через неврахування проблем споживачів.[1]. Автори пропонують переосмислити потреби, продукцію, ринки, стосовно, зокрема, якісної охорони здоров'я, житла, здорового способу життя, здорового харчування, хорошої екології, забезпечення старості. Вказані потреби в світі є найбільш незадоволеними. І тому обґрунтовується необхідність формування такого капіталізму, метою і ідеєю якого є служіння суспільству, але не на основі благочинності, а на нових рентабельних моделях розробки продуктів, обслуговування ринків, організації бізнесу.

Клаус Шваб запропонував модель "капіталізму для всіх зацікавлених сторін" (stakeholder capitalism) — осіб, груп і співтовариств, котрі причетні до діяльності бізнесу, яка базується на концепції загальних цінностей і стала предметом обговорення на Всесвітньому економічному форумі в Давосі в січні 2020р. Автор підкреслює, що компанії повинні працювати не лише заради себе, своїх інтересів, а зрозуміти свою роль зацікавленої сторони в майбутньому людства і вищою метою їх діяльності разом із зацікавленими сторонами має стати покращення справ в світі [3].

Кардинальні економічні зміни обумовлюють зміни у відносинах економічних суб'єктів, їх поведінці. Із літератури відомо, що рушієм розвитку економіки є конкуренція між господарюючими суб'єктами. Однак концепція загальних цінностей передбачає також і нові форми взаємовідносин — тісного співробітництва. Наприклад, в кластерах неможливо вирішувати соціальні проблеми самостійно. Тому краєугольним каменем має стати тісна співпраця всіх учасників заради конкретних результатів і основним конкурентам потрібно удосконалювати базові умови для співробітництва, що мають бути вигідними для всіх і підвищувати їх імідж [1]. Таким чином, стратегічним напрямом розвитку бізнесу сьогодні стає співробітництво з конкурентами заради досягнення загальних цілей.

Теорія співробітництва між конкурентами, її концепція розроблена в працях А. Бранденбургера и Б. Нейлбаффа. Вони запропонували на основі теорії ігр концепцію співконкуренції (coopetition) як стратегію поєднання співробітництва і конкуренції. В літературі для пояснення цього явища запропоновано термін "кооперренція", що означає поєднання взаємовідносин конкуренції і кооперації. Кооперренція визначається як бізнес-філософія, концепція формування бізнес-мереж, гібридна форма поведінки компанії, специфічна структура ринку. Формується нова бізнес – модель – кооперентна система створення цінностей, результатом якої є формування спільними зусиллями значно більшої цінності пропозиції для кінцевого споживача. [2].

Зрозуміло, що такі кардинальні зміни в системі бізнесу зумовили еволюцію маркетингу від транзакційного до маркетингу взаємовідносин і формування нових його форм. Мова йде про ко-маркетинг як кооперренцію конкурентів в маркетинговій сфері, що передбачає, зокрема, наступне [2]:

- формування стійких взаємовигідних зв'язків і взаємовідносин між виробниками, постачальниками, посередниками і споживачами;
- самостійність фірм у виробництві товарів і об'єднання їх комплексу маркетингу для просування благ до споживача;
- при повній інтеграції маркетингових зусиль виникає така форма маркетингової кооперації як ко – брендинг в формі двойного брендингу, крос – маркетингу, коаліційних програм лояльності,формуванні торгових і рекламних альянсів, об'єднання систем дистрибуції тощо.

Таким чином, розвиток нового капіталізму,який би враховував не тільки комерційні, але і соціальні та екологічні цілі, передбачає формування нових форм взаємовідносин, а ко- маркетинг набуває стратегічного значення і вимагає подальших досліджень. Найбільшою проблемою щодо його розвитку в Україні є низький рівень моралі і культури.

Джерела

1. Портер М., Креймер М. Капитализм для всех. Режим доступу: https://hbr-russia.ru/biznes-i-obshchestvo/etika-i-reputatsiya/a10881, 2011
2. Хмелькова Н. В.Трансформация маркетинговой деятельности компаний в условиях кооперентного рынка Режим доступу: https://cyberleninka.ru/article/n/transformatsiya-marketingovoy-deyatelnosti-kompaniy-v-usloviyah-kooperentnogo-rynka
3. Шваб Клаус Какой капитализм нам нужен. Режим доступу: https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2019/12/01/817593-klaus-shvab

I. A. SEMENETS-ORLOVA

Dr. of Public Administration, Professor, Department of Public Administration, IAPM

COMMUNICATIVE STRATEGIES IN THE PUBLIC MANAGEMENT SYSTEM

The meaning and structure of democracy is changing dramatically. Citizens, as active participants in the political and administrative process, feel the need to demand more

information, and they receive it. When the public is able to understand the process of public policy development, then it is easier for public authorities to ensure its development, implementation and achievement of the main goals (Stefaniak, 2012). Mainly one-way information flows between the subjects of political administrative communication are replaced by communicative bilateral information exchanges. In the new model, media play not only the role of mediator, but also an independent actor of public policy.

As far back as in 1995, one of the goals of the Latvian State Reform Concept (Latvijas Valsts reformu koncepcija, 1995) was conducting state reforms to promote the involvement and personal interest of citizens in government processes and to obtain current accurate socio-political information. Mechanisms for public participation in the development and elaboration of public policy have been identified by such important documents as the 2001 Policy Planning Guidelines and the 2008 Government Communication Policy Guidelines, the 2014 Public Administration Policy Development Guidelines. Since 2003, the NGO representative has the opportunity to cooperate consultatively at the meetings of the secretaries of state, and since 2009 a new form of public participation - Green Books (discussion papers) — has been introduced. This allows the public to promptly get acquainted with the draft legislation — at least 14 days before its submission.

Given that there are overlaps between policy areas, ministries often have coordinated communication policy. Ministries are also responsible for the operation of shared infrastructure and information distribution channels in general and social media.

The Information Council in Netherlands joins the audit of the media, which remain within the competence of the ministries. Each year, a list of selected media companies to be audited is submitted to the lower house of parliament. The Information Council is also responsible for promoting the evaluation of new electronic media, exploring opportunities to provide information to ethnic minorities and other target groups. The Information Council also provides a platform for promoting various mutual interests of the parties involved in the implementation of the communication policy of public authorities. For example, arranges meetings with municipal and provincial information officers, members of major press organizations, consumer organizations and private associations, which deal with the provision of services (the Netherlands Government Information Service).

In order to continuously develop professional competencies of communication employees, the Information Council regularly organizes conferences and trainings for information service employees. Topical issues in the work of the Netherlands Information Council still include the problems of building a national image of the country, public relations, promotion of the Netherlands abroad, effective social media campaigns, discussions on European integration issues, information policy on possible natural disasters and joint development of the recommendations on that issue with popular television organizations.

References

1. Stefaniak, P. (2012). Trzeba zapanować nad chaosem informacyjnym wokół prywatyzacji energetyki. Retriede from : http://energetyka.wnp.pl

І. В. СЕРВЕЦЬКИЙ
д-р юрид. наук, доц., проф. каф. національної безпеки НН ІП МАУП

РОЛЬ ОСВІДОМЛЕННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проблема освідомлення у забезпеченні життєдіяльності суспільства займає одне із ключових місць. Вивчення історії цього питання є закономірним явищем, адже пізнання його сутності та змісту допомагає розкрити всі аспекти таємного життя суспільства. Тому наукове проникнення в історію необхідне для того, щоб розглянути суспільний розвиток розшукової діяльності як процес, у якому тісно переплітаються минуле та сьогодення. Відомий український учений А. Ф. Возний зазначав: "... яким би віддаленим відрізком минулого ми не займались, тільки через нього ми вбачаємо шлях до сьогодення, а через день сьогоднішній ми маємо змогу зазирнути в майбутнє" [1, с. 75–76].

Визначення ролі та місця освідомлення в забезпеченні життєдіяльності суспільства змушує нас звернутись до історичних джерел. Вивчення таємних сторін життєдіяльності родового суспільства показало, що у ньому було все те таємне, що вважали його старійшини. Прагнення інших племен пізнати таємниці іншого роду було закономірним. Водночас "освідомлення" виникло саме тоді, коли з'явилися таємниці людини від людини [2].

Французький дослідник Ж. Бурж'є зазначав, що люди з доісторичних часів намагалися випитати один в одного різні таємниці, насамперед, готування та добування їжі, методів полювання на тварин, знарядь, що застосовуються для цього [3, с. 33].

Одним із чинників необхідності захисту племен була недовіра до чужинців. Поява сторонніх осіб зазвичай не допускали на територію племені, держави з метою уникнення будь-якого ризику для своїх громадян. Уважалося, що чужинець завжди приносить недобрі новини й може бути інформатором іншого племені.

Історичні дані свідчать про те, що питання стосовно наявності зброї, кількості воїнів завжди зберігалися в таємниці.

Водночас освідомлення широко застосовувалося в міжплемінній боротьбі, при веденні воєн тощо. Так знаменитий полководець Ганнібал, посилав розвідників, які збирали різні відомості про супротивника але й нерідко й сам Ганнібал надягав перуку та штучну бороду й ходив у розвідку до ворожого стану [4, с. 17–20].

Незважаючи на значну корисність освідомлення щодо інших держав, донині триває суперечка між істориками, філософами, юристами, богословами про доцільність застосування освідомлення в повсякденному житті.

Такі вчені, як Гепп, Гельборн, Біндінг, Н. С. Таганцев, Л. С. Белогриз-Котляревський однозначно висловлювалися про неправомірність і караність агента-провокатора, а його діяльність вважали аморальною.

Зокрема, Гуго Горацій визнавав правомірність і моральність таємного освідомлення при веденні воєн. Водночас не допускав його застосування у звичайному цивільному житті, уважаючи його навіть злочином перед нацією [5, с. 584].

Німецький криміналіст Гепп вкладав у це поняття зміст таємної діяльності поліції. Він уважав, що діяльність поліцейських агентів не тільки негожа з моральної точки зору, а й неправомірна і кримінально-карана [6, с. 360].

Учений Н. С. Таганцев зазначав, що агент-провокатор підбурював до злочину з метою запобігання чиненню правосуддя та притягнення підозрюваного до відповідальності [7, с. 769].

А. І. Герцен, який на собі випробував дію методів негласного освідомлення, що дало йому змогу достатньою мірою опанувати прийоми розпізнання мережі політичних освідомлень зазначав: "Також, як і Господь, я почуваю себе на розп'ятті" [8, с. 327].

У подальшому засуджували існування інституту інформаторів такі вчені-філософи, як Л. С. Белогриз-Котляревський [9, с. 215], В. Н. Пусторослєв [10, с. 499], І. Я. Хейорец [11, с. 114], В. Набоков [12].

Вони визнавали аморальним усе, що заслуговує засудження суспільством і цілком поділяли думку, яку висловив Геппа: "Горе карній юстиції, що зважиться на застосування подібних методів, і горе державному авторитету, що підтримується подібними засобами" [6].

Характеризуючи аморальність дій інформатора, Е. Чернек зазначав: "... не очень важно, если они обременяют свою душу лишним смертным грехом, она и так обречена на вечное проклятие" [13, с. 55]. Керівник англійської поліції Уілсенгем ще у XVI ст., маючи на увазі агентуру, зазначав: "... это чернь, люди, на которых не распространяется милость господа" [14, с. 21–29].

Водночас такі вчені, як Чезаре Беккаріа, Колер, Аркуш, Шютуе, Гейєр, Зінінвальд, Г. Геґель та ін. допускали застосування освідомлення в діяльності поліцейських агентів, а їх дії морально виправданими, правомірними й не караними, оскільки вони не зацікавлені у виконанні самого злочину, а лише бажають його попередити, передати злочинця в руки правосуддя.

Слушною у цьому контексті є думка видатного юриста середньовіччя Чезаре Беккаріа, який розглядав результати таємного освідомлення для держави як "вигоди" і "невигоди". Зокрема, він вважав, що "невигоди" полягають у тому, що нація схвалює зраду, яку зневажають навіть лиходії, морально розкладає суспільство.

Для націй окремі злочинці навіть цінніші, ніж "освідомителі", тому що для вчинення злочину потрібна мужність, а робота спостерігачів породжена тупістю, підлістю й боягузтвом. Чезаре Беккаріа, вважаючи таємний метод освідомлення аморальним, визнавав його корисним і правомір¬ним тільки в боротьбі з тяжкими й небезпечними злочинами, оскільки вважав, що для того, щоб висвітлювати діяльність небезпечних злочинців, потрібна мужність й хоробрість, і тому його здійснення є морально справедливим [15, с. 382].

У суспільстві боротьбу зі злочинністю веде поліція із санкціонування держави. До того ж вона стежить за особами, схильними до вчинення злочинів.

Г. Геґель вважав, що поліція зобов'язана знати, що щохвилини робить кожна людина, де вона перебуває, навіщо й для чого купує ніж. Поліція повинна стежити, щоб вона не вбила кого-небудь [16, с. 458].

Для того, щоб виконати цю функцію, поліція повинна досконало володіти прийомами й методами негласного освідомлення. Водночас Фіхте зауважував, що держава і є поліцією, але він спеціальні питання держави, до яких належить розвідка, використання поліцією спеціальних методів у боротьбі зі злочинністю, розглядав не з філософських позицій [16, с. 459].

У цей період поліція все частіше використовувала "освідомителів" як учасників карного процесу, як свідків, очевидців і як обвинувачів [17, с. 278].

Ідеологом епохи Відродження був Макіавеллі, який вважав, що для захисту держави необхідно взяти приклад лисиці й лева, тому що лев беззахисний проти людини, а лисиця – проти вовків, отже, потрібний якийсь симбіоз лисиці й лева, щоб

бути сильним і хитрим. Він зазначав, що найкращим способом діяти проти ворога є вміння сховати від нього свої наміри до їхнього виконання. Оскільки, на його думку, в основі суспільного розвитку лежить воля божа, а матеріальний інтерес і сила не тільки припустимі, а й необхідна зневага моралі й закону, у тому числі й таких, як насильство, жорстокість, віроломство та провокація (освідомлення) [18, с. 73–74].

Протягом історичного розвитку, передусім з переходом до вищої цивілізації, прийоми й тактика негласного освідомлення ускладнилися. Вербування громадян для негласного (внутрішнього) освідомлення залишається за змістом незмінним, змінюються лише його форми, методи.

У державі з демократичним режимом загальне освідомлення зазнає різкої критики. Так чи інакше, суспільство завжди хотіло знати своїх зрадників. Викриття зрадників завжди є прагненням будь-якого суспільства, воно є морально виправданим, а для зрадника – як найтяжчим кримінальним, так і моральним злочином проти свого суспільства.

Зрадництво має власну користь, інтереси, має за мету завдати болю іншій людині, суспільству. На наш погляд, ніщо так не принижує честь, гідність людини, не робить непередбачуваною її поведінку, не притупляє її розум, не паралізує її волю, як зрадництво. У цьому зрадництво суттєво відрізняється від освідомлення.

Освідомлення — це створення в державі умов, коли кожен громадянин зобов'язаний відкрито чи таємно повідомляти про будь-які порушення, а саме: адміністративні, кримінальні і тим самим забезпечити безпеку своїй родині, суспільству, держави [19], що не повинно розцінюватись як зрадництво.

Суспільство не може існувати без освідомлення, так само як воно не може існувати без сталих відносин, мови, території, матеріальних та культурних благ. Тому держава через правоохоронні органи та спеціальні служби повинні сплачувати громадянам певні кошти за правдиві повідомлення, що сприятимуть розкриттю злочинів, зокрема:

не тяжкі злочинів — від -2 – до 5 неоподаткованих мінімумів;

тяжких злочинів — від 5 до 10 неоподаткованих мінімумів;

особливо тяжких злочинів — від 10 до 15 неоподаткованих мінімумів і більше.

Більше того, на законодавчому рівні необхідно врегулювати питання накшталнт, якщо будь-який громадянин чи негласний співробітник повідомить завідомо неправдиву інформацію він повинен нести відповідальність в залежності від тяжкості звинувачення, і ця інформація повинна бути доведення до потерпілого.

Тільки таким чином можна створити базу нетерпимості до будь – яких правопорушень та правопорушників у державі і забезпечить національні інтереси кожної людини, суспільства держави.

Джерела

1. Возний А. Ф. Поліцейський розшук і кружок петрашевцев / Возний А. Ф. – К. : КВШ МВС СРСР, 1976.
2. Черепнин А. В. О некоторых нерешённых проблемах отечественной истории / А. В. Черепнин // Будущее науки. Вып. 8. – М. : Знание, 1975. – 250 с.
3. Буржье Ж. Промышленный шпионаж / Буржье Ж. – М. : Международные отношения, 1971.
4. Роуан Р. Очерки секретной службы / Роуан Р. – М. : Воениздат, 1946. – С. 17–20.
5. Гораций Г. О праве войны и мира / Гораций Г. – М. : Госиздат, 1956. – С. 584.
6. Hepp. Arhchiv des Kriminalrechts / Hepp. – Berlin, 1848. – S. 360.
7. Таганцев Н. С. Російське карне право / Таганцев Н. С. – 1902. – С. 769.

8. Єдельман Н. Я. Герцен проти самодержавства / Єдельман Н. Я. – М., 1973. – С. 327.
9. Белогриз-Котляревський Л. С. Підручник російського карного права / Белогриз-Котляревський Л. С. – К., 1903.
10. Пусторослев В. Н. Російське карне право / Пусторослев В. Н. – Юр'єв, 1907. – Т. 1.
11. Хейорец И. Я. Підбурювання до злочину / Хейорец И. Я. – С. 114–116.
12. Набоков В. Кримінальна відповідальність агента-провокатора / В. Набоков // Право. – 1809. – № 6–7.
13. Чернек Е. Пять столетий тайной войны. – М., 1996. – С. 55.
14. Урисон И. С. Агент-провокатор по діючому карному праву / Урисон И. С. // Право, 1907. – № 32. – С. 21–29.
15. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа. – М. : Академия, 1939.
16. Геґель Г. В. Ф. Философия права / Геґель Г. В. Ф. ; [пер. с нем.]. – М. : Мысль, 1990. – С. 458.
17. Горон. Сицин. Нові мемуари. Дрібні й великі шахрайства кінця XIX століття й злодійських зграй. Див.б.,1899. –345 с.
18. Макиавелли Н. Князь / Макиавелли Н. – СПб, 1856 с.
19. Про Національну безпеку // Закон України. Відомості Верховної Ради України, від 27.07. 2018, № 31, Ст. 241.

І. В. СЕРВЕЦЬКИЙ
д-р юрид. наук, доц., проф. каф. національної безпеки НН ІП МАУП

Ю. В. СЕРВЕЦЬКА
аспірантка, Національна академії управління

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІЗУАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Спостереження є негласною слідчою (розшуковою) дією, яка передбачена ст. 269 КПК України [1]. Ця новела, пов'язана з удосконаленням негласних слідчих (розшукових) дій, направлена на негласний збір доказів (ст.84 КПК України) щодо протиправної діяльності осіб, відносно яких є підстави, зазначені у ст. 6 Закону України "Про оперативно — розшукову діяльність" [2], у ст. 6 Закону України "Про контррозвідувальну діяльність" [3] та підстави щодо початку кримінального провадження, зазначені у ст. ст. 214, 269 КПК України [1].

Згідно зі ст. 246 КПК України, спостереження є різновидом слідчих (розшукових) дій (НСРД), відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб [1].

Негласною слідчою (розшуковою) дією є спостереження за особою, річчю або місцем, що згідно зі ст. 269 КПК України проводиться з метою пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях може проводитись візуальне спостереження за зазначеними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів спостереження [1].

Разом з тим, окремі положення НСРД потребують уточнень та науково – обґрунтованих досліджень, оскільки їх проведення, пов'язане з втручанням в особисте життя людини, обмеженням її конституційних прав, здійснюється на підставі ухвали слідчого судді (267, 269, 270, 272, 274) КПК України. При цьому необхідно дотримуватись норм та правил чинного законодавства, тому що візуальне спостереження проводиться таємно і людина не здогадується про втручання в її особисте життя або обмеження її прав правоохоронними органами [1].

У сучасному тлумачному словнику української мови поняття "спостереження" визначається як стеження, слідкування за кимось, чимось, а сама дія "спостерігати" як звернення уваги на когось [4].

Слідкувати походить від слова "слід" – "слідом", "слідження", "слідування", від лит. sledъ –"слизький", "блукає", "сковзає", слідець "таємний агент поліції" [5].

Слідкувати – за ким – чим, дивитись – очима, за тим, що переміщується, рухається; стежити. // Не відриваючи погляду, дивитися на що-небудь, спостерігати щось.// Уважно приглядатись до чогось, щоб не пропустити будь-яких змін. Наглядати за чим – не будь для контролю, забезпечення порядку. Стежити за ким -, чим не будь, з метою викрити, піймати. Уважно стежити за розвитком, зміною, станом чогось [6, с.1148].

Суть спостереження розкриває слово дивитись - спрямувати погляд прагнучи кого -, що – небудь. Підглядати, заглядати туди, де є щось цікаве, приховане. Намагатися знайти очима кого -, що-небудь. Спостерігати за чим не будь за допомогою оптичного приладу [6, с.220].

Існує підхід у визначенні "спостереження" як методу наукового дослідження, що полягає в активному, систематичному, цілеспрямованому, планомірному, і навмисному сприйнятті об'єкта, в ході якого отримується знання про зовнішні сторони, властивості і відносини досліджуваного об'єкта [4].

Спостереження, як правило, використовується для збору та узагальнення первинної інформації; як джерело побудови гіпотез; як метод перевірки результатів інших досліджень. Спостереження дає змогу одержати важливу інформацію про людину: манеру її поведінки, характер взаємовідносин з іншими людьми, особливості спілкування тощо.

Спостереження охоплює видимі ознаки подій та змін і відображає конкретні події в конкретних ситуаціях. Зважаючи на те, що специфіка спостереження обумовлюється відношенням суб'єкта та об'єкта спостереження, де людина може бути і суб'єктом, і об'єктом, використання методу спостереження пов'язане з певною організацією процедур, розробкою інструментарію, що забезпечує надійність вихідних даних [7].

Слово візуальний походить від [лат. visualis - зоровий] – здійснюваний неозброєним оком або за допомогою спеціальних пристроїв і приладів [8, с.217].

У ст. 269 КПК України указано, що спостереження здійснюється шляхом візуального спостереження. Візуальне спостереження - один з заходів оперативно - розшукової діяльності, який застосовується з метою виявлення та фіксації даних щодо протиправної діяльності окремих осіб чи груп, запобігання тяжким та особливо тяжким злочинам, їх припинення або розкриття, розшуку безвісти пропалих осіб або осіб, які ухиляються від кримінального покарання, припинення розвідувально - підривної діяльності іноземних спецслужб тощо.

Відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" оперативні підрозділи мають право вести візуальне спостереження у громадських місцях із застосуванням фото -, кіно - і відеозйомки, оптичних, радіоприладів

та інших технічних засобів. Крім того, візуальне спостереження може здійснюватись і за окремими місцями, будівлями, приміщеннями, які можуть стати об'єктами злочинного нападу, терористів та інших протиправних посягань.

Шумило М.Е. коментуючи положення ст.269 КПК України зазначає, що законодавець тлумачить спостереження як (НСРД), не вказуючи при цьому та тотожність з візуальним спостереженням [9].

На думку Погорецького М.А. спостереження за особою здійснюється в публічно доступних місцях, що полягає у візуальному спостереженні слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування в певному, публічно доступному місці тощо [9].

На думку Бандурки О.М. спостереження за особою, річчю або місцем законодавцем розуміється як візуальне спостереження, яке проводиться у публічно доступних місцях із застосуванням технічних засобів [11, с.650].

Відповідно, під "публічно доступним місцем" у законопроекті розуміється місце (як у приміщеннях, так і поза ними; як у межах населених пунктів, так і поза ними), до якого можливо увійти або в якому можливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб. Іншими словами, це публічний, громадський простір [12].

Отже, спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) здійснення з метою збирання доказів (ст. 84, 256 КПК України).

В той же час п. 11 ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" передбачає, здійснення спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо -, відеоконтроль місця згідно з положеннями ст. 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України;

передбачений однойменний оперативно-розшуковий захід, який проводиться згідно з положеннями статті 269 КПК України.

Відповідно до частини 1 статті 269 КПК України спостереження за особою, річчю або місцем є негласною слідчою (розшуковою) дією, що передбачає пошук, фіксацію і перевірку під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину.

За результатами проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії слідчий, або особа уповноваженого оперативного підрозділу органів внутрішніх справ, якій було доручено спостереження за особою, річчю або місцем на підставі ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК України, складає протокол відповідно до вимог ст. 104, 106, 252 КПК України, в якому описується встановлені в результаті спостереження обставини. До протоколу долучаються додатки (фотографії та (або) відеозапис, тощо) [1].

Матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Висновок. Отже, візуальне спостереження здійснюється за особою, окремими місцями, предметами і речами, будівлями, приміщеннями, які можуть стати об'єктами протиправного посягання.

Здійснення візуального спостереження в громадських місцях із застосуванням фото -, кіно - і відеозйомки, оптичних і радіоприладів, інших технічних засобів є правом та обов'язком оперативних підрозділів.

Отже, законодавець встановлює єдиний порядок проведення оперативно-розшукових та контррозвідувальних заходів та негласних слідчих (розшукових) дій – за ухвалою слідчого судді, що є принципово новим у правовій практиці України.

Джерела

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квітня 2012 року // Голос України. – 2012. – 90-91. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.
2. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992, № 22. — Ст. 303.
3. Про контррозвідувальну діяльність//Закон України//Відомості Верховної Ради України, від 3 квітня 2003, N 12, ст.89
4. Сучасний тлумачний словник української мови. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – С. 562.
5. Етимологічний словник української мови: У 7 т. /Ред.кол. О.С. Мельничук (голов. ред.) та ін.. – К.: Наук. Думка, 1983. (Словники України). Т.5, Р-Т, / Уклад. Р.В. Болдирев та ін., 2006. — 302 с.(704) с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Г. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2003. С. 457. 1425 с.
7. Спірін Л.Ф. Педагогічний експеримент у галузі виховання. В кн. Методи педагогічного дослідження. Ред. В.І. Журавльов. М., "Просвіта", 1972. — С. 34-61.
8. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних сорвосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – С. 217.
9. Шумило М. Є. Глава 21. Негласні слідчі (розшукові) дії [Текст] / М. Є. Шумило, Р. М. Шехавцов // Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар ; за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
10. Негласні слідчі дії у проекті нового КПК України, М.А. Погорецький// Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали. круглого столу (Київ, 7 жовтня 2011 р.). – 2011. — С. 160–162.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України. / О. М. Бандурка, Є. М. Блаживський, Є. П. Будроль та ін.; за заг. руд. Б. Я. Тація, Б. П. Пшонки, А. Б. Портнова. — Х.: Право, т. 1. 2012. — С. 628-691.
12. ПРОЕКТ ЗУ Про внесення доповнень до Закону України "Про авторське право та суміжні права" (щодо свободи панорами). 1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=5326

О. В. СОСНІН

д-р політ. наук, проф., Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,

М. О. КОНОНЕЦЬ

канд. психол. наук, доц., доц. каф. психології і педагогіки, НТУ "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСТВА В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Динамізм і глобальність інформатизації у всіх сферах життєдіяльності сучасного постіндустріального суспільства обумовлює необхідність проведення багатоаспектних та багатовимірних наукових дискусій про місце тотальної інформатизації, високі технології та інноваційні прориви у площині нової психокомп'ютерної реаль-

ності, яка потребує формування нових психофізичних знань про умови існування людини в інформаційному світі, потребує впровадження знань і правил поводження із змістовною інформацією як ресурсом розумової діяльності та комп'ютером.

Аналіз глобальних тенденцій XXI століття дозволяє стверджувати, що подальший розвиток держав, суспільств, їх політики, економіки, військової справи і, безумовно, науки і освіти буде відбуватися саме за умов величезних технологічних ризиків при застосуванні засобів електронної і обчислювальної техніки, оскільки подальші матеріальні досягнення людського суспільства будуть можливі виключно за рахунок розуму людини і правильного застосування штучних систем управління. Природа свої резерви вичерпала — вона вже віддала нам все, що могла. Далі матеріальний добробут людини буде залежати тільки від нас самих, освіти, раціонального мислення та знань і розуму, які вона дає.

На цьому підґрунті вже сьогодні в світі відбувається становлення принципово нової економіки (knowledge-based economy), а основою конкурентоспроможності країн стає здатність до накопичення і раціонального використання фундаментальних і прикладних знань — змістовної інформації, на основі якої створюються нові проривні технології надвисокого рівня (high-tech). За таких умов зростають вимоги до знань і здатності вихованців технічних університетів (нетократів) інноваційно мислити та активно залучатися до управління матеріальними і нематеріальними ресурсами суспільства, інформаційним зокрема.

За таких умов освіта молоді набуває ознак проблеми національної безпеки, а усвідомлене чи неусвідомлене спотворення світогляду молоді в процесі навчання щодо цінності знань через маніпуляції має ознаки злочину.

Тема безпеки, одно з найважливіших трансформацій і перетворень, пов'язаних з четвертої промисловою революцією, наразі в недостатній мірі винесена на громадське обговорення, а також на розгляд в секторах, що виходять за межі урядів і оборонної промисловості. Критично небезпечним є те, що гіперзв'язаність світу в умовах зростаючої нерівності може призвести до посилення фрагментації, сегрегації та соціальних хвилювань, які, в свою чергу, створять ситуацію для розвитку насильницького екстремізму. Четверта промислова революція змінить характер загроз для безпеки, а також вплине на зміщення влади не тільки в географічному відношенні, але і від державних структур до недержавних. В умовах зростання збройних недержавних формувань на тлі вже непростого і дедалі більш ускладненого геополітичного ландшафту перспектива створення спільної платформи для співпраці щодо ключових проблем безпеки стає завданням критично важливим, і, при цьому, вимагає великих зусиль.

Всюди в світі освіта і системна робота із інформацією стала запорукою інноваційного розвитку економіки країн і одночасно величезною проблемою, яка необачно легко пропонує використовувати лише масову комп'ютеризацію суспільства в якості вирішального чинника, коли світ наближається до останньої соціальної революції, людська цивілізація вимагає адекватних моделей соціальної організації використання знань, знищення еліт будь-якого масштабу — як зла сучасної цивілізації і основного бар'єру на шляху подальшого розвитку.

Справжньою цінністю людини в суспільстві і колективі, в якому вона безпосередньо працює, стає освіта і здатність людини інноваційно мислити. Вочевидь, що це стає проблемою першої половини століття, яка обумовлена зміною психофізичних реакцій людини при використанні засобів комп'ютеризованої техніки. Вона, безумовно, є глобальною і тісно пов'язана, як з проблемою трансформації ідентичності, так і з проблемою психологічної залежності від технологій. Фахівці вже навіть ви-

діляють окремі компоненти психологічних розладів від технічного прогресу, як то: кіборгізація і інвалідизація – зміни, пов'язані з надмірною доступністю інформаційно-комунікаційної техніки і, як наслідок, втратою приватності в житті. Людина, особливо молодь, починає постійно приділяти технічним засобам значно більше уваги в часі, ніж планувала (наприклад, безцільно блукає по Internet), нехтуючи своїми іншими інтересами, справами та обов'язками, що підкреслює важливість досліджень нової унікальної науки кіберпсихології, щодо тієї ролі, яку відіграють зміни в структурі діяльності людини, і важливість формування специфічного ставлення до ІКТ при їх використанні, а також технологічних залежностей, які вони обумовлюють.

О. В. СОСНІН

д-р політ. наук, проф., Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ПРОТИСТОЯННЯ ТЕХНОЛОГІЯМ ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ВІЙН — ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасний термін "інформаційна війна" з'явився в другій половині XX століття в США і тлумачиться у нас по різному, навіть досить вільно. У військових під інформаційною війною розуміються дії, що вживаються для досягнення інформаційної переваги в підтримці національної військової стратегії за допомогою впливу на інформацію та інформаційно-комунікаційної системи супротивника, при одночасному забезпеченні безпеки і захисту власних, з метою:

- контролювати глобальний інформаційний простір, захищаючи при цьому свою інформацію від ворожих дій (контрінформація);
- не дозволити супротивнику отримати точну інформацію про себе і використовувати контроль за інформацією для ведення проти нього інформаційних атак;
- підвищити загальну ефективність власних збройних сил за допомогою повсюдного використання військовими інформаційно-комунікаційних функцій держави. [1]

Інформація оточувала людину на всіх етапах її розвитку — від первісних суспільств до цифрової цивілізації, при цьому взаємодія в інформаційному полі в кожному періоді відбувалася по-різному, в залежності від змінних складових цього процесу. Постійними умовами, що забезпечують існування інформаційно-комунікаційної сфери суспільства можна вважати: інформацію як будь-яке нове знання і ресурс розвитку споживачів інформації і тих, хто її створює і поширює, а також технічні засоби для передачі і захисту інформації.

Сама етимологія поняття "інформаційно-комунікаційна сфера" передбачає визначення "сфери" (від грец. σφαῖρα — куля, а також "коло дії") як середовища, в межах якого встановлюється комунікація і поширюється інформація, рис. 1.

Оскільки традиційно під інформаційно-комунікаційним середовищем розуміється сукупність інформаційної інфраструктури, ІКТ і засобів, а також організаційних

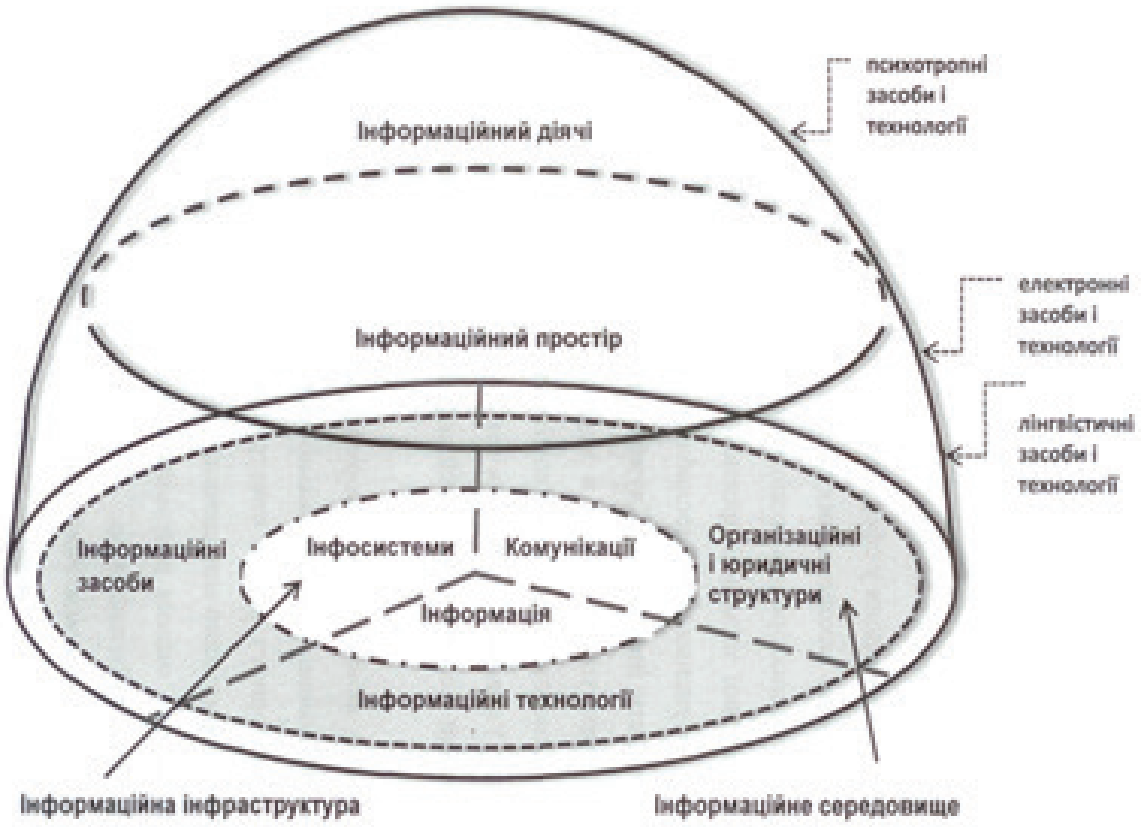

Рис. 1. **Концептуальна організація інформаційно-комунікаційної сфери**

і юридичних структур, які утворюють організаційні, матеріальні і правові умови існування і функціонування інформаційних діячів, на що діють засобами і технологіями ведення інформаційно-комунікаційних війн, то стратегічні і поточні цілі національної безпеки мають все це враховувати. Центральним напрямком дій є не тільки інформаційно-комунікаційне середовище — інформаційно-комунікаційна інфраструктура — сукупність взаємопов'язаних комунікацій, інформаційних систем та інформаційних ресурсів, але й можливість країн адекватно здійснювати інформаційно-комунікаційну і політико-правову політику її розвитку.

На жаль, поняття інформаційно-комунікаційної сфери на сьогодні в нас охоплює широкий діапазон взаємодій, які відбуваються в соціумі, до того ж насичення інформаційного поля різними гравцями відбувається нерівномірно, і в цьому полягає складність проблем її захисту.

Таким чином, інформаційно-комунікаційні ергасистеми, в яких генерується і обертається змістовна інформація, утворюються елементи і зв'язки інформаційних відносин величезних мас людей стають головною ціллю. Швидке зростання їх кількості і зайнятих або причетних до інформаційно-комунікаційної діяльності людей ставить перед нами безліч проблем, істотно інших у порівнянні з попереднім періодом форми розвитку людства, зростає і кількість форм організації їх науково-освітньої підготовки професійного відбору для науково-технічної діяльності, здатності безпосередньо опрацьовувати інформацію, перетворюючи її, себе і технічні засоби комп'ютерної техніки в інформаційний ресурс розвитку країни. Саме сукупність запасів опрацьованої змістовної інформації, кваліфікація персоналу і комп'ютерної техніки обробки інформації обумовлює потужність структурованих ергатичних (людино-машинних) систем — ергасистем (грец. ergatic — оператор, дійова особа). Вони з появою цифрових технологій вимагають по новому і більш прискіпливо відтворю-

вати сенс поняття "інформаційна безпека", оскільки зростаючі темпи цифровізації всіх сфер життя людини і її залучення не тільки до процесів товарів і послуг споживання, але й до виробництва інформації, змінює умови формування науково-технічного світогляду особистості.

Ми живемо в новому специфічному інформаційно-комунікаційному середовищі і наша життєдіяльність в сучасному постіндустріальному суспільстві обумовлює необхідність вміти протистояти негативному впливу сучасних ІКТ, які часто сумісні із засобами ведення інформаційно-комунікаційної війни, а для цього потрібні багатоаспектні та багатовимірні науково-технічні і психологічні дослідження і дискусії, зокрема про місце ІКТ і високих технологій взагалі в інноваційних проривах і вплив на них не тільки комп'ютерної реальності, але й стану розвитку інформаційно-комунікаційної сфери держави.

У широкому сенсі інформаційно-комунікаційна сфера — це не тільки сукупність постійно оновлюваних знань, ретельно систематизованої змістовної інформації [2], ідей, уявлень, що реалізуються як в реальному, так і в віртуальному світі, але й нові принципи структурування малих і великих груп наукових колективів, різноманітні типи взаємодії всередині цих груп і між ними — все це змушує, в свою чергу, постійно переглядати організацію інформаційно-комунікаційної сфери — сфери генерації, інтерпретації, комунікації і споживання необхідної для роботи інформації, навіть концептуально направляти управлінців до вирішення питань, яких раніше взагалі не існувало. Нарешті, успіхи кібернетики, розширення можливостей технічних пристроїв до "розумових операцій", які піддаються формалізації і які раніше поглинали значні інтелектуальні зусилля фахівців, теж різко підвищують вимоги до формування здатності людей і комп'ютерної техніки. Тому не випадково вивчення умов працюючих і концептуальна організація інформаційно-комунікаційної сфери почалося одночасно з появою комп'ютерних мереж і кібернетики як науки про управління.

Разом з тим, навіть те, що у вітчизняних законах, нормативно-правових актах і доктринах повною мірою не відображаються вимоги Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) про роботу з персональним комп'ютером, яка віднесена до небезпечних, оскільки їй притаманний фактор постійно діючого стресу, через що небезпеці піддаються всі життєво важливі органи людини, що свідчить про величезні прогалини у оцінці ризику виникнення досить небезпечних захворювань і потребує формування нових науково-освітніх заходів, що прояснюють умови існування людини в новому інформаційно-комунікаційному середовищі. Ми ще не усвідомлюємо повною мірою, що електромагнітні поля біля комп'ютера (особливо низькочастотні) негативно впливають на людину і, в першу чергу, на її центральну нервову систему, викликаючи головний біль, запаморочення, нудоту, депресію, безсоння, відсутність апетиту, виникнення синдрому стресу. Нервова система людини реагує навіть на короткі за тривалістю впливи слабких полів: змінюється гормональний стан організму, порушуються біоструми мозку. Це призводить до погіршення зору, ускладнення серцево-судинних захворювань, зниження імунітету, виникають негативні впливи на плин вагітності. Навіть нерухома напружена поза оператора призводить до втоми і виникнення болю в хребті, шиї, плечових суглобах, а інтенсивна робота з клавіатурою викликає болючі відчуття в суглобах, зап'ястях і пальцях рук. При тривалій та інтенсивній роботі за комп'ютером з'являється синдром комп'ютерного стресу, який проявляється головною біллю, запаленням очей, алергією, дратівливістю, млявістю і депресією, погіршенням зосередженості і працездатності, що потребує впровадження знань і правил поводження із змістовною інформацією як ресурсом розумової діяльності людини.

Все це стає складовими технологій ведення інформаційних війн:

- психологічні операції — використання інформації для впливу на аргументацію дій супротивника;
- фізичне руйнування — може бути частиною інформаційної війни, якщо за мету ставиться вплив на елементи інформаційно-комунікаційних систем.

Всепроникаюча реклама, пропаганда, дроблення та фрагментація інформації, методи її перехоплення і спотворення — все стає технологією ведення інформаційно-комунікаційних війн, хоча іноді є лише широко рекламованим міфом. (Для використання цих методів використовують різноманітні технічні і технологічні засоби — супутники, радіорелейні лінії, Internet, електронну пошту, звичайні засоби масової інформації.) Необачно легко запропонувавши суспільству масову комп'ютеризацію і інформатизацію, ми своєчасно не надали цьому нормативно-правових актів щодо процесів перетворення інформації у вирішальний фактор розвитку. За таких умов масова неконтрольована нормативно-правовими актами інформатизація суспільства, безумовно, дедалі стає загрозою з точки зору організації сучасного життя людини в державі, а рівень відповідальності влади при впровадженні ІКТ і засобів електронно-обчислювальної техніки постійно знижується. Водночас, інформація та інформаційні ресурси стають одним з вирішальних факторів розвитку особистості, суспільства і держави. І хоча, широкі можливості комп'ютерів і ІКТ дозволяють активізувати демократичні засади розбудови суспільства, полегшити (автоматизувати) процеси моніторингу та управління державними, економічними, соціальними, оборонними та іншими об'єктами і системами, з метою своєчасно отримувати, накопичувати, обробляти і передавати інформацію практично з будь-якою необхідною швидкістю і в будь-якій кількості, суспільство має контролювати процеси інформатизації більш ретельно. Все це не дає підстав стверджувати, що інформатизація відіграє сьогодні і негативну роль у розвитку людства, що становлення інформаційного суспільства об'єктивно неминуче, але виключно за умов адекватного розвитку громадянського, яке визначатиме умови впровадження цифрових ІКТ.

Що дає цифра? В силу своїх властивостей, цифрові технології суттєво збільшують кількість та якість обробки і передачі інформації при наданні послуг, і, як наслідок, активізують процеси входження України в глобальний інформаційно-комунікаційний простір, в якому цифрові технології стрімко захоплюють плацдарми для наступу у всіх сферах життя суспільства, що і надалі вимагатиме більш поглибленої роботи щодо розробки ефективних способів правового регулювання різноманітних інформаційно-комунікаційних відносин в державі. Складність даного напрямку обумовлена ще тим, що практично всі суспільно-виробничі відносини несуть в собі інформаційно-комунікаційну складову.

Інформаційно-комунікаційна сфера має дві складові: інформаційно-технічну (штучно створену людиною — світ техніки, технологій тощо) та інформаційно-психологічну (світ живої природи, який включає і саму людину). Як наслідок, у загальному випадку інформаційну безпеку особистості, суспільства (держави) можна представити двома складовими частинами: інформаційно-технічною безпекою і інформаційно-психологічною (психофізичною) безпекою. Підвалини проблеми було закладено і зафіксовано ще в 1948 році у Загальній декларації прав людини (прийнята на третій сесії Генеральної Асамблеї ООН резолюцією 217 А (III) від 10 грудня 1948 року), в ст. 19 якої зазначено: "Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів".

Глобальна інформатизація України оголила всі ці питання, винесла їх на поверхню і, з одного боку, сьогодні дійсно сприяє інтелектуалізації людської діяльності, формуванню в національних державах наднаціональних структур щодо їх вивчення, але, як і будь-який процес, привела суспільство до певних небезпек і загроз в інформаційно-комунікаційній сфері, і тому забезпечення безпеки в інформаційно-комунікаційному середовищі стає пріоритетним напрямком науково-технічної діяльності, вимагаючи істотної уваги і зусиль з боку людини, суспільства, владних структур і юридичної науки держави.

Ми дослідили, що інформаційно-комунікаційна безпека особистості, суспільства і держави визначається рядом ключових понять, які треба терміново оформляти нормами права, як то:

- інформаційна загроза — потенційна можливість певним чином порушити інформаційну безпеку. Найчастіше ця загроза є наслідком наявності вразливих місць в захисті інформаційних ресурсів або систем при спробі реалізації інформаційної загрози називається інформаційною атакою;
- інформаційна небезпека — обставини, при яких інформація або її похідні можуть вплинути на людину або обставини таким чином, що це призведе до її виправлення або спотворення, тобто, унеможливлення її подальшого функціонування і розвитку в позитивному напрямку. Під інформаційною небезпекою можна розуміти і появу відчутної ймовірності настання небажаних подій;
- інформаційний захист — процес забезпечення безпеки інформації. При цьому варто розуміти, що при якісному забезпеченні процесу захисту безпека буде забезпечена (або зведені до мінімуму небезпеки та загрози);
- інформаційна безпека особистості — це стан і умови життєдіяльності особистості, при яких реалізуються її інформаційні права і свободи. До життєво важливих інтересів особистості в інформаційній сфері відносяться: дотримання і реалізація конституційних прав на пошук, отримання, виробництво і поширення інформації; використання інформації з метою духовного, фізичного, інтелектуального розвитку; захист прав на об'єкти інтелектуальної власності; забезпечення прав громадянина на захист свого здоров'я від неусвідомлюваної людиною шкідливої інформації;
- інформаційна безпека суспільства — це стан суспільства, в якому йому не може бути завдано істотної шкоди шляхом впливу на його інформаційну сферу. Інформаційна безпека суспільства може досягатися як в результаті проведення заходів, спрямованих на підтримку самого інформаційного середовища в безпечному для об'єкта захисту стані, захист об'єкта від деструктивного впливу, так і шляхом зміцнення імунітету і розвитку здатності суспільства і його членів ухилятися від деструктивного інформаційного впливу;
- інформаційна безпека держави — стан збереження інформаційних ресурсів держави і захищеності законних прав особистості і суспільства в інформаційній сфері. Іншими словами, інформаційна безпека держави — це такий стан держави, при якому не може бути завдано шкоди його інформаційному середовищу, а також не може бути завдано шкоди його системам за допомогою використання інформаційних ресурсів і систем; інформаційна безпека держави — складова частина національної безпеки країни, її забезпечення здійснюється шляхом комплексної організації всіх ресурсів і систем;
- інформаційна війна — використання і управління інформацією з метою отримання конкурентної переваги над противником. Інформаційна війна може включати в себе збирання інформації з метою її викривлення або спотворення в

процесі пропаганди потрібних для перемоги дій та дезінформації з метою деморалізації противника;

- інформаційний тероризм — гранично небезпечне соціально-політичне явище, яке виникло як наслідок дій розвідок, спрямоване на дезорієнтацію свідомості людей з метою деструктивних видозмін знань та світогляду;
- інформаційна залежність — залежність від різних джерел інформації, нав'язливе бажання отримувати інформацію за будь-яку ціну, хвороблива нездатність відмовитися від безперервного отримання інформації.

Питанням інформаційно-комунікаційної безпеки присвячена зростаюча кількість досліджень, в яких існує безліч трактувань самих термінів "інформаційна безпека", "комунікаційна безпека" або "інформаційно-комунікаційна безпека". Дані терміни в різних контекстах вживаються по різному та мають різний зміст, і це, само по собі, стає величезною проблемою для юридичної науки, призначення якої і полягає у її вирішенні. Основним юридичним документом, що регулює сферу інформаційної безпеки в Україні, є Доктрина інформаційної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017) (далі — Доктрина інформаційної безпеки), яка достатньо повно визначає інформаційну безпеку як стан захищеності національних інтересів в багатогранній і багатовимірній інформаційно-комунікаційній сфері.

В політико-правових дефініціях щодо цифрових технологій поки що не існує загальноприйнятих і гармонізованих визначень, однак, саме вони обумовлюватимуть досконаліть ведення інформаційних війн, оскільки масова імплементація цифрових технологій в усі сфери життя з метою здійснення системних та цілеспрямованих дій при реалізації державної інформаційно-комунікаційної політики сприяє цьому. Сьогодні в світі відбувається становлення принципово нової економіки (knowledge-based economy), а основою конкурентоспроможності країн стає здатність фахівців до роботи в таких умовах, накопичення і раціонального використання гігантських обсягів фундаментальних і прикладних знань — змістовної інформації, на основі якої створюються нові проривні технології надвисокого рівня (high-tech). Все це змушує до дій і постійної корекції інформаційно-комунікаційної політики, яка на сьогодні є основою національної безпеки.

Людство (у загальному понятті цього терміну), безсумнівно, усвідомлює глибину цих проблем, розпочинає шукати їх вирішення. На думку вчених [3], потрібно розпочинати з вирішення проблем інформаційно-комунікаційної безпеки. Вони інтегрують в собі умови формування у свідомості людини правильних переконань, намірів, мови, поведінки, правил існування і організації своєї волі [4].

Джерела

1. Проблеми теорії та практики інформаційного протиборства в умовах ведення гібридних війн: наук.-практ. конф., 24-25 жовтня 2019 р. / Мін-во оборони України, Житомир. військ. ін-тут ім. С. П. Корольова. – Житомир, ЖВІ, 2019. – 432 с.
2. Соснін О.В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України: Монографія / О.В. Соснін – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – 572 с.
3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Изд-во ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
4. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. 496 с.

О. В. СОСНІН
д-р політ. наук, проф., ІДіП ім. В. М. Корецького НАН України

Л. Л. ЛЯХОЦЬКА
кан. пед. наук, доц., ДЗВО "Університет менеджменту освіти", м. Київ

НАУКОВО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Для успішного майбутнього нашої країни необхідною вимогою є відповідність зросту економічних досягнень держави до показників розвитку українського людського капіталу. Для цього вітчизняна освіта має зберігати усі свої досягнення і напрацювання, а реформування цієї сфери має бути чітко продуманим, економічно і соціально обґрунтованим та спиратися на підтримку освітян та громадськості. А відтак, як ніколи, загострюється надзвичайно важливе для держави питання ролі і місця освітньої безпеки у політичній та правовій концептуалізації національних інтересів України, як одного з найважливіших національних пріоритетів, що вимагає системної посиленої і потужної уваги представників владних структур, громадських та політичних рухів, об'єднань, науковців, широкого кола суспільства. Забезпечення освітньої безпеки на належному рівні – гарантія незалежності України, умова її сталого розвитку й зростання добробуту населення.

У Стратегії національної безпеки України одна з цілей сформульована як "утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО" [1]. Зазначимо, що визначені завдання згаданого вище документу – "зміцнення Української держави шляхом забезпечення поступального суспільно-політичного й соціально-економічного розвитку України" та умови реалізації зазначеного положення вимагають зміцнення гуманітарної безпеки і надважливої складової цього процесу – розвиток вітчизняної системи освіти, що визначається недопущенням її руйнування, збереженням її досягнень та оновлення, необхідне для подальшого розвитку людського капіталу, поступу в економічній, соціальній, політичній, культурній сферах українського суспільства. У контексті зазначених напрямів державної політики національної безпеки визначені критерії національної безпеки в освітній сфері, які повинні забезпечувати можливість перевірки й оцінювання відповідності результатів діяльності освітньої системи потребам національної безпеки.

Нами досліджено, що незважаючи на наявність усвідомлення взаємозв'язку стану системи освіти із безпековою сферою, його конкретизація на рівні кількісних і якісних перевірюваних показників залишається нерозробленою. Таке становище пояснюється передусім браком застосовного у вітчизняних умовах міжнародного досвіду.

Проблема реалізації національної безпеки у галузі освіти і науки набула певного вирішення та філософського осмислення у працях Е. Лузік, Л. Хоменко-Семенової, А. Іщенка, Т. Черненка, М. Карпенка, В. Лозового, С. Зубченка, М. Білозерової та ін.

Усвідомлення важливості освіти протягом життя для людського розвитку привело на початку XXI століття до модернізації європейської політики у сфері освіти.

Лісабонський саміт Ради Європи у березні 2000 року прийняв "Меморандум освіти протягом життя" (A Memorandum of Lifelong Learning) [2]. У документі підкреслюється, що безперервна освіта повинна стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності й зайнятості.

Розвиток системи освіти протягом життя має велике значення для забезпечення відповідності ринків праці й освіти, забезпечення вітчизняної економіки кваліфікованими кадрами, зниження рівня безробіття, а відтак безпосередньо впливає на гуманітарну безпеку держави.

Світовим трендом в сучасній освіті є прискорений розвиток таких напрямів, як освіта протягом життя (LLL), неформальна та інформальна освіта, дистанційна освіта – переважно в online форматах. 18 грудня 2006 року Європейський Парламент та Рада ЄС прийняли Рекомендації 2006/962/ЄС "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" [3]. Основні компетенції тут визначаються як необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування.

Еталонні рамки визначають вісім основних компетенцій:

1) Спілкування рідною мовою;
2) Спілкування іноземними мовами;
3) Знання математики та загальні знання у сфері науки і техніки;
4) Навички роботи з цифровими носіями;
5) Навчання заради здобуття знань;
6) Соціальні та громадянські навички;
7) Ініціативність та практичність;
8) Обізнаність та самовираження у сфері культури

Загальні знання мов, освіченість, здібність до кількісного мислення та обізнаність у сфері інформаційних та комунікаційних технологій – це необхідна основа для навчання, а навчання заради здобуття знань включає всю навчальну діяльність. Проникнення інформаційних технологій та нових медіа в економіку, соціальне життя та оборонну сферу зумовлює важливість комп'ютерної грамотності та медіаосвіти як складових навчальних програм закладів післядипломної освіти як базових закладів освіти дорослих. З огляду на подальше зростання руйнівного потенціалу кібератак, із посиленням ролі різноманітних інформаційних систем та розвитком "інтернету речей", актуальним завданням стає підготовка фахівців, здатних адекватним чином забезпечувати захист інформаційних систем об'єктів критичної інфраструктури.

Успішним прикладом професійного розвитку фахівців в умовах закладу післядипломної освіти є науково-освітня діяльність кафедри відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО "Університет менеджменту освіти" (далі – кафедра ВОСІКТ). На сьогодні науково-освітня діяльність кафедри ВОСІКТ є підґрунтям науково обґрунтованої побудови освітнього процесу, запровадження досягнень світової педагогічної науки в освітній процес у системі післядипломної педагогічної освіти; розвитку вітчизняної педагогічної науки на основі підвищення її відкритості, застосування в освітній діяльності системи форм, методів, новітніх технологій відкритої освіти, що передбачає:

- дослідження проблем функціонування системи вищої освіти загалом і післядипломної освіти зокрема,
- на основі широкого застосування в освітній діяльності сучасних педагогічних, інформаційних, комп'ютерних і Інтернет-технологій та засобів комунікації ви-

значення обґрунтованого змісту освітнього процесу та навчально-методичної роботи закладів післядипломної освіти,

- урахування і інтерпретацію результатів сучасних наукових педагогічних досліджень та забезпечення їхнього адекватного відображення в програмах, навчальних планах підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти.

Основним об'єктом наукової, науково-методичної діяльності кафедри ВОСІКТ є освітня діяльність у відкритій післядипломній освіті (далі – ПО), а її предметом – наукове, науково-методичне забезпечення впровадження інноваційних технологій навчання (далі – ЗН) в освітній процес ДЗВО "Університет менеджменту освіти" (далі – УМО) та закладів післядипломної освіти. Кафедра є випусковою у підвищенні кваліфікації такої категорії фахівців, як Викладач-тьютор (організатор) дистанційного навчання закладу освіти.

Експериментально-дослідна діяльність кафедри ВОСІКТ спрямована на вирішення нових завдань, поставлених перед науковцями кафедри відповідно до стратегічних напрямів наукової діяльності УМО. Одним із них є розроблення концептуальних засад підготовки керівних і педагогічних кадрів освіти з метою оптимізації їхньої діяльності в умовах відкритого інформаційного суспільства та забезпечення професійного розвитку фахівців відповідно до вимог державної політики в галузі освіти, роботодавців та ключових стейкхолдерів, а також задоволення освітніх потреб особистості споживача освітньої послуги. Науково-педагогічними працівниками кафедри ВОСІКТ, які увійшли у тимчасово-творчий колектив науково-дослідної роботи (далі – НДР), створений перший підручник для дорослих як результат НДР за темою: "Теоретичні та методичні основи впровадження технологій змішаного навчання в систему відкритої післядипломної освіти" РК № 0117U002382 (2017–2019 рр.) [4]. Навчальне видання включає систематизований виклад навчальних модулів підвищення кваліфікації, що відповідає освітньо-професійній програмі підвищення кваліфікації керівників, науково-педагогічних та педагогічних працівників з дистанційного навчання та інформаційно-комунікаційних технологій, яка базується на компетентнісному підході, поділяє філософію визначення вимог до фахівця, закладену в основу Болонського процесу та в міжнародному Проєкті Європейської Комісії "Гармонізація освітніх структур в Європі" (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING). Авторами розкриті аспекти інноваційної технології змішаного навчання: теоретичний (від генезису до дидактики), інституційний, управлінсько-технологічний та педагогічний, розроблені рекомендації з технологій організації змішаного навчання в закладах освіти, змішане навчання в освітньому процесі закладу післядипломної педагогічної освіти, запропоновані моделі змішаного навчання в системі відкритої післядипломної освіти взагалі, на курсах підвищення кваліфікації зокрема. Підручник побудований на діяльнісній основі: до нього включені блоки самоперевірки, творчі питання та практичні завдання. Споживач виданої навчальної продукції: керівні, науково-педагогічні і педагогічні кадри закладів післядипломної освіти, здобувачів освіти та аспіранти. Отже, за результатами проведених наукових досліджень отриманий науковий результат: методика впровадження в освітній процес закладів системи відкритої післядипломної освіти технологій змішаного навчання. Його значимість та практичне застосування: змішані технології навчання допомагають слухачам курсів підвищення кваліфікації в якісному отриманні освітніх послуг, особливо – на етапі керованої самостійної роботи (дистанційна форма), що потребує відповідної організації і дидактичного забезпечення. Реалізація в педагогічному освітньому процесі технології змішаного навчання, яка оптимально поєднує переваги традиційного та дистанційного навчання, позбувшись їх недоліків.

Таким чином, реформування структури професійного розвитку фахівців, впровадження нових різноманітних форм і видів освіти один із чинників, на нашу думку, модернізації освітньої системи відповідно до потреб економіки і національної безпеки. Система освіти сьогодні має працювати на випередження, оскільки підготовка компетентного фахівця є тривалим процесом. Відтак існує нагальна потреба у прогнозному плануванні потреб вітчизняного ринку праці на значну часову перспективу.

Ми згодні з думкою вчених [5]: "Освіта дорослих є частиною більш широкого феномену – освіти протягом життя (Life Long Learning – LLL). Тому доцільно розробляти і приймати саме Закон "Про освіту протягом життя", в якому, окрім освіти дорослих, буде врегульована державна політика щодо різноманітних форм і видів освіти (неформальної, інформальної, домашньої, дистанційної, екстернату, онлайн-та змішаної тощо).

Сучасна система освіти потребує гнучкості та адаптивності до викликів Четвертої індустріальної революції. Українці стали Learning Nation — нацією, яка постійно вчиться та навчає інших завдяки динамічному розвитку системи освіти. Істотну роль у підтриманні екосистеми Learning Nation відіграє кардинально оновлена система освіти. Вона включає: відкриту національну освітню платформу із сервісами для формування індивідуальних освітніх траєкторій; інтеграцію формальної та неформальної системи освіти; перетворення господарчих комплексів класичних інституцій освіти на освітні інноваційні хаби; культуру навчання впродовж життя.

Джерела

1. Стратегія національної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України") // URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n14
2. A Memorandum on Lifelong Learning // Commission of the european communities [Electronic resource] – Mode of access: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf
3. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" від 18 грудня 2006 року // Верховна рада. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_975
4. Технологія змішаного навчання в системі відкритої післядипломної освіти: підручник /за заг. ред. В. В. Олійника, ред. кол.: С. П. Касьян, Л. Л. Ляхоцька, Л. В. Бондаренко; ДВНЗ "Ун-т менедж. освіти". – Київ, 2019 – 196 с.
5. Черненко Т.В., Карпенко М.М., Лозовий В.С., Зубченко С.О., Іщенко А.Ю. Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід і українські реалії. Аналітична доповідь. – Київ, 2017 URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Osvita_Bezpeka-40c41.pdf

Л. М. СТРЕЛЬБИЦЬКА
д-р юрид. наук, проф., зав. каф. цивільно-правових дисциплін,
Національна академія СБ України

М. П. СТРЕЛЬБИЦЬКИЙ
д-р юрид. наук, проф., проф. каф. національної безпеки,
НН ІП ім. князя Володимира Великого МАУП

МИСТЕЦТВО І НАУКА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Проблема управління державами і людьми з античних часів привертала увагу древніх мудреців та вчених тому, що успіх розвитку будь-якого суспільства, його майбутнє вирішальною мірою залежали від ефективності управлінської діяльності. Вченими на цей час проаналізовані та розроблені: сучасні погляди на проблеми методології й практичного вирішення питань державного управління; проблеми соціального управління, менеджменту, управлінських процесів і функцій; питання управління персоналом у сфері державної служби й управління керівним персоналом тощо.

Головні напрями розвитку управлінської думки минулого можна згрупувати в **чотири найважливіші підходи, які стали істотним внеском у розвиток теорії і практики управлінської діяльності, а саме: організаційний підхід; процесний підхід; системний підхід; ситуаційний підхід. За змістом ці підходи поєднують в мистецтво і науку управління.**

Одним із найбільш значних досягнень наукового знання управління другої половини XX ст. вважається дослідження системних принципів, системного підходу, загальної теорії систем, системний аналіз. Системний підхід включає: з практичного боку – сукупність методів і засобів, що використовуються для підготовки й обґрунтовування рішень щодо складних проблем; з методологічного – прикладна діалектика стосовно конкретних практичних завдань, особливість яких полягає в необхідності з'ясування причин їх складності й усунення цих причин; з методичного – міждисциплінарна теорія, що використовує як неформальні, евристичні, експертні, так і емпіричні, експериментальні та формально-логічні методи. Відповідно до принципів системного підходу кожний предмет і кожне явище слід розглядати як систему, з чого витікає висновок про правомірність і необхідність використання системного підходу в дослідженні будь-яких фактів, подій, процесів, що стосуються службової діяльності, а також управління нею. З позицій системного підходу управління також слід розглядати як особливу систему, що складається з таких підсистем: структурної побудови організації; цілей та завдань управлінської діяльності; управлінських функцій і технологій; сили та засобів управління; оточуючих систему умов і чинників.

Проблеми державного управління в контексті інформаційної та гібридної війн з позицій юридичної чи управлінської науки сьогодні розробляються та висвітлюються явно недостатньо, юридична та управлінська науки в цьому відношенні заборгували перед практикою, у зв'язку з чим Україна дорогою ціною платить за прорахунки й відсутність державної кадрової політики в період незалежного державотворення. Більше того, сучасна гібридна та інформаційна війна вийшла на новий, більш високий рівень і тепер уже реально загрожує всій національній безпеці та територіальній цілісності Української держави.

Національна безпека України сьогодні також є предметом комплексного багатогалузевого наукового дослідження та в синтезованому вигляді визначається як стан держави, що характеризує сукупність державно-правових і суспільних гарантій, котрі забезпечують необхідний рівень захищеності корінних інтересів людини й громадянина, суспільства й суверенної держави в цілому від явних і потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз, їхнього своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації, що уможливлює стабільний всебічний прогрес, стійкий розвиток суспільства. Разом з тим, у сфері внутрішньої безпеки не до кінця було вирішено проблеми забезпечення соціальної, внутрішньополітичної, гуманітарної, економічної, фінансової безпеки, а на напрямі зовнішньої безпеки не реалізовані транснаціональні заходи щодо забезпечення зовнішньоекономічної, військової, регіональної, європейської, екологічної безпеки.

За умов відсутності національної єдності становище ускладнюється тим, що в суспільстві існують різноманітні **взаємоконкуруючі тлумачення національних інтересів національної безпеки різними соціальними групами.** Це призводить до соціальної напруженості та конфліктів і знижує загальний рівень безпеки усіх без винятку соціальних груп. Але, при цьому треба враховувати, що до моменту створення та повної імплементації у світовому масштабі нової теорії безпеки дія нинішньої безпекової парадигми не повинна втрачати свого максимально можливого ефекту для України. Вимушено вирішуючи питання миру військовими чи силовими засобами, треба одночасно з цим працювати над дипломатією, а також над свідомістю людини на принципах духовної парадигми, в результаті чого вона апріорі буде не здатна нести у своїй соціальній поведінці будь-яку загрозу.

Для сьогоденної України найбільш небезпечними стали загрози у сфері державного управління, а також інформаційні загрози, що неодноразово за роки незалежності призводили до масового невдоволення владою. Це, у свою чергу, вимагає ґрунтовного інформаційного переформатування саме із урахуванням зазначених як внутрішніх, так і зовнішніх загроз, ризиків та факторів.

Залежно від критеріїв класифікації, основу яких складають сутність, походження та нормативно-правове оформлення, засади управління національною безпекою складають **дві великі групи: організаційні та правові. До організаційних належать такі:** відомчість, лінійність, функціональність, чітке підпорядкування, централізм управління, оперативність керівництва, раціональний розподіл повноважень, персональна відповідальність, поєднання колегіальності і єдиноначальності, головна ланка, адекватність оперативних сил і засобів особливостям і динаміці оперативної обстановки, відповідності кадрової політики покладеним завданням; розмежування сфер діяльності оперативних органів, взаємодії і координації їх діяльності; незалежність та оперативність у поданні оперативної інформації; гарантованість права на інформацію; доступність відкритої інформації та свобода її обміну; об'єктивність, вірогідність інформації; повнота і точність інформації; законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації; опора на громадськість; конкретність; оптимальність; ефективність.

Правові засади управління національною безпекою України – це єдність конституційних, законодавчих, адміністративно-правових та відомчих нормативних актів, які встановлюють, змінюють або відновлюють правовідносини між суб'єктом та об'єктом управління на основі чинних Конституції України, законів України, постанов Кабінету Міністрів України. Вони законодавчо визначають риси та принципи, а також компетенцію, права й обов'язки структурних підрозділів та посадових осіб СБ України, їхню підпорядкованість і спрямовані на забезпечення функціонування всіх ланок управління у сфері національної та державної безпеки, успішне виконання покладених на суб'єкти забезпечення національної безпеки завдань і функцій.

До засад управління сфери національної безпеки відносяться: пріоритет прав і свобод людини та громадянина; верховенство права; пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів; своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів від реальних і потенційних загроз; чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки; використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки. Весь комплекс наведених організаційних, правових, відомчих та методологічних засад сфери національної безпеки дозволяє системно забезпечити на практиці протидію загрозам та викликам особі, суспільству та Українській незалежній державі.

Джерела

1. Аристотель. Сочинения: В 4 т.: Пер. с древнегреч. — М., 1983. — Т. 4.
2. Маккиавелли Н. Государь. Размышления на первую декаду Тита Ливия / Н. Макиавелли. – М. : АСТ, 2002. – 704 с.
3. Конституція України (зі змінами та доповненнями) / Урядовий кур'єр. – 1999. – К., вид. Політична література. – 98 с.
4. Закон України "Про національну безпеку України", прийнятий 21 червня 2018 року № 2469 –VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241)
5. Князєв С. М. Управління: мистецтво, наука, практика : навч. посіб. / С. М. Князєв. – Мінськ : Вид-во "Арміта – Маркетинг – Менеджмент". – 2002. – 511 с.
6. Мороз В. В. Національна безпека – безпека людини / В. В. Мороз. – К. : "Екслібрус", 1994. – 61 с.
7. Данільян О. Г. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації : навч. посіб. / О. Г. Данільян, О. П. Дзьобань, М. І. Панов. – Харків : Фоліо, 2002. – 285 с.
9. Організаційно-правові засади державного управління у галузі національної безпеки / Електронний ресурс : http://studies.in.ua/admin-pravo-shpora/2101-organzacyno-pravov-zasadi-derzhavnogo-upravlnnya-u-galuz-oboroni.html

Н. А. ТІТОВА

д-р екон. наук, проф., НН ІМЕФ МАУП

МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В АСПЕКТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В останні десятиліття почав складатися новий тип соціально-трудових відносин, суть якого полягає в значному погіршенні умов найму і "розмивання" поняття роботодавець як однієї зі сторін "класичних" соціально-трудових відносин, відповідальної за якість трудового життя в розвинених країнах і уповільненні прогресу в соціально-трудовій сфері в країнах, що розвиваються. Економічна криза, інтенсифікація процесу міжнародної міграції і технічний прогрес призводять до того, що в умовах єдиного глобального ринку праці збільшується число тих, хто опиняється за його

рамками, в першу чергу це стосується молоді. З'являються значні контингенти працівників, які отримують низьку зарплату, зростає нерівність із зарплати і умов праці.

На цьому етапі більш широкого поширення набули ідеї протиставлення інтересів економічного зростання і соціального розвитку, необхідність проведення "збалансованої" податково-бюджетної політики, жорстких структурних реформ в соціальній сфері та "оптимізації" витрат на неї і зниження соціальних витрат в цілому, як умови виходу економіки з кризи. Проте, не зважаючи на політику жорсткої економії, поки не вдалося досягти стійкого відновлення економічного зростання, що дозволяє нам ставити питання про неминучість зміни цілей і критеріїв, а також принципів взаємодії людей в рамках складної системи державного регулювання, що має виходити зовсім на нову якість.

Роль державних органів у формуванні соціально-орієнтованої ринкової економіки полягає в тому, що вони найчастіше здійснюють законотворчу функцію, формують та удосконалюють правову основу регулювання виробничих, економічних, соціально-трудових відносин формує на основі або з урахуванням Конвенцій та Рекомендацій МОП, інших міжнародних трудових норм згідно з національними умовами та практикою національного законодавства й правилами здійснення соціального партнерства між державними органами, організаціями роботодавців та найманими працівниками. Держава при цьому може виступати: ініціатором, регулятором, суддею, посередником у процесі проведення соціального діалогу та колективних переговорів, їй належить специфічна роль у забезпеченні функціонування системи соціально-трудових відносин і основних її суб'єктів, де вона виступає одночасно як носій публічної влади та соціальний партнер [4].

Проблему формування ефективних трудових відносин часто звужують до проблем трудового контролю або проблем зайнятості [2, 53]. Більш прийнятним виглядає визначення, дане Жадан О. В.: "Трудові відносини суть відносини між групами працівників підприємства (організації), що розрізняються специфічними інтересами в сфері праці, в тій чи іншій мірі усвідомлюють ці інтереси як особливі (відмінні від інтересів інших груп) і здійснюють деякі організаційні дії для захисту і проведення в життя своїх інтересів"[1].

Взагалі ринок праці можна вважати одним з найбільших сегментів глобального ринку. Кількість діючих на ньому суб'єктів перевищує десятки мільйонів. За результатами соціальних досліджень 2019 року, чисельність зайнятого населення України у віці 15-70 років становило 16,7 млн осіб, кожен з них діє як самостійний суб'єкт на ринку праці. Сюди ж потрібно додати чисельність всіх роботодавців. Зрозуміло, склад цих суб'єктів вкрай неоднорідний. Працівники представлені і як індивідуальні суб'єкти, і як суб'єкти, об'єднані в різноманітні групи та організації, в ті ж профспілки. Роботодавці теж можуть виступати як індивідуальні наймачі і як представники власників, а можуть бути представлені в безособовій формі організації роботодавців. Крім працівників і роботодавців, на ринку присутня ще цілий ряд суб'єктів. Перш за все, це держава і місцева влада, які виступають як інституційний суб'єкт, який визначає правила продажу використання робочої сили. Сьогодні вже неможливо уявити цивілізоване суспільство, де діяли б лише стихійні закони найму. У міру розвитку суспільства держава все активніше вторгається в відносини працівників і роботодавців. Суть цього втручання - створення рамок, за які не можна виходити учасникам трудових відносин.

Держава легітимізує ті види відносин, які в даному суспільстві вважаються бажаними, і бореться з тим, що виходить за встановлені ним кордону. Фактично це формування соціального поля, в якому реалізуються трудові відносини. Розробляючи нові нормативні акти, що регулюють ці відносини, держава змінює поле, створюючи нові

аспекти взаємодії працівників, трансформуючи наявні, усуваючи застарілі. Регулююча роль держави в сфері трудових відносин полягає ще і в тому, що воно створює засоби контролю за встановленими правилами - це всякого роду інспекції, органи, що приймають скарги, які розглядають спори учасників трудових відносин і т.п. Ці організації виступають як цілком самостійні суб'єкти ринку праці, хоча і діють від імені держави.

Для ефективного функціонування система соціально-трудових відносин потребує управління і регулювання на всіх рівнях (державному, регіональному, організації) на основі державної програмно-нормативної регламентації, що охоплює всі напрямки соціально-трудової сфери: зайнятість, умови і оплата праці, демографічну та міграційну політику і т.д. [2].

Контрольна функція реалізується через ряд електронних сервісів, зокрема облік коштів на оплату праці використовується такими установами як:

• Державна служба зайнятості– для взяття та зняття з обліку як безробітного для отримання допомоги по безробіттю і відшкодування по страхуванню від безробіття;

• департамент соціального страхування – для контролю факту роботи, нарахування соціальних виплат – пенсій, субсидій, допомоги при народженні дитини тощо;

• національна служба здоров'я – для визначення коштів у фонд загальнообов'язкового соціального медичного страхування;

• департамент поліції та прикордонної охорони – для нагляду за умовами праці іноземців.

Позитивним аспектом запровадження інформаційного забезпечення в державне регулювання трудових відносин є прозорість, спрощення узгодження інтересів роботодавців і працівників, скорочення трансакційних витрат на реалізацію сервісних служб держави (на веб-порталі Мінсоцполітики функціонує розділ "Електронні сервіси", відкриті "Прозорі офіси", де можна в особистому кабінеті переглянути власні пенсійні, згодом – соціальні рахунки. Впродовж останніх 5 років відбувається трансформація - переформатування державних органів у сервісні служби, формування інформаційного поля для побудови відносин з підприємствами і працівниками. В подальшому відбуватиметься широке запровадження он-лайн форм зворотного зв'язку на офіційних веб-сайтах органів влади, широке залучення громадських організацій та профільних асоціацій до планування розвитку та моніторингу стану розвитку соціально-трудових відносин.

У вересні 2017 р. Урядом схвалена Концепція розвитку інформаційного забезпечення соціально-трудових відносин є розвитку електронного врядування в Україні, де пріоритетними напрямами якого є [3]:

1) модернізація публічних послуг громадянам та бізнесу: електронні послуги; електронна ідентифікація;

2) модернізація публічного управління органами влади: електронна взаємодія реєстрів; електронний документообіг; електронне урядування.

Серед перспективних напрямів активізації Концепції розвитку інформаційного врядування є [5]:

• заохочення громадян України та бізнесу використовувати електронні послуги для врегулювання соціально-трудових відносин: запровадження електронна договорів і рахунків, е-аукціонів;

• наповнення єдиного демографічного реєстру та поширення паспортів громадянина у формі ID-карти;

• розвиток наявних та запровадження нових схем і засобів електронної ідентифікації: MobileID, BankID та інших; запровадження інтегрованої системи електронної ідентифікації;

• розвиток інфраструктури відкритих даних через єдиний державний веб-портал;

• сприяння розвитку загальнодоступних соціальних, громадських, медійних та комерційних проектів на базі відкритих даних;

• розвиток інституту інформаційних звернень та запитів, он-лайн обговорення проектів нормативних актів.

Однією з умов розвитку соціально-трудової сфери, удосконалення відносин між її учасниками за умов стрімкого розвитку інформаційного суспільства, цифрової економіки є розвиток відносин у електронному форматі та інформаційної інфраструктури.

Джерела

1. Жадан О. В. Соціально-трудові відносини як об'єкт державного регулювання / О. В. Жадан // Економіка та держава. – 2014. – № 5. – С. 112–11.
2. Колот А. М. Соціально-трудова сфера: стан відно-син, нові виклики, тенденції розвитку: монографія / А. М. Колот. – Київ : КНЕУ, 2010. – 251 с Колот А. М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія / А. М. Колот. – Київ : КНЕУ, 2010. – 251 с.
3. Концепції розвитку е-урядування до 2020 року [Електронний ресурс] : Державне агентство з питань електронного урядування. 2017. – Режим доступу : http://www.dknii.gov.ua/content/koncepciya-rozvytku-elektronnogo-uryaduvannya-v-ukrayini-do-2020-ro
4. Лібанова Е. М. Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів / Е. М. Лібанова / Ін-т демографії та соц. дослідж. НАНУ // Демографія та соц. економіка. – 2011. – № 1 (15). – С. 24–3
5. Матвейчук Л. О. Державне регулювання соціально-трудових відносин за умов розвитку інформаційного суспільства в Україні // Соціальна і гуманітарна політика. — 2018. — № 1. — С. 122-129.

І. А. ХРАБАН

д-р політ. наук, проф., НН ІМВСН МАУП

СПЕЦИФІКА МОВНОЇ АГРЕСІЇ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ПІД ЧАС ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОТИБОРСТВА З РОСІЄЮ

Соціальні мережі стають інструментом для вирішення соціальних, політичних, військових завдань, в яких інформаційні технології все частіше застосовуються з метою маніпулювання свідомістю, руйнування традиційних кодів культури, стандартів поведінки, стилів мислення і створення нової соціокультурної конструкції суспільства. Це породжує поглиблення протилежної тенденції – культурної диференціації, пошуку і захисту власної ідентичності. В даний час, коли людство переходить від безпосереднього пізнання навколишнього світу до пізнання світу віртуального, який посилено подається як реальний. Ці два взаємовиключних процесу активно розгортаються в інтернет-просторі. Це призводить до того, що під час сучасних міжнародно-політичних конфліктів з особливою гостротою постає питання про важливість дотримання норм мовної інтеракції.

У реальному просторі абсолютна свобода слова неможлива завдяки моральним, етичним і культурним обмеженням, а агресивна поведінка заважає успішній соціальній адаптації в суспільстві. Глобальне залучення все більшої кількості людей в мережеву взаємодію, їх участь в різних групах і обговореннях створює сприятливі умови для широкого розповсюдження мовної агресії, яка проявляється в негативному ставленні до адресата (референта) і в установці на деструктивну мовну поведінку.

Інформаційно-психологічне протиборство, яке виступає як процес, що відображає різні рівні протидії конфліктуючих сторін, і наразі застосовує інформаційні та психологічні засоби для досягнення політичних і військових цілей, все активніше відбувається в соціальних мережах. Вони стають новим сучасним інструментом інформаційно-психологічного протиборства завдяки суттєвим перевагам у використанні мережі, серед яких: розміщення і регулярне оновлення інформації вимагає мінімальних витрат часу на підготовку матеріалів; для вирішення поставлених завдань залучається мінімальна кількість персоналу і матеріальних засобів; анонімність джерел впливу; дистанційний характер впливу; масштабність можливих наслідків; комплексність подачі інформації та її сприйняття (текстова, графічна інформація, фото- та відеоматеріали, спеціально підібраний супровід); доступність інформації.

Весь комплекс заходів інформаційно-психологічного впливу на користувачів соціальних мереж характеризується максимальної широтою спектра застосовуваних видів, методів, способів і прийомів. Одним з таких способів стає мовна агресія. Мовна агресія – явище, що включає крім мовної маніфестації, поведінкову, соціальну, психологічну, прагматичну, політичну складові. Під мовної агресією в статті розуміється мовний акт, ілокутивной метою якого є маніфестація ворожості, спрямована на певний об'єкт (явище, особу, групу осіб).

Мовна агресія має різні форми прояву: наклеювання ярликів, обігравання імені об'єкта агресії, нагнітання негативних асоціацій, акцентування неприємних або образливих для об'єкта деталей, пряма образа, прихований докір, непрямий осуд, для реалізації яких в інтернет-мемах використовують такі основні стилістичні прийоми.

Одним із способів інформаційно-психологічного впливу на аудиторію соціальних мереж під час російсько-українського конфлікту стає мовна агресія. Найбільш поширеними стилістичними прийомами передачі мовної агресії, мета якої – демонстрація ворожості по відношенню до України – є антономазія, гіпербола, парадокс, антитеза. При цьому основним засобом вираження агресії є лексичні одиниці, тоді як самі стилістичні прийоми лише поглиблюють агресивні емоції, що передаються з їх допомогою.

Специфічною особливістю антономазії для демонстрації мовної агресії на сторінках групи "Український світ" є прагматичний аспект, а саме деструктивний вплив, спрямований на дискредитацію політичних керівників України, репутацію уряду, дипломатію, військових дій, армії, української автокефальної православної церкви, інтелектуальних і морально-етичних аспектів українського суспільства.

З метою демонстрації ворожості по відношенню до України широкого поширення набули висловлювання, в яких використовується метафора свині як символ неохайності, невігластва і жадібності, і метафора барана (вівці) як символ духовної сліпоти і стадної психології натовпу.

Характерною особливістю використання гіперболи на сторінках групи "Український світ" є її нашарування на інші прийоми виразності, що призводить до створення тропів і фігур з гіперболічним значенням.

Відмінною рисою парадоксу є важливість використання сатири, яка вже в своїй семантиці укладає негативно-оціночну конотацію, безпосередньо пов'язану з проявом мовної агресії.

У контексті російсько-українського конфлікту специфічність використання антитези полягає в тому, що вона служить для створення опозиції "свій – чужий", критерієм якої є різні ідеологічні позиції.

В. М. АЛІЄВА-БАРАНОВСЬКА

канд. юрид. наук, доц. каф. цивільного та господарського права, НН ІП МАУП

ПРОБЛЕМАТИКА СИСТЕМИ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ДОГОВІРНИХ (ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНИХ) ПРАВОВІДНОСИН

Поняттям зобов'язання охоплюються три великі групи зобов'язань. По-перше, різноманітні договори (купівля-продаж, оренда, будівельний і побутовий підряд, перевезення, зберігання, кредитування та ін.), що забезпечують повсякденний рух товарів і послуг на ринку. По-друге, недоговірні зобов'язання правомірного напряму, що також обслуговують насамперед ринок. По-третє, зобов'язання внаслідок завдання шкоди (делікти) і безпідставного збагачення, покликані захищати порушені права фізичних і юридичних осіб. Фактично всі ці зобов'язання охоплюються переліком можливих дій боржника, зазначених у ст. 509 ЦК України. Але навіть якщо зміст зобов'язання не підпадає під формулювання "передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші", законодавець завершив перелік словом "тощо", що вказує на будь-яку дію, яка за своєю суттю можлива як обов'язок боржника, не суперечить закону, моралі тощо.

Законодавче визначення "зобов'язання" не може містити всі характерні ознаки зобов'язання, особливості змісту окремих зобов'язань тощо, це має зробити наука, виводячи ці ознаки з інших норм ЦК України.

Р. Й. Халфіна справедливо зазначає, що абстрактна модель правовідношення, передбачена нормою об'єктивного права, може збігатися з реальною взаємодією, але може й не збігатися, оскільки норма права, закріплюючи модель правового відношення, втілює лише основні, типові його риси [13, с. 95].

Тому вважаємо, що подальше розширення у визначенні "зобов'язання" переліку можливих дій боржника не виправдано.

На відміну від римського права, де зобов'язання визначалися як правовий зв'язок між суб'єктами права, внаслідок якого одна особа (дебітор, боржник) має щось дати, зробити або надати іншій особі (кредиторові), ст. 509 ЦК України передбачає не тільки активний, але й пасивний характер дій, що обумовлено іншою технічною культурою законодавця в українській правовій системі, порівняно з джерелами римського права.

Але навіть дана сучасним законодавцем характеристика зобов'язання не достатньою мірою досконала.

По-перше, поняття зобов'язання у ст. 509 ЦК України тільки вказує на дію боржника в однині (просте зобов'язання), але зобов'язання, які містять обов'язок борж-

ника здійснити одну дію, практично не зустрічаються в реальному цивільному обороті. Крім того, ці дії можуть носити одноразовий і багаторазовий або триваючий (безперервна дія, наприклад договір ресурсопостачання) характер. Тому в легальній дефініції зобов'язання має бути відображена хоч би можливість декількох дій як об'єкт зобов'язання.

По-друге, у визначенні зобов'язання дана тільки елементарна модель зобов'язального відношення, що не враховує виникнення взаємних зобов'язань.

По-третє, визначення зобов'язання у ст. 509 ЦК України дозволяє під поняття "зобов'язання" підвести практично будь-яке відносне правовідношення [11, с. 417]. Це поняття можна застосувати й до трудових, фінансових, управлінських, господарських, внутрішньогосподарських і інших зобов'язань. Цей недолік законодавчого визначення "зобов'язання", на нашу думку, має бути визнаний як суттєвий.

Зобов'язання мають схожі ознаки з корпоративними (членськими) правовідносинами, які також є відносними та майновими.

Корпоративні відносини – це суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі створенням юридичних осіб та участю в їхній діяльності .

Корпоративні відносини складаються при управлінні господарськими товариствами й товариствами, а також виробничими кооперативами. Зазначені організації спеціально створюються суб'єктами майнових відносин для постійної, професійної участі в майновому обігу. Вони будуються на засадах самоврядування й суворо фіксованого членства учасників. Останні, керуючи діяльністю та майном створеної ними організації, по суті визначають її виступ у ролі особливого, самостійного суб'єкта майнових відносин [9, с. 30].

У рамках корпоративних відносин господарське товариство також зобов'язано періодично здійснювати дії зі сплати грошей (дивідендів) іншим особам (акціонерам, учасникам), а вони мають право вимагати від товариства виконання цих зобов'язань.

Відносини учасників корпорації носять майновий характер і засновані на внесенні ними визначеного майнового внеску в її капітал. Однак правова природа зобов'язальних і корпоративних відносин є різною. Останнім часом серед учених переважає думка, що корпоративні відносини мають самостійний характер, а не є різновидом зобов'язальних, як вважалося раніше. У корпоративних правовідносинах немає кредитора й боржника.

Корпоративні відносини близькі до зобов'язальних, оскільки теж мають відносний характер (оформляючи взаємозв'язки кожного члена корпорації з усією корпорацією в цілому). Але вони виникають тільки між

Крім того, корпоративні правовідносини містять у собі елементи як майнових (оплата акцій, одержання дивідендів), так і немайнових правовідносин (участь у загальних зборах акціонерів, інших його органах у разі обрання до них). Корпоративні відносини оформлюють не безпосередній товарообіг між учасниками, а організацію управління та використання корпоративного майна, що відрізняє їх від зобов'язань, які виступають юридичною формою конкретних актів товарообміну, з яких складається цивільний оборот.

При подальшому вдосконаленні законодавчої дефініції "зобов'язання" маємо керуватися тезою про те, що термін "зобов'язання" застосовується в різних галузях українського права. Тому зобов'язання, як цивільні правовідносини, необхідно відрізняти від правовідносин, що регулюються іншими галузями права.

Таким чином, термін "господарське зобов'язання" опосередковує неоднорідні відносини: ті з них, що носять характер господарсько-майнових, є різновидом ци-

вільно-правових зобов'язань, а тому й досліджуватися вони мають із врахування їх цивілістичної природи.

На сьогоднішній день сфера, в якій застосовується термін "зобов'язання", і надалі поступово розширюється.

Вживається досить давно термін "зобов'язання" в науці трудового права й трудовому законодавстві. Останнім часом появився термін "соціальні зобов'язання держави" – це ґрунтовані на законі або іншому нормативному правовому акті матеріальні правовідносини між державою й громадянами, в яких громадяни за наявності встановлених законом умов мають право на отримання конкретних видів соціального забезпечення, а держава в особі уповноважених органів і установ зобов'язана їх надати. У це поняття дослідники вкладають настільки широкий зміст, що фактично до поняття зобов'язання, як відносного правовідношення, це не має ніякого відношення.

Термін "зобов'язання" не є новим для регулювання фінансових відносин, виділяють податкове зобов'язання як різновид фінансового правовідношення.

Це поняття, що не знайшло досі належного тлумачення й осмислення на рівні науки, вживається в законодавчих актах досить часто. Так, Закон України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" розуміє під зобов'язанням заборгованість підприємства, що виникла в результаті минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, які втілюють в собі економічні вигоди. У Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти" зазначено, що "фінансове зобов'язання — контрактне зобов'язання: а) передати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому підприємству; б) обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно невигідних умовах".

З цього визначення очевидно, що термін "зобов'язання" в цілях бухгалтерського обліку не можна ототожнювати з юридичним поняттям "зобов'язання". У бухгалтерському обліку зобов'язання організації разом з капіталом складають її пасиви.

Але так можна поступово у всіх галузях права замінити термін "обов'язок" на "зобов'язання" й розробляти нові теорії про "зобов'язання".

Багато вчених говорять про міжгалузевий характер терміна "зобов'язання" виходячи з легального визначення поняття зобов'язання у ст. 509 ЦК України (чи аналогічних їй у Цивільних кодексах зарубіжних держав).

Також варто зауважити, що норми зобов'язального права поширюються тільки на зобов'язальні відносини, що виникли. Хоч питання підстав виникнення зобов'язання є таким, що потребує окремого дослідження в рамках окремої роботи, вважаємо за потрібне коротко охарактеризувати ці підстави для відповіді на питання поширення норм зобов'язального права на переддоговірні відносини.

Джерела

1. Тупицька Є. О. Трансформація боргового зобов'язання у позикове за Цивільним кодексом України / Є. О. Тупицька // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 102. – С. 241-247.
2. Сібільов М. Структура та основний зміст загальних положень про зобов'язання у проекті нового Цивільного кодексу України / М. Сібільов // Укр. право. – 1997. – Ч. 1. – С. 72-75.
3. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина : акад. курс / З. Ромовська. – К. : Атіка, 2015. – 560 с.

І. С. БАСОВА
канд. юрид. наук, доц. каф. цивільного та господарського права, ННІ МАУП

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Проблема масового вимушеного переміщення осіб відома світу за часів Другої світової війни, громадянських війн, збройних конфліктів, природніх та техногенних катастроф, стихійних лих. Ці переміщення супроводжуються насиллям, порушеннями прав людини, позбавляють та обмежують доступ до таких життєво необхідних засобів, як житло, робота, освіта, соціальних та медичних послуг тощо. На сьогодні, вони досягли глобальних масштабів і стрімко розповсюджується по всьому світі. Такими країнами є низка країн Африканського континенту, Близького Сходу серед яких Сирія, Туреччина, країни Південної Європи: Румунія, Болгарія, сучасні країни, які входили до складу Югославії; Грузія, Молдова, Азербайджан, Вірменія та інші.

Згідно зі статистичними даними, викладеними у звіті ООН "Global Trends: Forced Displacement in 2017" кількість внутрішньо переміщених осіб у світі на кінець 2017 року становила 40 млн осіб. Серед країн з найбільшою чисельністю внутрішньо переміщених осіб: Колумбія – 6, 94 млн., Сирія – 6, 65 млн., Ірак – 4, 4 млн., Судан – 3,22 млн., Ємен – 2, 53 млн., Нігерія – 2,17 млн., Азербайджан (Нагорний Карабах) – 789 тис. осіб, Грузія (Абхазія, Південна Осетія) – 258 тис. осіб та ін. Україна займає 9 місце у світі за їх кількістю. За даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб станом 09.07.2018 року на облік взято 1 515 128 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей і Автономної Республіки Крим. Водночас варто зазначити, що ця цифра не враховує тих осіб, які вимушено залишили свої домівки, але офіційно статусу внутрішньо переміщених осіб не набули.

Актуальність вивчення питань міжнародного захисту внутрішньо переміщених осіб обумовлена необхідністю дослідження міжнародно-правових актів із захисту внутрішньо переміщених осіб та органів, які їх приймають, а також їх вплив на реалізацію основних прав цими особами.

Захист внутрішньо переміщених осіб як загальну категорію варто поділити на: 1) внутрішньодержавний захист внутрішньо переміщених осіб, який здійснюється національною державою шляхом створення окремих органів або наділення додатковою компетенцією вже існуючих, прийняттям законодавчими органами спеціальних нормативних актів у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб; 2) міжнародний захист внутрішньо переміщених осіб, що здійснюється через діяльність міжнародних організацій та прийняті ними міжнародні акти щодо внутрішньо переміщених осіб.

Сьогодні міжнародна співпраця у сфері захисту внутрішньо переміщених осіб займає окрему ланку в системі захисту прав і свобод людини у світі. Вона охоплює коло міжнародних організацій та інституцій, до повноважень яких включені питання захисту внутрішньо переміщених осіб і, які через прийняті ними акти здійснюють захист таких осіб. Цими актами є конвенції, резолюції, постанови, розпорядження, рішення. Міжнародна нормативна база з питань захисту внутрішньо переміщених осіб є достатньо широкою за кількісним та змістовним наповненням, охоплює значне коло

проблемних питань, що мають як загальне значення, так і вужче – для окремо взятих країн. Проте це не значить, що вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб покладається виключно на міжнародні організації. Їх діяльність є лише допоміжною, а вироблені міжнародно-правові акти є додатковим джерелом на шляху їх врегулювання в національній державі. Так, у пункті d Висновку виконкому Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців щодо осіб, переміщених усередині країни (1998 р.), наголошується на "перебуванні внутрішньо переміщених осіб під юрисдикцією національних держав, де основна відповідальність за їх благополуччя та захист лежить на відповідній державі". Така комплексна взаємодія дозволяє побудувати систему національного законодавства у сфері захисту внутрішньо переміщених осіб відповідно до міжнародних стандартів та сприяє ефективному врегулюванню нагальних проблем внутрішньо переміщених осіб в Україні.

До міжнародних структур та організацій у сфері захисту внутрішньо переміщених осіб варто віднести Організацію Об'єднаних Націй: Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців; Організацію з безпеки та співробітництва в Європі та Парламентську Асамблею Ради Європи; Норвезьку Рада у справах біженців; Данську Раду у справах біженців; Міжнародний Комітет Червоного Хреста та Червоного Півмісяця.

Визначені міжнародні структури є не тільки організаціями, що на нормативно-правовому рівні сприяють вирішенню питань внутрішньо переміщених осіб, але й беруть безпосередню участь у врегулюванні конфліктів на місцях, проводять моніторинг дій сторін конфлікту, відповідають за недопущення гуманітарної катастрофи.

Організація Об'єднаних Націй посідає ключове місце в системі захисту прав і свобод людини у світі загалом і внутрішньо переміщених осіб зокрема. Прийняті цією організацією міжнародні норми є засадничою складовою захисту прав і свобод людини й основою для формування національної політики держав щодо внутрішньо переміщених осіб.

Варто констатувати, що міжнародна нормативна база ООН щодо захисту внутрішньо переміщених осіб на сьогодні є достатньо широкою за кількісним та змістовним наповненням, охоплює значне коло проблемних питань, що мають як загальне значення, так і безпосередньо для окремих країн. Із впевненістю можна стверджувати, що вона є систематизованою та структурованою. Провідна роль із зазначених питань належить Управлінню Верховного Комісара ООН у справах біженців (далі — УВКБ ООН), оскільки саме цією структурою вперше в світі всі міжнародні документи щодо внутрішньо переміщених осіб були узагальнені та структуровані.

УВКБ ООН здійснено такий поділ: 1) нормативно-правові акти, що регулюють питання виключно внутрішньо переміщених осіб ("Керівні принципи ООН з питання переміщення осіб усередині країни"); 2) документи УВКБ ООН з питань внутрішньо переміщених осіб (Примітка щодо мандату Верховного комісара ООН у справах біженців та його Управління, Керівництво УВКБ ООН по роботі з особами похилого віку в умовах переміщення, Робота з особами, фізичні можливості яких обмежені в умовах переміщення й ін.); 3) інші директивні документи щодо внутрішньо переміщених осіб (Доповідь Представника Генерального секретаря ООН з питань прав людини внутрішньо переміщених осіб пана Вальтера Келина, Резолюція Ради з прав людини Генеральної Асамблеї ООН "Права людини внутрішньо переміщеної особи", "Положення внутрішньо переміщених осіб і біженців з Абхазії, Грузії, та Цхінвальського району Південної Осетії Грузії" та інші); 4) звіти Виконавчого комітету УВКБ ООН щодо внутрішньо переміщених осіб (Висновок УВКБ ООН: особи, переміщені усередині країни, Висновок УВКБ ООН з міжнародного захисту).

Сьогодні в міжнародному правовому полі існує лише один міжнародний документ ООН з питань захисту внутрішньо переміщених осіб, який має рекомендаційний характер, – Керівні принципи з питання переміщення осіб усередині країни, 1998 р. (далі – Керівні принципи). Керівні принципи слугують основою та орієнтиром під час вироблення національної політики країн, що зіткнулися з проблемами масових вимушених внутрішніх переміщень, міжнародних органів, у межах їх повноважень, містить визначення внутрішньо переміщеної особи, права, обов'язки і гарантії, форми захисту осіб тощо. Українське законодавство в частині захисту внутрішньо переміщених осіб максимально адаптоване до міжнародних актів ООН, оскільки увібрало в себе принципи, що містяться у згаданому міжнародному документі.

Керівні принципи є вдалим міжнародним рішенням на шляху міжнародно-правового регулювання питань, пов'язаних із внутрішнім масовим переміщення осіб в світі. Проте, враховуючи їх рекомендаційний характер, вони не є обов'язковими для держав. Вважаємо, що з огляду на стрімке розповсюдження масового внутрішнього переміщення по всьому світі, Керівні принципи мають набути обов'язковість для держав, яку можна досягти підписанням, проведенням процедури ратифікації або приєднанням.

Ф. К. БИСЕНБАЕВ
канд. филос. наук, доц., НО ИМОСН МАУП

ИДЕЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И НАЦИОНАЛИЗМ

О сущности и признаках правового государства написано много. Хотя исследователи выделяют различные признаки государства, однако в них неизменно включаются признание прав человека, господство права, разделение властей. Причем, приоритет прав человека по отношению к государству выделяется в качестве первич¬ного, определяющего, системообразующего признака правового государства.

К сожалению, идея приоритета свободы и прав человека, необходимость их претворения в основных устоях и институтах жизни общества оказывается сегодня далеко не очевидной даже для жителей Европы. Об этом свидетельствует доминирование в парламентах ряда европейских государств националистических и ультранационалистических сил, традиционно отвергающих универсализм прав человека. Это означает, что идея прав человека сегодня, как и три столетия назад, в эпоху Просвещения, когда она собственно и зародилась, нуждается в специальном философском обосновании и защите.

Надежной опорой в деле защиты идеи прав человека является философия права Иммануила Канта, которая действительно завершает эпоху Просвещения, вбирая в себя все многообразие идей классического либерализма (прежде всего теории "естественного права" и "общественного договора"), обобщая его - и одновременно фактически его перерастая. Именно Канту принадлежит заслуга формулирования философских положений по праву, ставших основой принципиально нового понимания права: права не как сугубо властно-государственного образования, а как "института свободы и творческой активности людей".

Классическое кантовское определение права гласит: “Право [как таковое] есть ограничение свободы каждого условием ее согласия со свободой каждого другого, насколько это возможно по всеобщему закону” [6, 283]. В качестве императива, обращенного к отдельному индивиду, это определение можно сформулировать и так: “Ты имеешь право на свободу лишь тогда, когда признаешь право каждого другого на свободу в качестве условия возможности собственной свободы”. Это взаимное признание (согласие) и есть источник свободы как первоначального, прирожденного права человека. Кант так и пишет: “Свобода (независимость от принуждающего произвола другого), поскольку она совместима со свободой каждого другого, сообразной со всеобщим законом, и есть это единственное первоначальное право, присущее каждому человеку в силу его принадлежности к человеческому роду” [4, 147].

Кант вычленяет три априорных принципа права, которые выступают в качестве формальных (фундаментальных) условий сосуществования людей, и определяют то, что принято сегодня называть правопорядком. “Гражданское состояние, рассматриваемое только как состояние правовое,- пишет он, - основано на следующих априорных принципах:

1) *свобода* каждого члена общества как человека;

2) *равенство* его с каждым другим как подданного;

3) *самостоятельность* каждого члена общности как гражданина” [6, 283].

Формулу первого принципа Кант выражает следующим образом: “ни один не может принудить меня быть счастливым так, как он хочет (так, как он представляет себе благополучие других людей); каждый вправе искать своего счастья на том пути , который ему самому представляется хорошим, если только он этим не наносит ущерба свободе других стремиться к подобной цели – свободе, совместимой по некоторому возможному общему закону со свободой всех (т.е. с их правом искать счастья)” [6, 283].

Суть второго принципа Кант расшифровывает так: “каждый член общества имеет по отношению к каждому другому принудительные права”, так как “всякий, кто находится под законом, есть в государстве подданный, стало быть подчиненный принудительному праву наравне со всеми остальными” [6, 287]. Исходя из этого равенства, Кант так выражает формулу принципа: “каждый член общества должен иметь возможность достигнуть в нем каждой ступени того или иного состояния (доступного для подданного), который он может достичь благодаря своему таланту, прилежанию и удаче” [6, 289].

Третий принцип конституирует гражданскую автономию, а именно, право участия граждан в выработке общих решений, касающихся их же собственного благосостояния и счастья. Чтобы иметь такое право , считает Кант, надо обладать одним единственным качеством – быть самому себе господином, т.е. самому добывать средства к существованию, а не быть на иждивении у других.

”Эти принципы, – подчеркивает Кант, – не столько законы, которые дает уже образовавшееся государство, сколько законы, единственно на основании которых и возможно образование государства в соответствии с исходящими из чистого разума принципами внешнего человеческого права вообще.” [6, 285].

Таким образом, с позиции кантовской философии права можно утверждать, что правового порядка в строгом смысле (права по понятию) нет там, где отсутствуют права человека, законодательные запреты на сословные привилегии и наконец, законодательные гарантии активного гражданства. Если в действующем законодательстве “недостает хотя бы одного из этих важнейших подразделений признанной автономии (свободы), то его уже нельзя считать строго правовым”.

Что интересно, в сочинениях Канта, затрагивающих вопросы права, неизменно присутствует слово “святое”. “Наш долг, – говорит Кант, – состоит в том, чтобы глубоко уважать право других и как святыню чтить его” [5, 271]. Водной из своих работ он призывает правителей “блюсти право людей (самое святое из того, что есть у Бога на земле), и “опасаться чем-либо задеть эту зеницу господа” [6, 141] “Право человека, - пишет он в другом месте, - должно считаться священным, каких бы жертв ни стоило это господствующей власти” [6, 461]. По Канту выходит, что недостаточно учредить правопорядок, необходимо еще дорожить ею, иметь безусловную, над ситуативную волю к его сохранению. А это уже область действий морали, которая тем самым качественно возвышает право, придает ему сакральный (священный) смысл. Получается, лишь правопорядок находящийся в корреляции с моралью может претендовать на безусловное признание и отстаиваться людьми с самоотверженностью. Кант так и пишет: “Уважение к праву людей есть безусловный, абсолютно повелевающий долг” [6, 475].

Что же исторически способствовало признанию “священного” (то есть безусловного, сверх-утилитарного) смысла прав человека? Интересный ответ на этот вопрос дает Э. Ю. Соловьев, в своем исследовании генезиса прав человека. “Концепция прав человека, – пишет он, - универсальное завоевание западной (европейско - атлантической) цивилизации. Впервые в истории оно было закреплено в американской Декларации независимости, Конституции и Билле о правах. Однако, по строгому счету, эти замечательные документы лишь “нотариально оформили” представления и понятия, которые в течении, по меньшей мере, двух веков вызревали в Старом свете. Права человека имели религиозно-нравственные истоки: они выковывались в горниле Реформации и последовавшей за нею борьбы за веротерпимость. Через это горнило прошла в Западной Европе масса самых простых людей, принадлежавших к различным вероисповеданиям. Исторически первое (приоритетное и базисное) из всех прав человека - это свобода совести с такими прямыми и очевидными ее экспликациями, как свобода слова, проповеди, печати, собраний... Борьба за свободное распоряжение своими силами и способностями (комплекс “права на жизнь”) и своим имуществом (комплекс “права на собственность”) развертывалась в странах Запада на базе борьбы за веротерпимость. Этим объясняется генетическая системность прав человека, отчетливо зафиксированная, например, в первом локковском трактате о государственном правлении. Именно от свободы совести как божественного правомочия каждого верующего все другие субъективные права заимствуют статус “священных”, “прирожденных” и “неотчуждаемых”. Права личности – не цели и не средства, а условия возможности (conditio sine qua non) благоустраиваемого человеческого сообщества” [8, 137].

Исторически классическому либерализму как главному проводнику идеи прав человека, противостояли две духовно–политические силы. Это, во–первых, социальная идея (социализм) и, во–вторых, национальная идея (национализм). Обе эти политические силы известны своим правовым нигилизмом. Едва ли можно вычленить из множества факторов первопричину отсутствия у них интереса к правам человека. Одно несомненно, существенное влияние на их отношение к праву оказали социально-философские представления идейных вдохновителей этих социально-политических течений.

В свое время Кант категорически утверждал, что субъективность является атрибутом индивида, а не какого-то внеиндивидуального целого. Приписывать внеиндивидуальному целому статус субъективности, то есть говорить применительно к нему о сознании, волении, чувствовании можно разве что метафорически, в чисто

познавательных целях, ибо ни сознанием, ни желанием это внеиндивидуальное целое не обладает.

Игнорирование этого запрета, как впоследствии выяснилось, стало роковым для самой идеи естественных, неотъемлемых прав человека и правовой рационализации общественной жизни. Более того, оно привело к тому, что исследователь оказывался в ловушке собственных теоретических конструкций. В XIX веке такие абстракции как класс, народ, нация надолго вытеснили из поля зрения философов, социологов и политиков отдельного человека. Более того, они стали рассматриваться в качестве подлинных субъектов, составляющих субстанцию индивида, и наделялись особым сознанием, волей, чувствами, желаниями и интересами. Например, в социализме такой субстанцией -субъектом стал класс (пролетариат, класс трудящихся), в национализме — нация или раса. Об отношении приверженцев классового подхода к правам человека написаны горы книг, с ними все достаточно ясно. Ведь революционное насилие над представителями непролетарских классов, по словам Маркса, это всего лишь "повивальная бабка истории". Иное дело – этноцентризм националистов. Если исходить из современных политических реалий, именно через национализм, похоже, проходит сегодня главная линия атаки на права людей, что делает рассмотрение этой проблемы весьма актуальной.

Впервые этноцентризм получил концептуальное оформление в немецкой романтической версии народности, первоначально возникшей в искусстве и литературе конца 18-начала 19 веков, но постепенно ставшей фундаментальной идеей политической философии, получившей развитие, прежде всего, в Германии. Своеобразие этого философского течения определяется следующими компонентами: 1) традиционализмом; 2) органицизмом; 3) антирационализмом и 4) идеей абсолютного значения национальных духовно-нравственных ценностей. Народ в немецком романтизме рассматривается как субстанциальная, в истоках своих, природная общность, объединяемая общей судьбой. Внутренние социальные различия в этой субстанции не столь существенны, поскольку на первый план выступает общность языка и духовного склада. Народ – это не совокупность индивидов, объединенных в гражданское общество, как считали французские просветители, а проходящий различные фазы развития коллективный организм. "Народ" как коллективный носитель творческого начала проявляет себя в своем "духе". Этот "общий дух" отмечен свойствами своего народа и его особого характера. Каждый народ несет в себе свои нормы права, свои представления о счастье. Персонификацией, олицетворением народного духа выступает национальный гений. Культ гения, достигает в этноцентризме своего апогея.

Как видим, именно этнос, народность и народный дух, образуют в национализме первоначала человеческого существования.Единение же человека с его народом получает свое высшее выражение в государстве. Еще И.Г. Гердер, один из основателей немецкого романтизма,стремился связать идею национальной исключительности с принципом национального государства, согласно которому территория каждого государства должна совпадать с территорией, населенной одной наций. В своих "Идеях к философии истории человечества" он писал: "Наиболее естественным государством является государство, состоящее из одного народа с единым национальным характером. Народ - это естественное образование, подобное семье, только значительно более обширное " [3, 112]. Выражаясь современным языком, этнические границы общины, по Гердеру, следует сделать политическими границами государства. Эта его идея и стала с тех пор ключевой для всех националистов.

Статья 2 "Всеобщей декларации прав человека" гласит: "Каждый человек должен обладать всеми правами и свободами, провозглашенными настоящей Декларацией,

без какого бы то ни было различия, как в отношении расы, цвета кожи, пола, языка, религии, политических или иных убеждений, национального или социального происхождения, имущественного, сословного или иного положения" [2]. Поскольку националисты традиционно не приемлют универсализм прав человека, то приход их к власти неизбежно сопряжен проблемами для любой другой нации, оказавшейся в границах данного национального государства. Современная теория национализма, считает британский либерал Д. Актон, "в принципе не может допустить равенства национальных меньшинств с основной нацией, образовавшей государство, ибо при этом государство перестает быть национальным, то есть вступает в противоречие с основным началом своего существования" [1, 49].

В тех странах, где действительно уважаются права отдельных лиц/меньшинств, можно сказать, что право из сугубо властно-государственного образования претворилось в "институт свободы", а государство, реализуя свою цивилизаторскую миссию, поистине стало правовым. "Свобода появляется в этом мире в государственно-правовой форме, - пишет видный ученый-правовед В.С. Несесянц, - а возникновение права и государства как раз знаменует собой это бытие свободы в жизни людей" [7, 234].

Источники

1. Актон Д. Принцип национального самоопределения // Нации и национализм. М., Праксис, 2002. - 446 с.
2. Всеобщая декларация прав человека Принята резолюцией 217 А(III) Генеральной Ассамлеи ООН от 10 декабря 1948 года [Електронный ресурс] //веб-сайт ООН — URL : httpsi//www.un.org/ru/documents/decl_conv/ declarations/ declhr.shtm
3. Гердер И. Идея к философии истории человечества М. "Мысль", 1977. — 703 с.
4. Кант И. Метафизика нравов в двух частях// Кант И. Сочинения в шести томах. Т.4, Ч. 2. — М.: Мысль, 1965. — 478 с.
5. Кант И. Из лекций по этике // Этическая мысль. — М., 1988. — 446 с.
6. Кант И. Сочинения на немецком и русском языках. Т. 1. Трактаты и статьи (1784–1796). — М.: Изд. фирма АО "Ками".,1994. — 584 с.
7. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства. М., НОРМА-ИНФРА 1999. — 552 с.
8. Соловьев Э. Ю. Категорический императив нравственности и права М. ИФРАН. 2005. — 413 с.

В. Д. БІГДАШ

д-р філос. в галузі екон., проф. МКА, НН ІМЕФ ПрАТ "ВНЗ МАУП"

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Розвиток фінансового сектору України потребує удосконалення механізму захисту прав клієнтів фінансових установ. На думку керівників Національного банку України (надалі – НБУ), це дозволить зробити фінансові послуги ще привабливішими та заохотить громадян до ширшого їх використання.

До основних порушень під час надання фінансових послуг клієнтам в поточний час в Україні, згідно з оцінками НБУ, відносять - нав'язування послуг третіх осіб, оманливий розрахунок відсоткової ставки (приховування тарифів та комісій), неправдива реклама. Як відмічають фахівці НБУ, оманлива реклама та приховані комісії у короткостроковій перспективі дозволяють банкам отримати прибуток, проте у довгостроковій – руйнують довіру населення до банківської системи. При цьому економіка не зростає, а кредитування гальмується.

З 19 січня 2020 року введено в дію Закон №122-IX від 20.09.2019 р. щодо внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг. Відповідні корективи внесено до КпАП, Законів "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні" (№ 448/96-ВР від 30.10.96 р.), "Про Національний банк України" (№ 679-XIV від 20.05.99 р.), "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" (№ 2664-III від 12.07.2001 р.) та ін.

Зокрема, документом запроваджується адміністративна відповідальність за ненадання, несвоєчасне надання споживачу фінансових послуг інформації про умови надання фінансової послуги, яку він має намір отримати, та іншої інформації, обов'язковість надання якої споживачу фінансових послуг передбачена законодавством, а також надання інформації про фінансову послугу, учасника ринку фінансових послуг, що містить неповні, неточні або недостовірні відомості. Закон передбачає покарання фінансових установ за неправдиву інформацію про свої фінансові продукти. За порушення прав споживачів фінансових послуг будуть накладати штрафи у розмірі до 13,6 тисячі гривень.

З 19 січня також почали діяти нові норми НБУ, згідно з яким банки зобов'язані розраховувати повну вартість споживчого кредиту. Відтепер до вартості споживчого кредиту в залежності від його виду та за наявності додаткових та супутніх послуг третіх осіб банки включатимуть вартість страхових та податкових платежів, зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування, вартість послуг нотаріусів, платежі за послуги державних реєстраторів, оцінювачів тощо. Банки також повинні розкривати повну інформацію про свої послуги, в тому числі і вартість, на своїх сайтах і в рекламі. Раніше НБУ поширив вимоги щодо захисту прав споживачів фінансових послуг на кредитних посередників банків.

Встановлення вимоги до розкриття інформації банками, на сайтах фінансових компаній та у рекламі, як оцінює керівництво НБУ, необхідне для вирівнювання інформації, яку отримує громадянин про фінансову послугу, та покликане сприяти конкуренції в банківській системі.

З нашої точки зору, державне регулювання системи захисту прав споживачів фінансових послуг сприятиме підвищенню стабільної діяльності суб'єктів фінансових ринків, оскільки зменшить ризики діяльності цих суб'єктів шляхом інтегрованого контролю більшої частини учасників фінансових ринків. Це пов'язано з розширенням повноважень НБУ, зокрема змінами до законодавства НБУ визначено як державний регулятор системи захисту споживачів фінансових послуг, а з 1 липня 2020 року НБУ стане регулятором ринку небанківських фінансових послуг фінансового сектору, а саме страхових, лізингових, факторингових компаній, кредитних спілок, ломбардів та інших фінансових компаній.

Згідно з даними НБУ, у 97 із 109 країн функція захисту прав споживачів покладена на регуляторів фінансового ринку, а саме на центральні банки. Відповідно до міжнародної практики у НБУ для комплексного здійснення цих функції створено новий підрозділ – управління захисту прав споживачів фінансових послуг. Основним

завданням цього підрозділу є забезпечення захисту прав клієнтів та розвиток клієнтоорієнтованого регулювання.

Фахівці НБУ також виокремлюють одну з ключових проблем по роботі з фізичними особами – відсутність поточного рахунку в банках у значної частини дорослого населення України. Так, згідно з світовим індикаторів рівня фінансової інклюзії, в Україні у третини населення немає рахунків в банках. Як вважає НБУ, відповідно, у фінансових установ є перспектива для суттєвого зростання клієнтської бази, якщо фінансовими установами буде подана ефективно інформація про фінансові послуги та продукти.

Як планується в НБУ, повноцінно функція захисту прав споживачів запрацює з початку 2020 року. Згідно прогнозу НБУ, результатами впровадження системи захисту прав споживачів фінансових послуг в Україні є: безпечність та надійність фінансової установи; наближення фінансового ринку до європейських стандартів роботи; достовірна реклама та повне розкриття інформації про фінансові послуги; єдиний підхід до розгляду звернень громадян та покращення якості відповідей на них; відновлення кредитування; побудова довіри до банківської системи та фінансового сектору в цілому; покращення якості надання фінансових послуг та посилення конкуренції фінансових установ; підвищення рівня фінансової інклюзії в Україні.

Джерела

1. Шевчук О.Р. Ментух Н.Ф. Захист прав споживачів фінансових послуг: досвід України та Європейського союзу // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : юридичні науки. – 2016. –Випуск 1. – Том 2. – С.58-62. // Електронний ресурс – Доступно з http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/8744
2. Почтарьов С.О. Обізнаність населення у сфері фінансового права// Економічний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”. — 2017. — Вип. № 35/1. — С. 267-273.
3. Владичин У.В., Ліпша О.О. Фундаментальні елементи захисту прав споживачів банківських кредитних послуг в Україні // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – Вип. 24. — 2018. – С. 199-208.
4. Захист прав споживачів фінансових послуг: обговорення з учасниками фінансового ринку 6 серпня 2019 року// Електронний ресурс – Доступно з https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ круглий стіл

Н. О. БОНДАРЕНКО

канд. пед. наук, НН ІМВСН МАУП

МАНІПУЛЯЦІЯ СВІДОМІСТЮ І ПОВЕДІНКОЮ ЛЮДЕЙ В НАТОВПІ

Найбільш розповсюдженими способами маніпулювання свідомістю і поведінкою людей в натовпі є зараження, навіювання і наслідування, оскільки для них характерною є відсутність свідомого, критичного перероблення інформації, що надходить.

Зараження. Багато дослідників констатують наявність особливої "реакції зараження", яка виникає особливо у великих відкритих аудиторіях. В цьому випадку емоційний стан посилюється шляхом багатократного "віддзеркалення" за моделлю звичної ланцюгової реакції. Ефект має місце перш за все в неорганізованій спільноті, найчастіше в натовпі, який виступає своєрідним "прискорювачем", який "розгонить" певний емоційний стан.

Особливою ситуацією, де посилюється дія через зараження, є ситуація *паніки*. Паніка виникає в масі людей як певний емоційний стан, що є слідством або дефіциту інформації про яку-небудь лякливу або незрозумілу новину, або надлишку цієї інформації. Сам термін походить від імені грецького бога Пана, покровителя пастухів, пасовищ і стад, що викликав своїм гнівом безумство стада, яке кидалося у вогонь або прірву з незначної причини. Безпосереднім приводом для паніки є поява якоїсь звістки, здатної викликати своєрідний шок. Надалі паніка нарощує силу, коли включається в дію розглянутий механізм взаємного багатократного віддзеркалення. Зараження, що виникає при паніці, не можна недооцінювати, у тому числі і в сучасних суспільствах.

Навіювання. Навіювання представляє особливий вид дії, а саме цілеспрямована, неаргументована дія однієї людини на іншу або на групу. При навіюванні здійснюється процес передачі інформації, заснованої на її некритичному сприйнятті.

Наслідування. Наслідування також відноситься до механізмів, способів дії людей один на одного, зокрема в умовах масової поведінки, хоча його роль в групах, особливо в спеціальних видах діяльності, також достатньо велика. Наслідування має низку спільних рис з вже розглянутими явищами зараження і навіювання, проте його специфіка полягає у тому, що тут здійснюється не просте прийняття зовнішніх рис поведінки іншої людини або масових психічних станів, але *відтворення* індивідом рис і зразків демонстрованої поведінки [2].

Серед пояснювальних механізмів маніпуляцій масовою свідомістю вагоме місце належить зверненню до інстинктів у межах психоаналізу. Так, саме психоаналіз як основа доктрини маніпуляції свідомістю спричинив успіхи у розвитку реклами. Але, власне кажучи, на практиці ідеями психоаналізу (не посилаючись, звичайно, на Фрейда) користувалися у своїй дуже ефективній пропаганді фашисти. Вони зверталися не до розуму, а до інстинктів. Щоб їх мобілізувати, вони за допомогою низки ритуалів перетворювали аудиторію, що представляє різні шари суспільства, в масу – особливу тимчасово виникаючу спільність людей, охоплену загальним вабленням. Один із близьких до Гітлера інтелектуалів, архітектор А. Шпеєр писав у своїх спогадах: "І Гітлер, і Геббельс знали, як розпалювати масові інстинкти на мітингах, як грати на пристрастях, що ховаються за фасадом розхожої респектабельності. Досвідчені демагоги, вони вміло сплавляли заводських робітників, дрібних буржуа і студентів в однорідну юрбу, формуючи за своєю примхою її судження" [4].

Важливий напрям у використанні психоаналізу відкрив Джеймс Вайкері – він вивчав підсвідомий фактор у семантиці, тобто вплив слова на підсвідомість. Очевидно, що саме в сфері мови лежать основні можливості маніпуляції свідомістю. Відомо, наприклад, що на підсвідомість вагомо діє слово *життя* і похідні від нього, у тому числі приставка *біо-*. Вона до того ж має додаткову силу, оскільки асоціюється з наукою і користується її авторитетом. Тому в рекламі ці знаки використовуються дуже широко.

Відпрацьовані на масовому об'єкті в області реклами в торгівлі методи і прийоми семантики були перенесені потім в ідеологічну і політичну сфери.

З психоаналізу в доктрину маніпуляції свідомістю перейшло важливе поняття *“психологічний захист”*. Спочатку цим поняттям позначалися явища особистісні, внутріпсихічні, потім рамки розширилися і стали говорити про “психологічний захист” у міжособистісних відносинах, а потім і в прикладній психології, де є напрям щодо психологічного захисту делегацій, які відправляються на переговори.

Зрозуміло, що успіх маніпуляції свідомістю значною мірою залежить від уміння нейтралізувати, відключити засоби психологічного захисту особистості і суспільних груп. Тому весь накопичений у психоаналізі інтелектуальний багаж був сприйнятий тими, хто присвятив себе розробці технології маніпуляції. Але основне було взяте вже не з класичного психоаналізу особистості, а з теорії про колективне несвідоме (К. Г. Юнг “Архетип і символ”).

Велику роль в цьому процесі відіграв також перехід від гуманітарної культури до мозаїчної. Мозаїчна культура сприймається людиною майже мимоволі, у вигляді шматочків, що вихоплюються з потоку повідомлень. У своєму короткому, але дуже гарному викладі сутності мозаїчної культури, відомий фахівець із засобів масової інформації А. Моль (”Соціодинаміка культури”) пояснює, що в цій культурі “знання складаються з розрізнених обривків, пов’язаних простими, чисто випадковими відносинами близькості за часом засвоєння, за співзвуччям або асоціацією ідей. Ці обривки не утворюють структури, але вони мають силу зчеплення, що не гірше старих логічних зв’язків додає “екранові знань” визначену щільність, компактність, не меншу, ніж у гуманітарної освіти” [1].

Мозаїчна культура і сконструйована для її відтворення нова школа (”фабрика суб’єктів”) створили нову людину – *“людину маси”* (її крайній стан – *натовп*). Про нього з песимізмом писав філософ Ортега-і-Гассет у відомому ессе “Повстання мас”. Така “людина маси” – ідеальний об’єкт для маніпуляції свідомістю. Вона цілком відповідає, навіть складає єдність із культурою, що її породила, та її інститутами. У мозаїчній культурі, пише А. Моль, “знання формуються в основному не системою освіти, а засобами масової комунікації”.

Захід пережив величезний експеримент – фашизм. Виявилося, що в атомізованому суспільстві оволодіння засобами масової інформації дозволяє здійснити повну, тотальну маніпуляцію свідомістю й утягнути практично все суспільство в найбільш абсурдний, самогубний проект. Соратник Гітлера А. Шпеєр у своєму останньому слові на Нюрнберзькому процесі визнав: “За допомогою таких технічних засобів, як радіо і гучномовці, у вісімдесятьох мільйонів людей було віднято самостійне мислення” [3].

Таким чином, маніпуляція – це засіб психологічного впливу, спрямований на підсвідомість особи; здійснюється потай і має на меті зміну думок, спонукань і цілей людей у потрібному маніпуляторові напрямку.

Джерела

1. Гуревич П.С. Психология : [учеб. для бакалавров] / Гуревич П. С. – М. : Юрайт, 2012. – 607 с.
2. Почебут Л. Г. Социальные общности: психология толпы, социума, этноса / Почебут Л. Г. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2005. – 285 с.
3. Ричков М. О. Суспільство : [соціальний організм, простір, етнос] / М. О. Ричков. – К. : НТУ, 2005. – 188 с.
4. Семечкин Н. И. Психология социальных групп : [учеб. пособие] / Семечкин Н. И. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2011. – 287 с.

Г. А. БРАТУСЬ
канд. екон. наук, доц., проф. МКА, НН ІМЕФ МАУП

ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ПРОТИРІЧЧЯ

На сучасному етапі розвитку економіки інтелектуальна власність виступає важливим інструментом як для конкретно взятої організації, так і економіки в цілому. Сучасна економіка характеризується посиленням ролі нематеріальних активів в господарській діяльності підприємств, виникненням потреби в постійному впровадженні інновацій для збереження їх стабільного конкурентного становища.

Неоднозначність поняття "власність" у відношенні продуктів інтелектуальної діяльності аргументують багато вчених. С.П. Капіца вважає, що "поняття інтелектуальної власності внутрішньо суперечливе, тому що вся інтелектуальна діяльність людини пов'язана з тим, щоб поширювати її якнайширше, а не встановлювати права контролю і власності" [1].

Інтелектуальна власність, що лежить в основі інтелектуального капіталу, в даний час є основною конкурентною перевагою, яке допомагає вдосконалити виробництво, стимулює появу нових технологій, будучи одним з факторів інноваційного розвитку. В інноваційних організаціях найчастіше нематеріальними активами є результати науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт, в зв'язку з чим актуальними визначаються методичні аспекти обліку нематеріальних активів, прийняті за результатами цих робіт [2, с. 10].

Ще до недавнього часу не було чітко визначено співвідношення і відмінність понять інтелектуальної власності та інтелектуальних прав. Термін "інтелектуальна власність" носив збірний характер, тобто охоплював всі об'єкти даної власності і всі види прав - майнових та особистих немайнових.

Вчені активно вивчають питання прав інтелектуальної власності, їх структури, захисту (патентування, ліцензування, товарні знаки та марки), номенклатури об'єктів інтелектуальної власності, її комерціалізації. При цьому сутність інтелектуальної власності визначається як "закріплені законом права на результати інтелектуальної, творчої діяльності людини у виробничій, науковій, літературній і художній галузях" [3, с. 70].

Розвиток інноваційної економіки ставить серйозну проблему перетворення знань, нових ідей і технологій в кінцевий продукт, так як в даний час в обігу залучено обмежену кількість об'єктів інтелектуальної власності.

Сучасні дослідження стосуються в основному права інтелектуальної власності, у той час як інші аспекти власності, передусім її економічний зміст, випадає з уваги. Економічний зміст закріплюється у праві власності – саме цей аспект найбільш розкритий вченими [4, с. 9].

Інтелектуальна власність, як і будь-який інший тип або форма власності, складається із чотирьох аспектів: економічного (відносини між людьми з приводу привласнення об'єктів), юридичного (права власності – володіння, використання, розпорядження), соціального та етичного.

Отже, економічний зміст інтелектуальної власності, на нашу думку, полягає в економічних відносинах з приводу формування, накопичення, використання, реалізації інформаційно-знаннєвих ресурсів особистостей та привласнення результатів творчої праці, які в сучасних умовах одночасно виступають і засобами творчої діяльності.

Соціальний зміст інтелектуальної власності може бути спрямований на забезпечення врахування соціально-економічних інтересів творців та суспільства в цілому в процесі створення інновацій та застосування їх у виробництві. У свою чергу, етичний аспект інтелектуальної власності пов'язаний з напрямами використання наукових відкриттів, явищем плагіату, суспільним визнанням надбань авторів [4, с. 10].

Водночас, сьогодні інтелектуальна власність не спроможна повністю виконувати свою найголовнішу роль, що має полягати, як і роль будь-якого елемента виробничих відносин, у забезпеченні економічної форми розвитку продуктивних сил, які організовані за принципами нового постіндустріального технологічного способу виробництва. Тут і зароджується більшість протиріч її функціонування в межах технологічного (і суспільного) способу виробництва. На практиці більшість засобів і результатів творчої праці зосереджено в межах транснаціональних корпорацій і розвинених країн, тому надлишковий розвиток інституту інтелектуальної власності допомагає їм реалізувати свої приватні інтереси, перешкоджаючи вільному поширенню знань у суспільстві на противагу тенденції усуспільнення праці і виробництва, і часто не забезпечує отримання повного морального та матеріального задоволення творчим робітникам. Наприклад, у 2006 р. уряди США та Індії уклали угоду, завдяки якій компанії зі США отримали доступ до сільськогосподарського ринку Індії; згодом були прийняті відповідні законодавчі акти у сфері інтелектуальної власності, що призвело до введення патентів на насіння і рослини та скасування захисту прав індійських фермерів.

У чому причини подібних явищ? Лазаренко В. Є. У своєму дослідженні стверджує , що "першопричина полягає у протиріччі між загальносуспільним призначенням надбань творчої праці у формі будь-якого об'єкта інтелектуальної власності та приватним присвоєнням комплексу майнових прав на ці об'єкти – передусім тих, що стосуються використання, розпорядження та отримання вигоди". Особливу важливість набуває той аспект, що на сьогодні знання у будь-якому втіленні виступають не лише результатом, але й засобом наукового виробництва. Отже, якщо традиційна цільова функція підприємця – максимізація прибутку, тобто отримання максимального результату з найнижчими витратами ресурсів, а сьогодні знання та інші результати творчої праці – найважливіший ресурс, то не дивно, що фірми прагнуть його отримати та якомога довше монопольно ним володіти – шляхом захисту прав на інтелектуальну власність як форму втілення інтелектуальних ресурсів. Таким є друге протиріччя інституту інтелектуальної власності в сучасній економіці [5, с. 25].

У процесі трансформації вітчизняної економіки, впровадження нових технологій і випуску наукомісткої продукції інтелектуальна власність стає значною складовою частиною активів держави. Створення інтелектуального капіталу конкурентних, фінансових та інших переваг формує потенційні можливості його використання в якості найважливішого чинника зростання економіки держави.

Джерела

1. Капица С. П. Да здравствует "Горбушка"! Кому должна принадлежать интеллектуальная собственность? // Российская газета, 2007, 11 апреля.
2. Чайковская Л. А., Якушев А. Ж., Коркунов М. В. Усиление роли интеллектуальной собственности в формировании активов инновационных предприятий // Финансовая аналитика: проблемы и решения. 2014. № 22. С. 8-17.
3. Солощук М. Введення в інтелектуальну власність / М. Солощук, М. Капінос, Е. Лерантович // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 1. – С. 68 – 77.

4. Лазаренко В. Є. Технологічний спосіб виробництва та інститут інтелектуальної власності: сучасні взаємовпливи / В. Є. Лазаренко // Бізнес Інформ. — 2015. — № 7. — С. 8-12. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_7_2
5. Економіка інтелектуальної власності : науково-методичні матеріали для підготовки докторантів, аспірантів і магістрів за напрямом "Інтелектуальна власність" / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. – Х.: Право, 2015. – 120 с.

Ю. В. ВОЛИНЧУК
канд. екон. наук, доц. каф. підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, ЛНТУ, м. Луцьк

І. М. КАМІНСЬКА
канд. екон. наук, доц. каф. підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, ЛНТУ, м. Луцьк

ФОРМАТИ ЕЛЕКТРОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ В КЛЮЧОВИХ СЕКТОРАХ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

В науково-практичному середовищі нині широко використовуються категорії B2B та B2C для скороченого пояснення взаємодії між бізнесом (Business) та його клієнтами (Consumer). При цьому зазначимо, що спектр цих взаємозв'язків значно ширший, адже часто задіяними в електронних комунікаціях бізнесу також виявляються державні органи виконавчої влади (що узагальнюється словом Government або Administration) та найманими працівниками підприємства (співробітники, Employees).

Відповідно, на рис. 1 коротко представимо формати електронної комунікації в ключових секторах електронної комерції з точки зору узгодження економічних інтересів задіяних сторін і розглянемо їх нижче (на основі [1; 2; 3]):

B2G (business-to-government) – взаємовідносини між підприємством та державою, тобто взаємовідносини між комерційними структурами (підприємства, установи, організації) та виконавчою владою з метою розвитку та підтримки бізнесу. Це ділові зв'язки комерційних структур з державними організаціями (зокрема проведення державних закупівель через мережу Internet). Прикладами таких взаємовідносин можуть бути також інформаційні веб-сайти органів виконавчої влади, де подано широкий перелік законодавчих і нормативних документів, що регламентують підприємницьку діяльність. Цей термін широко застосовують у теоретичних працях, де йдеться про ділове адміністрування;

B2B (business-to-business) – дослівний переклад означає "бізнес для бізнесу" або міжкорпоративний бізнес; комерційна взаємодія між виробниками, оптовими посередниками, оптовими клієнтами та іншими підприємствами щодо здійснення співробітництва, оптових закупівель, поставок товарів;

B2C (business-to-consumer) – електронна роздрібна торгівля та інші аспекти взаємодії зі споживачем. У цьому випадку має місце комерційна взаємодія між електронним магазином та покупцем – безпосереднім споживачем товару. Найпоширенішим інструментом B2C є інтернет-магазин;

СПОЖИВАЧ ПРОДУКТУ / КОНТЕНТУ / СЕРВІСУ	ПОСТАЧАЛЬНИК ПРОДУКТУ / КОНТЕНТУ / СЕРВІСУ			
	Consumer / citizen	Business	Government / Administration	Employee
Consumer / citizen	C2C Соціальні мережі Блоги Онлайн аукціони (eBay) Peer-to-peer ресурси (напр., файлообмінні мережі) Сайти приватних оголошень (OLX) та електронні столи замовлень (Uber, BlaBlaCar)	B2C Транзакційні ресурси (сайти виробників, електр. вітрини, інтернет-магазини, торгівельні майданчики) Ресурси для побудови взаємовідносин з брендом Побудовники бренда (branders) Медіа ресурси, портали Сайти-агрегатори цін (Hotline)	G2C Сайти та портали уряду з можливостями надання сервісних та інформаційних послуг та участі громадян (прийом електронних декларацій, довідки про народження чи місце реєстрації, інформаційні запити тощо)	E2C Форуми і рейтинги роботодавців очима споживачів Побудова додаткових відносин з клієнтами окремими співробітниками компаній (електронні листи з бонусами за повторні покупки, супутній додатковий сервіс з прив'язкою до співробітника)
Business	C2B Форми зворотного зв'язку Портали спільнот (Tripadvisor) Crowdfunding (майданчики для громадського фінансування проектів)	B2B Традиційні транзакційні ресурси, електронні біржі Ресурси для побудови взаємовідносин з брендом B2B маркетплейси Соціальні мережі, орієнтовані на бізнес-клієнтів (напр., оптову співпрацю)	G2B Сервісні та транзакційні сайти органів виконавчої влади для бізнес-середовища (тендери типу Prozorro, автоматизація податкових виплат, видача дозволів тощо) Регулятори	E2B Майданчики для пошуку роботи і розміщення резюме
Government / Administration	C2G Зворотній зв'язок (відгуки, скарги, запити) Електронні петиції (напр., petition.president.gov.ua)	B2G Системи електронних держзакупівель Механізми зворотного зв'язку бізнесу та недержавних організацій з урядом	G2G Електронний внутрішній документообіг уряду (між відомствами та міністерствами) Державні реєстри	E2G Електронна комунікація співробітників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування (неофіційний формат)
Employee	—	B2E Корпоративні портали Онлайн корпоративні навчальні додатки (вебінари тощо)	G2E Надання державних послуг для державних службовців Електронне навчання співробітників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування	E2E Внутрішні корпоративні мережі, форуми, неформальні канали зв'язку (вайбер-групи, телеграм-канали тощо)

Рис. 1. **Формати електронної взаємодії в ключових секторах електронної комерції** (удосконалено авторами на основі [1; 2; 3])

B2E (business-to-employee) – використання електронних ресурсів компанією для вирішення завдань управління персоналом та формування бренду роботодавця та інших – корпоративні університети он-лайн, внутрішні корпоративні портали;

C2C (consumer-to-consumer) – взаємодія споживачів для обміну комерційною інформацією (щодо придбання того чи іншого товару чи про співпрацю з певною фірмою) або роздрібна торгівля між фізичними особами; у такому випадку веб-сайти є посередниками (торговельними майданчиками);

C2G (consumer-to-government) – організація взаємодії між споживачами та державними структурами (особливо в соціальній та податковій сфері); системи соціального забезпечення (пенсії, соціальні виплати, пільги), комунального обслуговування, інформаційно-довідкова служба;

C2B (consumer-to-business) – цей формат комунікації дозволяє бізнесу отримати зворотний зв'язок від своїх споживачів або запустити збір коштів на фінансування і реалізацію громадських проектів за принципом crowdfunding;

G2B (government-to-business) – сектор взаємодії між органами влади та суб'єктами підприємництва і включає продаж бізнесу надлишків-товарів, що належать державі, а також придбання державою у підприємців товарів і послуг. Іншими прикладами є продовження дозволів і ліцензій, оформлення пільг для ведення бізнесу; сплата податків і виплату до фондів соцстрахування за співробітників; реєстрація нових компаній; надання інформації в статистичні органи; подача митних декларацій тощо;

G2G (government-to-government) – форма електронної співпраці між державними установами для поліпшення взаємодії шляхом створення єдиного захищеного простору інформаційних ресурсів і документообігу між публічними органами влади у напрямах: оподаткування, митниці, фінансового менеджменту, збирання даних для статистики та перепису населення, виборів, охорони здоров'я, освіти і соціального забезпечення, соціального страхування та сільського господарства. Є напрями, пов'язані з діяльністю правоохоронних органів, національною безпекою та обороною, а також наукових установ;

G2E (government-to-employee) – може стосуватися автоматизації процесів співпраці урядової системи з працівниками на місцях (державними службовцями чи службовцями органів місцевого самоврядування). Така взаємодія – ефективний засіб для забезпечення електронного навчання для співробітників, їх ефективної комунікації та обміну знаннями між ними; отримання співробітниками можливостей доступу до інформації стосовно політики компенсацій та виплати соціальних допомог, навчання чи можливості для підвищення професійної кваліфікації, доступ до законодавства тощо. Інші напрями у секторі G2E: е-платіжна відомість; е-навчання; е-реєстри; системи управління справами організації; системи управління персоналом;

G2C (government-to-citizens) – сектор взаємодії між органами влади та громадянами в електронному уряді. Ініціаторами можуть бути обидві сторони. Мета цих ініціатив – скоротити час на здійснення процедури надання органами влади управлінських послуг, а також спростити ці процеси за допомогою Інтернету. При цьому може здійснюватись така діяльність: інформування громадян про діяльність органів влади; надання державних електронних послуг, консультацій онлайн; залучення громадян до прийняття рішень органами влади; громадянський контроль за діяльністю органів влади.

C2G (citizens-to-government) – сектор взаємодії між громадянами та органами влади в електронному уряді. Це взаємодія, пов'язана як із ініціативами громадян у сфері взаємин із органами влади, так і навпаки. До дій у цій сфері належать: податки та платежі, необхідні для отримання державних послуг; форми та інформація, що вимагаються органами влади для надання окремих державних послуг; штрафи та

інші платежі; послуги, якими користуються громадяни в умовах надзвичайних ситуацій (пожежна служба, швидка медична допомога, допомога при крадіжках та інших злочинах); пропозиції та рекомендації стосовно відкритості та оптимізації процесу управлінської діяльності та участь громадян у процесі прийняття рішень;

E2C (employee-to-consumer) – на нашу думку, це стосується формування різноманітних рейтингів роботодавців для широкого загалу, що створені на основі опитувань їх працівників, а також може передбачатися побудова додаткових відносин з клієнтами окремими співробітниками компаній;

E2B (employee-to-business) – насамперед, це пропозиція робочої сили шляхом розміщення потенційними працівниками своїх резюме на спеціалізованих ресурсах для роботодавців;

E2E (employee-to-employee) – організація взаємодії між співробітниками компанії за допомогою електронних ресурсів (форумів, закритих груп в соціальних мережах тощо).

За сучасних умов в просторі електронної взаємодії можна додатково виокремити дві великі та впливові групи – це сектор некомерційних організацій (Noncommercial) та науковий сектор (Science), який також у різноманітних формах будує взаємовідносини з бізнесом, урядом, громадянами/споживачами.

Джерела

1. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб. Частина 2: Електронне урядування: основи та стратегії реалізації. За ред. А. І. Семенченко, А. О. Серенок. К.: ФОП Москаленко О. М., 2017. 72 с. URL: https://onat.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/Part_002_Feb_2018.pdf
3. Shaffey Dave, Ellis-Chdwick Fiona Digital marketing. Pearson Education Limited, 2012. 698 p.
3. Писаренко Н. Л., Євдокимова З. Р. Особливості функціонування та моделі бізнесу на ринку електронної комерції в Україні. Економічний вісник Національного технічного університету України "КПІ". 2017. № 14. С. 348-355.

М. Г. ГОРДІЄНКО

канд. політ. наук, доц., Яготинського інституту МАУП

СВІТОГЛЯДНО-ЕКОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Природне середовище – невід'ємна умова буття людини і розвитку суспільного виробництва, оскільки в ньому акумулюються всі необхідні ресурси життєдіяльності та відтворення біосоціальних процесів. Повна залежність людини від сил природи давно минула. Сучасна людина не може протистояти лише тим силам природи, які мають стихійний, глобальний, катастрофічний характер – землетрусу, повені, посусі тощо. **Технологічні можливості людства дозволяють все більше підкорювати собі сили природи,** використовувати їх. Під впливом людини відбуваються радикальні трансформації природного середовища, з чим пов'язана необхідність його охорони,

політико-правового регулювання та науково-теоретичного дослідження. На початку третього тисячоліття наука проклала нові шляхи переміщення енергії і речовини в географічній оболонці, подекуди значною мірою порушивши екологічну рівновагу. Особливе занепокоєння викликає проблема, для якої не існує кордонів – глобальні зміни клімату. Викиди в атмосферу різних газів створюють парниковий ефект, знищують навколо планети озоновий шар. Наслідком цього є всесвітнє потепління. В сукупності з іншими екологічними проблемами глобальне потепління може виявитись вирішальним для долі людства. Безпрецедентні амбіції людини, масштабне підкорення нею земного простору надають проблемам природокористування пріоритетного значення.

Величезні масштаби змін, що їх вносить сучасна людина в природні умови на Землі, передбачив видатний учений В.І. Вернадський. Він стверджував: "Історичний процес на наших очах докорінно змінюється... Людство, взяте в цілому, стає могутньою геологічною силою. І перед нами постає питання про *перебудову біосфери на користь вільно мислячої людини як єдиного цілого*. Цей новий стан біосфери, до якого ми, не помічаючи цього, наближаємося, і є "ноосфера"... В ній вперше людина стає могутньою геологічною силою. Вона може і повинна перебудовувати своєю працею і думкою сферу свого життя, перебудовувати корінним чином, порівняно з тим, що було раніше. Перед нею відкриваються широкі творчі можливості" [1, с. 509-510]. За логікою Вернадського нині ми переживаємо масштабні геологічні зміни біосфери, що еволюцію до ноосфери. І важливим для нас є той факт, що **ідеали демократії ідуть в унісон зі стихійними геологічними процесами та законами природи.**

Питання взаємовідносин суспільства і природи та використання природних ресурсів стають дедалі актуальнішими. І це зрозуміло, бо з розвитком виробництва вилучаються все нові багатства природи, зростає вартість сировини, збільшується кількість відходів, що викидаються у навколишнє середовище. Глибокі **зміни природного середовища під впливом господарської діяльності порушують рівновагу, що склалася за тривалий період його природного розвитку.** Сьогодні людство балансує на межі екологічної катастрофи. Розвиток науки і техніки, що зорієнтований виключно на підпорядкування природи та бажання заволодіти нею не залишає простору для захисту довкілля.

Однак, і в цьому ми твердо переконані, було б неправильно вирішувати проблеми збереження ресурсів і середовища шляхом припинення росту або навіть скорочення обсягів виробництва. Такі припущення суперечать закономірностям розвитку людського суспільства і практично нездійсненні. Враховуючи ці фактори, ми визначаємо **мету** нашого дослідження – пошук моделі раціонального використання природних ресурсів, які мінімізують забруднення навколишнього середовища і забезпечують розвиток суспільного виробництва, прогресу людської цивілізації. В цьому дослідженні ми намагаємося довести, що **визначальними факторами поступу людської спільноти в майбутньому буде раціональне природокористування та екологічна свідомість громадян.**

Природокористування включає об'єктивно зумовлений процес залучення людиною природних ресурсів до виробничої і невиробничої діяльності, їх відтворення та охорону. Треба сказати, що поняття природокористування є дуже містким і не завжди однозначно розуміється. У "Великій Радянській Енциклопедії" природокористуванням називається сукупність впливів людини на географічну оболонку Землі, що розглядається в комплексі (на відміну від галузевих понять – водокористування, землекористування, лісокористування тощо) (т. 20, с. 595–596). Деякі вчені розглядають природокористування як соціальний процес, інші – як соціально-економічний. Автори монографії "Концептуальні виміри екологічної свідомості" природокористування подають як "інтегративну характеристику відношення людини до природи

взагалі: пряме (повітря, вода, клімат, ґрунти тощо) чи опосередковане виробництвом споживання природи; насолодження загальним видом довкілля; комфортність серед природи; можливість самоствердження в процесі перетворення природи і створення "другої", "кращої", "людянішої" природи тощо" [2, с. 132]. Обговорення питання про способи і форми екологічно безпечного **природокористування пов'язане не стільки з дослідженням самої природи, скільки з вивченням феномену людини** – охорону ареалу її існування, способу буття в природі.

Якщо спробувати адекватно й лаконічно відобразити функціонування терміну "природокористування" в об'єктивній реальності, то потрібно виокремити як мінімум, п'ять його основних значень:

1) людська діяльність щодо використання сил і ресурсів природи з метою виробництва матеріальних благ і різних послуг, тобто як всезагальний процес праці. В такому розумінні природокористування рівнозначне поняттю "суспільне виробництво", а з урахуванням невиробничої сфери людської діяльності – навіть ширше за нього;

2) раціональне використання ресурсів і умов природного середовища, їх відтворення та охорона;

3) безпосереднє освоєння, експлуатація, відтворення та охорона природних ресурсів і умов конкретної території (району, окремої країни, групи країн, всього світу);

4) освоєння та експлуатація окремих видів природних ресурсів у локальному, регіональному і глобальному масштабах. У такому розумінні термін "природокористування" залежно від виду споживання природного ресурсу часто замінюється галузевими синонімами, без сумніву, вужчими за обсягом – водокористування, лісокористування, землекористування тощо;

5) синтетична прикладна наука, що розробляє загальні принципи будь-якої діяльності, пов'язаної з користуванням природою.

Така диференціація явища природокористування є досить відносна. Серед перелічених значень терміна "природокористування" найширшим за обсягом є поняття, що відображає процес праці (суспільне виробництво), найвужчим – освоєння та експлуатація окремого виду природного ресурсу у вузькотериторіальному (локальному) масштабі.

До **природоохоронних заходів** належать усі види господарської діяльності, спрямовані на **зниження і ліквідацію негативного антропогенного впливу на навколишнє природне середовище, збереження, поліпшення і раціональне використання природно-ресурсного потенціалу країни**, серед них – будівництво та експлуатація очисних та знезаражувальних споруд і устаткування, розвиток безвідходних технологічних процесів і виробництв, розміщення підприємств і систем транспортних потоків з урахуванням екологічних вимог, рекультивація земель, заходи щодо боротьби з ерозією ґрунту, охорони та відтворення флори і фауни, охорони надр і раціонального використання мінеральних ресурсів та інші.

Природоохоронні заходи повинні **забезпечувати:**

а) дотримання нормативних вимог до якості навколишнього середовища і його охорони, що відповідає інтересам здоров'я людей з урахуванням перспективних змін, зумовлених розвитком виробництва і демографічними зрушеннями;

б) одержання максимального народногосподарського економічного ефекту від поліпшення стану навколишнього середовища, збереження і раціональне використання природних ресурсів.

Ефективність природоохоронних заходів на різних рівнях оцінюється з допомогою показників або результатів – екологічних, соціально-політичних та економічних.

Екологічний результат полягає в обмеженні негативного впливу на навколишнє середовище і поліпшенні його стану і проявляється в зменшенні об'ємів та рівня забруднень, що надходять у середовище (концентрації шкідливих речовин у землі, водоймах, атмосфері, рівнів шуму, радіації тощо), збільшенні кількості і поліпшенні якості придатних до використання земельних, лісових і водних ресурсів, у поліпшенні атмосферного повітря.

Соціально-політичний результат фіксується в підвищенні рівня життя населення та ефективності соціального виробництва, збільшенні національного багатства країни. Соціальні результати виражаються в поліпшенні фізичного розвитку населення і в зниженні захворюваності, продовженні тривалості життя і періоду активної діяльності, покращенні умов праці та відпочинку, підтриманні екологічної рівноваги (включаючи збереження генетичного фонду), збереженні естетичної цінності природних ландшафтів, пам'ятників природи, заповідних зон та інших територій під охороною, створенні сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу особи і культури, для вдосконалення свідомості людини.

Головними складовими елементами **економічного** механізму природокористування мають бути: плата за спеціальне використання природних ресурсів, забруднення навколишнього природного середовища та інші види шкідливого впливу на довкілля; система фінансування і кредитування природоохоронних заходів (державний і місцеві бюджети, природоохоронні фонди, банки, кошти підприємств, іноземні надходження та інвестиції тощо); екологізація податкової і цінової систем; підтримка становлення і розвитку екоіндустрії. Залученню іноземних інвестицій для здійснення природоохоронних програм та проектів в Україні повинно сприяти: активна інтеграція України в європейські та світові природоохоронні процеси; формування сприятливого інвестицій нового клімату для залучення іноземного капіталу як в економіку України в цілому, так і в охорону довкілля та використання природних ресурсів.

Усі життєві процеси в нашій державі повинні розглядатися насамперед з точки зору екології й раціонального природокористування. Потрібне не просто екологічне мислення, треба всіма доступними засобами **формувати екологічний світогляд, виховувати моральні чесноти людини.** Відповідальність за природне довкілля належить до найважливіших обов'язків людини. В християнському світогляді побутує такий термін як "**екологічний гріх**". Він, як і інші вагомі соціальні гріхи, є **індикатором глибокої кризи, спричиненою втратою віри в Бога та руйнуванням моральних принципів**. Тому Католицька Церква в особі папи Івана Павла II говорить: "Замість того, щоб здійснювати завдання співпраці з Богом, в справі творення, людина ставить себе на місце Бога і, таким чином, закінчує тим, що викликає опір природи, яка стала більше об'єктом людської тиранії, ніж управління" [3, с. 47]. Біблійна антропологія розглядає людину, створену на образ і подобу Божу, як істоту, уповноважену бути відповідальним охоронцем довкілля. Якщо сучасному людству вдасться поєднати нові можливості науки з етико-моральним потенціалом, виховати покоління екологічно свідомих громадян, воно неодмінно усуне фактори забруднення довкілля і забезпечить передумови для ефективного природокористування.

Джерела

1. Вернадский В. Несколько слов о ноосфере // Мир философии: Книга для чтения. Ч. 2. Человек. Общество. Культура. – М.: Политиздат, 1991. – С. 502–512.
2. Кисельов М., Деркач В., Толстоухов А. та ін. Концептуальні виміри екологічної свідомості: Монографія. – К.: Вид. Парапан, 2003. – 312 с.
3. Папа Іван Павло II на тему створіння та екології. – Івано-Франківськ, 2006. – 100 с.

О. В. ГУЛАК
канд. юрид. наук, доц., НУБІП України

Ю. В. ЯРМОЛЕНКО
канд. юрид. наук, доц., БДАУ, м. Біла Церква

Я. Д. ГУЛАК
студентка, КНУ ім. Тараса Шевченка

АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ "ПОЛІТИКА" КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА СУТНІСНИЙ ВИМІРИ

Вивченню політики присвячено чимало праць українських і зарубіжних науковців. Серед вітчизняних необхідно виокремити роботи таких вчених як В. Андріяш, Е. Афонін, В. Бакуменко, О. Валевський, І. Гладуняк, О. Кучеренко, Г. Музиченько, М. Пірен, В. Романов, О. Рябічко, В. Тертичка, Т. Титаренко.

Загальновідомо, що поняття "політика" (від грец. politike) означає "мистецтво управління державою". Вважається, що сам термін набув поширення під впливом роботи Арістотеля "Політика", що буквально означає "те, що відноситься до держави" [1].

На початку XX століття М. Вебер визначив сутність політики як сферу відносин і діяльності по керівництву (управлінню) суспільством [2, с. 65].

Академічний тлумачний словник української мови так само оперує низкою термінів щодо означення категорії "політика". Зокрема, такими є наступні: "1) цілі й завдання, що їх ставлять суспільні класи в боротьбі за свої інтереси; методи і засоби досягнення цих цілей і завдань; 2) загальний напрямок, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії; 3) напрямок діяльності держави або політичної партії у тій чи іншій галузі у певний період; 4) події та питання, що репрезентують трансформації внутрішньодержавного і міжнародного суспільного життя" [3].

Політологічний енциклопедичний словник надає власне визначення політики – це "організаційна, регулятивна і контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована головним чином на досягнення, утримання й реалізацію влади індивідами й соціальними групами задля здійснення власних запитів і потреб" [4, с. 258].

Виходячи із зазначеного, можна зробити висновок, що традиційне розуміння політики уявлялось переважно як інструмент отримання та користування перевагами державної влади.

Разом з тим, з'являються й інші визначення політики. Наприклад, М. Пірен трактує політику, вже як вид діяльності по задоволенню довготривалих поточних інтересів соціальних груп [5, с. 15]. Р. Роуз визначає її, як "тривалу серію більш або менш відповідальних дій та їх узгодження з метою прийняття конкретного рішення" [6, с. 4-5].

Колектив авторів навчального посібника "Концептуальні засади взаємодії політики й управління" вважають, що "сьогодні поняття політики втрачає свою початкову суть завдяки тому, що основна діяльність держави прямує все ж таки не на

перерозподіл влади (хоча це все-таки лежить в основі), а на задоволення потреб громадян, та сама політика вже трактується як певна стратегія прийняття і практичної реалізації обов'язкових для суспільства рішень по тому чи іншому питанні. Оскільки центральним актором політичного життя все-таки залишається держава, то призначення політики полягає у визначенні суті проблеми, розв'язання якої потребує втручання державних органів влади" [7, с. 10], що доводить тезу про невід'ємний зв'язок категорії "політика" з іншими термінами, зокрема такими як "влада", "реалізація влади" тощо.

Власне, такі науковці як В. Ребкало, В. Тертичка, В. Бакуменко та П. Надолішній переважно політику та політичну діяльність трактують з позиції діяльності саме держави та уповноважених державних інституцій. Так, автори посібника "Державна політика: аналіз та механізми її впровадження в Україні" за загальною редакцією В. Ребкала. В. Тертички, вважають, що: "державна політика – це відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність/бездіяльність державних інституцій, здійснювані безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства" [6, с. 6]. В. Бакуменко та П. Надолішній визначають державну політику, як напрям "діяльності держави щодо визначення та досягнення соціально значущих цілей розвитку суспільства чи його окремих сфер" [8, с. 35].

Подібну трактовку запропоновано і ще одним дослідником. Так, досліджуючи сутність державної політики Л. В. Сморгунов дає зазначеній категорії наступне дефініційне визначення – це політичний процес управлінського впливу головним чином інститутів виконавчої влади на основні сфери суспільства, який спирається на безпосереднє застосування державних владних повноважень як при розробці, так і при здійсненні стратегії і тактики регулюючого і організуючого впливу на всі компоненти і аспекти функціонування і розвитку економіки, соціальної сфери та інших підсистем суспільства за допомогою розміщення ресурсів, розподілу і перерозподілу загальних благ та інших заходів [2, с. 67].

Разом з тим, зауважимо, що носіями та основними суб'єктами реалізації політики є не лише основні державні інституції. Зокрема, стаття 5 Конституції України єдиним джерелом влади в Україні визначає саме народ, який здійснює владу безпосередньо, через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Дане розуміння роз'яснює у своїй науковій праці і О. Валевський, який зазначає, що "у вузькому розумінні політика – це дії щодо створення умов, які сприяють оптимальній реалізації інтересів суб'єктів політичної дії – особистості, об'єднань громадян (соціальних, професійних, етнічних тощо), держави" [9, с. 8]. А. В. Тертичка, у свою чергу, визначає сутність і зміст політики як сукупність специфічних, неординарних дій, заходів та інститутів, за допомогою яких відбувається задоволення різноманітних інтересів диференційованого суспільства та їх узгодження з метою встановлення та збереження політичного і громадського порядку, досягнення злагоди і політичної інтегрованості суспільства [10].

Державна політика є важливим компонентом життєдіяльності суспільства, маючи велику кількість вимірів і характеристик, вона формує відповідну систему та механізми соціально орієнтованого державного управління, тому що спрямована на поліпшенні якості життя громадян та гарантування соціальної стабільності [11].

Таким чином, узагальнюючи наведені погляди науковців на поняття "політика", вбачаємо наявними два основні підходи щодо сутнісного розуміння зазначеної категорії, які не мають розбіжностей щодо "процесуальних" аспектів, втім "інституційно" оперують різними категоріями: як просто державою та відповідними державними

інституціями, так і значно ширшим представленням суб'єктів, які формують та реалізують саму суть "політики". Цілком усвідомлюючи, що суб'єктний вимір категорії "політика" залежить від представлення "політики" у державній чи публічній площині, що є значно ширшою, все ж, ми є прихильниками другого підходу, який сутнісно та фундаментально є, на нашу точку зору, більш вірним, оскільки не нівелює основні суб'єкти формування та реалізації політики, які наразі займають більш вагому позицію в історії незалежної України ніж будь-коли, до яких належать і свідома громадськість, що об'єднується у відповідні громадські організації, і органи місцевого самоврядування, і звісно – державні інституції та відповідні гілки державної влади.

Джерела

1. Титаренко Т. Г. Поняття та сутність і зміст державної політики регулювання земельних відносин в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток № 8, 2015. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=873.
2. Государственная политика и управление. Учебник. В 2 ч. Часть 1. Концепции и проблемы государственной политики и управления / Под ред Л. В. Сморгунова. М.: Российская политическая инциклопедия (РОССПЕН), 2006. 384 с.
3. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) в 11 томах. Том 8, 1977. URL: http://sum.in.ua/
4. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна ; упоряд. : В. П. Горбатенко, А. Г. Саприкін. К. : Генеза, 1997. 400 с.
5. Пірен М. І. Публічна політична діяльність : навч. посіб. К.: НАДУ, 2009. 288 с.
6. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження в Україні : навч. посіб. / кол. авт.; за заг. ред. В. Ребкала, В. Тертички. К. : Вид-во НАДУ, 2000. 232 с.
7. Концептуальні засади взаємодії політики й управління : навч. посіб. / авт. кол. : Е. А. Афонін, Я. В. Бережний, О. Л. Валевський та ін. ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова, В. В. Голубь, В. М. Козакова. К. : НАДУ, 2010. 300 с.
8. Бакуменко В. Д., Надолішній П. І. Теоретичні та організаційні засади державного управління : навч. пос. К. : Міленіум, 2003. 256 с.
9. Валевський О. Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження : монографія. Київ: НІСД, 2001. 242 с.
10. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні: Навчальний посібник / О. І. Валевський, В. А. Ребкало, М. М. Логунова та ін.; заг. ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. Київ: Вид-во УАДУ, 2000. 232 с.
11. В. І. Андріяш. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 9, 2013. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=626.

О. В. ГУЛАК
кан. юрид. наук, доц., доц. каф. адміністративного та фінансового права, НУБіП

Ю. В. ЯРМОЛЕНКО
кан. юрид. наук, доц., доц. каф. цивільно-правових дисциплін, БДАУ

О. В. НОЧВІНА
студент, НУБіП

КОРУПЦІЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Корупція є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, вирішення якої є надзвичайно важливою справою. Це негативне явище породжує виникнення таких чинників, які створюють реальну загрозу національній безпеці розвитку держави, що негативно впливає на всі сфери суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну та правову сфери, громадську свідомість [1].

В сучасному світі корупція визнається багатоаспектно: і як негативне явище у сфері політики й державного управління, і як деструктивний чинник суспільного життя, що багато в чому визначає стан національної безпеки будь-якої держави, і як перешкода розвитку демократії та міждержавних відносин. І це, не беручи до уваги нормативне визначення цієї категорії, яке в різних національних законодавствах може містити незначні особливості юридичної еквіваленти. Тому пріоритетним загальнодержавним завданням постає формування ефективних організаційно-правових засад протидії корупції. Зокрема, у контексті зазначеного, Б. Прокопів слушно вказує, що, зважаючи на те, що створення раціонально побудованої системи національної антикорупційної політики України за сучасних умов реалізується в контексті дотримання критеріїв на вступ до ЄС відповідно до положень Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020", актуальним є пошук напрямів вдосконалення організаційно-правового наповнення національної антикорупційної політики у форматі становлення відкритої адміністративної системи протидії корупції, в якій постійно відбувається гармонізація принципів, інструментів, форм та методів державної політики [2].

Чинне національне законодавство наразі під "корупцією" розуміє використання особами, зазначеними і перерахованими у відповідному нормативному акті, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди вказаній особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей (стаття 1 ЗУ "Про запобігання корупції").

Сьогодні немає жодної країни, де корупція була би повністю викорінена. Жодна із соціально-політичних і економічних систем не мала, не має і не може мати повного імунітету до корупції. Корупція може існувати тривалий час навіть у розвинутих демократичних країнах та у відкритих ринкових економіках. Відмінність полягає не

в наявності чи відсутності корупції як такої, а в її масштабах, характері корупційних проявів, впливі на економічні, соціальні, політичні, правові та інші процеси [3].

Корупція є справді глобальною проблемою, що пронизує усі сфери суспільної життєдіяльності. У своєму есе про боротьбу з корупцією в Естонії, Март Лаар стверджує, що корупція була настільки вкоренилася в життя країни, що це стало способом життя: "Ми навіть не зрозуміли, що це не є нормальним" [4]. Втім, така ж характеристика притаманна наразі і для України. Як зазначає М. Скорик, корупція в Україні деморалізує громадян і руйнує їх довіру до інституту держави [5]. Таким чином, корупція, як суспільне явище, вже давно вийшла за межі її сприйняття як складової лише "тіньової економіки".

23 січня 2020 року глобальний антикорупційний рух Transparency International оприлюднив Індекс сприйняття корупції за 2019 рік. Це одне з найвідоміших досліджень у світі, яке вимірює сприйняття корупції в державному секторі. 30 балів зі 100 можливих – результат Індексу сприйняття корупції для України. Відтак, ми повернулися на рівень 2017 року і тепер посідаємо 126 місце зі 180 країн поруч з таким країнами як Киргизстан, Азербайджан та Джибуті. Очікувано серед сусідів лідирує Польща (58 балів, 41 місце) та Словаччина (50 балів, 59 місце) [6].

Найбільш важливим державним кроком в Україні на шляху подолання корупції постало те, що 14 жовтня 2014 року був прийнятий безпрецедентний для нашої держави пакет антикорупційних законів, щоправда, норми яких, протягом часу існування таких, все ж, парламентарі намагались викривити, внесенням відповідних змін. Антикорупційне законодавство в Україні має свої недоліки та переваги. Базовим серед цілої низки зазначених нормативно-правових актів є Закон України "Про запобігання корупції", що набув чинності 24 квітня 2015 року. Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [1].

Окрім того, вперше, на рівні Закону України була прийнята антикорупційна Стратегія, щоправда короткотермінова, закріплена Законом України "Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки". А нова – закріплена лише Постановою КМУ "Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2018–2020 роки". Не зважаючи на те що наразі вже 2020 рік, Закон України "Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки" ще не розглядався у стінах Верховної Ради України [7].

Зауважимо, що у боротьбі з корупцією потрібен комплексний підхід впровадження антикорупційного інструментарію як зі сторони держави, так і громадськості. Запровадження жорстких норм антикорупційного законодавства саме по собі не вирішить проблему, оскільки норми мають бути впроваджені в практику без застосування принципу вибірковості та політичної доцільності і кон'юнктури.

Не можна забувати, що "відповідальність громадянського суспільства полягає в контролі влади, житті відповідно до принципів гідності та неухильному дотримуванні Конституції України й законів України [8, с. 83]. Тож відповідні зміни мають бути не лише у юридичній площині, але і у світоглядній, що насамперед залежить не від публічних інституцій, а свідомої громадськості.

Джерела

1. Гулак О.В., Павленко В.І. Окремі проблемні питання застосування закону України "Про запобігання корупції". Юридичний науковий електронний журнал № 1/2018. С. 69-71. URL: http://lsej.org.ua/1_2018/21.pdf

2. Прокопів Б. Стан та шляхи вдосконалення реалізації антикорупційної політики України Актуальні проблеми правознавства. Випуск 1 (17). 2019 р.
3. Михненко А.М., Руснак О. В., Мудров А. М. та ін. Запобігання та протидія корупції. за ред. А. М. Михненка. 4-те вид., переробл. й доповн. Київ : Акад. фін. Управління. 2013. 666 с.
4. Mart Laar. The cancer of the modern world – a European perspective. Against Corruption: a collection of essays. 2016. URL: https://www.gov.uk/government/publications/against-corruption-a-collection-of-essays/againstcorruption-a-collection-of-essays.
5. Скорик М. О. Теоретичні аспекти інституту корупції в Україні. Ефективна економіка. 2019. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7000
6. Ofitsiinyi sait Transparency International (2019). Corruption perceptions index. URL: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_ index_2018
7. Гулак О.В., Головій Л.В. Реформування системи антикорупційних органів в Україні. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: збірник тез IV Міжнародної науково-практичній конференції. Частина 2. (12 грудня 2019 р.). Київ. Національна академія внутрішніх справ, 2019. 462 с. С. 70-73. URL: https://www.naiau.kiev.ua/pravova-prosvita/osnovi-antikorupcijnogo-zakonodavstva-ukrayini/naukovi-statti-ta-tezi-z-antikorupcijnoyi-tematiki/materiali-iv-mizhnarodnoyi-naukovo-praktichnoyi-konferenciyi-chastina-2.pdf
8. Гулак О.В. Інституційні складові визначення вектору руху країни. Науковий вісник публічного та приватного права № 1, 2015. С. 81-84. URL: http://www.nvppp.in.ua/index.php/vip1

Л. С. ДОРОШЕНКО
канд. екон. наук, проф. каф. УПЕП, НН ІМЕФ МАУП

ДЕМОГРАФІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інститутів України від реальних та потенційних загроз [1].

Особливості сучасного етапу розвитку України негативно впливають на стан національної безпеки. У зв'язку з цим зростає актуальність поглиблення наукових досліджень та розробки практичних заходів щодо підвищення її рівня.

Важливою складовою національної безпеки є безпека демографічна. Особливе її значення обумовлюється тісним безпосереднім взаємозв'язком та взаємообумовленістю з іншими видами безпеки – економічною, соціальною, екологічною і т. ін.

Об'єктивна передумова цього полягає в тому, що населення як об'єкт демографії це особлива соціально-економічна категорія, яка виступає суб'єктом майнових відносин і інвестиційних процесів, формує попит на товари та послуги, є природною основою для формування трудових ресурсів.

Демографічна безпека означає наявність сприятливих умов для стабільного відтворення населення, формування прогресивної структури та підвищення його якості.

Демографічні проблеми розглядаються не лише на національному, але й на глобальному рівні. На думку експертів, забезпечення соціально-культурного розвит-

ку регіонів світу значною мірою залежить від вирішення демографічних проблем в комплексі з іншими глобальними проблемами людства.

Про стан демографічної безпеки в Україні свідчить демографічна ситуація. Аналіз наукових публікацій [3, 5] та статистичних матеріалів свідчить про негативні демографічні зміни. Так, за останні десятиліття в країні спостерігається стійка тенденція зменшення чисельності населення. За даними Державної служби статистики, у 2019 р. в порівнянні з 2016 р. чисельність населення скоротилася на 1 607.3 тис. осіб [4].

Однією з важливих причин зменшення кількості населення є зниження рівня народжуваності. За три роки за рахунок цього чинника кількість населення зменшилася більше, ніж на 500 тис. осіб.

Звертає на себе увагу те, що рівень народжуваності постійно знижується. Якщо в 2016 р. коефіцієнт народжуваності складав 9.3, то в 2019 р. цей показник становив 7.4.

При цьому рівень смертності значно перевищує рівень народжуваності. У 2019 р. кількість померлих на кожну тисячу жителів складала майже 14 чоловік. У результаті такого співвідношення рівнів народжуваності і смертності за період, що аналізується, показники природного приросту населення мали від'ємне значення і збільшувалися від -4.4 в 2016 р. до -6.4 в 2019 р. [4].

Зниження рівня народжуваності обумовлює негативні зміни у віковій структурі населення, які проявляються в зменшенні частки населення молодих віків.

На зменшення кількості населення України в поточному періоді значною мірою впливає також нерегульована зовнішня міграція. Оскільки мігрують в основному особи молодшого та середнього працездатного віку, в результаті міграції також відбуваються негативні зрушення у віковій структурі населення.

Вказані демографічні процеси створюють несприятливі умови для розвитку економіки. По-перше, зменшення кількості населення виступає обмежуючим чинником формування потреб в товарах і послугах, а значить, гальмує розвиток галузі економіки.

По-друге, зменшення населення молодих віків обмежує можливості формування трудового потенціалу.

На найближче десятиліття вітчизняні та міжнародні організації прогнозують подальше скорочення чисельності населення країни. Спеціалісти оцінюють таку ситуацію не лише як демографічну кризу, але й загрозу для національної безпеки.

У сучасних умовах для безпеки України все більшого значення набуває також якість населення, яка означає сукупність характеристик, що відображають його специфіку як відносно стійкого цілого. Узагальненим показником якості населення є індекс людського розвитку.

Визначальною складовою цього показника є здоров'я населення, яке в свою чергу характеризується, зокрема, тривалістю життя. В Україні в порівнянні з розвинутими країнами середня тривалість життя на 10-12 років менша і становить 64.6 р. у чоловіків і 74.2 р. у жінок.

Про незадовільний стан здоров'я населення країни свідчать і високі зростаючі показники смертності. На думку фахівців, відмічені негативні риси суспільного здоров'я населення обумовлені значним зниженням якості життя, незадовільним станом соціальної сфери та розвитку системи медичних послуг.

З викладеного можна зробити такі висновки.

Оскільки демографічні процеси визначаються соціально-економічними чинниками і, в свою чергу, вливають на соціально-економічну ситуацію, демографічна безпека повинна займати центральне місце в національній безпеці.

Сучасний рівень демографічної безпеки характеризується скороченням чисельності населення через погіршення його здоров'я, низькою якістю життя, недостатнім рівнем народжуваності, високою смертністю, відтоком громадян України за кордон [2].

Вирішення демографічних проблем вимагає:

- усвідомлення сутності та виключної значимості демографічної безпеки на всіх рівнях – від мікро- до глобального;
- визначення завдань щодо забезпечення демографічної безпеки та розроблення механізмів їх реалізації;
- застосування комплексного підходу до вирішення демографічних, економічних, соціальних та екологічних проблем.

Джерела

1. Закон України "Про національну безпеку України" 2469-VIII від 21.06.2018. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua.
2. Стратегія національної безпеки України "Безпека людини – безпека країни": проект [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-11/the-national-security-strategy.pdf.
3. Статівка Н.В. Демографічна складова економічної безпеки України / Н. В. Статівка, А. А. Смаглюк // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 1. – С. 280-287.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html.
5. Яковенко Т. В. Особливості сучасної демографічної кризи в Україні // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2014. – № 11. – С. 77-83.

Л. С. ДОРОШЕНКО

канд. екон. наук, ст. наук. співроб., проф. НН ІМЕФ МАУП

Н. І. ЛАПИЦЬКА

доц. каф. НН ІМЕФ МАУП

ЯКІСТЬ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ТА ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Відомо, що саме людський потенціал є ключовим фактором національної безпеки, двигуном забезпечення конкурентоспроможності економіки з активним використанням досягнень науково-технічного прогресу. Тому якість трудового потенціалу (ЯТП) — це складне поняття, що динамічно впливає як на результати діяльності організації, так і на стан людського потенціалу. Структуру поняття ЯТП подано на рисунку.

Проблема ЯТП має розглядатися у трьох аспектах. По-перше, це аспект формальних (статичних) показників, тобто освіти, віку, статі, досвіду роботи за фахом та ін.

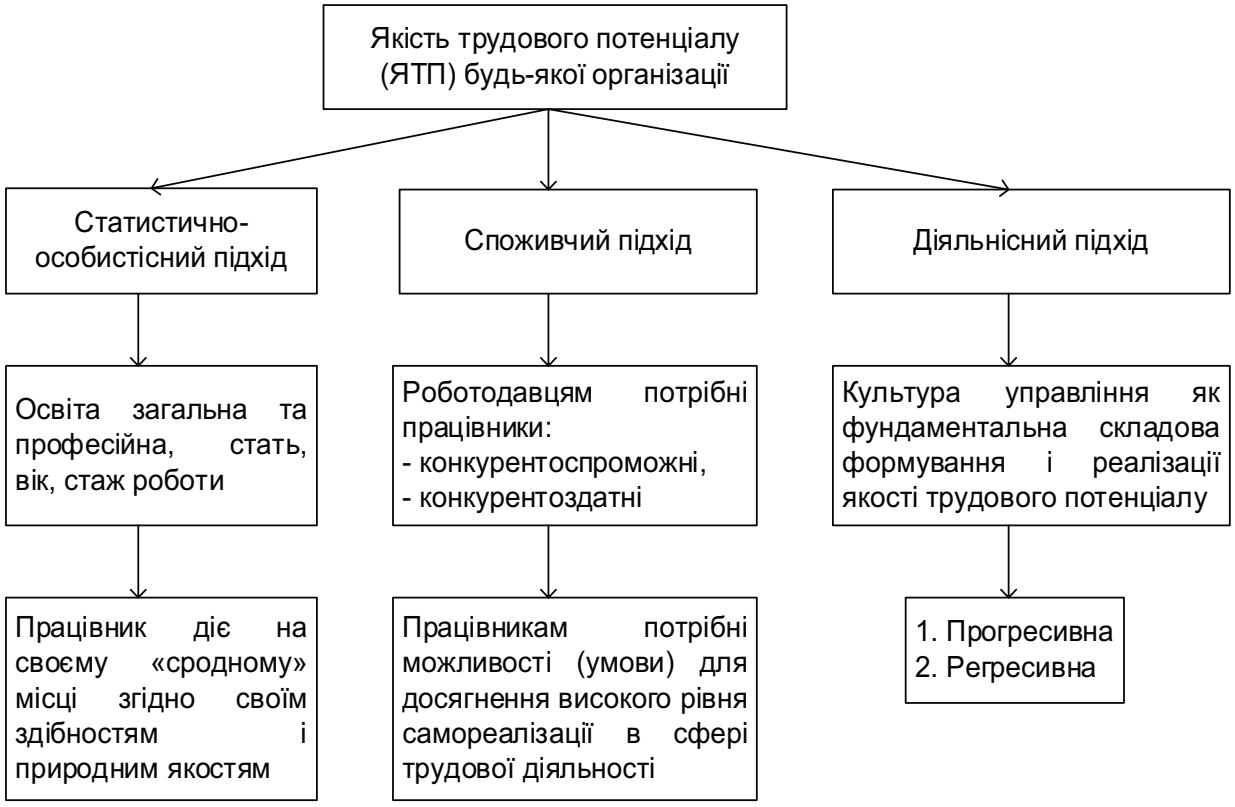

Рис. 1. **Структурний склад поняття ЯТП організації**

Другий аспект пов'язаний з впливом на ЯТП процесу відбору кваліфікованого персоналу за різними сучасними методами та технологіями, його адаптації до виконання конкретних функцій і професійного розвитку. Третій аспект — одночасний вплив ЯТП як на досягнення цілей організації, так і на рівень задоволення потреб працівників у сфері трудової діяльності, що за зворотним зв'язком сприяє підвищенню рівня ЯТП [3, 5, 7, 9]. Вплив ЯТП на соціальний результат характеризується індексом задоволення потреб працівників в самореалізації в процесі праці, який є і мотиваційною складовою цього аспекту.

Традиційно визначення ЯТП є статистично-особистісним з використанням критеріїв освітньо-професійної кваліфікації управлінців і працівників і не враховує їх особистісні якості. Серед семи найважливіших якостей управлінця є три базові (лідерство, організаційні здібності та комунікабельність) і чотири похідних (креативність, стресостійкість, впевненість у собі, толерантність), малорозвиненість яких не може дозволити зайняття посади керівника [6].

Авторами запропоновано методику оцінки управлінського потенціалу на основі факторно-критеріальної кваліметрії [4], за якою працівники самостійно визначають критерії прояву квінти тверджень у своїй діяльності по цих базових та похідних якостях менеджера, що цілком достатньо для орієнтовної самооцінки.

По-перше, ця методика допоможе управлінцям краще орієнтуватися щодо успішності досягнення цілей організації, в першу чергу, завдяки оптимальному використанню трудового потенціалу підлеглих.

По-друге, суттєво покращиться ЯТП організації, якщо усі працівники будуть займати своє місце "за покликанням", маючи дієвий інструмент самостійної оцінки "сродності" (спорідненості) з працею [8] та необхідності вдосконалення власних професійно-особистісних якостей, адекватних їхнім посадам та функціям.

По-третє, сучасний працівник має бути конкурентоспроможним і конкурентоздатним, тому він теж є споживачем ЯТП з точки зору можливості власної реалізації через задоволення таких основних потреб у сфері праці, як: гідна оплата праці; визнання та повага; комфортні взаємовідносини з колегами; оптимальна організація праці; її мотивація; професійний розвиток та кар'єра.

Тому виникає необхідність оцінки рівня самореалізації працівників через задоволення певних потреб, що буде характеризувати ЯТП організації з позиції споживчого підходу. Застосування досягнень факторно-критеріальної кваліметрії дозволяє одержати таку оцінку у кількісному вимірі у вигляді індексу самореалізації працівника (ІСП)[4]. Автори запропонували модель оцінки цього індексу самооцінкою задоволення власних потреб за 7 факторами і 5 критеріями.

Таблиця 1

Оціночна модель індексу самореалізації працівника в організації

№ з/п	Фактори задоволення потреб	Критерії задоволення потреб та їх значущість					Оцінка за факторами	Причини незадоволення потреб
		Повністю задоволений (1,0)	Скоріше так, ніж ні (0,75)	Щось середнє (0,5)	Скоріше ні, ніж так (0,25)	Повністю незадоволений (0,0)		
1.	Винагорода за працю				X		0,25	
2.	Адекватність займаної посади		X				0,75	
3.	Мікроклімат у колективі	X					1,0	
4.	Умови праці за факторами гігієни		X				0,75	
5.	Умови праці за організаційними факторами				X		0,25	
6.	Мотивація праці				X		0,25	
7.	Можливість розвитку та кар'єрного росту					X	0,0	
Приклад оцінки рівня самореалізації працівника $О_{сам} = \sum_1^7 \div 7 = 3,25 \div 7 = 0,46$								0,46

Ефективний засіб покращення ЯТП — набір персоналу [1] шляхом:

1) рекрутінгу персоналу середньої і нижньої ланок (як правило, серед кандидатів, які шукають роботу після звільнення);

2) ексклюзивного пошуку (Exclusive search) персоналу вищої управлінської ланки (спеціаліста), який може істотно вплинути на очікуваний результат.

3) прямого пошуку (head hunting) агресивного типу, із здійсненням "полювання" за конкретними фахівцями та їх переманюванням в організацію.

4) прелімінарингу – залучення до роботи через виробничу практику і стажування молодих та перспективних спеціалістів (студентів та випускників ВНЗ), на яких покладають великі надії на майбутнє.

Кожен з цих методів слід застосовувати з метою підвищення рівня ЯТП в залежності від конкретної ситуації в організації та на ринку праці [2]. Після набору кандидатур претендентів необхідно перейти до етапу відбору.

Найбільш продуктивною формою відбору претендента є співбесіда. До неї треба серйозно підготуватись, якщо є мета поліпшити показник ЯТП. Для цього необхідно згрупувати теми для співбесіди за квадрою головних напрямів:

1) визначення професійної компетентності працівника щодо актуальних знань та вмінь стосовно вакантної посади, які необхідні для успішної діяльності;

2) визначення ступеня відповідності професійно-особистісних якостей претендента функціям і обов'язкам вакантної посади (мова йде про "сродну" працю, що є суттєвою мотивацією претендента до активної праці).

3) визначення ціннісних настанов і рис характеру претендента, які відповідають за формування доброзичливих відносин з майбутніми колегами.

4) визначення рівня такої якості претендента, як відповідальність.

Співбесіда проводиться виключно у формі партнерського спілкування, а не допиту; треба тактовно формулювати питання, з однозначним тлумаченням їх змісту і допомагати здобувачу правильно їх зрозуміти. Співбесіда може проводитись в різних форматах в залежності від конкретних обставин (структуроване, неструктуроване, ситуаційне або експертне групове інтерв'ю).

Висновки. Розглянуто процес оцінки якості трудового потенціалу (ЯТП) як комплексного явища в контексті формування ефективного управління персоналом для досягнення цілей організації і підвищення рівня самоорганізації працівників.

Авторами запропоновано:

1. Розглядати ЯТП організації як комплексне явище за означеним авторами його структурним складом і трьома організаційно - технологічними аспектами.

2. Для первісної оцінки ЯТП організації запропоновано методику оцінки управлінського потенціалу на основі факторно-критеріальної кваліметрії.

3. Для оцінки ЯТП організації з позиції споживчого підходу запропоновано визначати рівень самореалізації працівника через задоволення певних потреб з використанням оригінальної оціночної моделі індексу самореалізації працівника.

4. Для покращення ЯТП організації ретельно деталізувати процес набору та відбору кандидатів на посади в залежності як від конкретної ситуації в організації та на ринку праці, так і особливостей посад та кандидатур на ці посади.

Джерела

1. Аллин О. Н. Кадры для эффективного бизнеса: подбор и мотивация персонала / О. Н. Аллин, Н. И. Сальникова: – М: Генезис, 2011. – 248 с.
2. Браун Фредерик. Персона-грата. Пер. с англ. / Фредерик Браун – М.: "Высшая школа", 2015. – 544 с.
3. Друкер Питер Ф. Управление, нацеленное на результаты. Пер. с англ. / П. Друкер – М.: Техн. школа бизнеса, 1994. – 200 с.
4. Кваліметрія в управлінні: гуманістичний контекст: навч. посіб. / Г. А. Дмитренко, О. Л. Ануфрієва, Т.І. Бурлаєнко, В.В. Медведь: за заг. ред. Г.А. Дмитренка – Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2016. – 336 с.
5. Моррис Дж. Целевое управление организацией / Дж. Моррис; пер. с англ. – М.: Сов. радио, 1979. – 326 с.

6. Підвищення якості професійної освіти: підготовка конкурентоспроможного випускника [текст]: монографія / Г. А. Дмитренко, С. В. Мудрая, В. В. Медведь, М. О. Кримова. – Київ – Севастополь: Вид-во "Мистє", 2013. – 336 с.
7. Санталайнен Т. Управление по результатам. // Т. Санталайнен, Е. Воутилайнен и др. Пер. с финск. – М.: "Прогресс", 1993. – 226 с.
8. Сковорода Г. Повне зібрання творів. Т. 1-2 [текст] / Г. Сковорода. – К.: "Наукова думка", 1973. – 576 с.
9. Тейлор Ф. Принципы научного менеджмента / Ф. Тейлор, пер. с англ. – М.: Техн. шкл. бизнеса, 2001. – 134 с.

Г. О. ДУТЧАК

канд. іст. наук, доц. каф. публічного управління та публічної служби, НАДУ при Президентові України

СПІВРОБІТНИЦТВО ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ І УКРАЇНИ: УЧАСТЬ ПОСЛА ФРАНЦІЇ В УКРАЇНІ В ОКРЕСЛЕННІ ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПИТАНЬ

Дипломата Етьєна де Понсена було призначено Надзвичайним і Повноважним Послом Франції в Україні Указом Президента Французької Республіки Емманюелем Макроном від 24 липня 2019 р., а 12 вересня 2019 р. Президент України Володимир Зеленський одержав вірчі грамоти від Етьєна де Понсена. Звісно, глибоко аналізувати діяльність Посла в Україні ще не час, однак попередні висновки вже можна зробити. Спробуємо проаналізувати перші кроки Етьєна де Понсена на цій посаді.

Першим промовистим кроком Посла Франції в Україні було покладання квітів до Стіни пам'яті загиблих українських громадян у 2014–2017 рр., біля Михайлівського собору. Цим державним жестом Посол виразив симпатію і підтримку українському народові, підтвердивши, що державні відносини перебувають у стадії взаємної симпатії на рівні керівників наших держав і наших народів.

Далі поступово, у контексті подій і фактів, розглянемо участь Посла Франції в окресленні шляхів вирішення гострих українських питань. Почнемо з головного. Сьогодні сучасному світові конче потрібна міжнародна стабільність. І заради міжнародної стабільності Європейському Союзу необхідно встановити стратегічні відносини з Росією. Про це 30 серпня 2019 р. заявив Президент Франції Емманюель Макрон на прес-конференції в Гельсінкі. Насамперед вирішення потребують такі питання, як кібербезпека й оборона. Росія "хоче великої Росії", а Європа "сильної Європи". У цьому контексті для України гостро постала проблема: як вибудовувати державне співробітництво між двома силами – Європою і Росією.

Слід підкреслити, що Франція обстоює територіальну цілісність Донбасу, який є частиною України, і прагне, щоб у мирний спосіб він залишився таким. На сайті МЗС Франції позиція щодо українського питання характеризується як "політика твердості і діалогу" (санкції плюс "нормандський процес"). Франція регулярно підтверджує прихильність "нормандському процесу" і Мінським угодами від 12 люто-

го 2015 р., реалізація яких визначається “єдино можливим шляхом вирішення конфлікту”.

Водночас, як наголошує Етьєн де Понсен, певні аспекти Мінських домовленостей потребують пояснення. Не все в цьому документі прописано з точки зору етапності, і лишається простір для того, щоб досягти більшої точності у деяких деталях практичної реалізації цих домовленостей. У Мінських домовленостях накреслено фінальну мету – мирне повернення Донбасу до складу України. Однак яким саме буде шлях до цієї мети — визначатиметься безпосередньо в рамках переговорів, у процесі роботи дипломатів [1].

Посол має на увазі, що як Українська, так і Російська сторони можуть висловлювати певні зауваження і пропозиції щодо тих чи інших складових Мінських угод. Також слід вирішити питання, коли мають відбутися вибори на Донбасі: ДО чи ПІСЛЯ отримання Україною контролю над кордоном. Посол Франції підкреслює, що не йдеться про заміну Мінських угод “чимось іншим”, проте він зауважує, що в рамках політичного переговорного процесу може виникати потреба щодо уточнення чи додаткової інтерпретації певних складових цих угод. Зазначимо, що Президент України Володимир Зеленський також заявив, що деякі моменти в Мінських домовленостях можна змінити, і вони будуть змінені, що, на наш погляд, потребує розроблення нової стратегії ведення переговорів.

На зустрічі з викладачами і слухачами Національної академії державного управління при Президентові України 20 січня 2020 р. Посол Франції наголосив на тому, що політика Французької Республіки будувалася на обмеженому діалозі і, як виявилося, така політика була малоефективною. І тому нині виробляється нова політика сучасного діалогу і з Україною, і з Росією.

Президент Франції Емманюель Макрон на безпековій конференції у Мюнхені 15 лютого 2020 р. висловив думку, що обмежувальні заходи проти Російської Федерації завдали клопоту не лише Російській стороні, а й європейцям. “Наші санкції і контрсанкції коштують нам, європейцям, так само дорого, як і для Росії”. Другим сценарієм він назвав розширення діалогу з Російською Федерацією, не відступаючи від європейських цінностей. “Ми говоримо все менше і менше, а криз у наших відносинах все більше і більше”.

Отже, перед Францією сьогодні постало надскладне питання: розроблення нового стратегічного діалогу між Французькою Республікою і Російською Федерацією, між Францією і Україною, що спонукає і нашу державу до розроблення векторів нового діалогу з Росією.

Вважаємо за доцільне навести думку Посла Франції про ще одне гостре питання. Нині у Верховній Раді України обговорюється закон про ринок землі. У Етьєна де Понсена є суттєві застереження щодо ринку землі. Він, зокрема, звертає увагу на те, що результатом цього процесу буде подальше поступове знелюднення сільської місцевості та відплив наявних там багатств до великих власників. Посол наводить такий приклад: “У певному селі є 4 га землі на продаж, є дрібний фермер, який обробляє 150 га, а поряд є великий холдинг, який обробляє 10 тис. га. Звичайно, для останнього питання не буде полягати в ціні, а перший не зможе витримати цю конкуренцію, і буде відбуватися поступове накопичення цих активів на користь потужних гравців” [2]. Цілком погоджуючись із цим твердженням, наголосимо, що, на наше глибоке переконання, українська нація сьогодні не готова до продажу землі.

Не можемо обминути увагою один прикрий епізод, що виник на початку діяльності Посла Франції в Україні. Спершу в Інтернеті без авторського підпису з’явилася стаття, а потім інформацію підхопили державні засоби інформації, що Президент

Франції в інтерв'ю журналу "Valeurs Actuelles", опублікованому 30 жовтня 2019 р., заявив про намір боротися з "українськими бандами". У зв'язку з появою повідомлення у ЗМІ, яке приписувалося Президентові Франції, до МЗС України для надання роз'яснень був запрошений Надзвичайний і Повноважний Посол Франції в Україні Етьєн де Понсен [3].

Наводимо фрагмент тексту інтерв'ю в оригіналі: "Je préfère avoir des gens qui viennent de Guinée ou de Côte d'Ivoire légaux qui sont là et qui font ce travail (pour des secteurs comme le BTP et la restauration ayant besoin de main-d'oeuvre étrangère) que des filières bulgares ou ukrainiennes clandestines" [4]. Переклад фрази можна подати так: "Я вважаю за краще мати людей, які законно приїзджають із Гвінеї чи Кот-д'Івуар, і які виконують цю роботу на законних підставах (для таких галузей, як будівництво та харчування, що потребують іноземної робочої сили), ніж болгарські чи українські нелегальні мережі". Зауважимо, що французьке слово "clandestine" перекладається, як нелегальний, таємний, конспіративний. Отже, слова "банди" в цій фразі немає.

Прикро, чому наші дипломати не замислилися над тим, що Президент Франції не вживає таких слів. Дивує, що інформація була не перевірена, адже інтерв'ю можна прочитати в Інтернеті (потрібно оплатити). Викликати Посла для роз'яснення – це вже занадто, що підтверджує насамперед некомпетентність наших державних службовців. (У дужках зазначимо: офіційного вибачення так і не було надано).

Розглядаючи перші кроки Етьєна де Понсена на посаді Посла Франції в Україні, спинимося на такому факті, який красномовно свідчить про розвиток партнерських відносин Франції з Україною.

Транспортна система Французької Республіки є однією з ефективних у світі. Успішно втілюється на залізничних дорогах швидкісний транспорт. Франція є лідером серед держав ЄС у цій галузі. І тому було логічно, що Посол Франції запропонував Україні важливий проєкт. Інвестування Францією в Луганщину, у тому числі в будівництво залізничного сполучення понад 100 млн євро – саме про це домовилися 19 лютого 2020 р., на зустрічі в Києві, Надзвичайний і Повноважний Посол Франції в Україні Етьєн де Понсен і Голова обласної державної адміністрації – керівник обласної військової адміністрації Сергій Гайдан. Планується, що кошти будуть спрямовані на будівництво залізничного сполучення, яке приєднає гілку "Лантратівка – Кондрашівка – Нова" до всеукраїнської мережі. Адже сьогодні на Луганщині дев'ять від'єднаних від державної залізничної мережі районів. Також на зустрічі домовилися про електрофікацію залізничного сполучення області та реалізацію проєкту очистки води [5].

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що Франція на сьогодні, можна сказати, є стратегічним партнером у нашому розвиткові, а з початком роботи Надзвичайного і Повноважного Посла Франції в Україні Етьєна де Понсена державне співробітництво між Україною і Францією стає більш динамічним і різноплановим.

Джерела

1. Посол Франции: Минские соглашения заслуживают уточнения. URL: https://news.liga.net/politics/news/posol-frantsii-minskie-soglasheniya-zaslujivayut-utochneniya
2. Ринок землі в Україні: Посол Франції в Україні порадив уникнути концентрації земельних наділів в руках обмеженого кола людей. URL: https://agropolit.com/news/14610-rinok-zemli-v-ukrayini-posol-frantsiyi-poradiv-uniknuti-kontsentratsiyi-zemelnih-nadiliv-v-rukah-obmejenogo-kola-lyudey

3. МЗС просить Посла Франції пояснити слова Макрона про українців. URL:https://espreso.tv/news/2019/11/02/mzs_prosyt_posla_franciyi_poyasnyty_slova_makrona_pro_ukrayinciv
4. Valeurs Actuelles. Retrieved from: https://www.valeursactuelles.com
5. Франція інвестує в Луганщину понад 100 мільйонів євро. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2879907-francia-investue-v-lugansinu-ponad-100-miljoniv-evro.html
6. Нейгебауэр Ж. “Не стоит ставить в угол”: Посол Франци об изоляции России. URL: https://www.gazeta.ru/politics/2020/02/04_a_12943627.shtmlhttps:
7. Інтерв’ю Посла Франції в Україні громадському. URL: https://hromadske.ua/posts/pro-zelenskogo-normandskij-format-krim-ta-putina-rozmova-z-poslom-franciyi-v-ukrayini

Т. В. ЄВЧУК
канд. юрид. наук, Одеський інститут МАУП

НАГЛЯД ПРОКУРАТУРИ ЗА СЛУЖБОВО-БОЙОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Європейський досвід діяльності прокуратури свідчить, що питання нагляду за діяльністю правоохоронних органів, а саме поліцією в більшості країн покладено на суди.

Прокуратура виконує разом з міліцією завдання боротьби з правопорушеннями, розслідує злочини, наприклад, в Німеччині та висуває державне звинувачення особам, які затримані поліцією і притягаються до відповідальності

Одразу зазначимо, що питання про визначення службово-бойової діяльності в юридичній літературі та нормативних актах в зарубіжних країнах не стоїть на порядку денному, адже за рубежем відсутнє поняття “учасник бойових дій” і всі питання, які стосуються цього поняття, тобто пільги, компенсації та т. ін.

Відповідно поліція при виконанні службових обов’язків може використовувати будь-які форми і методи, але ці форми і методи повинні відповідати законам і нормативній базі, яка існує в кожній країні.

Суд може притягати працівника поліції зарубіжних країн за перевищення службових повноважень, наприклад, при затриманні правопорушника, але для цього існує спеціальний порядок і законодавство, яке дає можливість притягати до відповідальності працівників поліції, які порушили вимоги закону.

В більшості країн прокуратура не здійснює нагляду за діяльністю правоохоронних органів, будь-яке правопорушення з боку працівників поліції стає предметом розслідування і це розслідування проводять як працівники поліції так і прокуратури.

В Україні як відомо, існує нагляд прокуратури, який здійснюється всіма прокурорами, але водночас зазначимо, що такий нагляд стосовно службово-бойової діяльності не чітко визначений в законодавстві.

У статті 25 яка присвячена нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство вказано, що саме предметом нагляду є додержання законів перерахованими органами.

Разом з тим якщо ми розглянемо до кінця зазначену статтю то ми побачимо, що нагляд прокуратури повинен сприяти розкриттю злочинів, захисту особи її прав і свобод, власності, прав підприємств, установ, організацій від злочинних посягань, виконанню вимог закону про невідворотність покарання за вчинений злочин, запобіганню незаконного притягнення особи до кримінальної відповідальності, охороні прав і законних інтересів громадян, які перебувають під слідством та здійсненню заходів щодо запобігання злочинам, усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню.

Проте в Законі не передбачено нагляд за службово-бойовою діяльністю правоохоронних органів, зокрема, працівників міліції під час виконання ними завдань з охорони громадського порядку та громадської безпеки або припиненні масових заворушень чи незаконних мітингів, демонстрацій, маніфестацій та т. ін.

Об'єктами прокурорського нагляду деякі науковці вважають міністерства, відомства, установи, підприємства, організації, державні органи, органи місцевого самоврядування, посадових осіб, на яких поширюються наглядові повноваження прокурора.

Одні й ті ж органи, заклади, установи та їх посадові особи можуть бути об'єктами різних галузей прокурорського нагляду.

Проте на нашу думку, міністерства і відомства самі по собі є об'єктами прокурорського нагляду, але якщо говорити про специфіку прокурорського нагляду за діяльністю правоохоронних органів то, наприклад, об'єктом прокурорського нагляду за органами внутрішніх справ є врегульована чинним законодавством і підзаконними нормативними актами оперативно-розшукова діяльність, що здійснюється в гласних і негласних формах, спеціально уповноваженими на те органами, підрозділами, посадовими особами із застосуванням властивих їй засобів методів і форм з метою ефективної боротьби зі злочинністю, а також органами дізнання при проведенні ними дізнання.

Ми погоджуємося з окремими науковцями в тому аспекті, що об'єктом прокурорського нагляду є лише діяльність зазначених органів, а не самі органи, які проводять таку діяльність. Разом з тим саме визначення службово-бойової діяльності також не є чітким, тому й предмет нагляду за такою діяльністю не визначений.

Тим більше якщо говорити про службово-бойову діяльність сил охорони правопорядку то прокурорський нагляд повинен бути спрямований саме на діяльність, яку проводять згадані органи.

Певною мірою викликає дискусію і визначення суб'єкту прокурорського нагляду. Окремі вчені пропонують суб'єктом прокурорського нагляду визначати учасника прокурорсько-наглядових відносин, тобто особу (фізичну або юридичну), додержання та правильне застосування законів якою перевіряється прокурором. Разом з тим і прокурор, який також виступає учасником згаданих прокурорсько-наглядових відносин, що виникають під час реалізації ним своїх повноважень відноситься до суб'єктів прокурорського нагляду.

Адже і прокурор може вчиняти дії, які підлягають контролю, чи нагляду, не кажучи про працівників міліції, які охороняють громадський порядок та громадську безпеку. Тому мабуть є необхідність впорядкувати питання прокурорського нагляду в законодавчому плані, особливо нагляду за службово-бойовою діяльністю органів внутрішніх справ України .

I. V. ZHUKOVA
PhD in Public Administration, assistant professor, Executive Director of the Presidium of the civic scientific organization, "Ukrainian Assembly of doctors of science in public administration",

CURRENT DIRECTIONS OF EDUCATION ABROAD AND THEIR ADAPTIVE WAYS FOR UKRAINE

Ukrainian universities have adopted one of the best European educational practices for the high education of our country. It is introducing a competent approach through the student-centered learning process. Today, the emphasis has been done on the student's independent development of knowledge and the formation of skills to solve social and professional problems. In addition, it means the development of personal qualities of a graduate who is able to generate new ideas, work in a team, interact in the social environment, learn throughout the life, withstand criticism, etc.

It goes without saying, that global trends impose some particular mark on the national higher education system's reforming and modernization. This is manifested not only in the rapid growth of the number of students, but also in all kinds of diversified forms, types and terms of higher education increasing. That leads to the solution of the problem of forming the student-centric paradigm. Its essence lies in the fact that at the centre of educational process — a student is, with his ability to independently acquire and comprehend knowledge, choosing his personal-educational trajectories, forming practical-oriented skills. The tutor in this case acts as a teacher, consultant and a student assistant. In such context, it is necessary to affect the problems of mass introduction of innovative educational systems and technologies into the educational process. Higher education institutions of Ukraine are gradually implementing an innovative educational system, which includes such a "line row" as the educational standards of the new generation in specific specialties, new curricula, a self-directed student work model, a system of student competency diagnostics, etc. The introduction of modern innovative technologies into modern education allows to achieve the quality of university graduates' training according to the highest international level, to increase the degree of interaction between individual structural units of higher education institutions and to improve the management system as a whole. Prestigious education determines a lot of college graduate's future career, because of such innovation, the learning system is focused primarily on the consumer of services. Quality education is the most important resource for innovative development. Ukraine's success in the international, economic and political arena is impossible without educated, competent, mature specialists, that are ready to set and solve the most serious tasks.

So, summarizing all the above, we can say that the main modern trends in the education systems abroad development, which should be implemented in Ukraine are:

- focus on the transition from elite education to high quality education for all.
- expanding inter-state cooperation in the field of education by creating a global strategy for human education, regardless of the residence place and educational level.
- gradual increasing in the worldwide humanitarian, managerial and psychological component of education.

• development and dissemination of electronic innovations and IT innovations while preserving the established national traditions and national identity of Ukraine and its regions, etc.

References

1. Солонкина, О. В. Психодиагностика в социально-культурном сервисе и туризме [Текст]: учеб. пособ. / О. В. Солонкина. — М.: Академия, 2007 – 224 с.
2. Стеценко Н. М. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. / Стеценко Н. М. // Педагогічний альманах: зб. наук. праць / редкол. В. В. Кузьменко та ін. – Херсон : КВНЗ "Херсонська академія неперервної освіти", 2016. – Вип. 29. – С. 185–191.
3. Romanenko Yevhen Public-civilian communicative network as a phenomenon in public administration / Yevhen Romanenko, Volodymyr Kozakov, Irina Chaplay // International Journal of Legal Studies. – 2017. – № 2 2017. – С. 287–294.

М. Ю. ЗАВГОРОДНЯ

канд. екон. наук, наук. співроб. відділу промислової політики,
ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАНУ"

КІБЕРЗАГРОЗИ ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИКЛИК

В сучасних умовах швидкий розвиток інформаційних технологій, масштаб використання глобальних телекомунікаційних мереж, поява новітніх телекомунікаційних пристроїв створює передумови для зростання злочинності у сфері комп'ютерної інформації як в Україні, так і за її межами. Причому кіберзагрози можуть мати наслідки і нести матеріальні збитки, порівняні із техногенним катаклізмом чи економічною кризою. Прогнозована вартість збитків, заподіяних хакерами, зловмисними програмами та порушенням даних до 2021 року становитиме 6 трильйонів доларів [1].

Всесвітній економічний форум починаючи з 2007р. проводить опитування провідних виробників щодо вірогідних глобальних ризиків, з якими людство зіштовхнеться в найближчі роки. Протягом тривалого часу в них превалювали економічні ризики та в 2012р. після трагедії в США керівники компаній відмітили імовірність кібератак. Починаючи з 2018 р. в цьому рейтингу перші позиції поряд з екологічними ризиками зайняли технологічні – загрози кібератак й шахрайства та крадіжки даних[2].

Опитування KPMG, що охоплює керівників 1300 компаній з 11 ключових галузей, вивчає стратегічні питання, на яких фокусуються керівники у період радикальних змін [3]. У 2019 69% респондентів в світі заявили, що створення сильної кіберстратегії є критично важливим фактором побудови довіри з боку основних стейкхолдерів. 71% керівників стверджує, що їх організації розглядають інформаційну безпеку як стратегічну функцію і джерело конкурентних переваг. Керівники, які хочуть зробити свої організації більш кіберстійкими, також більше орієнтовані на інноваційні проривні зміни в своїй області. Такі керівники використовують штучний

інтелект і прогнозують більш високе зростання доходів протягом наступних трьох років. Керівники глобальних організацій (68%) стверджують, що їх організації готові до будь-якої майбутньої кібератаки. У той же час подібне адаптоване опитування в Україні так відповіли лише 39%, а 31% відзначає, що їм важко оцінити готовність своєї організації до кіберзагроз [4]. Тобто організаціям необхідно вжити належних заходів, щоб ці загрози не підірвали здатність здійснювати діяльність, потенціал економічного зростання і можливість цифровізації.

За оцінками експертів в сфері кібербезпеки, в більшості провідних країн світу відзначається стійка тенденція до значного зростання кількості та розширення спектра кібератак з метою порушення конфіденційності, цілісності та доступності до державних інформаційних ресурсів, в тому числі на об'єктах критичної інформаційної інфраструктури. Загрози поширюються через інноваційні форми шкідливих програм, шляхом компрометації глобальних ланцюжків постачань і скоординовані злочинні і ворожі дії приватних і державних груп хакерів.

Таке ж посилення стурбованості у підприємців інтенсивністю кіберінцендентів демонструють дані дослідження Allianz Risk Barometer і показують динаміку зростання їх ваги серед інших бізнес-ризиків (Табл.1).

Таблиця 1

Розподіл відповідей підприємців про основні бізнес-ризики*

Основні бізнес-ризики	Вага, %
Кіберінценденти	55
Пожежі та вибухи	46
Природні катастрофи	43
Збої у постачальників	25
Санкції економічного характеру	13

Джерело: складено за даними Allianz Risk Barometer [5].

* Сумма не становить 100%, оскільки була можливість вибирати до 3-х ризиків

Серед тенденцій розвитку кібербезпеки відзначають: відсутність міжнародних норм поведінки в кіберпросторі; зростаюча кількість порушень мережі постачальників спричинила оцінювання кіберризиків та появу нового сегменту страхового ринку; поширення "фальшивих новин"; виникнення нових хмарних рішень і бізнес-моделей; зростання здатності до швидкості змін у технологічних фірм – постачальників програмного забезпечення та безпекових послуг; більше прозорості інформації щодо інцендентів кібербезпеки; зростаючий інтерес кіберзлочинності до електронної комерції та телекомунікаційних компаній; більш складніші технічні атаки супроводжуються маніпуляцією свідомістю та злочинним вивідуванням даних.

На тлі зростання геополітичної напруженості констатують використання кібератак як інструменту, доповнюючого політико-дипломатичні та економічні засоби реалізації національних інтересів.

Динамічний характер загроз вимагає побудувати глобальну структуру кіберспівробітництва. Така співпраця має включати: більш ефективні платформи для обміну інформацією всередині і між країнами і глобальними ланцюжками в промисловості, регулярні національні / регіональні кібер-тренування, обмін нормативно-правовими документами; формування рейтингу промислового обладнання з найменшою кількістю вразливостей.

На Форумі ЮНЕСКО президент Еммануель Макрон ініціював Паризький заклик довіри та безпеки в кіберпросторі [7]. Ця декларація на високому рівні окреслює загальні принципи забезпечення безпеки кіберпростору і вже отримала підтримку 67 держав, 139 міжнародних та громадських організацій та 358 суб'єктів приватного сектору. Ініційовано співпрацю в напрямах:

- запобігання та підвищення стійкості до зловмисної активності в Інтернеті;
- гарантування доступності та захисту цілісності Інтернету;
- співробітництва з метою запобігання втручанню у виборчі процеси;
- боротьби з порушеннями інтелектуальної власності через Інтернет;
- запобігання поширенню шкідливих онлайн-програм та методик;
- покращення безпеки цифрових продуктів та послуг, а також "кібергігієни" всіх користувачів;
- обмеження корисливих онлайн-дій та атак недержавних суб'єктів;
- розробки та удосконалення відповідних міжнародних стандартів.

Узагальнення вищевикладеного дозволяє висловити припущення, що протидія і профілактика кіберзагроз можлива лише за умови входження до міжнародних екосистем кібербезпеки своїми ланками, побудованими на основі державно-приватного партнерства та залучення інтелектуальних, кадрових, фінансових ресурсів. Перспективними шляхами покращення співпраці щодо рівня захисту від кіберзагроз в Україні є подальша співробітництво в проектах програми "Наука заради миру і безпеки", приєднання держави та організацій до Паризького заклику для довіри та безпеки в кіберпросторі, співпраця з Трастовим фондом НАТО зі сприяння Україні в зміцненні її спроможностей у сфері кібербезпеки.

Джерела

1. The 2020 Official Annual Cybercrime Report. URL: https://www.herjavecgroup.com/the-2019-official-annual-cybercrime-report/ (дата звернення: 07.03.2020).
2. Global Risk Report 2020. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf. (дата звернення: 07.02.2020).
3. 2019 Global CEO Outlook KPMG International. URL: https://home.kpmg/xx/en/home/campaigns/2019/05/global-ceo-outlook-2019.html (дата звернення: 24.02.2020).
4. Шукай таланти або програєш. Погляд керівників в Україні 2019. URL: https://home.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2019/06/Global-CEO-Outlook-in-Ukraine-2019.pdf (дата звернення: 26.02.2020).
5. Allianz Risk Barometer 2020. URL: https://agcs.wufoo.com/forms/download-the-allianz-risk-barometer-2020-report/ (дата звернення: 07.03.2020).
6. Ferbrache David Ten trends driving cyber security in 2019. URL: https://home.kpmg/uk/en/home/media/press-releases/2019/01/ten-trends-driving-cyber-security-in-2019.html
7. Cybersecurity: Paris Call of 12 November 2018 for Trust and Security in Cyberspace. URL: https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/digital-diplomacy/france-and-cyber-security/article/cybersecurity-paris-call-of-12-november-2018-for-trust-and-security-in (дата звернення: 05.03.2020).

В. В. ЗАРОСИЛО
канд. юрид. наук, доц. каф. адміністративного, фінансового та банківського права, ННІ ІП МАУПМАУП

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Питання класифікації масових заходів досить по різному розглядається різними дослідниками

Наприклад, запропоновано класифікувати масові заходи за наявністю у учасників предметів, які можуть бути використані як зброя для нанесення ушкоджень громадянам або правоохоронцям.

Проте практично виявити, скільки учасників масових заходів мали зазначені предмети неможливо, тому так класифікація може бути приблизною.

Масові заходи запропоновано класифікувати за такими критеріями: 1 група немає ніяких предметів та речовин, 2 – наявність зазначених предметів у поодиноких осі, 3 – масова наявність небезпечних предметів у учасників заходу, 4 – наявність у учасників легальних засобів захисту та зброї, 5 – наявність спеціально підготовлених груп, які мають небезпечні предмети і зброю . В даному випадку така класифікація є прийнятною, проте невідомо для чого учасники заходу можуть мати легальні засоби захисту і зброю. Якщо є такі групи осіб, то вони не можуть брати участь у масових заходах, адже вони озброєні. Тим більше встановити, які особи мають засоби, що можуть використовуватися як зброя неможливо, тільки наявність видимих предметів таких як палки та інші предмети дає можливість встановити приблизну кількість учасників які потенційно озброєні.

Наступна підстава для класифікації масових заходів – це ідеологічна спрямованість учасників таких заходів та їх національний склад. До першої групи відносяться заходи, в яких беруть участь представник однієї національності або ідеології, до другої – коли в таких заходах беруть участь представники різних, але близьких національностей чи ідеологій, третю групу заходів визначено як таку, в якій беруть участь представники різних, але неконфліктних національностей чи ідеологій. Четверту групу масових заходів виокремлено як таку, в якій беруть участь представник різних національностей чи ідеологій, які перебувають в історичному або культурному протистоянні. До п'ятої групи масових заходів віднесено заходи учасники яких перебувають в активному військовому протистоянні і в будь-який момент можуть почати активні бойові дії.

Проведено також класифікацію за правомірністю проведення масових заходів. Виділено 5 типів таких заходів. До першого типу віднесено масові заходи, які дозволені та попередньо організовані. Другий тип – заходи, які легітимні, попередньо організовані, але стосовно яких розглядалося питання про їх заборону. Третій тип організований але нелегітимний, тобто немає дозволу на його проведення. Четвертий – недозволений і стихійний і п'ятий організований, але недозволений .

Разом з тим, на нашу думку, тут не висвітлені всі типи масових заходів. Немає такого виду масових заходів попередньо організований, але який переріс у масові заворушення, або який був припинений, але учасники відмовилися його припиняти і т. ін.

Ставлення населення до проведення масових заходів також є підставою для класифікації. За цим критерієм пропонується визначити такі заходи: до яких населення

не виявляє інтересу і не бере участь у їх проведенні, ті, які активно підтримуються громадянами, частково підтримуються, засуджені населенням та ті, стосовно яких громадяни активно виступають за їх заборону або припинення.

На нашу думку, вивчення зазначених критеріїв можливе тільки при проведенні соціологічного опитування та оперативних заходів, які здійснюють працівники Національної поліції або Служби безпеки України.

Підставою для класифікації масових заходів також можуть бути і погодні або техногенні умови, що можуть впливати на проведення заходів. До них відносять наявність природних, погодних або техногенних умов, які зменшують суспільну небезпеку проведення масових заходів, нейтральні природні та техногенні чинники та такі які суттєво збільшують вірогідність виникнення надзвичайних ситуацій або масового спричинення ушкоджень і шкоду здоров'ю громадян та учасників масових заходів.

Масові заходи також класифікуються за рівнем напруженості в суспільстві під час проведення масового заходу. Рівень напруженості може бути звичайним або нейтральним, напружений але незначно та критичний або кризовий. Така класифікація необхідна для розроблення заходів з боку правоохоронних органів, адже чим більше напружена ситуація в суспільстві в цілому чи в окремих регіонах тим більш активно повинні працювати правоохоронні органи з метою збереження правопорядку.

Крім того пропонується поділяти масові заходи за характеристикою організаторів. Вони можуть бути класифікованими з наступними підставами: ті які неодноразово проводили масові заходи і вони проходили без порушень, такі, які проводять масовий захід вперше, та ті, які проводили масові заходи, які постійно супроводжувалися порушеннями.

На нашу думку, треба дещо уточнити дані щодо характеристики організаторів. Їх можна класифікувати за підставами чи вони йдуть на співробітництво з правоохоронними органами, чи вони відмовляються від співпраці, скільки помічників є у організатора, як він працює з населенням, які методи використовуються та т. ін.

Л. О. ЗГАЛАТ-ЛОЗИНСЬКА
канд. екон. наук, доц., проф. МКА, НН ІМЕФ МАУП

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Досвід цивілізованих кран, які пройшли тривалий шлях формування економіки на інноваційній основі, зокрема, Сінгапуру, Японії, США, доводить, що головною передумовою активізації науково-дослідної та інноваційної діяльності є в першу чергу формування системи, що забезпечує отримання доходу від цієї діяльності. За умови толерантності до промислового шпіонажу, крадіжок промислових зразків, їх відтворення під власним брендом, крадіжок продуктів інтелектуальної власності, кіберзлочинності, хакерства, підкупу персоналу конкурентів, хедхантінгу неможливо створити державу, економіка якої розвивається на інтелектуально – інноваційній основі. Дійсно, виникає питання "навіщо втрачати кошти, нести матеріальні та трудові

витрати, якщо можна це безоплатно та безкарно використати? для чого утворювати дослідницькі підрозділи, вкладати кошту у розвиток персоналу, якщо можна одразу отримати їх результат?". Зрозуміло, що без створення системи заходів нормативно-правового, інституційного характеру для захисту прав інтелектуальної власності винахідництво, науково-дослідні розробки не матимуть сенсу, причому не лише на певному підприємстві, а в глобальному масштабі. Відтак необхідно окреслити стан та перспективи вирішення проблеми нормативного регулювання інноваційної діяльності в Україні в умовах євроінтеграції для подальшого їх вирішення.

Оцінка місця України в рейтингу глобального індексу інновацій (GII rank) у 2019 р. в розрізі окремих складових дозволяє зробити висновок, що основними факторами, які гальмують розвиток інноваційної діяльності в Україні є переважно фактори інституційного забезпечення інноваційної діяльності – в першу чергу політичне середовище, державне нормативно-правове регулювання та інфраструктура. Так, за підіндексом "нормативно-правове середовище" Україна зайняла 89 місце в рейтингу з 127 країн, в той час як загальний GII rank показує 47 місце [1, 205].

Слід відзначити, що Україна – молода держава, її нормативно-правові положення досі формуються, причому орієнтація на європейську інтеграцію актуалізує питання приведення у відповідність норм захисту майнових прав інтелектуальної власності до міжнародних вимог.

В умовах активного міжнародного трансферту технологій більшість держав, що є експортерами інновацій отримують десятки мільярдів доларів щороку від продажу ліцензій та патентів. Такий міждержавний обмін об'єктами нематеріальної власності вимагає розширення електронної комерції на основі механізму інформаційного захисту комерціалізації інтелектуальної власності. Для ефективної реалізації такого захисту необхідно забезпечити формування та оновлення комплексного адміністративно-правового механізму захисту прав інтелектуальної власності, що має покласти основу для реалізації міждержавних угод. Цей адміністративно-правовий механізм представлений інституціями та юридичними засобами для визнання та припинення порушення прав і законних інтересів авторів і патентовласників, поновлення порушених прав та застосування до правопорушників заходів державного примусу.

Глобалізаційні тенденції та орієнтація на вступ до Світової організації торгівлі (СОТ) вимагає визнання Україною європейських, світових норм задля інтеграції її в єдиний європейський правовий, економічний та технологічний простір. Це визнання в першу чергу передбачає ратифікацію Україною низки міжнародних угод, зокрема, Всесвітньої конвенції про авторське право (ратифіковано Україною в 1994р.), Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право (2001р.), Договору про патентну кооперацію (1991р.), Паризької конвенції про охорону промислової власності (1991р.), Договору про патентне право (2002р.), Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (2005р.), Локарнської угоди про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків (2008 р.) тощо. Така ратифікація передбачає врахування міжнародних норм в процесі захисту інтелектуальної власності іноземних заявників на території України та, навпаки, українських заявників за кордоном, зокрема в ЄС. Так, зокрема, Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (2005 р.) визначає стандарти щодо наявності, сфери дії та використання прав інтелектуальної власності (авторські та суміжні права, торгові знаки, промислові зразки, патенти) та цивільно-правові та адміністративні процедури та засоби правового захисту, в т.ч. застережні заходи, обсяг, терміни захисту, механізм контролю антиконкурентних дій в договірних ліцензіях, кримінальні процедури, адміністративно-правові процедури на митному кордоні щодо заборони

ввезення контрафактних товарів, засоби відшкодування збитків тощо. Основною відмінністю угоди ТРІПС є її спрямованість на захист окремих об'єктів інтелектуальної власності, в першу чергу інноваційних продуктів, товарних знаків, технологій, авторських прав, що дозволяє розглядати цей об'єкт (інтелектуальної власності) в якості об'єкту торгівлі.

В частині адміністративного забезпечення важливу роль у системі легалізації та купівлі прав на об'єкти інтелектуальної власності відіграє Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, яке останні 5 років активно почало впроваджувати в свою діяльність електронні послуги. Так, Єдиний державний веб-портал електронних послуг дозволяє отримати адміністративні послуги щодо реєстрації інтелектуальної власності, зокрема видачі свідоцтва про державну реєстрацію патенту на винахід, на корисну модель, на промисловий зразок, свідоцтва України на знак для товарів і послуг, свідоцтва про державну реєстрацію авторського права на твір, свідоцтва представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного), свідоцтва про внесення відомостей до Реєстру виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення, та їх копій.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства як орган виконавчої влади в своєму підпорядкуванні має Державну службу інтелектуальної власності, до сфери управління якої входять ДП "Український інститут промислової власності" (Укрпатент) з його філією - Українським центром інноватики та патентно-ліцензійних послуг ДП "Українське агентство з авторських і суміжних прав", ДП "Інтелзахист", Інститут інтелектуальної власності Національного Університету "Одеська юридична академія" в м. Києві. Основною функцією цих організацій є здійснення експертизи заявок на об'єкти права інтелектуальної власності, їх державна реєстрація, реєстрації договорів про передачу правна об'єкти права інтелектуальної власності, що охороняються на території України, ліцензійних договорів; ведення державних реєстрів об'єктів права інтелектуальної власності, міжнародне співробітництво у сфері інтелектуальної власності, організація розробки нормативів щодо розміру мінімальної винагороди та її розподілу між авторами й іншими суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав, узагальнення та аналіз досвіду зарубіжних країн, а також практики застосування законодавства України у сфері інтелектуальної власності, видання офіційних бюлетенів з питань інтелектуальної власності, здійснення державного нагляду за дотриманням суб'єктами господарювання незалежно від форми власності вимог Законів України щодо інтелектуальної власності та ін. Водночас ці інституції діють в межах правового поля, що на сьогоднішній час відстає від решти економічно розвинених країни в першу чергу станом інформаційного забезпечення. Це в першу чергу стосується розвитку мережі електронних послуг, що засновані на принципах електронної ідентифікації особистості, поширення електронної комерції з високим рівнем захисту від кіберзлочинності, єдиної системи електронного відображення процесу передачі власності на об'єкти інтелектуальної власності. Зрозуміло, що крадіжка персональних даних, фінансових коштів з рахунків, комерційної та конфіденційної інформації має місце в усьому світі, водночас в Україні, зважаючи на недосконалість судової гілки влади, нестачу суддів, тривалий розгляд справ говорити про ефективний захист в кіберпросторі поки що зарано. Складність захисту від кіберзлочинності обумовлений ще і розпорошеністю функцій захисту інформаційного простору між декількома державними органами, зокрема Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національною поліцією України, Службою безпеки України, Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил України, розвідувальними

органами, Національним банком України. В кожному із зазначених органів діють відповідні підрозділи. Проте успішність запобігання таким злочинам, їх викриття та притягнення винних осіб до відповідальності наразі є достатньо рідкісним явищем, якщо порівнювати з кількістю таких правопорушень.

Значну роль в здійсненні охорони та захисту інтелектуальної власності в Україні відіграють суди загальної юрисдикції, які уповноважені розглядати справи у сфері інтелектуальної власності. Ця система побудована на принципах територіальності, спеціалізації та інстанційності. У 2016 р. Президент П. Порошенко ініціював зміни щодо створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності (ВСПІВ) як результат ратифікації Угоди про Єдиний патентний суд, який наразі існує лише на папері. Причиною того, що в Україні не поспішають укріплювати міжнародно-правову систему захисту інтелектуальної власності та імплементації новітніх інструментів юридичної охорони результатів інноваційної діяльності, пов'язано з низькими темпами інноваційного розвитку в Україні, що фактично означає відтік грошових ресурсів з держав-імпортерів (таких, як Україна) до держав-експортерів об'єктів інтелектуальної власності. Водночас за умови продовження курсу на євроінтеграцію Україна таки вимушена буде не лише юридично окреслити, але й практично створити патентні суди, хоча поки що наявні як правові, так і технічні бар'єри для такої реалізації.

Джерела

1. Cornell University, INSEAD, and WIPO (2019); The Global Innovation Index 2019: Creating Healthy Lives—The Future of Medical Innovation, Ithaca, Fontainebleau, and Geneva.

О. В. ІГНАТЮК

канд. юрид. наук, заступник голови Апеляційного суду Київської області

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ У СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Успішна боротьба зі злочинністю, як одне із ключових завдань загальнодержавного рівня, вимагає, з одного боку, наявності нормативно передбаченого ефективного кримінального процесуального інструментарію, а з іншого – використання такого інструментарію з максимально можливим коефіцієнтом корисної дії. Одним із найбільш дієвих засобів протидії злочинності на сьогодні залишається надана законом можливість застосування негласних методів збирання інформації під час досудового розслідування, зокрема, у формі проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Показово, що не лише можливість проведення НСРД, а й їх результативність на сьогодні вже визнана на рівні міжнародних програмних документів [2, с.16]. Враховуючи потребу в побудові демократичної системи Україна підтвердила

свою позицію в питанні підтримки курсу на інтеграцію до Європейського Союзу. Це спричинило необхідність як найшвидшого виконання нашою державою взятих на себе зобов'язань [2, с. 194], що зумовило актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз законодавства країн СНД свідчить, що таких широких повноважень прокуратури за діяльністю органів, що ведуть негласну роботу, в жодній із них не передбачено. Гарантії законності проведення негласних слідчих (розшукових) дій переважно забезпечуються нормами, які встановлюють повноваження прокуратури на санкціонування кримінального судочинства, що обмежують права людини, або ж нормами, які встановлюють порядок прокурорського реагування на скарги та заяви громадян про порушення їхніх прав під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У низці законів країн СНД досить чітко встановлюються межі повноважень прокурора, і з огляду на їх аналіз можна стверджувати, що прокурорський нагляд при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій у країнах СНД має не поточний, а попередній або наступний характер та здійснюється не постійно, як спостереження за діяльністю, а вибірково, в порядку реагування на заяви і повідомлення фізичних та юридичних осіб, як це відбувається у Казахстані, Туркменістані, Росії [3; 4; 5, с. 76-77].

Надалі, на нашу думку, потрібно провести аналіз положень кримінального процесуального законодавства пострадянських країн (Азербайджанська Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Таджикистан, Російська Федерація, Республіка Грузія, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка). Адже, як і в України, їх законодавство протягом тривалого часу мало єдині принципи кримінальної процесуальної діяльності на зразок КПК України 1960 р. та Основ кримінального судочинства 1958 р. [6], а з отриманням незалежності, процесуальне законодавство цих країн удосконалюється з урахування реформування правоохоронних органів і впровадження європейської практики кримінальної процесуальної діяльності.

Слід відзначити з цього приводу позицію таких учених як, А. М. Кислого, Р. А. Чайки і М. М. Денисенка, що порядок негласного розслідування і використання конфіденційного співробітництва у пострадянських державах є достатньо різноманітним і залежить від напряму реформування правоохоронної та судової системи, яку обрала та чи інша країна. Природно, ці країни мають і багато спільних рис у вказаній сфері. Передусім слід відзначити, що реформування відбулося практично в усіх пострадянських країнах. Водночас [7].

Негласне провадження у кримінальних справах не є стандартним поняттям, широко вживаним у вітчизняній юридичній науці та правоохоронної діяльності. Для російських юристів, на відміну від правоприменителей з інших країн, це скоріше незвична категорія, ніж звичайний елемент практики боротьби з пре злочинності. Негласність, яка була присутня тривалий час лише в сфері розшукової діяльності, ще не має традицій у вітчизняному кримінальному процесі при розслідуванні злочинів. Звісно ж, що все негласне провадження у кримінальних справах зосереджено виключно в площині оперативно-розшукової правозастосування. Дійсно, в Законі "Про оперативно-розшукову діяльність" РФ закріплено, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється не тільки гласно, а й негласно (ст. 1, 3, 6, 12, 15 та ін.). Більш того, ряд оперативно-розшукових заходів просто неможливо здійснювати гласно. Серед них перевірочна закупівля, контроль поштових відправлень, телеграфних та інших повідомлень, прослуховування телефонних переговорів, зняття інформації з технічних каналів зв'язку, оперативне впровадження, контрольована поставка, оперативний експеримент. Згідно з правовою позицією Конституційного Суду РФ відкритості, гласності та змагальності сторін при прийнятті рішення і проведенні

негласних оперативно-розшукових заходів бути не може, так як в цьому випадку оперативно-розшукова діяльність втратить сенс [8].

Конституційний Суд РФ у визначенні від 14 лютого 1999 № 18-О вказав на те, що результати оперативно-розшукових заходів не доказами, а лише відомостями про джерела тих фактів, які, будучи отриманими з дотриманням вимог Федерального закону "Про оперативно-розшукову діяльність", можуть стати доказами лише після закріплення їх належним процесуальним шляхом, а саме на основі відповідних норм кримінально-процесуального закону [9;10].

За частиною 2 ст. 186 КПК Російської Федерації при наявності загрози вчинення насильства, вимагання та інших злочинних дій щодо потерпілого, свідка або їх близьких родичів, родичів, близьких осіб контроль і запис телефонних та інших переговорів допускаються за письмовою заявою зазначених осіб, а за відсутності такої заяви – на підставі судового рішення [11].

Негласне розкриття при розкритті злочинів регламентується в основному оперативно-розшуковим законом. Однак в даний час не можна нехтувати і потенціалом кримінально-процесуальних засобів. Незважаючи на те, що в КПК Росії не вживається термін "негласні слідчі дії", такі дії представлені накладенням арешту на поштово-телеграфні відправлення, їх оглядом і вилученням (ст. 185 КПК України); контролем і записом переговорів (ст. 186 КПК України); отриманням інформації про з'єднання між абонентами і (або) абонентськими пристроями (ст. 186.1 КПК РФ). Тому необхідно звернути увагу на виявляється потреба одночасного доктринального зміни кримінально-процесуального та оперативно-розшукового законодавства. Негласне провадження у кримінальних справах необхідно розглядати в нерозривному зв'язку оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності. Тому слід погодитися з М.С. Колосович, що запропонувала негласне провадження у кримінальній справі розглядати як двоєдиний процес оперативно-розшукових заходів і негласних дій слідчого [12, с. 139].

У Законі про "Оперативно-розшукову діяльність" в ст. 11 зазначено, що результати оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані для підготовки і здійснення слідчих і судових дій; результати ОРД можуть служити приводом і підставою для порушення кримінальної справи, а також використовуватися в доведенні по кримінальних справах відповідно до положень кримінально-процесуального законодавства РФ, що регламентують збирання, перевірку та оцінку доказів, і в інших випадках, встановлених цим федеральним законом. Представлення результатів оперативно-розшукової діяльності органу дізнання, слідчому, податковому органу або до суду здійснюється на підставі постанови керівника органу, що здійснює ОРД. З метою роз'яснення положень Федерального закону "Про оперативно-розшукову діяльність" прийнята Інструкція про порядок подання результатів оперативно-розшукової діяльності органу дізнання, слідчому або до суду від 27 вересня 2013 р п. 20 Інструкції зафіксовано, що результати ОРД, що подаються для використання в доведенні по кримінальних справах, повинні дозволяти формувати докази, що задовольняють вимогам кримінально-процесуального законодавства, які висуваються до доказів в цілому, до відповідних вид м доказів; містити відомості, що мають значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальній справі, вказівки на оперативно-розшукові заходи, під час проведення яких отримані передбачувані докази, а також дані, що дозволяють перевірити в умовах кримінального судочинства докази, сформовані на їх основі [13; 10].

Так, у ст. 85.6 КПК Азербайджанської Республіки (далі – КПК АР) зазначено, що керівником органу розслідування є начальник (при його відсутності – заступник на-

чальника) слідчого відділу (відділення, управління), який користується усіма повноваженнями слідчого. Між тим, до основних його повноважень, у т.ч., які пов'язані з використання негласних засобів у розслідуванні, віднесено: надання доручення провадження окремих слідчих дій у кримінальній справі слідчому або групі слідчих (ст. 85.6.1); здійснення нагляду за своєчасним прийняттям слідчим відповідних заходів щодо проведення слідчих дій, зокрема, накладення арешту на поштово-телеграфну, іншу кореспонденцію, перехоплення телефонних переговорів (ст. 85.6.2); вжиття необхідних організаційних заходів для всебічного, повного та об'єктивного провадження досудового слідства по кримінальній справі (ст. 85.6.3); направлення прокурору, який здійснює процесуальне керівництво попереднім розслідуванням, обов'язкового для розгляду клопотання щодо скасування незаконної чи необґрунтованої постанови слідчого; ініціювання перед Генеральним прокурором питання звернутися з клопотанням до відповідного органу щодо надання згоди на позбавлення особи права недоторканості з метою проведення процесуальних дій; забезпечення вжиття заходів безпеки до потерпілого, свідка та інших осіб, які беруть участь у кримінальному процесі (ст. 85.6.4) [14; 15, с.49].

Начальник слідчого підрозділу або слідчий, відповідно до КПК АР, уповноважений: доручати відповідному органу дізнання проведення оперативно-розшукових заходів по розкриттю злочину, розшуку зниклої особи або пошуку зниклого майна та отримання повідомлення про вжиті заходи (ст. 85.4.5); доручати відповідному органу дізнання або дізнавачу проведення окремих слідчих дій (ст. 85.4.7), а саме накладення арешту на поштово-телеграфну, іншу кореспонденцію (ст. 177.3.4) та перехоплення телефонних переговорів (ст. 177.3.5). Ці слідчі дії проводяться на підставі постанови суду, яка поставляється за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором (ст. 177.2), а припиняються за постановою слідчого (або начальника слідчого підрозділу, відповідно до ст. 85.6 КПК АР, прокурора або суду (ст. 256.4.3) [14]. Зазначимо, рішення про припинення накладення арешту на поштово-телеграфну, іншу кореспонденцію та перехоплення телефонних переговорів приймається слідчими в Республіках Білорусь і Таджикистан тощо [15, с.50].

Серед країн пострадянського простору позитивним ми також відзначаємо досвід Білорусії, відповідно до норм КПК яких результати ОРД, отримані згідно з вимогами закону, можуть використовуватися в доказуванні по кримінальних провадженнях відповідно до положень, що регламентують збирання та оцінку доказів.

Відповідно до ст. 88 КПК Республіки Білорусь джерелами доказів є протоколи оперативно-розшукових заходів наряду з протоколами слідчих дій та судового засідання. У ст. 101 цього ж Кодексу зазначається, що матеріали, отримані в ході ОРД, можуть бути визнані в якості джерел доказів за умови, якщо вони отримані відповідно до законодавства країни, представлені, перевірені та оцінені в порядку, встановленому КПК Республіки Білорусь [16].

Кримінальним процесуальним кодексом Республіки Білорусь (далі – РБ) [16] закріплено широкі повноваження начальника слідчого підрозділу (ст. 35). Так, ч. 1 ст. 35 КПК РБ зобов'язує начальника слідчого підрозділу здійснювати процесуальне керівництво розслідуванням, контроль за законністю та своєчасністю дій слідчих з розслідування злочинів і надає право розглядати скарги на рішення й дії слідчого; скасовувати незаконні й необґрунтовані постанови слідчого та нижчестоящого начальника слідчого підрозділу, а також незаконні та необґрунтовані вказівки нижчестоящого начальника слідчого підрозділу, помічника начальника слідчого підрозділу; вносити прокурору подання про скасування незаконних і необґрунтованих постанов нижчестоящого прокурора, органу дізнання, а також санкціонованих

прокурором постанов нижчестоящого начальника слідчого підрозділу, слідчого (ч. 2 ст. 35). [16].

Порядок використання результатів ОРД в кримінальному судочинстві Казахстану регламентується ст. 130 КПК Республіки Казахстан. Так, результати ОРД, отримані згідно з вимогами закону, можуть використовуватися в доказуванні по кримінальних справах відповідно до положень КПК Республіки Казахстан, що регламентують збирання, дослідження та оцінку доказів з дотриманням вимог конфіденційності й вимог Закону Республіки Казахстан "Про державний захист осіб, які беруть участь у кримінальному процесі" [18]. Утім відомо, що для того, щоб відомості, отримані в ході оперативних комбінацій, мали доказове значення, їм необхідно надати процесуальну форму, що підвищує рівень її достовірності й забезпечує результативне проведення різних слідчих дій, тактичних операцій у процесі розслідування, що також дозволяє згодом використовувати її в кримінальному судочинстві.

Законодавець Казахстану закріпив у ч. 2 ст. 130 КПК Республіки Казахстан можливість використовувати як докази фактичні дані, безпосередньо сприйняті при проведенні оперативно-розшукових заходів співробітником органу, що здійснює ОРД, після його допиту в якості свідка [18]. Фактичні дані, безпосередньо сприйняті особою, як і обставини справи, виявлені у ході оперативно-розшукових заходів, фіксуються в протоколах слідчої або судової дії, що провадиться за правилами, передбаченими КПК Республіки Казахстан (ч. 3 ст. 130 КПК Республіки Казахстан) [18].

КПК Республіки Казахстан передбачає дев'ять негласних слідчих дій, які поглинають всі відомі нам оперативно-розшукові заходи, в тому числі впровадження та імітацію злочинів. Аналіз казахстанського кримінально-процесуального законодавства дозволяє констатувати, що негласні слідчі дії охоплюють всі оперативно-розшукові заходи, регламентовані в ст. 6 російського закону про оперативно-розшукову діяльність. Аналогічні положення містяться в КПК Киргизької Республіки, прийнятій 2 лютого 2017 року і вступає в дію з 1 січня 2019 р.

З 1 січня 2015 почав діяти КПК Республіки Казахстан (далі - КПК РК), закріпивши право слідчого проводити слідчі дії, які розділені на дві групи: слідчі дії (глави 26, 27, 29, 31, 32, 35) і негласні слідчі дії (гл. 30).

До першої групи віднесені класичні, добре відомі нам слідчі дії: допит (ст.ст. 208-217), очна ставка (ст. 218), огляд (ст.ст. 218-222), огляд (ст. 223), впізнання (ст.ст. 229-230), обшук (ст. 252), виїмка (ст. 253), перевірка та уточнення показань на місці (ст. 257), слідчий експеримент (ст. 258) і судова експертиза (ст. 270) [19].

До другої групи увійшли: негласні аудіо- і (або) відеоконтроль особи або місця (ст. 242), негласні контроль, перехоплення і зняття інформації, що передається по мережах електричного (телекомунікаційної) зв'язку (ст. 243), негласне отримання інформації про з'єднання між абонентами і (або) абонентськими пристроями (ст. 244), негласне зняття інформації з комп'ютерів, серверів та інших пристроїв, призначених для збору, обробки, накопичення і зберігання інформації (ст. 245), негласний контроль поштових та інших відправлень (ст. 246), негласні проникнення і (Або) обстеження місця (ст. 247), негласні заходи спостереження за особою або місцем (ст. 248), негласна контрольована поставка (ст. 249), негласний контрольний закуп (ст. 250) і негласні впровадження та (або) імітація злочинної діяльності (ст. 251) [19].

Негласними слідчими діями законодавець Казахстану назвав дії, що проводяться в ході досудового провадження без інформування залучених у кримінальний процес осіб, інтересів яких воно стосується, в порядку та випадках, передбачених КПК РК (п. 12 ст. 7).

Відзначимо, що Закон РК "Про ОРД", як самостійного виду державної діяльності, визначає перелік загальних і спеціальних оперативно-розшукових заходів, роз'яснює поняття, пов'язані з ним. Засоби, методи і технологій проведення оперативно-розшукових заходів, що становлять державні та службові секрети, регламентуються відомчими нормативними правовими актами, узгодженими з Генеральним прокурором РК, що відповідає і конституційним положенням [20].

Проведення негласних слідчих розшукових дій у Грузії регламентовано гл. XVI. "Таємні слідчі дії" КПК Грузії від 2009 року. Стаття 136. визначає види таємних слідчих дій.

Стаття 142. Розсекречення таємних слідчих дій

1. Розсекречення таємного слідчої дії право на ознайомлення з інформацією, отриманою в результаті цієї дії, мають тільки слідчий, прокурор і суддя (якщо інформація по суті пов'язана з даним ними питанням).

2. Розсекречення інформації, отриманої в результаті таємного слідчої дії, проводиться з припиненням слідства або за 5 днів до початку досудового засідання, а також при затвердженні процессуальногосоглашенія.

3. Якщо таємне слідча дія проводиться (триває) після закінчення терміну, зазначеного в частині 2 цієї статті, розсекречення його результатів проводиться з закінченням терміну, зазначеного в ухвалі суду.

4. Про розсекречення таємного слідчої дії, прокурор повинен письмово повідомити сторону захисту.

Також КПК Грузії (ч. 9 ст. 1433) передбачає здійснення копій отриманих результатів і приєднання їх в загальному порядку до матеріалів іншого провадження.

Проводячи подальший аналіз положень ч. 17. ст. 1433 КПК Грузії, встановлено, що слідчому надано право проводити приховані слідчі дії щодо державно-політичної посадової особи, судді та особи, яка користується імунітетом, на підставі рішення суду, прийнятого за клопотанням Головного прокурора Грузії або його заступника. Також ч. 2 ст. 1437 КПК Грузії передбачено, що проведення таємної слідчої дії щодо духовних осіб, адвокатів, лікарів, журналістів і осіб, що користуються імунітетом, допускається лише в тих випадках, коли зазначене не пов'язане з одержанням ними інформації, яка охороняється законом, під час духовної або професійної діяльності [21].

За КПК Республіки Таджикистан (далі – РТ) начальник слідчого підрозділу має такі повноваження: забезпечувати виконання слідчими приписів прокурора в частині дотримання право особи при проведенні слідчих дій; здійснювати контроль за виконанням слідчим доручень; брати участь у розслідуванні кримінальної справи, що перебуває у провадженні слідчого, зокрема, ініціювати перед судом, суддею питання про накладення арешту на поштові відправлення, телеграфні та інші повідомлення (ст. 195), прослуховування і запис переговорів (ст. 196) [22]. Окремо зазначимо, що ч. 7 ст. 196 КПК РТ надано право керівнику слідчого підрозділу, який користується повноваженнями слідчого, протягом всього встановленого строку прослуховування і запису переговорів одержувати від уповноваженого підрозділу фонограму для її огляду й прослуховування [15, с.52].

Висновок. Отже, здійснивши аналіз законодавства пострадянських країн, як: Азербайджану, Білорусії, Грузії, Казахстану, Киргизії, Росії, Таджикистану щодо використання результатів негласних розслідувань під час доказування у судовому провадженні, слід констатувати, що проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій (таємні слідчі дії – КПК Грузії, негласні слідчі дії – КПК Казахстану, спеціальні слідчі дії – КПК Киргизії) та використання таких

результатів під час доказування у судовому провадженні відбувається на тих же підставах, що й законодавством України.

Підсумовуючи проведене дослідження, слід констатувати що практика роботи правоохоронних та судових органів зарубіжних країн у цьому напрямі свідчить про те, що досконалість нормативно-правового забезпечення протидії та наявність ефективної такої системи на національному й міжнародному рівнях є однією з головних умов успішного подолання зазначеної проблеми [23, с. 88]. Тому імплементація зазначених вище положень у вітчизняний кримінальний процес є досить перспективним напрямом удосконалення чинного процесуального законодавства та забезпечення ефективності досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Джерела

1. Веприцький Р. С. Використання негласних слідчих (розшукових) дій у протидії злочинності в регіоні. Наше право. 2015. № 2. С. 92–95.
2. Павленко С. О. Международное законодательство по борьбе с коррупцией: проблемы его приминения в Украине / С. О. Павленко // Право и політика : науч.-метод. журн. – 2013. – № 2.– С. 193–198.
3. Про оперативно_розшукову діяльність: закон Республіки Туркменістан від 23 вересня 1994 року №965_XII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://legislationline.org/ru/documents.
4. Про оперативно_розшукову діяльність: федеральний закон Російської Федерації від 12 серпня 1995 року №144_ФЗ (редакція від 28 грудня 2010 року): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libertarium.ru/l_sormlaw_101.
5. Глушков В. Система прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю і досудовим розслідуванням у законодавстві України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аналіз / В. Глушков, О. Білічак // Вісник національної академії прокуратури України. – 2012. – № 4. – С. 75–81.
6. Об утверждении основ Уголовного судопроизводства Союза ССР и Союзных Республик: Закон СССР от 25 дек. 1958 г. URL: www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data04/tex16066.htm.
7. Кислий А. М. Зарубіжний досвід нормативного регулювання негласних слідчих (розшукових) дій / А. М. Кислий, Р. А. Чайка, М. М. Денисенко // Наук. пр. МАУП. — 2016. — Вип. 49. — С. 65–73. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup_2016_49_11
8. Об отказе в принятии к рассмотрению жалобы гражданки Саушиной Зинаиды Васильевны на нарушение ее конституционных прав положениями статьи 9 Федерального закона “Об оперативно-розыскной деятельности”: определение Конституционного Суда РФ от 28 марта 2017 г. № 569-О. Доступ из справ. правовой системы “Консуль-тантПлюс”.
9. Зуев, С. В. Использование электронной оперативно-розыскной информации в уголовном процессе / С. В. Зуев // Вестник ЮУрГУ. Серия “Право”. — 2018. — Т. 18, № 1. — С. 24–29.
10. Вагін О.А., Ісіченко А.П., Чечетін А.Є. Про оперативно-розискной деятельності в редакції Федерального закону від 29 квітня 2008 р. N * 58-ФЗ, 2008.
11. Уголовно-процессуальний кодекс Российської Федерации : от 18.12.2001 г. № 174-ФЗ, ред. от 01.04.2019 г. // КонсультантПлюс – надежная правовая поддержка. URL: 212 http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/6c725ca5657d419b9e0bb3ab11696faaa11891f5/.
12. Колосович М.С. Негласная деятельность по уголовному делу // Актуальные проблемы российского права. 2016. № 2.
13. Об утверждении Инструкции о порядке предоставления результатов оперативно-розыскной деятельности органу дознания, следователю или в суд : утв. совместным приказом МВД России, МО России, ФСБ России, ФСО России, ФТС, СВР России, ФСИН, ФСКН России от 27 сентября 2013 г. № 776/703/509/507/1820/42/535/398/68) // Рос. газета. 2013. 13 дек.

14. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 14.07.2000 № 907-IQ. Legislationline. URL: http://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes.
15. Сало О. М. Реалізація повноважень керівником органу досудового розслідування при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... на здоб. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ун-т держ. фіскал. служби України. Ірпінь, 2018
16. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. № 2953. URL: http://www.yurist.by/sites/yurist.by/files/Ugolovnoprocessuarnyj kodeks.rar.
17. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан : от 4 июля 2014 г. № 231-V, с изм. и доп. по сост. на 01.04.2019 г. // Юрист – комплекс правовой информации (законодательство) Республики Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852#pos=4;-252..
18. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 дек. 1997 г. № 2061. URL: http://www.agmp.kz/zakon/l/upkod.doc.
19. Коловович М.С. Современные вопросы процессуальной регламентации негласного производства и взаимодействия следователя с сотрудниками оперативных подразделений URL: https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-voprosy-protsessualnoy-reglamentatsii-neglasnogo-proizvodstva-i-vzaimodeystviya-sledovatelya-s-sotrudnikami-operativnyh
20. А. Гинзбург О так называемых “негласных следственных действиях”. URL: https://journal.zakon.kz/4568011-o-tak-nazyvaemykh-neglasnykh.html
21. Уголовно-процессуальный кодекс Грузии от 09.10.2009 № 1772-IIс. Legislationline. URL: http://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminalcodes.
22. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Таджикистан от 03.12.2009 № 564. Legislationline. URL: http://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes.
23. Севрук В. Г. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: інтеграція України до ЄС / В. Г. Севрук // Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних правопорушень : матеріали круглого столу (Київ, 20 листоп. 2014 р.). — Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. — С. 84–88.

А. В. КАБАНЦЕВА

канд. психол. наук, доц. каф. психіатрії, психотерапії, наркології і медичної психології, Донецький національний медичний університет (м. Краматорск)

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДИТИНИ В ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ

Перехід до інформаційного способу життя істотно підвищує творчий потенціал суспільства в цілому і особистості зокрема. Поряд із цим спостерігається істотне збільшення навантажень на психіку особистості в умовах зростаючих потоків інформації, що безпосередньо впливає на психічну діяльність, на формування соціальної поведінки. Людина змушена жити в цьому середовищі, адекватно сприймати її реалії, пристосовуватися до інформаційних загроз, що виникають з боку цього середовища [1].

Дитина, будучи специфічним членом суспільства, виступає, проте, повноцінним учасником інформаційних відносин, і повинна перебувати в такому стані захищеності, при якому відсутній ризик сталому різнобічному розвитку дитини.

Приймаючи до уваги воєнну ситуацію на сході України, великий ріст інформаційних атак і фейків, що розповсюджуються засобами масової інформації по всій

країні, необхідно визнати велику проблему в збереженні психологічного, психічного та соматичного здоров'я дітей та підлітків, яке в першу чергу залежить від інформаційної безпеки останніх.

Основну спрямованість удару в результаті інформаційно-психологічного тиску приймає на себе саме психічне здоров'я. Виникнення емоційної напруги і її довга тривалість призводить до збільшення обсягів вегетативних зрушень і як правило, перевищуючи реальні потреби організму. Таким чином, наявність інформаційно-психологічних проблем викликають порушення психічного і соматичного характеру.

Результати власних досліджень [2] показують, що не в залежності від територіального місця перебування дітей (сіра зона збройного конфлікту чи мирна територія, яка знаходиться на значної відстані від бойових дій) мають страх війни, страхи соціального характеру, тривожність, емоційну нестабільність. Негативний психоемоційний стан порушує психологічний баланс дитини, породжує складності у взаємодії з навколишнім середовищем. Тому, необхідним виступає розробка ефективної системи заходів, яка дозволила б, по-перше, забезпечити інформаційну безпеку і, по-друге, використовувати всі наявні засоби з метою формування гармонійної особистості, розвитку позитивних установок свідомості і продуктивної соціальної поведінки у підростаючого покоління.

У головному державному документі — Конституції України сказано, що дитинство охороняється державою (ст. 52). Закон України "Про охорону дитинства" (абз. 4 ст. 20) передбачає заборону пропаганди в ЗМІ культу насильства і жорстокості, поширення порнографії та інформації, яка зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини [3]. Відомо, що естетичні смаки і моральні якості молоді в сучасних умовах формуються переважно під впливом стихійних факторів соціального оточення, в тому числі і інформації, яка містить елементи насильства, жорстокості, агресії.

Для того, щоб захистити молодь від психологічного, морального і фізичного насильства в ЗМІ, українське суспільство має протистояти загрозам і викликам, які несе сьогодні інформаційне середовище, а державна політика повинна бути спрямована на відродження духовних цінностей українського народу, захист і примноження національної і культурної спадщини, підтримку розвитку культури і мистецтва, що зрештою інтегрується в створення умов для реалізації творчого потенціалу людини і суспільства, забезпечення рівних можливостей, для всіх громадян України в задоволенні культурних і духовних потреб. Відповідно до ст. 5 Закону України "Про захист суспільної моралі", змістом державної політики в сфері захисту суспільної моралі є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному станам населення [4].

Сфера забезпечення інформаційної безпеки дітей є предметом правового регулювання великого числа міжнародних правових актів, що відносяться до різних галузей міжнародного права: міжнародне право прав людини, міжнародне право масової інформації, міжнародне право співпраці в боротьбі зі злочинністю. В рамках цих галузей регулюються різні аспекти забезпечення інформаційної безпеки дітей. Доречним у цьому питанні є досвід Німеччини, Японії, США, Канади та інших лідируючих держав світу. Україні також варто орієнтуватися і на міжнародні документи, в тому числі і Європейського Союзу, які зобов'язують піклуватися про інформаційну безпеку малолітніх і неповнолітніх.

Таким, чином, невідкладними діями щодо вирішення проблем інформаційної безпеки є розробка Закону "Про інформаційну безпеку дітей", у якому буде чітке

визначення наступних понять “інформаційна безпека”, “інформаційна грамотність”, “інформаційний імунітет”, “медіаграмотність”. Даний Закон визначить правові основи радикального перетворення інформаційного простору українського суспільства з урахуванням потреби формування соціального середовища, сприятливого для повноцінного психічного і морально-духовного розвитку дітей. Тим самим цей документ визначив би, інформаційні загрози і шляхи протистояння ним. А також сприяв би визначенню регламентації захисту дітей від інформації, що завдає шкоди їх здоров’ю та розвитку, розробки критеріїв оцінки стану інформаційної безпеки дітей і підлітків.

Інструментом практичного вирішення багатьох питань у сфері інформаційної безпеки дитинства може стати реалізація пріоритетних національних проектів і цільових програм. Прийняття низькі найважливіших законодавчих актів, спрямованих на попередження найбільш серйозних загроз здійснення прав дітей в інформаційному просторі.

Захист дітей від шкідливого контенту та сприяння їх активній участі в інформаційно-комунікаційному середовищі є, в першу чергу, обов’язком держави. Громадські організації, незалежні засоби масової інформації відіграють важливу роль в просуванні культури поваги до прав дитини та повинні діяти як партнери держави. Таким чином, повинно здійснюватися комплексна стратегія проти шкідливого впливу інформації на дитину.

Висновки. Інформаційна безпеки дітей є нагальною проблемою і потребує державного регулювання, що відображається у розробці Закону України “Про інформаційну безпеку дітей”, тим самим формуючи єдиний підхід органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та громадян до визначення цілей, завдань, напрямків діяльності і першочергових заходів щодо вирішення найбільш актуальних проблем організації сприятливого інформаційного середовища для повноцінного розвитку дітей.

1. Державне регулювання у сфері інформаційної безпеки дітей повинно спиратися на технології соціального партнерства, суспільно-професійну експертизу, реалізовуватися за участю бізнес-спільноти, за допомогою залучення громадських організацій та міжнародних партнерів до вирішення актуальних проблем, пов’язаних зі забезпеченням і захистом прав і інтересів дітей у соціально-інформаційному просторі.

2. Урахування позитивного міжнародного досвіду щодо забезпечення інформаційної безпеки дітей буде сприяти просуванню інноваційного вітчизняного досвіду на світову арену, захисту прав та інтересів українських дітей в будь-якій точці земної кулі.

Джерела

1. Закон України “Про захист суспільної моралі”. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004. № 14, ст. 192. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1296-15.
2. Закон України “Про охорону дитинства”. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. № 30. ст. 142. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14.
3. Панченко О.А. Информационная безопасность ребенка. К: КВИЦ, 2016. С.11, 206-287.
4. Panchenko O., Pirozhenko T., Kabantseva A. Young patients’ emotional expression peculiarities as a result of the military conflict in the East of Ukraine. Fundamental and applied researches in practice of leading scientific school. Vol. 31. № 1. 2019. P. 150-158.

З. Д. КАЛІНІЧЕНКО
доц. каф. аналітичної економіки та менеджменту, ДДУ м. Дніпро

УКРАЇНА У СВІТЛІ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗМІН В ЄВРОПІ

Україна прагне самостійної зовнішньої політики і стоїть перед важливим завданням – активізувати стосунки з країнами Європи, Європейського Союзу. Стосовно претензій країни щодо регіонального лідерства у певному регіоні, важливо підкреслити, що активізація дій країни у регіональній, міжрегіональній політиці потребує системного характеру, ефективними мають бути механізми розробки і реалізації зовнішньої політики держави. І що ще важливіше – це наявність відповідного політико-економічного потенціалу країни.

Набуття регіонального лідерства визначає наявність у країни відповідного рівня економічного потенціалу, що є гарантією реалізації конкретних ініціатив, спільних масштабних програм, міжрегіональних спільних проектів. Можливою складовою зовнішньої політики України у Європі є активізація відносин на новому рівні, динамічна розбудова ефективної системи міжнародного співробітництва за нових геополітичних умов на європейському континенті. Це пов'язано з тим, що: країни Вишеградської четвірки України є сусідами, завжди мали важливі партнерські, економічні, політичні стосунки, дані країни є прикладами для України, тому що вони вже члени ЄС, між Польщею та Україною діє стратегічне партнерство, а головне – діє угода про асоціацію Україна – ЄС.

Відомо, що Україна позитивно розвиває відносин з Вишеградською четвіркою, тобто активізує зв'язки на регіональному, міжрегіональному рівні у формі співробітництва. На даний час наша держава має шанс поглибити процес демократизації міжнародних відносин та внутрішнього розвитку за допомогою Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини. Крім контролю і моніторингу застосування й виконання Угоди про асоціацію, Рада асоціації вивчає головні питання, що виникають в рамках Угоди, і будь-які інші двосторонні або міжнародні питання, що становлять взаємний інтерес.

Відповідно до поступового наближення законодавства України до права Союзу, Рада асоціації виступає також форумом для обміну інформацією про законодавчі акти України та Європейського Союзу, як чинні, так і ті, що перебувають на стадії підготовки, а також про заходи з їх виконання, впровадження та дотримання. З цією метою Рада асоціації актуалізує або вносить поправки до Додатків до Угоди про асоціацію, враховуючи розвиток права ЄС і застосовних стандартів, які визначені у міжнародних документах.

Відповідно до статті 465 Угоди про асоціацію Комітет асоціації розглядає питання, охоплені положеннями Розділу IV "Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею" Угоди (статті 25-336). Платформа громадянського суспільства покликана сприяти проведенню регулярних засідань представників громадянського суспільства з метою інформування їх про виконання Угоди про асоціацію та врахування їхнього внеску для її виконання.

Платформа громадянського суспільства складається з представників громадянського суспільства України, з однієї сторони, і членів Європейського економічного і соціального комітету, з іншої сторони. Платформа громадянського суспільства надає

рекомендації Раді асоціації. Окрім цього, Комітет асоціації та Парламентський комітет асоціації здійснюють регулярні контакти з представниками Платформи громадянського суспільства з метою отримання їхньої думки щодо досягнення цілей Угоди про асоціацію.

Країни Центральної Європи підтримали нашу державу в її європейських прагненнях і сприяли залученню України до європейських структур, зокрема, прийняттю нашої держави до Ради Європи та Центральноєвропейської ініціативи. Ставши членом ЦЄІ, одним з головних завдань якої є подолання існуючої різниці у рівнях взаємовідносин її країн-членів з ЄС, Україна отримала можливість використовувати участь у цьому об'єднанні як вагомий фактор практичної інтеграції в європейський економічний простір. На цьому напрямі традиційно як пріоритетні розглядаються стосунки з Польщею. Між країнами постійно ведеться активний діалог на різних рівнях, Польща послідовно підтримувала і продовжує підтримувати Україну у питаннях, які стосуються європейської інтеграції [2].

Центральноєвропейські держави зацікавлені у формуванні зони безпеки і стабільності та не авторитарних політичних режимів біля своїх кордонів. Для досягнення цієї мети застосовуються інструменти політичного впливу, а також налагодження контактів з органами місцевого самоврядування та громадського суспільства. Також економіки "четвірки" потребують, з одного боку, нових можливостей для інвестування та збуту продукції, що може запропонувати їм Україна, з другого – її участі у формуванні систем чи ринків надійного постачання енергоресурсів. Саме тому встановлення відносин політичної асоціації між Україною та ЄС, укладення угоди про поглиблену і всеохоплюючу зону вільної торгівлі відповідає життєво важливим національним інтересам цих країн [3, с. 26-27].

Готовність до співпраці України та сусідніх центральноєвропейських держав, зокрема Закарпатської області із відповідними прикордонними регіонами, демонструють підписані міжнародні угоди ті інші документи: Угода про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською областю України і Кошицьким краєм Словацької Республіки (1999р); Угода про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською областю України та Підкарпатським воєводством Республіки Польща про транскордонне співтовариство; Угода про трилатеральне співробітництво Закарпатської області (Україна), Сату-Марського повіту (Румунія) та області Саболч-Сатмар-Березької.

З точки зору перспектив розвитку співробітництва України, на особливу увагу заслуговує діяльність Карпатського Єврорегіону. Карпатський Єврорегіон з огляду на периферійне розташування як до власних національних інтересів, так і до потужних міжнародних організацій, а також і з точки зору важливості його геополітичного розташування слугує своєрідним мостом міжнародного співробітництва регіонів[1, с. 359].

Діяльність в Україні спрямована на: сприяння співробітництву в економічній, соціальній, науковій, екологічній, освітній, культурній галузях та спорті; реалізацію транскордонних проектів; співробітництво з національними інституціями та організаціями.

Отже, для України дуже важливими є відносини між сусідніми країнами, тобто Вишеградською четвіркою. Наша держава підтримує діяльність Вишеградської четвірки, значення об'єднання зростає в Європі на регіональному та міжрегіональному рівні. Співпраця діє на міжрегіональному рівні між країнами Центральної Європи та Україною на економічному, політичному та культурно-освітньому рівні.

Отже, Україна з її геополітичним положенням, газотранспортною системою та потужним паливно-енергетичним комплексом може стати одним із ключових грав-

ців у товарно-ресурсній політиці Європи. Для цього першочерговим завданням є утвердження на міжнародній арені як сильної, стабільної держави з демократичним управлінням, забезпечення прозорості діяльності галузей через усунення корупційних схем. За умови узгодженості дій в різних секторах України з Польщею, Угорщиною, Словаччиною, Чехією з'являється можливість посилити своє місце в регіоні Центральної та Східної Європи.

Джерела

1. BP Statistical Review of World Energy. June 2018. Mode of access: www. bp.com/content/dam/bp/pdf/statisticalreview/statistical_review_of_world_ 2018.pdf
2. Кіш, Єва Бернативна. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції [Текст] : монографія / Є. Б. Кіш ; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Ужгород : Ліра, 2008. 440 с.
3. Співробітництво з країнами Вишеградської четвірки як інструмент європейської інтеграції та модернізації України. Збірник матеріалів міжнародної конференції 3 жовтня 2018 р., м. Ужгород. Київ, 2018 127с.
4. Ludvig Zsuzsa. Opportunities of the Ukrainian Economy. Develpment and Finance 2015/4. pp.32-42.

Л. О. КАРБОВСЬКА

канд. екон. наук, доц., НН ІМЕФ МАУП

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСУ МАРКЕТИНГУ НА РИНКУ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Маркетингова діяльність ринку медичних послуг включає 4 "Р": "Product" – створити привабливий "продукт" (медичну послугу); "Price" –мінімізувати "ціну" – цільова аудиторія (контингент вважає, що повинна платити в обмін на якість, час, комфорт, почуття власної гідності; "Places" – забезпечити можливість отримання (споживання) в "закладах", які доступні контингентам та відповідають їх способу життя; "Promote" сприяти поширенню інформації про продукт/сервіс (медичні послуги) через канали, які максимізують бажаний результат [1].

Першим елементом комплексу маркетингу є продукт (послуга). Медична послуга разом з традиційними властивостями послуг, такими як нематеріальність, невіддільність від виробника, неможливість транспортування і збереження, мінливість, має ряд специфічних рис, властивих їй.

По-перше, медична послуга може бути дуже тривалою у часі, наприклад, у випадку хронічного захворювання медична послуга може надаватися протягом усього життя пацієнта. По-друге, не завжди відчутним є ефект від споживання послуги, наприклад, у випадку профілактичних заходів. По-третє, медицина у більшій мірі, ніж будь-яка інша галузь відчуває на собі вплив державного регулювання, що спостерігається у наявності переважно державного фінансування, необхідності ліцензування, вимог до кваліфікації персоналу тощо.

Розглядаючи медичну послугу з позицій маркетингу варто звернути увагу на її багаторівневий склад. Перший рівень розуміння послуги — основний, послуга

за задумкою. Для медичної послуги цей рівень становить собою власне медичну допомогу.

Другий рівень – послуга у реальному виконанні. Вона влучає визначений рівень якості надання медичної допомоги, торгову марку (іншими словами назву конкретної лікарні у якій надається ця послуга), комфорт та естетику при її наданні, сервіс чи додаткові послуги (наприклад, разом з наданням медичної допомоги щодо лікування конкретного захворювання надаються послуги з повної діагностики організму, приймаються аналізи, лікуються додаткові захворювання, проводиться госпіталізація, транспортування, психологічна підтримка, післяопераційне обслуговування, профілактичні заходи, консультація дієтолога, медикаментозне забезпечення тощо).

Третій рівень становить собою всі інші рівні плюс підтримка інструментами маркетингу, а саме ціновою політикою, якщо послуга не є безкоштовною для споживача; політикою розподілення; маркетинговою політикою комунікацій. Четвертий рівень являє собою отримання споживачем послуги не за основним її призначенням, а за прихованими мотивами. Наприклад, одинока людина відвідує свого лікаря не з причин нездужання, а з метою поспілкуватися, отримати якусь пораду. Або споживач їде до санаторію не з метою лікування, а з туристичною метою, чи з метою пожити деякий час відокремлено від сім'ї. Отже, медична послуга з позицій маркетингу включає безліч складових і обставин, які є важливими з погляду споживача, але не є обов'язковими з позицій державних стандартів чи ліцензійних вимог [2].

Виходячи з викладеного медичні послуги можна класифікувати за наступними класифікаційними ознаками, які наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікаційні ознаки медичної послуги

За видами медичної практики	консультації; діагностика; лікувальна справа.
За місцем надання послуги	стаціонар; поліклініка; швидка та невідкладна допомога; санаторії, профілакторії та ін.
За складністю	прості послуги; складні послуги.
За часом виконання	короткострокові; довгострокові.
За кількістю учасників, зайнятих у наданні послуги	одноосібні; групові
За характером економічних відносин	послуги державних установ; послуги комунальних установ; послуги установ приватного сектору.

Джерело: [1, 3, 4, 5]

Другим елементом комплексу маркетингу є ціна. Нині цінову політику, як інструмент впливу на споживача, застосовують переважно недержавні заклади охорони здоров'я. Державні ж медичні заклади навіть після зміни свого організаційно-правового статусу (що планується згідно з реформою) не в змозі будуть ефективно впливати на ринок за допомогою цін на свої послуги [8]. Адже за проектом реформування галузі передбачається, що ціна на медичні послуги буде встановлюватися державними органами на основі єдиної методики розрахунків вартості медичних послуг та системи єдиних національних тарифів [48].

Медичній фірмі необхідно знати ціни на послуги конкурентів і визначальні риси їхніх медичних послуг. Постійно проводити аналіз цін на послуги конкурентів, їхньої якості. Використовувати цю інформацію при встановленні цін на свої медичні послуги.

Третім елементом комплексу маркетингу виступають канали розподілення медичних послуг. Програма реформування галузі, з одного боку, наближує медичні послуги до споживачів шляхом упровадження практики сімейної медицини, з іншого – віддаляє. Це відбувається завдяки перерозподілу потенціалу мережі закладів охорони здоров'я за територіальними округами і створення на округ лише по одній багато профільній лікарні інтенсивного лікування та декількох лікарень іншого типу, у тому числі закладів для відновлювального лікування, хоспісу для невиліковних хворих, закладів медико-соціальної допомоги, обслуговування в яких забезпечуватиметься переважно сестринським персоналом, закладів для планового лікування та станції швидкої допомоги. При цьому розмір такого територіального округу є достатньо великим, внаслідок чого основна лікарня для споживачів може стати дуже віддаленою.

Отже, виходить, що людині для того, щоб отримати потрібні їй медичні послуги необхідно буде їхати до іншого міста, тобто долати відстань у декілька десятків кілометрів. Така оптимізація може й принесе ефект з погляду підвищення якості медичних послуг у державній медицині, але вона є неприпустимою з позицій класичної теорії маркетингу. Такий підхід приведе до того, що люди почнуть користуватися послугами ближчих до них комерційних лікарень, що вже зарекомендували себе як високоякісні, навіть якщо в них послуги будуть більш вартісними.

Четвертий елемент комплексу маркетингу закладів охорони здоров'я – маркетингова політика комунікацій. До засобів маркетингової політики комунікацій в закладах охорони здоров'я можна віднести всі засоби, що застосовують інші організації, а саме рекламу, ПР, засоби стимулювання збуту, прямий маркетинг, виставки, фірмовий стиль, мерчандайзинг, спонсорство.

Реклама недержавних закладів охорони здоров'я та їх послуг вже достатньо поширена на Україні, у нових умовах і державні заклади почнуть використовувати рекламу у своїй практиці. Для профілактичної медицини найбільш прийнятним є застосування засобів ПР у вигляді прес-релізів, репортажів на радіо, телебаченні профілактичного характеру. Лікувальний заклад може виступити засновником журналу чи газети або спонсором телепередачі на тему здоров'я [2].

Джерела

1. Чухно А. А. Здравоохранение: экономика, маркетинг, менеджмент. Сімферополь: Таврида, 2001. 340 с.
2. Мнушко З. Н., Дихтярева Н. М. Менеджмент и маркетинг у фармації. Харків: НФаУ, 2008. 536с.
3. Баєва О. В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я: навчальний посібник. Київ: Центр учбової допомоги, 2008. 365 с.
4. Економіка охорони здоров'я: підручник / В. Ф. Москаленко, О. П. Гульчій, В. В. Таран та ін.; під. ред. В. Ф. Москаленка. Вінниця: Нова Книга, 2010. 288с.
5. Устинов А. В. Розширено перелік платних медичних послуг //Український медичний часопис. – 2016. //Електронний ресурс – URL: http://www.umj.com.ua/article/101150/rozshireno-perelik-platnih-medichnih-poslug
6. Павлюк К. В. Удосконалення механізмів фінансування медичних послуг в Україні //Фінанси України. 2016. №. 2. С. 64-82.

В. В. КОБРЖИЦЬКИЙ
д-р філос. в галузі екон., проф. МКА., НН ІМЕФ МАУП

О. М. ОЛЕЙНІК
магістрантка, ННІМВСН МАУП

ОСОБЛИВОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ АКТУАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Для сучасного підприємства сфери послуг, що працює в умовах зростаючої невизначеності і динамічності зовнішнього середовища, одним з головних чинників забезпечення конкурентоспроможності є системний розвиток. Тому управління розвитком підприємства є важливою умовою ефективного функціонування вітчизняних туристичних підприємств. Необхідним є поєднання розвитку виробничої системи та соціального розвитку підприємства. Увага, що приділяється розв'язанню соціальних проблем окупається покращенням роботи персоналу підприємства.

В умовах інтенсивного розвитку Інтернету, коли частина українських туристів використовує власні знання й досвід для організації своїх подорожей і не звертається до туристичних агенцій, перед суб'єктами туристичного бізнесу постають нові проблеми: як зберегти підприємство, його розвиток, надбання та напрацювання попередніх років, клієнтуру тощо. Однозначних відповідей немає, і шляхи розв'язання цих задач різні.

Серед можливих заходів, спрямованих на їх розв'язання, доцільно розглянути комплексні, спрямовані на соціально-економічний розвиток туристичного підприємства. Вони напевно потребуватимуть змін, які нерідко викликають спротив і небажання щось міняти. Але особливо важливо переконати співробітників у необхідності адаптації підприємства до реальних змінених ринкових умов господарювання. Тобто, серед перших завдань пристосування до оновлених умов господарювання слід віднести роботу з колективом організації. Потрібно переконати кожного в необхідності проведення змін і, таким чином, уникнути можливого відпливу наявного інтелектуального капіталу. Водночас доводиться долати труднощі збереження та зміни технології виробництва турпродукту, що змушує керівництво організації бути готовим мотивувати працівників до постійного оновлення, тобто до організаційних змін.

Оскільки їх можна визначити як здатність адаптуватися до трансформацій зовнішнього середовища, то менеджери організації повинні звести до мінімуму вплив його негативних чинників. Як правило, зміни в організації стосуються чотирьох складових: структури, технологій, персоналу та культури.

В загальному вигляді механізм управління розвитком підприємства включає такі елементи [1]:

1) оцінка процесів, що здійснюються на підприємстві, з метою забезпечення його сталого розвитку;
2) вибір альтернативного стратегічного напряму розвитку підприємства;
3) визначення додаткових пріоритетів розвитку;
4) оцінка напрямків розвитку підприємства з позиції його стійкості;

5) розробка плану щодо вдосконалення механізму управління розвитком, що відповідає сформованим стратегічним і тактичним пріоритетам.

Серед методів управління розвитком підприємства виділяють: економічні соціально-психологічні, інформаційні та організаційні методи.

Проблеми впровадження змін та забезпечення успішного розвитку підприємств належать до аспектів стратегічного управління. Саме у стратегіях підприємства реалізуються практичні результати визначення напрямів розвитку підприємства, що в подальшому деталізуються у тактичних планах у вигляді оперативних вказівок [2].

Постійно рухаючись вперед, наше суспільство висуває нові вимоги до виконавців і керівників, які постійно повинні бути в курсі всіх найновіших надбань управлінської теорії та практики. Через це за сучасних умов діяльності бізнесу традиційні методи управління підприємством не повною мірою відповідають потребам суспільства, тому необхідно концентрувати зусилля на розробці нових методів та інструментів управління, що включають збільшення зацікавленості у зростанні прибутковості роботи організації та участі колективу в управлінні.

До важливих складових успішного виконання цих завдань слід віднести соціально-економічний розвиток, що відображає кореляційну залежність між рівнем економічного розвитку та вирішенням соціальних проблем країни і її господарюючих суб'єктів. Під даним терміном розуміють процес трансформації відносин між економічними суб'єктами та соціальними групами населення. Але сутність цього поняття цілком може бути адаптована до сучасного підприємства тому, що організація з одного боку, а її персонал з іншого є зменшеною моделлю суспільства в розрізі господарюючих суб'єктів і соціальних груп.

Соціально-економічний розвиток — складний суперечливий процес, у якому взаємодіють позитивні й негативні фактори, а періоди прогресу змінюються періодами регресу. Політичні та військові потрясіння, соціальні конфлікти, екологічні катастрофи можуть призупинити розвиток економіки будь-якої країни, відкинути її на кілька десятиліть назад, а іноді привести і до остаточної загибелі, як це було із стародавніми цивілізаціями [3].

Для сучасного туризму як міжнародного суспільного явища та бізнесу водночас, вплив названих зовнішніх чинників є значним і нерідко визначальним. Не шукаючи прикладів із історії, можна назвати різке погіршення ситуації на туристичному ринку таких всесвітньо відомих перлин як Ірак, Іран, Туніс, Єгипет, пов'язаних із загостренням політичних змагань в регіоні. Або найновіша проблема сучасного людства – коронавірус COVID-19, поява та швидке розповсюдження якого стало потужним викликом не лише системі охорони здоров'я світу та країн, що найбільше постраждали від нього в перші місяці розповсюдження цієї глобальної недуги, але й економіці через скорочення або тимчасового припинення роботи багатьох підприємств різних галузей.

Це неминуче призведе до загального спаду виробництва, зниження доходів населення, перерозподілу доходів домашніх господарств, зменшення тієї їх частки, що витрачається на туристичні потреби тощо. Такий погляд з позиції донорного туризму показує невтішні перспективи зменшення світового турпотоку, але можливий і погляд з акцепторного боку, котрий вказує на гостру потребу перебудови всієї роботи туристичних підприємств із урахуванням спаду в'їзного туризму. Тут слід переорієнтуватися в першу чергу на зростання потоку внутрішнього туризму та переорієнтації іноземного туризму на ті привабливі дестинації, які залишилися поза згубним впливом COVID-19. Зрештою, з ним, як і з іншими представниками групи ГРВЗ можна боротися, і ця недуга з часом буде подолана.

Але проблема не є одинокою і всі вони вимагають від менеджменту підприємств перебудови самого підходу до реалізації ідей туристичного бізнесу. Відомо, що жоден бізнес не може стояти на місці, а потребує розвитку. Однією з важливих рушійних сил якого є його соціально-економічний потенціал, що розглядається як сукупність властивостей підприємства як динамічної системи і є результатом високоефективної, компетентної та успішної діяльності керівництва підприємства, спрямованої на отримання соціального, економічного та екологічного ефектів [4].

Концепція соціально-економічного розвитку з'явилася в результаті об'єднання трьох основних точок зору: економічної, соціальної та екологічної.

Економічна складова концепції розвитку заснована на теорії максимального потоку сукупного доходу Хікса-Ліндаля, який може бути здійснений за умови збереження сукупного капіталу [3].

Соціальна складова розвитку орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем.

З екологічної точки зору, сталий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем. Особливе значення має життєздатність екосистем, від яких залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Саме тут слід визнати особливу відповідальність туризму як явища, котре супроводжується пізнанням нових країн, міст і сіл, районів, і, звичайно ж, особливо цікавих і значущих природних об'єктів. Доступ до багатьох із них пов'язаний із втручанням у живу природу, посиленням тиску на неї. Саме тому ми зобов'язані особливу увагу приділяти збереженню та відновленню довкілля в разі створення проблем, завданню йому шкоди.

Великого значення набуває усвідомлення відповідальності працівниками туристичних підприємств перед довкіллям та клієнтами, яких слід максимально наближати до природних об'єктів зберігаючи останні в первинному стані.

Таке завдання є досяжним у випадку виявлення менеджерами туристичних підприємств маркетингового розуміння та взаємодії з усіма іншими складовими ринку туристичних послуг задля організації ефективної роботи персоналу підприємства шляхом впровадження елементів його соціально-економічного розвитку.

Ефективність соціального розвитку – характеристика соціального середовища організації, що виражає відповідність між впливом результатів соціальних заходів на персонал, у тому числі впровадження нових соціальних технологій, і витратами матеріально-фінансових та інших ресурсів на їх здійснення. Соціальна ефективність, її визначення й оцінка ґрунтуються на якісних показниках і визнанні пріоритетності соціальних цілей: чим більшою мірою той або інший захід сприяв рішенню конкретних соціальних проблем, тим він є більш соціально ефективний.

Джерела

1. Касьянова Н. В. Управління розвитком підприємства на основі кумулятивного підходу: концепція, моделі та методи: монографія / Н. В. Касьянова. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки промисловості; СПД Куприянов В. С., 2011. – 374 с.
2. Раєвнєва О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: моногр. / О. В. Раєвнєва. – Х.: ВД "ІНЖЕК", 2006. – 496 с.
3. Богатирьов І.О. Управління розвитком підприємства (за матеріалами малих підприємств меблевої промисловості України): Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. – К., 2004. – 22 с.
4. Погорелов Ю. С. Розвиток підприємства: поняття та види. – http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp88/knp88_75-81.pdf

М. І. КОВАЛЬ
канд. екон. наук, ст. наук. співроб., доц., проф. МКА., НН ІМЕФ ПрАТ "ВНЗ" "МАУП"

ПРИНЦИПИ ОПОДАТКУВАННЯ І ПРАКТИКА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

В умовах правової держави податкові відносини регламентуються нормами фінансового права. До прийняття у 2010 році Податкового кодексу України основні принципи побудови національної податкової системи були передбачені Конституцією України та Законом України "Про систему оподаткування" від 25.06.1991 р. № 1251-XII (втратив чинність у зв'язку з прийняттям ПКУ). Так, принцип загальності оподаткування був передбачений статтею 67 Конституції України від 28.06.1996р., а саме: "Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом" [1; ст.67]. Інші принципи оподаткування, з незначними редакційними змінами, перемістились із Закону України "Про систему оподаткування" до статті 4 Податкового кодексу України, відповідно до якої податкове законодавство України ґрунтується на таких принципах:

- загальність оподаткування;
- рівність усіх платників податків перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації;
- невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства;
- презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акту, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платників податків, так і контролюючого органу (нова норма);
- фіскальна достатність;
- соціальна справедливість -установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податку;
- економічність оподаткування (нова норма);
- нейтральність оподаткування-установлення податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків (нова норма);
- стабільність;
- рівномірність та зручність сплати;
- єдиний підхід до встановлення податків та зборів.

Наша оцінка практики застосування вищезазначених принципів оподаткування буде стосуватися доцільності уведення до податкового законодавства як нових норм, так і належного дотримання окремих чинних норм, що тривалий час визначають вимоги до національної податкової системи.

Так, уведення до податкового законодавства такого вищезгаданого принципу оподаткування, як "презумпція рішень платника податку"... не передбачено податковим законодавством інших економічно розвинутих країн і не розглядалося в наукових дискусіях, що, на нашу думку, стало наслідком реакції законодавця на

існуючу в національному правовому полі недосконалість та суперечність чинних норм актів податкового законодавства, що можуть припускати неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, а також на необхідність захисту інтересів платника податків від таких недосконалостей.

Уведення до національного податкового законодавства такого принципу оподаткування, як його економічність запізніло на кілька десятиліть, якщо не століть. Принагідно згадаємо, що його сформулював ще А. Сміт у XVIII столітті. Якби цього принципу було дотримано в Україні, то, на думку окремих фахівців, такий податок, як ПДВ, у порівнянні з витратами на його адміністрування, було б скасовано і замінено на податок з продажу, який, наприклад, у розмірі 6% існує в найбагатшій країні світу – США, бо податкова служба цієї країни обрахувала всі "за" і "проти" адміністрування податку на додану вартість і в результаті запровадила простий податок з продажу, який є менш витратним у його контролі і адмініструванні.

На наш погляд, сумнівною є доцільність уведення до Податкового кодексу такого принципу, як нейтральність оподаткування, визначену як установлення податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зниження конкурентоспроможності платника податків. Я такого способу не знаю, хіба що лишається відмінити податки взагалі, щоб вони не впливати негативно на платника, що є нереальним. На наш погляд, така норма є швидше декларативною, надуманою і мертвонародженою, а тому вона нічого корисного не принесе для процесу оподаткування.

Далі. Заслуговує нищівної критики практика декларативного застосування принципів загальності оподаткування, рівності усіх платників перед законом, фіскальної достатності, соціальної справедливості. Особливо на фоні існуючої в країні тотальної корупції, кримінальної приватизації, тіньової економіки, засилля монополій та деструктивного впливу олігархату на органи влади та соціально-економічний розвиток країни.

Про яку "фіскальну достатність" можна говорити в країні, де не вистачає в Пенсійному фонді та Державному бюджеті України коштів на виплату мінімальних пенсій громадянам у розмірі встановленого прожиткового мінімуму, внаслідок чого за межею бідності залишаються мільйони наших громадян. Як правило, податки сплачують законослухняні підприємці та працюючі, в тому числі пенсіонери, представники малого, середнього і частково великого бізнесу. Монополії, олігархи, як правило, від податків ухиляються, використовуючи офшори та своїх лобістів у органах влади. При цьому вони використовують в своїх корисливих цілях привласнене ними в ході кримінальної приватизації державне та комунальне майно, а це – підприємства-гіганти металургії, енергетичного комплексу, які будувалися поколіннями наших громадян, а в результаті їх нащадки залишилися ні з чим у ринкових умовах господарювання. Чи дотримується тут принцип рівності перед законом і соціальної справедливості? Питання риторичне, на жаль.

Виникає парадоксальна ситуація: у держави коштів для допомоги своїм вимушеним переселенцям та громадянам, які опинилися у скрутних життєвих обставинах на окупованій території в ОРДЛО, немає, а у пана Ахметова (та інших українських фігурантів журналу ФОРБС) є. І він виступає таким благодійником, який може собі дозволити багатомільйонні витрати на надання гуманітарної адресної допомоги жителям Донбасу, що в цілому є позитивним, бо інші олігархи і цього не роблять, зберігаючи свої активи за кордоном та в офшорах. Що ж робити за таких обставин? Як зберегти державу і забезпечити її належний соціально-економічний розвиток, залучаючи належним чином кошти, що є в країні?

На наш погляд, необхідні політична воля та реально рішучі кроки владної еліти країни щодо демонополізації, деолігархізації, детінізації економіки та реальної боротьби з незаконним збагаченням, в тому числі через розвиток і вдосконалення норм податкового та іншого законодавства та належного використання повноважень існуючих державних інститутів. Що мається на увазі?

Щодо демонополізації і контролю за монопольними цінами. Необхідна корінна перебудова роботи Антимонопольного комітету, який тривалий час належним чином не працює в паливно-енергетичному комплексі, газовому секторі економіки, на ринку продуктів харчування та в інших галузях економіки, де мають місце зговір монополій і їх незаконне збагачення за рахунок монопольно високих цін. На користь такого висновку свідчить те, що тривалий час ми є свідками того, як світові ціни на нафту, паливно-мастильні матеріали, газ падають, а в Україні, навпаки, зростають. Ціни на океанічні морепродукти, окремі продукти харчування в кілька разів є вищими, ніж в Європі. Чи заслужили українці такого з їх рівнем заробітної плати і пенсій? Питання знову, як кажуть, риторичне.

Щодо деолігархізації. У країнах Скандинавії олігархів немає, але там є високі податки і високий соціальний захист громадян цих країн. Чому? Тому що суспільство цих країн не дозволило себе грабувати так, як українці дозволили себе пограбувати олігархам під час кримінальної приватизації державної і комунальної власності. Як виправити таке становища? На наш погляд, необхідно Верховній Раді України прийняти акт законодавства, яким визнати 50% статутних капіталів приватних підприємств і організацій, що в свій час були засновані і розвивалися на приватизованій державній чи комунальній власності, власністю держави чи відповідних територіальних громад з внесенням відповідних змін до їх статутів. Таке співвідношення (50% х 50%) державної чи комунальної власності і власності приватних засновників у їх статутних капіталах має зберігатися на весь подальший період розвитку та існування зазначених підприємств і організацій. Такий радикальний захід дозволить суму дивідендів, нараховану на державну чи комунальну частку статутних капіталів підприємств, організацій, спрямовувати до дохідної частини відповідного бюджету під контролем уповноважених керуючих від Фонду державного майна України, що буде справедливим і до населення країни і до олігархів.

Щодо незаконного збагачення і майна, набутого у власність за рахунок коштів невідомого походження (”брудних грошей”). Про те, що держава має щось із цим робити розуміють навіть власники таких “брудних” активів , про що свідчить законопроект №1183 щодо так званого “нульового декларування”, поданий восени 2019 року до Верховної Ради України представниками партії П. Порошенка “Європейська солідарність” (автор Ніна Южаніна). Ці активи – це все, що нажито їх “непосильним трудом”, – хабарі, тіньові доходи, доходи від контрабанди, торгівлі наркотиками, людьми, тобто кошти злочинного походження, що перебувають у володінні у вигляді грошових коштів, валюти, цінних паперів, рухомого і нерухомого майна, об’єктів незавершеного будівництва, часток у капіталі юридичних осіб, інші майнові і нематеріальні активи як в Україні, так і за кордоном. Звичайно, ніхто із їх власників ніяких податків не сплачував. Тож дотримання принципів “соціальної справедливості” і “рівності усіх платників перед законом” вимагає від них сплати відповідних податків, а це 18% податку на доходи фізичних осіб і 1,5% військового збору, який сплачують усі законослухняні громадяни України.

Таке оподаткування цілком можливо провести шляхом так званого “нульового декларування”, коли будь-який платник податків (власник вищезазначених активів) може подати декларацію про доходи і майновий стан, де вкаже всі свої заощадження,

цінності і майно. Після подання такої декларації необхідно буде одноразово (а чи в розстрочку) сплатити податок на доходи 18% і 1,5% військової збір. Саме таким має бути справжнє "нульове декларування" за нашою пропозицією і під суворим контролем відповідних державних органів, що легалізує значну частину нетрудових доходів у країні без притягнення їх власників до кримінальної відповідальності. У той же час законопроект №1183 депутата Н. Южаніної передбачає кілька дуже скромних і аж ніяк не вмотивованих ставок "нульового декларування" – 9 % ,5% та 2,5% від доходу, з чим погодитися ніяк не можна, оскільки це грубо порушує вищезазначені принципи оподаткування та закріплює майнову нерівність громадян перед законом [6; с.19].

На наш погляд, реалізація вищезазначених пропозицій щодо належного застосування передбачених Податковим кодексом України принципів оподаткування (поряд із наведенням належного порядку в митній справі) дозволить мобілізувати до дохідної частини Державного і місцевих бюджетів України значні грошові кошти, що з часом позбавить Україну необхідності в отриманні кредитів Міжнародного валютного фонду і забезпечить належний соціально-економічний розвиток країни за рахунок власних джерел фінансування.

Джерела

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (із змінами і доповненнями).
2. Податковий кодекс України, липень 2010 р. (із змінами і доповненнями). Видання газети "Все про бухгалтерський облік", № 9-10 від 31.01.2018 р.
3. Закон України "Про систему оподаткування" від 25.06.1991 р. № 1251 XII.
4. Податкова система [текст]:навчальний посібник (за заг. ред. Андрущенка В. Л. — К.: "Центр учбової літератури", 2019. — 416 с.
5. Коваль М. І., Назаренко О. М., Коваль О. М., Організація виконання бюджету: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. І. Коваль, О. М. Назаренко, О.М. Коваль. — 2-ге вид., допов. — К. :ДП "Вид. дім "Персонал", 2016. — 374 с.
6. Совершенно секретно. Международный ежемесячник/Украина , № 11/366, ноябрь 2019 г. "Топ -12 налоговых новшеств и инициатив осени 2019 года". — С. 19.

О. І. КОЗАЧЕНКО

канд. юрид. наук, НН ІП МАУП

ЩОДО ЗМІН У ПИТАННЯХ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ШЛЯХОМ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Останньою переломною подією у правовому регулюванні негласного співробітництва стало прийняття у 2012 р. чинного КПК України. На відміну від попереднього періоду, до Кодексу було запроваджено можливість таємного одержання інформації, необхідної для встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження – шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій. В числі іншого, законодавець передбачив право слідчого використовувати ін-

формацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України (ст. 275) [1].

Але законодавчі новації торкнулися не лише запровадження у кримінальний процес можливостей використання негласних методів одержання інформації, а й повноважень слідчого, прокурора, оперативних підрозділів, особливостей їх процесуального статусу та правових відносин між ними. Це створило особливе правове середовище, у якому зараз функціонує інститут негласного співробітництва.

Сьогодні згадані правові механізми та відповідні можливості передбачені лише для оперативних підрозділів і лише на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Тобто, слідчий може реалізувати право, передбачене ст. 275 КПК України, лише у взаємодії з оперативними підрозділами. У таких умовах особливого значення набуває зміст правових відносин між слідчим і оперативними підрозділами, основи якого закладено у ст. 41 КПК України.

Відповідно до ч. 1 зазначеної статті оперативні підрозділи органів Національної поліції України, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Поверхневий аналіз даної норми у сукупності з положенням ст. 275 КПК України може сформувати враження про те, що слідчий (детектив), прокурор мають право дати доручення оперативному підрозділу щодо використання негласного співробітництва. Саме такий підхід застосовано у навчальному посібнику Б. І. Бараненка, О. В. Бочкового, К. А. Гусєвої та інших науковців, а також в деяких інших джерелах. Проте, як слушно зауважує Д. Б Сергєєва, використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційно співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, так само, як і залучення осіб до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, не відповідає сутнісним ознакам негласних слідчих (розшукових) дій [3]. В іншому разі виникла б ситуація, коли одна слідча (розшукова) дія проводиться в ході провадження іншої, як її стадія чи структурний елемент, що є неприпустимим. Ці заходи за своєю природою є забезпечувальними, такими, що покликані сприяти успішному проведенню негласних слідчих (розшукових) дій, під час яких вони використовуються [4].

Частина 2 ст. 41 КПК України встановлює, що під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Позбавивши оперативні підрозділи (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) права проводити процесуальні дії та ініціювати їх проведення, законодавець нічого не зазначив про права оперативних підрозділів використовувати для виконання завдань кримінального провадження власні можливості щодо проведення оперативно-розшуко-

вих заходів, а також заходів забезпечувального характеру (у тому числі, використання негласного співробітництва, використання несправжніх імітаційних засобів).

Водночас, засновуючись на тому, що під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого, він має право і на використання негласного співробітництва.

Отже, негласне співробітництво в межах кримінального провадження оперативний працівник може використовувати з метою забезпечення ефективного проведення дорученої йому слідчим, прокурором негласної слідчої (розшукової) дії.

Поза межами такого доручення використання оперативним працівником негласного співробітництва в межах кримінального провадження буде незаконним.

При цьому, законодавець у ст. 275 КПК України передбачив два варіанти використання негласного співробітництва у кримінальному провадженні:

- по-перше, використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами;
- по-друге, залучення цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у випадках передбачених КПК України.

Проведений нами аналіз положень глави 21 КПК України дозволяє стверджувати, що жодна із статей, які регламентують проведення НСРД, не містить вказівку про можливість залучення до їх проведення на конфіденційній основі "інших осіб", окрім єдиного випадку – ч. 1 ст. 272 КПК України. Дана норма передбачає, що під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування.

Невизначеність у цьому питанні створює проблеми у правоохоронній практиці. Аналізуючи її, М. В. Лотоцький зазначає, що, спираючись на положення ч. 6 ст. 246 КПК України, слідчі, прокурори залучають до проведення негласних слідчих (розшукових) дій "інших осіб". У більшості кримінальних проваджень по обвинуваченню особи за ст. 307 КК України "покупцями" та "продавцями" у такій негласній слідчій дії, як контроль за вчиненням злочину, є "інші особи", тобто особи, які не є штатними працівниками правоохоронних органів. Як правило, це раніше судимі особи, звільнені від кримінальної відповідальності, яким загрожує адміністративне чи кримінальне покарання, особи, які перебувають під адміністративним наглядом. Часто "продавцями/покупцями" наркотичних засобів є особи, які є підозрюваними у кримінальному провадженні. А надання "добровільної" згоди на участь у НСРД супроводжується фізичним і моральним тиском. На думку вченого, залучення таких осіб до участі в НСРД є не тільки протизаконним, а й аморальним [5].

Що стосується "Контролю за вчиненням злочину" (ст. 271 КПК України), зокрема "контрольованої та оперативної закупки", то М. В. Лотоцький зауважує, що в цій статті КПК України не вказано, що до проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії можна залучати "інших осіб", отже вона повинна проводитися штатними працівниками правоохоронного органу. Дослідник доходить висновку, що використання "інших осіб" у НСРД, зокрема оперативній поставці, контрольованій та оперативній закупці, спеціальному слідчому експерименті, імітуванні обстановки злочину та інших НСРД є протизаконним. Здобуті таким чином докази не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень, на них не може посилатися суд при ухваленні судового рішення [5].

Цей висновок підтверджує нашу гіпотезу про те, що залучення "інших осіб" до будь-якої НСРД є незаконним. Але при цьому потрібно враховувати наступні обставини.

По-перше, до категорії "інших осіб", які залучаються до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, окрім осіб, залучених до конфіденційного співробітництва, належать: перекладач; спеціаліст; керівники та представники установ зв'язку; керівники та працівники операторів транспортних телекомунікаційних мереж, керівники та працівники банківської установи) та ін. [6].

По-друге, залучення осіб до багатьох НСРД є реальною необхідністю, а інколи і єдиною можливістю проведення конкретної дії. Так, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, відповідно до положень ст. 267 КПК України з метою встановлення там засобів аудіо-, відеоконтролю часто можливо провести лише через залучення до конфіденційного співробітництва осіб, які мають вільний доступ до відповідного приміщення або можуть відвідати його і перебувати там з дозволу власника або користувача приміщення. Провести контрольоване постачання, контрольовану або оперативну закупку, спеціальний слідчий експеримент часто буває можливим лише через залучення до конфіденційного співробітництва осіб з найближчого соціального оточення збувальників наркотичних засобів, торгівців зброєю та вибухівкою, хабарників, замовників умисних вбивств тощо.

По-третє, не можна погодитися з тим, що у переважній більшості випадків проблема залучення осіб до негласного співробітництва з метою їх участі у проведенні НСРД супроводжується фізичним та моральним тиском з метою одержання "добровільної згоди". Якщо під "фізичним тиском" розуміти насильство або погрози його застосування, то 100 % опитаних нами оперативних працівників та 100 % слідчих ніколи не застосовували такого стимулу для залучення осіб на конфіденційній основі до проведення НСРД, а також не чули про подібні випадки від своїх колег.

З нашого погляду, її не можна розв'язати у спосіб, запропонований М. В. Лотоцьким (використання для проведення НСРД лише штатних працівників оперативних підрозділів, із забороною залучати до цих дій конфідентів) [5]. Двома основними шляхами вирішення окресленої проблеми вважаємо запровадження:

• належного фінансування роботи оперативних підрозділів з негласного співробітництва (за таку пропозицію висловилися 98,4 % опитаних нами оперативних працівників, 81,3 % слідчих).

• законодавчого механізму укладання угоди, за якою обвинуваченому (підозрюваному; особі, яка притягується до адміністративної відповідальності) у разі добровільної згоди на участь у проведенні НСРД гарантується звільнення від покарання чи відповідальності або значне пом'якшення покарання (за таку пропозицію висловилися 88,2 % опитаних нами оперативних працівників, 71,7 % слідчих).

Підбиваючи проміжні підсумки, зазначимо, що сьогодні правове регулювання використання негласного співробітництва в межах кримінального провадження характеризується тим, що згідно з буквою закону (з формально-юридичних позицій):

1. Слідчий особисто не може одержувати (а, відповідно, і використовувати) інформацію від негласних співробітників через відсутність правового механізму його роботи з такими працівниками.

2. Слідчий має право (але не може мати формальних підстав) для використання інформації, одержаної внаслідок конфіденційного співробітництва оперативними підрозділами. Адже він не може дати їм доручення на використання негласного співробітництва через те, що воно не становить змісту окремої НСРД. Відповідно, слідчий не може одержати результати виконання такого доручення.

3. Оперативний підрозділ може використовувати інформацію, одержану від негласних співробітників, лише в межах виконання доручення слідчого на проведення конкретної НСРД.

4. Слідчий та працівники оперативного підрозділу (у разі доручення їм слідчим конкретної НСРД) мають право залучати негласних співробітників до проведення лише однієї НСРД – виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Таким чином сьогодні немає формальних законних підстав для використання у кримінальному провадженні не лише тієї інформації, яку одержують оперативні підрозділи шляхом негласного співробітництва, а й відомостей, одержаних ними в результаті проведення таких оперативно-розшукових заходів, як оперативне опитування, оперативна установка, оперативний огляд, аналітична розвідка. Ці та інші заходи не знайшли аналогів у переліку негласних слідчих розшукових дій. Тобто, слідчий не може дати доручення на їх проведення або застосувати їх самостійно.

Причина такого стану речей полягає в тому, що суб'єкти ОРД юридично позбавлені можливості здійснення оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБ України). На неприпустимість такої ситуації та необхідність її виправлення вказували ряд науковців.

Зокрема, М.А. Погорецький влучно зазначає, що із введенням в дію чинного КПК України ліквідовано інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства. Як наслідок, розширилися можливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування та суду (вплив на свідків і потерпілих шляхом погроз, підкупу тощо) на усіх стадіях кримінального процесу і, особливо, судових, де взагалі відсутні в органів обвинувачення ефективні засоби викриття такої протидії та протистояння їй. Вчений наполягає на вирішенні даної проблеми шляхом внесення відповідних змін і доповнень до чинного КПК України та Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" [7].

Цю думку підтримує В. А. Колесник, який зазначає, що рішення про ліквідацію інституту оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження було поспішним, оскільки потреба в такому супроводженні залишилася і задовольнити її лише наявними негласними слідчими (розшуковими) діями неможливо [8].

Також учений вказує, що під час кримінальних проваджень трапляються випадки, коли потерпілий відмовляється від свідчень через те, що йому заплатили або погрожують розправою. Встановити суб'єктів та обставини такої протидії розслідуванню слідчий, який не має оперативних позицій серед учасників кримінального судочинства (бо це не його завдання), особисто не зможе.

Крім того, запізно нейтралізувати протидію розслідуванню, коли вона вже принесла свої результати. Необхідно якщо не діяти на випередження, то хоча б вчасно покласти край протиправному втручанню в роботу органів досудового розслідування, що неможливо без оперативного супроводження кримінального процесу. Твердження про те, що частину оперативно-розшукових заходів поклали на слідчого і той проводить їх, називаючи негласними слідчими (розшуковими) діями, В. А. Колесник вважає хибним. Адже слідчий не виконує ті завдання, які у зв'язку з розслідуванням злочину ставляться перед оперативними підрозділами. Оперативно-розшукова діяльність в інтересах кримінального провадження як здійснювалася, так і здійснюється. Сьогодні фактично співіснують дві форми пізнання події злочину, що в минулому були врегульовані юридично: процесуальна та оперативна [8] .

Розуміючи необхідність існування інституту оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження, його важливу роль у виконанні завдань боротьби зі злочинністю, представники МВС України постійно намагаються легітимізувати його на рівні підзаконних нормативно-правових актів.

Так, п. 5.1 та 5.2 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень (затверджена Наказом МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700) містили положення, які регламентували супроводження оперативними працівниками кримінального провадження у складі слідчо-оперативних груп з моменту його створення до оголошення судом вироку [9].

Із скасуванням вказаного нормативно-правового акта було введено в дію Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджену Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07 липня 2017 р. № 575 [10]. У цьому документі продовжено спробу легітимізації інституту оперативного супроводження кримінального провадження.

Зокрема, там містяться наступні положення:

• Оперативний супровід досудового розслідування забезпечується з моменту створення слідчо-оперативної групи і до ухвалення судом вироку або постановлення ухвали, які набрали законної сили;

• Працівники оперативного підрозділу, включені до складу слідчо-оперативної групи, самостійно надають слідчому обґрунтовані пропозиції щодо необхідності проведення конкретних слідчих дій та негласних слідчих (розшукових) дій;

• За наявності достовірної інформації про наміри підозрюваного, до якого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, переховуватися від органів досудового розслідування, незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, експерта, спеціаліста у тому самому кримінальному провадженні, вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється, працівник оперативного підрозділу складає мотивований рапорт, який подає слідчому.

Отже, зазначений нормативно-правовий акт надає оперативним підрозділам повноважень, які: по-перше, ширші за ті, що встановлені КПК України (здійснення оперативного супроводження кримінального провадження); по-друге, прямо суперечать йому (в частині ініціювання оперативними працівниками СРД та НСРД).

Визнаючи необхідність запровадження та чіткого нормативно-правового урегулювання інституту оперативного супроводження кримінального провадження, маємо зазначити, що спроби зробити це на рівні підзаконних нормативно-правових актів не можуть бути продуктивними. Адже яким би чином не були сформульовані відповідні положення, не вдасться уникнути їх колізії з нормами КПК України.

Отже, оперативне супроводження кримінального провадження має бути урегульоване на законодавчому рівні. Тому ми вітаємо позиції тих учених, які пропонують внести відповідні зміни до КПК України. Так, А. О. Шишкін пропонує у КПК України закріпити окремою нормою визначення поняття оперативно-розшукового супроводження (забезпечення) процесу досудового розслідування та конкретні повноваження співробітників оперативних підрозділів у цьому напрямі [11].

Але запровадження до КПК України лише визначення оперативного супроводження кримінального провадження буде недостатнім для урегулювання цього інституту у кримінальному процесі. Тому слушною є пропозиція М. Ю. Коника, який

зазначає, що ст. 41 КПК України необхідно доповнити положенням про те, що оперативні підрозділи, за погодженням з прокурором, уповноважені заводити справи оперативного супроводження кримінального провадження. В межах цих справ їм потрібно надати право, за погодженням зі слідчим, використовувати заходи, що за сутністю аналогічні заходам оперативного (ініціативного) пошуку [12]. До таких заходів науковець відносить аналітичну розвідку; оперативно-пошуковий моніторинг з використанням конфіденційного співробітництва; оперативне опитування (у тому числі негласне); оперативну установку; короткочасне спостереження у публічно доступних місцях.

На відміну від цього А. М. Черняк, досліджуючи питання протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну, пропонує закріпити у КПК України перелік заходів оперативного супроводження кримінального провадження, назви яких прямо вказують на їх зміст і не потребують формулювання дефініцій. До таких заходів вчений відносить: опитування осіб за їх згодою; обстеження публічно доступних об'єктів; обстеження публічно недоступних об'єктів за згодою осіб, у розпорядженні (користуванні) яких вони перебувають; збирання публічно доступної інформації з будь-яких джерел; збирання інформації з обмеженим доступом, яка міститься в інформаційних банках даних правоохоронних органів, відповідно до їх компетенції; одержання конфіденційної інформації за згодою осіб, які мають доступ до неї; візуальне спостереження в публічно доступних місцях; короткочасне впровадження в криміногенне середовище; комплексний аналіз інформації, одержаної під час інших заходів оперативного супроводження кримінального провадження та слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, у досудовому розслідуванні конкретного злочину [13] .

Джерела

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.
2. Бараненко Б. І., Бочковий О. В., Гусєва К. А.та ін. Негласні слідчі розшукові дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навч.-практ. посіб. / МВС України, Луган. Держ.ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ:2014
3. Сергєєва Д. Б. Поняття та види слідчих (розшукових) дій за чиним КПК України. Право України. 2013. № 11. С. 182–183.
4. Сергєєва Д. Б. Негласне співробітництво в кримінальному процесі. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 4. С. 52.
5. Лотоцький М. В. Законність залучення "інших осіб" до участі у негласних слідчих (розшукових) діях (контроль за вчиненням злочину). Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право. 2016. № 2(14). С. 225.
6. Смірнова В. Права та обов'язки інших осіб, які залучаються до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 7. С. 170.
7. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 270–277.
8. Колесник В. Негласні слідчі дії для слідчого – "золоте дно", яке адвокат здатен перетворити в пекло. Закон і бізнес. 2014. Вип. № 32–33. 22 серп. URL: http://zib.com.ua/ua/print
9. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14 серп. 2012 р. № 700. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS391.html

10. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2017 р. № 575.
11. Шишкін А. О. Теоретичні та організаційно-тактичні основи оперативно-розшукової діяльності щодо боротьби з одержанням неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2015. С. 149–150.
12. Коник М. Ю. Прокурорський нагляд за документуванням оперативними підрозділами одержання неправомірної вигоди службовою особою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2017. С. 7.
13. Черняк А. М. Теоретичні, правові та праксеологічні проблеми протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну оперативними підрозділами: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2018. С. 30.

Є. С. КОСТЮК
канд. іст. наук, НН ІМВСН МАУП

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПРОВЛАДНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УСРР–УРСР У 20–30-ті рр. ХХ ст.

У процесі побудови тоталітарного політичного режиму впродовж 20–30-х рр. ХХ ст. компартійною владою було сформовано цілу систему громадських об'єднань, які були створені і функціонували в якості знарядь реалізації поставлених нею політичних цілей.

Для того, щоб громадські об'єднання неухильно виконували поставлені компартійної владою завдання та були повністю керованими, як їх організаційна структура, так і соціальний склад мали бути визначені заздалегідь. Відтак компартійні органи ретельно відстежували соціальний склад громадських об'єднань, прагнучи залучати до їхніх лав насамперед представників робітництва та лояльної до правлячого режиму виробничої та науково-технічної інтелігенції. Варто детальніше розглянути ці процеси на прикладі однієї з найбільших груп громадських об'єднань того часу - виробничих громадських об'єднань.

Контроль за умовами членства у громадських об'єднаннях здійснювався за допомогою органів Народного комісаріату внутрішніх справ, які затверджували статути громадських організацій. Основні регулятивні функції зосереджувалися у Центральній міжвідомчій комісії у справах товариств і спілок (МЕКОСО), яка була створена при Народному комісаріаті внутрішніх справ УСРР у 1922 р. Статути тих громадських організацій, умови членства в яких не відповідали "класовій" доктрині більшовицького режиму, просто не реєструвалися. Таким чином, було створено ефективний механізм селекції громадської самодіяльної населення та підпорядкування її інтересам компартійної влади [2, 88-90].

Згідно з директивами ВЦРПС, розробленими на підставі відповідних рішень компартійної влади, членами профспілок не могли бути особи, позбавлені виборчих прав – так звані "позбавленці", а саме, власники, орендарі чи управляючі приватних підприємств; особи, осуджені за кримінальні злочини; служителі релігійних культів;

колишні працівники поліції, жандармерії та охоронного управління часів Російської імперії. Також членами профспілок не могли бути особи, які повністю втратили працездатність і безробітні, які до реєстрації на біржі праці не були членами профспілки; члени артілей, комун і виробничих кооперативів; кустарі-одинаки [1, 25].

Згідно директиви ВЦРПС від 20 липня 1925 р. "Про інженерно-технічні секції професійних спілок", членством в ІТС могли бути охоплені всі члени відповідної профспілки, які працювали на інженерних і відповідальних технічних посадах, за умови того, що вони мали вищу або середню спеціальну технічну освіту. В окремих випадках до лав ІТС могли приймати й тих інженерно-технічних працівників, які не мали відповідної освіти. Зарахування до лав інженерно-технічних секцій здійснювалося місцевими бюро. Рішення про виключення з лав ІТС здійснювалося профспілковими органами після попереднього обговорення місцевим секційним бюро [3, 24-25]. Членами ВУАІ (ВУКАІ) могли бути інженери, які закінчили вищі технічні навчальні заклади, а також особи з середньою технічною освітою, які працювали за інженерними спеціальностями [8, 11-12].

Переважна більшість технічних товариств передбачали членство як фізичних, так і юридичних осіб, тобто, установ і організацій. Статутні положення цих громадських об'єднань не передбачали національних, професійних, освітніх чи кваліфікаційних обмежень умов членства. Останні насамперед передбачали наявність громадянства СРСР, "правоздатності громадянина", сприяння нового члена виконанню завдань, що стояли перед тим чи іншим товариством тощо. Так само, як і у профспілках, членами технічних товариств не могли бути "позбавленці". Основні категорії останніх були перераховані при висвітленні умов членства у професійних спілках. Тобто, обмеження мали насамперед політичний характер і були спрямовані на відсіювання незручних для правлячого режиму громадян, навіть якщо вони мали бажання і достатній рівень знань та кваліфікації для роботи в об'єднанні [10, 8].

В якості типового прикладу можна навести Українську асоціацію робітників-винахідників, керівники якої ретельно відстежували соціальний склад своєї громадської організації. З анкети члена УАРВИН випливає, що Асоціація цікавилася приналежністю кандидата у її члени до КП(б)У та до профспілок. Також в анкеті була графа про соціальне та майнове становище кандидата на вступ до і після більшовицького перевороту 1917 року, про походження, рідну мову, сімейний стан й освіту. Соціальне походження та рід діяльності до більшовицького перевороту ретельно відстежувалися, очевидно, згідно з прямими вказівками компартійних органів, з метою недопущення до лав УАРВИН "класово чужих елементів". Така політика компартійної влади, якій змушене було слідувати згадане громадське об'єднання, призводила до того, що значна кількість талановитих, ініціативних людей не могла реалізувати свій потенціал у його лавах. [6, 4].

Подібна ситуація не була характерною лише для Асоціації винахідників, вона була типовою для всіх громадських об'єднань того часу. Атмосфера пошуку "класових ворогів" пронизувала собою все комуністичне суспільство, зокрема й всі громадські об'єднання, суттєво обмежуючи а то й зводячи нанівець їхній креативний потенціал.

Варто відзначити, що до лав УАРВИН наприкінці 1920-х рр. приймали лише тих осіб, які вже мали наявні винаходи та вдосконалення, а ті робітники, винаходи яких знаходилися у стадії розробки, до Асоціації не приймалися [5, 52]. Прийом нових членів до Української асоціації робітників-винахідників здійснювався за рекомендаціями тих осіб, які вже були членами цього громадського об'єднання [4, 36]. Юридичними членами технічних і науково-технічних товариств могли бути всі бажаючі державні установи та громадські об'єднання [7, 7-8].

Науково-технічні товариства УСРР-УРСР консолідували у своїх лавах насамперед представників науково-технічної інтелігенції: викладачів вищих технічних навчальних закладів, працівників науково-дослідних інститутів. Знову ж таки, це мали лояльні до комуністичного режиму науковці, не "позбавленці" і не "ненадійні елементи" [9, 15].

Підсумовуючи характеристику системи громадських об'єднань УСРР – УРСР, варто відзначити, що специфіка її побудови та функціонування була зумовлена виняткова інтересами правлячого режиму. Визначивши громадські організації в якості "передавальних пасів" від владних органів до населення, компартійне керівництво жорстко регламентувало умови їх створення та діяльності. У таких умовах можливість реальної громадської ініціативи було гранично мінімізовано.

Умови членства у громадських об'єднаннях були спрямовані на недопущення до лав останніх "позбавленців" та інших "класово ворожих елементів", на створення стерильного соціального середовища для виховання "нової радянської людини", беззастережно відданої тоталітарному режиму. Саме тому компартійні функціонери активно закликали керівництво громадських організацій залучати до своїх лав саме робітничу молодь, яка легко піддавалася ідеологічній обробці.

Джерела

1. Боярский Я. Членский билет профессионального союза. – М. : Книгоиздательство ВЦСПС, 1929. – 38 с.
2. Журба М.А. Етнонаціональні та міжнародні аспекти діяльності громадських об'єднань українського села (20 – 30 рр. XX ст.). – К. : Науковий світ, 2002. – 499 с.
3. Сборник инструкций и положений. – Свердловск : Издание Уралпрофсовета, 1926. – 38 с.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (надалі – ЦДАВО України), ф. 2344, оп. 1, спр. 6.
5. ЦДАВО України, ф. 2344, оп. 1, спр. 11.
6. ЦДАВО України, ф. 2344, оп. 1, спр. 20.
7. ЦДАВО України, ф. 2344, оп. 1, спр. 160.
8. ЦДАВО України, ф. 2605, оп. 1, спр. 16.
9. ЦДАВО України, ф. 2605, оп. 3, спр. 288.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 20, спр. 2230.

Т. О. КОСТЮК

канд. політ. наук, доц., НН ІМВСН ПрАТ "ВНЗ "МАУП"

ПРОЦЕСИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ В СВІТЛІ СУЧАСНОЇ ФАЗИ ЄВРОТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Сьогодні Європа опинилась перед багатьма викликами та загрозами. До загальних проблем, що стосуються кожного, відносяться питання кліматичних змін, тероризму, підтримання миру, інформаційних війн, гендерної рівності, економічні та соціальні виклики доби. Не менш серйозними є галузеві загрози, наприклад в сфері державного управління, в тому, що стосується збереження соцієтальних та гуманіс-

тичних цінностей, майбутнього вищої освіти, розвитку здібностей та перспектив працевлаштування. Тотальна транснаціоналізація значно впливає на "традиційні" функції держави, національна держава втрачає монополію на політичні та управлінські рішення, здатність контролювати власну економіку стає значно обмеженою. Таке поняття, як "національна держава", все активніше стає архаїчним, правлячі групи втрачають елементи національної ідентичності, оскільки їх політична ідея не корелюється з очікуваннями і потребами нації. Подібні тенденції створюють передумови для появи нової (транснаціональної) конфігурації влади, яка призводить до ерозії політичної суб'єктності держави та передає деякі її функції наднаціональним, недержавним органам. Транснаціональний компонент сьогодні присутній у всіх сферах суспільного життя, і його руйнівні та загрозливі тенденції в одній галузі можуть виявитись корисними та прогресивними в іншій в результаті свідомого та зрілого адміністрування. Європа вже давно іде цим шляхом, поки Україна тільки на нього стала. Наша країна страждає від нестачі кваліфікованих політиків, освітян, менеджерів, державних управлінців, керівників в усіх сферах суспільно-політичного життя; відсутність волі до прийняття та впровадження прогресивного європейського досвіду у вихованні нового покоління з дотриманням суспільних цінностей відбувається одночасно з потребую реалізовувати транснаціональні задачі. Державна політика України постійно спрямована на досягнення європейських стандартів. Ми глибоко переконані, що запорукою правильних рішень на найвищому державному рівні є якісна професійна підготовка політиків, управлінців та керівників стратегічних секторів публічного адміністрування. Це і формує потребу активного впровадження в Україні дієвих програм транскордонного співробітництва, які спрямовані на активізацію міжнародної академічної мобільності та є частиною всеохоплюючої стратегії інтернаціоналізації вищої освіти.

За статистикою, академічна кредитна мобільність за програмою ЄС Еразмус+ є найпоширенішою в європейських країнах та Україні. Для українських здобувачів вищої освіти, професорсько-викладацького складу та дослідників програми наукових стажувань та мобільності Еразмус+ та Горизонт 2020 – це прекрасний ресурс для поширення результатів досліджень та досвіду міжкультурної комунікації. Для країн-членів ЄС зацікавленість полягає не лише в стимулюванні наукових досліджень та вхідної академічної мобільності (як кредитної, так і ступеневої), це і питання створення ресурсних пулів, фінансування будь-якого виду діяльності, які охоплюють ці програми.

В цьому аспекті цікавим видається питання виходу Великобританії зі складу ЄС (Brexit). Окрім політичних та економічних наслідків ця подія має неабияке значення і для освітньої та науково-дослідної сфери ЄС, а відтак – і для організації навчання за програмами вхідної академічної мобільності до Великобританії. З цією метою академічним спільнотам держав-учасниць та партнерів програм ЄС Еразмус+ та Горизонт 2020 варто лобіювати питання утримання Великобританії в європейських програмах фінансування наукових досліджень та мобільності студентів в політичних та урядових колах шляхом тиску на переговорні групи. На наше глибоке переконання, на шляху переговорів виникне ряд питань, зокрема: чи повинна Великобританія брати участь у всіх або лише деяких областях наукових та освітніх програм ЄС? Як слід розраховувати фінансові внески? Яка процедура узгодження правил між Великобританією та ЄС, наприклад, щодо мобільності дослідників та студентів була б швидкою та ефективною (адже прецеденту немає)?

Питання фізичної присутності Великобританії в європейських програмах наукових досліджень та академічної мобільності може набути виключно фінансово-еко-

номічного характеру доцільності з розрахунку видатків та надходжень, проте варто постійно акцентувати увагу на тому, що цінності освіти, знання, компетентності та навички не вимірюються у грошовому еквіваленті, а їх прирощення у якісному форматі необхідне для сталого розвитку людства, підтвердженням чого є багаторічні зусилля всієї світової спільноти для розвитку програм наукового стажування, співробітництва та мобільності в усьому світі. З цієї причини, стратегічною метою керівних органів ЄС, органів державного управління країн-членів ЄС та очільників профільних керуючих органів сектору університетської освіти, науки та досліджень є повне приєднання Великобританії до програми фінансування досліджень в рамках Горизонт 2020 та принаймні напряму КА 1 (107) програми Еразмус+, особливо в частині академічна мобільності студентів.

Формат нових відносин з Великобританією повинен враховувати амбітні плани ЄС щодо зміцнення Європейського дослідницького простору, а також формування Європейського простору освіти, частиною якого Великобританія обов'язково повинна бути, адже її потенціал для проведення трансформаційних досліджень, розвитку освіти та інновацій є унікальним завдяки великій кількості великих науко-орієнтованих університетів з різними культурними контекстами та традиціями в широкому географічному контексті.

Таким чином, беручи до уваги безпрецедентний процес дезінтеграції в ЄС та орієнтуючись на можливу започатковану тенденцію, а також з огляду на те, що європейський регіон має унікальний досвід тотального об'єднання всіх компонентів освітньої, культурної та науково-дослідної діяльності на підставі спільних програм розвитку та багатосторонньої міжнародної системи фінансування через дослідницькі програми ЄС, варто актуалізувати питання цінностей в освіті та соцієтальних цінностей на загал. Очевидним є факт, що Великобританія є цінною частиною успіху стратегії розвитку ЄС в освітньо-науковій сфері: вона має найвищі результати досліджень, є лідером у галузі нових технологій і є найпопулярнішим напрямком для вихідної студентської мобільності, причому ступеневої більше, ніж кредитної. Безсумнівно, Європа значно втратить, якщо Великобританія відокремиться не лише в політико-адміністративному плані, а Великобританія постраждає, якщо опиниться осторонь загального процесу розвитку освіти та науки для перетворення ЄС на глобальний центр досліджень та освіти. Ні США, ні Китай не можуть запропонувати альтернативи Великобританії. Тому перед законодавчими і виконавчими органами ЄС стоїть завдання виробити правильну політику відносин з Великобританією як вже фактично не членом ЄС, відмінну від загальноприйнятої практики побудови відносин з іншими країнами-не членами, для збереження цінностей університетської освіти, утримання багаторічного курсу розвитку Єдиного європейського простору вищої освіти, впровадження інновацій та розвитку інтернаціоналізації вищої освіти.

Г. Р. КРЕТ
канд. юрид. наук, доц., суддя Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, м. Київ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ДОКАЗІВ ДЛЯ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ДОСТОВІРНОСТІ ЧИ НЕДОСТОВІРНОСТІ ІНШИХ ДОКАЗІВ ЯК МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ ФОРМУВАННЯ НАЛЕЖНИХ ДОКАЗІВ

Вагому роль у розвитку вітчизняної моделі належності доказів як їх процесуальної властивості відіграє Європейський Суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), у практиці якого напрацьовані міжнародні стандарти формування належних доказів. Одним із таких стандартів виступає забезпечення використання доказів для підтвердження достовірності чи недостовірності інших доказів.

Вказаний стандарт формування належних доказів міститься у низці рішень ЄСПЛ, присвячених встановленню факту дотримання національними судами права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифікованої Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР (далі – Європейська конвенція від 04.11.1950 р.) [1]. При цьому Суд відзначає, що у змагальному процесі повинні досліджуватися не лише докази, які безпосередньо стосуються фактів цієї справи, але й інші докази, які можуть стосуватися допустимості, достовірності та повноти перших (п. 200 рішення від 11.12.2008 р. у справі "Mirilashvili v. Russia") [2].

З урахуванням обставин конкретних справ, ЄСПЛ звертає увагу на потребу у застосуванні національними судами стандарту "забезпечення використання доказів для підтвердження достовірності чи недостовірності інших доказів" у декількох аспектах.

По-перше, ЄСПЛ вказує на необхідність його використання задля забезпечення права обвинуваченого подавати під час судового розгляду докази, спрямовані на спростування достовірності показань свідків обвинувачення, та у разі недотримання національними судами цього права констатує порушення п. п. 1 і 3d ст. 1 Європейської конвенції від 04.11.1950 р. Так, у рішенні від 24.11.1986 р. у справі "Unterpertinger v. Austria" Суд відзначає, що у цій справі поліція взяла показання у пані Unterpertinger як підозрюваної у зв'язку з інцидентом, що стався 14.08.1979 р., і згодом – як у позивачки у зв'язку з інцидентом, що стався 09.09.1979 р.; у пані Tappeiner поліція брала показання як в особи, причетної до першого інциденту. Відмовившись давати показання у суді, вони позбавили заявника можливості допитати цих свідків чи домогтися їх допиту стосовно їх показань. Хоча він мав змогу подати свої зауваження безперешкодно під час слухання справи у суді, апеляційний суд відмовився прийняти показання, якими він хотів піддати сумніву достовірність показань його колишньої дружини і падчерки... Із рішення від 04.06.1980 р. вбачається, що апеляційний суд визнав заявника винуватим головним чином на підставі показань пані Unterpertinger і пані Tappeiner, наданих ними поліції. Апеляційний суд кваліфікував ці показання не просто як інформацію, а як докази правдивості об-

винувальних заяв цих жінок на той час. Потрібно зазначити, що саме апеляційний суд мав оцінити подані матеріали, а також належність показань, які обвинувачений намагався долучити до справи: незважаючи на це, пана Unterpertinger було визнано винуватим на підставі показань, стосовно яких його право на захист було значно обмеженим. З огляду на це, заявник не здійснив свого права на справедливий судовий розгляд і було допущено порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, взятого у поєднанні з принципами, закладеними у п. 3d цієї статті (п. п. 32 і 33 вказаного рішення) [3].

По-друге, ЄСПЛ відзначає потребу у застосуванні стандарту "забезпечення використання доказів для підтвердження достовірності чи недостовірності інших доказів" з метою забезпечення права сторін на ознайомлення з доказами, наявними у розпорядженні національних судів під час здійснення кримінального провадження, та у разі недотримання цього права, зокрема стосовно обвинуваченого, констатує порушення п. 1 ст. 1 Європейської конвенції від 04.11.1950 р. Зокрема, у рішенні від 22.03.2005 р. у справі "M.S. v. Finland" Суд зауважує, що зміст листа від 26.11.1996 р. не був повідомлений жодній із сторін кримінального провадження, тобто ні заявнику, ні прокурору. Встановити порушення рівності сторін у цій ситуації неможливо, оскільки жодна сторона не була поставлена у невигідне становище відносно протилежної... Проте, концепція справедливого судового розгляду також загалом передбачає право учасників процесу знати зміст і висловлювати свої коментарі щодо доказів чи зауважень, наданих з метою вплинути на рішення суду... Зміст листа від 26.11.1996 р. був безпосередньо пов'язаний з питанням про достовірність свідка, що становило важливий елемент позиції захисту заявника в апеляційному суді. Справді, показання колишньої дружини заявника було не єдиним засобом доказування можливості вчинення заявником діянь, в яких його обвинувачено. Проте лист від 26.11.1996 р., будучи пов'язаним з попередніми показаннями колишньої дружини заявника, мав окреме значення, оскільки він, зрозуміло, був здатний вплинути на рішення апеляційного суду... Правильно вирішити, чи заслуговує лист від 26.11.1996 р. на їх зауваження, могли тільки безпосередньо самі сторони... Суд вважає, що повага до права на справедливий судовий розгляд, гарантованого п. 1 ст. 6 Конвенції, вимагала, щоб заявника повідомили про те, що апеляційний суд одержав листа колишньої дружини заявника від 26.11.1996 р., і щоб він отримав можливість висловити щодо нього свої зауваження. Отже, було допущено порушення п. 1 ст. 6 Конвенції (п. п. 31 – 37 вказаного рішення) [4].

По-третє, ЄСПЛ вказує на необхідність використання досліджуваного стандарту задля забезпечення права обвинуваченого на ознайомлення з доказами, поданими стороною обвинувачення, зокрема у частині відмови у відкритті секретних матеріалів, яка береться ЄСПЛ до уваги під час оцінки справедливості судового розгляду у цілому у ході встановлення факту порушення п. п. 1 і 3d ст. 1 Європейської конвенції від 04.11.1950 р. Так, у рішенні від 11.12.2008 р. у справі "Mirilashvili v. Russia" ЄСПЛ наголошує, що матеріали, приховані від захисту, не містять інформації про події 07-08.08.2000 р. Вони швидше стосуються того, яким чином були отримані прямі докази проти заявника (аудіозаписи). Тим не менше, це не робить їх менш актуальними... Суд також відзначає, що військовий суд відмовився розкрити матеріали, які мають відношення до санкціонування прослуховування телефонних розмов, оскільки вони були пов'язані з оперативно-розшуковою діяльністю поліції. Ні національні суди, ні Уряд не стверджували, що матеріали, які вимагалися захистом, були недоречними або неважливими для прийняття рішення у справі, а також не можна апріорі виключити, що ці матеріали могли б бути корисними захисту, який, відповідно, мав законну заінтересованість в їх розкритті. Суд відзначає, що важливим моментом у висновках національного суду було те, що розглядувані матеріали були пов'яза-

ні з оперативно-розшуковою діяльністю, і, як такі, не могли бути відкриті захисту. Вбачається, що суд не проаналізував, чи можуть ці матеріали бути певним чином корисними для цілей захисту, та чи зможе їх відкриття, хоча б потенційно, спричинити шкоду певному суспільному інтересу. Рішення суду було основане на типі матеріалів (матеріали, які стосуються оперативно-розшукової діяльності), а не на аналізі їх змісту... З урахуванням вищевикладеного, Суд доходить висновку, що процес ухвалення рішення містив у собі серйозні недоліки... Іншими словами, Суд робить висновок, що рішення про відмову у відкритті матеріалів, пов'язаних з операцією з прослуховування, не супроводжувалося адекватними процесуальними гарантіями, і, крім того, не було достатньо обґрунтованим. Суд візьме до уваги цей аспект справи під час аналізу загальної справедливості судового розгляду (п. п. 200-209 рішення від 11.12.2008 р. у справі "Mirilashvili v. Russia") [2].

Підсумовуючи викладене, потрібно вказати, що забезпечення використання доказів для підтвердження достовірності чи недостовірності інших доказів як міжнародний стандарт формування належних доказів на сьогодні знайшов широке використання у практиці ЄСПЛ. Незважаючи на ситуативне використання цього стандарту доказування у низці справ, Суд сформував концептуальний підхід, відповідно до якого національні суди повинні визнавати належними доказами не лише докази, які безпосередньо стосуються фактичних обставин конкретної справи, але й інші докази, що можуть стосуватися їх допустимості, достовірності та повноти. У цьому аспекті саме національні суди, із позиції ЄСПЛ, зобов'язані забезпечити використання сторонами кримінального провадження доказів для підтвердження достовірності чи недостовірності доказів, які безпосередньо стосуються фактичних обставин конкретної справи.

Джерела

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Case of Mirilashvili v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 11 December 2008. URL: https://www.legal-tools.org/doc/0e491f/pdf/
3. Case of Unterpertinger v. Austria: Judgment of the European Court of Human Rights from 24 November 1986. URL: https://www.legal-tools.org/doc/adb0ea/pdf/
4. Case of M.S. v. Finland: Judgment of the European Court of Human Rights from 22 March 2005. URL: http://echr.ketse.com/doc/46601.99-en-20050322/view/

О. Н. ЛЕБЕДЬ

канд филол. наук, доц., зав. каф. иностранных языков, ХГАУ, г. Херсон

КОМБИНИРОВАННОЕ ПРАВОВОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА И ОБЩЕСТВА

Украинское государство в условиях активизации евроинтеграционных процессов разрабатывает собственные стратегии взаимодействия правового государства и общества в условиях верховенства права. Тем не менее, опыт других стран представ-

ляет собой интерес для теоретического и практического усовершенствования взаимовлияния общества и государства. С подобной точки зрения, мнение зарубежных исследователей представляет собой научный интерес для отечественных учёных.

Цель данного доклада — рассмотреть правовое государство и государственно-общественную синергию с точки зрения сравнительной политики в трудах европейских исследователей.

Вследствие анализа сконцентрированного на государстве и сфокусированного на способности государства управлять и регулировать, главным фокусом развития исследований в последние десятилетия стала государственно-общественная синергия. Многочисленные документальные анализы, описывающие позитивно-суммированные отношения, которые могут быть организованы государством показывают, что государство не может быть "всемогущим демиургом" независимо создающим тропинки для национального развития потому, что требуется наличие социальной встроенности в контроль его участия, деятельности и наличие передового опыта общественных групп [1, 59].

Государственно-общественные отношения могут быть любыми, тем не менее синергичными. Часто, по мнению М. Лэнга и Д. Рушмейера, наблюдается результат взаимного уничтожения государства и общества или деспотического контроля одного другим. В то время как существуют государственные учреждения, основанные на праве, наблюдаются и такие, которые характеризуются исключительно внутренними правилами.

Правовые учреждения обеспечивают отношения синергии между государством и обществом с помощью двух направлений. Первое: законное право, оформляющее координационную способность как государства, так и общества. Синергия, в этом отношении, включает в себя коллаборацию, которая позволяет группам комбинировать свои ресурсы и попытки взаимного преимущества; тем не менее зависит от мобилизационной способности государства и социальных игроков. Вследствие этого бюрократическая организация усиливает возможность координации государственного действия, и как результат происходит регулирование социальных отношений основанное на праве, что улучшает функционирование рынков, формальных организаций и ассоциаций внутри общества. Правовые нормы повышают государственно-общественную синергию [1, 59].

Право чётко влияет на государственно-общественную синергию для формализации отношений и обеспечения соблюдения норм взаимодействия, которое распространяется на частные, местные сообщества [1, 60].

Активные отношения между государством и обществом позволяют общественным деятелям предъявлять требования к государству довольно продолжительно, иногда это содействует ответной реакции государства и помогает предотвращению установления "железного закона олигархии" [1, 60]. Таким образом, в то время, как легальные правила обеспечивают государственно-общественные отношения, последние помогают установить государственную эффективность. В равной степени важно совмещение отношений между государством и обществом, что также осуществляет развитие процессов, позволяющих разнообразным игрокам совмещать информацию с источниками и коллективными действиями. В процессе всего этого становится возможным исследование сравнительных координационных преимуществ для взаимодействия. В указанном процессе создаётся возможность эксплуатации сравнительной координации преимуществ для взаимной выгоды. Таким образом, посредством сотрудничества трансформации информации и ресурсов, государство и социальные игроки могут приносить большую пользу, чем одна коор-

динационная структура. Ученые акцентируют на трех типах структурной синергии существуют: рыночно-бюрократической, бюрократическо-ассоциативной и ассоциативно-рыночной.

Рыночно-бюрократическая синергия характеризуется суммой позитивных отношений между государством и экономическими игроками, обеспечивающими развитие эксплуатацией государственного центрального контроля и постоянство проведения экономического производства, рыночной способности "дисциплинировать продуктивность и улучшать большее число индивидуальностей" [1, 61]. Растущее пространство работ влечет за собой экономическое развитие, которое зависит от комбинации бюрократических и рыночных структур.

Бюрократическо-ассоциативная синергия, в целом — это позитивные отношения между государством и местными ассоциациями, увеличивающими ресурсность и значимость государства, адаптацию, участие и низкую необходимость расходов локальных групп. Некоторые анализы государственно-общественной синергии определяют наличие сети отношений между государством и локальным ассоциациями, распространяющими развитие локального уровня [1, 61].

Ассоциативно-рыночная синергия — это основанные на праве институции, обеспечивающие развитие общества созданием возможной синергии рынка и ассоциативных структур. Рынки и ассоциации часто приводят к позитивным в сумме преимуществам: от использования возможностей организаций или ассоциаций к коллективному показу и направлению действия входящих в них членов, подобно способности рынков к расширению эффективности продукции. Некоторые аналитики рыночного развития третьего мира отмечают, что рынки полагаются на ассоциативные и бюрократические структуры для объединения ресурсов и взаимного мониторинга [1, 61].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что комбинированное правовое взаимодействие государства и общества влечёт за собой эффект увеличения продуктивности каждого отдельно взятого компонента в полученной системе, что особенно важно для развития аграрного сектора нашего государства.

Источники

1. Lange M., Rueschemer D. State and Development Historical Antecedent of Stagnation and Advance. Political Evolution and Institutional Change. Springer, 2005. — 269 p.

Ю. П. ЛІСОВСЬКА

канд. юрид. наук, доц. каф. адміністративного, фінансового та банківського права, НН ІП МАУП

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕЙРОБІОЛІНГВІСТИКИ: ЗАГРОЗИ ТА ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ

У сучасних умовах інформаційних нанотехнологій актуального значення набуває нейробіолінгвістика як всебічно складна наука. Як відомо із біомедицини, у виробленні білка значну роль відіграють синтетичні бактерії, оскільки сам білок як скла-

дова продуктів харчування сприяє довголіттю людини. Згідно даним Міжнародної організації з питань продовольства та аграрної продукції при ООН значна кількість людства не отримує від продуктів харчування необхідної кількості білка, що викликає таку тяжку хворобу як квашіокор [1, с.247]. У процесі харчування білки підлягають гідролізу до амінокислот, які і всмоктуються в кров. Одним із шляхів виробленя білка є введення в рослинну їжу синтетичних амінокислот завдяки необхідним бактеріям. Поряд із цим вирощують нові сорти рослин, що містять гени, відповідальні за синтез недостатніх амінокислот, які певною мірою сприяють посиленню імунної системи людського організму, оскільки виконують функцію транслокації як ферментного носія.

При цьому згідно з міжнародними професійними стандартами будь-яке медичне втручання, в тому числі з метою досліджень нейробіомозку, має здійснюватись з дотриманням професійних норм і обов'язків, та відповідних правил професійної поведінки.

При такому здійсненні медичного втручання має застосовуватися встановлене міжнародними стандартами загальне правило про те, що таке втручання може здійснюватись лише після отримання добровільної згоди від заінтересованої особи. Тобто умова про інформовану згоду пацієнта має бути застосована без будь-яких застережень. При наявних умов така особа отримує заздалегідь належну інформацію про мету і характер втручання, а також про його наслідки та ризик, оскільки заінтересована особа вільна в будь-який момент відмовитись від наданої згоди.

Доцільно зосередити увагу також і на необхідності уніфікації термінології у цій сфері, оскільки у законодавстві передбачено численні терміни і не з'ясовано, чи однакові поняття вони позначають. Це, зокрема, клінічне випробування, медичні досліди, медико-біологічні досліди, медико-біологічні експерименти [3, с.234].

Адже міжнародні стандарти передбачають і захист осіб, які страждають на психічні розлади. Особа, яка страждає на відповідний психічний розлад, згідно з міжнародними стандартами, може бути піддана без її згоди медичному втручанню, проте лише такому, що спрямоване на лікування цього розладу, і лише тоді, коли відсутність лікування може завдати серйозної шкоди її здоров'ю. При цьому має бути дотримано передбачені законом умови захисту, в тому числі процедуру нагляду, контролю та подання апеляцій. Саме таких осіб використовували в клініках різних країн світу для проведення медичних експериментів. Для упередження подібних дій вважається за потрібне передбачити в законі профілактичні заходи і належну систему зовнішнього нейробіолінгвістичнго моніторингу, із залученням фахівців різних закладів та спеціальної моніторингової служби.

Якщо через надзвичайну ситуацію не може бути отримана інформована згода пацієнта, може негайно здійснюватись будь-яке втручання, що є необхідним для покращення стану здоров'я заінтересованої особи, але не для експерименту.

У разі, якщо на момент медичного втручання пацієнт не в змозі висловити свою волю, однак є в установленому порядку оформлене розпорядження про можливість медичного втручання щодо цієї особи, то за наявності у медичного закладу чи працівника такого підтвердження враховуються висловлені раніше пацієнтом побажання стосовно нейробіолінгвістичного втручання. Проте міжнародні стандарти попереджають про обережне поводження при дослідах та експериментах із геномом людини. Окремо варто зазначити, що втручання з метою модифікації геному людини може здійснюватись лише в профілактичних, діагностичних або терапевтичних цілях, і лише за умови, що воно не спрямоване на зміну феномену нащадків. Забороняється будь-яка форма дискримінації щодо особи за ознакою її генетичної спадковості.

У національному законодавстві також слід передбачити проведення прогностичних тестів на наявність генетичного захворювання або генетичної здатності до певного захворювання лише в медичних цілях або для наукових медичних досліджень і за умови відповідної консультації спеціаліста-генетика.

Конвенція забороняє використання допоміжних медичних технологій для вибору статі дитини, яка має народитись, за винятком випадків, коли це робиться задля уникнення серйозних спадкових захворювань, пов'язаних зі статтю [2].

Отже, при визначенні відповідальності за шкоду, заподіяну особі при проведенні над нею дослідів або експерименту, слід виходити з того, що основним безпосереднім об'єктом злочину є в цих випадках життя або здоров'я особи, а додатковим обов'язковим об'єктом такого злочину має бути порядок проведення дослідів над людиною. Об'єктивна сторона такого злочину характеризуватиметься: діями у вигляді незаконного проведення нейробіолінгвістичного дослідження над людиною, що зможе призвести до непередбачуваних наслідків для життя і здоров'я людини. Контроль над цими питаннями мають здійснювати відповідні спецслужби.

З огляду на вимоги міжнародно-правових актів з нейробіомедичних питань, пов'язаних із виготовленням, виробництвом, реалізацією та обігом лікарських засобів, пріоритетом мають бути інтереси пацієнта, які полягають у забезпеченні доступних ліків з доведеною терапевтичною ефективністю та безпекою. Саме тому конкуренція фармацевтичних компаній має бути спрямована не у бік отримання значних прибутків за будь-яку ціну, а у бік забезпечення якості та доступності продукції як головного критерію сучасного людиноцентризму.

Зокрема, при надходженні лікарських засобів будь-якого виробництва в обіг, контроль їх якості здійснює Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками. Саме цей орган відповідає за якість ліків, що надходять на ринок України протягом п'яти років після їх державної реєстрації. Відповідно до чинного законодавства при виявленні неякісної продукції органи державного контролю зобов'язані вилучити її з обігу. У разі виявлення бракованої продукції, яка може певним чином вплинути на здоров'я людини (для ін'єкційних форм – однієї серії, для інших лікарських форм, що безпосередньо не контактують із кров'ю – трьох серій), органи державного контролю зобов'язані вжити заходів не тільки для вилучення цих ліків, а й для припинення дії реєстраційного посвідчення [3,с.242].

Таким чином, варто створити національну моніторингову службу, яка б могла стати складовою європейської та світової моніторингової служби з метою контролю за застосуванням лікарських засобів та їх побічною дією, а також щодо морально-психічної адекватності та необхідних форм і ступеня девіантної поведінки у відношенні юридичних і фізичних осіб.

Джерела

1. Химическая энциклопедия. Гл. ред. И.Л. Кнуянц. Изд. "Советская энциклопедия". – Т. 1. – М. – 1988. – 623 с.
2. Конвенція про захист прав та гідності людини у зв'язку із застосуванням біології і медицини: Конвенція про права людини та біомедицину". Електронний ресурс. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334
3. Третьякова В.Г. Правове регулювання біоетичних проблем у контексті застосування міжнародних та європейських стандартів. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – 304 с.
4. Подоляка А. М., Лісовська Ю. П., Лісовський П. М. Нейробіолінгвістика: загрози та правовий захист. Навч. посбник. – К.: Вид-во "Кондор", 2018. – 287с.

Ф. М. МЕДВІДЬ
д-р наук в галузі політол., канд. філос. наук, проф. МКА, НН ІП МАУП

В. А. КУТУЗОВ
магістрант, НН ІП МАУП

В. В. ШЕЛЕНГОВСЬКИЙ
магістрант НН ІП МАУП

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА: ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ

Категорія "правова культура" розкриває взаємозв'язок культури і права, являє собою систему ідеальних правових форм: правових зразків, ідеалів та цінностей [1, с.13] та характеризує якісний стан правової системи. В процесі історичного розвитку підходи до визначення правової культури змінювалися, тому в юридичній науці питання визначення правової культури оцінюється як складне і надзвичайно дискусійне [6, с.21]. Основу єдності правової системи і правової культури забезпечує єдність правової норми і реальної поведінки, що і забезпечує соціальну ефективність права [8, с.5].

Продуктивним є, на наш погляд, підхід, що правову культуру слід розглядати як характеристику якісного стану правового життя суспільства, що характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, право застосовної практики, законності і правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини [7, с. 640 –663]. Правова культура як невід'ємна частина загальної культури народу, виступає, по суті, відображенням його рівня розвитку та менталітету. Вона обумовлює відповідні знання громадянами певних норм законодавства, порядку його реалізації, уміння користуватися даними знаннями при застосуванні норм права, їх виконанні. Розрізняють правову культуру суспільства, в ціло¬му, правову культуру особистості та професійну правову культуру юристів. Право¬ва культура особистості, будучи компонентом правової культури суспільства, виражає ступінь і характер розвитку суспільства, так чи інакше забезпечує соціалізацію особистості та правомірну діяльність особи [2, с. 6].

Важливим складником правової культури, політико-правової культури виступає антикорупційна політико-правова культура, крізь призму якої, на думку фахівців, вартує розглядати проблему толерантності до антикорупційних чи корупційних цінностей. Хоч в Україні і відсутнє цілісне розуміння антикорупційної культури, потреба у ній не заперечується ні владою, ні суспільством в контексті розуміння важливості превентивних заходів протидії політичній корупції.

На думку фахівців, стратегія формування новітньої демократичної антикорупціїної культури, хоч і вкраплена в низку нормативних актів антикорупційного спрямування, однак ще не дістала цілісного правового закріплення, що актуалізує питання пошуку сучасного бачення культури протидії політичній корупції у вітчизняній політиці.

На наш погляд, антикорупційну культуру вартує розглядати як структурний елемент політико-правової культури, а не вузько політичної або правової культури, бо політична і правова культура, на справедливе спостереження В.І. Кушнарьова, ви-

ступають як дві форми культури, які взаємо перетинаються у розумінні політичної корупції як неправомірного використання суб'єктами політичного процесу з корисливих мотивів ресурсів влади в позасуспільних інтересах. В силу цього аналіз корупційних практик у політиці як протиправних діянь неможливий без синтезу політичної і правової компоненти[3, с.330 – 331;4, с.2024].

Антикорупційна політико-правова культура може виступати характеристикою як індивідуальних, так і колективних соціальних суб'єктів, що фіксує параметри їх політичної свідомості, політичної активності щодо політичної корупції (протидія, байдужість або толерування її як антикультура). Від рівня, змістової наповненості антикорупційної культури найперше залежить поширеність корупційних практик у політиці на всіх її рівнях. Формування системи антикорупційних цінностей у політиці зумовлює максимальне звуження сфери корупційної антикультури, що базується на завуальованому схваленні або безпосередній залученості до корупційних практик у політичному процесі.

Цей різновид культури на ріні індивіда відображає ступінь і характер розвитку його особистості, що виражається у поведінці як суб'єкта політики. Його можна оцінювати за кількома критеріями: схильність до законослухняності, рівень політичної активності загалом, готовність протидіяти проявам політичної культури тощо. Антикорупційна політико-правова культура особи виступає не просто як прагнення вибудовувати свою поведінку відповідно до правових норм, а й готовністю призупинити правопорушення у перебігу політичного процесу, якщо вони пов'язані з корупцією. Можна сказати, що свідченням певного рівня антикорупційної політико-правової культури виступають: персональне утримання від корупційних дій у політиці; протидія корупційним практикам як результат розуміння, у чому проявляється корупційна компонента, та готовність оприлюднити факт зловживань.

Антикорупційна політико-правова культура є показником того, наскільки глибоко укорінені у суспільстві прогресивні демократичні політичні цінності. В силу цього вона виконує ряд функцій [3, с.332; 5, с. 101-105]: регулятивну, так як уможливлює порівняння поведінки політичних акторів із вимогами антикорупційного законодавства; пізнавальну, бо сприяє осмисленню політичними акторами корупційних явищ у політичному процесі; ця функція дозволяє зрозуміти першопричини появи корупційних проявів у політиці); моделювання – слугує засобом формування відповідної моделі антикорупційної поведінки; відбувається створення певної моделі антикорупційної поведінки суб'єкта політики, яка відповідає правовим нормам; виховну (підвищення свідомості суб'єктів політики); захисну (охорона антикорупційних політичних цінностей); прогностичну (сприяє передбаченню можливих варіантів поведінки суб'єктів політики за ситуацій, які можуть зумовити політичну корупцію); комунікативну (забезпечує ідейно-політичний зв'язок громадянина з іншими елементами політичної системи в частині запобігання корупційним практикам у політиці).

Отже, антикорупційна політико-правова культура як сукупність ціннісних установок, спрямованих на неприйнятність толерування корупційних практик у політиці та характеристики індивідуальних і колективних соціальних суб'єктів, яка виражає політичну свідомість, політичну діяльність щодо політичної корупції, в Україні проходить стадію розвитку і становлення.

Джерела

1. Ганзенко О. Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави в Україні. Автореф. дис. ... канд..юрид.наук. – Запоріжжя, 2002.

2. Грищенко А.В. Правовий закон: питання теорії і практики в Україні. Автореф. дис. ... канд.. юрид. наук. – К., 2003.
3. Кушнарьов І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація: монографія. – Київ: Вид-во "Юридична думка", 2018. – 408 с.
4. Медвідь Ф.М., Мельниченко Я.Б., Твердохліб А.І. Ціннісні основи права: сучасні підходи // International Scientife Confererence "Innovative research of legal regulation of public administration": Cjnference Proceedings, June 16-17, 2017. – Lublin, Republic of Poland, 2017.- С.20 – 24.
5. Медвідь Ф.М., Мельниченко Я.Б., Твердохліб А.І. Корупція в Україні: причини поширення та нормативно-правові механізми протидії // Збірник Міжнародної науково-практичної конференції "Антикорупційна діяльність в Україні", 9 грудня 2016. – К.: МАУП, 2016.- С.101-105.
6. Менюк О. Правова культура в умовах розбудови незалежної України: поняття, структура // Право України. – 2001. - №4.
7. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т.- Т.1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред.М.В. Цвіка, О.В. Петришина.- Х.: Право, 2008.- 728 с.
8. Шемшученко Ю.С. Теоретичні засади взаємодії права і культури // Право і культура: теорія і практика: міжнародна наукова конференція. – К.: МП "Леся", 1997.

Ф. М. МЕДВІДЬ
д-р наук в галузі політ., канд. філос. наук, проф. МКА, НН ІП МАУП

М. В. УРБАНСЬКИЙ
магістрант НН ІП МАУП

П. М. ДАВИДЮК
магістрант, НН ІП МАУП

НАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Аксіологічна проблематика як в українській філософії, так у філософії права зокрема, формує цілий спектр концепцій теоретичного рівня та ставиться питання про інтеграцію, синтез цих теоретичних побудов і створення єдиної теорії цінностей[8, с.314-380]. Категорія цінності у філософії, філософії права входить до числа основних. Адже цінності відіграють принципову роль у людському житті. Становлячи певний спосіб буття людини у світі, спосіб її ставлення до світу, складаючи сенс усього простору душі індивіда і надаючи йому цілісності, вони стають чинниками, через які люди відчувають себе людьми, мірилом людського у людині й виражаються у думках, діях, усій поведінці. Цінності розглядаються нами як механізми змістовного утримання та вкорінення людини у світі, що виконують такі важливі функції: 1) пов'язують між собою часові виміри життя людини, формують уявлення про майбутнє як світ нових можливостей; 2) виділяють у просторі життя людини значущі елементи не лише реального, але і належного; 3) задають граничні рамки

соціокультурної активності людини через системи пріоритетів, оцінок, сенсів; 4) будують складні та багаторівневі системи ціннісних орієнтацій або відношень; 5) вносять метафізичний вимір у життя людини, дають можливість оцінити, побачити себе з точки зору вічності [1, с. 223-226; 7, с.14].

У процесі аналізу співвідношення понять цінності та корисності все виразніше виступав їхній зв'язок з поняттями потреб і інтересів. Потреби й інтереси традиційно поділяють на матеріальні та духовні.Ми схиляємося до тієї точки зору, що стосовно людини потреби являють собою, по-перше, стимули людської діяльності і, по-друге, свого роду суспільні відносини, в тому розумінні, що вони не існують поза суб'єктом, який має соціальну природу [3, с. 211]. Дане положення є справедливим і щодо інтересів.Потреби та інтереси між собою тісно пов'язані. Виникнення потреби є початковим етапом формування інтересу. Дійсно, інтерес можна розглядати як об'єктивно зумовлений мотив діяльності суб'єкта (окремої людини, соціальної спільноти), який складається з усвідомлення ним власної потреби та з'ясування умов і засобів її задоволення. Одночасно слід мати на увазі й відмінності між ними, які можуть трактуватися по-різному. На наш погляд, слід віддати перевагу такому критерію відмінностей, як їхня спрямованість. Для потреби об'єктом слугує насамперед предмет її задоволення як такий, у той час як для інтересу – соціальні відносини, установи, інститути, що відіграють визначальну роль у життєдіяльності даної соціальної спільноти. Ми включаємо "інтерес" до нашого понятійного апарату, коли беремо предмет задоволення потреби у широкому соціальному контексті, розглядаємо пов'язані з ним суспільні відносини [5, с.2-4, 6-8].

Цінності треба розглядати, на наш погляд, як похідні від людських інтересів; це більш висока порівняно з потребами й інтересами категорія. Свого роду синтетичний погляд на філософське тлумачення цінностей пропонує А.Г. Здравомислов. "Цінності, – пише він, – це інтереси, які відособилися в ході розвитку самої історії завдяки поділу праці в сфері духовного виробництва. Але предметами цих інтересів, що відособилися, ...виступає певний духовний зміст, який полягає в особливій концентрації почуттів і думок і який втілився у зразках прекрасного, істинного, доброго, шляхетного" [4, с. 160]. Тут на перший план виступає те, що відповідає уявленню про призначення людини та її гідність. З такого погляду світ цінностей – це насамперед світ культури, сфера духовної діяльності, моральної свідомості людини. Вона набула широкого визнання лише на сучасному етапі філософського осмислення природи цінності.

Розглянутий вище підхід до висвітлення змісту категорії цінностей через його зв'язок з поняттями потреб та інтересів не можна вважати єдино можливим. При такому підході розкриваються переважно онтологічні основи цінностей. З гносеологічного погляду всю багатоманітність цінностей поділяють на два типи – предметні та суб'єктні. "Предметні" та "суб'єктні" цінності виступають, так би мовити, двома протилежностями, що доповнюють одна одну [6, с. 59-61].Найвищою цінністю-метою, самоцінністю є людина як особистість, колектив, суспільство, людство [2, с. 72-79]. Її визнання виявляється у піклуванні людини та гуманістично налаштованого суспільства про всебічний розвиток індивіда як універсальної самоцінної істоти, виявлення і розвиток його сутнісних сил, про поступ людства, одним із фундаментальних критеріїв якого все більшою мірою стають загальнолюдські цінності.

Отже, філософсько-правове розуміння природи національних цінностей-інтересів — цілей складає тріаду основних рушійних сил системи забезпечення національної безпеки держави.

Джерела

1. Дарморіз О. Нація, національна культура та проблема толерантності // Толерантність як соціально-культурний феномен: світоглядно-методологічний аспект: колективна монографія / [Ф.С. Бацевич, С.Л. Грабовська, О.В. Дарморіз та ін.] за заг. ред. док. філос.наук, проф. В.П.Мельника. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2012. – С.222-239.
2. Дністрянський С. Загальна наука права і політики. Том. І. –Львів: Вид-во Українського католицького університету, 2019. – 428 с.
3. Журавльов А.А. Потреба як суперечність // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – №№ 9–10. – С. 211–222.
4. Здравомыслов А. Г. Потребности. Интересы. Ценности. – М.: Политиздат, 1986. – 221 с.
5. Медвидь Ф.М. Национальный интерес и его классовая основа в умовияхкапитализма и социализма. Автор.дис. ... канд.филос.наук. - Львов, 1985.-18 с.
6. Медвідь Ф.М., Курчина Т.О., Твердохліб А.І. Гуманітарна безпека Української держави: сучасні виклики // Оптимізм і песимізм: амбівалентність українського соціуму в духовному і матеріальному вимірах: матеріали XVI науково- практичної конференції. – К. : ВНЗ "Національна академія управління", 2018. - С.59-61.
7. Мельниченко Я.Б. Право як цінність: філософсько-правовий аналіз. Автореф. Дис. ... докт.філос. в галузі права. – К.: МАУП, 2018. – 24 с.
8. Наука і цінності людського буття: кол.мон./ за заг.ред. В.П. Мельника. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2015. – 452 с.

О. М. МІХАТУЛІНА

проф. каф. цивільного та господарського права, НН ВІП МАУП

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ТА НАГЛЯД ЗА ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТА ЗАСОБИ ДЕРЖАВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Зважаючи на основні риси державного регулювання господарської діяльності, воно є попередньою стадією реалізації економічної політики й має державно-політичний характер, а саме: у сфері господарювання держава здійснює довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну соціальну політику, спрямовану на реалізацію й оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення загалом.

Контроль як правова форма державного управління економікою регулюється Господарським кодексом (ст. 19 визначає основні засади державного контролю та нагляду за господарською діяльністю, в тому числі його напрямами (сфери): [2]

• Збереження та витрачання коштів і матеріальних цінностей суб'єктами господарських відносин — за станом і достовірністю бухгалтерського обліку та звітності;

• Фінансових, кредитних відносин, валютного регулювання та податкових відносин — за додержанням суб'єктами господарювання кредитних зобов'язань перед державою і розрахункової дисципліни, додержанням вимог валютного законодавства, податкової дисципліни;

• Цін і ціноутворення — з питань додержання суб'єктами господарювання державних цін на продукцію, роботи і послуги;

• Монополізму та конкуренції — з питань додержання антимонопольно-конкурентного законодавства;

• Земельних відносин — використанням і охороною земель; водних відносин і лісового господарства — за використанням та охороною вод і лісів, відтворенням водних ресурсів і лісів;

• Виробництва і праці — за безпекою виробництва і праці, додержанням законодавства про працю; за пожежною, екологічною, санітарно-гігієнічною безпекою; за дотриманням стандартів, норм і правил, якими встановлено обов'язкові вимоги щодо умов здійснення господарської діяльності;

• Споживання — за якістю і безпечністю продукції та послуг;

• Зовнішньоекономічної діяльності - з питань технологічної, економічної екологічної та соціальної безпеки.

Ст. 19 ГК України встановлює також гарантії для суб'єктів господарювання при здійсненні державного контролю та нагляду з боку компетентних органів державної влади та їх посадових осіб, встановлюючи умови здійснення інспектування та контролю: на підставі закону; в межах компетенції зазначених органів і посадових осіб; неупередженість об'єктивність, оперативність проведення інспектування (перевірок) з дотриманням прав і законних інтересів суб'єктів господарювання; інформування останніх про результати перевірок (інспектування).

Основні засади здійснення контролю (в тому числі уповноважені на це органи) визначаються відповідними законами від 26.11.1993 р. "Про Антимонопольний комітет України"; від 26.01.1993 р. "Про контрольно-ревізійну службу в Україні"," Про захист прав споживачів" (в редакції Закону від 01.12.2005 р.); зі змінами №286 від 12.11.2019р. "Про відповідальність підприємств, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування"; від 17.05.2001 р. "Про стандартизацію" та ін.

Порядок проведення контролю (в тому числі перевірок) регулюються підзаконними нормативно-правовими актами, в тому числі відомчими - тих центральних органів державної влади, до сфери діяльності яких належить суб'єкт господарювання та/або складу компетенції якого входить контроль за дотриманням положень відповідної гілки (інституту) господарського чи іншого законодавства про захист економічної конкуренції: затв. Розпорядження АМК України від 25.12.2001 р. № 182-р; Про затвердження Правил проведення перевірок діяльності елементів та саморегулівних організацій на ринку цінних паперів: рішення ДКЦГІФР від 08.07.2003 р. № 302 та ін.)

Від форм державного управління економікою слід відрізняти методи державного управління економікою.

Органи державної влади і посадові особи, що уповноважені здійснювати державний контроль і державний нагляд за господарською діяльністю, їх статус, загальні умови і порядок здійснення контролю і нагляду визначаються відповідними законами України Незаконне втручання і перешкодження господарській діяльності суб'єктів господарювання з боку органів державної влади їх посадової осіб при здійсненні ними державного контролю та нагляду забороняється.

Органи державної влади і посадові особи зобов'язані здійснювати інспектування та перевірки діяльності суб'єктів господарювання неупереджено, об'єктивно і оперативно, дотримуючись вимог законодавства, поважаючи права і закони інтереси суб'єктів господарювання.

Суб'єкт господарювання має право на одержання інформації про результати інспектування і перевірок його діяльності не пізніше як за тридцять днів після їх закін-

чення, якщо інше не передбачено законом. Дії та рішення державних органів контролю та нагляду, а також їх посадових осіб, які здійснювали Інспектування і перевірку, можуть бути оскаржені суб'єктом господарювання у встановленому законодавством порядку.

Загальні засади державного регулювання захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів визначені у ст. 20 ПСУ де зазначається, що держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів. Кожний суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів. До способів захисту належать такі:

- Визнання наявності або відсутності прав;
- Визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемляють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом;
- Відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання;
- Принципи дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення;
- Припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення;
- Присудження до виконання обов'язку в натурі;
- Відшкодування збитків;
- Застосування штрафних санкцій;
- Застосування оперативно-господарських санкцій;
- Застосування адміністративно-господарських санкцій;
- Встановлення, зміни і припинення господарських правовідносин;
- Інші передбачені законом способи.

Порядок захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів визначається ГКУ та законами України "Про захист прав споживачів", "Про стандартизацію", "Про захист економічної конкуренції", "Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини та ін.

Джерела

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141).
2. Господарський кодекс України (Відомості Верховної Ради Україниии(ВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144).
3. Закон України "Про звернення громадян" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 47, ст. 1256).
4. Закон України "Про Антимонопольний комітет України" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 50, Ст. 472).
5. Закон України "Про захист від економічної конкуренції" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 12, ст. 64).
6. Закон України " Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 31-32, Ст. 263).
7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та Захисту споживачів".

І. М. НАЙДЬОНОВ
канд. пед. наук, проф. каф. менеджменту, НН ІМЕФ МАУП

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ ПРИ НАДАННІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Проблема інновацій характерна для будь-якої професійної діяльності людини тому природно вона стає предметом вивчення, аналізу і впровадження. Щодо інновацій в освіті, можна покластися на відомого китайського мислителя Конфуція, який відмічав, що тільки той може бути вчителем хто осягає нове, плекаючи старе. В той же час відомо, що самі по собі інновації не виникають. Це — результат наукових пошуків, передового досвіду окремих фахівців і цілих колективів. Розгляд проблем даного освітнього процесу не може бути стихійним, він потребує управління, і розглядається в системі двох технологічних напрямків: перший — інноваційна технологія, методика управління процесом пошуку освітніх інновацій; другий — впровадження інновацій в систему надання освітніх послуг.

Загалом, питання сутності та особливостей управління освітніми інноваційними процесами висвітлені в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: О.В. Волошина, І.Д. Дичківська, О.А. Дубасенюк, П. Друкер, М.І. Дяченко, М.Ф. Головатий, Л.В. Козак, Коломінський, М. Н. Курко, М.Дж. Мол, Л.Е. Орбан-Лембрик, І.П. Підласий, О.В. Петрунько, Є.О. Романенко, С.О. Сисоєва, І. В. Федулова, Г. Хеймела, В.А. Сластенін, М. Портер, Г.В. Щокін інші. Матеріали дослідження науковців розкривають поняття та соціально-правові проблеми управління інноваційною діяльністю в закладах освіти, підходи до класифікації, особливостей процесу їх реалізації, значення для ефективного розвитку освіти.

Але, насамперед, до самого терміну “освітня інновація” науковці підходять не адекватно. Дехто вважає інновацію: як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове; як новий, або певний засіб (нові ідеї, методи, методики, технології, програми тощо); як ширше за змістом поняття — “інновації”, які означають комплекс елементів чи окремі елементи освітнього процесу, предметом якого є новація після того як вона прийнята до реалізації та розповсюдження і набуває нової якості [2; 4; 6].

Узагальнюючи можна визначити, що інновація (з лат. in — в, novus — новий, оновлення, зміна) в освіті — це введення нового в освітню галузь, в організацію надання освітніх послуг закладами освіти, в цілі, зміст методи і форми цілісного освітнього процесу. Поняття “інноваційне” та “традиційне навчання”, а також ідея їх альтернативності були запропоновані групою вчених у доповіді Римському клубу в 1978 році. Факти неадекватності принципів і методів традиційного навчання вимогам сучасного суспільства до особистості та розвитку її пізнавальних можливостей в змісті доповіді, привернула увагу світової наукової спільноти. Доповідь викликала значний резонанс в освітньому середовищі, що стало поштовхом до розробки і упровадження в педагогічний процес вищих навчальних закладів інноваційних дидактичних технологій [6].

Психолого-педагогічні аспекти впровадження освітніх інновацій розглядається сучасними дослідниками як предмет управлінської діяльності, в якому засобами планування, організації, керівництва й контролю здійснюється процес надання

освітніх послуг. Розробка і засвоєння новизни забезпечується цілеспрямованість та організованість діяльності освітнього колективу закладу щодо нарощення його освітнього потенціалу, підвищення рівня використання і, як наслідок, отримання якісно нових освітніх результатів. Хоча на цьому шляху ще є багато прогалин.

На думку науковців (В.Є. Лепский, М.І.Найдьонов, О.В. Петрунько, П.Д. Фролов В.І. Худяков, ін.) в управлінні освітнім інноваційним процесом його суб'єктам бракує: 1) розуміння головних, стратегічних цілей освітніх інновацій (які передбачають зміни не тільки в навчальному процесі, а насамперед у свідомості педагогічної спільноти, викладачів, студентів); 2) технологічної компетентності для використання інновацій у власній професійній діяльності (розвиток технологій стрімко випереджає розвиток можливостей з їх упровадження); 3) психологічної готовності до інноваційних змін.

Узагальнюючи і прогнозуючи можна визначити, що впровадження освітніх інновацій здійснюється на суттєво змістовній основі групи наступних причин: системного характеру (причини мета рівня, які зумовлені соціально-політичною і соціокультурною ситуацією та тотальним браком ресурсів, у т.ч. інноваційних); концептуально-методологічні (зумовлені неналежним рівнем рефлексивного аналізу сучасної ситуації суспільного розвитку); соціально-психологічні (пов'язані між особовою: діловою комунікацією, діяльністю і самопочуттям суб'єктів в освітньому просторі).

З огляду на сказане, ефективне управління впровадженням інновацій в процесу надання освітніх послуг передбачає наступні технологічні етапи, які можна застосувати, на основі психолого-педагогічних досліджень:

По-перше, управління образом інновацій, когнітивною та емоційною сферою суб'єктів освітнього процесу. А саме: активація інтересу, розширення знань і уявлень про інновацію, її цілі і вигоди, створення мотиваційної готовності до застосування нового. Підтверджується науковими дослідженнями (О.М. Плющ, Д.О. Фішкін, П.Д.Фролов).

По-друге, управління рефлексіями на основі зворотного зв'язку і спрямованості на активацію індивідуальної і колективної рефлексії учасників інноваційного освітнього процесу. що є необхідною умовою підтримки балансу між інноваційними змінами і традиціями, в т.ч. національними засадами вітчизняної системи освіти (В.Г. Кремень, В.Є.Лепський, М.І.Найдьонов).

Третє, управління поведінкою, в т.ч. участю реципієнтів в інноваційних змінах, що передбачає застосування: а) інтервенційних технологій, або технологій активного соціального втручання; б) технологій конструювання соціальних мереж, які створюють якісно нові соціальні мережі і якісно нові можливості для ефективної комунікації; в) "фонових" технологій (С.М.Іванченко, О.В. Петрунько, П.Д.Фролов).

Четверте, управління емоційно-почуттєвим фоном сприймання тої чи тої інновації (негативне чи позитивне ставлення, або співпрацювати з авторами і виконавцями в напрямі реалізації інновації — О.В. Петрунько).

Аналіз проведених досліджень свідчить про перешкоди на шляху утвердження та впровадження інновацій в освітній організації. Суттєву сторону серед них мають: недемократичність процесу впровадження інновації, авторитаризм, нав'язування; не прогнозованість процесу, що створює когнітивний дисонанс, активує поведінку уникання інновації; не реалістичність і несучасність, що зменшує колективну підтримку; неналежні ресурсна й організаційна база, що зменшує довіру до інновації; технократизм, копіювання зарубіжного досвіду, інше.

На шляху до нововведень названі перешкоди, створюють відповідні психологічні бар'єри. Серед них суттєвими є наступні: деяке відчуття некомпетентності суб'єктів

інновації; прив'язаність до сформованих навичок, звичок, традицій; ідилії задоволення своєю діяльністю; страх збільшення психофізіологічного навантаження; невпевненість в отриманні відповідної матеріальної і моральної компен¬сації; страх зниження винагород після нововведення (зарплата, посада, соціальний статус); сумнівів або невіра у можливості інших використати інновацію тощо.

В процесі дослідження науковцями обґрунтовані відповідні методи, засоби їх подолання, на шляху впровадження інновацій. Важливими серед них на нашу думку, суттєве місце займають: просвіта та поінформованість співробітників освітнього закладу; участь і залучення колективу освітньої організації до обговорення нововведень; допомога та підтримка керівництва закладу освіти; переговори та угоди із суб'єктами освітянських інновацій.

На основі проведених досліджень позитивних та негативних сторін впровадження інновацій в закладах освіти, психологічних бар'єрів та шляхів їх номінізації, можна визначити основні технологічні напрямки по реалізації:

По-перше, це – донесення до широкого загалу колективу закладу освіти, громадськості та безпосередніх її адресатів інформації про інновацію, її завдання, цілі й очікувані результати. Головний критерій ефективності цих заходів – інформованість про інновацію, про її цілі, завдання і зиски.

По-друге – практичне залучення цільових аудиторій до інноваційного освітнього процесу, тобто створення ситуації взаємодії між його суб'єктами, умов для збагачення і розвитку колективної рефлексії через формування громадської думки щодо інновації. Формами можуть бути: науково-практичні семінари, диспути, громадські дискусії і педагогічні слухання різного рівня, ділові ігри, фокус-групи, соціально-психологічні тренінги, тренінг рефлексивної поведінки, інші.

Третє – налагодження зворотного зв'язку (діалогу) між агентами, виконавцями та адресатами інновації, тобто зондування громадської думки, комунікаційний аудит, моніторинг змін, моніторинг ставлення тощо.

Четверте – подолання спротиву інноваціям. Головна мета – управління ставленням до інновації, організація видимості широкої її підтримки, переформування негативного ставлення на позитивне.

П'яте – оцінка ефективності інноваційного освітнього процесу і, зокрема, аналіз отриманих результатів (очікуваних і побічних).

Отже, в сучасній управлінській практиці, реалізуються різноманітні підходи до психолого-педагогічних аспектів управління інноваційною діяльністю. Узагальнюючи їх, можна виділити два основних до них підходи: перший — за суб'єктами управління; другий — за орієнтацією на процес або на результат. Їх основна мета — забезпечення умов (кадрових, організаційних, фінансових, інформаційних, технологічних ресурсів; дотримання умов, необхідних для ефективного перебігу інноваційних процесів, сприятлива соціально-психологічна атмосфера, готовності суб'єктів викладання до інноваційної діяльності, подолання опору змінам, ін.) для інноваційної діяльності.

Особливе значення для психолого-педагогічної ефективності управління процесом впровадженням інновацій має наявність мотивації інноваційного потенціалу в адміністрації закладу освіти. На думку науковців (В. А. Караковський, Л.А. Новікова, Н.М. Селіванов ін.) вище керівництво закладу освіти повинно мати водночас із загально-педагогічними та інноваційними психолого-педагогічними рисами, ще й відповідну інноваційну позицію, яка складається з специфічних компонентів: захопленість, позитивне ставлення до нововведень і розуміння їх мети, упевненість у досягненні цілей що сприяє внутрішньому впливу на реалізацію освітніх інновацій та формування зовнішнього іміджу в фунціональному розвитку навчального закладу.

На думку Е.М. Роджерса, Н.І. Лапіна, В.П. Сазонова та ін., важливою умовою для ефективної реалізації освітніх інновацій є здатність навчального закладу до створення позитивного психологічного інноваційного середовища. І.А. Зязюн виокремлює психологію управління інноваційними видами над предметної навчальної діяльності. В.В. Стадова вважає, що поняття "управління змінами" охоплює інновації не тільки в педагогічних технологіях, а й в усіх системах освітньої організації.

У цілому можна стверджувати, що психолого-педагогічні аспекти поняття "управління інноваційними процесами" визначають нову функцію сучасного навчального закладу, необхідність якої обумовлена віяннями часу, потребою своєчасно й адекватно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі. Викладач-менеджер має оволодіти ними не лише на рівні технології, а й глибокого усвідомлення: не передавати знання, а підвести суб'єктів учіння до самостійного прийняття рішення, розв'язання освітньої задачі.

Таким чином, можна підкреслити, що нестабільність і турбулентність освітніх процесів, брак ресурсів в усіх сферах соціально-економічного життя, більш, менш організаційний хаос та дезінтеграція на всіх рівнях функціонування освітнього простору в державі, створюють не завжди сприятливий інноваційний клімат, за якого управління освітніми інновації реалізуються в режимі відсутності належної психолого-педагогічної підтримки і соціально-психологічного гальмування.

Позитивний образ освітніх інновацій і позитивне ставлення до них, ґрунтуються на відповідних уявленнях про даний процес. На формування таких уявлень і мають бути спрямовані управлінські інформаційні та психолого-педагогічні технології впливу. Основна мета впровадження інновацій в освіті це – створення позитивного іміджу освітніх інновацій в загальному процесі здобуття відповідної освіти.

Джерела

1. Волошина О.В. Педагогіка інновацій у вищій школі. Навчально-методичний посібник / О.В. Волошина. – Вінниця: , 2014. – 161 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 3-е вид., допов. Київ, Академвидав. – 2015. – 304 с.
3. Закон України "Про освіту" від 5.09. 2017р.
4. Козак Л. В. Підготовка майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності: монографія / Л. В. Козак; за ред. докт. пед. наук, проф., член-кор. НАПН України С. О. Сисоєвої. – К.: ТОВ "Видавниче підприємство "ЕДЕЛЬВЕЙС", 2014. – 600 с.
5. Курко М. Н. Роль вищої освіти в умовах становлення правової держави / М. Н. Курко // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 224–230 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e - journals /FP/20102/10kmncpd.pdf.
6. Найдьонов І.М. Основи освітянського менеджменту (Ч. І–ІІІ). — К.: ДП. Вид. дім "Персонал" - у друці.
7. Чаплай І.В. Державно-громадська комунікація як об'єкт наукового дослідження в Україні .- Одеса.; 2018.- 386 с.

Т. В. НИЧ
канд. філос. наук доц., НН ІМВСН МАУП

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЙ НА СУСПІЛЬНУ АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ

Зміни, які відбулись наприкінці XX століття і які знаменували перехід до інформаційного суспільства, торкнулись не лише способів передачі інформації та розширення інформаційного простору. Нові інформаційно-комунікаційні технології змінили обличчя багатьох держав, вплинули практично на всі сфери суспільного життя, включаючи соціальну, політичну сфери, торкнулись більшості людей.

Кожна людини по-своєму адаптується до надшвидких технічних змін. І якщо дехто долучається до технологічних винаходів, поступово впускаючи їх в своє життя, а дехто – ледве встигаючи за швидкістю технічних новацій, то молодь сприймає такий mainstream як "природне" середовище, звичайний стан речей. Молодь у віці 18–30 років користується технологіями активніше, ніж будь-яка інша вікова група, швидше втілює їх в життя. Водночас молодь є активною частиною суспільства, а її активність переходить у форму віртуальної комунікації. Така ситуація і проблеми, що її супроводжують, вже стали об'єктом дослідження філософів, психологів, соціологів [4] . Окреслимо деякі з них.

Інтернет сприяє розширенню особистісної свободи людини. Вибір джерел інформації, її відбір формує самоідентифікацію, пошук визначеності своїх життєвих принципів, що для молодої людини особливо важливо.

Зазначені фактори впливають на соціальну активність молоді. Соціальна активність може бути різною і по-різному виявлятись в залежності від того, які цілі переслідує людина і якими мотивами керується.

Серед основних критеріїв соціальної активності, по-перше, можна виділити інтереси, потреби та цінності, на які спрямована активність, а , по-друге, рівень, на якому особистість сприймає дані інтереси, цінності і потреби [3,с.5].

Сприйняття може відбуватись на трьох рівнях: емоційному, на рівні знань та на рівні вольових спрямувань. На емоційному рівні цінності засвоюються поверхово, часто без проникнення в їх сутність, але в яскравій, емоційній формі. На рівні знань глибше і конкретніше засвоюються цінності і потреби. Активність на цьому рівні зовнішньо може бути менш помітною, але ефективнішою і впливовішою. На рівні вольових спрямувань формуються певні соціальні настанови, готовність до дій. На цьому рівні від особистості, як правило, потрібні рішучість, вміння взяти на себе відповідальність, керування певними діями людей, тощо [3,с.6].

За останні десять-п'ятнадцять років Інтернет перетворився з джерела інформації і електронного поштового зв'язку на потужний інструмент масових комунікацій. Масове створення блогів, поширення соціальних мереж культивує нову практику комунікації, в тому числі міжособистісної.

В чому ж переваги соціальних мереж порівняно з іншими мас-медіа і як вони впливають на соціальну активність молоді?

В першу чергу, слід відзначити інтерактивність соцмереж. Інтернет — простір перетворює людину на співучасника подій, пропонує виразити відношення до того, що відбувається через лайкі, репости, клікі. Такий спосіб не потребує великих зусиль,

але створює відчуття приналежності подіям. Слід зазначити, що саме такий мотив є одним з переважаючих в поведінці молодої людини – бути почутим, мати можливість виразити себе, своє ставлення до подій. Водночас, інформація в соцмережах потребує не просто відгуку, а переважно емоційного. Його спричиняють кричущими заголовками, шокуючими повідомленнями, що провокує невиважені, агресивні емоції, а коротка, "кліпова" подача інформації нівелює потребу в розмірковуванні та аналізі.

Крім того, попри анонімність, учасники соціальних мереж не просто приєднуються до тієї чи іншої групи, але поступово поділяють пристрасті і підтримують акції цієї групи. Таким чином, соціальні мережі мають прихований мобілізаційний потенціал, об'єднуючи людей навколо ситуативної проблеми. Інтернет – спільнотам притаманні такі специфічні властивості, як ризомність, відсутність єдиного центру, відсутність інформації про членів групи, самоорганізованість [1]. На даний аспект функціонування соцмереж науковці звернули увагу не так давно, але сучасні світові політичні події підтверджують висновок про мобілізаційний потенціал Інтернет- спільнот [2]. З огляду на переважаючу активність в Інтернет-комунікаціях саме молоді, даний факт заслуговує на подальше більш детальне дослідження.

Джерела

1. Бараш Р. Интернет как средство самоактуализациии революционной самоорганизации // Мониторинг общественного мнения. – № 3 (109). – 2012. – С. 100-110.
2. Девис Р. Сеть политики: влияние Интернета на американскую политическую систему // Актуальные проблемы Европы. Средства массовой информации и демократия в современном мире: Сб. статей и рефератов. М.: РАН ИНИОН, 2002. С. 132-144.
3. Мануйлов Є.М. Соціальна активність молоді: до проблеми розуміння сутності // Вісник національної юр.академії імені Ярослава Мудрого. – 2010. – № 3. – С. 3-11.
4. Харрис Р. Психология массовых коммуникаций. М.: Олма-пресс, 2002. 448 с.

О. В. ОЛІЙНИК

д-р філос. в галузі міжнар. відносин, НН ІМВСН МАУП

ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Питання необхідності реформування правоохоронних органів України набуло актуальності з перших днів незалежності держави. Значні демократичні перетворення відбулись у країнах як колишнього соціалістичного табору, так і Західної Європи. Важливою складовою перетворень стала перебудова правоохоронних систем у служби, головним призначенням яких є надання громадянам і суспільству допомоги та послуг із забезпечення безпеки та правопорядку [1].

Багато країн успішно пройшли або проходять шлях реформування правоохоронних систем, і їх досвід може стати в нагоді під час реформ в Україні. Кожна країна має подолати власний, індивідуальний шлях, а вміння пристосувати іноземний досвід до своїх особливостей значною мірою зумовить кінцевий результат.

Для України, яка обрала курс на євроінтеграцію, дуже важливо вивчати та користуватися позитивним досвідом реформування правоохоронних органів у державах Заходу. Реформаторські закони у сфері поліцейської діяльності були прийняті в Бельгії (1992 р. та 1998 р.), Нідерландах (1993 р.), Великій Британії (1996 р.), Австрії (2002 р.), Португалії (2007 р. та 2009 р.). Ці закони відбивали суспільно-політичні зміни останніх десятиліть і прогрес у демократизації суспільств. Значну роль відіграли розробка і прийняття міжнародних стандартів діяльності правоохоронних органів, зокрема Кодексу ООН поведінки службовців органів правопорядку (1979 р.), Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 "Декларація про поліцію" (1979 р.), Основоположних принципів ООН застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку (1990 р.), Рекомендації Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи (2001 р.), додатком до якої є Європейський кодекс поліцейської етики [2].

Не менш важливим для України є вивчення досвіду (як позитивного, так і негативного) країн, що під час реформ перебували в подібних умовах.

Однією з таких країн може бути Боснія і Герцеговина (БіГ). Поділяємо думку радника з правових питань та експерта з питань кримінальної юстиції в Поліцейській Місії ЄС у БіГ (2003–2011 рр.) В. Жмінька, що для України сьогодні цей досвід може бути досить корисним [1].

По-перше, реформування поліцейських сил там було також обтяжене збройним конфліктом.

По-друге, процес реформування поліції в БіГ відбувався під жорстким контролем і тиском та за активної участі міжнародних сил з підтримання миру, зокрема ОБСЄ та Місії ООН, яку в січні 2003 р. змінила Поліцейська Місія ЄС. Таке акумулювання міжнародних зусиль і досвіду дозволило розробити правове забезпечення реформування правоохоронних органів з максимальним урахуванням міжнародних стандартів і найкращих практик у цій сфері. Це стало важливим чинником трансформації поліції БіГ у децентралізовані, професійні та демократичні структури [1].

Наріжним каменем нинішніх реформ правоохоронних органів є перехід від поліцейських сил до поліцейської служби, яка сприймає громадянське суспільство як партнера та отримувача послуг.

Зміст таких процесів є подібним для всіх демократичних країн і полягає в реалізації трьох малих "д" – демілітаризації, децентралізації, деполітизації правоохоронних органів, що в результаті складає одну велику "Д" – демократизацію [2].

Успіх демократичного реформування правоохоронних органів залежить від наявності таких ключових чинників, як політична воля, солідарність і суспільна підтримка.

Сьогодні за кордоном спостерігаються три моделі управління правоохоронними органами: централізована, децентралізована та комбінована (інтегрована). Централізовану модель системи забезпечення внутрішньої безпеки використовують низка країн континентальної Європи. Ця модель системи забезпечення внутрішньої безпеки функціонує у 2 видах.

До першого з них належать держави, які забезпечують свою внутрішню безпеку тільки силами цивільної поліції: Швеція, Данія, Норвегія, Ірландія, Фінляндія. Для них характерним є невисокий рівень злочинності, відсутність серйозних політичних і соціальних конфліктів, тому вони не потребують спеціальних поліційних формувань збройних сил. До країн другого (основного) виду централізованої моделі належать держави з постійним використанням спеціальних поліцейських формувань – жандармерії: Франція, Іспанія, Італія, Португалія, Бельгія, Голландія, Люксембург.

Для цих країн властива не тільки жорстка централізація діяльності правоохоронних органів, але й традиційне використання національної поліції та жандармерії. Суттєвим недоліком централізованої системи можна назвати те, що поліція переважно зосереджувалась на вирішенні загальнодержавних проблем і недостатньо враховувала інтереси окремих територіальних громад.

Доречно зазначити, що централізована модель управління поліцією тривалий час зберігалась у багатьох постсоціалістичних державах Центральної та Східної Європи. Між тим на сьогоднішній день багато країн Центральної та Східної Європи стають на шлях децентралізації поліцейської діяльності.

Децентралізована модель охорони правопорядку функціонує у країнах із розвинутою демократією (Швейцарія, США, Канада). У сучасній Європі модель децентралізованої поліції, організованої на принципах самоврядування, зберігається лише у Швейцарії [3].

Унікальний досвід децентралізації поліцейської діяльності нагромаджений у Сполучених Штатах Америки.

Комбінована (інтегрована) модель управління поліцією характерна для Великобританії, ФРН, Японії, Нідерландів, де поєднуються ознаки двох вищезгаданих моделей.

Цікавим є досвід Нідерландів. На початок 50-х рр. XX ст. у країні було забезпечено умови для співіснування державної поліції та муніципальної поліції. Підрозділи державної поліції відігравали допоміжну роль у системі охорони громадського порядку. Вони підпорядковувалися міністру юстиції, а питань охорони громадського порядку – вимогам органів місцевого самоврядування [4].

Без сумніву, вивчення досвіду державного управління поліцією зарубіжних країн має практичне значення в аспекті впровадження в діяльність правоохоронних органів України сучасних форм і методів діяльності. Але під час здійснення реформування правоохоронних органів України без сумніву мають враховуватися, насамперед, національні особливості і запозичати із зарубіжного досвіду необхідно лише найефективніші важелі управлінської діяльності, спрямовані на вдосконалення функціонування поліцейських інститутів.

Аналізуючи головні аспекти реформування правоохоронних органів, можна зробити висновок, що незворотність їх демократичних перетворень може бути досягнута лише шляхом докорінних змін у сфері поліцейської ідеології, організаційній структурі, системі управління, законодавчо-правовій базі, функціональних аспектах діяльності поліції і системі демократичного цивільного контролю.

У суспільстві, що динамічно розвивається, трансформація є нескінченним процесом, що потребує своєчасного реагування на зміни. Тому план реформ не повинен бути "жорстким", перебіг його впровадження має постійно аналізуватися та коригуватися з метою забезпечення максимальної ефективності поліції та її адекватності вимогам суспільства, що змінюється.

Джерела

1. Жмінько В. Можливості та обмеження застосування в Україні міжнародного досвіду реформування правоохоронних органів / В. Жмінько // Національна безпека і оборона. – 2015. — № 2-3. – С. 103-108.
2. Статус поліції : міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. – К. : Москаленко О. М., 2013. – 588 с.
3. Філіпповський В.М., Розробка та запровадження системи управління якістю в органах державної статистики України / В. М. Філіповський // Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля – 2011. – № 17(171). – С. 6 – 10.

4. Доценко О. С. Організація управління міліцією громадської безпеки в сучасних умовах: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук / О. С. Доценко: МВС України, Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2003. – 206 с.

Н. Д. ПАЛЬМ

канд. филос. наук, доц. каф. общественных дисциплин и социальной работы УН ИМОСН МАУП

ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЩЕСТВО И ФИЛОСОФСКАЯ КУЛЬТУРА

Значение информации в жизни современного общества трудно переоценить. Вместе с тем, очевидно и то, что изменилось положение и роль человека в мире, его взаимоотношение с природой и техникой, возник "информационный человек" — результат своеобразного коллективного интеллекта обитателей планеты. В то же время, рядом мыслителей высказывается обеспокоенность нынешним положением. Так, например, еще много лет назад, Ортега-и-Гассет высказал тревогу по поводу нынешней информационной цивилизации. По мнению философа, наш век глубоко уверен в своих творческих способностях, но не знает, что ему творить. Являясь хозяином всего мира, он не хозяин самому себе и растерян среди изобилия. Обладая большими средствами, большими знаниями, большей техникой, чем все предыдущие эпохи, наш век ведет себя так, как самый убогий из всех, плывет по течению.

Совершенно очевидно, что современная техногенная цивилизация приносит, по сути, амбивалентные результаты — комфорт, развитие техники, увеличение длительности жизни. Но в то же время активно порождает и новые негативные феномены — глобальный кризис, экологический кризис, ядерное вооружение, терроризм, проблемы личностного характера – нескончаемые депрессии, психические расстройства, зачастую связанные с "уходом в виртуальную реальность" и т. д. Данное противоречие составляет ту проблемную область в философии, которая является основой спора между оптимистами и пессимистами.

Расширение и углубление информационно-коммуникативных технологий радикально меняет структуру общества. Но дело не столько в самих изменениях, сколько в том, что образование новых общественных структур может иметь различные по социальному значению последствия. Человек, в принципе, не может в полном объеме обрабатывать такой огромный информационный массив. К тому же и методы информирования иногда становятся диктаторскими. Они насильственно помещают индивида в некий запрограммированный порядок, понуждающий мыслить автоматически. Таким образом, внутренний (духовный и интеллектуальный) мир человека в информационном обществе серьезно деформируется, а значит и деформируется философия общества. Под прессингом информации индивид постепенно теряет способность к углубленному критическому рассуждению и к возражению. Это в конечном итоге ведет к кризису культуры, который усугубляется социально-экономическим хаосом современной жизни. В этой непростой ситуации человек объективно вынужден искать новые формы самовыражения и иные способы достижения личной

свободы. Именно в такой ситуации актуализируется значение и роль философской культуры, помогающей мыслить своеобразно, не смотря на данный порядок.

Несмотря на то, что мир непосредственного межличностного общения и мир общения виртуального все больше совпадают, стиль мышления не теряет своего значения. Чем больше расширяется информационное поле, тем значительнее актуализируется мысль. Философская интерпретация развития информационного общества органично связана с осмыслением становления ее информационно-коммуникационной фазы. Особенность информационного общества состоит в том, что оно наиболее полно отражает совокупность духовно-интеллектуальных характеристик общества, прежде всего в таких сферах, как философия, социально-экономические устои, морально-политические, религиозно-нравственные, интернациональные воззрения, предполагающие гуманистическую направленность во всех формах и структурах общественной жизни. Однако перспективы развития общества, возникающие благодаря новым информационно-коммуникативным технологиям, которые связанны с повышением творческой насыщенности трудовой сферы, не могут реализоваться автоматически.

Таким образом, философская культура играет важную роль в условиях развития информационного общества, она помогает своеобразно рассуждать, искать новые формы самовыражения и иные способы достижения личной свободы, развивать духовно-нравственное содержание собственной жизни. В контексте вышеизложенного, очевидно, что глубоко усвоенная, осмысленная и прочувствованная философия способна быть орудием не только объяснения и изменения мира, как писал Карл Маркс, но и "путеводной звездой" каждого индивида, особенно в студенческой среде, на пороге ее вступления в сложный и непредсказуемый мир людей и мир вещей XXI века.

В. П. СЛАДКЕВИЧ
канд. екон. наук, проф. МКА, ННІМЕФ МАУП

А. О. ПЕТЕЧЕЛ
магістрант, ННІМЕФ МАУП

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОЛЕКТИВОМ ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

В сучасних медичних закладах люди, як правило, працюють не поодинці, а в складі колективу (сукупності осіб, об'єднаних в силу просторової спільності, діяльності, професії, випадкових обставин і т. п.), яка завжди виступає по відношенню до інших груп як єдине ціле.

Слово "колектив" має латинське походження і перекладається як об'єднаний, соборний. В практиці управління поняття "колектив" вживається, в багатьох значеннях. Це:

- відповідним чином визначений набір, об'єднання людей, які займаються спільною роботою, мають спільні інтереси;

- об'єднання людей, які тимчасово або постійно спільно виконують визначені завдання для досягнення поставленої для них мети, тощо;
- один із найважливіших осередків суспільства, відносно автономна соціальна спільнота, яка організаційно об'єднує людей на основі їх суспільно корисної діяльності [1].

При проведенні дослідження на основі вивчення та аналізу управлінської літератури були узагальнені фактори, які впливають на ефективність діяльності колективу медичного закладу. До них належать:

1. Кількість працівників у колективі. Результати досліджень свідчать, що колектив максимально мотивований, якщо у його складі працюють 5–9 осіб.

У невеликих групах (2–4 осіб) виникає більше складностей із досягненням згоди, багато часу витрачається на з'ясування відносин і точок зору. У великих групах (8–12 осіб і більше) теоретично зростає кількість запропонованих точок зору і можливих варіантів прийняття рішень. Але оскільки у великій групі неможливо приділити достатньо часу і уваги кожному, працівники поводять себе більш стримано, замкнуто, частина з них усувається від активної участі в роботі колективу[2].

2. Важливим фактором ефективності роботи вважається якісний склад колективу медичного закладу. Він значно впливає на ефективність його діяльності й може розглядатися щодо статі, віку, професії, досвіду, особистих якостей, освіти, рівня інтелекту учасників. Люди краще працю¬ва¬тимуть поруч із колегами, які мають однаковий з ними рівень прибутків, освіти, систему поглядів на життя, національність. А коли розбіжності між особистими якостями членів колективу медичного закладу мають приблизно середній рівень, він працює максимально ефективно [5].

3. Просторове розміщення працівників медичного закладу. У кожного з них повинно бути постійне робоче місце. Відсутність чіткості в цьому питанні створює проблеми і конфлікти в міжособистісних відносинах. Кожна людина потребує певної кількості особистої території. Надмірно близьке розташування інших працівників може сприйматися негативно. Варіанти взаємного розташування робочих місць у групі можуть сприяти розвитку і офіційних, і дружніх стосунків.

4. Згуртованість колективу медичного закладу. Це характеристика рівня єдності працівників, узгодженості їх діяльності та міцності стосунків. Учасники згуртованої групи добре мотивовані на колективну роботу, але тільки тоді, якщо цілі групи і організації узгоджені між собою. У згуртова-ному колективі покращуються настрій людей, результати праці, проявляється синергетичний ефект, задоволеність роботою. Проте якщо дружний, згуртований колектив недостатньо обтяжити роботою, він почне розкладатися [4].

5. Групові норми — неписані закони, традиції і правила поведінки, які поступово формуються в колективі медичного закладу. Як правило, вони належать до тих сфер діяльності, які не регламентуються адміністрацією.

Спрямованість групових норм залежить від рівня задоволеності учасників групи своїм становищем — умовами, оплатою праці, відносинами з керівництвом - і може сприяти чи заважати досягненню організаційних цілей.

Учасники колективів повинні дотримуватися групових норм поведінки. Дотримання групових норм працівниками контролюється колективом і підтримується санкціями.

6. Статуси і ролі членів колективу. Статус — це положення, яке працівник займає в системі соціальних відносин колективу. Він визначається досвідом, освітою, обізнаністю, віком, посадою, властивостями характеру, розташуванням робочого місця. Роль — це шаблон поведінки, який очікується від певного статусу. Статуси і ролі

жорстко визначають поведінку працівника в колективі, ще більш жорстко, ніж групові норми.

7. Важливим фактором, який впливає на ефективність роботи колективу медичного закладу, визнається організаційна культура як система найбільш важливих цінностей, правил і норм, що задають людям орієнтири їх поведінки.

8. Стадія формування і розвитку колективу медичного закладу. Фахівці стверджують, що група в своєму розвитку проходить кілька стадій, наприклад формування, психологічного напруження, нормалізації діяльності, розпаду. Відповідно до стадій формується і розвивається мотивація, і для її підтримки необхідні різні дії керівництва [3].

За результатами проведеного дослідження розроблено рекомендації по удосконаленню управління трудовим колективом медичного закладу:

1. З метою удосконалення управління колективом пропонується в структурі медичних закладів замість відділу кадрів створювати сучасну службу управління персоналом. Її головною метою буде забезпечення медичного закладу кадрами, організація їх ефективного використання, професійного та соціального розвитку, методичне та інше забезпечення роботи керівництва по згуртуванню колективу.

2. Організувати розробку і доведення до персоналу Кодексу корпоративної етики лікарів і медичних працівників закладу охорони здоров'я. Кодекс корпоративної етики сприятиме вдосконаленню морально-психологічного клімату колективу медичного закладу. Ознайомлення з кодексом буде проводитися при прийомі на роботу. Прийнятому працівнику (новачку), а також кожному з вже працюючих буде видана брошура з основними витягами з кодексу, а сам кодекс буде знаходитися у вільному доступі в кожному з підрозділів медичного інституту.

3. Сформувати у закладі охорони здоров'я сприятливий морально-психологічний клімат. Проведені дослідження свідчать, що основні фактори, які впливають на формування соціально-психологічного клімату в трудовому колективі кожного підрозділу медичного закладу, наступні: зміст праці та ступінь задоволення нею; умови праці і побуту та задоволеність ними; ступінь задоволення характером міжособистісних стосунків ; стиль керівництва, особистість керівника та задоволеність ними.

4. Для нормального функціонування і згуртування трудового колективу керівництву підрозділів медичного закладу рекомендується періодично проводити збори персоналу, на яких вирішуються загальні, актуальні для всіх проблеми і приймаються рішення.

5. Визначати перед колективом медичного закладу спільні цілі та завдання, які реальні для досягнення, конкретні, збігаються з особистими інтересами кожного. Якщо працівники групи вирішують індивідуальні завдання, колективна мотивація може бути послабленою.

6. Керівництво підрозділів медичного закладу повинно знати особливості неформальних групп у складі трудового колективу, їх лідерів і працювати з ними.

7. Для керівників підрозділів організувати проведення навчальних тренінгів по управлінню колективами підлеглих.

8. Керівники підрозділів закладу охорони здоров'я для більш ефективного управління організаційними конфліктами повинні знати їх природу, сутнісні характеристики: соціальний характер конфлікту як нормального явища, можливість керівництва займатися профілактикою, діагностикою і розв'язанням конфліктів у своїх організаціях.

9. Використовувати вплив організаційної культури на поведінку трудового колективу медичного закладу.

10. Також важливим методом згуртування працівників є формування у колективах медичного закладу позитивного, дружнього ставлення до своїх колег. Цьому сприяє організація корпоративних заходів, на яких співпрацівники можуть краще пізнати один одного, добре провести час та морально відпочити.

Джерела

1. Акіліна О. В., Ільїч Л. М. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. посіб. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: Алерта, 2012. — 820 с.
2. Антонов С. В. Особливості трудових відносин у закладі охорони здоров'я / С. В. Антонов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.medlawcenter.com.ua/ru/publications/77.html
3. Балабанова Л. В. Управління персоналом : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Балабанова Л. В., Сардак О. В. ; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Каф. маркетинг. менедж. — Донецьк : [ДонНУЕТ], 2015. — 524 с.
4. Буковинська М. П. Управління персоналом: підручник / М.П. Буковинська, В.П. Сладкевич. К:– Кондор-Видавництво, 2013. – 704 с.
5. Слиньков В. Н. Управление персоналом: практические рекомендации / В. П. Слиньков. – К.: Алерта, 2014. – 240 с.

В. П. СЛАДКЕВИЧ

канд. екон. наук, проф. МКА, НН ІМЕФ МАУП

С. В. ЖЕЛЯЗО

магістрант, ННІМЕФ МАУП

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ОРГАНАМИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Формування України як правової демократичної держави вимагає радикальної зміни пріоритетів у державній діяльності й принципів та форм відносин між владою і приватними (фізичними та юридичними) особами. Людина, її права та свободи відповідно до Конституції України визнані найвищою соціальною цінністю. Держава не управляє суспільством, а надає йому послуги, а відтак головне завдання сучасної держави полягає саме в наданні приватним особам якісних послуг.

Приватні особи є не прохачами у відносинах з органами влади, а споживачами послуг. Держава в особі публічних суб'єктів (органів державної влади та органів місцевого самоврядування) повинна орієнтуватися на потреби особи, так само як у приватному секторі надавачі послуг орієнтуються на потреби споживача, його запити та очікування.

Тому одним із пріоритетних завдань розвитку державності в Україні є послідовна демократизація відносин органів державної влади та їх посадових осіб з фізичними та юридичними особами, якісне надання адміністративних послуг населенню.

Адміністративні послуги — це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи [3].

Для визнання публічної послуги, наданої органом виконавчої влади, адміністративною вона повинна відповідати таким ознакам:

1) надаватися виключно органом органом виконавчої влади України;
2) являти собою вчинення владних повноважень, дій;
3) надаватися за зверненням фізичної чи юридичної особи;
4) її отримання пов'язане із забезпеченням реалізації прав, свобод та законних інтересів осіб, виконання ними обов'язків;
5) особа-споживач може користуватися результатом послуги на власний розсуд;
6) результатом послуги є виникнення, зміна, припинення прав і обов'язків споживача;
7) результат адміністративної послуги об'єктивується у формі управління;
8) повноваження органу виконавчої влади на надання такої послуги визначено законом, так само як і право заявника на звернення [4].

На сучасному етапі в Україні триває реформування місцевого самоврядування, головним завданням якого є усунення недоліків, що стоять на заваді здійснення ефективної управлінської діяльності, а саме: відсутність належної правової бази щодо розподілу повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування; неузгоджена система адміністративно-територіальних одиниць; несформована фінансово-економічна база органів місцевого самоврядування, яка б дала їм змогу надавати повноцінні адміністративні послуги.

Сучасний вітчизняний механізм надання адміністративних послуг з погляду зручності для приватних осіб характеризується багатьма недоліками об'єктивного і суб'єктивного характеру. Чинний механізм надання адміністративних послуг органами публічної влади потребує серйозного доопрацювання, вироблення нових підходів і їх апробації, співставлення із зарубіжною практикою з метою визначення найбільш оптимального.

З метою вдосконаленню механізму надання адміністративних послуг органами виконавчої влади населенню пропонується виробити критерії оцінки якості надання адміністративних послуг, встановити стандарти надання послуг та визначити систему контролю якості. Крім того, доцільно залучати споживачів до оцінювання якості надання адміністративних послуг, що дозволятиме чіткіше визначати пріоритетні проблеми у сфері надання адміністративних послуг та шляхи їх вирішення.

Критеріями оцінки якості надання адміністративних послуг виконавчими органами влади є показники, які визначають рівень задоволення потреб та інтересів споживачів адміністративних послуг, професійність діяльності органів, що надають адміністративні послуги, які повинні здійснюватися на основі наступних вимог: результативності, своєчасності, доступності, зручності, відкритості, поваги до особи, професійності. Необхідно провести серію навчальних тренінгів для працівників центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП).

Реалізація проекту "Адміністративні послуги: спрощений доступ через пошту" надає можливість для громадян за принципом "єдиного вікна" отримати низку адміністративних послуг через відділення поштового зв'язку. Значно збільшилась кількість відділень Укрпошти, де можна отримати адміністративні послуги, розширився спектр цих послуг. Упровадження проекту дозволить наблизити надання адміністративних послуг до людей, зробити їх отримання більш зручним.

Доцільно запровадження постійного моніторингу виконання органами виконавчої влади вимог Закону України "Про адміністративні послуги" [1], що стане важливим кроком у напрямі посилення контролю за якістю надання адміністративних послуг населенню.

Найпоширенішими джерелами інформації для проведення оцінки якості надання публічних послуг є: статистичні дані публічних органів; результати моніторингів, що проводяться державними структурами щодо оцінювання діяльності публічних органів; аналіз офіційних інтернет-ресурсів публічних органів; результати опитувань одержувачів публічних послуг; здійснення громадського контролю та нагляду за процесом надання адміністративних послуг. Сьогодні процес інтеграції України у світове співтовариство як демократичної, соціальної, правової держави потребує адекватного розуміння сутності, місця й ролі, тенденції розвитку контролю в системі публічного управління.

Найбільш поширеною формою громадського контролю, способом участі громадян і їх об'єднань в управлінні справами публічними справами є звернення в органи публічної влади. Механізм його реалізації встановлений у Законі України "Про звернення громадян" [2]. Згідно зі ст. 5 цього закону звернення може бути надіслане з використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку (електронне звернення). В електронному зверненні також має бути зазначено електронну поштову адресу, на яку заявнику надсилається відповідь, або відомості про інші засоби зв'язку з ним. Застосування електронного цифрового підпису при надсиланні електронного звернення не вимагається. Розгляд звернення, спрямованого у формі електронного документа, здійснюється в тому ж порядку, що і розгляд письмового звернення . Відмінною формою звернення є електронна петиція.

Традиційні методи управління, властиві командно-адміністративному укладу роботи з населенням, сьогодні є не тільки неефективними та застарілими. Їх присутність у практичній діяльності органів державного управління і місцевого самоврядування виступає загрозливим фактором в зв'язку з тим, що прямим чином викликає недовіру і незадоволення владою серед громадськості, є ознакою консерватизму останньої та відсутності реформування і модернізації державного устрою за кращими світовими і європейськими зразками.

У переважній більшості країн світу послуги, що надаються населенню органами центральної влади і місцевого самоврядування, є наріжним каменем формування відносин людини і держави. Тому, з нашої точки зору, вивчення передового зарубіжного досвіду у сфері надання адміністративних послуг є необхідним для його подальшої адаптації при побудові дієвої моделі взаємозв'язків органів влади із українським суспільством.

Джерела

1. Закон України "Про адміністративні послуги" від 12.06.2013 № 327/2013 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// zakon2.rada.gov.ua /laws/show/327/2013
2. Закон України "Про звернення громадян" від 02.10.1996 № 47 // База даних "Законодавство України" / ВР України. – URL: https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/393/96
3. Адміністративні послуги: Посібник / [В. Тимощук]; Швейцарсько-український проект "Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO". – К. : ТОВ "Софія-А". – 2012. – 104 с.
4. Куц Ю. О. Якісні адміністративні послуги – головна умова підвищення довіри населення до органів влади: монографія / Ю. О. Куц, С. В. Краснопьорова та ін. – Х.: ХарРІНАДУ "Магістр", 2006. – 192 с.

О. В. СТОГОВА
канд. політ. наук, доц. СумДУ

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Однією з актуальних реформ для України за весь період існування незалежної держави залишається адміністративно-територіальна реформа, адже законодавчо питання адміністративно-територіального устрою регулюються Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 12 березня 1981 р. "Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР" [1]. Дискусія щодо сутності змін адміністративно-територіального устрою розпочалася ще в 90-х роках XX ст., коли необхідність реформи пояснювали переважно бажанням відійти від радянської жорстко централізованої моделі та побудувати децентралізовану систему влади, яка більш притаманна демократичному типу політичної системи. Прикладом спроби розробки нового закону став розроблений Безсмертним Р. П., Стретовичем В. М., Юхновським І. Р. проект закону "Про адміністративно-територіальний устрій України" та постанова Верховної Ради України від 15 липня 1997 р. про прийняття його в першому читані за основу із дорученням Комітету Верховної Ради України питань державного будівництва, діяльності рад і самоврядування доопрацювати зазначений законопроект з урахуванням пропозицій і зауважень, висловлених при його обговоренні у повторному першому читанні, та внести на розгляд Верховної Ради України на друге читання [2], але цей законопроект не набув статусу закону.

Знову від обговорень до конкретного проекту реформи вдалося перейти 2005 року, коли внаслідок зміни політичного курсу країни, було прийняте рішення про проведення адміністративно-територіальної реформи у стислі терміни (до березня 2006 р.) шляхом укрупнення адміністративно-територіальних одиниць [3]. Головною метою адміністративно-територіальної реформи було проголошено максимальне збільшення та наближення послуг, які можуть надати державні органи влади, органи місцевого самоврядування для громадян. Але проект реформи зустрів неабиякий спротив локальних еліт на рівні районів та областей, що категорично не сприймали ідею об'єднання адміністративно-територіальних одиниць. Центральна влада не проявила достатньої політичної волі для проведення реформи "згори", підтримка "знизу" була відсутня, таким чином реформа згорнулася на етапі проекту.

Наступний етап активізації дискусії щодо зміни адміністративно-територіального устрою припав на 2014 рік, але вже під гаслом децентралізації та створення системи реального місцевого самоврядування на всіх рівнях, а не лише на рівні територіальної громади села, селища або міста [4]. Адже на рівні територіальної громади громадяни України обирають не лише представницький орган — місцеву раду та голову громади, але через них формують виконком, який і здійснює безпосереднє керівництво всіма місцевими справами. Основним недоліком місцевого самоврядування в Україні критики традиційно називали відсутність виконавчих органів місцевого самоврядування на рівні району та області, адже за виконавчими апаратами районних та обласних рад відповідно до ст. 58 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" закріплена функція організаційного забезпечення діяльності

відповідної ради [5]. Органами виконавчої влади на рівні району та області є відповідні державні адміністрації, що обмежує місцеве самоврядування на цих рівнях суто представницькими функціями, які здійснюються через ради.

Паралельно із обговоренням необхідності впровадження виконавчої функції органів місцевого самоврядування на всіх рівнях, а не лише на рівні громади, логічно розпочалася дискусія про здатність місцевого самоврядування виконувати цю функцію, що й призвело до формулювання проблеми спроможних територіальних громад, і, як наслідок, доцільність існування такої кількості дрібних малонаселених районів (всього близько 490 в Україні) [4].

Процес об'єднання територіальних громад, який часто вимагав у тому числі і змін меж населених пунктів і адміністративно-територіальних одиниць знову поставив на порядок денний проблему правового регулювання адміністративно-територіального устрою України. Комітетом з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування було підготовлено та 22.02.2018 р. внесено на розгляд Верховної ради законопроект "Про засади адміністративно-територіального устрою", але 29.08 2019 цей законопроект був відкликаний внаслідок політичних змін у країні.

Замість відкликаного проекту закону на розгляд Верховної ради 24.01.20 р. Кабміном внесений новий проект [6]. Цим законопроектом про засади адміністративно-територіального устрою України у ст. 5 передбачена наявність адміністративно-територіальних одиниць регіонального, субрегіонального, базового та допоміжного рівнів. Принципово важливо, що адміністративно-територіальними одиницями базового рівня визначаються громади (у законопроекті не застосовується поняття об'єднані), які утворюються на основі населених пунктів (міст, селищ, сіл).

Ст. 8 згаданого законопроекту прямо вказує, що район є адміністративно-територіальною одиницею субрегіонального рівня, що складається з громад, загальна чисельність населення яких становить не менше ніж 150 тисяч жителів. Невиправданою на цьому фоні виглядає норма 120 тисяч, що встановлена для госпітальних округів. Але законопроект враховує нерівномірність щільності населення в різних регіонах України і передбачає, що у гірській місцевості та на територіях, де щільність населення менше середньої у відповідній області, загальна чисельність населення району не повинна становити менше ніж 100 тисяч жителів, якщо площа такого району перевищує середню площу району по області. Чисельність району в місті також не може бути меншою за 150 тисяч відповідно до ст.11, таким чином районний поділ може бути здійснений лише у містах із кількістю населення не менше 300 тисяч.

Законопроект дає чітку відповідь про основні категорії населених пунктів України: це село, селище, місто. Передбачені також і мінімальні показники кількості населення для різних категорій населених пунктів, так для міста це 20 тисяч, для селища – 5 тисяч осіб.

Незаперечним кроком вперед є норма п. 7 ст. 12 проекту закону щодо обов'язкового внесення відомостей про межі адміністративно-територіальних одиниць до Державного земельного кадастру в порядку, встановленому законом. Ця норма має покласти край суперечкам у питанні меж адміністративно-територіальних одиниць.

Розділ ІІ вказаного законопроекту передбачає порядок утворення та ліквідації адміністративно-територіальних одиниць, встановлення та зміни меж населених пунктів та адміністративно-територіальних одиниць.

Утворення громади відповідно до п. 3. ст. 14 проекту закону здійснюється на основі населених пунктів (міст, селищ, сіл) , мінімальна чисельність населення та мінімальна площа сільської громади визначаються Кабінетом Міністрів України

(п. 4 с. 14), утворення, ліквідація, встановлення (зміни) меж громад, визначення та зміна їх адміністративних центрів здійснюється з урахуванням обґрунтованої позиції органів місцевого самоврядування, що представляють інтереси жителів відповідних населених пунктів (п. 5 ст. 14). Причому витрати, пов'язані з утворенням, ліквідацією, встановленням (зміною) меж громад, а також витрати, пов'язані з визначенням та зміною адміністративних центрів громад, які відбуваються за ініціативою органів місцевого самоврядування, фінансуються за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів (п. 6 ст. 14).

Аналізуючи нормативно-правові акти щодо правового регулювання адміністративно-територіального устрою в Україні, можна зробити висновок, що концепція реформи адміністративно-територіального устрою будувалася на критерії спроможності адміністративно-територіальної одиниці самостійно ефективно реалізовувати функції місцевого самоврядування. Тобто порівняно новим для всієї історії адміністративно-територіального устрою українських земель став підхід, за яким адміністративно-територіальна одиниця має формуватися відповідно до здатності реалізовувати функції органів місцевого самоврядування, у тому числі спроможності надавати цілий перелік послуг місцевому населенню, а не з погляду зручності здійснювати управлінські функції з центру. Цей підхід виглядає аргументовано, відповідає сучасним європейським стандартам і вимогам демократичної правової держави та потребує нарешті законодавчого закріплення і розвитку у законі про адміністративно-територіальний устрій України.

Джерела

1. Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 12 березня 1981 р. № 1654-X [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1654-10
2. Постанова Верховної Ради про Проект Закону України про адміністративно-територіальний устрій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/453/97-%D0%B2%D1%80
3. Парламентські слухання 12 жовтня 2005 року: "Децентралізація влади в Україні. Розширення прав місцевого самоврядування" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.rada.gov.ua/fsview/5663.html
4. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80
5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80
6. Проект Закону про засади адміністративно-територіального устрою України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67986

О. А. ТОМАШЕВСЬКА
канд. екон. наук, доц., Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Згідно Закону України "Про національну безпеку України" остання являє собою захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Національними інтересами України є життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [1].

Важливою складовою національної безпеки є продовольча безпека, оскільки задоволення фізіологічних потреб населення країни якісними харчовими продуктами закладає матеріальне підґрунтя його духовного та соціального існування й розвитку. Ще у XVIII ст. філософ, письменник та мислитель епохи Просвітництва Жан Жак Руссо влучно зазначив: "Єдиний засіб утримати державу в стані незалежності від будь-кого – це сільське господарство. Володій ви хоч всіма багатствами світу, якщо вам нічим харчуватися – ви залежите від інших" [6]. Дійсно, якщо збитки від епідемій чи війн можна відшкодувати в середньому через 10 років, то люди, що пережили голод, залишаються хворими і надломленими на все життя [2]. До того ж, за дослідженнями вітчизняних науковців, "пам'ять голоду" може зберігатись у підсвідомості чотирьох поколінь, оскільки окрім кількісних наслідків, він призводить до суттєвих змін на психологічному рівні та рівні ідентичності особистості.

Згідно Римської декларації (13.12.1996 р.), під продовольчою безпекою розуміють стан економіки держави, за якого населенню країни у цілому та кожному громадянину гарантується забезпечення доступу до продуктів харчування, питної води та інших харчових продуктів у якості, асортименті та обсягах, які необхідні та достатні для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я населення [7].

Нижче проаналізовано індикатори продовольчої безпеки - добову енергетичну цінність раціону людини та достатність споживання окремих продуктів харчування.

Середньодобова поживність раціону населення України у 2018 р. становила 2706 ккал, що на 206 ккал (на 8,24 %) вище гранично допустимого рівня 2500 ккал (табл. 1). Зазначений показник на 21,15 % нижчий, ніж у середньому по країнах Європейського союзу (3432 ккал). Частка харчових продуктів тваринного походження є такою ж як і в ЄС – 29%.

Таблиця 1

Середньодобова калорійність раціону мешканців України та країн ЕС, 2018

Країна	Середньодобова калорійність раціону, ккал	Частка у раціоні харчових продуктів тваринного походження, %
1	2	3
Бельгія	3726	30,0
Австрія	3753	31,0

Закінчення табл. 1

1	2	3
Мальта	3418	28,0
Болгарія	2871	24,0
Україна	2706	29,0
Кіпр	2686	25,0

Джерело: складено за [5]

Індикатор "достатність споживання окремого продукту" визначається співвідношенням рівня середньодушового річного споживання окремих продовольчих товарів до їх медично обґрунтованої норми. За такими продуктовими групами як хліб, яйця, картопля, овочі та баштанні споживання знаходиться в межах раціональної норми (табл. 2). Обсяги споживання дорожчих груп харчових продуктів – м'яса, молока, риби та подів, ягід і винограду нижчі за нормативні – відповідно на 34, 41, 41та 36 %.

Таблиця 2

Індикатор достатності споживання продуктів харчування населенням України

Група харчових продуктів	Роки	
	2017	**2018**
Хліб і хлібопродукти	1,00	0,99
Молоко і молокопродукти	0,53	0,59
М'ясо і м'ясопродукти	0,65	0,66
Риба і рибопродукти	0,54	0,59
Картопля	1,16	1,12
Плоди, ягоди та виноград	0,59	0,64
Овочі та баштанні	0,99	1,02
Яйця	0,94	0,95

Джерело: складено та розраховано за [3]

У цілому за Глобальним індексом продовольчої безпеки (Global Food Security Index, GFSI) 2019, який розраховується з метою оцінки стану продовольчих систем у 113 країнах, Україна дещо покращила загальний бал порівняно з минулим роком, проте темпи зростання багатьох інших країн були значно вищими, в результаті чого Україна зайняла 76 позицію в рейтингу 2019 року. Основні сильні сторони, визначені в Індексі для України, - це безпека харчових продуктів, низька частка населення за глобальною межею бідності, мінімальні зміни середніх витрат на харчування та низький рівень втрат продовольства [4].

Продовольча безпека стосується всіх без виключення сторін функціонування держави, відтак вирішення проблеми її забезпечення з одночасним дотриманням екологічної складової є одним із першочергових завдань. Гарантування продовольчої безпеки як частини національної безпеки країни є і надалі залишатиметься одним із основних стратегічних напрямів державної політики, оскільки лежить в основі формування здоров'я та добробуту сучасних і наступних поколінь.

Джерела

1. Закон України "Про національну безпеку України" [Електронний ресурс] // (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241). – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.

2. Голос України [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу до ресурсу:http://lib.rada.gov.ua/static/about/vistupi_text/Litvin/golos_11_06_22.html.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua
4. Опубліковано Глобальний Індекс Продовольчої Безпеки 2019 [Електронний ресурс] // Corteva Agriscience. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.corteva.com.ua/news-and-events/global-food-security-index-2019.html.
5. Продовольча безпека в Україні у 2018 році. Огляд основних індикаторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://edclub.com.ua/analityka/prodovolcha-bezpeka-v-ukrayini-u-2018-roci-oglyad-osnovnyh-indykatoriv
6. Цитата дня [Електронний ресурс] // Українська аграрна конфедерація. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://agroconf.org/cite?page=1.
7. FAO 1996.Rome Declaration of World Food Security and World Food Summit Plan of Action. URL: http://www.fao.org/wfs/final

В. О. ТЬОРЛО
канд. екон. наук, доц., проф. МКА НН ІМЕФ МАУП

В. В. МІРОШНИЧЕНКО
канд. екон. наук, доц., НУ "Києво-Могилянська академія"

ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Україна має вагомі передумови для успішного розвитку аграрного виробництва та входження з високоякісною продукцією на європейський та світовий ринки, що обумовлено, перш за все, високою природньою родючістю її ґрунтового покриву, зокрема великими масивами чорноземів, та в цілому сприятливими кліматичними умовами на переважній частині території держави. Історично ці обставини сприяли високому рівню аграрного використання території України - за площею сільськогосподарських угідь та ріллі, рівнем розораності земельного фонду наша країна серед європейських держав посідає одне з перших місць.

Проте зменшення продуктивності значної частини грунтових відмін внаслідок зниження їх родючості, погіршення фізико-хімічних властивостей та забруднення отрутохімікатами, радіонуклідами, солями важких металів свідчить про злободенність для України проблеми раціоналізації використання земельних ресурсів у аграрному виробництві. При цьому, останнім часом чітко окреслилася тенденція до зменшення площі родючих земель, що використовуються безпосередньо в сільськогосподарському виробництві. Ця обставина зумовлює необхідність розробки та впровадження в аграрне землекористування системи економічних і правових заходів, які б унеможливлювали вилучення сільськогосподарських угідь, особливо ріллі з високою природною родючістю ґрунтів із аграрного виробництва.

Потребують також вирішення екологічні проблеми, зумовлені наслідками нераціонального проведення в свій час гідротехнічної меліорації: перезволоження сільськогосподарських угідь, зростання їх кислотності та засолення.

Сільськогосподарське виробництво України відзначається значними недоліками у використанні мінеральних та органічних добрив. Так, частка посадкової площі кормових культур, удобреної мінеральними добривами у 2018 р. складала 61%, кукурудзи на зерно – 95%, технічних культур – 89%, інших зернових та зернобобових – 93%, тоді як частка удобрених посівів органікою була 9,1%; 6,1; 4,2; 3,3% відповідно. В середньому на один га удобреної у 2018 р. площі вносилося в перерахунку на поживні речовини 281 кг органічних та 56,5 кг мінеральних добрив [3, с.36]. Тому для збереження від забруднення ґрунтів та вирощуваної продукції велике значення має внесення мінеральних добрив за агротехнічними нормами, які враховували б специфіку всього комплексу природніх умов території, специфіку вирощуваних культур та особливості організації виробництва. Важливою передумовою відтворення родючості ґрунтів є регулярність їх поповнення органічними добривами, а також досягнення раціонального співвідношення внесення мінеральних та органічних добрив під посіви кожної культури, що за умов деградації в Україні тваринництва, є надзвичайно проблематичним.

Особливої уваги в землеробстві заслуговує використання засобів захисту рослин, зокрема пестицидів. Хоча площа їх застосування в Україні у 2018 р. становила 17,8 млн га, проте необхідно враховувати ту обставину, що їх негативний вплив не має нижнього допустимого порогу накопичення та пригнічує природні механізми стримування розповсюдження і знешкодження шкідливих комах, грибів, бур'янів. Тому перехід до альтернативних форм землеробства має не тільки природоохоронне, але й гостре соціальне значення і виправдовує себе в підсумку, так і з загальнодержавної точки зору.

За існуючих в Україні в наш час умов та зростання у Європі попиту на екологічно чисті продукти харчування, особливо важливого значення набуває поширення органічного виробництва рослинницької продукції. В Україні площа органічного землеробства за останні 10 років зросла з 270 до 304 тис. га. Максимальною – 401 тис. га – вона була в 2014 р. [3, с.9]. Цього явно не достатньо, але подальше її зростання стримується браком фінансових ресурсів.

Стан ґрунтового покриву, особливо можливість відтворення його родючості значною мірою визначається структурою посівів. Залежно від впливу сільськогосподарських культур на ґрунтотворні процеси, їх можна поділити на ґрунтовідновлюючі (зернобобові, сидерати, багаторічні та за певних умов однорічні трави) і ґрунтовиснажуючі з виділенням в останній групі ерозійно небезпечних культур (насамперед просапних).

Особливо великі збитки сільському господарству і природньому середовищу завдає водна ерозія ґрунтів. В наш час площа змитої ріллі сягає в Україні 16 млн. га [4].

Підвищення результативності сільськогосподарського виробництва та раціоналізація використання земельних ресурсів за існуючих в Україні соціально-економічних умов значною мірою залежить від проведення ефективної земельної реформи. Існуючі в наш час розміри землекористування аграрних господарств, зокрема фермерських, недостатні для організації раціонального господарювання, як з точки зору збереження природного середовища, так і ефективності виробництва.

Серед причин, що стримують розвиток форм господарювання, що базуються на приватній власності на засоби виробництва, головними є такі: невизначеність у політичних та соціально-економічних принципах проведення земельної реформи, відсутність дієвої державної підтримки встановлення нових форм аграрного господарювання, несформованність виробничої та соціальної інфраструктури, зокрема сервісного обслуговування потреб таких господарств, недостатній рівень фахової

підготовки переважної частини зайнятих в аграрній сфері організаторів виробництва.

Для України екологічна модернізація аграрного виробництва у зв'язку із високим рівнем забруднення довкілля, має пріоритетне значення. Важливими соціальними передумовами вирішення існуючих в нашій країні екологічних проблем є формування в суспільстві громадської думки щодо необхідності становлення у населення екологічного мислення та підготовки фахівців потрібних для організації високотехнологічних виробництв спеціальностей. Тому важливим завданням в досягненні цього є екологічна модернізація освітнього процесу в середній та вищій школах України. [2, с.83].

Таким чином, за існуючих в Україні умов нагальними проблемами аграрного землекористування є створення на європейських засадах правових та фінансових механізмів для забезпечення рентабельного виробництва, необхідних обсягів, асортименту та якості вирощуваної рослинницької продукції, відновлення та розвитку тваринництва і недопущення при цьому негативного впливу наслідків цих процесів на оточуюче середовище та соціум країни, що також сприятиме збільшенню експорту екологічно чистої продукції в держави Європи.

Джерела

1. Навстречу "зелёной" экономике: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности. Полный отчет/ Программа ООН по окружающей среде (ЮНЕП), 2011. – 739 с.
2. Мірошниченко В. В., Тьорло В. О. Проблеми становлення зеленої економіки в Україні // Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. К., 2018. Том 3. Випуск 1. – С. 83 – 88.
3. Інфографічний довідник: "Агро-бізнес", 2019. // the-ifographics-report-ukrainian-agribusiness-2019. https://agribusinessukraine.com.ua
4. Інтерактивна карта еродованості ґрунтів України // SuperAgronom.com, 2019. https://superagronom.com.ua

В. О. ТЬОРЛО

канд. екон. наук, проф. МКА, НН ІМЕФ МАУП

В. О. РОМАНЧУК

магістрант, НН ІМЕФ МАУП

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Міжнародні транспортні перевезення — це переміщення вантажів і/або пасажирів, що здійснюється за допомогою якого-небудь виду транспорту і носить міжнародний характер, який може мати місце у двох випадках: місце відправлення та місце призначення знаходяться в різних країнах; перевезення здійснюється через територію іноземної держави.

Міжнародні транспортні перевезення класифікують за такими ознаками: за видами транспорту; за способом перевезення (за кількістю видів транспорту); в залежності від того, як розподілена відповідальність між включеними до такого перевезення перевізниками; за об'єктом транспортних операцій; за періодичністю; за порядком проходження кордону [2].

Вигідне географічне положення України на шляху основних транзитних потоків між Європою та Азією, наявність незамерзаючих чорноморських портів, розгалуженої мережі залізниць, автомобільних доріг, трубопроводів створюють усі необхідні передумови конкурентоспроможності національного ринку транспортних послуг, показником якої є зростання обсягів транзиту вантажів та експорту міжнародних транспортних перевезень.

Особливостями правового регулювання міжнародних пасажирських перевезень є такі: вимоги перевізної документації, порядок приймання вантажу, перевезення та видача його в пункті призначення, відповідальності перевізника, визначення процедури пред'явлення перевізником претензій і позовів у міжнародних угодах (транспортних конвенціях), які містять уніфіковані норми; створення особливої системи урядових та неурядових міжнародних автотранспортних організацій [3].

Головними нормативними документами, що регламентують умови виконання міжнародних автомобільних перевезень, є двосторонні міжурядові договори. Правове регулювання міжнародних транспортних перевезень здійснюється на рівні: двосторонніх міжнародних угод; багатосторонніх конвенцій й угод; норм внутрішнього законодавства.

Основою організації перевезень пасажирів і багажу автобусами у міжнародному регулярному сполученні є договір про спільну діяльність щодо регулярного міжнародного перевезення пасажирів і багажу (далі - Договір про спільну діяльність), який укладається перевізниками держав-учасниць договору, визначає тарифи та розклад руху, попередньо узгоджені з відповідними компетентними органами транспорту [1].

При організації міжнародних автомобільних пасажирських перевезень на підприємстві важливою умовою є знання і виконання обов'язків і прав пасажирів, перевізника та водія.

Контроль за перевезенням пасажирів і багажу під час міжнародних перевезень автомобільним транспортом здійснюється на підставі двосторонніх міжурядових угод про міжнародне автомобільне сполучення і національного законодавства держав, територією яких здійснюються перевезення.

Відповідальність перевізників та пасажирів за порушення правил перевезень пасажирів передбачається Конвенцією про міжнародні автомобільні перевезення пасажирів і багажу від 9 жовтня 1997 року, багатосторонніми і двосторонніми міжурядовим угодами про міжнародне автомобільне сполучення, а також національним законодавством держави, на території якої скоєно порушення [4].

На основі проведеного аналізу розроблено перелік пропозицій по удосконаленню організації міжнародних пасажирських перевезень :

1. Забезпечення технологічного оновлення та задовільного технічного стану рухомого складу підприємства.

2. Впровадження диспетчеризації і контролю транспортних логістичних процесів на базі GPS - універсальної, зручної, досить простої системи моніторингу за місцезнаходженням і станом транспорту, а також за іншими об'єктами: людьми, обладнанням, вантажами.

3. Впровадження ефективних інструментів підвищення безпеки при перевезенні пасажирів, зокрема:

- організувати проведення контролю технічного та санітарного стану автобусів перед початком роботи;
- організувати проведення передрейсового та післярейсового медичного огляду стану здоров'я водіїв;
- утримувати транспортні засоби в належному технічному та санітарному стані, забезпечувати їх своєчасне подання для посадки пасажирів та їх відправлення;
- обмежувати або припиняти перевезення в разі стихійного лиха, епідемії, епізоотії або інших надзвичайних ситуацій;
- припиняти рух транспортних засобів у разі виникнення загрози життю або здоров'ю пасажирів.

4. Проведення страхування пасажирів та водіїв від нещасних випадків на транспорті.
5. Підвищувати якість послуг міжнародних пасажирських перевезень за рахунок:
- використання більш кваліфікованого, досвідченого персоналу;
- високого рівня транспортної безпеки;
- комфорту перевезень;
- регулярності руху за маршрутами;
- зручності маршрутів та зупинок,
- культури обслуговування;
- рівня екологічної безпеки транспортних засобів.

6. Для зменшення транспортних витрат, підвищення рівня оганізації міжнародних пасажирських перевезень створити відділ логістики.

Виконання передбачених заходів сприятиме удосконаленню організації міжнародних пасажирських перевезень українськими транспортними підприємствами.

Джерела

1. Аулін В.В., Голуб Д.В., Гриньків А.В., Лисенко С.В. Методологічні і теоретичні основи забезпечення та підвищення надійності функціонування автомобільних транспортних систем: Монографія / за заг. ред. д.т.н., проф. Ауліна В.В., Кропивницький: ТОВ "КОД", 2017-370с.
2. Гудкова В. П. Методологія забезпечення ефективної діяльності підприємств сфери пасажироперевезень: монографія / К.: ДЕТУТ, 2013. – 290 с.
3. Кунда Н.Т. Організація міжнародних автомобільних перевезень: [навч. посібн. для студ. напрямку "Транспортні технології"] / Н.Т. Кунда. – К.: ВД "Слово", 2010. – 464 с.
4. Радчук О.П. Особливості правового регулювання міжнародних автомобільних перевезень/О.П.Радчук//Форум права. – 2014. – № 3. – С. 307-311

О. С. ФЕДЧЕНКО

канд. юрид. наук, Національна академія внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РЕЖИМУ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Формування режиму утримання осіб позбавлених волі осіб позбавлених волі почалося ще в період існування Російській Імперії наприкінці XVIII століття. У цей період було підготовлено й видано ряд документів в тому числі і Тюремний статут

покарань, в якому вперше на законодавчому рівні визначалися особливості дотримання безпеки в умовах тюремного ув'язнення стосовно утримуваних осіб, а саме: ізоляція, нагляд та обшук [1].

Разом з тим в нормативних документах того часу ще не було сформоване поняття "режим", але основні його положення вже були передбачені

Зазначені умови були потрібні для якісного проведення слідства по кримінальних справах та ізоляції злочинців з метою недопущення вчинення ними повторних злочинів.

Вимоги ізоляції були такими:

- роздільне розміщення та тримання чоловіків і жінок та неповнолітніх;
- дворяни, чиновники, заможні люди, іноземці розміщувалися окремо від людей, нижчих за своїм становищем;
- засуджені за злочини або проступки утримувалися окремо від тих, які перебували під слідством або судом, а невиправні боржники – окремо від усіх інших ув'язнених;
- особи, взяті під варту за обвинуваченням у вчиненні злочинів, утримувалися окремо;
- жінки-злочинниці, засуджені до короткочасного утримання в монастирі, під час тримання у в'язниці утримувалися окремо від інших жінок-злочинниць;
- підозрюваних по одній справі не можна було утримувати в одному приміщенні (камері);
- військові арештанти, втікачі, бурлаки, злочинці й інші особи, які розшукувалися поліцією, утримувалися в одних камерах з арештантами;
- вагітним жінкам, матерям дітей, які годують грудьми, надавалося окреме приміщення з поліпшеними умовами перебування.

Тюремні фортеці, арештантські приміщення при поліції обладнувалися окремою камерою для одиночного тримання слідчих арештованих [2].

До переліку вимог нагляду за утриманими та заарештованими входили такі:

- дотримання санітарного порядку в камерах;
- заборона бійок між утримуваними, галасу, крадіжок;
- заборона передачі вина й тютюну;
- обов'язкове закривання камер удень і вночі.

Щодо обшуку, то в зазначеному документі було визначено, що для попередження порушень режиму утримання, безпеки поліцейських й осіб, які охороняли затриманих, а також проведення якісного розслідування справ було потрібно:

- щоденне проведення ретельних обшуків та оглядів приміщень, камер і місць, в яких перебували затримані;
- щоденне проведення ретельних обшуків затриманих для виявлення недозволених предметів і речей;
- виявлення в камерах та інших приміщеннях заборонених речей, які могли б стати засобом для вчинення нападу на варту або втечі та притягнення до відповідальності тих осіб, які порушили ці вимоги [2].

До обов'язків Тюремного управління входило також попередження та припинення неправомірних дій з боку затриманих і заарештованих [3].

Зазначені документи стали підґрунтям для формування в подальшому режиму тримання осіб, які вчинили правопорушення або підозрювалися у їх вчиненні. Система режиму утримання проіснувала до Великої Жовтневої соціалістичної революції, проте відбувалися певні зміни, наприклад, вдосконалювалися умови відбування

покарання у в'язницях, фортецях та арештантських будинках, а також умови утримання осіб, які перебували під вартою до винесення вироку.

Слід зазначити, що поняття режиму утримання засуджених та заарештованих до революції 1917 року в Росії був сформульований не тільки у практичному плані, але він висвітлювався і в наукових працях . Разом з тим в ті часи не існувало міжнародного законодавства, яке б стосувалося поняття "режим" та "безпека", тому кожна країна розробляла свої правила утримання осіб, які вчинили злочини.

Після знаменитої судової реформи 1864 року, яка докорінно змінила всю систему російського судочинства, уряд царя Олександра II серйозно задумалося і над реформою місць позбавлення волі. Що було абсолютно логічно. Але ввести її до кінця не вдалося. Адже в Росії в той час було відсутнє централізоване управління місцями ув'язнення, і місця позбавлення волі підпорядковувалися місцевій владі. Досить чітко дотримувався принцип становості в режимі відбування покарання та окремі інші фактори, які вплинули лише на косметичні зміни в системі виконання покарань.

Джерела

1. Устав наказаний. Статьи 172-183. Издание 1885 г. / Репринтное изд.– К. : КІВС, 1998. – 27 с.
2. Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України (911–1917 р.) / Упоряд. Г. О. Радов. – Т. 1. – Ч. 2. – К., 1998. – 387 с.
3. Указ Министра внутренних дел (Апрель 1860 г.); Циркуляры от 5 марта 1866 г. № 42 и от 1874 г. № 21.

М. Ф. ЧОРНА

д-р філос. в галузі права, здобувач, НН ІП МАУП

В. В. КОВАЛЬОВ

магістр права, здобувач, НН ІП МАУП

Л. А. РУДНЄВСЬКА

магістранта, НН ІП МАУП

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ІСТОРІОГРАФІЇ

Суть національної безпеки полягає, на наш погляд, у створенні сприятливих умов для реалізації національних інтересів, процвітання, могутності, всебічного розвитку України з метою максимального задоволення потреб та інтересів представників української нації відповідно до загальновизнаних норм співіснування, котрі необхідні для їх самозбереження, самовідтворення і самовдосконалення. Суттєвим у даному питанні, на нашу думку, є дослідження цінності національної безпеки, яке допомагає сформувати правильне ставлення як до розуміння, так і до забезпечення національної безпеки, яке має корелювати одне з одним. Сам термін "національна безпека" вперше був застосований американським президентом Т. Рузвельтом у посланні до

Конгресу США в 1904 році. З тих часів проблема національної безпеки стала провідною і в європейських вчених. З 1986 року президент США щорічно звертається до Конгресу з посланням під назвою "Стратегія національної безпеки США". Отже, національна безпека стала теоретичною і практичною проблемою політики.

Дослідженням національної безпеки України займається цілий ряд вчених з різних галузей знань, зокрема, О.Білорус, І.Бінько, О.Батрименко, О.Валевський, О.Гончаренко, В.Горбулін, В.Грубов, О.Данілян, О.Дергачов, О.Дзьобань, М.Дмитренко, А.Качинський, О.Литвиненко, Е.Лисицин, Д.Лук'яненко, В.Косенцов, В.Кремінь, О.Корнієвський, В.Ліпкан, Ф.Медвідь, Г.Почепцов, С.Пирожков, Б.Парахонський, В.Смолянюк, Г.Ситник, М.Степико, С.Сьомін, Ю.Калниш, В.Петрик, М.Ожеван, В.Остроухов, О.Сушко, І.Харабан, М.Хилько, Л.Чупрій та інші.

Національна безпека розглядається нами крізь призму реалізації національних інтересів і досягнення національної мети, аж до застосування сили у випадках, чітко визначених національним законом і міжнародним правом[4, с. 245-253]. Отже, у такому розумінні національна безпека виступає як свідомий цілеспрямований вплив суб'єкта управління на загрози та небезпеки, за якого через дію державних і недержавних інституцій, а також окремих громадян створюються сприятливі умови для реалізації наступних національних інтересів: існування і стійкий розвиток українського народу і української цивілізації; суверенітет, територіальна цілісність держави, національна самобутність, стійкий розвиток, включаючи духовну, матеріальну і фізичні складові; збереження духовного і матеріального потенціалу, особиста безпека, конституційні права та свободи людини і громадянина, науково обґрунтований та гарантований державою мінімум матеріальних і духовних умов існування; подолання конфронтаційності в суспільстві, досягнення і підтримання злагоди з найважливіших питань розвитку країни; розв'язання кризових ситуацій у відповідних сферах; підвищення творчої активності населення; державний суверенітет, політична незалежність, територіальна цілісність, недоторканність державних кордонів, конституційний лад, розвиток життєво важливих потреб, цінностей та інтересів народу, законні права й інтереси громадянина, розвиток ефективної системи міжнародних зв'язків на основі партнерства і співробітництва, створення системи забезпечення національної безпеки для ефективної реалізації національних інтересів, участь у системах безпеки різного рівня[1, с. 5-100; 2, с.117-126; 3, с.46-48; 5, с. 79-124].

"Зовнішньополітична діяльність України, — як наголошено в загальних засадах Конституції України, - спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права". Забезпечення національних інтересів та національної безпеки України передбачається шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва за загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права. Дане конституційне положення свідчить про послідовний миролюбний зовнішньополітичний курс України, який базується на основних принципах міжнародного права: мирного співіснування, суверенної рівності держав, незастосуванні сили або погрози силою в міжнародних відносинах, непорушності державних кордонів, територіальної цілісності держав, мирного врегулювання спорів, невтручання, поваги прав та свобод людини, права народів розпоряджатися своєю долею, співробітництва держав та добросовісного виконання зобов'язань по міжнародному праву.

Конституція України, Постанова ВРУ від 2 липня 1993 р. "Про основні напрямки зовнішньої політики України", Концепція (Основи державної політики) національної безпеки України, Закон України "Про основи національної безпеки України" від

2003 р., Закон України від 1 липня 2010 року "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики", Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості" (2014),Закон України "Про національну безпеку України" (2018), Рішення РНБО України та відповідний Указ Президента від 2002 р. "Про Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору (НАТО)", Універсал національної єдності, Указ Президента України № 389/2012 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червні 2012 року "Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України", Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки" (2014) склали основу концепції національних інтересів України та окреслили контури Стратегії національної безпеки України.

Отже, добротна нормативна база національної безпеки та значний інтерес з боку вчених і практиків засвідчують, що проблеми національної безпеки України знаходяться в полі зору і розробляються.

Джерела

1. Власюк О.С. Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія / О.С.Власюк, С.В.Кононенко. – К.: НІСД, 2017. – 304 с.
2. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Безпекова політика України в умовах зовнішньої агресії: нормативно-правове забезпечення // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – 2015 /5-6 (79-80) (вересень-грудень). — С. 117-126.
3. Медвідь Ф.М. Забезпечення національної безпеки України як функція сучасної держави: філософсько-правові засади // Актуальні питання реформування правової системи: зб.матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 24-25 червня 2016 р.) /Уклад.Л.М.Джурак. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016.-С.46-48.
4. Медвідь Ф.М. Національна безпека і національні інтереси України в глобалізованому світі // Вісник Львівського ун-ту. Серія історична. 2017. Спецвипуск. — С. 245-253.
5. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг.ред. В.П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.

N. A. LEBIEDIEVA

post-graduate student, IAPM
scientific supervisor – I. V. Zhukova

CONCEPTS OF THE LEGAL STATE IN THE MODERN CONTEXT OF SCIENTIFIC VIEWS OF UKRAINIAN SCIENTISTS

The Ukrainian state development in the context of Euro integration processes' activation requires a scientifically grounded view on the administrative and legal aspects of the concept of the rule of law. In this case, the scientific reconnaissance of modern Ukrainian

scientists becomes relevant, as they become a valid basis for the practical implementation of theoretical research.

The aim of this report is to consider the administrative-legal concepts of the legal rule in the scientific views of contemporary Ukrainian scholars.

According to V. Bryntsev, "the legal rule is a theoretical and practical model of governing society, in which the realization of power by state bodies and officials is based on democratic principles that ensure the priority of the rights and legitimate interests of the individual, governed by a clear and complete system of legislation in the enforcement of the principle of the legal rule and is carried out on the basis of the of the legislative and executive (administrative) independence, judicial functions of the state, the of these mechanisms using mechanisms of mutual deterrence and counterbalance [2, 25].

According to L. Nalyvayko, the content of the legal principle such as state system of Ukraine is made by the following provisions: as a consequence, the content of legal rule phenomenon undergoes certain transformations depending on the factors which are recognized as most significant in a particular period of historical development. 2. The study of such state system principle makes it clear that the establishment of Ukraine as a legal rule which is connected with the functioning of a democratic and capable civil society and strengthening its control and influence on state institutions. In turn, a democratic and legal society cannot be antagonistic in its social nature [4, 7].

However, civil society is incapable of eliminating the causes of its antagonistic nature, including social inequality. Therefore, it authorizes the transition from a liberal model to a social one of the legal rule and imposes on the latter this duty, which determines the legitimacy of its existence. The legal rule of law and civil society are co-evolving, synergistic. Therefore, the constitutional characterization of the Ukrainian state as a legal state is fully justified, but in the sense that such a state is at the stage of becoming, as is civil society (the state of ordering society in view of the needs of each person). And the high level of civil society development, in turn, ensures the effective implementation of the principle of state democracy. Therefore, these institutions act as equal partners. Foregoing makes it possible to view the progress of the legal rule and civil society as closely interrelated and interdependent processes [4, 7].

3. The principle of the legal rule state as a principle of state system is manifested in the combination of formal and material aspects in functioning at the present stage of its development. Moving the centre of gravity from formal-legal aspects to substantive-social ones is the main tendency for the legal rule development. 4. The decisive factor in the legal rule formation is to rethink the specific relationship between the state and the individual. It is important to understand that in Ukrainian society the idea of legal rule has not yet becomes an element of public consciousness. For this reason, those of civil society institutions that act in the direction of monitoring the law implementation are not perceived by the authorities as such [4, 7].

V. Yurovskaya's research is devoted to the essence of the human-centric concept of administrative-legal doctrine and administrative law [5], [6]. She believes that the reform processes currently underway in the field of public administration are justified, since they are large aimed for bringing the public administration closer to the needs of man and society, ensuring transparency of public relations, and promoting the rule of law in the activities of public authorities and local governments. It is a different matter that law enforcement and socio-political realities are far from always indicative of the ultimate goal of such changes, and some legislative initiatives even give some rise for talking about partial abandonment of the legal rule and justice in law-making and the application of legal rules by some public officials in general [5, 161].

I. Aristova, A. Sergeyev and L. Sergeyev point out that the process of improving the Ukrainian legislation should also take into account the fact that society does not seek full legal regulation of relations. Disagreements, conflicts are assumed. The law is intended to provide not ready-made solutions to conflicts, but the means of resolving them, the procedure for resolving contradictions. The very nature of legal regulation must change towards greater elasticity, less certainty. This path is long and not so easy. Returning to a specific part of reforming Ukrainian legislation concept, the researchers emphasize that studying the practice of trying to codify administrative and legal norms made it possible to conclude that it is impossible to create a single codified act, which could unite all or most administrative and legal institutions, because they are significantly differ from one another in the sphere of public relations regulation.

It is a question of administrative and legal norms' codification depending on one or another sphere of public administration, which they regulate. It is known that the first attempt was an administrative codification of and tort legislation. Thus, a very urgent task in terms of administrative and constitutional reform is the state support for the concept of reforming national legislation development, which will serve as a guide for the proper of Ukrainian legislation codification for administrative offenses. According to scientists' point of view, the proposed approach to understanding public administration and the conceptual provisions of reforming the national legislation of Ukraine as the basis for the development of administrative legislation is a certain step towards the "human-centric" ideology implementation of the activities of state institutions and civil servants [1, 7].

In my opinion, T. Kupchenko's research is interesting, as it touches upon the activities of the President. The scientist concludes that the activity of the President of Ukraine is conditioned by the realization of the constitutional powers of the Head of State and finds its manifestation in the corresponding organizational and administrative influences on the other bodies of state power that are to be national security subjects of Ukraine.

Effective functioning of the national security system of Ukraine, and therefore the system of managing the combating processes, is impossible without defining the legal mechanisms of feedback of the national security subjects on the activities of the President of Ukraine in this field. Based on the Constitution of Ukraine, such influence is realized, in particular, within the framework of the counter-signature procedure of Ukrainian President's acts, overcoming the presidential veto by the Parliament, resolving by the Constitutional Court of Ukraine the issues of conformity of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the acts of the President of Ukraine, etc. [3].

Thus, as a result of the issue as for legal rule in the contemporary context of the of Ukrainian scientists' views, it is concluded that the legal rule is a theoretical and practical model of public administration with the exercise of authority in the human-centric concept perspective of administrative law.

References

1. Арістова І. В., Сергєєв А. В., Сергєєва Л. М. Система державного управління в Україні: концептуальні та правові засади [Електронний ресурс] URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2008-2/doc/1/01.pdf (дата звернення: 23.02.2020).
2. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: монографія / В. Д. Бринцев. — Х. : Право, 2010. — 464 с.
3. Купченко Т. Б. Адміністративно-правові аспекти реалізації повноважень Президента України у сфері боротьби з організованою злочинністю // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — № 2 (28). — 2012. — С. 201-213.

4. Наливайко Л. Р. Принципи правової держави як принцип державного ладу України [Електронний ресурс] URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/ 123456789/ 39598/10-Nalivayko.pdf?sequence=1 (дата звернення: 23.02.2020).
5. Юровська В. Людиноцентристська концепція адміністративно-правової доктрини як ідеологічна передумова перегляду змісту методів адміністративного права // Visegrad Journal on Human Rights. № 6 (3), 2016. С. 160-168.
6. Юровська В. В. Методи адміністративного права: теоретико-правові та праксеологічні аспекти : дис. ... д-ра. юридичних наук : 12.00.12 / Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 2018. 38 с.

Х. АГАЄВ
здобувач, НН ІП МАУП

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВИЗНАЧЕННЯ ЗЛОЧИНІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

В Кримінальному кодексі Азербайджанської республіки, як і Кримінальному кодексі України визначено злочини та їх класифікацію

Стаття 12 Кримінального кодексу України визначає, що залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі [1].

Стаття 16 Кримінального кодексу Азербайджанської республіки також визначає, що залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини, які не становлять великої суспільної небезпеки, злочини невеликої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.

В цілому визначення співпадають, і підхід законодавців також співпадає

В Україні злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

В Азербайджанській Республіці питання про відповідальність у вигляді штрафу чи іншого виду покарання не передбачене.

Злочином середньої тяжкості в Україні визнається злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

А в Азербайджанській Республіці менш тяжкими є злочини,за які максимальне покарання не перевищує семи років позбавлення волі.

В Україні тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

В Азербайджанській Республіці тяжким злочином визнається злочинів за який покарання не перевищує 12 років позбавлення волі.

Особливо тяжким злочином в Україні є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних

мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

В Азербайджанській Республіці особливо тяжким злочином визнається злочин за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на термін більше 12 років або більш тяжке покарання

В Кримінальному кодексі України зазначено, що ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин.

Слід зазначити, що в Україні визначені такі стадії та види як закінчений злочин, готування до злочину, замах на злочин.

Також визначена кримінальна відповідальність за незакінчений злочин та добровільна відмова при незакінченому злочині.

Закінченим злочином в Україні визнається діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Кримінального кодексу України . Незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин.

Під готуванням до злочину розуміється підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину.

Замахом на злочин визначено вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Кримінального кодексу України , якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі.

Замах на вчинення злочину є закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі.

Замах на вчинення злочину є незакінченим, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця.

У Кримінальному кодексі Азербайджанської республіки визначено наступні положення як неодноразовість злочинів, сукупність злочинів та рецидив злочинів та його види.

Неоднократністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених однією статтею Кримінального кодексу Азербайджанської республіки .

Сукупність злочинів утворює вчинення двох або більше злочинів, передбачених різними статтями Кодексу, за жоден з яких особа не була засуджена або не звільнені від кримінальної відповідальності на законних підставах, а також якщо ні по одному з цих злочинів не минули строки давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Вчинення однією дією (бездіяльністю) двох або більше злочинів, передбачених двома або більше статтями цього Кодексу, утворює ідеальну сукупність злочинів.

При сукупності злочинів особа несе кримінальну відповідальність за кожне скоєний злочин за відповідною статтею цього Кодексу.

Під загальним поняттям рецидиву злочинів визнається вчинення умисного злочину особою, яка має судимість за раніше скоєний умисний злочин.

Рецидив поділено на небезпечний та особливо небезпечний. Рецидив злочинів тягне більш суворе покарання на підставі та в межах, передбачених цим Кодексом.

Таким чином можна констатувати, що в Азербайджанській Республіці зменшено види покарання за злочини і особливістю є те, що штраф в цілому досить мало засто-

совується при визначенні виду покарання. Не визначено також і поняття готування до злочину, замах на злочин та закінчений злочин.

Джерела

1. Кримінальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131
2. Уголовный кодекс Азербайджанской республики Изд. “Юридическая Литература”. Баку – 2014, 304 с.

АЛЬВАН АМРО

аспірант, МАУП

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ США

Американська модель національної безпеки базується на методологічних розробках середини XX ст. американського політолога Г. Моргентау, де національна безпека розуміється як безпеку громадян, суспільства і держави. В офіційних документах поняття “національна безпека” з’являється після Другої світової війни, коли в 1947 р в США був прийнятий закон “Про національну безпеку” (National Security Act of 1947), в якому під національною безпекою розумілося умова функціонування держави, що виступає результатом оборонних (захисних) заходів, які підвищують невразливість держави від загроз ззовні або зсередини у відкритій і підривної формі [5].

Поняття “національна безпека” в американській і західноєвропейській версії практично “поглинає” за обсягом свого значення категорію “державна безпека”. Дане судження може бути підтверджено змістом американської військової доктрини, згідно з якою всі національні ресурси повинні бути використані не тільки в інтересах оборони, але і військової експансії для надання максимальної підтримки політиці в забезпеченні національних інтересів і досягнення стратегічних цілей США, для перемоги у війні і найкращого її політичного використання, а також для зменшення ймовірності зазнати поразки [4].

Іншими словами, поняття “національна безпека” розкриває сенс національного підходу до безпеки в США і західноєвропейських країнах - їх внутрішніх і зовнішніх інтересів, стратегічних цілей і завдань в умовах війни і миру.

Ключову роль у державній системі національної безпеки Сполучених Штатів відіграє Міністерство внутрішньої безпеки США, на керівника якого покладено функцію стратегічного керівництва об’єднаних зусиль нації щодо забезпечення безпеки, як це визначено в програмних документах. Відповідно до зазначеної Директиви міністр внутрішньої безпеки США повинен забезпечувати щоденну взаємодію з визначеними відповідальними за конкретні сектори агентствами (Sector-Specific Agency), постійне залучення спеціалізованих можливостей та досвіду відповідального за конкретний сектор агентства, ефективну взаємодію з місцевими органами влади всіх рівнів. Партнерство з усіма переліченими суб’єктами є імперативом у діяльності МВБ [3, с. 37].

У американському Законі про національну безпеку перший розділ присвячено координації національної безпеки – тобто управлінню цією системою. Відповідні підрозділи називаються: "Рада національної безпеки", "Керівник Центральної розвідки", "Центральне розвідувальне управління", "Рада безпеки національних ресурсів", "Щорічна доповідь з розвідки" тощо. Як бачимо, тут немає чіткого розподілу на суб'єкти і об'єкти (бо це й не принципово), натомість розписано як елементи в системі національної безпеки, так і їх функції та механізми керування ними [1, с. 134].

Отже, підхід є суто системним, в якому всі частини (чи то Рада нацбезпеки, чи то доповідь ЦРУ) є рівноцінно важливими і незамінними.

Варто звернути увагу й на розподіл повноважень у сфері національної безпеки – повністю питання контролю і координації не віддано жодному органові, відповідальність перед президентом, парламентом несуть усі інституції, зазначені в цьому розділі [2, с. 187].

Функції Ради національної безпеки (National Security Council) – "надавати поради президентові щодо внутрішньої, міжнародної та воєнної політики, які належать до сфери національної безпеки, а також сприяти ефективній кооперації військових служб та управлінь в уряді щодо питань національної безпеки". У законі (а він у кілька разів більший за український відповідник) дуже чітко розписано структуру РНБ, функції та відповідальність кожного з відділів, причому йдеться про досить конкретні визначення [1, с. 134].

Ось, наприклад, функції Комітету з міжнародної розвідки, створеного в рамках РНБ: а) ідентифікувати розвідувальні заходи, необхідні для того, щоби президент виконував свої обов'язки у сфері національної безпеки; б) розробляти пріоритети (в тому числі фінансові) щодо програм, проектів та заходів для виконання цих обов'язків президента; в) розробляти політику, пов'язану з координуванням розвідки: аналізувати відповідні ролі та місії для суб'єктів розвідки, а також вказувати на відповідні цілі для збирання розвідувальної інформації.

Для виконання цих функцій комітет: а) розробляє щорічний огляд інтересів національної безпеки США; б) щороку, а також коли це необхідно РНБ, ідентифікує розвідувальну інформацію та встановлює пріоритети щодо її збирання й аналізу; в) розробляє щорічний огляд суб'єктів розвідки з метою визначення успішної їх діяльності і збирання, аналізу та передачі інформації [2, с. 187].

Детально розписані й функції та завдання Комітету транснаціональних загроз, який визначає ці загрози, розробляє відповідну стратегію, здійснює моніторинг її імплементації. Так само детально визначено функції й інших комітетів, відділів, їх керівників тощо.

Як бачимо, попри те, що Рада національної безпеки законодавчо є лише "радником" президента США, її функції можна однозначно назвати координуючими, а також такими, що допомагають президентові контролювати підлеглі йому управління. Тут недоцільно аналізувати ефективність діяльності РНБ США, однак рівень юридичної чіткості та однозначності в основному законі з питань національної безпеки дозволяє говорити про залежність системи лише від політичних моментів та людського фактора: правильно обраних пріоритетів, правильно призначених керівників. Перехресної відповідальності, а тим більше – безвідповідальності не спостерігається [1, с. 134].

Проведений аналіз дає підстави зазначити, що поняття "національна безпека" в американській версії практично "поглинає" за обсягом свого значення категорію "державна безпека", і підтверджується американською військовою доктриною, згідно з якою всі національні ресурси повинні бути використані не тільки в інтересах

оборони, але і військової експансії для надання максимальної підтримки політиці в забезпеченні національних інтересів і досягнення стратегічних цілей США, для перемоги у війні і найкращого її політичного використання, а також для зменшення ймовірності зазнати поразки. В американській зовнішній політиці спостерігається акцент на військову міць в якості головного засобу забезпечення національних інтересів; при цьому фактично національна безпека ототожнюється з військовою безпекою. Інституційну основу політики національної безпеки США становить Рада національної безпеки, до функцій якої належить надання порад президенту щодо внутрішньої, міжнародної та воєнної політики, які належать до сфери національної безпеки, а також сприяння ефективній кооперації військових служб та управлінь в уряді щодо питань національної безпеки. Попри те, що Рада національної безпеки законодавчо є лише радником президента США, її функції можна однозначно назвати координуючими, а також такими, що допомагають президентові контролювати підлеглі йому управління.

Джерела

1. Біденко А. Законодавчі аспекти управління національною безпекою за рубежем. Політичний менеджмент. 2006. № 3. С. 132-140.
2. Кобко Є.В., Даугулє А.В. Досвід публічно-правового забезпечення національної безпеки країн Європи і США та шляхи його запозичення для України. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 4. Том 2. С. 186-190.
3. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України : аналіт. доп. / [Бобро Д. Г., Іванюта С. П., Кондратов С. І., Суходоля О. М.] / за заг. ред.О. М. Суходолі. К. : НІСД, 2019. 224 с.
4. Dictionary of Military Terms. US Department of Defense, Joint Chiefs of Staff.London: GreenhillBooks–Lionel Leventhal Ltd., 1987. P. 240.
5. National Security Act of July 26, 1947. URL: http://intelligence.senate.gov/ nsaact1947.pdf

О. Ю. АВРАМЕНКО

викладач, ДДУВС, адвокат Ради адвокатів Дніпропетровської області,

Л. О. АНДРІЄВСЬКА

ст. викладач, ДДУВС, м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 286 КК УКРАЇНИ

При розгляді питань розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, перш за все, потрібно визначитися, які саме злочини входять до предмету дослідження. В розділі XI КК України "Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту" міститься 16 статей, якими передбачається кримінальна відповідальність.

Порушення Правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом кваліфікується як злочин, якщо це порушення спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження — ч. 1 ст. 286

КК України; смерть потерпілого або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження — ч. 2 ст. 286 КК України — або призвело до загибелі кількох осіб — ч. 3 ст. 286 КК України [1,с.875].

Визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень проводиться згідно "Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень", затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17 січня 1995 р.

Під транспортними засобами слід розуміти всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби.

Основним об'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК України є безпека дорожнього руху або експлуатації транспорту, а додатковим безпосереднім об'єктом є здоров'я людини. Ч. 2 ст. 286 КК України передбачає додатковий факультативний безпосередній об'єкт - життя та здоров'я людини, а також властність та довкілля. Та ч. 3 ст. 286 КК України визначає додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом життя людей. Також додатковим факультативним безпосереднім об'єктом є власність або довкілля.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 286 КК України, полягає в трьох складових, а саме: безпосередньо порушенні Правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту; настанні суспільно – небезпечних наслідків та наявності причинного зв'язку між порушенням Правил безпеки дорожнього руху та спричиненими наслідками.

Кримінальна відповідальність за ст. 286 КК України настає тільки в тих випадках, коли порушення Правил безпеки руху або експлуатації транспортних засобів зумовило заподіяння суспільно-небезпечних наслідків, які прямо передбачені в диспозиції цієї норми. В інших випадках такі дії утворюють склад адміністративного правопорушення або належать до сфери цивільно-правових відносин (у разі заподіяння матеріальної шкоди) [2, с.248].

У Постанові Верховного Суду України від 20 листопада 2014 року у справі № 5-18кс14 зазначено, що у випадку виникнення дорожньо-транспортної події за участю декількох водіїв, наявність чи відсутність в їхніх діях складу злочину, передбаченого відповідними частинами статті 286 КК України, потребує встановлення причинного зв'язку між діянням (порушенням правил безпеки дорожнього руху) кожного з них та наслідками, що настали, тобто з'ясування ступені участі (внеску) кожного з них у спричиненні злочинного наслідку[4].

Злочин, передбачений ст. 286 КК України з об'єктивної сторони може бути вчинений як дією, так і шляхом бездіяльності.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 286 КК України може бути фізична осудна особа, яка на момент вчинення досягла 16-річного віку і фактично керувала транспортним засобом, допустивши порушення Правил безпеки руху та експлуатації транспорту. Особа є такою, що керує транспортним засобом незалежно від того, чи вона професіонал або навпаки нещодавно за кермом; чи працює за наймом, є його власником чи орендарем; керує ним за дорученням чи самовільно захопивши або угнавши його [2].

При цьому порушити Правила безпеки дорожнього руху повинен саме обвинувачений а не інший водій – потерпілий, що повинно доводитися доказами, які досліджує суд.

Дії винного, які потягли за собою одночасно наслідки, передбачені різними частинами ст. 286 КК України, кваліфікуються за тією з них, яка передбачає найбільш тяжкі з наслідків, що настали. Дії особи, яка, керуючи транспортним засобом, двічі

порушила в різний час Правила безпеки руху та експлуатації транспорту і в кожному з цих випадків загинула одна людина, слід кваліфікувати за ст. 2 ст. 286 КК України.

Щодо суб'єктивної сторони злочину, то вона характеризується необережною формою вини до настання суспільно небезпечних наслідків. Щодо самого порушення, то вина може бути як умисною, так і необережною.

На нашу думку, заслуговую на увагу Постанова Касаційного кримінального суду ВС від 16.10.2019 у справі № 163/1753/17, де зазначено, що у випадку виникнення ДТП за участю декількох водіїв наявність чи відсутність в їх діях складу злочину, передбаченого відповідними частинами ст. 286 КК України, потребує встановлення причинного зв'язку між діянням (порушенням правил безпеки дорожнього руху) кожного з них та наслідками, що настали, дослідження характеру та черговості порушень, які вчинив кожен із водіїв, того, хто з них створив небезпечну дорожню обстановку (аварійну ситуацію), тобто з'ясування ступеня участі (внеску) кожного з них у спричиненні злочинного наслідку.

Колегія суддів ККС звернула увагу на те, що причинний зв'язок в автотранспортних злочинах відрізняється тим, що він встановлюється не між діями водія та наслідками, що настали, а між порушеннями правил дорожнього руху й відповідними наслідками. При цьому виключається кримінальна відповідальність особи, яка порушила правила дорожнього руху вимушено, через створення аварійної ситуації іншою особою, яка була учасником дорожнього руху [5].

Отже, помилка при кваліфікації може викликати не тільки призначення неправильної міри покарання, а й багато інших негативних дій. Розкриття чинників, які впливають на кваліфікацію саме цього злочину, необхідне для проведення якісного досудового розслідування та подальшого судового розгляду.

Джерела

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року. за ред. М.І.Мельника, М.І.Хавронюка. К.: Каннон. А.С.К. 2002. 1104 с.
2. Бажанов М.І., Баулін Ю.В., Борисов В.І., Гавриш С.Б., Дорош Л.В. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник для студ. вищ. навч. закл. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. К.: Юрінком Інтер. 2001. 494 с.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України №7 від 23 грудня 2005р. "Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті". URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05.
4. Постанова Верховного Суду України від 20 листопада 2014 року у справі №5-18кс14. URL: http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/6CFAA28CA22AFD07C2257DB90050BF24.
5. Постанова Касаційного кримінального суду ВС від 16.10.2019 у справі № 163/1753/17. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85075551

О. М. АРТЕМЧУК
слухач, НН Інститут неперервної освіти і туризму НУБІП України
науковий керівник — О. В. Артеменко, канд. юрид. наук, доц.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Рухаючись у напрямку членства з Європейським Союзом (ЄС) Україні необхідно перейняти досвід правового захисту персональних даних, більшості розвинутих країн, оскільки, недосконаліть законодавчої бази нашої держава не може забезпечити охорону й захист персональних даних, що є порушенням прав людини. Стрімкий розвиток впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у всі сфери життя потягнув за собою ряд недоліків одним з яких є незаконний збір, поширення та використання персональних даних.

Тому актуальність теми полягає в створенні на основі міжнародних стандартів системи охорони персональних даних та законодавчого її закріплення.

Процес створення системи охорони персональних даних відбувся ще в середині минулого століття, коли частина європейських держав підписали Конвенцію № 108 Ради Європи "Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних" від 28.01.1981 р. Мета Конвенції № 108 РЄ зазначена в статті 1 "...забезпечення на території кожної Сторони для кожної особи, незалежно від її громадянства або місця проживання, дотримання її прав й основоположних свобод, зокрема її права на недоторканість приватного життя, у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, що її стосуються" [1].

Німеччина першою, серед країн Європи прийняла перший нормативний акт у 1970 р. на федеративній землі Гесен. До цього року ніде в світі не було схожого закону, який би регулював питання захисту персональних даних. У 1977 р. було прийнято закон "Про захист персональних даних", який був доповнений в 1990 р. Мета даного закону – захистити особу від посягань на її недоторкане особисте життя шляхом маніпуляції з її персональними даними.

У США прикладом цілісної політики з захисту персональних даних є Закон "Про захист конфіденційності відеоматеріалів" 1980 р., Закон "Про захист користувачів кабельних мереж" 1992 р., і стандарт "CSA", прийнятий у 1996 р. Слід наголосити, що у США здійснюють захист інформації незалежно від носія, захист відбувається на загальних основах (як і матеріальних цінностей) [5, 58].

Стандарт "CSA" діє на всі країни – членів НАТО, у ньому зафіксовані основні принципи регулювання суспільних відносин у сфері захисту персональних даних, а саме: 1) відповідальності, 2) ідентифікації мети, 3) згоди, 4) обмеженого збирання 5) обмеженого використання, поширення, зберігання, 6) точності,7) безпеки, 8) відкритості, 9) особистого доступу,10) перевірки відповідності [5, 59].

Отже, можна зробити висновок, що в Законі України "Про захист персональних даних" (далі — Закон) від 01 червня 2010 р., не має статті, яка б систематизувала принципи захисту персональних даних. Проте можна сказати, що подібні зі стандартом "CSA" вимоги і підстави обробки даних є у ст. 6, 7 і 11 Закону України "Про захист персональних даних".

Варто наголосити, що в Україні судові рішення з питань регулювання персональних даних не мають прямого впливу на вітчизняне законодавство у сфері обігу даних

персонального характеру. В той час, як у США судова практика є елементом покращення законодавства, а отже і дієвим механізмом для захисту персональних даних.

У Франції з 6 листопада 1978 р. на основі Закону "Про інформатику, картотеки та свободи" діє інститут Уповноваженого із питань захисту персональних ("номінативних") даних. Даний закон розповсюджується на всі процеси автоматизованого збирання, обробку, зберігання і поширення персональних даних, створює Національну комісію з інформатики (Глава II Закону 1978 р.), під її контроль якої підлягає майже 120 тисяч електронних баз даних. За порушення Закону "Про інформатику, картотеки та свободи" винні особи можуть бути притягнуті до відповідальності — адміністративної (Декрет від 23 грудня 1981 р. № 81-1142) та кримінальної (Розділ VI Закону 1978 р.) відповідальності [5, 60].

Головними складовими в системі захисту персональних даних у Франції є: 1) нагляд і контроль (перевірка заяв, скарг тощо) за дотриманням вимог із захисту даних (Розділ II Закону 1978 р.), перевірка документів (ст. 21 Закону 1978 р.); 2) надання дозволу на доступ до Національного реєстру і обробку персональних даних (ст.ст. 18, 19 Закону 1978 р.), на передачу даних за кордон (ст. 24 Закону 1978 р.); 3) видання розпорядження про порушення, попередження і звернення до прокуратури, оскарження неправомірних дій у суді (ст.ст. 21, 35 Закону 1978 р.); 4) ведення Національного реєстру ідентифікації фізичних осіб (Декрет від 22 січня 1981 р. № 82-103). До Реєстру вносять такі відомості: прізвище, ім'я, стать, дата і місце народження, дата й місце смерті, номера свідоцтв про народження та смерть, прізвище найближчого родича по чоловічій лінії для ідентифікації однофамільців. Крім того, до Реєстру вносять номер, що надається кожній особі, позначки про зміну в цивільному стані особи, показники, що необхідні для пошуку даних [6, 60]. 25 травня 2018 р., в Європейському Союзі вступив в дію новий - Регламент про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних (GDPR, далі – Регламент) [3]. Даний документ підвищує вимоги щодо обробки персональних даних, а саме їхнього захисту.

У той же час, Закон України "Про захист персональних даних" [2] критикують провідні науковці і вчені. Г. Саттон вважав, що: "Закон" важкий для виконання та містить деякі очевидні внутрішні суперечності". А. Погребна підкреслила, що: "Закон вимагає подальших змін і доопрацювань" [4].

Після прийняття GDPR, питання удосконалення української системи захисту персональних даних до стандартів ЄС є ще більш значущим. Зокрема, до значущих прогалин в українських законах науковець І.М. Гординський відніс такі: "1) відповідальність та порядок дій щодо притягнення до відповідальності – в Україні відсутній перелік підстав і порядок дій щодо відновлення порушених прав суб'єктів персональних даних, що не сприяє належному захисту та відновленню порушених прав суб'єктів; 2) тлумачення та розуміння норм законодавства щодо захисту персональних даних – положення законодавства є суперечливими, надто заплутаними і містять багато неточностей, також відсутні зобов'язання для володільців персональних даних; 3) неврегульованість питань міжнародного співробітництва з приводу захисту персональних даних та їх передачі до третіх країн. 4) практично повна відсутність регулювання щодо захисту персональних даних - Закон наводить дві статті (ст. 5 "Об'єкти захисту" та ст. 24 "Забезпечення захисту персональних даних"), що не мають в належному об'ємі положень щодо захисту даних [2]; 5) відсутність низки інноваційних положень, які містяться в Регламенті і, власне, покликані посилити заходи із забезпечення захисту персональних даних. Закон не має положень щодо проведення попередньої оцінки впливу на захист даних в разі обробки чутливих категорій персональних даних. Не містить норм, які закріплюють принципи захисту даних

за призначенням і за замовчуванням; 6) нечітке, порівняно з Регламентом, прописані положення, які стосуються прав та обов'язків окремих суб'єктів процесу оброки персональних даних, а також відносин між ними; 7) відсутність у законодавстві України окремих положень щодо захисту персональних даних дітей [4].

Отже, одним із кроків, який має прийняти наша країна на шляху поглибленої співпраці з ЄС, має стати гармонізація вітчизняного законодавства щодо захисту персональних даних, враховуючи міжнародний досвід. Зокрема, прописати статтю щодо захисту персональних дітей, додати принципи захисту даних за призначенням і за замовчуванням, внести положення щодо обробки чутливих категорій та прописати положення, які стосуються прав та обов'язків окремих суб'єктів процесу оброки персональних даних, а також відносин між ними тощо.

Джерела

1. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_326.
2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. №2297-VI / [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17
3. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 р. про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 96/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) / Європейський Союз. [Електронний ресурс]. Цит. 24.11.2014 р. Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/es-2016679.pdf
4. Городиський І. М. Відповідність законодавства України в сфері захисту персональних даних вимогам Регламенту ЄС щодо захисту персональних даних (GDPR) [Електронний ресурс] / І. М. Городиський // ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в україні (третя міжнародна щорічна конференція). – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://aphd.ua/publication-570/
5. Крилова Ю. І. Захист персональних даних: вітчизняний та зарубіжний досвід / Ю. І. Крилова // Інформація і право. – 2017. – № 3. – С. 57-63.
6. Міжнародне інформаційне право : Навчальний посібник за заг. ред. Шишка О.Р., Мавліханова Р.В.,Чеботарьова Ю.А., Батарська О.Ф. Мавліханова З.А., Артеменко О.В.та ін. – Макіївський економ.-гуманіт. ін–т. – Донецьк : Дмитренко Л.Р. [Видавник], 2011. – 320 с. (гриф МОН)

Н. БАРНАБІШВІЛІ

аспірант, МАУП

науковий керівник – О. І. Дацій, д-р екон. наук, проф., НН ІМЕФ МАУП

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЦЕСНОГО ПІДХОДУ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТЯНСЬКОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Дослідженню соціального процесу в умовах інтеграції двох (мікро- та макро-) рівнів соціальної реальності, а також визначенню механізму його відтворення та змісту можуть слугувати теорії Дж. Александера, М. Арчера, П. Бурдьє, Е. Гідденса, П. Штомпки присвячені вивченню сучасного суспільства безпосередньо у динаміці.

Ці теорії акцентують увагу на нелінійному характері соціального процесу, на який вказував у роботі "Соціальна і культурна динаміка" П. Сорокін [1] та пропонують певний дослідницький інструментарій, що дає можливість інтерпретувати розвиток суспільства як процес ускладнення та зростання його змін.

Визначення соціального процесу, яке набуло у соціологічній науці статусу класичного, дав автор концепції соціокультурної динаміки П. Сорокін, визнаний одним з найбільш авторитетних теоретиків завдяки вагомому внеску у дослідження соціальних об'єктів та їхньої трансформації. Зокрема, П. Сорокін вважає: "...під процесом розуміється будь-який вид руху, модифікації, трансформації, чергування або еволюції, коротше кажучи, будь-яка зміна даного досліджуваного об'єкту протягом певного часу, будь-то зміна його місця в просторі або модифікація його кількісних або якісних характеристик" [1, с. 89].

Дослідження освіти за допомогою концепції соціальних змін П. Сорокіна дозволяє надати ширшого трактування поняттю соціального процесу, що, по-перше, передбачає концентрацію уваги на різноманітності змін об'єкту, а, по-друге, надає можливість обґрунтування причин зміни об'єкту та вивчення актуальних змін, які стосуються безпосередньо самого об'єкту, трансформують його як єдине ціле та відбуваються у його рамках.

Так, у роботі "Соціальна і культурна динаміка" П. Сорокін зазначає, що найбільш вагомими причинами соціальних змін є передусім іманентні, внутрішні: у той час як зовнішній вплив може сповільнити чи прискорити внутрішні процеси у системі або навіть знищити систему, проте не в стані змінити закладеної в системі програми розвитку, її кінцевої долі. Отже, система, на думку згаданого дослідника, сама детермінує власну еволюцію, що й є проявом її вільного розвитку.

У такий спосіб актуалізується детермінація зміни системи – об'єкту. Отже, особлива цінність згаданого вище аналітичного підходу в процесі дослідження вітчизняної освіти полягає у зосередженні уваги передусім на специфіці освіти у її зміні та на внутрішніх детермінантах і причинах такої зміни.

П. Штомка в одній із своїх найвідоміших наукових праць, присвячених вивченню та аналізу найфундаментальніших соціологічних концепцій соціальних процесів та змін детально описує новий теоретичний напрям під назвою "теорія соціального становлення", який має за основу історичну соціологію та теорію діяльності. Метою цього напряму є забезпечення адекватним інструментарієм та перспективним альтернативним підходом пояснень усіх змін, які відбуваються в суспільстві. Дана теорія також дає можливість вивчити конкретні специфічні механізми цих змін [2].

Схрещуючи рівень спільностей (цивілізацій, товариств, соціальних систем та ін.) з рівнем індивідуальностей (членів колективів, окремих людей) та дійсність з потенційними можливостями, автор створює основу своєї запропонованої моделі, згідно якої структури (як потенційні можливості) розкриваються в діяльності, а діячі (як потенційні можливості) – в дії.

Для вирішення проблем взаємодії рівня тотальностей і рівня індивідуальностей науковець з'єднує рівень суб'єктів (розмежований в їх оперуванні) з рівнем структур (розмежований в їх діях), і цей "інтерфейс" позначає у підсумку термінами "місце зустрічі операцій та дій", "практика", "діалектичний синтез" людських дій та усього, що відбувається в суспільстві.

Практика – це результат комбінування напрямів дій членів суспільства та моменту оперування. В ній автор поєднує діючих агентів та структури і переносить отриману модель соціального становлення в часовий та історичний світ. Отже, будь-який стан суспільства завжди є і буде динамічним.

У науковій збірці "Соціальні механізми. Аналітичний підхід до соціологічної теорії" Д. Гамбетта, Дж. Елстер, А. Соренсен, А. Стінчкомб, Р. Хедстром та, досліджуючи механізми соціальних змін за допомогою аналітичного підходу, приходять до висновку, що основним завданням соціології є виявлення та вивчення усіх соціальних механізмів, дія яких зорієнтована на генерацію та пояснення ходу соціальних процесів. На їх думку, соціальний механізм є причинно-наслідковою моделлю усього соціального процесу. Завдяки цій моделі можна побачити, яким чином взаємодії різноманітних факторів генерують кількісні та якісні характеристики, що відображають хід усіх соціальних процесів [3].

У підсумку справжнє пояснення соціальних процесів дає дворівневий опис соціальних механізмів:

- на макрорівні використовується причинно-наслідкова модель;
- на мікрорівні використовуються когнітивні моделі взаємодії між індивідами, а також між мікро- і макрорівнями.

Одним із основних питань концепції соціальних процесів є виявлення фундаментальних причин змін, головні з яких – забруднення середовища, виснаження ресурсів, катаклізми, перенаселеність, зміна поколінь, міграція, науково-технічний прогрес, зміни в економіці та культурі, пошук новизни, насичення, зростання агресивності та ін. Усі ці причини, які в свою чергу поділяються на зовнішні та внутрішні (по відношенню до об'єкту та соціальної системи), генерують соціальні зміни.

Отже, зміни в сфері освіти також можна розглядати як соціальний процес, який полягає в безперервній послідовній трансформації станів вітчизняної освіти під впливом певних факторів та внутрішніх механізмів.

У цілому системний, діяльнісний і процесний підходи актуалізуються в цьому дослідженні при вивченні освіти завдяки наявності пристойного (мається на увазі рівень апробації) традиційного теоретико-методологічного інструментарію аналізу, а також відповідності сучасним тенденціям.

Джерела

1. Сорокин П. Соціальна і культурна динаміка. – М. : Республика, 1992. 504 с.
2. Штомпка П. Социология социальных изменений [пер. с англ. ; под ред. В.А. Ядова]. М. : Аспект-Пресс, 1996. 416 с.
3. Social Mechanisms: An Analytical Approach to Social Theory / eds. Peter Hedström, Richard Swedberg. Cambridge : University Press, 1998. 340 p.

В. В. ВОЙТЕНКО
аспірант, МАУП

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

На сучасному етапі в країні підвищується роль фінансового контролю в управлінні соціально-економічним розвитком держави і його територій, що визначає необхідність

виділення органів фінансового контролю в особливу категорію. Діяльність органів фінансового контролю спрямована на забезпечення єдиної системи контролю за дотриманням вітчизняного законодавства, правомірності обчислення і повноти доходів держави, своєчасності та законності витрачання цих доходів, а також на управління державними фінансами, формування бюджету та позабюджетних фондів. Органи фінансового контролю зараз наділені широким колом контрольних повноважень і прав щодо застосування заходів впливу до порушників законодавства, що, в свою чергу, зобов'язує їх дотримуватися ряду правил і керуватися у своїй діяльності принципами, викладеними в Лімській декларації керівних принципів контролю.

В силу свого загального характеру ця декларація є безадресною, тобто принципи контролю, зазначені в ній, відносяться до всієї системи фінансового контролю, тим самим розмиваючи відповідальність конкретних її елементів [2]. На нашу думку, хоча ці принципи самі по собі і є орієнтиром в діяльності суб'єктів і органів фінансового контролю, тим не менш, деяка розмитість параметрів дозволяє органам контролю не слідувати цим принципам при виконанні своєї діяльності. Саме цей факт зумовлює нашу думку про те, що вкрай важливо виробити і встановити в законодавчому порядку принципи діяльності органів фінансового контролю в системі державного управління.

Дотримуючись положень Лімської декларації, ми вбачаємо контроль не як самоціль, а як невід'ємну частину системи регулювання, метою якої є розкриття відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів законності, ефективності та економії витрачання матеріальних ресурсів на можливо більш ранній стадії з тим, щоб мати можливість прийняти коригуючі заходи, в окремих випадках, притягнути винних до відповідальності, отримати компенсацію за заподіяну шкоду або здійснити заходи щодо запобігання або скороченню таких порушень в майбутньому [1]. Таким чином, органи фінансового контролю стоять дещо відособлено по відношенню до органів виконавчої влади в силу свого контрольного характеру.

В такому розумінні органи фінансового контролю є основною ланкою практичної реалізації законодавства, і здійснюють як керуючу, так і виконавчу функції, що також відрізняє їх від інших органів виконавчої влади [3]. В даному припущенні не міститься протиріччя. До функцій виконавчої гілки влади відноситься не тільки суворе втілення в життя вимог, що містяться в прийнятих законах, а й прийняття рішень, що упорядковують процес виконання. Зазначене визначає необхідність організації спеціалізованого контрольно-управлінського органу державного апарату, що здійснює виконавчо-розпорядчий вплив.

Світова спільнота на основі багаторічного досвіду розробила основні принципи організації фінансового контролю, до реалізації яких прагне кожна сучасна цивілізована держава. Ці принципи викладені в Лімській декларації, і в числі інших до них відносяться такі універсальні принципи, як незалежність та об'єктивність, компетентність та гласність [4].

На нашу думку, для здійснення фінансового контролю можна сформулювати такі основні принципи, до яких відносяться законність, незалежність, об'єктивність, відповідальність, гласність, системність.

Принцип законності означає неухильне і точне дотримання норм і правил, встановлених чинним законодавством, всіма органами, що здійснюють фінансовий контроль, та їх посадовими особами.

Принцип законності обумовлений Конституцією України, яка передбачає, що держава, всі її органи (в тому числі і контрольні) діють на основі законності, забезпечують охорону інтересів суспільства і громадян. Органи фінансового контролю, їх

посадові особи при виконанні своїх обов'язків повинні дотримуватися Конституції та законів України.

Принцип незалежності означає, що органи фінансового контролю незалежні в частині здійснення контрольно-ревізійної та експертно-аналітичної діяльності від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також від політичних та інших громадських об'єднань. Незалежність контролю забезпечується фінансовою самостійністю контрольного органу, а також більш тривалими в порівнянні з парламентськими термінами повноважень керівників органів контролю.

Принцип об'єктивності означає неухильне дотримання суб'єктами контролю чинного законодавства, високий професійний рівень контролерів на основі чітко встановлених стандартів проведення контрольного заходу. Об'єктивність — принцип контролю, на підставі якого контроль здійснюється неупереджено, об'єктивно і при відсутності будь-якого зовнішнього впливу.

Принцип відповідальності означає, що до порушників фінансового законодавства застосовуються заходи правової відповідальності.

Принцип гласності означає відкритість та доступність для суспільства й засобів масової інформації відомостей про результати контрольно-ревізійних та експертно-аналітичних заходів, проведених в рамках фінансового контролю за умови збереження державної, комерційної або іншої захищеної законом таємниці.

З цих базових принципів випливають й інші, що носять прикладний характер: результативність; чіткість та логічність вимог, що пред'являються суб'єктами контролю (професіоналізм); непідкупність суб'єктів контролю; узгодженість дій різних контролюючих органів; принцип дотримання професійної етики та ін.

Отже, пропонуємо прийняти вищевикладені принципи в законодавчому порядку, заклавши основу об'єднання зусиль всіх зацікавлених сторін щодо створення єдиної системи фінансового контролю в системі державного управління, що дозволить охопити внутрішнім і зовнішнім контролем управління всіма державними активами.

Джерела

1. Гарасим П., Лобода Н. Державний фінансовий контроль як парадигма національного менеджменту. 2013. URL: sophus.at.ua/publ/...paradigma.../40-1-0-773.
2. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: Монографія. К. : Ельга, Ніка-центр, 2002. 320 с.
3. Симоненко В. К., Барановський О. І., Петренко П. С. Основи єдиної системи Державного фінансового контролю в Україні : монографія. Київ : Знання України, 2006. 280 с.
4. The Lima Declaration (ISSAI 1). Approved at IXth Congress of INTOSAI, Lima/Peru 1977; INTOSAI Professional Standards Committe. URL: http://www.issai.org/ media/12901/ issai_1_e.pdf

М. В. ДОЛГІХ
аспірант, МАУП

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНСТРУМЕНТІВ ВПЛИВУ НА ПРОФЕСІЙНІ КАДРИ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Створення державних соціальних і медичних інститутів є складним та багатоаспектним завданням держави, що націлена на їх оптимальний розвиток з метою підтримання на відповідному високому рівні.

Система охорони здоров'я будь-якої країни має відповідати певним універсальним критеріям: ієрархічна будова; налагоджені управлінські комунікації між суб'єктами та об'єктами управління. При цьому система охорони здоров'я країни повинна враховувати особливості стану здоров'я населення, його схильність до захворюваності, певні ментальні особливості харчування, способу життя і комунікацій людей, які проживають в цій країні. Все це при врахуванні, в комплексі дає можливість для побудови оптимальної системи охорони здоров'я.

Нова система охорони здоров'я під дією чітко розробленої комплексної стратегії реформ має бути соціально спрямована, пацієнт-орієнтована і економічно стійка. Проблемами попередньої реформи є те, що значної кількості нюансів вітчизняної системи охорони здоров'я України не було враховано. Тому при проведенні оновленої реформи необхідно врахувати і виправити існуючі недоліки.

Так, найбільш нагальною проблемою для всіх пацієнтів України є наявність довгих черг, неможливість отримати оперативно консультацію, враховуючи незбалансованість й іноді несумісність різних ІТ-програм і засобів комунікації – швидко зареєструватись до лікаря. Тому, на наш погляд, необхідно впровадити до існуючої структури первинної ланки додаткових чергових терапевтів, а для сімейних лікарів та терапевтів, що обслуговують певну ділянку також виділити 10-15% робочого часу на такого роду консультації. Це в значній мірі знизить негатив від недолугостей існуючої системи медичного обслуговування первинної ланки [1].

Ще однією болючою проблемою для населення України є виклик невідкладної швидкої допомоги. Це вимагає необхідність збільшення фінансування на швидку медичну допомогу, особливо у сільській місцевості. Тільки збільшення штату бригад швидкої медичної допомоги та забезпечення їх сучасними реанімобілями з відповідним технічним і фармацевтичним оснащенням зможе вирішити це проблемне питання. Україна потребує хоча б 1-го автомобіля з медичною бригадою на 1000 жителів [2].

Перші дві проблеми обумовлені в значній мірі тим, що суттєво зменшується кількість лікарів, багато з них працюючі пенсіонери, тому для виправлення цієї негативної тенденції доцільним було б збільшення кількості бюджетних місць при навчанні на лікарів. При цьому в школах ні в якому разі не скорочувати такі дисципліни, як біологія, фізика, хімія – ці дисципліни є базовими для подальшого високорозвиненого функціонування сучасної особистості, особливо у сфері: медицини, фармакології, біоінженерії, досліджень природи матеріалів, механіки, робототехніки, програмування, космосу тощо. Крім того, потребують й осучаснення підходи до навчання в медичних університетах студентів за більш прогресивними програмами, з активізацією

обміном студентами з провідними університетами світу, з практикою на сучасному обладнанні.

Також престижність лікарської праці необхідно підтримати достойною зарплатою та соціальним пакетом, в першу чергу, для сільських територій і депресивних індустріальних територій. Дуже актуальною є проблема покращення юридичного і фізичного захисту лікарів, особливо тих, хто працює на невідкладній швидкій допомозі (потребують фізичного захисту), або робить складні і важкі операції (потребують юридичного захисту). Впровадити страхування такого роду медичних працівників.

Сімейні лікарі вносять дисбаланс, загальмовують професійне надання послуг, часто коли пацієнт довго чекає на послугу в черзі, або поки сімейний лікар з'ясовує, при цьому не знає як вилікувати пацієнта, то хвороба переходить у хронічний, важколікуємий стан. Тому необхідні чіткі протоколи і більш оперативні та прогресивні системи діагностики хвороб при сімейних лікарях та терапевтах. Крім того, абсурдом є обов'язковість йти спочатку до терапевта, якщо є очевидна потреба в хірургу, пульманологу чи отоларингологу. Необхідно повернути медичну реформу від процедур і бюрократії до швидкого вирішення проблем людей. Сучасні ІТ-технології можуть автоматизовано повідомляти, якщо це цікаво сімейному лікарю до кого і з якою проблемою звертався приписаний до нього пацієнт, але сучасного медичного "кріпацтва" точно не має бути [3].

Суттєвим недопрацюванням є відсутність в Україні залучення ефективних державних і приватних страхових компаній до повноцінного і результативного функціонування в системі охорони здоров'я. Так, існуючі податки і платежі фізичних осіб в Україні не персоніфіковані, тому стимулів показувати "білу" зарплату в Україні не існує і ринку медичного страхування не має по суті. Тобто відсутність персонального рахунку для власного пенсійного фонду, медичного фонду, фонду з тимчасового безробіття – обумовлюють відсутність відповідних інститутів та системи захисту громадян України, а надія на державні функції в цій сфері, як показує практика, не оправдує себе, ні по якості, ні по компенсації на лікування. Найбільш розвинена і ефективна медицина діє саме в тих країнах, де такий індивідуалізований підхід функціонує (країни ЄС, США, Канада, Японія, Сінгапур) разом з відповідальним ринком медичних страхових організацій. Для України з її корупційними ризиками і шараханням в "дикий капіталізм" необхідно дуже виважено підійти до цього питання з врахуванням всіх існуючих ризиків (непорядності грошоутримувачів, інфляції, відсутності практики у вітчизняних страхових організацій в цій сфері, нерозвиненості вітчизняних фондового і фінансового ринків тощо) [4-5]. Крім того, на наш погляд, на початковому етапі було б доцільним запустити державну медичну страхову компанію (фонд) з виділеним рахунком для цього фонду медичної допомоги, акумулювавши індивідуалізовані кошти тільки на спеціальних рахунках в НБУ, або в державних банках. Існуючі пенсіонери і діти до повноліття мають отримувати на свій рахунок від держави певну гарантовану суму. Таким чином поступово можна запустити цей механізм медичного страхування, коли пацієнт (громадянин України), сплачуючи чесно податки – отримує конкретні кошти на захист свого здоров'я і членів своєї родини. Страхові ж організації зацікавлені в тому, щоб їх клієнти не стали пацієнтами, тому покращиться профілактика хвороб, вони активізують діагностику і більш здоровий спосіб життя, а у випадку настання хвороби – у медичних страхових організацій є потреба найшвидшими і найефективнішими методами вилікувати пацієнта. Відзначимо, що на даний час, багато лікарів навпаки будуть лікувати, призначувати потрібні й непотрібні ліки й процедури, поки всі кошти пацієнт не потратить.

Існуюча система охорони здоров'я в Україні на даний момент є "закритою корпорацією" для суспільства з менеджерами, що продукують сумнівні, декларативні, а іноді й безглузді реформи. Це обумовлює вдосконалення контролю суспільства й територіальних громад щодо діяльності Міністерства охорони здоров'я та регіональних управлінь системи охорони здоров'я. Необхідно забезпечити завдяки громадському контролю максимальну прозорість рішень, їх логічність з відповідною стратегією та цільовими й проміжними показниками; посилити індивідуальну відповідальність державних службовців, з відслідковуванням їх коефіцієнтом корисної дії [1].

Враховуючи те, що вітчизняна економіка поступово інтегрується в глобальне геоекономічне середовище, необхідно відзначити й те, що українські медичні послуги, що надаються вітчизняними медично-профілакторними і санаторними закладами є по багатьом позиціям конкурентними на світовому ринку медичних послуг. Тому доцільним є також на державному рівні проводити активну політику поінформування через закордонні державні представництва і відповідні там заходи, через Торгово-промислову палату та її канали комунікації, через державні ЗМІ, рекламу, промоушн, представницьку й виставкову діяльність на закордонних ринках щодо медично-профілакторного обслуговування в Україні. На наш погляд, це суттєвий нереалізований потенціал України, що суттєво збільшить її показники експорту послуг в сучасних світо-господарських процесах.

Джерела

1. Вашев О. Є., Вашева А. О., Іванова Л. А. Сучасні тенденції політики змін надання медичної допомоги в країнах ЄС. Публічне управління XXI століття: традиції та інновації:зб. тез XVII Міжнар. наук. конгресу, 27 квітня 2017 р. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2017. С. 295–298.
2. Прокопчук О. Л., Павленко О. І. Шляхи подолання демографічної та медичної кризи в Україні через систему сучасного реформування. Новости медицины и фармации. 2015. № 9 (542). С. 26–30. URL: http://www.mif-ua.com/archive/article/41023
3. Редзюк Є.В. Еволюція впливу фондових бірж на соціально-економічне середовище світу. Економічний Часопис-XXI. Інститут суспільної трансформації: науковий журнал. 2013. №3-4(1). С.10-13.
4. Редзюк Є.В. Шляхи покращення інтеграції ринку цінних паперів України до світових фінансово-інвестиційних процесів. "Економіст": Інститут економіки та прогнозування НАН України. 2014. №7 (333). С.21-25
5. Редзюк Є.В. Вплив економічних процесів і державного регулювання на розвиток фондової біржі. Дослідження міжнародної економіки: Збірник наукових праць Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України. 2011. Випуск № 4(69). С. 76-88.

О. В. ЖЕЛАЙ

здобувач, МАУП

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Еволюція оподаткування свідчить, що податки можуть не лише забезпечувати мобілізацію коштів до бюджетів усіх рівнів, в обсягах необхідних для виконання

покладених на державу функцій, але й сприяти активізації підприємницької діяльності як в державі, так і за її межами, цим самим забезпечуючи сталий економічний та соціальний розвиток країни. Використання податків для досягнення поставлених цілей може відбуватися виключно в рамках реалізації податкової політики держави. Регіональна податкова політика є складовою державної податкової політики, яка проводиться з використанням інструментів податкового регулювання в межах повноважень місцевих органів влади, спрямована на гармонізацію податкових інтересів влади регіонів на основі збалансованості їх прав і відповідальності, а також розширення комплексу фінансових інструментів її реалізації, обумовлених розширенням податкових повноважень регіонів, розвитком регіонального податкового менеджменту за рахунок формування і нарощування податкового потенціалу регіонів [2, 313].

Основною особливістю регіональної податкової політики є те, що вона об'єднує як загальнодержавні важелі оподаткування регіонів, так і діяльність органів місцевого самоврядування щодо встановлення, правового регламентування, а також організації справляння податків з метою забезпечення соціально-економічної стабілізації, формування ефективних умов для інноваційного, інвестиційного розвитку регіонів, що в кінцевому підсумку забезпечить їх високу конкурентоспроможність.

Регіональна податкова політика багато в чому залежить від системи територіального поділу праці та виробничої спеціалізації регіонів і забезпечується за допомогою формування сприятливих умов для залучення фінансових ресурсів українських та іноземних інвеститорів до розвитку соціально-економічної сфери регіонів за рахунок надання податкових пільг, а також на основі розробки і реалізації національних та регіональних цільових програм податкового регулювання територіального розвитку.

Отже, сьогодні регіональна податкова політика держави відіграє вагому роль, оскільки від неї значною мірою залежить як соціально-економічний розвиток регіонів, так і держави в цілому, а також їх привабливість для отримання прибутків підприємцями та населенням.

Слід констатувати, що значна частина регіонів України сьогодні знаходиться за межею фінансової спроможності. На це вплинуло, перш за все, відсутність виважених та ефективних стратегічних орієнтирів забезпечення фінансової стабільності регіонів, використання неефективного інструментарію стимулювання соціально-економічного розвитку регіону, а також недосконаліть державної політики стосовно децентраліації податкової системи країни. Сутність податкової децентралізації полягає у здатності органів місцевого самоврядування незалежно і ефективно забезпечувати територіальну громаду суспільними послугами шляхом збалансування видатків та надходжень із місцевими потребами та можливостями [3, 23].

Оптимальний розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою має передбачати: визначення достатньої податкової бази, що дасть змогу забезпечити виконання органами місцевого самоврядування власних повноважень з урахуванням об'єктивних критеріїв фінансування державою делегованих повноважень; створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов та формування кадрового складу для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень.

На нашу думку, ефективна податкова децентралізації не повинна зводитися до надання субнаціональним органам влади бюджетної та податкової автономії, вона має передбачати створення інституціональних умов і регулятивних механізмів, що

забезпечують виконання бюджетних правил, також систему стимулів раціональної податкової поведінки. Лише в такому контексті податкова децентралізація сприятиме оптимізації інтересів і діяльності органів публічної влади та підвищенню ефективності регіональної бюджетно-податкової політики.

Регіональна податкова політика є важливим інструментом впливу на розміщення інноваційного та інтелектуального потенціалу, економічний розвиток депресивних регіонів. Вона має проводитись з урахуванням загальнодержавних принципів і підходів до реалізації оподаткування, а також враховувати особливості розвитку регіонів, відмінності в їх природнокліматичних і соціально-економічних умовах, наявність просторових диспропорцій у розвитку виробництва, виробничої і соціальної інфраструктури, а також історично сформовану специфіку виробничого розвитку.

Безперечно, регіони України суттєво відрізняються своїми фінансовими можливостями. Тому актуальним постає питання податкового навантаження регіонів, виходячи зі спроможності податкового потенціалу кожного окремого району.

Зростання рівня соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення рівня життя населення є неможливим без створення цілісної концепції регіональної економічної політики, яка б враховувала сучасні зміни у податковому механізмі, адекватні новим умовам політики державних видатків і міжбюджетних відносин. Без цього неможливо здійснити прогресивні зрушення в економічній і соціальній сферах, забезпечити зростання якості життя як у регіонах, так і у державі в цілому.

Для оцінки реалізації регіональної податкової політики та внесення своєчасних коригувань в ході її реалізації в першу чергу необхідно мати чітку програму розвитку економіки і соціальної сфери регіону шляхом виділення головних секторів інноваційного розвитку, базових галузей національної економіки, визначенням термінів і методів її виконання.

Джерела

1. Василик О. Удосконалення податкової системи України // Фінанси України, 2010. № 10. С. 41.
2. Гавкалова Н. Социально-экономическое развитие регионов: проблемы, перспективы, трансграничное сотрудничество // Наукові праці Донецького нац. техн. ун-ту. Серія: економічна. Випуск 4(46). Донецьк, ДонНТУ, 2013. С. 313-314.
3. Ільяшенко В. Податкова політика в системі регулювання соціально-економічного розвитку держави // Економіка та держава. 2013. №8. С. 22-24.
4. Крисоватий А. Сутність та концептуальні основи формування податкової політики в умовах євроінтеграційних процесів // Економіка України. 2016. № 1. С. 35-51.

О. І. ЗІНСУ

аспірантка, НАВС, м. Київ

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗЛОЧИН ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДИСКУРС

Розвиток української державності в умовах Євроінтеграційних процесів являти собою злагоджену систему заходів розбудови правової держави, формування успіш-

ного громадянського суспільства, розвиток ідей природного права, аксіології права та людиноцентричної моделі буття. Пріоритетною складовою процесу розбудови правової держави виступають ціннісні орієнтації трансформаційного соціуму, національна правова ментальність, дієвість демократичних інституцій, верховенство права. Зазначене включає реалізацію положень Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу та зміцнення національних інтересів, національної безпеки, національних цінностей України.

Відповідно, стратегія адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу "формується як складова частина правової реформи в Україні та спрямовується на забезпечення єдиних підходів до нормопроектування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу під час нормопроектування, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституціонального, науково-освітнього, нормопроектного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України" [4,3].

Особливе місце в окресленому векторі розбудові правової держави демократичного суспільства належить регулюванню правовідносин у сфері сім'ї, побуті, родині, що включає реалізацію положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція, 2011). Це обумовлює внесення змін, доповнень в чинне законодавство України за принципом законності, злагодженості, доцільності, лаконічності, своєчасності, гуманізму, об'єктивізму, історизму.

Так, ст.1 Закону України Про запобігання та протидію домашньому насильству зазначено, що домашнє насильство — діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3, ст.1].

"Основні ознаки домашнього насильства: насильство завжди здійснюється за попереднього наміру, тобто умисно; дії унеможливлюють ефективний самозахист; дії порушують права і свободи особи; насильницькі дії спричиняють шкоду (фізичну, морально-психологічну, матеріальну) іншій особі" [5,7].

Домашнє насильство виокремлюється як адміністративне правопорушенням, озвучене нормою адміністративного права [1, ст. 173-2] та суспільно небезпечне діяння, зазначене ст. 126-1 КК України. З урахуванням суспільної небезпеки (ознаки, яка визначає матеріальну сутність) домашнього насильства, воно розглядається як злочин й адміністративне, цивільно-правове правопорушення.

Так, згідно зі ст.126-1 Кримінального кодексу України, домашнє насильство визначається як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [2, ст. 126-1].

Родовим об'єкт злочину: злочини проти життя та здоров'я особи. Основним безпосереднім об'єктом злочину є здоров'я і нормальний психологічний стан особи. Додатковий факультативний об'єкт: воля, честь, гідність особи, її психічна недотор-

канність. Суб'єкт злочину: спеціальний. Форма вини: умисел з ознакою систематичності.

Суттєву складність становлять кваліфікації злочину домашнє насильство в проекції поняття "множинність злочинів", "одиничний злочин" та розмежування злочину "домашнє насильство" за ст.126-1 КК України від злочинів в яких кваліфікуючою ознакою виступає вчинення суспільно-небезпечного діяння щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах (ч.2 ст.152 КК України, ч.2.ст. 153 КК України), оскільки провести граничну межу нерідко представляє складність. Деякі із цих форм не виключають одна одну, хоча і мають специфічний кримінально-правовий зміст. Вагомою новелою є внесення змін до ст. 67 КК України. Так, вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах чи (-або) вчинення злочину щодо малолітньої дитини або у присутності дитини за ст. 67 КК України належати до обставин, які обтяжують, призначенні покарання [2, ст.67]. Зазначені аспекти набувають актуальності, оскільки від правильної кваліфікації вчиненого діяння залежать дотримання загальних та спеціальних принципів кримінального права, правові наслідки, досягнення мети невідворотності юридичної відповідальності, а відтак і рівень довіри населення до державного впливу, державного примусу.

Криміналізація домашнього насильства відображає не тільки заходи державного впливу на неправомірну поведінку в сім'ї, побуті, родині, але й слугує засобом правового виховання людини і громадянина в руслі нової трансформаційної моделі поведінки, в основі якої виступає "людино центричність", повага до демократичних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Новели в чинному законодавстві України щодо домашнього насильства наголошують на прерогативі викоренення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі, формування нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки в приватних та суспільних відносинах. Озвучений вектор трансформації свідомості направлений на впровадження системності інституційного та організаційного забезпечення механізмів запобігання та протидію домашньому насильству, що включає правове виховання, підвищення соціального забезпечення вразливим категоріям населення та вивчення досвіду профілактики домашньому насильству. Зі свого боку вітчизняні вчені зазначають, що вивчення досвіду протидії насильства у сім'ї дозволить Україні виявити кращі практики такої діяльності, запровадити їх у національне законодавство та діяльність державних правозастосовних органів, недержавних організацій. Адже лише при взаємодії інститутів держави та громадянського суспільства є можливим викорінення насильства у сім'ї в Україні [6,19].

Таким чином, на основі вищезазначеного приходимо до висновку про доцільність запровадження цілісної системи заходів профілактики, запобігання та протидії домашньому насильству, що має на меті формування особистісної автономії, самокерованої правомірної поведінки, незалежної й виваженої власної позиції, компетентності, професійного розвитку та злагоджених стосунків у сім'ї, родині, побуті. Чільне місце в системі профілактиці домашнього насильства належить територіальним громадам, Національній мережі організацій громадянського суспільства, волонтерам.

Джерела

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984р. № 8073-X//Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984. додаток до № 51. ст.1122.- URL : https://zakon.rada.gov.ua ' laws ' show (дата звернення:01.03.2020).

2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III //Відомості Верховної Ради України (ВВР) 2001. № 25-26. ст.131.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення:01.03.2020).
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству :Закон України від 07.12.2017. № 2229-VIII//Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 5. ст.35. - URL:https://zakon.rada.gov.ua '(дата звернення: 29.02.2020).
4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629//Урядовий кур'єр — № 74.-IV.-URL: https:// zakon.rada.gov.ua ' (дата звернення: 01.03.2020).
5. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: Додаток до листа Міністерства освіти і науки України 18.05.2018 N 1/11-5480. URL: https: ips.ligazakon.net ' view ' mus30017 (дата звернення:29.02.2020)
6. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству [Монографія] / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головко, В. В. Муранова та ін. / За заг. ред. А. О. Галая. — К.: КНТ, 2014. — 160 с.

Г. І. ІСМАЙЛОВ
аспірант, ММАУП
науковий керівник – О. І. Дацій, д-р екон. наук, проф., НН ІМЕФ МАУП

МЕХАНІЗМИ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ТА СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Основними аспектами розвитку підприємств аграрного сектору сучасної України є забезпечення безперервного розширеного відтворення основних виробничих і невиробничих фондів, модернізація виробничого апарату на основі повсюдного впровадження у вітчизняне виробництво високих технологій, заснованих на новітніх досягненнях науки й техніки.

Процес відновлення основного капіталу в Україні потрапив у своєрідну стагнаційну пастку — "кризовий рівень старіння машин і устаткування — відсутність власних інвестицій — слабка підтримка з боку держави — відсутність зацікавленості у підприємств сировинних галузей в інвестуванні вітчизняного машинобудування".

Виробничо-технічний потенціал підприємств аграрного сектору України перебуває в незадовільному стані. Запровадження в дію виробничих потужностей не компенсує їх вибуття. Високий фізичний знос машинно-тракторного парку вимагає все більших витрат на підтримку їх у робочому стані. Триває зношування й матеріально-технічної бази меліоративного господарства.

Диспаритет цін на продукцію аграрного виробництва й промисловості приводить до серйозних деформацій у структурі витрат аграрних підприємств на придбання матеріально-технічних засобів, різкого зниження видатків на закупівлю техніки, капітальне будівництво, роботи з хімізації землеробства, тобто охоплює умови відтворення основних факторів інтенсифікації виробництва. Нераціональна структура витрат на відновлення матеріально-технічних засобів не дозволяють здійснювати інтенсифікацію виробництва.

Стає усе більш очевидним, що спроби вирішення накопичених проблем одними лише методами фінансової підтримки підприємств аграрного комплексу без докорінних структурних змін і зміни самого підходу до їх вирішення не змінять ситуацію до кращого. Насущною сьогодні стала необхідність реалізації принципів системного підходу. В умовах обмеженості виробничих ресурсів регулювання забезпеченості основними фондами передбачає дотримання єдності зовнішнього впливу держави на аграрний сектор й мобілізації внутрішніх резервів на основі раціоналізації структури основних фондів, оптимізації витрат на їх відновлення й ремонт, удосконалювання амортизаційної політики, підвищення кваліфікації керівництва й технічних фахівців, повсюдного застосування досягнень науково-технічного прогресу.

У різних теоретичних течіях поняття "основні фонди" найчастіше заміняється термінами "основні засоби", "основний капітал", "необоротні активи". Незважаючи на різницю в трактуваннях даних категорій доцільно в рамках даного дисертаційного дослідження визнати їх синонімами для запобігання різночитань.

Основні виробничі фонди можна класифікувати: по видах, по амортизованості, по призначенню, по ролі у виробничому процесі, по ступеню використання, по ознаці власності, по галузях діяльності. По діючій видовій класифікації основні фонди підрозділяються на 11 груп: будинки й будівлі, споруди, передатні устрої, машини й устаткування, транспортні засоби, інструменти й пристрої, виробничий інвентар і приналежності, господарський інвентар, робоча і продуктивна худоба, багаторічні насадження, капітальні витрати на докорінне поліпшення земель.

Особливістю аграрного виробництва є те, що ця галузь пов'язана практично з усіма сферами економічної діяльності країни й, багато в чому, залежить від природних процесів. Характерною рисою аграрної галузі є використання землі як засобу виробництва. В інших галузях земля є тільки базою для розміщення виробничих об'єктів і не відіграє такої активної й вирішальної ролі. Якість землі, її фізико-хімічні властивості й навколишнє кліматичне середовище істотно відрізняються в різних сільськогосподарських зонах і навіть усередині них. Територіальна розгалуженість аграрного виробництва й необхідність проведення польових робіт у стислий термін вимагають наявності мобільних агрегатів і транспортної мережі, що призводить до значних капітальних вкладень у машинно-тракторний парк, додаткових транспортних видатків на доставку виробничо-технічних ресурсів. Матеріально-технічна база аграрного сектору у вирішальному ступені залежить від промисловості, що поставляє необхідні засоби виробництва. Відмітною рисою основних фондів підприємств аграрного сектору є й те, що поряд із засобами виробництва, які відтворюються в інших галузях економіки, у їх склад входять такі біологічні засоби виробництва, які відтворюються безпосередньо в сільському господарстві. До них належать робочі й продуктивні тварини, культурні рослини, багаторічні насадження. Особливість цих засобів праці полягає в тому, що вони є результатом природного процесу відтворення.

В аграрному секторі значна частина основних фондів мають сезонний характер використання. Це впливає на їх формування й структуру. Визначені строки проведення агротехнічних робіт регулюють час використання технічних засобів і трудових ресурсів, які не можуть використовуватися безупинно. Деякі машини застосовуються всього лише один, два тижні на рік. Найважливішими факторами, що впливають на структуру основних виробничих фондів, є: характер вироблюваної продукції, обсяг виробництва продукції, рівень автоматизації й механізації, рівень спеціалізації й кооперування, кліматичні й географічні умови розташування аграрних підприємств.

Ефективність агробізнесу, конкурентоспроможність аграрної продукції на вітчизняному й світовому ринках на сьогоднішній день визначаються рівнем застосу-

вання передових ресурсозберігаючих технологій, активізації інноваційної діяльності й успішного функціонування науково-технічної сфери галузі. Саме сучасні технології з використанням високопродуктивної техніки обумовлюють розвиток рослинництва й тваринництва, забезпечують необхідну якість продукції, гарантують більш значне збільшення доходів, професійний ріст персоналу й, в остаточному підсумку, дозволяють прибутково виробляти продукцію.

У контексті забезпечення раціональності господарювання базовими критеріями економічного розвитку, реалізації економічних інтересів є, насамперед, стабільність, багатопрофільність, високотехнологічність, конкурентоспроможність економічних структур і систем.

Джерела

1. Andriushchenko K., Datsii O., Aleinikova O., Abdulla A. M., Ali A. M. (2019). Improvement of the water resources management system at the territorial level. Problems and Perspectives in Management, 17(3), 421-437. doi:10.21511/ppm.17(3).2019.34.
2. Andriushchenko K., Kondarevych V., Datsii O., Mishchenko D., Ivashova L., Levchenko N., Pivovarov K., Kutashev I. (2019). The Impact of Digital Transformation on the Company's Financial Growth. International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE), ISSN: 2277-3878 (Online), Volume-8 Issue-4, November 2019. Page No.: 8929-8935. available at: https://www.ijrte.org/download/volume-8-issue-4/

В. А. КОЛЕСНИК

ст. викл. каф. публічного адміністрування, ННІ ІМВСН МАУП

ЗАХИСТ ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ЯК МІСІЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 13 лютого 2019 року у справі №233/4308/17 за позовом Державіаслужби до товариства з обмеженою відповідальністю "Будгенконтракт" про зобов'язання знести самочинне будівництво надала роз'яснення поняттю публічного інтересу. Так, за загальним визначенням, "публічним інтересом" є важливі для значної кількості фізичних і юридичних осіб потреби, які, відповідно до законодавчо встановленої компетенції, забезпечуються органами публічної влади. Отже, в такому випадку публічний інтерес трактують як певну сукупність приватних інтересів.

В контексті здійснення публічного управління під поняттям публічної адміністрації розуміють систему органів державної виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та інші суб'єкти, наділені адміністративно-управлінськими функціями, які діють з метою забезпечення як інтересів держави, так і інтересів суспільства в цілому, а також сукупність цих адміністративно-управлінських дій та заходів, встановлених законом [1].

Термін "інтерес" вживається для позначення мотивів чи мети вчинення дій, або ж відповідальність, за які передбачена статями ЦК та ЦПК України. Зокрема, ст. 16 ЦК України передбачено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом

свого немайнового або майнового права та інтересу. Частина 2 цієї статті передбачає багато способів захисту цивільних прав та інтересів. Варто зазначити, що захист цивільних прав та інтересів здійснюється судом, Президентом України, органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування [2].

Відповідно до ст. 2 ЦПК України [3], завданнями цивільного судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави за допомогою всебічного розгляду та вирішення цивільних справ відповідно до чинного законодавства. Отже, невід'ємною ознакою складових предмета цивільного права є його публічна спрямованість, адже цивільне право врегульовує приватні правовідносини, змістом яких є завжди приватний інтерес, який опосередковується публічним інтересом.

При неможливості вирішення питань захисту інтересів у досудовому порядку, порушується питання сторонами щодо можливості захисту інтересів відповідно до адміністративного судочинства. На сьогодні чинним законодавством України визначено перелік суб'єктів, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення. Отже, справи про адміністративні правопорушення розглядаються:

1) адміністративними комісіями при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад;

2) виконавчими комітетами (а в населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, — виконавчими органами, що виконують їх повноваження) сільських, селищних, міських рад та їх посадовими особами, уповноваженими на те цим Кодексом;

3) районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями), а у випадках, передбачених цим Кодексом, місцевими адміністративними та господарськими судами, апеляційними судами, Верховним Судом;

4) органами Національної поліції, органами державних інспекцій та іншими органами (посадовими особами), уповноваженими на те цим Кодексом [4].

Згідно до ст. 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема:

1) спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження;

2) спорах з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;

3) спорах між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень;

4) спорах, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;

5) за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом;

6) спорах щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму;

7) спорах фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації;

8) спорах щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності;

9) спорах щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб;

10) спорах щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб;

11) спорах фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України "Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони", за винятком спорів, пов'язаних із укладенням договору з переможцем переговорної процедури закупівлі, а також зміною, розірванням і виконанням договорів про закупівлю;

12) спорах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів охорони державного кордону у справах про правопорушення, передбачені Законом України "Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень".

У ст. 2 КАСУ вказано, що завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [11].

Держава та інші соціально-публічні утворення мають цивільну правосуб'єктність, яка синтезує їх цивільну правоздатність та цивільну дієздатність. Разом з тим, правосуб'єктність суб'єктів публічного права, нерідко має прояви, не властиві правоздатності фізичних і юридичних осіб. Так, особливості цивільної правоздатності держави пов'язані з тим, що вона є також головним суб'єктом публічного права, носієм публічної влади. Вона сама регулює різні, у тому числі й цивільні, відносини, встановлюючи загальнообов'язкові правила поведінки суб'єктів та порядок розгляду суперечок за їх участю. При цьому вона сама визначає і власну цивільну правосуб'єктність, її зміст і межі. Разом з тим, беручи участь у цивільних відносинах, держава має дотримуватися нею ж встановлених правил. Вона не має права використовувати свої владні повноваження для довільної зміни цивільно-правових норм у своїх інтересах або нав'язувати свою волю контрагентам у конкретних цивільних відносинах.

Як суб'єкти цивільного права, держава та інші соціально-публічні утворення мають такий самий правовий статус, що й інші учасники цивільних правовідносин, і так само відповідають за порушення або невиконання своїх зобов'язань, як і інші суб'єкти цивільного права. Тобто, вони діють у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин (статті 167-169 ЦК України).

Джерела

1. Велика Палата ВС визначила, що таке "публічний інтерес" [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Судово-юридичної газети, 2019. – URL: https://sud.ua/ru/news/publication/137267-velika-palata-vs-viznachila-scho-take-publichniy-interes.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. – № № 40-44. – Ст. 356. [Електронний ресурс]. – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс, Закон від 18.03.2004 №1618-IV. - [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : відповідає офіц. тексту. [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10
5. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15

А. М. КОЛОМІЄЦЬ
аспірантка, НН ІП МАУП

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАГРОЗУ АБО ПОТЕНЦІЙНУ МОЖЛИВІСТЬ ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПУБЛІЧНОМУ МІСЦІ

Загальноправові та організаційні заходи регулювання обігу наркотиків, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а також заходи організації та спрямування антинаркотичної політики, перш за все отримують свій вираз в профілактичних заходах, які, в переважній більшості, полягають як в суто правовій регламентації і розробці норм чинного законодавства стосовно наркозалежних осіб і всіх дій, пов'язаних з обігом наркотиків, так і в функціональних особливостях та інших аспектах діяльності відповідних установ, органів державної влади і управління, включаючи правоохоронні [1, с. 340].

Пропонуємо виділити деякі проблемні питання, які стосуються злочинів, суттю яких є вживання наркотиків у публічних місцях:

- якщо у публічному місці (клуб, кафе, казино, дискотека) був факт вживання наркотиків, але він був обумовлений умисною додачею наркотиків або їх аналогів в продукти харчування або напої без відома споживачів. У такому випадку мова йдеться про окрему норму Кримінального кодексу з конкретно визначеною санкцією за вказане діяння. Єдине, що на наш погляд заслуговує на доповнення, це визначення настання відповідних наслідків в процесі вживання зазначеної продукції як обовязкової ознаки даного складу;
- проблемне питання, пов'язане з тим, чи несе відповідальність організатор або інша відповідальна за проведення масового або видовищного заходу особа, яка не вжила необхідних заходів для попередження вживання наркотичних речовин, незалежно від того, чи була небезпека подібного вживання і чи знала про неї ця особа, а також при наявності цієї інформації. Безперечно, є законодавчо зваженим факт встановлення відповідальності не тільки для безпосередніх розповсюджувачів наркотичних засобів, а й для керівництва організаторів масових видовищ, зібрань, концертів та інших молодіжних акцій [2, с. 260].

Стаття 316 Кримінального кодексу України встановлює 4 види місць масового перебування громадян, публічне вживання наркотичних засобів в яких карається законом:

- місця,що призначені для проведення навчальних заходів;
- місця,що призначені для проведення спортивних заходів;
- місця,що призначені для проведення культурних заходів;
- інші місця масового перебування громадян.

Згідно до запропонованої класифікації можна дещо конкретизувати сфери і місця проведення відповідних заходів, визначити відповідальних за це осіб, але, на наш погляд, це можливо тільки при умовах обов'язкової обізнаності цих осіб про загрозу або потенційну можливість вживання наркотичних засобів (за наявності необхідної для цього інформації), яка може виражатись в наступному:

- У встановленні фактів незаконного вживання та збуту наркотичних засобів при проведенні раніше аналогічних заходів.

- У наявності будь-яких наслідків заподіяної немедичним вживанням наркотичних речовин та їх розповсюдженням, шкоди, які були відомі організаторам проведення події.
- У результатах правоохоронної діяльності (вилучення наркотичних засобів, встановлення осіб, які займаються їх збутом, виявлення причин і умов, що сприяють вживанню наркотиків та вчиненню злочинів, пов'язаних з ними — загальне розташування місця проведення масового заходу і час його проведення, контингент осіб, які його відвідують, наявність спеціально розташованих або зручних місць для збуту, вживання наркотичних засобів на території проведення події, недостатній контроль за немедичним вживанням чи розповсюдженням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів під час проведення заходу на території його проведення або неподалік від неї, виявлення правоохоронними органами або органами служби безпеки відповідної установи фактів вчинення злочинів чи інших правопорушень особами в стані наркотичного сп'яніння).
- У залишенні післяінєкційного шприца в публічних місцях або в таких умовах, в яких існує небезпека для здоров'я інших осіб.

Місця, в яких існує небезпека для здоров'я інших осіб — місця, що призначені для проведення навчальних, спортивних, культурних та інших масових заходів, інші місця масового перебування і користування громадян, а так само підприємства, установи і організації, включаючи службові приміщення, прилеглі території та місця загального відвідування працівників і службовців [3, с. 112].

При умовах обізнаності відповідальних осіб про загрозу або потенційну можливість вживання наркотичних засобів у публічному місці, яке ними контролюється – повинна наступати відповідальність щодо неприйняття відповідних дій.

Джерела

1. Давидова М. М. Державна політика запобігання схилянню до вживання наркотичних засобів в Україні та Нідерландах / М. М. Давидова // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2017. – № 1. – С. 335-345,
2. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, вчинених із залученням неповнолітніх та щодо неповнолітніх / Савченко А. В., Вартилецька І. А., Семенюк О. О., Луцак О.О. : монографія. К. : НАВС, 2016. 267 с.
3. Стрільців О. М. Стратегії у наркополітиці / О.М. Стрільців // Основні напрями та проблеми протидії наркоманії [Текст] : матеріали круглого столу. (Київ, 6 лют. 2017 р.) : / [редкол.: В.М. Вовк, А.П. Калініченко, А.В. Ляшук та ін.]. – Івано-Франківськ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 122 с.

Л. В. КРАВЧЕНКО
аспірант, Національна академія управління, м. Київ
науковий керівник – І. В. Сервецький, д-р юрид. наук

ДЕЯКІ КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО ДІЯЧА

Конституція гарантує безпеку суспільства, в тому числі вищих посадових осіб держави [1], а забезпечення безпеки державних діячів покладено на СБ України [2], а також на державну охорону органі державної влади у Україні [3]. За посягання на державного діяча передбачена кримінальна відповідальність (ст. 112 КК України [4], що відповідно до кримінального процесуального кодексу України ст. 216 КПК України [5] підслідний СБУ. Тому пріоритетом у діяльності усіх правоохоронних органів є забезпечення національної безпеки та забезпечення безпеки посадових осіб держави [6].

Проблеми кримінальної відповідальності за посягання на державного, політичного чи громадського діяча були предметом досліджень О.Ф. Бантишева, С.Г. Гордієнка, В.К. Грищука, В.С. Картавцева, О.О. Климчука, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, Г.В. Новицького, В.Г. Пилипчука, М.А. Погорецького, О.С. Сотули, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.П. Тихого, М.І. Хавронюка та інших вчених.

Підвищену суспільну небезпеку цей злочин має тоді, коли одна і та сама особа є водночас і державним, і громадським діячем (наприклад, народним депутатом України і керівником політичної партії), що треба враховувати в юридичному формулюванні звинувачення. У деяких випадках поняття "державний" діяч поєднані між собою. На нашу думку, суспільство повинно вимагати від влади рівнозначного захисту як державного, так і політичного діяча.

Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 112 КК України є безпека держави у сфері здійснення вищої державної влади, яка забезпечує її нормальне функціонування державних органів та інституцій.

Потерпілим може бути тільки державний чи громадський діяч, вказаний у диспозиції ст. 112 КК України, обраний (призначений) на посаду у встановленому Конституцією і законами України порядку. Одна й та сама особа може бути водночас і державним, і громадським діячем (наприклад, народним депутатом України і керівником політичної партії), що необхідно враховувати в юридичному формулюванні звинувачення. Правильна кваліфікація дій винного за ст. 112 КК України потребує встановлення часових меж, в яких та чи інша особа виконує повноваження державного чи громадського діяча. Згідно з Конституцією і законами України державними (громадськими) діячами як потерпілими згідно зі ст. 112 КК України у відповідних початкових та кінцевих часових межах є: керівних політичної партії – з моменту обрання на цю посаду і до моменту звільнення з посади в порядку.

Закінченим злочином є з моменту безпосереднього здійснення замаху, незалежно від настання фактичних наслідків (шкода здоров'ю державного діяча може бути не заподіяна зовсім). Заподіяння шкоди здоров'ю державного чи громадського діяча, навіть і за мотивом його державної чи громадської діяльності, яке завідомо для винного не могло спричинити смерть, кваліфікується як відповідний злочин, передбачений ст. 112 КК України, є осудна особа, якій на момент вчинення злочину ви-

повнилося 14 років. Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у вигляді прямого умислу: особа усвідомлює, що вона посягає на життя державного чи громадського діяча, і бажає спричинити його смерть. Мотивами вчинення злочину можуть бути тільки два: бажання припинити державну чи громадську діяльність певної особи або помста за таку діяльність. У будь-якому разі для кваліфікації злочину за ст. 112 КК України достатньо, щоб ініціатор посягання на життя державного чи громадського діяча (замовник, а за відсутності замовника – організатор, підбурювач чи хоча б один із виконавців, коли їх двоє і більше) керувався вказаними вище мотивами. Інші співучасники можуть діяти з корисливим мотивом, із бажання допомогти ініціатору тощо.

Посягання на життя державного діяча не кваліфікується за ст. 112 КК України, коли злочин вчинено для зведення особистих рахунків, коли його мотивами є ревнощі, намагання уникнути відповідальності, хуліганський мотив тощо. Наявність, у особи відповідної мети знаходиться за межами складу злочину, передбаченого ст. 112 КК України, і може. свідчити про необхідність кваліфікації її дій за сукупністю злочинів, передбачених ст. 111 КК України (у формі надання іноземній державі, іноземній організації чи їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України) або ст. 109 (у формі дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади) і ст. 112 КК України. Посягання на життя державного чи громадського діяча, вчинене у зв'язку з його державною чи громадською діяльністю, повністю охоплюється ст. 112 КК України і додаткової кваліфікації за п. 8 ст. 115 КК України не потребує. Якщо винний, бажаючи вбити потерпілого у зв'язку з його державною чи громадською діяльністю, помилився і позбавив життя іншу людину (скажімо, схожу за зовнішнім виглядом), його дії слід кваліфікувати за правилами фактичної помилки: за ст. ст. 15 і 112 КК України як замах на злочин, який він намагався вчинити, та за відповідною частиною ст. 115 КК України.

Джерела

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про Службу безпеки України: Закон України //Відомості Верховної Ради України від 25 березня 1992, № 27, ст.382.
3. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 4 березня 1998р. (ст. ст. 5-7, 13, 15, 17-18).
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квітня 2012 року // Голос України. – 2012. – 90-91. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua
6. Про Національну безпеку // Закон України. Відомості Верховної Ради України, від 27.07. 2018, № 31, Ст. 241.

М. М. КРИВОБЕРЕЦЬ
доц. каф. міжнар. відносин та організації туристичної діяльності,
НН ІМВС МАУП

ПОТЕНЦІАЛ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досягнення належного рівня конкурентного потенціалу, як окремих підприємств туристичної індустрії, так і сфери туризму в цілому багато у чому залежить від наявності власних конкретних переваг. Для України туристична індустрія виступає однією з провідних галузей, має стратегічне значення і потребує окремого розгляду. Серед вітчизняних науковців питання формування конкурентного потенціалу висвітлено у працях Г. Азоєва, Ю. Забалдіна, А. Мазаракі, Ю. Правик, У. Ушакової та ін. Проте сучасні глобалізаційні процеси змушують підприємства туристичної індустрії коригувати свою стратегію поведінки на ринку, що є основою формування конкурентного потенціалу враховуючи динамізм попиту, інтенсивність інновацій, розширення меж ринку. Тому виникає необхідність вивчити механізми формування конкурентного потенціалу підприємств туристичної індустрії [2].

Для того щоб залишатися рентабельним у довгостроковому періоді та убезпечення економічної безпеки, підприємство туристичної сфери повинно постійно посилювати зовнішні конкурентні позиції: підтримувати постійне зростання обсягів реалізації; збільшувати відносну частку ринку для підвищення ефективності діяльності підприємства; забезпечувати ресурси для реінвестування – зростання прибутку, залучення нових інвесторів; постійне поповнювання товарного асортименту новими туристичними продуктами; розширювати коло покупців тощо. Конкурентна перевага - це перевага, що забезпечує міцні позиції підприємства на ринку і доходи на рівні вищому середнього по галузі, завдяки кращій компетенції і можливостям в певній сфері чи напрямку діяльності [1, с. 45]. Конкурентна перевага туристичного підприємства – це той показник, який забезпечує їй перевершення конкурентів на цільовому ринку. Формування конкурентної переваги є основою маркетингової стратегії, яка забезпечить підприємству туристичної індустрії досягнення рівня зростання й прибутковості вищого, ніж у середньому на ринку. Це в свою чергу забезпечить певний розвиток підприємства в ринкових умовах та його економічну безпеку [3].

Аналіз конкурентних переваг туристичного підприємства повинен ґрунтуватися на необхідному інструментарії, за допомогою якого можна оперативно оцінити ситуацію, що склалася. Аналітичний інструментарій повинен відповідати найбільш важливим вимогам для обґрунтування, прийняття і реалізації управлінських рішень: формувати єдине інформаційне поле; забезпечувати високу оперативність для оцінки ефективності процесів формування й розвитку конкурентних переваг та їх прогнозування [6].

Конкурентоспроможність туристичного підприємства – це узагальнююча характеристика стійкості підприємства, що зумовлюється ефективністю використання наявного ресурсного потенціалу, здатністю надавати привабливі за ціновими і неціновими характеристиками туристичні послуги, можливістю адаптуватися до змін динамічного конкурентного середовища [7, с.47]. У сфері туризму проблема конкурентоспроможності не вивчалася достатньо систематизовано, тому часто в ній засто-

совуються деякі аспекти оцінки конкурентоспроможності фінансово-господарських підприємств. В той же час слід враховувати, що туризм як сфера підприємницької діяльності має свою специфіку, визначивши яку, ми можемо застосувати теорію конкурентоспроможності до нематеріальної сфери і виділити ряд особливостей. Методичні основи дослідження будь-якого економічного явища включають сукупність інструментів, що дозволяють дати оцінку тому чи іншому явищу. Методичні основи визначення конкурентоспроможності підприємства охоплюють інформаційну базу, сукупність критеріїв та показників конкурентоспроможності підприємства, основні методи та порядок оцінювання. Оцінювання конкурентоспроможності туристичного підприємства може відбуватися за наступними основними етапами [7, с. 77-78]:

1. Вибір підприємств-конкурентів для порівняння;
2. Збір необхідної інформації про конкурентів;
3. Розробка системи оцінних показників;
4. Розрахунок одиничних показників конкурентоспроможності досліджуваного турпідприємства та конкурентів;
5. Побудова порівняльних таблиць, визначення та оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємства за найбільш прийнятним методом. Основними принципами визначення конкурентоспроможності підприємства є [6]:

- оцінка діяльності підприємства повинна проводитися з позиції конкретного суб'єкта ринку - виробника або споживача послуг;
- особливості оцінки і методів забезпечення конкурентних переваг підприємств сфери туризму, пов'язані із специфічними рисами послуг у складі турпродуктів;
- коливання рівня в окремі періоди року, робочі, неробочі, святкові дні, що обумовлене нерівномірністю споживання турпродуктів;
- залежність, з одного боку, від конкурентних позицій безпосередніх виробників послуг — постачальників складових турпродукта, а з іншою, - від задоволення попиту споживачів (туристів);
- зв'язок з наявністю туристичної ренти, яка визначається певною місцевістю Залежність як від внутрішніх, так і зарубіжних конкурентів, що обумовлене орієнтацією на глобальний туристичний ринок (національний та світовий);
- орієнтація на певний вид та сегмент ринку [2].

Сегменти ринку можна виділяти за різними ознаками, але найбільш універсальною є рівень доходів споживачів, що визначає рівень якості обслуговування; забезпечення порівняльності підприємств за типами; дотримання норм законодавства України і міжнародних норм; орієнтація на певний тип ринку (внутрішній, зовнішній); попередження подвійного врахування показників в оцінюванні конкурентоспроможності підприємства;

формування номенклатури показників, які можна розрахувати з реальних джерел.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що найбільш комплексну оцінку конкурентоспроможності туристичного підприємства може дати параметричний метод [4]. З урахуванням вищезазначеного, в сучасних умовах виняткового значення при виході туристичних підприємств транскордонного регіону на зовнішні ринки набувають створення і виробництво конкурентоспроможного туристичного продукту (послуги) з мінімальними витратами з метою одержання заздалегідь визначеної долі прибутку; якість послуг та здійснюваний контроль за нею, а також реалізація заходів щодо організації збуту, обслуговування та проведення відповідних рекламних кампаній [8]. Досягнення в результаті цих заходів поставлених цілей, тобто одержання максимального і стійкого прибутку, проникнення на нові ринки або закріплення на

існуючому ринку, і є головним критерієм оцінювання рівня конкурентоспроможності туристичних послуг.

Джерела

1. Макконнел К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2 т.: Пер. с англ. – М.: Республика, 1992. –799 с.
2. Портер М.Е. Конкуренція. Пер. с англ.. – СПб. Издат. дом "Вильямс", 2003.
3. Пуцентайло П.Р. Конкуренція як економічна категорія // Економіка АПК. – 2007. – С. 122–126
4. Семенов В.Ф., Проценко Т.О. Регіональна економіка: Навч. посіб.- К.: МП "Леся", 2009. – 708 с.
5. Діяльність підприємств сфери послуг у грудні 2009 р. Основні тенденції. 26.01.2010 № 19. [Електронний ресурс] / Державний ком. статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/
6. Моисеева Н.К. Стратегическое управление туристической фирмой. Учебник. – М: Финансы и статистика, 2001. – 208 с.
7. Гаврилюк С.П. "Конкурентоспроможність підприємств у сфері туристичного бізнесу": Навч. посібник. – К.: Київ. Національний торговий економічний університет, 2006. – 180 с.
8. Гаврилюк С.П. Конкурентоспроможність підприємств на ринку туристичних послуг: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.02 "Підприємництво, менеджмент та маркетинг" / С.П. Гаврилюк. – Київ, 2001.

С. Р. КРУПЄЙ

аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності,
Національна академія внутрішніх справ

ЩОДО ВИКОНАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ У США

Департамент поліції Нью-Йорка має декілька спеціалізованих служб таких як служба невідкладної медичної допомоги, кінологічна служба, патруль бухт, служба повітряної підтримки, служба знешкодження бомб, служба контр-тероризму, служба кримінальної розвідки, служба боротьби з бандами, служба боротьби з організованою злочинністю, служба боротьби з наркотиками. За словами департаменту його метою є "захист закону, збереження миру, зменшення страху та забезпечення безпечного довкілля". Діяльність департаменту регулюється розділом 38 Правил міста Нью-Йорк.

Департамент має в своєму складі 9 бюро які поділяються на секції, відділи і команди, а також на бюро, відділки і детективні команди. Кожне бюро очолює голова бюро. Також є декілька команд (наприклад CompStat), які не належать жодному бюро і підпорядковуються безпосередньо комісару.

Структура Бюро:

- Бюро зі справ суспільства
- Бюро з патрулювання

- Бюро з дорожнього руху — слідкує за дотриманням правил дорожнього руху та контролює дорожній рух, забезпечує безпеку на автотрасах.
- Бюро з охорони будинків — охороняє державне житло та його 420 000 мешканців в Нью-Йорку.
- Бюро з транспорту — охороняє Нью-Йоркський метрополітен та інші транспортні системи та об'єкти.
- Детективне бюро — запобігає та розслідує злочини. Поділяється на Відділ
- Бюро з організованої злочинності — розслідує та запобігає організованій злочинності в Нью-Йорку. Це робиться за допомогою розслідувань та інформаторів. Також бюро має поліцейських під прикриттям, які проникають в різні злочинні організації. Головними суперниками бюро є Італійська мафія, Ірландська мафія, Китайська мафія та Російська мафія. Бюро тісно співпрацює з Нью-Йоркським відділенням ФБР.
- Бюро з контртероризму.
- Бюро з розвідки.

Поліцейських Мічигану (США), які працюють під прикриттям, позбавлять права займатися сексом з повіями, яких вони переслідують. Новий законопроект цього тижня був схвалений комітетом правосуддя США. Документ вносить поправки до Кримінального кодексу, згідно з якими поліцейські, що в рамках розслідування вчинили статевий акт з повією, будуть притягатися до відповідальності. Республіканський сенатор Джуді Сіммонс, яка просуває цей законопроект, вірить в те, що поліцейські рідко користуються подібними повноваженнями, але змінити закон все одно необхідно, щоб посилити зусилля з боротьби з торгівлею людьми. Вона додала, що Мічиган – єдиний штат США, в якому залишився цей закон. Раніше поліцейських наділили такими свободами, щоб вони ефективніше розслідували справи, пов'язані з проституцією.

Г. О. КУЗЬМЕНКО
докторантка, НН ІМВСН МАУП

ДОСВІД РОЗВИНЕНИХ КРАЇН З ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ

На сьогодні чимало країн Європейського Союзу розпочали делегування, децентралізацію та індивідуалізацію функціональних обов'язків у сфері кадрової політики. Такі вдосконалення ґрунтуються на припущенні, що наділення владою та мотивація менеджерів шляхом надання більшої відповідальності та повноважень – це ключовий фактор для поліпшення якості роботи [1, с. 52-53].

Д.Боссарт, К.Деммке вважають, що в усіх країнах Центральної та Східної Європи існує нагальна потреба у створенні професійної системи підготовки посадових осіб, яка б сприяла процесу модернізації та адаптації органів управління до умов європейської інтеграції. Підготовка кандидатів перед прийомом на роботу в кар'єрній системі є необхідною складовою процедури відбору. Вона широко використовується в Греції, Словаччині, Польщі та Франції. Прикладом може слугувати Національна

школа державного управління в Польщі, яка надає дворічну підготовчу програму для кандидатів на державну службу. Вона була утворена за моделлю французької Національної школи управління (ENA). Проте питання підвищення кваліфікації не в її компетенції.

Від якісного складу службовців залежить якість державного управління загалом. Одними з основних нормативних актів, якими регулюється державно кадрова політика Польщі, є закон "Про цивільну службу" [7], "Про Державний кадровий резерв та високі державні посади" [6]. За наявності вакантних посад в органах державної влади і місцевого самоврядування в Польщі оголошуються конкурси. Оголошення публікуються в "Бюлетені публічної інформації" і дуже часто на комерційних Інтернет-сайтах. Існує єдина сторінка з переліком усіх оголошень про роботу в органах влади – Управління цивільної служби [4].

Для України актуальним є вироблення як професійних, так і особистісних вимог, які будуть своєрідними критеріями під час добору на державну службу, кадрових переміщень. На їх основі можна було б відбирати, мотивувати державних службовців і, в кінцевому підсумку, отримувати якісну професійну діяльність протягом років.

Правила та принципи Франції дещо відмінні від тих, що існують в інших країнах, де статус державних службовців менше відрізняється від статусу службовців приватного сектору. Для успішного кар'єрного зростання державних службовців Франції більше значення має стаж роботи, ніж ділові чи професійні якості особи. Державна служба Франції зосереджена на професійний досвід, а молодим та ініціативним працівникам слід поступово та ґрунтовно набувати практичного досвіду на державній службі.

У Франції діє складна система відбору державних службовців. Нижчі та вищі посади не підпадають під конкурс, на вищі посади працівників призначають, а на найнижчі персонал набирають за допомогою тестів та іспитів за спеціальністю. Паралельно проводять три конкурси (у вигляді іспитів, у порівнянні послужного списку кандидатів на посади): перший – для випускників ВНЗ; другий – для кадрових службовців; третій – для тих, хто вступає до Національної адміністративної школи [2, с.112].

Специфіка німецької державної служби полягає в тому, що поняття державного службовця є неоднозначним і фактично охоплює три категорії осіб: чиновників, службовців і працівників. Чиновники призначаються довічно, а із службовцями і працівниками укладають трудову угоду, яка може бути розірвана [2, ст. 113-114]. Основним правовим актом, що регулює правовий статус чиновництва, є "Федеральний закон про чиновників", прийнятий у 1953р. і чинний в редакції. Згідно з параграфом 7 цього документа державним чиновником може бути особа, яка :

- є громадянином Німеччини згідно зі ст. 116 Конституції або є громадянином іншої держави Європейського Союзу (Європейської спільноти);
- дотримується вільних демократичних засад згідно з Конституцією Німеччини:
- має відповідну освіту для зайняття відповідної посади;
- володіє необхідними здібностями, які вона набути завдяки життєвому і професійному досвіду на державній службі або поза нею [5, с.4].

Під час порівняльного аналізу закордонного досвіду забезпечення органів державної влади кадрами слід враховувати, що творче використання раціонального досвіду можливе тільки після ретельного вивчення апробації. Н.Рашитова наполягає на необхідності врахування своєрідності суспільної свідомості в сталого менталітету, історичних і культурних традиційних носіїв досвіду і країни [3, с.242].

Дослідження сучасних кадрових процесів в Україні неможливе без вивчення зарубіжного досвіду. Такий досвід має як теоретичне, так і практичне значення для запровадження реформованих елементів у державній службі України. Серед перспективних досліджень і подальших розвідок даної проблеми виникає необхідність у конкретних науково-методичних розробках з удосконаленням системи незалежного добору кадрів на державну службу, а також у виокремленні конкретних вимог, як професійних так і особистісних. Ці вимоги слугували б своєрідними критеріями при доборі на державну службу та кадрових переміщеннях працівників, що сприяло б удосконаленню забезпечення органів державної влади України кадрами на демократичних засадах верховенства закону і права.

Джерела

1. Боссарт Д. Державна служба у країнах-кандидатах до вступу до ЄС: нові тенденції та вплив інтеграційного процесу/ Д. Боссарт, К. Деммке; пер.з.англ. О.М. Шаленко. – К.: Міленіум, 2004. 128 с.
2. Дубенко С.Д. Державна служба і державні службовці України : навч.метод.посіб./ С.Д. Дубенко; за заг.ред. Н.Р.Нижник. – К.: Ін Юре., 1999. – 244 с.
3. Рашитова Н. Система добору й підготовки персоналу: закордонний досвід/ Наталія Рашитова// Актуал.пробл.держ.упр.: зб.наук.пр./редкол.: С.М. Серьогін (голов.ред) [та ін.]. – Д.ДРІДУ НАДУ, 2008.- Вип. 4 (34). – С. 239-242.
4. Biuletyn Informacji Publicznej :Kancelaria Prezesa Rady Ministrow. – Acess mode : www.kprm.gov.pl
5. Bundesbeamtengesetz (BBG) Ausfertigungsdatum: 14.07.1953 Stand:Neugefasst durch Bek.v. 31.3.1999 I 675; zuletzt geandert durch $ 62 Abs. 1 G v.17.6.2008 I 1010. – Acess mode: www.bundesrecht.juris.de/bbg/index.html
6. USTAWA z dnia 24 sierpnia 2006 r.o panstwowyn zasobie kadrowym I wysokich stanowiskach panstwowych. – Gazeta Samorzadu I Adminisracij. – Acess mode: www.samorsad.info.pl
7. USTAWA z dnia 24 sierpnia 2006 r.o sluzbie cymilneji. – Kancelaria Sejmu.- Acess mode: www.ksap.home.pl

І. С. ЛАНТУХ

викладач кафедри теорії та історії держави і права, ДДУВС

Н. О. БЕЗРІДНА

курсант 1 курсу, ДДУВС

ПОНЯТТЯ ТА ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Ще з початку свого життя, кожна людина набуває прав: право на освіту, право на життя і віросповідання, вільний вибір місця проживання та інше. За Конституцією України, громадянин повністю забезпечений гарантією, щодо своєї волі, честі, гідності і прав [1]. В нашому досліджені висвітлюється поняття та захист авторського права, що є актуальною на сьогоднішній день.

Для більш кращого розуміння, вважаємо за доцільне висвітлити саме поняття авторського права – це право власності, яке належить окремій людині та його існу-

вання забезпечує держава. Відповідно до ст. 8 Закону України "Про авторське право та суміжні права", об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме: літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо); виступи лекцій, промови, проповіді та інші усні твори; комп'ютерні програми; бази даних; музичні твори з текстом і без тексту; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори створені для сценічного показу, та їх постановки; аудіовізуальні твори; твори образотворчого мистецтва; твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва; фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способом подібним до фотографії; твори ужиткового мистецтва; ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи; сценічні обробки творів; та інші твори. Важливо зазначити, що охороні підлягають твори, як оприлюднені так і не оприлюднені, як завершені, так і не завершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети [2].

Дослідження авторського права є актуальною темою на сьогоднішній день. Ми розглядаємо його як право власності, яке належить окремій людині та його існування забезпечує держава.

Авторка, Бондаренко С. В., зазначає, що функції авторського права є його основним завданням. Під функціями права розуміються спрямування правового впливу, що виражає права в організації суспільних відносин. Авторське право виконує регулятивні, охоронні та превентивні функції. Розглянемо детальніше, а саме: регулятивна функція – полягає у врегулюванні відносин, які пов'язані за створенням творів науки, літератури і мистецтва; охоронна функція – охороняє суб'єктивні особисті немайнові та майнові права автора, від посягань інших осіб та забезпечує захист при їх порушенні; превентивна функція – стимулює позитивні відносини і не допускає негативних відносин, що могли б призвести до порушення авторських немайнових та майнових прав [3, с. 289].

Прикладом цього може слугувати ситуація Олега Сенцова, який після початку анексії Криму їздив у Сімферополь, де організовував мітинги "За єдину країну". Після чого, у 2014 році був затриманий російськими силовими структурами і засуджений до 20 років. У в'язниці чоловік написав книгу "Жизня", у якій йдеться про відповіді на запитання, чому автор допомагав українським військовим у Криму, чому так відкрито говорив про ситуацію між Росією і Україною, чому створював мітинги та не просив про помилування. Головна редакторка "Видавництва Старого Лева" говорила "Поки Олег перебуває у в'язниці, його книжки мають бути на свободі, в усіх бібліотеках світу". О. Сенцов – українець, патріот свого рідного краю, який своїм виданням захищав територіальну цілісність держави. Україна, у свою чергу, гарантовано відстоювала авторські права чоловіка та його права, як громадянина [4].

Закон України "Про авторське право і суміжні права", охороняє особисті немайнові і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва – авторське право, і права виконавців, виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення – суміжні права.

Авторське право – дозволяє людині отримати соціальні блага від результатів своєї творчості. Воно створене щоб захистити і мати можливість усунути конфліктні ситуації, що можуть виникнути після створення літературних, музичних, наукових творів чи художніх композицій. Тлумачення даного терміну дає чітко зрозуміти, що ніхто і ніщо не повинно посягати на творчість людини, або мати намір викрасти чи знищити діяння.

Головний суб'єкт авторського права – це автор. Також є інші особи: спадкоємець – йому у спадщину може перейти творчість головного суб'єкта, замовник – набуває

права, якщо головний суб'єкт працює на нього або виконує замовлення, однак дозвіл на право набуття зазначається у договорі. Важливо зазначити, що автор може не розповсюджувати справжнє ім'я, а використовувати псевдонім.

Також, актуально буде зазначити, про проблеми авторських прав у художників. Розповсюдження їх картин на обкладинках книжок, на стінах нежитлових приміщень (малюнки графіті), друк на листівках, зошитах є абияким посяганням на незаконне використання їх праці. Та добре, що на захист цих людей стає держава.

Відповідно до статі 34 Конституції України вказано "кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір", однак обов'язковим залишається факт непорушності авторського права інших осіб.

У підсумку, наукова позиція О. Кашинцева зводиться до того, що творчість є пізнанням нового, а тому, призводить до нового результату. Відповідно до концепції автора, авторське право охороняє лише ті творчі результати, які є новими не тільки для самого автора, а і для інших осіб, охороняються не лише нові результати, а й ті, які не можуть бути отримані при паралельній творчості, є унікальними і неповторними [5, с.16].

Однак, у суспільстві існує проблема у тому, що не кожен готовий висловити свою думку, висловити її. Виникає питання "Чому?", а відповідь на нього проста "страх, що не зрозуміють, що скривдять..". Є люди, що не мовчать, а пишуть вірші і пісні, передають свою думку у малюнках і скульптурах. У наш час не має "репресій", та може у психіці людини відклалося, що іноді краще мовчати. Але навіщо? Ми вільний народ, ми маємо право на свою думку, ми повинні чути та розуміти один одного. Головне пам'ятати – наші права захищає держава. Тому говоріть і пишіть, нехай вашу думку почує кожен, а ваш талант побачить весь світ. Ви маєте на це право!

Джерела

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. 82 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 02.03.2020).
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3792 – XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12 (дата звернення 02.03.2020).
3. Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права. – Київ, Ін-т власн. і права, 2008. 288с.
4. Видавництво старого лева. URL: https://starylev.com.ua/news/zhyznya-tvory-olega-sencova-vpershe-ukrayinskoyu-movoyu
5. Кашинцева О. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2014. № 2. С. 15-20.

І. С. ЛАНТУХ
викладач кафедри теорії та історії держави і права, ДДУВС

С. В. ПОПКО
курсант 1 курсу, ДДУВС

КОРУПЦІЯ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Становлення України як правової демократичної держави із розвинутою економікою безпосередньо залежить від ефективності боротьби з таким явищем, як корупція. Нині корупція в Україні є реальним, сильно діючим чинником, який підриває основні принципи демократії, довіру до інститутів публічної влади, в тому числі до органів місцевого самоврядування. Адже, корупція являє собою одну з найгостріших проблем в державі, що заважає подальшому розвитку та становленню громадянського суспільства та місцевого самоврядування, входженню України до Європейського співтовариства.

Взагалі, сам термін корупція етимологічно походить від латинського "corruptio", що тлумачиться як "підкуп, продажність громадських та політичних діячів, посадових осіб" [1, с. 131]. Сумарна точки зору науковців щодо змісту терміну "корупція" можна звести до наступного: підкуп – продажність державних службовців; зловживання владою або посадовим становищем, здійснене з певних особистих інтересах або в інтересах інших осіб; використання посадових повноважень, статусу посади, а також її авторитету для задоволення особистого інтересу або інтересів третіх осіб.

У міжнародно-правових документах питанню корупції також приділяється значна увага. Так, у Резолюції "Практичні заходи боротьби з корупцією", розповсюдженій на VIII Конгресі ООН щодо запобігання злочинності (Гавана, 1990 р.), корупція визначається як "порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що проявилися в протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності". Інший документ ООН (Довідковий документ про міжнародну боротьбу з корупцією) формулює поняття корупції як "зловживання державною владою для одержання вигоди в особистих цілях" [2, с. 139]. Разом із тим, аналіз міжнародно-правових документів також свідчить про існування різних підходів розуміння корупції.

Щодо національного рівня правового регулювання, то у Законі України "Про запобігання корупції" наводиться таке формулювання: "корупція – використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей" [3]. Даний Закон є фундаментом для створення нормативної бази з питань подальшої боротьби з корупцією.

Корупція впливає на всі сфери суспільного життя, а найбільше вражає сферу взаємовідносин громадян з органами державної влади та місцевого самоврядування, з якими найчастіше стикаються громадяни при реалізації своїх конституційних прав.

Така ситуація найчастіше підриває ідеологію суспільства, оскільки громадяни починають сприймати корупцію як "спрощену форму" отримання адміністративних послуг [4, с. 46]. За такого підходу складно говорити про розвиток місцевого самоврядування, зміцнення його автономії.

Відповідно до Закону України "Про адміністративні послуги": адміністративна послуга – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону [5]. Суб'єктами надання адміністративних послуг відповідно до чинного законодавства є орган виконавчої влади, інший державний орган, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги. Особливу увагу доцільно зосередити саме на проявах корупції при наданні адміністративних послуг органами місцевого самоврядування. Так, на сьогодні головними корупційними ризиками у сфері надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування є: 1) особисте спілкування (контакт) приватної особи – споживача адміністративної послуги з посадовою особою, яка надає адміністративну послугу; 2) відсутність вибору в особи – споживача послуги способу звернення за адміністративною послугою; 3) загальна складність процедури надання багатьох адміністративних послуг; 4) відсутність (погана доступність) інформації про процедуру отримання адміністративної послуги; 5) обмежений доступ до органу публічної адміністрації, який надає адміністративні послуги; 6) необґрунтовано великі строки надання окремих адміністративних послуг; 7) невпорядкованість оплати за адміністративні послуги, встановлення додаткових "платних послуг"; 8) територіальний монополізм у наданні адміністративних послуг [6, с. 59].

З метою подолання корупції при наданні адміністративних послуг органами місцевого самоврядування пропонується наступне: 1) зменшення можливостей для неправового особистого "контакту" службовця з приватною особою; 2) здійснювати спрощення процедури надання адміністративних послуг, в тому числі шляхом впровадження принципу "єдиного вікна"; 3) встановлення на законодавчому рівні обґрунтованих (адекватних) строків надання адміністративних послуг; 4) припинити практику подрібнення адміністративних послуг на окремі платні послуги, забезпечити орієнтацію на результат; 5) створити належні побутові умови в приміщеннях, призначених для особистого прийому громадян; своєчасно вирішувати проблему доступності бланків та інших формулярів, необхідних для отримання адміністративних послуг [7, с. 49].

Реалізація вищезазначених положень може стати основою для зменшення корупційних ризиків при наданні адміністративних послуг.

Отже, на сьогоднішній день корупція – це складне багаторівневе соціально-політичне явище, яке, на жаль, набуло в Україні системного характеру. Корупція, насамперед, підриває авторитет нашої держави, створює загрозу безпеці, демократичному розвитку держави та суспільства, обмежує конституційні права і свободи людини та громадянина, особливо пересічних осіб, порушує принципи верховенства права. І тому саме протидія корупції є головним завданням держави у сучасних умовах.

Джерела

1. Сенін Р. І. Корупція як соціально – правова категорія оцінки рівня забезпечення правопорядку в державі. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Право. Вип. 18, 2012 р. С. 131–132.

2. Білінська Л. В. Корупція як соціальне психологічне і моральне явище. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2013. № 6 том 1. С. 138 – 141.
3. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1700-18 (дата звернення 02.03.3020 р.).
4. Баришніков В. М. Запобігання та протидія проявам корупції на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування : навчально-методичний посібник. Київ, 2013. С. 172 с.
5. Про адміністративні послуги : Закон України від 06 верес. 2012 р. № 5203 – VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17 (дата звернення 02.03.3020 р.).
6. Коліушко І. Корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності в Україні. Центр політико – правових реформ. Київ. 2018. С. 196.
7. Банчук О. Запобігання і протидія корупції в органах місцевого самоврядування : практичний посібник. Київ :ТОВ "Софія", 2017. 88 с.

Ю. В. МАЗУР
здобувач наукового ступен, НН ІМЕФ МАУП

ВПЛИВ П'ЯТИ СИЛ КОНКУРЕНЦІЇ НА РИНКУ АВТОПЕРЕВЕЗЕНЬ ВАНТАЖІВ

Однією з найважливіших складових зростання економіки України – стабілізація виробництва і розвиток сфери послуг. Стимулюючою силою цього процесу є конкуренція, яка інтегрує як запити споживачів, так і здатність виробника забезпечити виробництво конкурентоспроможної продукції й надання конкурентоспроможних послуг.

Сутність конкуренції та її рушійні сили детально розглянуто в працях англійського економіста М. Портера. Він вважає, що в конкуренції беруть участь не тільки господарюючі суб'єкти, які ведуть свою діяльність з метою отримання максимального прибутку, а й споживачі, постачальники, потенційні учасники та продукти-замінники. Це обумовлено тим, що конкуренція в галузі та конкуруючі сили не обмежують свою дію в межах звичайного протистояння сторін в окремій галузі, а поширюють її значно далі [1, 2].

Незважаючи на те, що всі ринки унікальні та мають свої особливості, конкуренція на різних ринках здійснюється відповідно до загальних закономірностей. Отже, для визначення природи та оцінки інтенсивності конкуренції М. Портер розробив єдину для всіх ринків аналітичну концепцію, що ґрунтується на взаємодії п'яти сил конкуренції і дозволяє визначити детермінанти, які мають найбільший вплив на підприємства в умовах ринкової конкуренції [3].

Відповідно до цієї концепції, стан конкуренції на ринку автоперевезень вантажів можна охарактеризувати як результат взаємодії п'яти конкурентних сил: 1) загроза вторгнення нових конкурентів; 2) загроза появи продуктів-замінників; 3) економічний потенціал постачальників; 4) економічний потенціал покупців; 5) суперництво серед існуючих конкурентів (рис. 1).

Частка ринку, рівень прибутковості підприємства автомобільного транспорту, що надають послуги перевезення вантажів, визначається тим, наскільки вони ефектив-

Рис. 1. **Взаємодія п'яти сил конкуренції на ринку автоперевезень вантажів**

Джерело [2]

но протидіють конкурентним силам. Чим вище тиск цих сил, тим менше можливості у підприємств збільшувати ціну й прибуток. Ослаблення сил створює для них сприятливі можливості, разом з тим, підприємства-автоперевізники вантажів, зміцнивши свої позиції, можуть впливати на ці сили на свою користь [4].

На вітчизняному ринку послуг автоперевезень вантажів рівень конкуренції високий: перевезеннями займаються 90,6 тис. суб'єктів господарювання, серед яких основну частку займають підприємства малого бізнесу, які здійснюють до 90% перевезень. Фірми-конкуренти приблизно рівні за своїми розмірами та обсягами виробництва, вони знаходяться приблизно в рівних умовах. Продукція компаній позбавлена виражених індивідуальних відмінностей. Низька диференціація та стандартизація продукту в галузі створює для споживача велику кількість альтернатив і надає можливість його переходу від одного перевізника до іншого, забезпечує високий рівень нестабільності майбутніх доходів і прибутку.

1. Загроза появи нових конкурентів. Поява на ринку автоперевезень вантажів нових суб'єктів господарювання – дрібних одноосібних перевізників малих і мікропідприємств різних форм власності, їх об'єднань, спільних підприємств, призведе до зростання конкуренції та зменшення прибутку. Разом з тим, поява невеликої кількості дрібних перевізників, не є загрозою, отже можна підвищувати ціну й збільшувати доходи. Основними бар'єрами для проникнення на ринок автоперевезень вантажів нових конкурентів є надання різних видів послуг існуючими автоперевізниками, завоювання лояльності споживачів; нарощування капіталовкладень, адже ефективна конкуренція потребує великих початкових інвестицій.

2. Вплив на конкуренцію в галузі товарів-замінників. Реальну небезпеку для вже діючих підприємств на ринку автотранспортних послуг можуть представляти нові компанії, що надають аналогічні послуги, але за більш привабливу ціну або з більш високою якістю обслуговування споживачів. Клієнти в останні роки стали віддавати перевагу комплексному наданню послуг в сфері вантажоперевезень, а саме: перевезення як стандартних, так і негабаритних вантажів; перевезення небезпечних вантажів; перевезення збірних вантажів; залізничні перевезення; митно-брокерські послуги; страхування вантажів; складські послуги; можливість надання відстрочки платежів.

Також у споживача є вибір, яким транспортом (залізничним, авіатранспортом або водним) його перевезти, але бувають випадки в силу різних причин, що без автомобільного транспорту неможливо обійтися. Для перевезень на далекі відстані частіше використовуються інші види транспорту, що дозволяють переміщати великі обсяги вантажів, і тому є більш ефективні на дальніх маршрутах. Тому автомобільний транспорт часто використовується в комбінації з іншими видами транспорту як один з елементів логістичної схеми.

3. Конкурентна сила постачальників. Вплив постачальників на підприємства, що надає послуги з продажу та ремонту автомобілів середнє в силу специфіки їх надання, що вимагає наявності обладнання та певних ресурсів (запасних частин, пального та мастил тощо). Внаслідок зростання вартості пального, зростають тарифи на перевезення. Так, потягом 2014-2018 рр. ціни на пальне зросли на 114,1%: 2014 р. – 37,0%; 2015 р. –34,5%; 2016 р. –6,2%; 2017 р. –.17,5%;2018 р. –18,9% [5].

4. Конкурентна сила покупців. Покупці товарів компанії прагнуть до зменшення цін на продукцію і підвищенню її якості. На ринку багато компаній здійснюють дані послуги і споживач може вибирати за своїми уподобаннями, тому компаніям доводиться враховувати думку і можливості споживачів. Разом з тим, конкуренція на ринку висока і компаніям доводиться "боротися" за кожного клієнта, особливо, за більшу кількість постійних клієнтів.

Покупці сконцентровані і здійснюють закупівлі у великих масштабах. У таких умовах компанія буде змушена постійно йти на поступки покупцям для забезпечення гарантованого доходу і прибутку. Основними споживачами послуг є приватні особи. В даний час споживач все більшу увагу звертає на наявність гнучкої цінової політики підприємства, тому ступінь впливу цього фактора оцінюється як висока.

Український ринок міжнародних автомобільних перевезень вантажів є високо конкурентним, крім вітчизняних транспортних компаній на ньому функціонують сотні зарубіжних автоперевізників, конкуренція між автоперевізниками різних країн на українському ринку міжнародних перевезень вантажів є внутрішньовидової. Крім неї існує також міжвидова конкуренція, що охоплює різні види транспорту, які беруть участь у забезпеченні зовнішньої торгівлі, зокрема, це автомобільний і залізничний транспорт.

Конкуренція між автоперевізниками різних країн за вантажі української зовнішньої торгівлі виникає внаслідок доступу на наш ринок іноземних автотранспортних компаній відповідно до міжнародних договорів.

Загострити конкуренцію можуть автоперевізники, що надають транспортні послуги, які ефективно задовольняють ті ж потреби, але іншим способом. Так, конкуренцію можуть скласти окремі транспортні підприємства, що надають свої конкурентні переваги: це застосування спеціалізованого рухомого складу при перевезенні вантажів тощо. Перешкодами на шляху автотранспортних послуг-субститутів можуть стати: проведення цінової конкуренції, яка переключає увагу споживача з про-

блеми якості на зниження тарифу; рекламні впливу на споживачів; надання нових автотранспортних послуг, з поліпшенням якості обслуговування споживачів. Відзначимо, зростання попиту на автотранспортні послуги веде до помірної конкуренції при забезпеченні великих можливостей для експансії, зменшення попиту – головна небезпека збільшення конкуренції.

Отже, ринок послуг автоперевезень вантажів знаходиться на стадії насичення, тому існує необхідність у впровадженні нових продуктів і послуг, які не мають аналогів на ринку.

Джерела

1. Портер, М. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов; пер. с англ. 3-е изд. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2007. 453 с.
2. Портер, М. Конкуренция. Москва : Вильямс, 2000. 495 с.
3. Млоток, Е. Принципы маркетингового исследования конкуренции на рынке. Москва : Инфо, 2000. 96 с.
4. Пеньшин, Н. В. Конкурентоспособность услуг автомобильного транспорта в условиях пост-кризисной модернизации экономики России. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2010.156 с.
5. Статистичний щорічник України за 2018 рік. Державна служба статистики України: за ред. І. Є. Вернера. Житомир: ТОВ "БУК-ДРУК", 2019. 481 с.

П. М. МАЗУРЧУК

слухач, НН інститут неперервної освіти і туризму НУБІП України
науковий керівник – О. В. Артеменко, канд. юрид. наук, доц.

ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ, МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ

Політична корупція – це посадові зловживання суб'єктів, наділених політичною владою, спрямовані на досягнення політичних цілей та/або з метою збагачення.

На сьогоднішній день Україна – є однією з країн, в яких політична корупція глибоко укорінилась у різних сферах життя і стала одним із елементів суспільних відносин.

Корупція призводить до втрат держави та населення внаслідок неефективного використання бюджетних коштів, низької якості державних послуг, а також посилює невизначеність середовища, у якому функціонують економічні агенти та домогосподарства.

У цілому можна назвати два основні напрями дій (стратегії), які знижують рівень корупції в країні:

- звуження можливостей корупції за рахунок реформ в різних галузях;
- створення ефективної системи інститутів для запобігання корупції.

Задля отримання та утримання влади, збільшення владних повноважень та незаконне збагачення, політичні корупціонери можуть здійснити найрізноманітніші

протиправні дії корупційного характеру, тим самим суттєво віддаляються від демократичних принципів

За впливу корупції на формування представницьких органів влади відбувається порушення фундаментальних принципів організації, а також проведення виборів:

- нелегальне фінансування політичних партій і виборчих кампаній;
- підкуп виборців, членів виборчих комісій, кандидатів, представників влади;
- "купівля-продаж" депутатських мандатів шляхом оплачування "прохідних" місць у виборчих списках партій (блоків);
- службові зловживання під час агітації; фальсифікація результатів виборів;
- створення перешкод реалізації права, обирати і бути обраним.

У результаті підкупу та застосування адмінресурсу вихолощується зміст виборів і забезпечується відповідний результат, потрібний діючій владі. Фактично, представницькі органи перестають формуватися народом, а відбувається продукування влади самою ж владою.

Внаслідок значного поширення політичної корупції, управління державою суттєво віддаляється від демократичних принципів та значно спрощується для корумпованих представників влади, яким притаманний спрощений погляд на владу, на її сутність і суспільне призначення, на власне посадове становище, що розглядається, як засіб задоволення особистих інтересів.

У громадян і представників владних структур відбувається зміна світогляду на роль публічної влади у управлінні суспільством.

В результаті корупції відбувається зміщення (деформація) головної мети політики – замість забезпечення загальносуспільних інтересів політика спрямовується на забезпечення приватного та групового інтересів.

Ефективна протидія корупції загалом і політичній корупції зокрема можлива за умови системного підходу, поєднання профілактичних, правоохоронних і репресивних заходів. За багатьох складових (належного антикорупційного законодавства, повного та дієвого його застосування, пріоритету запобіжної діяльності тощо) успішна реалізація антикорупційної політики можлива винятково за наявності політичної волі керівництва держави. Саме політична воля визначає зміст, а отже – ефективність інших чинників протидії корупції і, таким чином, ефективність протидії корупції загалом.

Основні засоби протидії політичній корупції:

Перший – демократичні і чесні вибори, що забезпечують усвідомлене вільне волевиявлення та об'єктивне встановлення результатів голосування.

Другий – реальне відокремлення політики від бізнесу.

Третій – утвердження незалежного, компетентного та неупередженого суду.

Четвертий – запровадження дієвого громадського контролю над діяльністю політичних суб'єктів і забезпечення політичної та правової відповідальності за їх антисуспільні, аморальні і протизаконні дії та рішення.

П'ятий – посилення морально-психологічного імунітету суспільства до корупції та антикорупційної мотивації громадян.

На підставі з'ясування сутності політичної корупції, що становлять владні зловживання у процесі отримання та здійснення публічної влади, а також суб'єктів, цілей та сфер її поширення, можна дати загальне визначення поняття політичної корупції.

Політична корупція – це посадові зловживання суб'єктів, наділених політичною владою (політичних і державних діячів, публічних службовців вищого рівня), спрямовані на досягнення політичних (або ж особистих) цілей та/або з метою збагачення.

З вище сказаного, потрібно зазначити, що визначення політичної корупції має сенс лише з точки зору розуміння її як особливого соціально-політичного явища,

з'ясування основних причин та умов, що сприяють її поширенню, а також створення загальносоціальних і спеціально кримінологічних заходів протидії та запобігання їй.

Політична корупція є головною причиною тієї ситуації, у якій сьогодні перебувають українське суспільство та держава.

Рівень суспільно-економічного розвитку, якість життя людей, ступінь їх правової захищеності в сучасному світі головним чином оприділяються характером організації суспільного життя. Здійснення даної функції покладається на публічну владу.

Очевидним є те, що як і попередня, так і діюча влада нездатні належним чином організувати суспільне життя на Україні. Така нездатність зумовлена, насамперед, пріоритетом в їх діяльності особистих інтересів, некомпетентністю, надмірною політичною ангажованістю і масштабною корумпованістю.

Вихід один: кардинальні зміни принципів формування та діяльності владних інститутів, демократичні зміни головних носіїв державної влади, тобто – невідкладні якісні зміни вітчизняної влади.

Джерела

1. Поняття корупційних злочинів та їх види / В. Куц, Я. Триньова // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2012. - № 4. - С. 32-36.
2. Антикорупційна політика в Україні. Структурно-логічні схеми: навч. посіб. / В. І. Василинчук, С. С. Чернявський, І. М. Купранець; МВС України; Департамент захисту економ. Нац. поліції ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ : Нац. акад. внутр. справ ; Кандиба Т. П., 2016. – 117 с.
3. Засади запобігання та протидії корупції в Україні: навчальний посібник / [Василинчук В. І., Чернявський С. С., Юрченко О. М., Грудзур О. М. та ін.]. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2015. 228 с.
4. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини. Альбом схем: Навч. посіб. / Кузнецов В. В., Грудзур О. М., Кузнецова Л. О. – К. : Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. – 82 с.

О. О. МИКОЛАЄЦЬ

здобувач, МАУП

науковий керівник – О. І. Дацій, д-р екон. наук, проф., НН ІМВСН МАУП

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Серед інших значущих особливостей модернізації соціальної політики в Україні ми можемо виділити: етатизм у реформуванні громадської системи; розкол української культури на менталітет правлячих еліт і патріархальну культуру низів, а також циклічність реформ і контрреформ; наявність інноваційної культури, що сприяє задоволенню потреби агента модернізації в реалізації своїх функцій у процесі соціальних реформ.

Огляд практики реалізації модернізації соціальної політики в сучасній Україні дозволяє нам зробити висновок про те, що одновимірний погляд на політичну модер-

нізацію як на реформу державно-управлінського апарату, після якого повинні дотримуватися перетворення економічної та соціальної структури, видається невиправданим [1]. У зв'язку з цим неправомірно, на наш погляд, стверджувати про необхідність суворого вибору Україною однієї з можливих альтернатив серед моделей модернізації соціальної політики. На доказ ми можемо звернутися до досвіду західних соціальних держав, які в більшості давно відмовилися від проходження тільки одного варіанту політичного реформування, вважаючи за краще комбіновану систему соціально-політичних перетворень. Переваги теорії варіативності знаходять своє підтвердження в праці .І.Єфименко та інших авторів [2, с.534]. При цьому вчені справедливо, на наш погляд, вказують на історичний парадокс, коли після Жовтневої революції розвиток подій на території бувшої Російської імперії, в тому числі в Україні, спонукав західне суспільство використовувати синтез різних моделей модернізації соціальної політики на шляху до соціальної держави в її сучасному розумінні. У зв'язку з цим ми можемо зробити висновок про бажаність повернення Україні на шлях використання синтезу переваг різних моделей модернізації соціальної політики.

В процесі реалізації соціальної політики українська держава вибрала стратегією проведення модернізації ситуативну концепцію соціальної політики, недоліками якої пояснюються зміщення фінансових та інших ресурсів держави в бік інтересів політичної еліти при розстановці соціальних пріоритетів реформ. Наслідком такої політики держави стали упущена економічна вигода підприємців і нереалізовані соціальні очікування громадянського суспільства.

Нова соціальна політика в Україні стала вироблятися відразу після краху соціалістичного варіанту соціальної держави. На першому етапі (1992–1994 рр.) [3]. Держава навіть у вкрай негативних економічних умовах інерційно намагалося підтримувати високий рівень соціальних зобов'язань і побудувати в Україні соціал-демократичну модель соціальної держави, яка найбільш відповідала очікуванням пострадянського суспільства.

Однак дедалі гірші економічні умови приблизно в кінці 1994 року вплинули на рішення уряду відмовитися від багатьох соціальних витрат і взяти курс на втілення ліберальної моделі соціальної держави (уряд, в свою чергу, визначав подібний підхід у соціальній сфері як відмову від застарілої себе моделі соціального захисту на користь "адресної" соціальної підтримки). У зв'язку з цим взимку 1995 була схвалена Програма другого етапу соціальних реформ в Україні на період 1996–2000 рр. Однак реалізація програми привела до загострення багатьох негативних тенденцій у сфері, що реформується (демографічний спад, подальше соціальне розшарування, зростання рівня бідності тощо). Ознаки системної кризи з'явилися в сфері медичного забезпечення та освіти. У таких галузях, як сільське господарство, охорона здоров'я і культура, більше 60% працівників отримували фіксовану зарплату на рівні, меншому значень поточного прожиткового мінімуму.

Парадоксально, що в цей період спостерігається радикальна розбіжність між цілями соціальної держави та інструментарієм модернізації: в 1992–1994 роках держава намагалася дотримуватися "шведської" моделі соціальної держави та провести паралелі між її успіхами, радянською спадщиною соціальності і політикою ліберальної модернізації. Однак в 1994–1999 роках держава використовувала дзеркальну схему і офіційно заявляла, що шляхом модернізації будує не лібералізм, а соціал-демократію в інтересах більшості, про що ми згадували в попередньому параграфі, і використовує для цього ліберальну модель соціальної держави.

На нашу думку, ці умови перших років реформ істотно ускладнили артикуляцію інтересу українського суспільства в модернізації, тому на сьогоднішній день йому

притаманні лише умовні атрибути активного громадянського суспільства. Нівелювати труднощі і сприяти виробленню оптимальної моделі соціальної держави в Україні може системний підхід до соціальної політики, реалізація якого включає в себе:

- розуміння процесів соціальної політики усіма її агентами як єдиної системи;
- тренд на узгоджене забезпечення координації в ході соціальної модернізації;
- перехід держави з реактивної моделі планування соціальної політики на превентивну;
- максимізація участі в соціальній модернізації активістів громадянського суспільства.

Імплементація описаних положень передбачає аналіз проблем і перспектив українського досвіду соціальної політики в проекції трьох можливих концепцій соціальної держави в Україні – держави соціального захисту, держави соціальних послуг і держави соціальної безпеки.

Джерела

1. Файоль А. Общее и промышленное управление [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://impisr.ru'images/6/6c/Fajol.doc
2. Фінансова система національної економіки: проблеми розвитку та управління змінами: у 3 т. / за заг. ред. Т.І.Єфименко; ДННУ "Акад. фін. управління". – К., 2012. – Т. 3. – 2012. – 958 с.
3. Хайек Ф.А. Использование знания в обществе / Институт свободы московский либертариум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.libertarium.ru/10062.

М. В. МІХЕЄВ
здобувач, ННІП МАУП

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

У загальному розумінні адміністративне право безпосередньо пов'язане із регулюванням владної управлінської діяльності держави, яка з'явилася одночасно з виникненням публічної влади. Але системне правове регулювання державного управління з'являється тільки з часів Середньовіччя, а точніше - в період абсолютизму. Тоді держава докладно регламентувала життя своїх жителів, визначала способи отримання фінансових коштів, встановлювала форми контролю за громадською моральністю тощо. З часом почали змінюватися форми і методи такої діяльності, зміст відносин держави і громадян тощо. Усі ці процеси безпосередньо пов'язані із формуванням адміністративного права.

Адміністративне право у своєму розвитку пройшло три основні етапи, які в юридичній літературі отримали назви: камералістика, поліцейське право і сучасне адміністративне право, що обмежує вільний розсуд публічної адміністрації у її відносинах з людиною. Кожна з них, відповідно до наявних соціально-економічних умов, виконала функції обов'язкового інструменту щодо прогресивних зрушень у сфері

регулювання правових відносин, створила можливості для становлення та існування адміністративного права у його сучасному вимірі.

Для усвідомлення їх ролі в інституалізації цієї юридичної галузі необхідно мати на увазі, що вони не є послідовно змінюючими один одного етапами соціальної практики, мають різні передумови виникнення і паралельно існували на тривалих відрізках історії. У той самий час, на фазах еволюційних змін між ними збуджувались інтеграційні зв'язки, які породжували нові властивості стосунків людини з владою. Кінцевим результатом їх взаємодії виявилась нова юридична галузь — адміністративне право.

Камералістика (від нім. Kameralistik, фр. Cameralistique, від пізньолат. camera — скарбниця) у загальному розумінні являла собою спеціальний цикл адміністративних та економічних дисциплін, які викладалися в європейських середньовічних університетах, а також з 2-ї половини XIX ст. — в університетах Росії [1]. Своє найменування вона отримала від камеральних управлінь, що створювалися в середні віки князями, герцогами і королями, які мали велике власне господарство. Для підготовки чиновників і управляючих господарством великих феодалів на особливих факультетах університетів та в спеціальних школах (камеральні школи) викладалися науки, що одержали назви камеральних і охоплювали головним чином гірничу справу, лісове та сільське господарство.

Метою камеральної діяльності було збільшення статків властителя, отримання максимально можливих прибутків. Підвищена потреба у фінансах для утримання двору (держави), чиновництва та військових відіграли визначальну роль у становленні наукових знань і уявлень камералістики. Камеральна наука виробила власні методи дослідження управління та його структурну організацію.

У XVIII ст. бурхливий розвиток науки управління супроводжувався зростанням наукових доробок з проблем управління, які почали набувати не стільки теоретичного як практичного характеру. Значна увага приділялася підвищенню ефективності управління з метою посилення та поширення державної влади, підвищення збирання податків і зборів, підтримки господарства і загального добробуту.

Знання щодо камеральної діяльності у період феодалізації існували у вигляді управлінських рекомендацій щодо задоволення фінансово-майнових потреб.

З перетворенням управління на важливу правову галузь поступово почалося формування адміністративного права. Воно створювало власну термінологію, правові норми, визначало форми і методи діяльності. Проте дані знання не були систематизовані, мали довільний і спрощений за формою і процедурам порядок застосування. Тому камеральне право (право, що регулювало державне господарство) і камеральна наука відображали реальний стан речей того часу і стали підґрунтям для формування нового етапу розвитку адміністративного права - поліцейського права, яке в XVII-XVIII ст. особливо швидко розвивалося у Франції, Пруссії, Голландії та Швеції.

Віддаленість тих чи інших суспільних інститутів від нашого часу зумовлює потребу уточнення наукової термінології. Без з'ясування термінів, які використовувалися науковцями того часу, пояснити суть поліцейського права складно. Центральними поняттями поліцейського права є "благочинство" та "благоустрій". Перше з них багатозначне і протягом тривалого часу змінювалося. Його розуміли і широко, й вузько, а межі, які відділяють його від інших дефініцій, рухомі та не були ніколи остаточно встановлені. Зокрема, під терміном "благочинство" розуміли і безпеку взагалі, й громадський порядок, громадську безпеку, і державну безпеку, й загальний правопорядок у державі.

Під благоустріем розуміли норми будівництва доріг, будинків, наявність води, каналізації та т. ін.

XVIII ст. філософія права обґрунтувала принцип, згідно з яким повноваження монарха діяти на власний розсуд обмежуються ідеєю загального добра, а примус передбачає охорону громадського порядку та спокою. Звідси випливає відмінність між "поліцією безпеки" та "поліцією добробуту", що набуло згодом важливого значення. Сфери "добробуту", де заходи примусу не досягають мети, поступово виходять за межі компетенції поліції. Водночас поняття та функції поліції набули надто вузького змісту. Тож функції поліції звелися виключно до безпеки, тобто охорони громадського порядку та спокою.

Отже, на межі XVIII-XIX ст. поліцейське право переважно оперує такими поняттями, як поліція безпеки та поліція добробуту. Поліція безпеки охороняє громадський порядок у державі, життя та безпеку громадян. Діяльність поліції добробуту полягає в складній системі адміністративних заходів, спрямованих на розвиток державних та приватних господарств, а також фізичного та духовного стану населення. Предметом поліцейського права охоплювалися питання, які повинні бути предметом державного, пізніше — конституційного права, а також фінансового права та політичної економії. Але все внутрішнє управління державою, за винятком військової справи та частково фінансового управління, зводилося до поліції безпеки та поліції добробуту [2].

З розпадом "поліцейської" держави поліція починає втрачати своє значення як органу, який контролює все і всіх може притягти до відповідальності. Щоправда, поділ поліції на поліцію безпеки та поліцію добробуту залишився. Нові філософські та політичні теорії намагалися поставити поліцію добробуту у вужчі рамки, зводячи діяльність поліції до охорони зовнішньої та внутрішньої безпеки. Не випадково наприкінці XIX — на початку XX ст. поширилося ставлення до поліції як організованої сили примусу в усіх галузях управління, де застосовується адміністративний примус: поліція моралі, поліція освіти, санітарна поліція тощо.

Глибокі зміни в економічному розвитку в другій половині XIX ст. розширили діяльність держави. Перехід європейських країн від аграрного до індустріального розвитку, швидкий розвиток населених пунктів, концентрація населення в містах зумовили глибокі соціальні та економічні реформи, а відтак нові завдання публічного управління, розвитку законодавства, та застосування правових норм.

Перетворення "поліцейської" держави на буржуазну правову державу завдяки ідеям Великої французької революції зумовило новий погляд на управління: воно повинно базуватися на законі та здійснюватися на основі чіткого визначення прав і обов'язків громадян щодо держави та її органів.

Адміністративне право в його класичному розумінні виникло тоді, коли Французька революція 1789 р. протиставила всемогутності держави права людини та громадянина, тобто коли революційні перетворення замінили "підданого" на "громадянина". Адміністративне право — це право, яке регулює діяльність державного владного органу щодо кожного громадянина, причому в такий спосіб, який пов'язує однаковою мірою як громадянина, так і владний орган.

Становлення такого розуміння адміністративного права в різних країнах припало на різні історичні періоди. У Франції це було пов'язано з революцією 1789 р. і виникненням відповідного законодавства. Для країн з абсолютистськими монархіями це були перші десятиліття XIX століття. Характерною рисою цього періоду було обмеження сваволі адміністрації шляхом запровадження норм права, які гарантували можливість звернення громадян із законними вимогами до державних органів.

Адміністративне право стало інструментом обмеження вільного розсуду адміністрації, механізмом захисту громадянина перед адміністрацією. Впровадження цієї концепції вело до розбудови правової держави, в якій право є основою громадянської свободи і в якій адміністрація поставлена в певні правові рамки.

Тільки з переходом до сучасних форм демократичного державного устрою завершилася побудова галузі адміністративного права, яке врегульовує більш складний комплекс відносин між державою і суспільством порівняно з "поліцейською" державою.

Джерела

1. Адміністративне право України: Загальна частина. Академічний курс: підручник / за загальн ред.. академіка НАПрН України О.М. Бандурки. – Х.: Золота миля, 2011 – 584 с.
2. Поліцейське право в Університеті Святого Володимира. у 2 кн. – кн.1 / уклад. І.С. Гриценко, В.А. Короткий; за ред. І.С. Гриценка. – К.: Либідь, 2010. – 440 с.

І. В. МУКАН

аспірант каф. публічного управління та адміністрування,
ПНУ імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Україна активно інтегрується у Європейський Союз та імплементує європейські цінності щодо захисту прав людини та основоположних свобод. Система Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод через рішення Європейському суду з прав людини впроваджує практику розуміння та захисту прав людини та основоположних свобод у правові системи держав-учасниць конвенції, допомагає державам-учасницям Конвенції виявляти системні проблеми щодо захисту прав людини та пропонує шляхи їх вирішення. Рішення Європейського суду з прав людини є інструментом за допомогою якого правові системи держав-учасниць конвенції впроваджують європейські цінності щодо захисту прав людини та основоположних свобод закріплені у Конвенції. Наявність ефективного контролю за виконанням рішень суду забезпечує дієвість системи конвенції.

Головним критерієм ефективності дії системи Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод є виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Виконанню рішень Європейського Суду з прав людини присвячені статті Конвенції – 39 та 46, викладені у редакції Протоколу №14 від 13 травня 2004 року, відповідно до яких Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням [1]. Зазначені положення Конвенції створюють специфічні правові зобов'язання для держави-відповідача.

Підвищенню ефективності реалізації норм міжнародного права, зокрема у сфері захисту прав і основних свобод людини, сприятиме створення відповідного інсти-

туційного механізму їх застосування і тлумачення з урахуванням об'єктивних історичних, соціальних і правових умов, в яких відбувається процес реалізації цих норм [2, 18].

Комплексний вплив практики Суду повинен кореспондувати і законо-давчим змінам для ефективного виконання зобов'язань України в рамках положень Європейської Конвенції, що потребує тепер конкретних та негайних кроків, виходячи з того, що судова практика є динамічною, але вона потребує відповідних стандартів, де найголовнішим стандартом є саме виконання державою судового рішення [3, 226]

Виконувати остаточні рішення суду в справах, у яких вона є стороною зобов'язались усі сорок сім Договірних Сторін, які підписали Конвенцію. Проте, рішення Суду державами-учасницями належним чином не виконуються. На сесію Парламентської асамблеї Ради Європи, яка відбулась 30 вересня 2015 р. винесено на голосування резолюції "Імплементація рішень Європейського суду з прав людини". У резолюції відзначають зростання кількості невиконаних рішень Суду у дев'яти країнах-членах Ради Європи, серед яких – Італія, Туреччина, Росія, Україна, Польща, Угорщина та інші [4, 49].

Конвенція займає нейтральну позицію стосовно національних правових систем і, на відміну від права наднаціональної організації, не призначена для безпосереднього втручання в національну правову систему. Сама по собі Конвенція не передбачає внутрішніх механізмів забезпечення своєї юридичної сили – їх повинні створювати держави-учасниці. Приписи Конвенції потребують зовнішнього забезпечення. Відповідно, механізми інтеграції положень Конвенції в правові системи різних держав є неоднаковими [5, 226].

Механізм виконання рішень Суду, в кожній країні Ради Європи, має свої особливості та включає аспекти державного управління. В Україні механізм виконання рішення Європейського суду з прав людини закріплено на законодавчому рівні, однак практика наглядно показує що існують значні проблеми у належному виконанні рішень суду. Частина рішень не виконується зовсім, деякі рішення виконуються частково або невчасно, не вживаються необхідні заходи загального та індивідуального характеру для усунення системної проблеми і відновлення становища заявника, яке існувало до правопорушення констатованого в рішенні Суду. Ефективна контрольна функція механізму виконання рішень Суду в Україні на інституційному рівні відсутня.

Наглядним прикладом відсутності ефективного контролю за виконання рішень Суду в Україні є справа "Бурмич проти України". У межах цієї справи суд вилучив зі свого реєстру 12 143 заяви, які стосувалися невиконання чи несвоєчасного виконання рішень українських судів. Порушення права на справедливий суд Європейський суд з прав людини визнавав у справі "Іванов проти України" у 2009 році. Судді ухвалили пілотне рішення в справі Іванова 15 жовтня 2009 року [6]. Україна не виконала рішення Суду в справі "Іванов проти України" ні в частині виплати справедливої сатисфакції, ні в частині вжиття додаткових заходів індивідуального характеру (забезпечення виконання рішень національних судів), ні в частині вжиття заходів загального характеру (вжиття ефективних заходів щодо усунення системної проблеми щодо невиконання рішень українських судів).

Комітет з юридичних питань та прав людини Парламентської асамблеї Ради Європи у своїй доповіді "Забезпечення життєздатності Страсбурзького суду: структурні недоліки в державах-учасницях" пропонує розширити повноважень парламентських комітетів із правових питань (правосуддя) відповідних держав-учасниць, а саме – надати цим комітетам право "контролювати діяльність органів виконавчої

влади, відповідальних за виконання рішень Європейського суду з прав людини, розробляти спеціальні засоби (організаційні та правові), впливати на уряди держав-учасниць у зв'язку з порушеннями, що відбуваються, зокрема у разі затримки виконання рішень Страсбурзького суду" [7, 27].

Очевидна необхідність підвищення ролі національних парламентів з контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини. Парламентським комітетам з правових питань (правосуддя) відповідних держав-учасниць "повинні бути надані повноваження: контролювати діяльність органів виконавчої влади, відповідальних за виконання судових рішень Європейського суду з прав людини, розробляти спеціальні засоби, організаційні і правові, впливати на уряди держав-учасників у зв'язку з порушеннями, що відбуваються, зокрема, у разі затримки виконання рішень Європейського суду з прав людини".

Отже, однією з найважливіших складових механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини є контрольна функція, яка здатна значно підвищити ефективність виконання рішень суду.

Потребується подальше наукове дослідження контрольної функції, як складової механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини.

Джерела

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, укладена в Римі 4 листопада 1950 року, ратифікована Україною Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 14 січня 2020 року).
2. Андріанов К. В. Роль контрольного механізму Конвенції про захист прав і основних свобод людини в процесі реалізації її норм : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.11 / Київ. Національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2003. С. 18.
3. Блажівська Н. До питання про місце рішень Європейського суду з прав людини у національній правовій системі // Підприємництво, господарство і право. 4/2018. С. 226-230
4. Коцур У.З. Окремі питання виконання рішень Європейського суду з прав людини // Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 1. С. 49–53
5. Блажівська Н. До питання про місце рішень Європейського суду з прав людини у національній правовій системі // Підприємництво, господарство і право. 4/2018. С. 226-230
6. CASE OF BURMYCH AND OTHERS v. UKRAINE. Applications nos. 46852/13 et al. URL : http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178082 (дата звернення: 14.01.2020).
7. Ківалов С. В. Міжнародно-правові та національні механізми удосконалення виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини // Матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю набуття чинності Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, що проводиться під егідою Генерального секретаря Ради Європи пана Турбйорна Ягланда (Одеса, 20 – 21 вересня 2013 р.). Одеса : ПП "Фенікс", 2013. С. 27.

І. О. НІКОЛЕНКО
здобувач, МАУП
науковий керівник – О. І. Даційй, д-р екон. наук, проф.

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ МЕРЕЖЕВОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СФЕРІ НАДАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Розглянемо методику формування організаційно-економічного механізму мережевої взаємодії в сфері надання житлово-комунальних послуг (ЖКП). При її розробці було враховано, що процес формування мережевої взаємодії в досліджуваній сфері є багатоаспектним, схильним до інтенсивних змін соціально-економічних і правових умов, що вимагає постійного їх обліку.

Специфіка пропонованого алгоритму полягає в тому, що він представлений як послідовний набір етапів формування мережевої взаємодії з можливістю коригування інформації і даних в разі зміни загальних соціально-економічних умов і нормативно-правового забезпечення сфери надання ЖКП, а також у використанні вузькоспеціалізованих методів аналізу, що сприяють визначенню оптимальних напрямків розвитку сфери надання ЖКП території в рамках мережевого підходу до управління в ній.

Розглянемо докладніше кожен з етапів.

Перший етап. Обробка даних про стан і тенденції розвитку сфери надання ЖКП, аналіз проблем даної сфери на місцевому рівні. В рамках описуваної методики пропонується здійснювати аналіз проблем сфери надання ЖКП з використанням вже існуючих методів аналізу (статистичних, соціологічних і деяких інших), що мають певні переваги і недоліки. Основною перевагою виступає наявність загальної статистичної інформації про сферу ЖКП і доступ до неї [3, с.7]. Однак сучасні офіційні статистичні дані, що відображають ситуацію в сфері надання ЖКП на місцевому рівні, містять комплекс інтегральних показників, використання яких для діагностики проблем і стану сфери надання ЖКП, дозволяє сформувати лише досить загальну картину змін в досліджуваній сфері. Наслідком цього виступає необхідність певних перетворень статистичних даних з метою отримання більш детальної характеристики стану і проблем сфери надання ЖКП.

У роботі пропонується виділити групи питань, за якими необхідно проводити цільовий проблемний аналіз у відповідних структурах органів влади та організаціях в умовах реалізації мережевого підходу до управління:

- інтенсивність змін законодавства та нормативно-правових актів (національного, регіонального та місцевого рівня);
- інтенсивність звернень населення до органів місцевого самоврядування, житлову інспекцію, керуючі та обслуговуючі організації, а також основні напрямки роботи некомерційної організації "Громадський контроль у сфері ЖКГ" та інші організації;
- фінансово-економічні показники діяльності організацій всіх форм, які беруть безпосередню участь в наданні ЖКП населенню;
- планові і звітні показники регіональних і місцевих органів влади щодо реалізації різних програм в сфері ЖКП;

- звітні дані наглядових органів з контролю за станом житлового фонду і діяльністю керуючих компаній [1, с.47].

У таблиці 1 представлені основні критерії оцінки та напрямки зміни ключових показників діагностики проблем. Перевагою пропонованого підходу до аналізу проблем в сфері надання ЖКП є формування об'єктивної та релевантної інформації про проблеми в сфері надання ЖКП в конкретному місцевому утворенні на певну дату, а також виявлення дійсних резервів в інтенсифікації розвитку сфери надання ЖКП [2, с.89]. Недоліком в реалізації пропонованого підходу є відсутність в даний час достатнього масиву статистичних даних, що дозволяють об'єктивно оцінити рівень і характер проблем сфери надання ЖКП.

Таблиця 1

Критерії оцінки і напрямки зміни ключових показників під час реалізації мережевої взаємодії (складено автором)

Напрямок аналітичного дослідження	Критерій оцінки	Напрямок зміни показника
Інтенсивність змін законодавства та нормативно-правових актів	Кількість змінюють документів	≈
Інтенсивність звернень населення	Кількість звернень до органів влади, керівники і обслуговуючі організації, а також організаційний центр мережі	↓
Фінансово-економічні показники діяльності організацій всіх форм власності, які беруть безпосередню участь в наданні ЖКП	Частка прибуткових організацій	↑
	Рівень неплатежів за ЖКП	↓
	Рівень податкових надходжень від організацій сфери ЖКП	↑
Показники місцевих органів влади по реалізації різних програм в сфері ЖКП	Планові показники	↑
	Відповідність звітних показників планових показників	≈
Звітні дані наглядових органів з контролю за станом житлового фонду і діяльністю керуючих компаній	Кількість штрафних санкцій	↓
	Середня величина штрафу	↓
	Кількість відкликаних ліцензій керуючих компаній	↓

Крім цього, відсутня інститут, який був би не тільки зацікавлений в зборі інформації і використанні даного підходу, а й наділений відповідними повноваженнями. Організаційне рішення щодо усунення зазначеного недоліку полягає в передачі таких функцій з реалізації запропонованого підходу в аналізі проблем центру відповідальності в формованої мережевій структурі.

Результатом реалізації цього етапу є збір масиву даних для аналізу, на основі яких представляється можливим проводити оцінку потенціалу мережевої взаємодії і здійснювати моніторинг розвитку сфери

Другий етап. Формулювання місії і стратегічних цілей мережевої взаємодії. Цей етап слід реалізовувати з використанням методу дерева цілей і методу експертних оцінок. Це дозволить забезпечити максимальне структурування проектних цілей

розвитку сфери. За базу для формулювання місії і стратегічних цілей слід використовувати підхід [5, с.352]. Результатом даного етапу є формулювання місії і побудова узгоджених цілей мережевої взаємодії

Третій етап. Визначення можливості формування мережевої структури. Даний етап слід реалізувати в чотири дії (кроку):

- проведення аналізу наявності певної сукупності ознак для формування мережевої структури в сфері надання ЖКП на певній території;
- оцінка факторів, що впливають на формування мережевої взаємодії;
- порівняльний аналіз рівня розвитку сфери надання ЖКП;
- оцінка можливості формування мережевої структури на території [4, с.7].

Джерела

1. Дацій О.І. Наукові принципи розвитку житлово-комунального господарства та побудова цільових комплексних програм / О.І. Дацій // Держава та регіони. – 2006. – №4. – С. 46–50.
2. Драган І.О. Модернізація житлово-комунального господарства в Україні: теорія, методологія, практика державного управління / І.О. Драган [Монографія]. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 401 с.
3. Жемеренко Є. Актуальні проблеми становлення та розвитку комунальних відносин в Україні / Є. Жемеренко // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 9. – С. 3–10.
4. Лук'янченко О. Економіко-правове забезпечення розвитку житлово-комунального господарства на концесійній основі / О. Лук'янченко, Р. Джабраілов // Схід. – 2006. – №1. – С. 5–8.
5. Мирза С. С. Щодо питання про визначення поняття житлово-комунальної послуги / С. С. Мирза // Вісник Нац. ун-ту внутр.справ. – 2004. – Вип. 27. – С. 350–355.

Л. В. ПЕРОВА

здобувач каф. адміністративного, фінансового та банківського права,
НН ІП ім. Володимира Великого МАУП

ІСТОРІЯ УЧАСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ МВС УКРАЇНИ У МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ ООН

Позитивні зміни у воєнно-політичній обстановці, що відбулися наприкінці XX сторіччя, втілення у сферу міжнародних відносин механізмів діалогу, партнерства та довіри сприяють поступовому створенню нової системи міжнародної безпеки, яка ґрунтується на пріоритетності політичних, економічних і дипломатичних засобів над військовими.

Водночас нова воєнно-політична ситуація характеризується зростанням непримиренності політичних, економічних, національних, релігійних та інших інтересів.

Акти збройного й терористичного насильства, що виникають на ґрунті міждержавних, внутрішньодержавних та інших суперечностей, не лише підривають економічні, соціально-політичні та інші умови безперешкодного існування й розвитку

держав - безпосередніх учасниць конфліктів, але й завдають серйозної шкоди регіональній і навіть глобальній безпеці. Проблема запобігання воєнним конфліктам та припинення їх міжнародними зусиллями завжди була актуальною, але зростання взаємозалежності держав у сучасному світі та глобалізація стосунків між ними надають їй все більшої гостроти.

Перші спроби розв'язання цієї проблеми пов'язані з діяльністю Організації Об'єднаних Націй. З моменту свого заснування ООН визначила за головну мету підтримання міжнародного миру. А в 1965 році був створений Департамент миротворчих операцій ООН, і з того часу поняття "миротворчість" набуло конкретного змісту і значення.

В 1967 р. Генеральна Асамблея (далі – ГА) ООН ухвалила резолюцію про методи розслідування конфліктів, а 1982 р. – Манільську Декларацію про мирне врегулювання міжнародних конфліктів. У 1989 р. СРСР та США запропонували Резолюцію під назвою "Зміцнення міжнародного миру, безпеки і міжнародного співробітництва у всіх його аспектах у відповідності із Статутом ООН [1]. Неодмінною умовою використання воєнної сили в миротворчих операціях є згода на це сторін, що конфліктують, але слід звернути увагу на те, що поняття "операції з підтримання миру", яке з часом стало тісно асоціюватись із самою ООН, у Статуті взагалі немає. Уперше термін "миротворчість" було вжито Генеральним секретарем ООН для кваліфікації перших надзвичайних сил ООН, що контролювали кордони між Ізраїлем і Єгиптом у районі Газа на Сінайському півострові 1956 року [2].

В 1994 році перший загін миротворців-правоохоронців МВС України вирушив до охопленої війною Югославії задля встановлення миру та врегулювання кривавого конфлікту. Вони першими проклали шлях до участі працівників міліції України у цій благородній справі. Дослідженням питання міжнародного миротворчого руху та участі працівників органів внутрішніх справ України в міжнародних миротворчих місіях і можливість його розвитку займається доктор юридичних наук, професор В. О. Заросило [3]. Серед авторів, які також висвітлюють деякі аспекти участі працівників органів внутрішніх справ України у міжнародній миротворчій діяльності можна назвати О. О. Телічкіна, К. В. Барсукова, які присвячують цьому питанню низку статей.

Дослідники зазначають, що Україна з набуттям незалежності, як самостійна держава, повинна була формувати свою внутрішню та зовнішню політику. Адже не секрет, що всіх перших миротворців в Югославії ототожнювали з росіянами. Треба було заявити, що є держава Україна, що це миролюбна держава, що її правоохоронці високопрофесійні і можуть виконувати завдання поставлені світовим співтовариством.

З прийняттям Верховною Радою України Закону "Про участь України в міжнародних миротворчих операціях", підписаного Президентом України 23 квітня 1999 року, суттєво спростився механізм з'ясування питань стосовно участі українського військового контингенту в миротворчих місіях під керівництвом ООН. [4]. На початку XXI століття головними питаннями щодо участі українських військових у міжнародних заходах стали фінансове забезпечення українських миротворців і доцільність їхньої участі в операціях на територіях країн, які перебувають на далекій відстані і безпосередньо не зачіпають державних інтересів України [5].

Шлях становлення миротворчого руху правоохоронців з України нерозривно пов'язаний з Національною академією внутрішніх справ. В 1994 році перші тестування кандидатів і перші підготовчі збори проводились на базі Української академії внутрішніх справ. З того часу жоден миротворець не направляється до місії без від-

повідної підготовки та навчання у Спеціальному миротворчому центрі Національною академією внутрішніх справ.

Розвиток миротворчого руху України відбувався поступово. У 1994-1996 роки можна назвати роками його становлення. В ці роки керівництвом держави було сформована відповідна доктрина про участь України у миротворчих операціях, а українські миротворці показали себе як відповідальні високопрофесійні поліцейські.

У 1996-2000 роки Україна утверджувалась як миротворча держава на міжнародній арені. Так, у 1996 році вперше кількість працівників органів внутрішніх справ, приймаючих участь у миротворчих операціях перевищила 40 осіб. В 1997 році наші миротворці вперше відбули до Анголи. В 1998 році українських правоохоронців запрошують до участі в місії ОБСЄ у Косово. У 1999 році кількість миротворців-правоохоронців збільшилася до 100 осіб у різних країнах та місіях. У 2000 році як знак визнання високого професіоналізму поліцейського персоналу України у миротворчій діяльності нам пропонується направити перші спеціальні миротворчі підрозділи до Косово.

Високу оцінку отримав Спеціальний та Кінологічний миротворчі підрозділи. Під час масових заворушень у Косово у березні 2004 року працівники підрозділу діяли професійно та рішуче, не понесли втрат серед особового складу та техніки, за що на ім'я Міністра внутрішніх справ керівництво місії ООН в Косово направило листа з подякою.

Починаючи з 2000 року участь України у миротворчий діяльності розширюється з року в рік. У 2001 році українські миротворці вперше прибули до Східного Тимору. У 2002 році до Конго. У 2003 році Україні було запропоновано взяти участь у першій миротворчий місії Європейського Союзу у Боснії та Герцеговині і вперше українські правоохоронці почали працювати у місії ЄС. У 2004 році до Ліберії та місії ОБСЄ у Македонії. Це визнання великого професіоналізму наших працівників та їх відповідального ставлення до виконання своїх завдань. У 2005 році наші миротворці відбули до місій ООН у Судані. У 2009 році вперше наші миротворці відбули до місій ООН у Кот-Д'Івуарі.

Знаменним є й те, що керівництво Держави все більше уваги приділяє питанням миротворчої діяльності та участі у ній працівників міліції. Щорічно 29 травня у відповідності до Указу Президента України від 30.04.2003 року в Україні святкується "Міжнародний день миротворців Організації Об'єднаних Націй". Тільки у 2004 році Президентом України підписано Укази "Про направлення миротворчого персоналу для участі у миротворчий місії ООН у Ліберії", "Про направлення миротворчого персоналу до місії Європейського Союзу у Македонії" та "Про День вшанування учасників бойових дій на території інших держав", який щорічно святкуватиметься 15 лютого.

Керівництво МВС України розглядає питання участі працівників органів внутрішніх справ України у міжнародних миротворчих операціях, як одне з найважливіших завдань та пріоритетних напрямків діяльності МВС.

Висновки. Україна надає важливого значення діяльності з підтримання міжнародного миру й безпеки, розглядаючи участь у ній як важливий чинник своєї зовнішньої політики. Така позиція, насамперед, ґрунтується на "Основних напрямах зовнішньої політики України", де одним із пріоритетів визначена участь нашої держави в миротворчій діяльності, спрямованій на відвернення й врегулювання міжнародних конфліктів. Активна миротворча діяльність України та Міністерства внутрішніх справ в миротворчих операціях ООН є підтвердженням послідовної по-

літики України з виконання взятих на себе зобов'язань як держави-члена ООН щодо підтримання міжнародного миру та безпеки.

Джерела

1. Біркович Р. В. Україна в контексті миротворчої діяльності ООН. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2005. № 58. С. 182-187.
2. Баландіна Н. Миротворча діяльність ООН: деякі питання методології дослідження та історіографії проблеми. Дослідження світової політики. 2000. № 10. С. 78-85.
3. Заросило В. О. Адміністративно-правове забезпечення участі працівників органів внутрішніх справ України у міжнародній миротворчій діяльності.: дис. доктора юридичн. наук: 12.00.07/Академія управління МВС. Черкаси, 2009. 414 с.
4. Про участь України в міжнародних миротворчих операціях : Закон України від 23 квітня 1999 р. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22–23. Ст. 202.
5. Шелест Г. Українські миротворці на Близькому Сході. Політика і Час. 2005. № 7. С. 60.

Р. ПЕРЦЕВ

аспірант, МАУП

ОКРЕМІ МЕТОДИ ВИКОРИСТАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЮВАННЯ У КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Криміналістичні знання тією чи іншою мірою набули поширення в різних видах правоохоронної діяльності. Перед органами правопорядку, серед інших і перед поліцією, постають нові проблеми, вирішення яких потребує уваги з боку як кримінального процесу, так і криміналістики. Кримінальний процесуальний закон нерідко оперує досить умовними абстракціями, тоді як криміналістика наповнює їх конкретним змістом і оперативно відгукується на всі зміни, що відбуваються у злочинній діяльності та діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Таким чином, криміналістика — це наука про найбільш ефективні способи здійснення кримінального судочинства.

Слід зазначити, що в багатьох країнах використання криміналістичних знань та їх втілення в життя в юридичному процесі є досить ефективним. Наприклад, всі ми знаємо, що будь-який злочинець на місці злочину залишає сліди, як би він не намагався їх знищити. Візьмемо, наприклад, такий вид злочинів як вбивство. Звичайно, є багато способів знищення слідів злочинів. До них можна віднести підпали, утоплення, закопування жертв, та знищення їх та всіх предметів, які можуть вказати на виконавців злочинів іншими способами.

Проте сучасна наука та використання її криміналістами вже розробила нові способи встановлення причетності тієї чи іншої людини до вчиненого злочину. Наприклад, візьмемо такий вид слідів, як відбитки пальців. Він відомий ще з позаминулого сторіччя [1]. Перший раз відбитки пальців використав поліцейський В. Гершель, який працював в Індії. Він регулярно звіряв відбитки пальців протягом 20 років і виявив, що в природі не існує двох однакових відбитків пальців людини і, що головне вони не змінюються протягом всього життя людини.

Саме з цього моменту вперше відбитки пальців могли бути використані в криміналістиці з метою ідентифікації злочинців. У 1858 р. В. Гершель почав застосовувати відбитки пальців в одній із в'язниць округу де він працював . Таким чином ми можемо стверджувати що з того часу почалося використання папілярних візерунків у криміналістиці.

Хуан Вучетич аргентинський поліцейський у 1904 році ввів термін, який отримав назву дактилоскопія [2].

Слід зазначити, що дактилоскопіювання сьогодні не втратило своєї важливості при проведенні розслідування злочинів. При цьому є окремі види злочинів, як вже згадувалося про вбивства знімання відбитків пальців є обов'язковим. Разом з тим дактилоскопіюванню є також одним з важливих методів розслідування й інших видів злочинів.

На сьогодні із застосуванням комп'ютерних систем і відповідних баз даних, методів і технологій комплексного дактилоскопічно¬го і біологічного досліджень відбитків пальців, час пошуку відповідних подібних відбитків пальців може зайняти декілька хвилин.

Слід зазначити, що сучасні системи збирання та вилучення доказів є більш досконалими, ніж застосування дактилоскопії. Мова йде про визначення ДНК людини.

В багатьох країнах, в тому числі і в Ізраїлі створено базу ДНК, яка включає в себе ДНК всіх осіб, які вчинили правопорушення. Це спрощує пошуки і може бути доказом в суді. Разом з тим адвокати можуть оспорювати окремі випадки спів падіння ДНК, адже саме ДНК може залишитися випадково на тому чи іншому предметі.

На сьогодні в Ізраїлі у випадку вчинення злочинів на місце події виїжджає група, яка може зняти зразки ДНК практично з усіх предметів, задіюються прилади, які фіксують наявність ДНК за допомогою комп'ютерної техніки.

З іншого боку питання про визнання наявності ДНК на місці злочину не завжди є прямим доказом у суді, адже навіть при доторкуванні до певного предмету певні зразки ДНК можуть бути перенесені на згаданий предмет, тому судді вимагають також наявності інших непрямих доказів, які б підтверджувати присутність певної особи у певному місці.

Відбитки пальців в більшості випадків є прямим доказом присутності тієї чи іншої особи на місці вчинення злочинів. Тим більше для судів відбитки пальців є більш звичним доказом.

В наукових працях крім відбитків пальців зустрічаються і окремі факти, коли слідами вчинення злочинів були відбитки стоп людини, чи інших частин тіла. Проте дані факти не є масовими і для їх підтвердження необхідно провести додаткові наукові і практичні дослідження

Джерела

1. Торвальд Ю. Век криминалистики / Ю. Торвальд: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: crimlib.info/images/1/13/Yurgen_torvald_vek_ kriminalistiki.pdf
2. Дактилоскопия: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Дактилоскопия.

В. В. ПІДПАЛИЙ
здобувач НР ІП МАУП

НЕПОВНОЛІТНІ ЯК СПЕЦІАЛЬНІ СУБ'ЄКТИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ

У статті 18 Кримінального кодексу України визначено, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці з якого може настати кримінальна відповідальність [1]. Таким чином неповнолітні які вчинили злочини стають спеціальними суб'єктами і відповідно вони можуть притягатися до відповідальності за окремими правилами.

Тобто спеціальний суб'єкт має специфічні ознаки, які виписані в окремих статтях Особливої частини Кримінального кодексу і стосуються різних властивостей такої особи. До таких властивостей відносяться громадянство, посадове становище, виконання професійних чи спеціальних функцій. Наприклад, суб'єктом злочину в транспортній сфері може бути лише особа, яка керувала транспортним засобам, суб'єктом військових злочинів — лише військовослужбовець, суб'єктом державної зради — лише громадянин України і т. ін.

На відміну від кримінального законодавства поняття спеціальних суб'єктів в адміністративному праві України не визначене, проте в загальній частині Кодексу України про адміністративні правопорушення ми можемо визначити спеціальні суб'єкти, які чітко окреслені, до яких відносяться неповнолітні.

Наприклад, стаття 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначає вік після досягнення якого настає адміністративна відповідальність. Адміністративній відповідальності за законодавством України підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [2].

Проте стаття 24-1 визначає, що до осіб, які вчинили адміністративні правопорушення у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років застосовуються спеціальні заходи впливу такі як:

- зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;
- попередження;
- догана або сувора догана;
- передача неповнолітнього під нагляд батькам, або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання;

Таким чином ми можемо певною мірою стверджувати, що в адміністративному праві неповнолітні є спеціальними суб'єктами, але вони чітко не виокремлені, так як це зроблено в кримінальному кодексі України.

Необхідність виокремлення неповнолітніх як спеціальних суб'єктів в адміністративному праві викликана багатьма факторами. Перш за все неповнолітні мають певні біологічні, психологічні та соціальні характеристики, які відрізняють їх від дорослих.

Міжнародні документи, на основі яких будується законодавство України визначає, що неповнолітні, у зв'язку з їх фізичною та розумовою незрілістю, особливим психологічним ставленням до окремих соціальних явищ та подій, потребують спеціальної охорони і захисту. Стосовно таких осіб при притягненні їх до відповідальності

можна обмежитися порівняно більш м'якими заходами, достатніми для забезпечення їх виправлення і перевиховання. Суспільство повинно не висувати такі самі суворі вимоги до неповнолітніх як до дорослих осіб, тому до них можуть застосовуватися заходи виховного та педагогічного характеру.

Це є однією з визначних рис неповнолітніх як спеціальних суб'єктів адміністративного права.

Наступною рисою визначення неповнолітніх як спеціальних суб'єктів можна вважати і норми які закладені у статті 34 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Зазначена стаття відносить до обставин, які пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення, вчинене неповнолітнім, тобто спеціальним суб'єктом. Разом з тим, обтяжуючою обставиною вчинення адміністративного правопорушення є втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність тобто у вчинення правопорушення.

Спеціальним суб'єктом адміністративного правопорушення ми можемо вважати неповнолітніх які можуть виступати потерпілими від правопорушень. В Особливій частині Кодексу України про адміністративні правопорушення виокремлено такі статті:

- стаття 180 – встановлює адміністративну відповідальність за доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьками неповнолітнього, особами, які їх замінюють або іншими особами;
- стаття 184 – встановлює відповідальність за ухилення батьків або осіб, які їх замінюють від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей.

Як спеціальний суб'єкт кожен неповнолітній, який вчинив правопорушення має бути у першу чергу не притягатися до відповідальності, а йому повинна надаватися можливість усвідомлення неправомірності своєї поведінки та каяття. Тому й до неповнолітніх можуть застосовуватися такі заходи як публічне вибачення та інші. Форма та зміст вибачення неповнолітнього законодавством не визначена, але, слід зазначити, що вона повинна бути в обов'язковому випадку публічною.

Попередження неповнолітніх про неприпустимість протиправної поведінки застосовується з метою припинення такої поведінки, але здебільшого такий захід спрямований на недопущення подібної поведінки в майбутньому – тобто профілактику протиправної поведінки.

Попередження завжди також оголошується публічно в присутності батьків або осіб які їх замінюють та по можливості однолітків. При винесенні попередження може складатися протокол, проте його наявність не є обов'язковою.

Організаційним аспектом догани або суворої догани є також публічність. В цілому догана або сувора догана за своєю юридичною природою є офіційним осудженням неповнолітнього правопорушника та вчиненого ним діяння, яка вчинюється від імені держави.

Особливою ознакою такого заходу як оголошення догани є також публічність, тобто психологічний вплив на спеціальний суб'єкт.

Останньою рисою, яка визначає неповнолітніх як спеціальних суб'єктів в адміністративному праві є те, що вони можуть передаватися з метою перевиховання під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють.

Зазначені заходи здійснюються при умові та наявності даних про те, що особи, якім передаються неповнолітні мають здатність забезпечити позитивний виховний вплив на спеціальні суб'єкти. Це також стосується окремих громадян та трудових і

педагогічних колективів. Неповнолітні можуть передаватися під нагляд педагогічних колективів де вони навчаються або під нагляд трудових колективів де вони працюють.

В цілому зважаючи на вищенаведене ми можемо стверджувати що неповнолітні є спеціальними суб'єктами в адміністративному праві України, але в законодавчому порядку такими вони не визнані.

Джерела

1. Кримінальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122).

О. Ю. ПОКЛОНСЬКА

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін, ДДУВС

РОЗВИТОК ІНСТИТУТ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ

Україна вже протягом тривалого часу переймає західний досвід практично зі всіх питань, тож питання шлюбних відносин не виняток. Необхідність складання шлюбного договору диктується не стільки недовірою подружжя одне до одного, скільки бажанням при можливому розірванні шлюбу не шукати істини в судах і не виставляти подробиці особистого життя на загальний огляд. Цікаво, що інститут шлюбного договору існує в Україні з 1992 року, проте широких обертів він не набув [2, с.105]. Доцільно з'ясувати чому ж саме даний механізм не діє так активно, як наприклад, в США.

Дану проблематику досліджували такі науковці, як М.В. Антокольська, К.М. Гліняна, О.В. Дзера, А.А. Іванов, І.В. Жилінкова, Л.М. Зілковська, А.М. Нечаєва, З.А. Підопригора, З.В. Ромовська, О.О. Ульяненко, С.Я. Фурса, Ю.С. Червоний, Я.М. Шевченко та ін.[3, с.134]

На сьогоднішній день, можливість укладення шлюбного договору знаходить своє закріплення у Сімейному кодексом України (далі- СК України) у Главі 10 "Шлюбний договір" [1]. Але у СК України не міститься поняття шлюбного договору. Тому доцільно звернутись до думок науковців з даного приводу.

Так, Жилінкова І.В., розглядає шлюбний договір як угоду осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу або членів подружжя про встановлення майнових прав і обов'язків подружжя, зв'язаних заключенням шлюбу, його існування або припинення [4, с.102].

У свою чергу, Гопанчук В.С. зазначає, що це угода осіб (подружжя) про вирішення спірних (як правило, майнових), питань життя сім'ї [4, с.102].

У низці праць науковцями розглянута теза про те, що шлюбний договір, хоч і має низку специфічних особливостей, але належить до цивільно-правових угод і на нього поширюються загальні правила, які зараховуються до цих угод [4, с.103].

Таким чином, шлюбний договір можна вважати інструментом належного врегулювання майнових прав та інтересів громадян України з різним майновим статусом, а також сприяння більш вільному розпорядженню подружнім майном, надання подружжю широкого кола можливостей для визначення своїх майнових відносин для того, аби воно мало змогу відступити від правового режиму майна, який встановлено законом [3, с.136].

Потрібно пам'ятати, що укладення шлюбного договору – це не обов'язок, а взаємне рішення осіб вирішити питання життя сім'ї на власний розсуд, основна мета якого – це визначення правового режиму майна подружжя та інших майнових взаємовідносин в період шлюбу та у випадку його розірвання [3, с.137].

Доцільно зауважити, що зміст шлюбного контракту за національним законодавством передбачає досить вузький перелік питань відносно життя подружжя. Якщо порівнювати, наприклад, із США, де наявність шлюбного контракту сприймається як невід'ємна частиною подружніх відносин, в Україні визначене лише те коло питань між подружжям, які зачіпають відносини в галузі фінансів, грошових зобов'язань, майна, користування майном тощо. Ніякі особисті стосунки на кшталт частоти виконання "подружнього обов'язку", розвитку розумових здібностей одного з подружжя, підтримки тіла в спортивній формі, поваги, любові не можуть бути врегульовані шлюбним контрактом [2, с.106].

Наведемо перелік умов, які можна включити до шлюбного договору, відповідно до СК України: що і кому буде належати на праві власності; режим спільного майна; режим майна, подарованого на весілля; що і кому дістанеться у випадку розірвання шлюбу; долю подарунків, подарованих один одному під час сімейного життя; порядок несення витрат, внесок кожного в сімейний бюджет; розміри і порядок несення витрат на утримання непрацездатних батьків і догляд за ними; порядок проживання їхніх родичів у спільній квартирі (будинку) [1].

У свою чергу, шлюбним договором не може бути передбачено: яке прізвище обере кожен з наречених при реєстрації шлюбу, яке прізвище і ім'я буде надано дітям, які народяться у подружжя; пріоритет чоловіка або жінки у вирішенні питань сім'ї, ці питання повинні вирішуватись спільно чоловіком і жінкою; обмеження у праві кожного подружжя стосовно навчання і закінчення того чи іншого навчального закладу; обов'язок одного з подружжя щодо прийняття тієї чи іншої віри; обов'язок вінчання після реєстрації шлюбу; працю на присадибній або дачній ділянці; обмеження кількості дітей у подружжя тощо [2, с.106].

Але не дивлячись на це, проведені дослідження сучасного стану шлюбних договорів в Україні показали, що вони використовуються доволі рідко. Лише 10% осіб, що вступають у шлюб, заключають шлюбний договір, у Європі ж це кожна третя шлюбна пара, а в США кожна друга пара [4, с.103].

Враховуючи статистичні дані, наведені на офіційному сайті Міністерства юстиції України, значна частина шлюбних договорів укладається у м. Києві, Дніпропетровській, Одеській і Харківських областях; в інших регіонах кількість шлюбних договорів нараховує декілька десятків за рік. Найменше зареєстровано шлюбних договорів у Черкаській, Сумській та Кіровоградській областях. До того ж нотаріальна практика зазначає, що найчастіше шлюбні договори укладаються подружжям, де один із них іноземець [2 с.106].

Нерозповсюдженність укладання шлюбних договорів на Україні пов'язана з багатьма причинами, найголовнішою з яких виокремлюють саме психологічнне ставлення осіб. Психологи вважають, що шлюбний контракт не в нашому менталітеті. Він вказує на недовіру подружжя один до одного, й на те, що вони хвилюються за

власне майно і житло [4, с.104]. А в Україні головною особливістю слов'янської душі є щедрість і відкритість. Скупий прагматизм молодятам чужий, а тому напередодні хвилюючого дня весілля зовсім не хочеться міркувати про щось практичне [2, с.106].

Також, слід зазначити, що мала поширеність шлюбного договору в Україні багато в чому обумовлена низькою поінформованістю населення про його існування і функції, та тим, що сьогодні не всі українці розуміють, що являє собою поняття шлюбного договору [2, с.107].

Отже, інститут шлюбного договору потребує в подальшому наукового дослідження та вдосконалення на законодавчому рівні, зокрема, потрібно в СК України закріпити чітке визначення шлюбного договору, для правильного його трактування та розуміння суб'єктами трудових правовідносин. Також, для реалізації шлюбного договору в практичній діяльності та набутті його популярності серед населення, потрібно проводити інформативну роботу як на правовому рівні так і на психологічному, адже даний інститут права розширює диспозитивні можливості суб'єктів сімейних правовідносин.

Джерела

1. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, Редакція від 28.08.2018, N 21-22, ст.135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14 (дата звернення – 23.02.2020).
2. Білоусов В. М. Шлюбний договір в Україні: практичне втілення / В. М. Білоусов, В. А. Дмитришина /Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2016. № 4. С. 105-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_4_19
3. Поцелуйко А. І. Шлюбний договір як цивільно-правовий інструмент сімейно-правового регулювання подружніх майнових відносин / А. І. Поцелуйко / Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія".2016. Вип. 4. С. 135-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2016_4_14
4. Римаренко І. В. Шлюбний договір в Україні: за і проти / І. В. Римаренко /Сучасні питання економіки і права.2013. Вип. 1.С. 102-105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spep_2013_1_17

Б. В. ПОМОГАЙБОГ

аспірант, НУЦЗ України

науковий керівник – Домбровська С. М., д-р наук з держ. упр., проф.

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТІВ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Окремим етапом реалізації "єдиної стратегії інфраструктурної реновації України" має стати аналіз найбільш ефективних варіантів реалізації пріоритетних проектів. Інвестиції мають бути залучені до проектів, економічна ефективність яких не викликає сумнівів. По тих об'єктах, де прогнозована норма окупності є нижчою за комерційні очікування інвесторів, або прогнози мають певний ступінь невизначеності, треба користуватися механізмами партнерських відносин бізнесу і влади або залучати кошти

через державні гарантії. Така структура організації реформ дозволить, наприклад, використовуючи державні гарантії, залучити кошти для фінансування "пулу" проектів місцевого рівня. Адже за існуючої ситуації невеликі міста та обласні центри просто не мають коштів для реновації капіталомісткого ЖКГ. Застаріла інфраструктура збільшує витрати, пов'язані з її використанням, через неекономію ресурсів та підтримку її працездатності. Залучаючи "дешевий кредит" під державні гарантії та витрачаючи його на такі проекти, уряд отримує подвійний ефект. По-перше, економічний — від збільшення споживання всередині країні, щоправда, для повної реалізації цього ефекту необхідно змусити підрядні організації максимально використовувати вітчизняні матеріали та послуги. По-друге — від майбутньої економії на витратах енергоносіїв, у випадку ЖКГ, та на ремонті даних об'єктів, які утримує місцева влада.

Більш жорстке законодавче регулювання закупівель, пов'язаних з інфраструктурними проектами, яке змусить підрядників придбавати вітчизняні матеріали при будівництві об'єктів інфраструктури, має, окрім позитивних моментів, пов'язаних із споживанням всередині країни, ще й антикорупційний ефект. Суть його полягає в тому, що постачальники матеріалів або послуг для проектів реконструкції інфраструктури при подачі заявок на участь у тендері повинні подавати документи, які б розкривали походження цих товарів або послуг по всій ланці від першого постачальника.

На жаль, як видно з вітчизняного досвіду, механізми партнерських відносин бізнесу і влади в Україні не зменшують корупції під час реалізації інфраструктурних проектів, а використовуються як сучасний механізм отримання контролю над важливими інфраструктурними об'єктами.

Аналіз досвіду реалізації проектів партнерських відносин бізнесу і влади в Україні, дозволяє зробити висновки про два основні підходи щодо впровадження програми інфраструктурної реновації та збільшення попиту всередині держави, які передбачають створення "єдиної стратегії інфраструктурної реновації України" та оптимізацію інструментів реалізації цієї стратегії.

Створення системи управління інфраструктурними проектами передбачає: уніфікацію методик аналізу пріоритетності проектів; ведення уніфікованої системи розповсюдження інвестиційних субсидій з урахуванням регіональних пріоритетів розвитку; централізацію механізмів управління партнерськими відносинами бізнесу і влади у Кабінеті Міністрів України; заснування спеціального Центру з питань державно-приватного партнерства з визначенням його функцій, обов'язків та повноважень; чітке розмежування відповідальності та обов'язків інших центральних та місцевих органів влади; встановлення громадського контролю за використанням коштів, направлених на реконструкцію інфраструктури на державному та місцевих рівнях; збільшення прозорості реформ а рахунок впровадження накопичуваної системи обліку проектів; встановлення правил оприлюднення інформації щодо реалізації проектів партнерських відносин бізнесу і влади паралельно з розвитком структури аудиту; посилення керованості ринку інфраструктурних інвестицій за рахунок гарантування включення проектів місцевого рівня до "єдиної стратегії інфраструктурної реновації України"; впровадження багаторівневої системи учасників проектів партнерських відносин бізнесу і влади за рахунок місцевих органів влади різних рівнів та поступове збільшення участі приватного сектору в реновації інфраструктури; посилення складової в питаннях бюджету, обліку та фінансовому менеджменті за рахунок розвитку сучасної структури управління інфраструктурними проектами [1, 2].

На створення системи реформування інфраструктури з використанням моделей державно-приватного партнерства, безумовно, також позначиться виконання низки заходів:

• проведення скоординованої політики співвідношення між державними інвестиціями та залучення приватних інвесторів;

• розвитку партнерських відносин бізнесу і влади, збільшення кількості професійних учасників ринку державно-приватного партнерства (переважно великих вітчизняних і зарубіжних компаній та комерційних банків) з метою гарантованого підвищення ефективності механізмів партнерських відносин бізнесу і влади за рахунок збільшення конкуренції як серед інвесторів, так і компаній з управління та підрядників;

• проведення відкритих тендерів на постачання основних матеріалів за певним графіком (з урахуванням дотримання норм "національності" матеріалів та послуг);

• інтеграції державних і місцевих інфраструктурних потреб при виході на міжнародні ринки капіталу;

• зміни структури державного боргу через збільшення частки фінансування інфраструктурних проектів;

• відмови від практики прийняття разових рішень, не підпорядкованих "єдиній стратегії інфраструктурної реновації України";

• проведення незалежної експертизи інфраструктурних проектів, що реалізуються за рахунок позик під державні гарантії;

• заборони на використання зовнішніх державних запозичень під кредити;

• зменшення обсягів іноземних кредитів, гарантованих урядом (повна відмова від подібної практики), або надання державних гарантій за наявності зустрічних безумовних гарантій вітчизняних комерційних банків, забезпечення умов для залучення коштів інвесторів до інфраструктури;

• запровадження зовнішнього аудиту на інфраструктурних проектах по кредитах під державні гарантії;

• вирішення питань реорганізації та реструктуризації інфраструктурних підприємств-боржників, згідно з прийнятими урядовими рішеннями; застосування до керівників підприємств-боржників, що ігнорують виконання боргових зобов'язань, такої адміністративної процедури як припинення дії укладеного з ними посадового контракту;

• запровадження адміністративного покарання осіб, що несуть відповідальність за недоліки у використанні коштів, наданих для реалізації проектів "єдиної стратегії інфраструктурної реновації України".

На забезпечення розвитку економіки в розрізі інвестицій в інфраструктуру буде впливати також вирішення проблеми іноземних кредитних ліній, які Україна отримує від урядів і банків зарубіжних держав. Подальше залучення так званих товарних (зв'язаних) кредитів може здійснюватися лише за умов визначення критеріїв та проведення ґрунтовної оцінки ефективності цих кредитних ресурсів, підрядних організацій, які зв'язані з цими кредитами. Також необхідно забезпечити чітку керованість процесу залучення, використання і повернення таких зовнішніх запозичень.

Джерела

1. Datsii N., Sychevska I. Theoretical approaches and practical instruments of innovations implementation in social policy. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 15. С. 70–75.
2. Datsii N., Ostapchuk T. Integration of education and science in the process of regulation of the intellectual capital development of territory. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 12. С. 112–117.

Ю. В. СЕРВЕЦЬКА
аспірантка, Національна академії управління
науковий керівник – Є. О. Гіда, д-р юрид. наук

РОЛЬ ПРАВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Право відіграє значну роль у забезпечення національної безпеки України. Доктринальне визначення суті та змісту права відіграє важливу роль у забезпеченні життєво важливих інтересів як людини так і держави.

Питання право розуміння місця і ролі права у забезпеченні національної безпеки суспільства, держави та кожної людини, таке важливе, складне і багатоаспектне, завжди привертало до себе увагу не тільки юристів, а й філософів, соціологів, психологів.

Питання правового регулювання основ національної безпеки повинно бути в центрі уваги вчених, державних діячів, де, з одного боку, конституційне проголошена правова держава, принцип верховенства права, а з другого боку, ще не подоланий правовий нігілізм, тобто спроба вирішення певних питань поза правом, а часом і всупереч йому [1].

Більшість позитивістів стверджують, що правом є сформульовані державою правила поведінки людей, що забезпечує національну безпеку [2].

Соціологи вважають, що право втілюється в юридичній практиці.

Прибічники психологічної школи розглядають право як ті чи інші емоції людей, пов'язані з їхнім уявленням про взаємні права й обов'язки, марксисти – як відображення класової волі [3]. Різноманітність уявлень про право відображає сторони і риси цього складного явища, різні інтереси окремих авторів.

Водночас увагу привертає те, що, незважаючи на зміну уявлень про справедливість за різних історичних умов, право завжди розглядалося як прояв справедливості і її втілення.

Право бере начало в період виникнення виробничого господарства (землеробства, скотарства, ремесла, торгівлі), тобто приблизно в 6-7 тисячолітті до н.е. На його виникнення вплинули різноманітні фактори матеріального і духовного життя.

З точки зору матеріальної, економічної при переході до виробничого господарства виникла вимога:

- закріпити економічний статус товаровласників;
- необхідність забезпечити для них стабільні і гарантовані економічні зв'язки;
- створити тривалі для всіх передумови господарської діяльності, умови для самостійності, активності.

Все це забезпечувало право з властивими йому важливими рисами: загальнообов'язковістю, усним чи письмовим фіксуванням правил поведінки, взаємозв'язком прав та обов'язків.

З точки зору духовної, виникнення права пов'язане з розвитком думки, з ростом інтелекту людини, з формуванням особистості у відносно самостійного індивіда, який має власні, відмінні від колективу інтереси і потреби, для реалізації яких необхідна була соціальна свобода. Цю соціальну свободу стало забезпечувати право, окреслюючи її кордони і одночасно визначаючи міру соціальної відповідальності за перевищення міри свободи – з однієї сторони, та за необумовлене вторгнення будь-кого в сферу свободи індивіда – з другої сторони.

Необхідною умовою існування будь-якого суспільства є регулювання відносин його членів.

Соціальне регулювання виходячи з вказаного буває двох видів: нормативне та індивідуальне.

Нормативне носить загальний характер: норми (правила) адресовані всім членам суспільства або певній його частині і не мають конкретного адресата. Нормативне регулювання в остаточному підсумку приводить до впливу на конкретних індивідів, здобуває конкретного адресата.

Індивідуальне відноситься до конкретного суб'єкта, є індивідуальним наказом діяти відповідним чином. Обидва ці види нерозривно зв'язані між собою.

Формування права – тривалий історичний процес, який пройшов ряд етапів, ускладнених специфікою розвитку тієї чи іншої країни . На характер і зміст процесу виникнення права у конкретних народів впливають:

а) внутрішні фактори, які виходять з характеру народу, його здібностей відчувати і мислити, ступеню його розвитку в конкретний період;

б) зовнішні фактори, обумовлені економічними, політичними і соціальними умовами існування.

А тепер спробуємо зробити невеликий екскурс до історії.

Розвиток первісного суспільства призводить на певному етапі до того, що відбувається його розшарування. Виникають або особлива соціальна група, складова чиновницького державного апарату, що став фактичним власником засобів виробництва, або клас, що використав ці кошти в приватну власність.

В обох випадках виникли соціальна нерівність та експлуатація людини людиною, що іноді носила замаскований характер. Природно, що для людей, поставлених у нерівні умови розподілу суспільного продукту, передача загального надбання в руки вузького кола осіб перестала здаватися справедливою. Почастішали порушення таких звичаїв, розмивався, руйнувався закріплений ними і століттями незмінний порядок, що зберігався. Встановлена звичаями форма суспільних відносин зайшла в суперечність із їхнім змістом, що змінився. Людьми, найбільше зацікавленими в припиненні таких порушень, були представники пануючих класів, що формувались, соціальних груп, в руках яких перебувала не тільки власність (суспільна або приватна), але й публічна влада.

І саме державний апарат, що формувався, став використовувати цю владу для припинення подібних порушень і здійснення мір примусу до осіб, що їх скоювали.

Виникають, таким чином, правові звичаї, тобто такі звичаї, які забезпечуються державою. Варто вказати на те, що процеси класоутворення, формування держави та виникнення права протікають паралельно, підкріплюючи один одного. Розвиток суспільства з появою навіть зачатків держави різко зростає, і незабаром наступає момент, коли правові звичаї не можуть забезпечити регулювання соціальних зв'язків:

По-перше, звичаєве право по змісту було правом рівності. Розвиток суспільства обумовив поступову диференціацію його членів в економічному, політичному, інтелектуальному відношенні.

Нерівне положення розділяє людей і їх свідомість, внаслідок чого виникнення загальної правової свідомості, як джерела звичаю, стає неможливим. Головним, однак, є те, що виникають групи з різними інтересами, інколи протилежними, реалізації котрих заважало рівноправ'я звичаєвого права.

Все це привело до того, що функція правотворення з рук народу переходить до влади, що зароджувалась.

По-друге, звичаєве право може складатися тільки в невеликих групах людей, внаслідок чого воно не може охоплювати великі території і розрізняється по насе-

ленням пунктам. Звичаєве право не могло сприяти об'єднанню людей в великі колективи, необхідність яких була викликана економічним розвитком.

Більше того, зіткнення звичаїв різних народів, добровільно чи примусово об'єднаних, породжувало ворожнечу.

По-третє, звичаєве право формувалось повільно і поступово, в наслідок чого, воно не могло адекватно і своєчасно відображати ті зміни, які стали проявлятися в суспільстві із збільшенням темпів його розвитку. Це краще могли робити норми створені державою.

По-четверте, звичаєвому праву не вистачало певності, чіткості. З розвитком економіки, всього суспільного життя виникла вимога надати праву стійкість і міцність. Це стали виконувати юридичні норми державних органів.

Тому необхідним стала поява та форми закріплення нового виду соціальних норм, а саме норм права, які відрізняються від мононорм первісного суспільства за змістом, за способом фіксації, за способом регуляції, за санкціями, за наслідками:

- законів
- юридичних прецедентів
- нормативних договорів.

Можна виділити два основних шляхи розвитку права.

Перший, де пануюче положення займає державна власність, основним джерелом, способом фіксації правових норм стають, як правило, збірники морально-релігійних положень (Настанови Птахотепа в Древньому Єгипті, Закони Ману в Індії, Коран у мусульманських країнах і т.і.). Зафіксовані в них норми носять найчастіше казуальний характер.

Другий, стосується суспільств, заснованих на приватній власності, що обумовлювала необхідність рівності прав власників, розвивалося - законодавство, як правило, більше об'ємне, що відрізнялося більш високим ступенем формалізації і визначеності, і насамперед цивільне, яке регулювало більш складну систему майнових суспільних відносин.

В деяких випадках досить древнє законодавство відрізнялося таким ступенем досконалості, що пережило на багато століть його народ, що його використовував, і не втратило значення й сьогодні (наприклад, приватне римське право).

При цьому, можна також виділити і три основні фази в розвитку права.

Перша фаза – фаза зародження, відноситься переважно до тих суспільств, де відбувається лише становлення виробляючих форм економіки.

Друга фаза знаменує оформлення даного шару регулятивної системи в певну систему правил (норм). Ця фаза пов'язується з такими суспільствами, де в наявності повна перемога різних форм виробляючої економіки.

І нарешті третя фаза пов'язана з письмовою кодифікацією права в ряді ранньодержавних утворень.

Джерела

1. Конституція України. [Електронний ресурс]: Закон від 28 червня 1996 р. № 254 к/96 – ВР – Режим доступу: обмежений.
2. Про Національну безпеку // Закон України. Відомості Верховної Ради України, від 27.07. 2018, № 31, Ст. 241.
3. Право и нравственность / [В.С. Соловйов]. Власть и право: из истории русской правовой мысли.- Ленинград: Лениздат, 1990. – 390 с.

К. В. СЕРЕДЮК
д-р філос. у галузі економіки, доц., НН ІМЕФ ПрАТ "ВНЗ "МАУП"

РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ БІЗНЕСІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах господарювання та функціонування аграрного бізнесу України особливого значення набуває концепція корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) в рамках якої реалізується та пропонується процес створення цінностей та методів впровадження. Державна політика унеможливлює реалізацію та фінансування даної концепції в межах української економіки та в аграрному бізнесі зокрема, адже дане впровадження слід проводити, враховуючи інтереси стейкхолдерів, місцевих громад, вітчизняної законодавчої бази та фінансової можливості виробників, що позиціонують свою діяльність як соціально-орієнтовану.

Український агробізнес прагне розвитку концепції КСВ найбільш ефективним шляхом, адже підприємствам потрібно систематизувати та обирати для себе найбільш прийнятні та зрозумілі показники оцінки КСВ для подальшого розвитку.

КСВ - це складне багатоаспектне поняття. Його трактують, переважно, як зобов'язання, які добровільно беруть на себе компанії, підприємства, бізнес-групи для вирішення суспільно значущих проблем, як у межах самої бізнес-спільноти, так і за її межами, тобто на виробничому, муніципальному, регіональному, національному та глобальному рівнях [1, с. 10].

КСВ відкриває можливості та доступ до нових способів ведення агробізнесу. Важливо відзначити, що перспективними напрямами розвитку КСВ у внутрішньому середовищі є зокрема: офіційне працевлаштування, гідна оплата праці, соціальні гарантії, належні умови праці, гендерна рівність, розвиток соціального партнерства. Соціальні ініціативи компанії впливають також і на формування зовнішнього середовища й стають основою її ділової репутації та іміджу. Зокрема, корпоративна благодійність, охорона навколишнього середовища, взаємодія з об'єднаними територіальними громадами, спонсорська допомога та інші заходи націлюють на максимальну сприйнятливість до міжнародних стандартів, адаптацію до сучасних норм корпоративної культури. Українські реалії аграрного бізнесу свідчать про необхідність формування системи КСВ з урахуванням суттєвих специфічних особливостей, які відсутні в європейських, або агромоделях інших країн світу: великі масиви обробітку земель, відсутність належної підтримки і контролю діяльності з боку держави, високий ступінь невизначеності структури виробництва у перспективі, другорядність екологічних норм і стандартів відносно природних ресурсів тощо. Зміна образу бізнес діяльності, з орієнтацією на високий рівень КСВ потребує виконання стратегічних завдань.

До першочергових належать такі:

- трансформація організаційно-економічних та управлінських засад функціонування агрокомпаній до виконання завдань КСВ, визначених міжнародними інститутами;
- приєднання аграрних бізнес-структур до ГД ООН;
- підвищення ефективності управління багатопрофільною діяльністю великотоварних аграрних формувань відповідно до європейських умов реформуван-

ня сільського господарства в межах Спільної аграрної політики ЄС у напрямі екологізації;
- розроблення та реалізація соціально орієнтованої стратегії інноваційної діяльності в таких галузях, як захист рослин, тварин, лісів, водних та земельних ресурсів;
- поступовий перехід від КСВ до міжнародно спеціалізованих та диверсифікованих сталих бізнес-моделей;
- запровадження на національному рівні обов'язкової соціальної звітності (інструмент для організації спілкування та розкриття нефінансових даних про діяльність корпоративно інтегрованих структур у сферах навколишнього середовища, соціальної відповідальності та корпоративного управління.

Соціальна звітність – це підзвітна інформація, в якій відображається не лише економічна інформація, а й соціальні та екологічні показники. Соціальна звітність підвищує ефективність комунікацій компанії з бізнес-партнерами, забезпечує прозорість діяльності, зміцнює ділові контакти. Водночас розвиток та впровадження принципів КСВ у діяльність суб'єктів аграрного бізнесу вимагає підтримки на урядовому (як загальнодержавному, так і регіональному) рівні, на рівні громадськості (ОТГ) та власне на рівні бізнес-структур.

Необхідно зазначити, що аграрні підприємства мають специфічні, притаманні лише їм напрями КСВ, зокрема:
- надання працівникам сільськогосподарської техніки для обробки їхніх приватних угідь;
- збереження врожаю працівників у сховищах підприємства;
- купівля сільськогосподарської продукції працівників;
- можливість використання ремонтних боксів та ветеринарної клініки підприємства у власних потребах працівників;
- продаж працівникам комбікормів власного виробництва за пільговими цінами;
- допомога в хімічній обробці угідь працівників тощо. [2, с. 232].

Працівники зайняті в аграрному підприємстві, зазвичай, мають власні земельні паї, на яких займаються рослинництвом і тваринництвом. Це кардинально відрізняє агробізнес від інших сфер, оскільки важко уявити, щоб працівник після роботи на промисловому підприємстві, повернувшись додому, виплавляв сталь, складав автомобіль чи синтезував пральний порошок. Саме цю особливість керівники агропідприємств повинні використовувати, аби підвищити зацікавленість працівників у результатах своєї праці. Отже, в агробізнесі підприємства мають більше інструментів для соціально відповідальної діяльності.

Соціальна відповідальність аграрного бізнесу формується як під впливом суспільства, так і самих підприємств, що прагнуть знайти свою нішу в конкурентному середовищі, збільшити кількість споживачів, зацікавити у співпраці потенційних партнерів та перспективних спеціалістів. [3, с. 227].

Найвагомішими причинами, що стримують становлення соціальної відповідальності в аграрному бізнесі України, є законодавча неврегульованість та відсутність податкового заохочення. Крім того, реалізація соціальних заходів супроводжується суттєвими фінансовими витратами, які для дрібних товаровиробників сільськогосподарської продукції є непосильними, що найчастіше стає причиною відмови від соціально спрямованої діяльності.

Пріоритетними напрямками розвитку КСВ в аграрному бізнесу вбачаємо наступні:
- формування загальної державної політики, щодо впровадження концепції КСВ;

- надання податкових пільг та запровадження інших заходів стимулювання аграрним підприємствам, що впроваджують КСВ;
- законодавче врегулювання КСВ, зокрема розробка певних законів та нормативних актів;
- підвищення обізнаності керівників агропідприємств щодо суті, значення та результатів КСВ шляхом проведення тренінгів та профорієнтаційних навчань;
- запровадження екологічної сертифікації сільськогосподарської продукції.

Сьогодні програми запровадження КСВ в аграрному бізнесі свідчить про те, що КСВ стає невід'ємною частиною їх корпоративної політики та стратегії розвитку. Даний процес має певний інструментальний характер, що вимагає більш стратегічно-орієнтованого підходу до соціально відповідальних дій. Все це означає, що на агропідприємствах уже працюють конкретні підрозділи з КСВ або були введені відповідні керівні посади, виділено ресурси на здійснення заходів КСВ, і встановлено механізми зворотного зв'язку.

Отже, КСВ аграрного бізнесу є надзвичайно важливим механізмом розвитку підприємств та передбачає виконання ряду суспільно-корисних функцій в процесі розвитку. Поряд з тим КСВ знаходиться на шляху розвитку та має певний перелік питань, що потребують подальшого дослідження та адаптації до українських реалій, адже при невчасному їх вирішенні можливі негативні наслідки як для суспільства, так і для аграрного бізнесу України в цілому.

Джерела

1. Зінченко А.Г. Корпоративна соціальна відповідальність 2005-2010: стан та перспективи розвитку / А.Г. Зінченко, М.А. Саприкіна. – К.: Фарбований лист, 2010. – 56 с.
2. Колосок А.М. Становлення соціальної відповідальності в аграрному бізнесі // Актуальні проблеми економіки.– 2016.– №1. – С. 231–235.
3. Кужель В.В. Очікуваний результат соціальної відповідальності бізнесу та його вплив на стратегічний розвиток економіки агропродовольчої сфери // Економіка: реалії часу.– 2014.– №3. – С. 226–229.

Ю. М. СЛИВА

аспірант каф. оперативно-розшукової діяльності,
Національна академія внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Традиційно вважається, що крім функції правосуддя, суд у кримінальному процесі здійснює ще одну функцію – функцію судового контролю, за кримінально-процесуальною діяльністю слідчого, прокурора у тих випадках, коли виникає необхідність обмежити конституційні права і свободи людини. Контрольні повноваження суду за рішеннями цих органів закріплені у відповідних статтях Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), які досить активно застосовуються на практиці. Отже, судова практика свідчить, що судовий контроль за процесуальними діями та

рішеннями слідчого та прокурора є надзвичайно ефективним і дієвим засобом захисту законних прав та інтересів учасників кримінального судочинства. Функція судового контролю у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві під час досудового розслідування покладається на нового суб'єкта в кримінальному процесі – слідчого суддю. [1, с. 177].

Розглянемо тлумачення поняття "судовий контроль", що існує в юридичній літературі.

Так, Н.М. Чепурнова визначає, що судовий контроль – це конституційно закріплена особлива правова форма реалізації контрольної функції держави у сфері здійснення судової влади, яка виражається в охороні судами конституційної, загальної юрисдикції конституційного ладу, прав і свобод людини і громадянина, забезпеченні режиму законності, верховенства і прямої дії Конституції, здійснювана в особливому процесуальному порядку з метою відновлення й охорони законних прав та інтересів людини і всього громадянського суспільства [2, с.59].

Ю. П. Битяк, визначає, що судовий контроль — специфічний вид контролю в сфері державного управління. Особливість цього контролю полягає в тому, що його здійснюють не систематично, не повсякденно, як, наприклад, контроль з боку спеціалізованих контролюючих органів або прокурорський нагляд за законністю в державному управлінні, а одноразово під час розгляду справ (адміністративних, цивільних, кримінальних) [3].

А.П. Гуськова зазначає, що "судовий контроль у досудовому провадженні є результатом реалізації судової влади, засобом правосуддя, якому притаманні такі якості: це є вид державної діяльності, яка здійснюється виключно судом, органом державно-судової влади; призначенням його є захист конституційних прав і свобод людини та громадянина, що здійснюється засобами кримінального судочинства, регламентованого кримінально-процесуальним законом; затверджується цей вид діяльності прийняттям рішення – актом правосуддя" [4, с.352].

Одні науковці розглядають інститут судового контролю як елемент правосуддя. Так, В.О. Лазарева розглядає судовий контроль як універсальний спосіб реалізації судом функції забезпечення прав і свобод особи та особливий спосіб здійснення правосуддя [5, с.56].

У надзвичайно широкому значенні судовий контроль визначає Н. Г. Муратова, а саме як багатофункціональну кримінально-процесуальну діяльність суду, покликану забезпечити захист конституційних прав і свобод особистості в досудовому провадженні, в вищестоящих судових інстанціях й при виконанні процесуальних рішень, гарантуючих безпосередню перевірку законності та обґрунтованості процесуальних дій і рішень у кримінальному судочинстві [6].

Л.С. Мирза відстоює позицію, що діяльність із судового контролю охоплюється поняттям правосуддя, оскільки спір сторін є обов язковим атрибутом судово-контрольної діяльності. Науковець обґрунтовує свою точку зору тим, що процедура прийняття суддею рішення проводиться у рамках судового засідання, в якому беруть участь сторони; за результатами розгляду спору судом виноситься відповідне рішення [7, с.88].

Джерела

1. Кисленко Д. П. Поняття та сутність судового контролю під час досудового розслідування / Д. П. Кисленко, Я. В. Кузьмічов // Юридична наука. – 2015. – № 7. – С. 176-184.
2. Чепурнова Н.М. Судебный контроль в Российской Федерации: проблемы методологии, теории и государственно-правовой практики. – Ростов-на-Дону : Изд-во СКНЦ ВШ, 1999. – 224 с

3. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 544 с.
4. Гуськова А.П. К вопросу о судебной защите прав и свобод человека, гражданина в российском уголовном судопроизводстве // Судебная власть России: закон, теория и практика: Сб. ст. по итогам Междунар. науч.-практ. конф., Тюмень, 19-20 нояб. 2004 г. – М. : Юрист, 2005. – С. 352 (346-352).
5. Лазарева В.А. Судебная власть и уголовное судопроизводство // Государство и право. 2001. – № 5. – С. 56.
6. Муратова Н. Г. Система судебного контроля в уголовном судопроизводстве: вопросы теории, законодательного регулирования и практики: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. — Екатеринбург, 2004. — http://kalinovsky-k.narod.rU/b/avtoref/muratova.htm
7. Мирза Л.С. Соотношение правосудия и судебного контроля // Дайджест официальных материалов и публикаций периодической печати конституционного правосудия в странах СНГ и Балтии. – 2004. – №5. – Часть 1. – С. 88.

ДОПОВІДІ МАГІСТРАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ

І. О. АКСЬОНОВ
магістрант, ННІП МАУП

ДЕЛІКТНЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЯК ЦИВІЛЬНЕ ПРАВОВІДНОШЕННЯ

Деліктні зобов'язання або зобов'язання із заподіяння позадоговірної шкоди не є новою конструкцією в цивільному праві. Вони відомі юриспруденції з часів римського права та часто ставали предметом наукових досліджень в різні часи. Деліктні зобов'язання як охоронні правовідносини виникають в разі порушення абсолютних прав особи – заподіяння їй позадоговірної шкоди. Їх мета – відновити порушене право, відшкодувати або компенсувати майнову та/або моральну шкоду.

Правове регулювання деліктних відносин має бути спрямоване на досягнення вказаної мети. В ідеалі будь-який випадок заподіяння шкоди за наявності умов виникнення деліктного зобов'язання повинен мати наслідком повне відшкодування такої шкоди належною особою, однак при цьому не повинно бути допущене зловживання правом, покладення обов'язку на неналежного боржника тощо.

Аналіз правозастосовної, зокрема судової практики щодо відшкодування позадоговірної шкоди свідчить про те, що кількість спорів в даній сфері залишається стабільно значною. Розгляд судових справ часто тягнеться роками, доходить до судів вищих інстанцій та повертається на нові розгляди. Це свідчить про те, що правове регулювання деліктних зобов'язань на сьогодні не є до кінця ефективним. І дослідження того, де конкретно є проблеми у правовому регулюванні, варто проводити через аналіз механізму правового регулювання. Це дозволяє не тільки виявити проблеми у реалізації прав суб'єктами деліктного зобов'язання, але і співвіднести їх із недоліками інших складових механізму: регуляторними складовими, юридичними фактами, правовідносинами.

Належне та ефективне правове регулювання охоронних деліктних відносин, справедливе відновлення порушених прав особи сприятиме підвищенню поваги до права у суспільстві, розвитку громадянського суспільства та світовому визнанню України як правової держави.

Питання деліктних зобов'язань відображені у наукових роботах таких вчених, як: І.А. Безклубий, Д.В. Боброва, Т.В. Боднар, В.І. Борисова, В.А. Васильєва, І.В. Венедіктова, С.Д. Гринько, О.В. Дзера, Ю.О. Заїка, О.С. Іоффе, Т.С. Ківалова, О.В. Кохановська, О.О. Красавчиков, Н.С. Кузнєцова, О.А. Кузнєцова, В.В. Луць, Р.А. Майданик, О.О. Отраднова, С.О. Погрібний, В.Д. Примак, І.В. Спасибо-Фатєєва, Р.О. Стефанчук, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, Я.М. Шевченко та інші.

Однією з основних юридичних гарантій реалізації та захисту особистих немайнових прав особи, які визнаються Конституцією України (ст. 3) найвищою соціальною цінністю, а також майнових прав особи є визначене Цивільним кодексом України зобов'язання відшкодувати шкоду, протиправно (а іноді і правомірно) заподіяну особі. Такі зобов'язання в доктрині та практиці цивільного права називають по-різному: зобов'язання із заподіяння шкоди, зобов'язання по відшкодуванню шкоди, зобов'язання із правопорушень, зобов'язання із деліктів тощо. Для мети даного дослідження пропонуємо застосовувати термін "деліктне зобов'язання" як такий, що найбільш повно відображає сутність даного правовідношення.

Назва "деліктне зобов'язання" походить від латинського слова "delictum", що означає "заподіяння шкоди окремій особі, її сім'ї або майну порушенням правового припису чи заборони, внаслідок чого незалежно від волі правопорушника виникають нові права і правові обов'язки" [13; с. 104]. У навчальній та науковій літературі зустрічаються різні визначення деліктного зобов'язання.

У навчальному посібнику "Українське цивільне право" Ю.О. Заіки зобов'язання із заподіяння шкоди визначаються як зобов'язання, які виникають внаслідок порушення майнових чи особистих немайнових прав абсолютного характеру і мета яких – забезпечити поновлення прав потерпілого за рахунок заподіювача шкоди або особи, відповідальної за шкоду [14; с. 278]. Є.О. Харитонов та Н. О. Саніахметова визначають зобов'язання щодо відшкодування шкоди (деліктне зобов'язання) як таке цивільно-правове зобов'язання, за яким потерпілий (кредитор) має право вимагати від заподіювача шкоди (боржника) відшкодування в повному обсязі протиправно завданої шкоди шляхом відшкодування її у натурі або відшкодування завданих збитків [15; с. 717]. Т.С. Ківалова пропонує визначати зобов'язання відшкодування шкоди як правовий інститут, у результаті реалізації норм якого внаслідок завдання шкоди виникають недоговірні правовідносини, в яких кредитор (потерпілий, тобто особа, якій завдана шкода, або особа, указана в законі) має право вимагати від боржника (від особи, яка завдала шкоду, або від суб'єкта, указаного в законі) відшкодування завданої шкоди в повному обсязі [16; с. 72-73].

Вищенаведені визначення деліктного зобов'язання в цілому окреслюють його сутність. Однак кожне з них відображає тільки одну із сторін деліктного зобов'язання (право кредитора, обов'язок боржника, підстава, мета деліктного зобов'язання), залишаючи поза своїми межами інші грані.

Із сучасних досліджень варто звернути увагу на визначення деліктного зобов'язання, що запропоноване С.Д. Гринько. Авторка пропонує визначати деліктні зобов'язання як правовідносини, що виникають внаслідок завдання шкоди винними, а у випадках, передбачених законом, незалежно від вини завдавача шкоди, - протиправними діями чи бездіяльністю особистим немайновим благам фізичної або юридичної особи, а також їх майну, що не є порушенням зобов'язання, як існувало між завдавачем шкоди і потерпілим, в силу яких завдавач шкоди або інші особи у випадках, передбачених законом, зобов'язані її відшкодувати, а потерпілий або непрацездатні утриманці у разі його смерті та дитина померлого, народжена після його смерті, мають право на відшкодування завданої йому шкоди в повному обсязі, крім випадків, передбачених законом [14; с. 4].

На нашу думку, при визначенні деліктного зобов'язання варто застосувати загалом вдалу конструкцію поняття цивільно-правового зобов'язання, запропоновану у ст. 509 ЦК України, — зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання

його обов'язку. Відповідно, деліктне зобов'язання можна визначити як правовідношення, в силу якого одна сторона (потерпілий, кредитор) вправі вимагати відшкодування заподіяної їй шкоди, а інша сторона (боржник) зобов'язана відшкодувати заподіяну шкоду в повному обсязі.

Із наведеного визначення деліктного зобов'язання можна виокремити кваліфікуючі ознаки даного зобов'язання, які визначатимуть його місце в системі категорій зобов'язального права.

По-перше, деліктне зобов'язання за своєю суттю є зобов'язальним правовідношенням, якому властиві всі ознаки цивільно-правового зобов'язання. Деліктне зобов'язання є правовідношенням відносним, в якому з самого початку його виникнення чітко визначені як уповноважена сторона (кредитор, потерпілий), так і зобов'язана сторона (боржник). Юридичним об'єктом деліктного зобов'язання є активна поведінка боржника – відшкодування заподіяної потерпілому шкоди. Деліктне зобов'язання пов'язане з правом потерпілого на дії боржника – правом вимоги – та обов'язком боржника відшкодувати шкоду (обов'язком виконання).

Цікавим та своєрідним є підхід до кваліфікації правовідносин по відшкодуванню заподіяної позадоговірної шкоди, запропонований В.А. Бєловим. Автор відносить делікти до правовідносин відшкодування або компенсації та вважає, що зазначені правовідносини не мають нічого спільного із цивільно-правовими зобов'язаннями. На думку дослідника, права відшкодування та компенсації відрізняються від зобов'язальних за такими критеріями:

1. підставами виникнення: зобов'язання виникають тільки із юридично спрямованих вольових актів приватних осіб (правочинів), відносини відшкодування та компенсації виникають, як правило, безвідносно і навіть всупереч юридично спрямованому акту приватної волі;

2. економічним призначенням: зобов'язання є юридичною формою товарно-грошових відносин, а права відшкодування та компенсації – формою переміщення грошей та майна поза рамками товарообміну, та

3. змістом, який залежно від стадії існування прав відшкодування та компенсації може бути або визначеним, або невизначеним, у той час як зміст зобов'язальних прав може бути тільки визначеним [13; с. 267].

На наш погляд, запропонована В.А. Бєловим позиція не є достатньо обґрунтованою. Дійсно, ніхто не завдає шкоду для того, щоб бути зобов'язаним її відшкодувати (компенсувати), тим більше – для того, щоб надати потерпілому право вимагати відшкодування (компенсації) [13; 265].

По-друге, незважаючи на відносний характер деліктного зобов'язання, воно виникає в разі порушення абсолютних прав особи. Це може бути порушення майнових прав (права власності, права повного господарського відання або оперативного управління). По-третє, незважаючи на те, що можливість застосування положень глави 82 ЦК поширюється на випадки порушення як майнових, так і особистих немайнових прав особи, відшкодування шкоди завжди має майновий характер. Навіть якщо сама по собі шкода є немайновою (моральна шкода), її компенсація буде здійснюватися шляхом сплати грошей або надання іншого майнового блага. Деліктне зобов'язання не може мати нематеріального змісту. Будь-які правовідносини, у яких боржник має вибачитися, спростувати інформацію або здійснити інші дії немайнового характеру, не є деліктними зобов'язаннями.

І, нарешті, деліктне зобов'язання має охоронний характер. У його основі — не позитивні дії, що забезпечують діловий оборот, а порушення майнового або особистого немайнового права потерпілого.

Деліктне зобов'язання існує в правовому полі нашої держави не відокремлено. Заподіяння шкоди може породжувати не тільки деліктні зобов'язання, а отже, виникає нагальне питання про розмежування деліктних зобов'язань і подібних правових категорій.

Важливим є відмежування деліктного зобов'язання від обов'язку відшкодування збитків, що виникає у зв'язку з порушенням цивільно-правового договору. Важливе значення таке відмежування має для обґрунтування можливості застосування ряду норм глави 82 ЦК України до вирішення спорів.

Зокрема, у судовій практиці неоднозначно вирішувалося питання про застосування ст. 1193 ЦК України до відносин відшкодування збитків, завданих незаконним підключенням до електромереж. Суди першої та апеляційної інстанцій приймали рішення про зменшення розміру відшкодування у зв'язку з матеріальним становищем і станом здоров'я відповідача. Однак Верховний Суд України, скасовуючи рішення попередніх судів, зазначав таке: "Правовідносини з постачання фізичним особам електричної енергії регулюються ст. 714 ЦК України, статтями 24-27 Закону України "Про електроенергетику", Правилами користування електричною енергією для населення (далі — Правила), затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 1999 року № 1357, та Методикою визначення обсягу та вартості електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення споживачами правил користування електричною енергією, затвердженою постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України від 22 листопада 1999 року № 1416 (далі Методика).

Також проблеми у судів виникають в разі застосування ст. 1167 ЦК України, яка передбачає компенсацію моральної шкоди, заподіяної фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю. Застосування даної статті є можливим, якщо відносини, що виникли між особами, мають ознаки деліктних. На це також звертає увагу Верховний Суд України.

Кваліфікація зобов'язання як деліктного або договірного має значення і при застосуванні ст. 1190 ЦК України щодо солідарного обов'язку відшкодування шкоди, спільно заподіяної кількома особами; ст. 1195 ЦК України щодо відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю особи, в разі виявлення медичної помилки у лікуванні потерпілого тощо.

У цілому аналіз судової практики приводить до висновку, що проблема розмежування деліктних і договірних зобов'язань існує досі та потребує вирішення.

І деліктне, і кондикційне зобов'язання є позадоговірними правовідносинами, мають охоронний характер та спрямовані на відновлення порушеної майнової сфери потерпілого. Для реалізації захисту свого порушеного права потерпілий має правильно обрати спосіб захисту, пред'явити або позов про відшкодування шкоди, або позов про повернення безпідставно набутого майна. У зв'язку з цим необхідно розуміти відмінність між деліктним та кондикційним зобов'язаннями.

Одним із таких критеріїв є характер діяння, що призвів до противоправного результату. В основі делікту лежить протиправне діяння – правопорушення, наслідком якого є заподіяння шкоди. Правомірні дії тягнуть обов'язок відшкодування шкоди тільки в разі прямої вказівки у законодавстві. У свою чергу, кондикційні зобов'язання є наслідком не тільки протиправних діянь. Відповідно до ч. 2 ст. 1212 ЦК України положення глави 83 ЦК України застосовуються незалежно від того, чи було безпідставне набуття або збереження майна результатом поведінки набувача майна, потерпілого, інших осіб чи наслідком події.

Виникнення кондикційного зобов'язання завжди обумовлено наявністю збагачення у набувача, тоді як заподіяння позадоговірної шкоди тільки зменшує майнову

сферу потерпілого і може не тягнути збагачення боржника. Зобов'язання безперечно має бути кваліфіковане як деліктне, якщо має місце зменшення майнової сфери потерпілого, але не відбулося збільшення майнової сфери боржника. Вказане обумовлює важливу особливість обрахування та доведення суми вимог (позову) у деліктних та кондикційних зобов'язаннях. У деліктних зобов'язаннях розмір відшкодування має дорівнювати розміру заподіяної потерпілому шкоди. Деліктне зобов'язання має на меті відновлення майнової сфери потерпілого в повному обсязі. У кондикційних зобов'язаннях розмір відшкодування ніяк не пов'язаний із шкодою потерпілому, має місце тільки його зв'язок із збагаченням боржника. При цьому трапляються випадки, коли розмір шкоди потерпілого є більшим, ніж розмір збагачення боржника. Наприклад, при здійсненні крадіжки злодії зламали двері, пошкодили речі в квартирі, але забрали лише коштовності. У такому випадку варто обирати спосіб захисту, який краще захистить інтереси потерпілого, тобто деліктний позов.

І нарешті, деліктне зобов'язання завжди покладає на боржника новий обов'язок, пов'язаний із зменшенням його майнової сфери. Боржник не просто повертає те, що взяв у потерпілого, а й відшкодовує йому шкоду за рахунок власного майна. У зобов'язаннях із безпідставного збагачення зменшення власної майнової сфери у набувача не спостерігається. Набувач лише має повернути потерпілому безпідставно набуте майно та відшкодувати всі доходи, які він одержав або міг одержати від цього майна.

Разом з тим, складність категорії деліктного зобов'язання у сучасній правовій доктрині та практиці, можливість існування таких зобов'язань у разі заподіяння шкоди правомірними діями або незалежно від вини боржника, можливість існування прямого зв'язку заподіяної шкоди із збільшенням майнової сфери боржника призводять до складнощів у розмежуванні таких зобов'язань на практиці. На наш погляд, у разі заподіяння потерпілому шкоди перш за все треба аналізувати можливість пред'явлення деліктного позову – наявність умов виникнення деліктного зобов'язання. І тільки в разі неможливості захистити свої прав за допомогою деліктної вимоги потерпілий може пред'явити кондикційну вимогу. Тобто положення про безпідставне збагачення мають застосовуватися до відносин із заподіяння позадоговірної шкоди субсидіарно.

Джерела

1. Конституція України
2. Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 (втратив чинність) // Системи інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН файл kd0008.LHT
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України, 2003, № 11 (28.03.2003), ст. 462.
4. Податковий кодекс України від 2.12.2010 р. // Голос України, 2010, 12, 04.12.2010. № 229-230.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України, 2003, № 11 (28.03.2003), ст. 461.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // Офіційний вісник України, 2004, N 16 (07.05.2004), ст. 1088.
7. Закон України "Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду" від 01.12.1994 р. // Голос України, 1995, 01, 17.01.95. № 9.
8. Закон України "Про захист прав споживачів" від 12.05.1991 р. // Голос України, 1991, 06, 08.06.91. № 110.

9. Закон України “Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції” від 19.05.2011 р. // Голос України, 2011, 06, 16.06.2011. № 108.
10. Закон України “Про туризм” від 15.09.1995 р. // Урядовий кур'єр, 1995, 11, 16.11.95 № 171–172.
11. Лист Міністерства юстиції України від 13.05.2004 р. N 35-13/797 “Методичні рекомендації. Відшкодування моральної шкоди” // Вісник законодавства України, 2004, 06, № 26.
12. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затвердженими Наказом Міністерства охорони здоров'я № 6 від 17.01.1995 р. // Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН, файл REG791.LHT
13. Бартошек М. Римское право (Понятия, термины, определения). пер. с чеш. / М. Бартошек - М.: “Юридическая литература”, 1989. – 448 с.
14. Заїка Ю.О. Українське цивільне право. Навчальний посібник. / Ю.О. Заїка. – К.: Істина, 2005. – 312 с.
15. Харитонов Є.О. Система цивільного права та структура ЦК України: проблема співвідношення. / Є.О. Харитонов. // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 10 листопада 2011 р. – К.: Алерта, 2012. – с. 74-76.
16. Ківалова Т.С. Зобов’язання відшкодування шкоди у цивільному законодавстві України (теоретичні аспекти): монографія / Т.С. Ківалова; М-во освіти і науки України. – Одеса, “Юридична література”, 2008. – 360 с.

М. В. БАЗИЛЬЧУК
студентка 4 курсу, НН ІМВСН МАУП

АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день актуальною проблемою в Україні постає трудова міграція населення. Насамперед, турбує масштабний відтік висококваліфікований фахівців інженерної і робочої спеціальностей та ІТ-сфери. З 2013 року, а особливо після введення безвізового режиму з Європейським союзом в 2017 році, ситуація виїзду працездатного населення стає головним питанням обговорення на багатьох наукових конференціях. Які причини виникнення, як міграція впливає на нашу економіку і як можна зупинити цю тенденцію обговоримо і сьогодні.

Міграція як явище виникло й розвивалося одночасно з людством. За різними оцінками сьогодні у світі нараховується від 150–175 млн осіб (понад 3 % населення світу), які проживають за межами країн свого походження .

Оскільки рівень життя в різних країнах різний, то трудова міграція була, є і буде постійним соціально-культурним явищем. Сьогодні в Європі понад 7 % громадян офіційно працюють поза межами країн, громадянами яких вони є. За підрахунками Міжнародної організації праці, лише в Європі трудових мігрантів 26, 5 мільйонів. Отже, зовнішня трудова міграція стала звичайним явищем, яке відіграє важливу роль у саморегулюванні ринків праці.

Втім, для нас ця тенденція щороку набуває загрозливих масштабів. Україна входить у топ-10 країн-донорів мігрантів у світі. З 2013-го по 2016 рік кількість економічно активного населення скоротилася з майже 21 млн до 18 млн. За даними Центру економічної стратегії, більше 4 млн українців є трудовими мігрантами. Це близько 16% працездатного населення.

Опитування працівників-мігрантів дає можливість встановити ієрархію мотивів, які зумовлюють поїздки за кордон:

- заробіток задля поліпшення житлових умов (купівлі квартири чи побудова будинку), придбання авто або інших дорогих товарів тривалого вжитку;
- заробіток задля задоволення поточних життєвих потреб – харчування, придбання необхідних товарів повсякденного вжитку (одягу тощо);
- накопичення коштів для оплати навчання дітей у вищих навчальних закладах;
- накопичення стартового капіталу для створення власного бізнесу або розвитку своєї справи;
- мотиви нематеріального характеру (побачити світ, здобути певні трудові навички, поліпшити знання мови тощо).

Адже, сотні тисяч працездатних людей замість того, щоб реалізовувати свій потенціал на своїй батьківщині, змушені шукати кращої долі на чужині. Фактично, трудовим мігрантом став кожен сьомий громадянин України. За даними Міністерства соціальної політики України найбільше українців працює в Іспанії, Італії, Польщі, Угорщині, Чехії, Греції, Росії, Туреччині та США.

З огляду на це трудова зовнішня міграція є природною реакцією населення на негативні зміни соціально-економічного життя суспільства в період структурних перетворень в економіці, за умови нерозвиненості та деформованості внутрішнього ринку праці, масового галузевого й регіонального безробіття .

Вже сьогодні в Україні більшість компаній не здатні закрити власні вакансії в запланований ними термін. При цьому якщо раніше потрібно було довго підбирати персонал зі специфічними та унікальними навиками, то сьогодні не вистачає робітників зі звичайним набором кваліфікацій. Окрім того, що компанії не можуть знайти працівників, так вони ще й не можуть їх утримати. В Україні найвищий рівень плинності кадрів в Європі — за рік кожен п'ятий робітник звільняється і через це підприємства вимушені знову шукати нових людей. Тому українські компанії вже зараз називають дефіцит кадрів критичним.

Один з кроків поліпшення ситуації з нестачею кадрів - це повернення трудових мігрантів назад до України. Але для цього потрібно працювати в кількох напрямках. А головне проводити реформи з перетворення України на дійсно динамічну економіку з високим попитом на робочу силу з гідною зарплатою.

Крім того, потрібно створювати додаткові можливості для трудових мігрантів, які хочуть повернутися сюди і вкладати кошти в економіку з відповідними умовами та фінансовими гарантіями для цієї категорії. Проте, цим повинна опікуватися не тільки держава, але й український бізнес, який має стати прозорим і не високоризиковим. Наприклад, цікавим для України міг би бути досвід Польщі зі створення так званих "полонійських фірм" з наданням певних пільг, в тому числі фінансових та податкових, а саме для поляків, що працювали за кордоном, але вирішили повернутися на батьківщину.

Можна роздивитися в цій ситуації і позитивні аспекти. Так, в минулому році трудові мігранти перевели в нашу країну $9 млрд. За даними дослідження представництва Міжнародної організації з міграції в Україні, наші громадяни схильні до накопичення коштів саме з метою подальшого їх використання для поліпшення матеріального становища на Батьківщині. Така модель поведінки українців пов'язана з тим, що більшість наших трудових мігрантів планують повернутися додому і мріють пов'язати свою подальшу долю саме з Україною.

Висновки. Завдання влади – створювати умови для зростання вітчизняної економіки, а заощадження тих співвітчизників, які зараз змушені працювати за кордоном,

але планують повернутися в Україну, стануть одним з джерел інвестиційних ресурсів, які сприятимуть економічному зростанню. Якщо держава створить привабливий бізнес-клімат для розвитку малого і середнього підприємництва, то зароблені за кордоном кошти можуть стати додатковим двигуном реформ і змін в економіці України.

А. Д. БУРАК
магістрант, НН ІМЕФ МАУП
науковий керівник – В. О. Тьорло, канд. екон. наук, проф. МКА

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВА

Роль міжнародних торговельних операцій, насамперед - базових зовнішньоторговельних угод, у розвитку світової економіки зі всією очевидністю треба назвати визначальною. Крім звичайного експорту та імпорту товарів і послуг у світовій практиці широко застосовуються також інші види зовнішньоекономічних операцій, пов'язаних із торгівлею. До них належать: надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності;наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання і підготовка спеціалістів на комерційній основі; міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України; кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; інші.

В якості системи організаційно-економічного забезпечення управління зовнішньоекономічними операціями підприємства пропонуємо розглядати комплексну взаємодію підсистем (елементів) організаційного та економічного впливу на зовнішньоекономічну діяльність підприємства, яка реалізується через виконання завдань кожної з цих підсистем, а також через наявні відносини і зв'язки між ними, підпорядкована конкретним цілям та завданням, і яка характеризується єдиною метою – забезпечення ефективного управління зовнішньоекономічними операціями, збільшення їх обсягів і підвищення прибутку підприємства від ЗЕД [1].

Структуру організаційно-економічного забезпечення управління зовнішньоекономічними операціями підприємства можна представити такими підсистемами: нормативно-правове, інфраструктурне, інноваційне, інвестиційне, фінансове та інформаційне забезпечення.

Процес забезпечення управління зовнішньоекономічними операціями підприємства є цілеспрямованою, скоординованою діяльністю щодо впровадження системних заходів, які передбачають створення організаційних, фінансово-економічних, науково-технічних і соціальних засад, а також відповідних напрямів їхньої реалізації завдяки залученню організаційних, фінансових, матеріально-технічних, інформаційних та інтелектуальних ресурсів для підтримки й стимулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Вихід українських підприємств на європейський ринок, з одного боку, значно розширює можливості підприємств щодо збільшення доходів, а з іншого боку – зумовлює виникнення додаткових витрат. Особливе значення має оцінка ефективності управління зовнішньоекономічними операціями підприємства в сучасних умовах, коли господарська самостійність і незалежність неминуче мають привести до підвищення відповідальності й обґрунтованості прийнятих управлінських рішень.

За результатами проведеного дослідження розроблено пропозиції та практичні рекомендації щодо вдосконалення управління зовнішньоекономічними операціями вітчизняних підприємств:

1. Від результатів роботи маркетингових служб вітчизняних підприємств, рівня ефективності їх роботи у напрямку визначення місця підприємства в економічних відносинах господарюючих суб'єктів у межах глобалізованої світової економіки залежатиме фінансово-економічна стабільність, рівень конкурентоздатності та економічної ефективності, утримання позицій на внутрішньому ринку та "вдалий вихід" на зовнішні.

Тому для вирішення цих складних завдань, у тому числі, а може навіть у першу чергу саме для відстеження тенденцій на світових ринках і з метою розробки, прийняття та реалізації оптимальних управлінських рішень, вітчизняні підприємства як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають приділяти прискіпливу увагу, докладати певних зусиль для формування ефективної команди маркетингової служби.

2. Провідне місце в системі міжнародного маркетингу вітчизняних підприємств має займати дослідження іноземних ринків, під яким, як правило, розуміють процес пошуку, збору, обробки й аналізу даних про проблеми, пов'язані з маркетингом товарів і послуг. За таких умов головною метою маркетингових досліджень вітчизняних підприємств є зменшення невизначеності і ризику в ході прийняття комерційних рішень.

3. Маркетингове планування дозволить керівництву вітчизняних підприємств найкращим чином використовувати наявні обмежені ресурси для досягнення поставлених цілей. В кінцевому підсумку планування дозволяє досягнути цілі, які поставлені підприємством в цілому. Крім того, маркетингове планування вітчизняних підприємств використовується для сегментації ринку, визначення його стану, прогнозування росту і планування життєздатності ринкової частки в кожному сегменті.

4. Наступним аспектом удосконалення зовнішньоекономічних операцій вітчизняних підприємств є пошук більш вигідних постачальників. Недостатньо забезпечити підприємство необхідними ресурсами, побудувати ефективну організаційну структуру, створити якісний товар, розробити стратегію виходу на ринок та ін. Наявність надійних партнерів сьогодні є одним з ключових чинників розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Тому ретельний пошук та обґрунтований вибір партнерів на закордонному ринку є важливою та необхідною складовою процесу управління підприємством.

5. Важливим напрямом удосконалення управління зовнішньоекономічними операціями вітчизняних підприємств вважається управління логістичними витратами.

Для зменшення витрат вітчизняних підприємств можна застосувати такі заходи: скорочення внутрішнього бюджету підприємства; покращення методів праці і організації технологічного процесу (підвищення продуктивності праці, підвищення коефіцієнту використання активів, підвищення ефективності ключових видів діяльності тощо); вилучення із виробничого процесу і передача іншим підприємствам - підрядникам операцій з високими витратами; переміщення високо-витратних видів

діяльності в ті географічні райони, де вони можуть бути виконані дешевше; інвестування коштів у ресурсозберігаючі технології (автоматизація, робототехніка, гнучкі виробничі системи, комп'ютерний контроль; удосконалення етапів технологічного процесу із самими високими витратами, якщо інвестиції у нове обладнання уже здійснені; створення дешевих для виробництва моделей продукції; розробка більш простого і економічного дизайну товару; визначення оптимальних обсягів виробництва (з урахуванням попиту на продукцію, сезонних коливань завантаження потужностей, дії ефекту масштабу виробництва та інших чинників); здійснення жорсткого контролю накладних та інших постійних витрат [4].

6. При виході на зовнішній ринок у вітчизняних підприємств виникають певні труднощі з інформаційним забезпеченням. На практиці існує кілька джерел отримання комерційної інформації. Одним з них може бути взаємодія вітчизняних підприємств із торгово-промисловими палатами. Спеціалізація палат орієнтована на збір, підготовку, аналіз і поширення бізнес-інформації. Торгово-промислові палати мають можливість представлення бізнес-інтересів підприємств у всіх регіонах як країни так і світу та гостро зацікавлені у використанні нових інформаційних і комунікаційних технологій там, де ці технології можуть бути використані, для збільшення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, створення нових можливостей для бізнесу [3].

7. Одним з методів зниження ризиків зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств є попередня перевірка потенційного партнеру, з яким планується укладати контракт. Для цього необхідно оцінити ефективність його функціонування. Тільки після проведеної оцінки та здобутої інформації можна зробити конкретні висновки щодо його надійності та платоспроможності.

8. Страхування є найпоширенішим методом управління ризиками у зовнішньоекономічній діяльності вітчизняних підприємств, тому що він простий у застосуванні та відносно низьковитратний. Мета страхування суб'єкта економіки — захист від фінансових наслідків (майнового збитку) внаслідок настання несприятливих подій. Економічна сутність страхування полягає у створенні резервного (страхового) фонду, відрахування в який для окремого страхувальника встановлюються на рівні, значно меншому сум очікуваного збитку і, як наслідок, страхового відшкодування.

9. Значною мірою ризики ЗЕД можна відвернути шляхом ефективного управління (наприклад, диверсифікацією діяльності тощо), найбільший ефект може бути досягнутий за рахунок поєднання, комбінації різних методів управління ризиками: страхування, хеджування, застосування сучасних методів управління, форм і методів розрахунків у зовнішньоекономічних операціях [2].

Перш ніж звертатися за допомогою в інші організації, фірма повинна використовувати всі можливі внутрішні джерела зниження ризику, такі як: перевірка передбачуваних партнерів; грамотне складання контракту угоди; планування і прогнозування діяльності фірми; ретельний підбір кадрів фірми.

Джерела

1. Батченко Л. В. Механізм управління експортно-імпортними операціями підприємства / Л.В. Батченко, К.Є. Мойсеєнко, Ю.І. Константинова // Сучасні проблеми державного управління різним сферами і галузями економіки: зб.наук.пр. ДонДУУ. – Донецьк: ДонДУУ. 2013. – Т.XIV. – Державне управління; вип. 257. – С. 27-40.
2. Вівчар О.І. Основні аспекти підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств / Оксана Вівчар // Галицький економічний вісник. — 2015. — № 2. — С. 24—30.

3. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник / О. П. Гребельник. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 432 с.
4. Тюріна Н.М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: Навчальний посібник/Н.М.Тюріна, Н.С.Карвацка. – К.: "Центр учбової літератури", 2013. – 408 с.

С. Д. ВЕРЕЩАК
магістрант, НН ІМВСН, МАУП

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБОРОННОЇ СТРАТЕГІЇ НАТО ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ

На сьогодні одним із найголовніших напрямів зовнішньої політики України в умовах російської збройної агресії стало забезпечення відповідних чинників національної безпеки країни, серед яких – інтенсифікація діалогу і співробітництва з НАТО з широкого кола питань. Стратегічні цілі зовнішньої політики України мають прямий зв'язок з національними інтересами та геополітичними пріоритетами: виживання і розвиток, як незалежної суверенної держави, що можливо виключно при поверненні України в світовий цивілізаційний простір як повноцінного і активного суб'єкта міжнародних відносин. Актуальність дослідження з цієї тематики на сучасному етапі зумовлюється гострими потребами проведення концептуальної реформи Збройних Сил України в умовах агресії РФ проти нашої держави, неухильного дотримання зовнішнього політичного курсу України на євроатлантичну інтеграцію та постійного розвитку всебічного співробітництва з країнами-членами НАТО.

Доведено, що в умовах російської збройної агресії європейсько-атлантичний вектор зовнішньої політики України став потужним інструментом збереження та посилення суб'єктивності нашої країни у міжнародних відносинах. Пожвавлення відносин з ЄС в контексті імплементації Угоди про асоціацію та створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі ознаменували собою новий етап у відносинах Україна – ЄС. В умовах російської агресії активізація співпраці з НАТО стає особливо важливою у сфері реформування України та наближення її до стандартів Альянсу. Порушення територіальної цілісності та суверенітету України значно ускладнило перспективу членства держави в ЄС та НАТО, але остаточно зруйнувало міф про дружбу між народами та значно послабило пострадянську ідентичність громадян України.

Агресія РФ проти України відродила ризик міжнародних зіткнень і показала, що територіальна цілісність будь-якої країни перебуває під загрозою та започаткувала третій етап трансформації НАТО, який триває по теперішній час і характеризується переходом від "стратегії страхування" союзників у Європі, до "стратегії стримування" агресії РФ.

Останні два роки, після саміту в Уельсі у НАТО працювали над втіленням Плану дій щодо забезпечення готовності (Readiness Action Plan) і зміцненням сил стримування і оборони. Було втричі збільшено чисельність сил швидкого реагування – до 40 тисяч військових. Створена група над швидкого реагування чисельністю 5 тисяч військових, яка протягом 48 годин може бути розгорнута у будь-якій точці Європи.

Альянс створив вісім нових малих штаб-квартир у східних країнах, завдання яких – координувати пересування техніки, проведення навчань і накопичення необхідного обладнання.

Таким чином, проведений аналіз трансформації НАТО дає змогу дійти таких висновків:

• трансформація НАТО є однією з найважливіших умов реалізації завдань Альянсу у галузі безпеки, основоположним з яких є гарантування свободи та безпеки усіх його членів згідно з принципами Статуту ООН, її мета – зміцнити здатність Альянсу протидіяти існуючим та новим безпековим загрозам XXI-го століття, включаючи надання повністю підготовлених та здатних до розгортання сил, які можуть виконувати повний спектр військових операцій та місій на своїй території та поза її межами, по її периметру та на стратегічній відстані;

• трансформація НАТО є тривалим і безперервним процесом, оскільки у політичному, економічному, соціальному середовищі, а також у сфері безпеки постійно відбуваються зміни, які часто створюють для Альянсу труднощі та вимагають прийняття складних рішень;

• після закінчення "холодної війни", можна визначити три етапи трансформації Альянсу: перший – від початку 90-х років XX ст. до 11 вересня 2001 року; другий – з 11 вересня 2001 року до початку агресії РФ проти України; третій – з березня 2014 року по сьогодні;

• основними напрямами трансформаційних процесів Альянсу в цілому є реформування військових командних структур, військова та військово-політична трансформація.

Подальші дослідження необхідно зосередити на вивченні трансформації збройних сил країн – членів Альянсу, як інструменту реалізації воєнної політики держави, для врахування під час реформування Збройних Сил України, в умовах складної воєнно-політичної обстановки на Сході України.

Т. О. ВИШНІВСЬКА

магістрант, ЖІ ПрАТ "ВНЗ "МАУП"
науковий керівник – Н. В. Бондарчук, канд. юрид. наук, доц.

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Складовою частиною реформ економіки країни є дерегуляція підприємницької діяльності, що, в свою чергу, є складовою регуляторного клімату. В Україні основні засади здійснення державної регуляторної політики визначені відповідним законодавством. Але з удосконаленням законодавчого забезпечення реалізації державної регуляторної політики ситуація з розвитком підприємництва не покращується, а навпаки, спостерігається погіршення показників підприємницької активності малого і середнього бізнесу, скорочення притоку інвестицій та інші негативні економічні процеси.

Практика вказує на певну відірваність принципів від реальної процедури, що застосовується та передбачена законом (принципи існують окремо, а регуляторна діяльність окремо). Передусім це обумовлено традиціями вітчизняного правозастосування, коли перевага насамперед віддається формальному дотриманню встановленої процедури без з'ясування її змісту, значення та сенсу її існування.

Внаслідок того, що Україна тримає курс у європейський простір, цікавим є досвід країн-членів ЄС. Єврокомісією проголошено п'ять принципів якісного державного управління, а саме: принцип відкритості полягає у тому, що установи повинні працювати прозоро, використовуючи мову, яка доступна і зрозуміла для громадськості, координуючи діяльність з іншими державами ЄС та керуючись рішеннями ЄС; принцип участі полягає у забезпеченні широкої участі громадськості на всіх етапах здійснення політики – від концепції до виконання; принцип відповідальності полягає у чіткому визначенні функцій кожного з органів, законодавчих і управлінських процедур, і встановленні відповідальності за виконання закріплених функцій; принцип ефективності полягає у тому, що політика повинна базуватись на попередньому досвіді, бути достатньою та своєчасною і визначати конкретні цілі; принцип послідовності полягає в тому, що політика і управління повинні бути нерозривні та зрозумілі. Три принципи регуляторної політики, запроваджуваної в Україні, схожі до принципів ЄС: принцип передбачуваності до принципу послідовності; принцип прозорості до принципу відкритості; принцип врахування громадської думки до принципу участі. І лише принцип відповідальності, який є одним із головних під час здійснення якісного управління в ЄС, не має відображення в законодавстві України, яке закріплює принципи регуляторної політики [1].

Окремої уваги заслуговує реалізація принципу "прозорості та врахування громадської думки". Це пов'язано насамперед із тим, що виконання цього принципу відбувається досить формально і обмежується лише як правило формальним "обов'язковим розглядом" пропозицій та листів. Зауваження розглядаються спеціалістами відділів та управлінь і сам розгляд проходить досить формально, а не по суті звернення. Європейський досвід наголошує на необхідності громадського контролю за розглядом звернень і пропозицій [2, с. 128].

Щодо визначеного у законі принципу доцільності, треба зазначити, що доцільність є передумовою не тільки для запровадження державного регулювання, а й для скасування зайвих регулювань, прискіпливого розгляду кожного проекту регуляторного акту до його прийняття та вже прийнятих регуляторних актів. В аналізі регуляторного впливу аналіз "вигод – витрат" проводиться досить формально, або не проводиться взагалі. Правозастосування було б кращим, якби безпосередньо визначався обов'язок усіх регуляторних органів виконувати визначені принципи державної регуляторної політики, забезпечувати її здійснення та запровадити юридичну відповідальність за недотримання вимог законодавства та порушення процедури здійснення державної регуляторної політики. Такий обов'язок є цілком очевидним, проте відповідно не зазначений.

Як вбачається із законодавства, громадяни, представники бізнесу та інші зацікавлені суб'єкти мають право приймати участь у реалізації державної регуляторної політики, але "участь" має певні обмеження. Так, зацікавлені суб'єкти обмежені в праві розробляти проекти регуляторних актів. Законодавством визначено їх право брати участь у розробці проектів регуляторних актів у випадках, передбачених нормативно-правовими актами. Дослідники небезпідставно вважають заявлене право суто декларативним. Чинним законодавством такого права взагалі не передбачено для громадян, суб'єктів господарювання та їх об'єднань. Хоча існує право на самостій-

ну розробку аналізу регуляторного впливу проекту регуляторного акта, проведення відстеження результативності регуляторного акта тощо.

Розширення можливостей участі громадськості в державній регуляторній політиці дасть поштовх розвитку об'єднань малого та середнього бізнесу, підвищенню рівня прозорості діяльності органів публічної влади, врахуванню та лобіюванню інтересів суб'єктів господарювання. Це матиме наслідком підвищення ефективності та результативності запроваджуваних регулювань у сфері господарської діяльності також [3].

Всі вищезазначені пропозиції потребують внесення законодавчих змін та політичної волі суб'єктів влади. Але дотримання принципу "прозорості та врахування громадської думки" можна покращити на місцевому рівні шляхом підвищення рівня активності громадських або координаційних рад із питань розвитку підприємництва та громадських організацій, які можуть здійснювати експертну оцінку проектів регуляторних актів, надавати альтернативний аналіз регуляторного впливу, пропозиції щодо перегляду та удосконалення вже прийнятих регуляторних актів [4].

Таким чином, проблеми в реалізації державної регуляторної політики дійсно існують і потребують своєчасного вирішення. Однією з причин цього дисонансу є недотримання принципів регуляторної політики. В країнах ЄС, на відміну від України, поряд з принципами, зазначеними у законодавстві, діє принцип відповідальності. Водночас необхідним є посилення дотримання принципу прозорості та врахування громадської думки. Впровадження європейського досвіду у вітчизняну практику матиме результатом вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності.

Джерела

1. Погрібняк М. А. Принципи регуляторної політики в Україні та державах ЄС / М. А. Погрібняк // Теорія та практика державного управління [Текст] : зб. наук. пр. – Вип. 4 (19) / голов. ред. В. В. Говоруха. – Х. : ХарРІДУ НАДУ – 2007. – С. 41-46.
2. Жулінська О. Проблеми дотримання принципів державної регуляторної політики / О. Жулінська // Збірник наукових праць "Ефективність державного управлінн". – 2012. – Вип. 32. – С. 122-130.
3. Літвінов О. Недоліки законодавчого забезпечення державної регуляторної політики [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.visnyk-nanu.kiev.ua/nedoliki-zakonodavchogo-zabezpechennya-derzhavnoi- regulyatornoi-politiki/4
4. Аналіз існуючого стану реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності на місцевому рівні та нормативно-правового регулювання у зазначеній сфері: заключний звіт. – К. : Громадська організація Аналітичний центр "АКАДЕМІЯ". – 2009. – С. 42.

Т. В. ВОЙТКО
магістрантка, НН ІМЕФ МАУП
науковий керівник — М. П. Буковинська, д-р. екон. наук, проф., НН ІМЕФ МАУП

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Динамічний розвиток інтеграційних процесів у світовій господарській системі обумовлює розширення сфери діяльності підприємств за межами рідної країни. Будь-яке підприємство, так чиінакше, залежитьвідуспішноїспівпраці з закордонними партнерами – безпосередньої, прямої, або через посередників. Сьогоднідіяльністьпідприємств за межами рідноїкраїнистосується не лишекупівлі-продажу товарів і послуг, але й виробництва, інвестицій, фінансів, впливу на ринку.

В умовах економічної інтеграції перед українськими підприємствами відкриваються нові можливості по розширенню виробництва та збільшення доходів компаній. Важливим моментом є забезпечення спроможності українських підприємств гідно вийти на світову арену з метою нагромадження досвіду у сфері управління конкурентоспроможністю діяльності [1, 35-36].

У світовій практиці існує досить великий досвід успішної реалізації програм, націлених на підвищення конкурентоспроможності щодо національного та міжнародногорівня. На нашу думку, найбільш доцільним буде аналіз досвіду таких розвинених країн, як Ірландія, Фінляндія, Канада, та США. Такий вибір обумовлений рядом причин:

1. Ці держави займають високі позиції в найбільш авторитетних рейтингах рівня конкурентоспроможності країн світу - звітах Всесвітнього економічного Форуму (ВЕФ) та Міжнародного інституту управлінського розвитку (IMD) (хоч і в результаті світової фінансової кризи в цілому втратили кілька позицій) [4,6];

2. Канада, Ірландія, Фінляндія та США - країни-лідери у становленні інноваційного суспільства [4];

3. Є найбільш стабільними економіками світу згідно з конкурентоспроможністю підприємств експертного рейтингу стабільності країн світу, складеного Фондом Миру і журналом ForeignPolicy в 2017 році, а також відносяться до країн з високим рівнем людського потенціалу за даними Доповіді про розвиток людини 2010, підготовленому ООН [5].

Ці країни за короткий проміжок часу змогли з країн-реципієнтів перетворитися на провідних акторів світового господарства саме за рахунок орієнтації на підвищення привабливості та ефективності регіонів.

Вчені та фахівці (М. Портер, Й. Шумпетер, Б. Райзберга, Ж. Ламбена, АзоєваГ.Л., Загорна Т. О., Іванов Ю. Б., Карпенко Є. М. та ін.) в області конкурентоспроможності країн і регіонів єдині в думці, що найбільш успішним досвідом підвищення національної конкурентоспроможності за рахунок підвищення конкурентоспроможності регіонів володіє Ірландія.

Безумовно, жодна з розвинених країн світу не зазнавала такого швидкого економічного зростання. Всього 20 років економіка Ірландії характеризувалася відсутністю ефективного державного управління, високим рівнем безробіття та інфляції, повільними темпами зростання, неефективною системою оподаткування. Статистичні

дані показують, що за рекордний термін Ірландія з країни-реципієнта перетворилася в державу, основнісоціально-економічні показники якої знаходяться на середньому по ЄС рівні. Так, рівень ВВП на душу населення виріс з 69% від середнього рівня показника ВВП по Євросоюзу у 1987 до 136% в 2003 році. Безробіття за аналогічний період знизилося з 17% до 4%, а обсяг державного боргу скоротився з 112% до 33% [3].

Одним з найбільш яскравих прикладів реалізації програми розвитку конкурентоспроможності країни через інноваційну стратегію підвищення привабливості регіонів можна назвати досвід Фінляндії. Ця держава є однією з найбільш конкурентоспроможних країн світу з найвищим рівнем розвитку технологій [4,6]. Одна з головних особливостей фінської моделі розвитку конкурентоспроможності регіонів полягає в тому, що державна промислова та інноваційна політика поставила собі за мету зміщення фокусу з макроекономіки до мікроекономічної активності щодо поліпшення загальних умов для компаній цілих галузей, особливо в сфері розвитку та поширення знань і інновацій. Ключову роль у забезпеченні національної конкурентоспроможності Фінляндії грає регіональна політика, спрямована на збалансований територіальний розвиток.

Одним з найбільш успішних прикладів розробки та реалізації ефективних проектів, спрямованих на створення та розвиток конкурентоспроможності конкретних регіонів і територій можна вважати досвід Канади. Створення конкурентоспроможності регіону досягається за рахунок реалізації збалансованої стратегії, акцент в якій, робиться на підвищенні конкурентоспроможності конкретних міст.

Порівняно з іншимикраїнами США підтверджують статус найбільш конкурентоспроможної економіки світу. Ефективність національних ринків, конкурентоспроможність компаній, вражаюча здатність до технологічних інновацій, що базується на першокласній системі університетів і дослідних центрів, – усе це сприяє високому рівню конкурентоспроможності економіки та підприємств США. Однак окремі слабкі позиції, особливо пов'язані з макроекономічними дисбалансами, досі становлять ризики не лише для загального потенціалу конкурентоспроможності країни, а й для всієї глобальної економіки. [2].

У Японії щодо конкурентоспроможності підприємств склалася зовсім інша ситуація. Раніше там діяла система пірамідального контролю над компаніями. Після поразки у Другій світовій війні були прийняті норми, подібні до тих, що існують у США. Але японці винайшли новий механізм контролю: контрольний пакет не надається одній компанії у володіння, а розбивається на декілька і обмінюється з іншими компаніями. Таким чином сформувалася система перехресного володіння. Вона ускладнює недружнє поглинання і робить менеджмент більш консервативним та обережним. Але стагнація, яка триває з 1990-х років, може призвести до змін у цій системі.

Великий вплив на конкурентоспроможність підприємств Швеції має інтенсивність наукових досліджень і розробок у шведському промисловому секторі, які є одними з найвищих у світі. Близько 80% видатків на наукові дослідження в шведській промисловості здійснюються 20 великими промисловими групами.

Нині Швеція є одним із світових лідерів у галузі інформаційних технологій (ІТ). Зокрема, стрімке зростання компаній у таких секторах як Інтернет та ІТ привернув світову увагу. Країна є одним з лідерів на ринку мобільного зв'язку та бездротових інтернетних прикладних програм. Завдяки цьому Швеція стала важливим випробувальним ринком для компаній, якіпрацюють з ІТ. Шведське "ІТ-диво" стало мож-

ливим завдяки підприємствам з високою конкурентоспроможністю, а саме завдяки високопрофесійному рівневі працівників і сталим традиціям інновацій у сфері комп'ютерів та зв'язку [7].

Великий вплив в управління конкурентоспроможністю підприємств Швеції має податкова політика.До початку 90-х років у Швеції було встановлено досить високі ставки податків, внаслідок чого знизились темпи економічного піднесення, зменшилась конкурентоздатність швецьких товарів на світовому ринку, скоротилось надходження інвестицій. У зв'язку з цим було вжито серйозних заходів щодо до зниження податкових ставок: ПДВ і податок на споживання.

Серед факторів, що зумовили швидке економічне зростання Китаю і підвищенню конкурентоспроможності підприємств, китайськівчені та політики виокремлюють передусім наступні. В основі економічної системи Китаю лежить державна, колективна, приватна та індивідуальнавласність на засоби виробництва іншими словами, тут має місце багато укладність, яка, як відомо, властива кожній країні, що здійснює перехід від капіталізму до соціалізму. Підводячи підсумки, варто зазначити, що конкурентоспроможність будь-якого підприємства залежить від багатьох факторів, таких як прийнятні ціни, висока якість, ефективний менеджмент, продумана реклама і якість обслуговування і сервісу підприємства. Ключовими шляхами підвищення конкурентоспроможності підприємства є організація ефективної інноваційної діяльності підприємства, в основі якої повинна лежати стратегія маркетингу, організаційно-технологічна підготовка виготовлення високоякісної продукції.

На основі проведених нами досліджень та виявлення сильних і слабких сторін механізмів управління конкурентоспроможністю підприємств різних країн можна зробити висновок, що найкращий механізм управління конкурентоспроможністю підприємств мають Сполучені Штати Америки, які характеризуються найвищим показником ВНП на душу населення.

Джерела

1. Алексеев С.Б. Теоретическиеаспектыконкурентоспособностипредприятий // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць.Випуск 191: В 4 т. Том ІІ. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. — С. 614—619.
2. Багрова І. В., Нефедова О. Г. Складові та фактори конкурентоспроможності // Вісник економічної науки України. – 2007. – №1(11). – С. 11–16.
3. Балабанова Л. В. Управлениеконкурентоспособностьюпредприятий наосновемаркетинга: [монография] / Л. В. Балабанова, А. В. Кривенко. – Донецк: ДонГУЭТим. М. Туган-Барановского, 2004. – 147 с.
4. Бельтюков Є. А. Конкурентна стратегія підприємства: сутність та формування на основі оцінки рівня конкурентоспроможності / Є. А. Бельтюков, Л. А. Некрасова // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 2. – С. 6-13.
5. Бичковський А. Ю. Методика визначення рівня конкурентоспроможностіпідприємства / А. Ю. Бичковський // Економіка України. – 2013. – № 10. – С. 67–73.
6. Борисенко З.М. Основи конкурентної політики: Підручник. – К.: Таксон,2004. – 704 с.
7. Вашків О.П. Методичні аспекти оцінки та аналізу конкурентоспроможності підприємства / О.П. Вашків// Вісник ТНЕУ. – Тернопіль, 2010. – Вип.2. – С. 88-95.

М. Э. ГАБЕДАВА
магистрант, ННИМЭФ МАУП
научный руководитель – Н. В. Головач, канд. пед. наук, НН ИМЭФ МАУП

ОСОБЕННОСТИ КАДРОВОЙ ПОЛИТИКИ ОРГАНИЗАЦИЙ

В современных условиях развития экономики существенным и актуальным является конкурентоспособный персонал и эффективность социально-трудовых отношений, а кадровая политика является важной составляющей общей стратегии деятельности предприятия. Это связано с тем, что эффективная деятельность предприятия в условиях рыночной конкуренции зависит не только от качественных и количественных характеристик работников, но и от результативности методов и механизмов управления ими.

Разработка кадровой политики в современных условиях является главной задачей управленцев, от успешного решения которой зависит эффективность деятельности организаций и подразделений, которые они возглавляют.

Проблемы кадровой политики предприятий исследовали такие ученые: Г. Десслер, Г. Дмитренко, А. Заяц, Г. Зайцев, В. Зигерт, А. Колот, Е. Маслов, Ю. Одегов, Х. Хекхаузен, Г. Щекин и др. Несмотря на значительный интерес ученых к проблемам кадровой политики, необходимо отметить, что вопросы, связанные с формированием эффективной политики менеджмента персонала предприятия в современных условиях остаются недостаточно исследованными.

Цель статьи – рассмотреть особенности кадровой политики организаций.

В современных условиях, кадровая политика организации представляет собой сложное, многоуровневое социокультурное явление. Ее принадлежность к ряду социальных явлений обусловлена тем, что областью бытия кадровой политики выступает пространство социальных взаимодействий внутри предприятия между его руководством и персоналом. Характер этих взаимодействий и их эффективность зависят от содержания и структуры ценностной системы, которая выступает идейной основой кадровой политики [1, 165].

Кадровая политика предприятия – генеральное направление кадровой работы, совокупность принципов, методов, форм, организационного механизма по выработке целей и задач, направленных на сохранение, укрепление и развитие кадрового потенциала, на создание квалифицированного и высокопроизводительного коллектива, способного своевременно реагировать на постоянно меняющиеся требования рынка с учетом стратегии развития организации и стратегии управления ее персоналом [1, 26]. Кадровая политика является частью общей политики организации и должна полностью соответствовать концепции ее развития.

Разработка кадровой политики подлежит формированию кадрового потенциалу, который способен обеспечить эффективное решение текущих и перспективных задач. Для этого должны привлекаться эффективные мотивационные модели, которые способствуют побуждению и стимулированию каждого работника к профессиональному развитию, а также создаются условия для своевременного приобретения необходимой профессиональной компетенции [3, 55].

Кадровая политика является основой кадрового хозяйства и экономической политики. К экономической политике она принадлежит тому, что в ее пределах госу-

дарственные органы и руководство как государственных, так и частных организаций принимают принципиальные решения в сфере человеческого труда, которые охватывают все функциональные сферы организации. Качество этих решений в определенной степени зависит от профессиональной пригодности сотрудников, наделенных соответствующими полномочиями.

В традиционном представлении система работы с кадрами выступает в виде кадровой работы, которая понимается как деятельность по учету персонала и оформлению документации, осуществляется в первую очередь непосредственными руководителями и работниками кадровых служб.

Основной задачей кадровой политики являются:

1) создание условий реализации предусмотренных трудовым законодательством прав и обязанностей граждан;

2) рациональное использование кадрового потенциала;

3) формирование и поддержание эффективной работы трудовых коллективов.

Основными разновидностями кадровой политики считается политика отбора кадров, политика обучения, политика оплаты труда, политика формирования кадровых процедур, политика социальных отношений.

В основе формирования кадровой политики лежит анализ структуры персонала, эффективности использования рабочего времени, прогнозы развития производства и занятости. Иногда эта работа выполняется с помощью специальных консалтинговых организаций [4, 173].

Главными направлениями кадровой политики являются:

- определение основных требований к персоналу учитывая прогноз внутренней и внешней ситуации, перспектив развития организации;
- формирование новых кадровых структур и разработка процедур механизмов управления персоналом;
- формулировка концепции оплаты труда, материального и морального стимулирования персонала несмотря на стратегию бизнеса;
- выбор путей привлечения, использования, хранения и освобождения кадров, помощь при массовых увольнениях;
- развитие социальных отношений;
- определение путей развития кадров, обучение, повышение квалификации или массовой переподготовки, что связано с переходом к новым технологиям, повышение по службе, стимулирования досрочного выхода на пенсию лиц, не соответствующих новым требованиям и способных освоить новые технологии и методы работы;
- улучшение морально-психологического климата в коллективе, участие рядовых работников в процессе управления организацией.

Средством осуществления кадровой функции и кадровой политики является работа с кадрами, которая определяет весь комплекс мероприятий и процедур, связанных с реализацией кадровой функции и кадровой политики [5, 123].

Для достижения своих целей субъекты кадровой политики пользуются определенным инструментарием – средствами кадровой политики. Рассмотрим их.

1. Выбор стиля управления, от которого зависит выбор других инструментов. В научных разработках под стилем управления понимают не только собственный управленческий стиль того или иного руководителя, но и принципиальный управленческий стиль предприятия вообще.

2. Социальная политика и политика оплаты труда – материальные стимулы, организация предлагает своим сотрудникам: установление тарифной сетки – опреде-

ленному виду деятельности имеет определенный разряд заработной платы; вручение подарков в связи с праздниками; выплаты отпускных и квартальных премий, премий по итогам года; выплаты по результатам деятельности организации: участие работников в прибыли через прямые денежные выплаты; участие в капитале (владение акциями) предоставление займов; выплаты работникам премий или надбавок к заработной плате; дополнительные выплаты за экономический эффект от рационализаторского предложения; социальные выплаты и льготы, не предусмотренные законодательными актами; пенсионное обеспечение в организации; выплаты за выслугу лет; накопления собственного капитала; дотации на санаторное лечение и т.д.

3. Политика в сфере образования, повышения квалификации и должностных назначений: обучение – подготовка новых кадров для определенных видов деятельности (на рабочем месте или на ознакомительных курсах), профессионально-техническая подготовка молодежи, семинарские занятия для будущих руководителей; повышение квалификации – внутрипроизводственное и другие формы обучения, в частности заочное; должностные назначения – формирование критериев пригодности для должностей, внутрипроизводственные конкурсы, целенаправленное развитие персонала.

4. Создание условий труда: рабочее место – организация заботится о создании надлежащих условий труда на рабочем месте, обеспечивает эргономичность труда (свобода движений, удобные стулья, правильная высота столов, достаточность освещения), принимает меры по снижению уровня шума и содержания в средствах труда опасных для здоровья веществ; рабочее время – организация обеспечивает возможность гибкости рабочего времени (гибкий график работы, рабочие места с неполным рабочим днем, предоставления дополнительных дней к основному отпуску); содержание труда – организация принимает меры по устранению или уменьшению монотонности определенных видов деятельности благодаря расширению спектра выполняемой работы, ротации рабочих мест, обогащению содержания труда.

5. Обеспечение кадрами – поддержание контактов с бюро по трудоустройству, консультантами по вопросам трудоустройства, объединениями рабочих и служащих, школами, университетами, академиями с целью создания привлекательного имиджа организации для потенциальных сотрудников.

Таким образом, кадровая политика является главным элементом стратегически ориентированной политики предприятия, определяет характер взаимоотношений руководства с персоналом. Кадровая политика на предприятии, которая соответствует вышеуказанным требованиям и реализуется по определенным этапам, будет способствовать конкурентоспособности персонала, продукции, предприятия в условиях трансформационных изменений национальной экономики.

Источники

1. Маслов Е. В. Управление персоналом предприятия : учеб. пособие / Е. В. Маслов. – М. : Инфра-М, 2004. – 312 с.
2. Одегов Ю. Г., Лабаджян М. Г. Кадровая политика и кадровое планирование. Учебник и практикум; Наука – М., 2015. – 444 с.
3. Одегов Ю.Г. Кадровая политика и кадровое планирование; Юрайт – М., 2017. – 178 с.
4. Щекин Г.В. Организация и психология управления персоналом. Учебно-методич. пособ. К.: МАУП, 2002. – 398 с.
5. Wotters A. F. Personal management: the future problems and possebilities // Personal, 2005. – № 1. – С. 23.

М. В. ГАВРИЛЕНКО
магістрант, НН ІМЕФ МАУП
науковий керівник – Г. А. Братусь, канд. екон. наук, проф. МКА, НН ІМЕФ МАУП

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В МЕНЕДЖМЕНТІ

Актуальність теми дослідження обґрунтовується необхідністю підвищення ефективності мотивації діяльності персоналу як одного з основних чинників економічного успіху підприємства, адже орієнтація працівників на досягнення цілей підприємства є головним завданням мотивації праці. В даний час особливо актуальними є проблеми мотивації персоналу до високоефективної праці у сфері торгівлі, яка стало займає провідне місце у системі ринкової економіки.

У галузі кадрового менеджменту і конкретно мотивації персоналу відомі теоретичні і практичні здобутки вітчизняних і зарубіжних авторів, таких яких Баркова С. А., Грішнової О. А., Дмитренка Г. А., Колота А. М., та ін. Разом з тим, незважаючи на широке коло існуючих наукових напрацювань, проблема формування ефективної системи мотивації та оплати праці персоналу вітчизняних підприємств потребує подальших досліджень.

Вирішальним причинним фактором результативності діяльності найманих працівників (персоналу) є мотивація праці. З точки зору управління, мотивація розглядається як процес формування у працівників мотивів до діяльності для досягнення особистих цілей та одночасно цілей роботодавця.

Зважаючи на те, що управління персоналом потребує системного підходу, можна стверджувати, що найнижчі, вищі та найвищі потреби розвиваються паралельно та спільно. Вони керують поведінкою людини на всіх рівнях її організації, тобто існує потрійний характер задоволення потреб через матеріальне, соціальне та духовне мотивування, заохочення та стимулювання. Варто зазначити, що саме нематеріальне стимулювання, хоча й не виражається у безпосередній виплаті працівникам готівкових і безготівкових коштів, потребує інвестування з боку підприємства. Основний ефект, що досягається при нематеріальному стимулюванні, – підвищення рівня лояльності персоналу. За визначенням дослідників, лояльність співробітників є умовою формування у них високої професійної мотивації, яка відображається на всіх сферах діяльності; вона є умовою безпеки фірми, що суттєво впливає на благонадійність працівників [2].

В економічній літературі поняття “мотив” розглядається в якості предмета зацікавленості, бажання і спонукальних мотивів, дій економічних суб’єктів. Проблема багатьох підприємств полягає в тому, що не маючі істотного рівня мотивації праці, працівники виконують лише мінімальний обсяг функціональних обов’язків, що негативно позначається на якості продукції і послуг, тому підприємство втрачає свої конкурентні переваги. Тільки зацікавлені у змісті своєї роботи працівники є головним фактором успіху підприємства. Завдання багатьох роботодавців – привести рівень мотивації працівників у відповідність з цілями підприємства [2; 4]. Величезну роль у її вирішенні відіграє управління, тому що джерело мотивації криється в самих працівниках, до кожного з яких необхідний індивідуальний підхід.

Отже, з точки зору управління трудовою поведінкою необхідно розуміти, які мотиви є у працівника, щоб здійснювати вплив на вже доконаний результат поведінки

і завчасно впливати на формування спрямованості діяльності у відповідності з цілями підприємства.

З огляду на кризове становище економіки держави, що безпосередньо відображається на діяльності та можливостях сучасних підприємств, пропонуємо більшу увагу приділити нематеріальній мотивації. Для цього, на наш погляд, доцільно:

- визнавати цінність працівника для організації, надавати йому творчу роботу;
- застосовувати програми поліпшення умов праці та ротації кадрів;
- використовувати змінний графік, неповний робочий тиждень;
- встановлювати працівникам знижки на продукцію, що випускається підприємством;
- на робочих місцях формувати світосприйняття єдиної команди;
- не приймати рішення стосовно змін у роботі працівників без їх відома, навіть якщо ці зміни позитивні;
- надавати працівникам максимально можливий ступінь самоконтролю;
- підлеглим, які досягли успіху, делегувати додаткові права та повноваження з метою кар'єрного росту.

У економічній енциклопедії економічні інтереси визначені як "об'єктивні спонукальні мотиви господарської (економічної) діяльності людей, обумовлені їх місцем в системі суспільного розподілу праці, що знаходяться під впливом історично певних виробничих відносин, перш за все, відносин власності на засоби виробництва" [3, 215].

Дуже непросто виявити, які мотиви є головними в мотиваційному процесі конкретної людини в конкретних умовах. Досить важливим фактором є також постійна трансформація мотиваційного процесу. Його характер залежить від потреб, що його ініціюють. Самі потреби перебувають між собою в складній динамічній взаємодії, найчастіше суперечать один одному. Складові цієї взаємодії здатні змінюватися в часі, змінюючи спрямованість й характер дії мотивів. Звідси навіть при глибокому вивченні мотиваційної структури людини, системи мотивів її дії, можливі зовсім непередбачені зміни в її поведінці й несподівана реакція на мотивуючі впливи.

Таким чином, мотивація працівників впливає на їхню продуктивність, і частина роботи менеджера саме полягає в тому, щоб направити мотивацію на досягнення організаційних цілей. Вивчення мотивації дозволяє зрозуміти, що змушує людей працювати, що впливає на їх вибір способу дії, і чому вони дотримуються цього вибору протягом деякого часу.

Перспективи подальшої роботи над темою мають бути спрямовані на розгляд практичного аспекту впровадження різних способів мотивації на українських підприємствах та дослідження впливу цих нововведень на ефективність праці персоналу підприємства.

Джерела

1. Блінов А. Мотивація персоналу корпоративних структур // Маркетинг. –2015.- № 1. – С. 88-101.
2. Клименко М. П., Філатова О. О. Мотивація управлінського персоналу в реалізації загальної стратегії підприємства/ Клименко М. П., Філатова О. О.// Сталий розвиток економіки – 2014 – №5 – с. 81 – 85.
3. Субоч К. П. Економічний механізм мотивації творчої праці : сутність та складові / К. П. Субоч // Наукові записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія "Економіка та управління". – 2011. – № 1. – С. 214–222.
4. Motivation within a creative environment (Мотивація в творчому середовищі) [Електронний ресурс] // The Times – 2018.– Режим доступу: http://www.thetimes100.co.uk/casestudymotivationwithincreativeenvironment894051

С. С. ДАНИЛИШИН
слухач, НН Інститут неперервної освіти і туризму НУБІП України
науковий керівник – О. В. Артеменко, канд. юрид. наук, доц.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ АДВОКАТСЬКОЇ МОНОПОЛІЇ В УКРАЇНІ

Поняття адвокатської монополії в України з'явилося не так давно. Проте, вже викликало хвилю обурень із одного боку та доведеності фактів переваг існування такого терміну з іншого. Слід сказати, що на законодавчому рівні поняття адвокатської монополії, як такого, не закріплено. Саме ж поняття адвокатської монополії має своє застосування серед праць значної кількості, як науковців так і фахових осіб у сфері адвокатури України.

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що станом на кінець 2019 року вищий законодавчий орган – Верховна Рада України напрацював механізм повернення до моделі судового представництва, що існував до початку 2017 року, проте із певними виключеннями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про досить суттєву зацікавленість науковців-правників, щодо питань адвокатської монополії. Основні переваги та недоліки адвокатської монополії були досліджені та висвітлені у працях таких науковців: А.В. Богми, Л.Є. Владіміров, М.В. Руденко, Ю.Т. Шрамко, О.Г. Яновська, М.І. Сірий, Т.Б. Вільчик та іншими.

Основною метою дослідження виступає аналіз конституційної реформи, яка стосується адвокатської монополії в Україні, а саме виділення ключових переваг та недоліків існування такого запровадження.

Виклад основного матеріалу. Конституційна реформа, що була запроваджена у 2016 році ввела у науковий та професійний обіг поняття "адвокатська монополія".

Так відповідно до ч. 4 ст. 131-2, було введено норму про те, що виключно адвокату надається встановлене законодавством України право здійснювати представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Відповідно до внесених змін до Конституції України від 30 вересня 2016 року, було встановлено що:

"1) представництво відповідно до пункту 3 частини першої статті 131-1 та статті 131-2 цієї Конституції виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 року.

2) представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року" [1].

Якщо розглядати адвокатську монополію на міжнародному просторі, то слід сказати, що Україна є єдиною державою, де монополія адвокатів, щодо представництва інших осіб у суді є закріпленою на рівні Конституції України. Так, виконавчий директор Української Гельсінської Спілки з прав людини А. Бущенко, зазначав, що закріплення у Конституції держави даної монополії, як і будь-якої корпоративної монополії є надзвичайно "величезною помилкою" [2].

Досить часто, починаючи від 2016 року (моменту запровадження адвокатської монополії) йдуть постійні дискусії щодо необхідності чи навпаки непотрібності у

здійсненні представництва прав та інтересів осіб виключно адвокатами, а також надаються пропозиції щодо використання міжнародного досвіду функціонування адвокатської монополії.

В даний час стосовно адвокатської монополії ми можемо спостерігати можливість її скасування, адже в даний час було прийнято у першому читанні Проект Закону України № 1013 "Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)" та подано таку пропозицію для надання КСУ свого правового висновку.

У даному законопроекті йдеться лише про внесення зміни до ст. 113-2 Конституції України, а саме, що:

• "для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується. Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом. Виключно адвокат здійснює захист особи від кримінального обвинувачення".

• "Підпункт 11 пункту 16-1 Розділу XV "Перехідні положення" вилучити" [3].

Відповідно до Висновку КСУ у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України, було визнано, що "Проект Закону № 1013 є таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України" [4].

Тому цілком можливим є уявлення того, що найближчим часом Верховною Радою України буде все ж таки прийнято Закон України, що знову повертає модель представництва прав та інтересів у суді громадян, що потребують цього, не лише особами, що виключно мають адвокатське посвідчення, а й будь-якими іншими професійними особами.

Основними перевагами впровадження адвокатської монополії можливо визнати:

• наявність гарантій адвокатської діяльності;

• заборона на допит адвоката за обставинами, які стали йому відомі у зв'язку із здійсненням адвокатської діяльності;

• заборона на втручання в діяльність адвоката і перешкоджання адвокатській діяльності;

• незалежність адвокатури;

• здійснення функцій захисту і представництва, надання правової допомоги суб'єктами (адвокатами), для яких виконання зазначених функцій (а не отримання прибутку) є основоположним завданням професійної діяльності відповідно до закону;

Основними недоліками впровадження адвокатської монополії, потягом трьох років її існування є:

• встановлення вказаних процесуальних привілеїв для адвокатів позбавляє громадян права на вільне обрання захисника своїх прав при розгляді справ в порядку адміністративного, господарського і цивільного судочинства;

• у зв'язку із вступом в силу монополії на представництво лише адвокатами інших осіб в судових установах, цінова політика на власні послуги є надзвичайно високою;

• законодавство України передбачає досить обмежений перелік осіб і категорій справ для надання безкоштовної юридичної допомоги, що з урахуванням низького рівня життя населення може позбавити значну її частину взагалі будь-якої юридичної допомоги.

Отже, проаналізувавши та дослідивши деякі аспекти існування адвокатської монополії в Україні можливо дійти до висновку, що Україна не є підготовленою

до такого існування його у всіх сферах судочинства. Важливим є також ухвалення Проекту Закону України № 1013 "Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)". Адже, даний законопроект направлений саме на збереження адвокатської монополії лише у кримінальних провадженнях, що буде більше необхідним, в умовах сьогодення.

Джерела

1. Артеменко О.В. Шевченко М. Теоретико-правові основи діяльності адвоката в цивільному процесі України Міжнародний науковий журнал "Інтер наука". Серія: "Юридичні науки" № 3 (8) 2018 с. 73-78
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 30.09.2016 року №1401-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19 (дата звернення: 18.01.2020)
3. "Чому монополія адвокатури може зневажати права українців?" URL: https://www.pravoconsult.com.ua/chomu-monopoliya-advokaturi-mozhe-znevazhati-prava-ukrayintsiv (дата звернення: 18.01.2020)
4. Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)": проект Закону України від 29.08.2019. № 1013 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66242 (дата звернення: 18.01.2020)
5. Про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України: висновок Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004v710-19 (дата звернення: 18.01.2020)

О. А. ДИВАК

магістрант, НН ІП МАУП
науковий керівник – О. І. Пархоменко-Куцевіл, д-р наук з держ. упр. проф., НН ІМВСН МАУП

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ

Відомо, що сфера освіти відчуває вплив культури, науки, економіки, політики і техніки в процесі розвитку. Особливо помітний вплив інтегральних політико-економічних, соціально-культурних і науково-технічних факторів, які проявляють себе у вигляді певних тенденцій. Стрімка глобалізація проявляється як в лібералізації світової економіки, взаємозалежності економіки і безпеки всіх країн так само і в глобальній інформатизації суспільства.

У Контексті предмета нашого дослідження особливий інтерес становить інформатизація суспільства, яка ініціює формування інформаційно-комунікативної сфери, роблячи доступною інформацію будь-якого виду для кожної людини планети. Забезпечується така можливість засобами інформаційних технологій, завдяки яким людина здатна накопичувати, зберігати інформацію, працювати з будь-якою інформацією, застосовувати її в професійній діяльності.

В основі соціально-економічного розвитку інформаційного суспільства лежить не матеріальне виробництво, а виробництво інформації та знань. Для будь-якої країни ступінь її економічного і технологічного розвитку, добробуту суспільства пропорційні середньому рівню знань, умінь, навичок і кваліфікацій її активного населення [1, с.5].

З розвитком інформаційних технологій зростає їх роль та використання у сфері освіти. Світовим трендом у сфері освіти стають відкриті онлайн-курси MOOCs і медіа-освіта. Автори наголошують на тому, що впровадження нових технологій навчання та досконале оволодіння ними вимагають певної внутрішньої готовності як викладачів, так і здобувачів вищої освіти до серйозних перетворень, що відповідають умовам швидкозмінного інформаційного суспільства [2, с.50].

З 2010 року в Україні набула чинності Концепція впровадження медіаосвіти Україні, що має на меті "сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти заради забезпечення всебічної підготовки дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формування у них медіа-обізнаності, медіа-грамотності і медіа-компетентності відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей"[3]. Онлайн-курси стали сьогодні дуже популярним засобом навчання. Така форма навчання дає змогу інтерактивного спілкування студентів та викладачів, а також прийому іспитів в режимі онлайн. Це одна із найновіших форм дистанційного навчання, яка активно розвивається у світовій освіті.

Використання в освітній практиці технологій, пов'язаних з Інтернетом, дозволяє реалізувати принцип безперервної освіти – "навчання впродовж усього життя", перейти від догматичного заучування до діяльнісного та компетентного підходу - підготовки фахівців, здатних в умовах сучасного виробництва вирішувати наявні проблеми в нетривіальних умовах. Інформаційно-комунікаційні технології мають великі можливості для особистісного розвитку людини, розкриття її потенціалу, тому на сучасному етапі значну роль відіграють дистанційні форми та технології навчання й виховання. Сьогодні без широкого застосування дистанційного навчання навчальні заклади не можуть перемагати в конкурентній боротьбі на ринку освітніх послуг та забезпечувати підготовку кваліфікованих фахівців на сучасному рівні.

Основні принципи дистанційного навчання – це встановлення інтерактивного спілкування між студентом та викладачем без забезпечення їх безпосередньої зустрічі і самостійне освоєння певного масиву знань і навичок за обраним курсом при використанні певних інформаційних технологій [4, с.167].

В Україні у 2013 році пройшли перші МООС на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка — "Університет онлайн". Перший масовий онлайн-курс, ініційований Іваном Примаченком, стосувався бренд-менеджменту та зібрав понад 9 тисяч учасників.

Весною 2014 року стартував проект інтерактивної онлайн-освіти EdEra, який створює онлайн-курси та освітній контент широкого спектра з використанням IT. Мета проекту зробити освіту в країні доступною та якісною на зразок західних найкращих освітніх ініціатив.

Звичайно таке онлайн навчання має як переваги так і певні недоліки. До переваг ми відносимо:

- доступ до програм найкращих університетів і викладачів світу;
- найновіша інформація, технології, теорії;
- безкоштовне або доступніше за ціною, ніж денне навчанням в університеті;
- можливість навчатись будь-де і будь-коли.

Але сучасний студент зіштовхується і з труднощами у самомотивації, і з недостатньою кількість спеціалізованих матеріалів вищого рівня складності (більшість матеріалів вступного рівня для того, щоб охопити якомога більшу аудиторію). Ще одним недоліком онлайн навчання ми вважаєм це ілюзія компетенції, тобто важко оцінити знання чи їх відсутність.

Отже, дистанційна форма навчання це сучасна платформа для отримання знань. І хоча Україна значно відстає від країн зарубіжжя з питань дистанційної освіти, але ми вже бачимо перші кроки які вітчизняна освіта робить у даному напрямі.

У країні не має відповідних програм загальнодержавного та регіонального рівнів. Невисокий рівень комп'ютеризації суспільства та системи освіти зокрема, низьке освоєння навчальними закладами сітьових інформаційних технологій, несформованість національного освітнього простору в Web-середовищі та ін. не дають змоги в даний час реалізувати значні потенційні можливості дистанційного навчання.

Джерела

1. Триндаде А.Р. Информационные и коммуникационные технологии и развитие человеческих ресурсов // Дистанционное образование. – 2000. – № 2. – С. 5-9
2. Абдалова О. И. Использование технологий электронного обучения в учебном процессе / О. И. Абдалова, О. Ю. Исакова // Дистанц. и виртуал. обучение. – 2014. – № 12. – С. 50–55
3. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні // Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm
4. Гозман Л. Я. Дистанционное обучение на пороге XXI века / Гозман Л. Я., Шестопал Е. Б. – Ростов-н/Д. : Мысль, 1999. 368 с.

С. М. ЗОЗУЛЯ

магістрант, ЖІ "ПрАТ ВНЗ "МАУП"

науковий керівник – Р. С. Свистович, канд. юрид. наук, доц.

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Проведення реформи антикорупційного законодавства та системи антикорупційних органів обумовило прийняття нових нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання і протидію корупції, появу нових антикорупційних інституцій.

Одним із таких новостворених антикорупційних органів є Національне агентство з питань запобігання і протидії корупції (далі – НАЗК). Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України "Про запобігання корупції" Національне агентство з питань запобігання корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику [1]. НАЗК також наділений повноваженнями з організації діяльності із запобігання вчиненню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства державними службовцями, політичними партіями тощо.

Однією з головних складових процесуальних засад запобігання і протидії корупції є принципи здійснення такої діяльності.

Беззаперечним серед науковців є твердження, що принципи – це основоположні засади, які виникають внаслідок об'єктивних закономірностей розвитку суспільства та характеризують спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Тому правові принципи є основою усіх без винятку суспільних процесів, характеризують їх зміст та зумовлюють їх подальший розвиток. Принципи є базисом розвитку публічних відносин [2, 142].

Важливе значення принципи мають і у діяльності НАЗК, оскільки є основою його функціонування, визначають його правову природу, виступають відправною засадою реалізації на практиці його повноважень.

Втім слід констатувати, що у Законі України "Про запобігання корупції", який є правовою основою діяльності НАЗК, принципи діяльності агентства не закріплено, що на нашу думку, є суттєвою прогалиною у нормативно-правовому регулюванні діяльності НАЗК.

Даючи характеристику принципів діяльності, які застосовуються антикорупційними органами, науковці, як правило, акцентують увагу на загальнотеоретичних принципах права та принципах, на яких має здійснюватись діяльність із запобігання і протидії корупції.

Що стосується розуміння загальнотеоретичних принципів права та їх класифікації, то найбільш поширеним критерієм їх поділу є сфера дії, відповідно принципи права поділяються на загальноправові, міжгалузеві, галузеві принципи та принципи інститутів права. До загальноправових принципів відносять принципи: верховенства права, законності, справедливості, рівності усіх перед законом тощо. Міжгалузеві принципи права притаманні кільком галузям права, наприклад, змагальність сторін, прозорість діяльності, гласність судового процесу тощо. Галузеві принципи права характеризують конкретну (певну) галузь права, а принципи інститутів права – конкретний інститут права.

В.Д. Гвоздецький, досліджуючи антикорупційну діяльність відповідних суб'єктів, зазначає, що вона повинна базуватися на принципах: верховенства права; законності; відкритості та прозорості діяльності посадових осіб; участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції; системного

виконання правових, політичних, соціально-економічних, профілактичних (які є, до речі, пріоритетними), організаційних, інформаційних та інших заходів; невідворотності юридичної відповідальності за вчинення особою корупційного правопорушення тощо [3, 383-384].

Вважаємо, що принципи діяльності НАЗК можуть бути поділені на загальні та спеціальні, до принципів діяльності НАЗК як антикорупційного органу, можуть бути віднесені наступні:

1. загальні принципи:

- принцип верховенства права – панування права у діяльності НАЗК;
- панування права – це панування в суспільних відносинах правової рівності у справедливості, свободі, добрі, істині тощо безвідносно до нормативного оформлення [4, 46];
- принцип законності – передбачає здійснення усіма посадовими особами НАЗК їх функцій у суворій відповідності до вимог чинного законодавства, в межах встановленої компетенції;
- принцип гуманізму – полягає у визнанні пріоритету загальнолюдських цінностей над будь-якими іншими, у повазі до гідності і прав людини;

- принципи відкритості та прозорості. На нашу думку, ці принципи не слід протиставляти один одному, оскільки неможливо забезпечити відкритість у діяльності НАЗК без належної обізнаності громадян щодо змісту діяльності посадових осіб НАЗК;
- принципи професіоналізму й компетентності є досить важливою засадою діяльності НАЗК. На нашу думку, забезпечити професіоналізм посадових осіб НАЗК можна шляхом налагодження ефективної системи підбору та підвищення кваліфікації кадрів;

2. спеціальні принципи:

- принцип участі громадськості у реалізації заходів із запобігання і протидії корупції. Ефективна боротьба з корупцією можлива лише за активної участі громадськості, і не лише через Громадську раду, а й шляхом інформування населення, надання консультацій, ведення роз'яснювальної роботи. На думку Т.В. Хабарової даний принцип реалізується шляхом залучення громадськості до процесу прийняття рішень, вироблення напрямів державної політики та здійснення громадського контролю за різними сферами діяльності влади [5, 88];
- принцип спеціалізації. Не дивлячись на широке коло повноважень, НАЗК виконує, у першу чергу, попереджувальну функцію, що дає можливість зосередитись на вирішенні завдань, що стоять перед інституцією шляхом використання особливих методів та заходів;
- принцип систематичності – передбачає, що діяльність НАЗК є постійною, безперервною.

Вбачається, що принципи діяльності НАЗК відіграють важливу роль у діяльності агентства, їх дотримання буде сприяти належному виконанню закріплених за НАЗК повноважень, утвердженню верховенства права в державі, відкритості та доступності для громадського контролю.

Враховуючи вищезазначене, пропонуємо доповнити розділ ІІ Закону України "Про запобігання корупції", нормою, в якій визначити й закріпити принципи діяльності НАЗК.

Джерела

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014р. № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – ст. 2056.
2. Іванов О. Принципи діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 5. С. 142-145.
3. Гвоздецький В.Д. Організаційно-правові засади запобігання і протидії корупції в Україні. К., 2011. 592 с.
4. Багрій Т.Я. Принцип верховенства права як умова розвитку сучасного українського конституціоналізму. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 2 (2). С. 44-51.
5. Хабарова Т.В. Адміністративно-процесуальні засади запобігання корупції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 [Електронний ресурс]. – URL: http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/13440/5/diss-Khabarova.pdf.

С. М. ЗОЛОТАРЬОВА
магістрант, ЖІ ПрАТ "ВНЗ "МАУП"
науковий керівник – Н. В. Бондарчук, канд. юрид. наук., доц.

ІНВАЛІДНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Особи з інвалідністю є в кожній державі, і Україна не є виключенням. Кількість таких осіб постійно зростає, вони потребують допомоги і захисту. Найвищою цінністю України є людина, її життя та здоров'я.

"Інвалід" (від лат. – слабкий, немічний) – це особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідками травм або уродженими дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності в соціальній допомозі та захисті [1, 282-284].

Норми чинного законодавства та норми міжнародного права дають чітке розуміння поняття інвалідності, визначають соціальний статус та права осіб з інвалідністю. Інвалідність згідно Закону України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю" як міра втрати здоров'я і визнання особи такою, що є особою з інвалідністю, визначається шляхом експертного дослідження в органах медико-соціальної експертизи Міністерства охорони здоров'я України. Особа з інвалідністю – це особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав на рівні з іншими громадянами та забезпечити соціальний захист [2].

Проблема інвалідності була й залишається багатопрофільною. За сучасних умов змінилися не лише ставлення суспільства до осіб з інвалідністю, а й політика держави стосовно проблем інвалідності. У соціальній правовій державі зусилля спрямовуються на усвідомлення потреби інтеграції осіб з інвалідністю у нормальне життя спільноти й надання їм рівних прав і можливостей зі здоровими людьми. Для інтегрування людей з інвалідністю в існуючу систему суспільних відносин нарівні зі здоровими людьми необхідні організаційні, економічні та правові заходи. Потребує законодавчого закріплення дійовий механізм забезпечення рівних прав і можливостей інвалідів на медичну допомогу, освіту, працевлаштування, свободу особистості тощо.

В Конституції України закріплено рівні права усіх громадян. Ст. 21 проголошує, що "усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах", "права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними", ст. 24 – "не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними ознаками" [3].

В Основному Законі держави права і свободи інвалідів окремо не визначаються, а надаються їм поряд з усіма громадянами України, підкреслюючи тим самим їх рівноправність. В Україні права осіб з обмеженими фізичними можливостями на участь у житті суспільства і захист їх інтересів закріплені законодавством і рядом підзаконних актів. Вони спрямовані на надання інвалідам рівних з іншими громадянами можливостей у реалізації цивільних, економічних, політичних і інших конституційних прав і свобод.

Сучасне спеціальне законодавство України з питань соціального захисту осіб з інвалідністю спрямоване на вирішення проблем, пов'язаних із пристосуванням об'єктів фізичного й інформаційного середовища до нормальної життєдіяльності осіб з інвалідністю, реалізацією системи пільг і компенсацій, спеціальних заходів щодо осіб з інвалідністю у таких сферах, як освіта, зайнятість, реабілітація, охорона здоров'я, фізкультура і спорт, культура [4].

Проте, положення Закону України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні" не носять норм прямої дії, в них відсутній механізм реалізації декларованих зобов'язань держави перед особами з інвалідністю, чітко не визначений порядок їх фінансового забезпечення. Ці обставини суттєво ускладнювали виконання Закону і вимагали ряду нових нормативно-правових актів, які регулюють питання в цій сфері.

Пенсійне забезпечення осіб з інвалідністю в Україні здійснюється згідно із Законами України "Про пенсійне забезпечення", "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб", "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" а також іншими законодавчими актами, зокрема "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів", "Про службу в органах місцевого самоврядування".

Отже, головними передумовами забезпечення прав особи з інвалідністю нарівні з іншими є поглиблення розуміння в суспільстві становища людей з функціональними обмеженнями, медичне обслуговування, реабілітація, допоміжні послуги. Крім проведення широкомасштабних інформаційних компаній, які різнобічно і позитивно мають відображати життя та проблеми, з якими стикаються особи з інвалідністю, ці питання слід вводити до освітніх програм для всіх дітей, програм реабілітації, а також до навчальних курсів для підготовки спеціалістів.

Рівень державного соціального захисту осіб з обмеженими можливостями є відображенням рівня розвитку суспільства в цілому. Протягом останніх десятиріч у світі відбулися суттєві зміни стосовно ставлення до осіб з інвалідністю. Основою цих змін є визнання рівності прав осіб з інвалідністю на повноцінне життя в суспільстві та створення державами реальних умов для реабілітації та соціальної інтеграції осіб з інвалідністю. Якщо раніше їх основу становили здебільшого мотиви милосердя до осіб з інвалідністю, то нині – стан дотримання їх прав. Обов'язком держави і суспільства є забезпечення належного соціального захисту і підтримки, соціальної інтеграції, створення рівних можливостей для самореалізації, повноцінного життя, здобуття освіти і працевлаштування, долучення осіб з інвалідністю до духовного, культурного, спортивного життя.

Джерела

1. Пилипенко П. Д. Трудове право України: Курс лекцій. Львів: "Вільна Україна", 1996. 159 с.
2. Конвенція про права інвалідів і Факультативний протокол до Конвенції про права інвалідів: прийняті Резолюцією ГА ООН 61/106 ГА ООН від 13.12.2006.
3. Комаров Н. М. Інвалідність як соціальна проблема сучасного українського суспільства. Український соціум. 2003. № 1. С. 38–45.
4. Костюк В. Проблеми гармонізації законодавства України щодо прав осіб з інвалідністю з відповідними стандартами Європейського Союзу. Право України. 2016. № 8. С. 47-54.

З. Ю. ЗУБРИЦЬКА

магістр, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
науковий керівник – В. Л. Гераймович, канд. екон. наук, доц., НУБіП України

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Розвиток органічного виробництва є досить актуальним на сьогодні через низку явних екологічних, економічних та соціальних переваг, що притаманні цій сфері діяльності. Для України ринок органічної продукції протягом останніх десятиліть є надзвичайно перспективним, оскільки зріс попит на екологічно чисті продукти харчування. Органічна ж продукція забезпечує захист і збереження навколишнього середовища та задоволення потреб споживачів, що спричинює зростання кількості підприємств, які надають перевагу використанню органічних методів виробництва.

Обов'язковими умовами здійснення виробництва органічної сільськогосподарської продукції є необхідність чіткого дотримання відповідних умов здійснення виробничого процесу, сертифікації та періодичного інспектування. За умов дотримання стандартів органічного виробництва продукція отримує право позиціонуватись на ринку під маркою "органічна".

Згідно із Законом України № 191-VIII "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини", органічна продукція – продукція, отримана в результаті сертифікованого виробництва відповідно до вимог цього Закону, а виробництво органічної продукції (сировини) – виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів, консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом, для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів [1].

Науковці зазначають, що Україна, маючи сприятливі природно-кліматичні умови, може переходити на органічне землеробство, яке спроможне конкурувати з переважаючим за обсягами та зайнятістю інтенсивним господарюванням. Маючи найбільшу територію в Європі (майже всі землі придатні для землеробства), сукупно, це більше 42,7 млн. га сільгоспугідь, із них близько 8 млн. га відносно чистих ґрунтів, виробники при належній державній підтримці можуть мати перспективи для розвитку органічного ринку.

Щорічне зростання внутрішнього ринку органічної продукції знаходиться на рівні понад 60%. Переваги органічного виробництва наведені на рис.1.

Наукові дослідження в органічній сфері в Україні ще перебувають на початковій стадії і не систематизовані та ще немає онлайн-доступу для усіх зацікавлених організацій та осіб. Органічний сектор України представлений такими ключовими учасниками органічного ринку: орган сертифікації "Органік Стандарт", Інформаційний центр "Зелене досьє", Громадська спілка виробників сертифікованої органічної продукції "Органічна Україна", Федерація органічного руху України, Міжнародна громадська організація "Асоціація учасників біовиробництва "БІОЛан Україна", громадська спілка "Український органічний кластер", а також активні органічні ви-

Рис. 1. **Переваги розвитку органічного виробництва**

Джерело: [3]

робники, переробники та трейдери [5]. Проблеми, із якими стикаються учасники ринку, наведені на рис. 2.

10 липня 2018 р. Верховна Рада України прийняла Закон України № 5448-д "Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції". Закон встановлює загальні засади правового регулювання у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, що повинно позитивно позначитися на подальших перспективах розвитку вітчизняного виробництва органічної сільськогосподарської продукції [4].

Заходи, які мають здійснити органи державної влади щодо сприяння та регулювання діяльності суб'єктів господарювання у сфері виробництва органічної продукції повинні бути реалізовані за допомогою організаційно-правового та соціально-економічного механізмів, які виступають відображенням державного взаємозв'язку з господарюючими суб'єктами в ринкових умовах. Заходи з підтримки розвитку вітчизняного органічного сільськогосподарського виробництва передусім повинні сприяти підвищенню якості продукції органічного сільського господарства, яка споживається; забезпеченню стійкого розвитку сільського господарства України; розширенню можливостей для впровадження інновацій [5].

Розглядаючи досвід розвинених країн зазначимо, що державне регулювання ринку органічної сільськогосподарської продукції включає підтримку відповідних виробників, сприяння маркетингу даної продукції на основі підтвердження її якості на

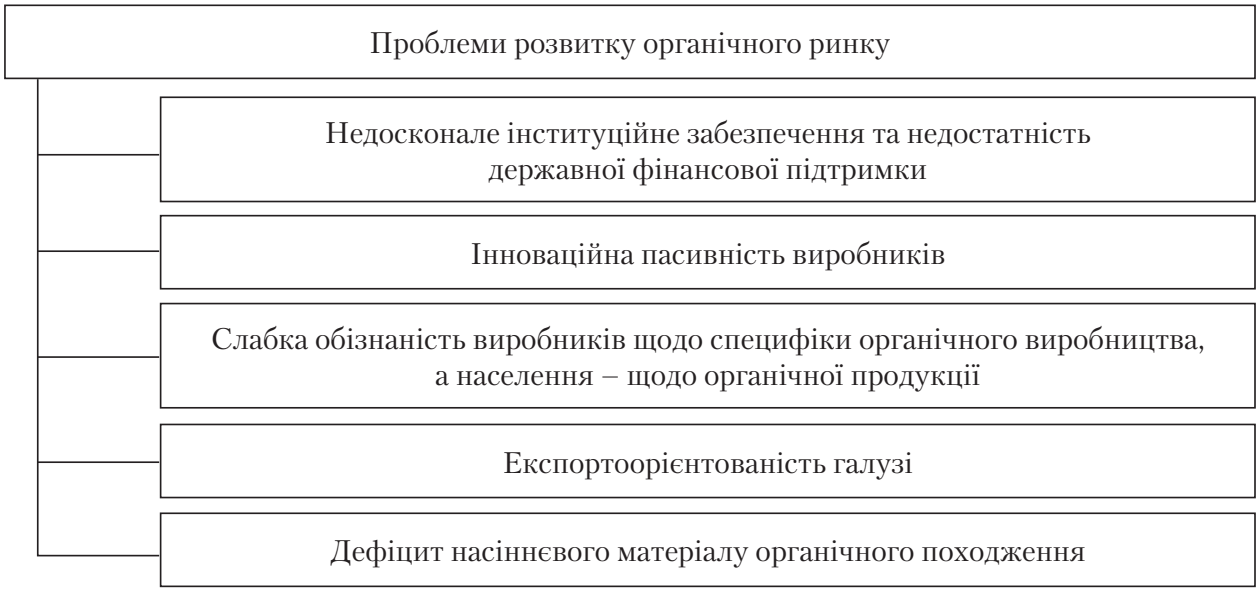

Рис. 2. **Проблеми розвитку органічного виробництва в Україні**

Джерело: [6]

всіх стадіях руху товару від виробника до споживача, розробку нормативно-правових актів, щодо виробництва і реалізації органічної продукції, підтримку наукових досліджень в даній сфері, надання інформаційно-консультаційної підтримки виробникам та споживачам, регулювання експорту та імпорту органічної продукції [1].

Таким чином, проведене дослідження показує, що Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва. Проте існує низка проблем, що спричиняє повільний та однобічний розвиток органічного виробництва в нашій країні.

З метою сприяння розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції органами державної влади має бути здійснено такі заходи: проведення широкої інформаційної кампанії з підвищення суспільної обізнаності щодо переваг органічного виробництва та екологічно чистих продуктів харчування; сприяння розвитку кооперації між товаровиробниками; створення національної системи сертифікації та контролю якості органічної продукції; створення національної системи страхування ризиків товаровиробників, що здійснюють діяльність у сфері виробництва органічної сільськогосподарської продукції; сприяння встановленню взаємовигідних партнерських відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими операторами ринку органічної продукції.

Джерела

1. Закон України “Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18
2. Постанова комісії (ЄС) №889/2008 від 5 вересня 2008 р.: Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови Ради (ЄС) №834/2007 стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів. Офіційний вісник Європейського Союзу (Official Journal of the European Union) OJ L 189, 20.7.2007.
3. Вдовиченко А. Державне регулювання ринку продукції органічного сільського господарства / А. Вдовиченко // Економічний дискурс. – 2017. – №2. – С. 164-171.

4. Офіційний сайт Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29
5. У Мінагрополітики працюють над розвитком органічного ринку України / Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України "Урядовий портал" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250247486
6. Уланчук В.С. Розвиток органічного виробництва в Україні / В.С. Уланчук, О.В. Жарун, С.Ю. Соколюк, С.П. Ткачук // Молодий вчений. – 2017. – № 3. – С. 867-870.

І. О. ЗУБРИЦЬКИЙ
магістр, НУБіП України, м. Київ
науковий керівник – В Л. Гераймович, канд. екон. наук, доц., НУБіП України

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Незважаючи на реформування протягом більше 20-ти років аграрних та земельних відносин, аграрний сектор економіки України функціонує в сучасних умовах недостатньо ефективно. Проявляється це передусім в тому, що він неспроможний належним чином гарантувати продовольчу безпеку населення країни. Україна поки що залишається продовольчо залежною по окремих продуктах харчування він інших країн світу [6]. Така ситуація обумовлена різними чинниками, в тому числі і результатами недосконалої державної аграрної політики.

Виробництво конкурентоспроможних продуктів в аграрній сфері є результатом господарської діяльності конкурентоспроможного підприємства, яке має можливість, виготовити та забезпечити необхідний рівень потреб споживачів. Ефективне використання наявного виробничого потенціалу, його примноження забезпечує підприємству конкурентні переваги на аграрному ринку. При цьому слід враховувати, що в аграрній сфері конкуренція має певні особливості, до основних з яких відносяться: державне регулювання аграрного сектору економіки, без якого неможливо витримувати конкуренцію з іншими галузями народного господарства, а саме за наявності диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, віддаленість сільськогосподарського виробника від кінцевого споживача тощо; наявність постійного тиску з боку потенційних конкурентів в аграрній сфері економіки [4].

Державна політика щодо розвитку аграрного ринку визначається у Законі України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року" від 18.10.2005 р. № 2982-IV (далі – Закон) [1]. Державна аграрна політика базується на національних пріоритетах і враховує необхідність інтеграції України до Європейського Союзу та світового економічного простору [2].

Стаття 3 Закону закріплює основні пріоритети державної аграрної політики, серед яких – створення рівних умов для функціонування різних організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі, що сприяють гармонізації інтересів власників та найманих працівників; запровадження сучасних механізмів і методів формування прозорого ринку сільськогосподарської продукції, продовольства, капіталу, зокрема виробничих ресурсів та робочої сили [1].

Крім того, ст. 4 Закону визначає, що одним із шляхів реалізації основних пріоритетів державної аграрної політики є створення та вдосконалення елементів сучасної ринкової інфраструктури (оптових ринків, торгових домів, бірж, аукціонів, ярмарків) для реалізації сільськогосподарської продукції та продовольства, стимулювання розвитку приватних і приватно-кооперативних підприємств у сфері агросервісу, переробки, збуту продукції та маркетингового обслуговування особистих селянських та фермерських господарств [1].

Джерелами отримання конкурентних переваг для українських аграріїв можуть бути програми підтримки фермерів, грантове фінансування, впровадження органічного виробництва в бізнес-портфелі підприємств, вихід на аграрні біржі, створення агроторгових домів. Розвиток органічного землеробства поєднуючи в собі економічну ефективність та екологічну безпечність землеробства є потужним фактором зростання конкурентоспроможності аграрних підприємств. Одним з головних стримуючих факторів його впровадження в господарську практику є відсутність належного механізму мотивації аграрних товаровиробників щодо поступового переходу до даного виробництва [2].

Як свідчить світова практика ціна на екологічно чисту продукцію є вищою ніж на продукти виготовлені за інтенсивними технологіями, що пов'язано з більшими виробничими витратами при органічному виробництві. На ринку збільшення ціни на товар веде до зменшення попиту на нього. Отже аграрні підприємства не зацікавлені у вирощуванні органічної сільськогосподарської продукції [7].

Розвиток виробництва останньої на ефективних засадах можливе за умови державної підтримки аграрних підприємств-виробників органічної продукції за допомогою: державного замовлення, надання субсидій і дотацій, пільговий режим кредитування та оподаткування, державне регулювання цін на продукцію, отриману в екологічно чистих умовах, соціальна реклама тощо. Так, для стимулювання товаровиробників при виробництві екологічно чистої продукції пропонується економічний механізм, який складається з трьох блоків [6].

До першого блоку входять: пільгове оподаткування; пільгове кредитування; підвищення закупівельної ціни; централізовані капітальні вкладення; пільгові ціни на послуги і засоби виробництва; державне страхування. Пільги повинні надаватися підприємствам, що виготовляють конкурентоспроможну, екологічно чисту продукцію, реалізують природоохоронні, ресурсозберігаючі технології та надають екологічні послуги. Податкові пільги, встановлені на 3–5 років, сприяли б підтриманню фінансової стійкості аграрних підприємств, тому що при виробництві екологічно чистої продукції в перші роки спостерігається, як правило, зниження врожайності, яке не завжди супроводжується скороченням витрат виробництва [6].

До другого блоку належать такі інструменти: зниження цін на екологічно забруднену продукцію; система штрафів; підвищення плати за землю, що не відповідає екологічним вимогам. До третього блоку входять: екологічні стандарти на сільськогосподарську продукцію; контроль продукції її екологічність; екологічний моніторинг; екологічна сертифікація. Останній блок сприяв би появі конкурентоспроможних вітчизняних торговельних марок сертифікованих продуктів харчування, їх успішному просуванні на внутрішньому і зовнішніх ринках [6].

Вирішальні тенденції щодо успішного суперництва пов'язані з переміщенням акценту від використання порівняльних переваг до конкурентних переваг на базі розвиненого інституційного середовища, нових організаційно-інституційних форм, унікальних товарів і технологій [3]. Серед важливих факторів, що значно послаблюють конкурентні позиції українських товаровиробників, є: відсталі технології, низь-

кий рівень маркетингу, менеджменту, пасивність до нововведень, недостатня кваліфікація персоналу, слабкість в інтенсивності конкуренції внутрішнього середовища тощо. Важливу роль потрібно відводити і розвитку консультаційноінформаційного забезпечення. Для цього слід підвищувати кваліфікацію експертів консалтингової системи, поліпшувати доступ до надання інформації, організаційно-технічної допомоги тощо [5].

Також необхідно узгодити зовнішньоекономічну політику з конкурентною, де передбачається створення для вітчизняних суб'єктів господарювання належних умов здійснення зовнішньоекономічної діяльності та захисту інтересів конкурентоспроможності на світових товарних ринках за умови недопущення усунення чи обмеження конкуренції на відповідних товарних ринках України, розширення взаємовигідного співробітництва України з членами ЄС у сфері конкурентної політики тощо.

Джерела

1. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року України [Електронний ресурс] : Закон України від 18.10.2005 р. № 2982-IV. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua
2. Аграрне право України : підруч. / В. М. Єрмоленко, О. В. Гафурова, М. В. Гребенюк [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. –608 с.
3. Апопій В. В. Внутрішня торгівля в АПК України: ефективність взаємодії: монографія / В. В. Апопій. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2007. – 386 с.
4. Білінська О. В. Правові засади державної аграрної політики України: автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / О. В. Білінська. – Х., 2013. – 20 с.
5. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках: наукова доповідь / За ред. акад. УААН В. М. Трегубочка, чл.-кор. УААН Б. Й. Пасхавера. – К.: Інт-т екон. та прогнозув., 2007. – 206 с.
6. Лагутін В. Д. Конкурентоспроможність національної економіки: [навч. посіб.] / [В. Д. Лагутін, В. А. Романенко, Ю. М. Уманців] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. В. Д. Лагутіна. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – 296 с.
7. Україна зменшує імпорт та збільшує експорт сільськогосподарської продукції / Аграрний бюлетень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ab.org.ua/ukrayina-zmenshuye-import-ta-zbilshuye-eksportsilskogospodarskoyi-produktsiyi/

В. О. КЛЬОВА

студентка юрид. ф-ту, ДДУВС
науковий керівник — К. Е. Косяченко, канд. юрид. наук, ДДУВС

УМОВИ ТА ЗАГАЛЬНИЙ ЗМІСТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНІСТІ ЯК ВИДУ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Варто відзначити, що цивільний оборот може розгортатися лише коли всі його учасники дотримуватимуться своїх прав, та виконуватимуть свої обов'язки. При порушенні своїх правил та обов'язків це може шкодити певним громадянам, юридич-

ним особам або суспільству в цілому. І як наслідок в майбутньому буде виникати цивільна відповідальність.

Важливим є те, що дана тема є для багатьох науковців спірною, більшість часу питання відповідальності розглядалось у різних галузях, зокрема: кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність. Проблематику цивільної відповідальності розглядали такі науковці, як: А. Савицька, В. Грибанов, Б. Карнаух, В. Примак, С. Бервенко, Л. Тарасенко, С. Сібільов, О. Йоффе, С. Братусь, та інші.

Щоб детальніше розглянути дану проблематику, потрібно надати ґрунтовне тлумачення поняття цивільної відповідальності. Отже, як зазначає Микитин В.І.: цивільно-правову відповідальність можна визначити як передбачене законом або договором і забезпечене силою державного примусу правовідношення, яке настає в результаті вчинення правопорушення і яке виражається в обов'язку учасників цивільно-правових відносин понести додаткові позбавлення майнового характеру за вчинене правопорушення, з метою найбільш повного відновлення або компенсації порушених прав потерпілої особи [1].

Загальними умовами виникнення цивільно-правової відповідальності є: 1) наявність шкоди в потерпілого; 2) протиправна поведінка заподіювача шкоди; 3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою; наявність вини особи, яка завдала шкоду.

За загальним правилом, відсутність хоча б однієї із зазначених умов вказує на відсутність підстав для притягнення порушника до відповідальності. Однак, у цивільному законодавстві відповідальність може наставати при неповному (урізаному) складі правопорушення (наприклад, відповідальність за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду настає незалежно від вини органу, що її завдав) [2, с.116].

Щоб зрозуміти що саме представляє собою цивільна відповідальність, приведемо приклад: при вчиненні ДТП водій, який порушив правила дорожнього руху, та завдав шкоди майну осіб, то він повинен відшкодувати вартість майна в повному обсязі. До вчинення цього адміністративного правопорушення в нього був обов'язок утримуватися від посягання на майно інших осіб, та не завдавати їм шкоди. Проте він не виконав свого обов'язку і заподіяв шкоду, тепер у нього виникає новий обов'язок — відшкодувати її.

Однією з особливостей цивільно-правової відповідальності є те, що відповідно до ЦК України ст. 1186 – в певних випадках допускається відповідальність за дії інших осіб. Якщо шкоду було завдано особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними у зв'язку з психічним розладом або недоумством, суд може постановити рішення про відшкодування цієї шкоди її чоловіком (дружиною), батьками, повнолітніми дітьми, якщо вони проживали разом з цією особою, знали про її психічний розлад або недоумство, але не вжили заходів щодо запобігання шкоді [3].

Отже, підставою для застосування до порушника чужих цивільних прав, мір цивільно-правової відповідальності є скоєння цією особою правопорушення, що містить певні об'єктивні елементи (наявність протиправність поведінки, майнової шкоди, а також причинний зв'язок між ними) та суб'єктивний елемент – наявність вини заподіювача шкоди. Тобто діяння особи повинно містити склад цивільного правопорушення. Загальна характеристика кожної з підстав цивільно-правової відповідальності, в тому числі такої умови, як шкода, досить широко наводиться та досліджується в цивілістичній літературі [4, с.132].

З огляду на вищевикладене можна зробити висновок, що під складом цивільного правопорушення слід розуміти сукупність тих загальних, типових умов, наявність

яких необхідна для покладення відповідальності на порушника цивільних прав та обов'язків, і які в різних варіантах зустрічаються при будь-якому цивільному правопорушенні. Цивільно-правова відповідальність спрямована не на покарання правопорушника, а на відновлення (компенсацію) суб'єктивного цивільного права потерпілої особи. Також слід зазначити, що ефективність цивільно-правової відповідальності залежить передусім від її застосування та реалізації до конкретних осіб, винних у вчиненні цивільного правопорушення. Проте, керуючись принципом диспозитивності, властивим цивільному праву, потерпіла сторона сама вирішує, застосовувати чи не застосовувати міри відповідальності до порушника.

Джерела

1. Микитин В. І. Цивільно-правова відповідальність та підстави її виникнення: Актуальні проблеми правознавства. 2012. Випуск № 1 (2). С. 163-171.
2. Бородін М. Розгляд цивільних справ, які випливають із зобов'язань щодо відшкодування шкоди, завданої власником джерела підвищеної небезпеки: Право України. 2010. № 7. С. 116.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
4. Лов'як О.О. Нормативно-правове забезпечення відшкодування шкоди, завданої органами внутрішніх справ: монографія. За загальною редакцією професора В. С. Гопанчука. Київ. 2011. С. 228.

Р. В. КУЧЕР

магістрант, ЖІ ПрАТ "ВНЗ "МАУП"
науковий керівник – Н. В. Бондарчук, канд. юрид. наук., доц.

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ

Відповідно до ст. 6 Конвенції ООН проти корупції (ратифікована Україною 18.10.2006 р.) кожна держава-учасниця забезпечує, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, наявність органу або, у належних випадках, органів, які здійснюють запобігання корупції за допомогою таких засобів, як: а) проведення політики запобігання та протидії корупції, і, у належних випадках, здійснення нагляду та координації реалізації такої політики; б) розширення та поширення знань з питань запобігання корупції [1]. Також Конвенцією рекомендовано забезпечити вказані орган або органи, незалежністю, з метою надання такому органу або органам можливості виконувати свої функції ефективно й в умовах свободи від будь-якого неналежного впливу. Слід забезпечити необхідні матеріальні ресурси та спеціалізований персонал, а також таку підготовку персоналу, яка може бути потрібна для виконання покладених на нього функцій [1].

Як свідчить світова практика у сфері антикорупційної діяльності позитивних результатів вдалося досягти тим країнам, у яких утворено та функціонують спеціалізовані інституції із запобігання і протидії корупції. Мета, завдання, функції і повноваження таких інституцій можуть відрізнятися в різних країнах. Так само як відрізняються порядок і процедура їх утворення.

Ратифікувавши Конвенцію ООН проти корупції, Україна взяла на себе зобов'язання щодо формування відповідних інституцій, черговий етап утворення нових та реформування діючих, розпочався у 2014 році з формування нормативно-правової бази.

Наразі основними антикорупційними органами в Україні є:

- Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК), утворено відповідно до Закону України "Про запобігання корупції" від 14.10.2014 р.;
- Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ), утворено відповідно до Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України" від 14.10.2014 р.;
- Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі – САП), утворена на підставі змін до Закону України "Про прокуратуру", внесених законом від 12.02.2015 р.;
- Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, утворено на підставі Закону України "Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів" від 10.11.2015 р.

Крім того, у ст. 1 Закону України "Про запобігання корупції" спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції також визначено органи Національної поліції [2]. Вважаємо, що перелік спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції слід доповнити такими суб'єктами, як Вищий антикорупційний суд та Державне бюро розслідувань.

Статус НАЗК визначений у ст. 4 Розділу II Закону України "Про запобігання корупції", де зазначено, що НАЗК є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику.

Національне агентство, у межах, визначених цим та іншими законами, є відповідальним перед Верховною Радою України і підконтрольним їй та підзвітний Кабінету Міністрів України. Питання діяльності Національного агентства у Кабінеті Міністрів України представляє Голова Національного агентства [2].

Згідно зі ст. 1 Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України" Національне антикорупційне бюро України є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [3].

Як зазначає В. І. Цимбалюк в правоохоронній системі України з'явився новий державний правоохоронний орган, який здійснюватиме досудове слідство кримінально караних корупційних правопорушень – корупційних злочинів, при цьому будучи незалежним, дієвим та ефективним у здійсненні своїх повноважень [4, 161].

НАБУ складається з центрального і територіальних управлінь. Для забезпечення виконання завдань НАБУ його Директор утворює своїм рішенням не більше семи територіальних управлінь НАБУ [3].

Необхідно зазначити, що у Законі України "Про Національне антикорупційне бюро України" не визначено чітких кваліфікаційних вимог до працівників НАБУ. Закріплено загальну декларативну правову норму, що на службу до Національного бюро приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни

України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки [3, ст. 10]. Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначаються Директором Національного бюро.

Вбачається, що у нормах Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України" слід чітко визначити конкретні кваліфікаційні вимоги до потенційних працівників НАБУ, а не залишати можливість вирішення питання щодо їх кваліфікації Директорові НАБУ.

Також не можемо погодитися з нормою ст. 14 Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України", яка передбачає можливість набирати до НАБУ працівників, які взагалі не мають стажу роботи. На нашу думку, це створює можливість для формування складу НАБУ з некваліфікованих працівників, що є неприпустимим при розслідуванні кримінальних справ, а тривалість стажування для таких осіб – до одного року, навряд чи може бути достатньою для набуття необхідних навичок і знань.

Відповідно до ст. 7 Закону України "Про прокуратуру" [5] до системи прокуратури України входить, зокрема, Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

На САП покладаються такі функції:

1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України;

2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях;

3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями [5].

До повноважень антикорупційних прокурорів відноситься також надання дозволу на початок розслідування детективами НАБУ та рішення про передачу розслідуваної справи до суду. Отже САП дуже тісно має співпрацювати з НАБУ.

Розділяємо думку О. П. Мусієнко щодо необхідності доповнення кваліфікаційних вимог до працівників САП з огляду на специфіку їх діяльності. Так, у ч. 5 ст. 27 Закону України "Про прокуратуру" закріплено вимоги щодо вищої юридичної освіти, стажу роботи в галузі права не менше п'яти років та володіння державною мовою. Важливим є виділення особливого критерію – доброчесності. Це насамперед: 1) бездоганна професійна репутація; працівник спеціалізованої антикорупційної прокуратури не має бути причетним до будь-яких корупційних чи незаконних схем, мати бізнес, родинні чи інші зв'язки з владою; 2) відповідність рівня життя офіційним доходам кандидата і його родини; має проводитися ретельна перевірка достовірності поданих електронних декларацій [6, 107].

Джерела

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [Електронний ресурс]: Конвенція ООН, Міжнар. док. від 31 листопада 2003 р. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014р. № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – ст. 2056.
3. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014р. № 1698-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – ст. 2051.
4. Цимбалюк В.І. Функція досудового слідства в повноваженнях Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро. Право і безпека. 2014. № 3 (54). С. 160-164.

5. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014р. № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2-3. – ст. 12.
6. Мусієнко О.П. Органи, що здійснюють адміністративні заходи запобігання та протидії корупції за новим антикорупційним законодавством України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 2. С. 105-108.

С. В. ЛЕСИК
магістрант, ЖІ ПрАТ "ВНЗ "МАУП"
науковий керівник – С. В. Карпюк, д-р філос. в галузі права

ПРАВОВА ПРОЦЕДУРА СТВОРЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Створення суб'єкта господарювання – це сукупність послідовних, юридично значущих дій (обов'язкових – встановлених законом – або таких, що здійснюються за ініціативою засновників), реалізація яких веде до появи нового суб'єкта господарювання та створює передумови для здійснення таким суб'єктом господарської діяльності. Відповідно до ст. 56 Господарського кодексу України суб'єкт господарювання – це господарська організація, яка може бути створена за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, передбачених законодавством, також за рішенням інших органів, організацій і фізичних осіб шляхом заснування нової господарської організації, злиття, приєднання, виділу, поділу, перетворення діючої господарської організації з додержанням вимог законодавства. Створення суб'єкта господарювання за загальним правилом, включає в себе три стадії: ініціативну, організаційну та легалізаційну.

Ініціативна стадія –це сама ідея засновника або декількох засновників. На цій стадії відбувається пошук найбільш оптимальних підходів до функціонування майбутнього суб'єкта господарювання, які б забезпечили досягнення мети його створення. Можуть проводитися такі дії, як розробка бізнес- плану, проведення маркетингових досліджень, вибір організаційно-правової форми майбутнього суб'єкта господарювання, проведення переговорів із можливими партнерами та контрагентами тощо.

Організаційна стадія – включає в себе дії, які безпосередньо спрямовані на створення суб'єкта господарювання (проведення установчих зборів, розробка та затвердження установчих документів, призначення органів управління тощо). Існують дії, які необхідно вчинити для створення будь-якої юридичної особи. Наприклад, для створення юридичної особи її засновники розробляють установчі документи, які викладаються письмово та підписуються всіма засновниками (ст. 87 ЦК України). Але існують і такі дії, які можуть відрізнятися залежно від організаційно-правової форми, виду майбутнього суб'єкта господарювання. Так, відповідно до ст. 10 Закону України "Про акціонерні товариства", на установчих зборах акціонерного товариства мають бути вирішені, зокрема, такі питання:

- про заснування товариства;
- про затвердження оцінки майна, що вноситься засновниками в рахунок оплати акцій товариства;

- про затвердження статуту товариства;
- про утворення органів товариства;
- про уповноваження представника на здійснення подальшої діяльності щодо утворення товариства;
- про обрання членів наглядової ради, голови колегіального виконавчого органу товариства, членів ревізійної комісії;
- про затвердження результатів розміщення акцій тощо.

Легалізаційна (від лат. lex, legis – закон) стадія – являє собою надання законної сили. На цій стадії проводиться державна реєстрація суб'єкта господарювання, в результаті якої створюється юридична особа. Крім державної реєстрації, необхідно провести декілька дій, такі як отримання дозволів (ліцензій) на здійснення визначених законодавством видів господарської діяльності, реєстрація в податкових органах, органах Пенсійного фонду України, органах державної статистики, відкриття рахунків в установах банків тощо.

Розрізняють такі способи (порядки) створення юридичної особи: розпорядчий, дозвільний, нормативно-явочний.

Сутність розпорядчого порядку полягає в тому, що власник майна або уповноважений ним орган приймає рішення (розпорядження) про створення організації. У розпорядчому порядку створюються державні та комунальні унітарні підприємства.

Дозвільний порядок застосовується в тому випадку, коли закон вимагає отримання дозволу компетентного органу на створення юридичної особи. Так, відповідно до ст. 17 Закону України "Про банки і банківську діяльність" уповноважена засновником особа подає документи для проведення державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, після погодження Національним банком України статуту цієї особи. Дозвільний порядок використовується також під час утворення об'єднань підприємств. Рішення про утворення об'єднання підприємств і статут об'єднання погоджуються з Антимонопольним комітетом України в порядку, встановленому законодавством (ст. 121 Господарським кодексом України).

Нормативно-явочний порядок це реєстрація підприємства і присвоєння статусу юридичної особи Тобто організація приходить до реєстрації не з проханням, а з правом на своє існування.

Однією з найважливіших стадій створення суб'єкта господарювання є процедура його державної реєстрації, оскільки саме в результаті державної реєстрації відбувається легалізація суб'єкта господарювання, набуття ним відповідних прав та обов'язків. Порядок державної реєстрації суб'єктів господарювання визначається Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань" (далі – Закон про державну реєстрацію). Загальні норми щодо державної реєстрації суб'єктів господарювання містяться також у ст. 58 Господарського кодексу України. Відповідно до ст. 1 Закону про державну реєстрацію під державною реєстрацією юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців розуміється офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та гро-

мадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу – підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених законодавством.

Основними ознаками державної реєстрації є:

1) визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи. Юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку (ст. 80 Цивільний кодекс України). Юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації (ч. 4 ст. 87 Цивільного кодексу України). Отже, організація, намір про створення, якої висловили засновники шляхом оформлення установчих документів, набуває статусу суб'єкта господарювання – юридичної особи, наділеного цивільною правоздатністю та дієздатністю, лише після реєстрації в установленому законом порядку. Юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення (ч. 2 ст. 104 Цивільного кодексу України);

2) проведення інших реєстраційних дій, передбачених законодавством, крім засвідчення факту створення (припинення) юридичної особи. Державна реєстрація передбачає здійснення й інших реєстраційних дій, пов'язаних із внесенням відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (далі – Єдиний державний реєстр) – єдиної державної інформаційної системи, що забезпечує збирання, накопичення, обробку, захист, облік та надання інформації про юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадські формування, що не мають статусу юридичної особи.

До основних принципів, на яких базується державна реєстрація в Україні, можна віднести:

1) обов'язковість державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі;

2) публічність державної реєстрації та документів, що стали підставою для її проведення;

3) врегулювання відносин, пов'язаних із державною реєстрацією, виключно законодавством;

4) проведення державної реєстрації за заявницьким принципом;

5) прийняття документів для державної реєстрації та здійснення державної реєстрації за принципом екстериторіальності в межах адміністративно-територіальної одиниці України;

6) єдність методології державної реєстрації;

7) об'єктивність, достовірність і повноту відомостей у Єдиному державному реєстрі;

8) відкритість і доступність відомостей Єдиного державного реєстру. Порядок проведення державної реєстрації та інших реєстраційних дій включає в себе (ч. 2 ст. 25 Закону про державну реєстрацію):

1) заповнення форми заяви про державну реєстрацію – у разі подання документів особисто заявником (за бажанням заявника);

2) прийом документів за описом – у разі подання документів у паперовій формі;

3) виготовлення копій документів в електронній формі – у разі подання документів у паперовій формі;

4) внесення копій документів в електронній формі до Єдиного державного реєстру;

5) перевірку документів на наявність підстав для зупинення розгляду документів;

6) перевірку документів на наявність підстав для відмови в державній реєстрації;

7) проведення реєстраційної дії за відсутності підстав для зупинення розгляду документів і відмови в державній реєстрації шляхом внесення запису до Єдиного державного реєстру;

8) формування та оприлюднення на порталі електронних сервісів виписки, результатів надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації та установчих документів юридичної особи.

Державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців за загальним правилом здійснюють виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, Київська та Севастопольська міські, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, нотаріуси .

Розгляд документів, поданих для державної реєстрації, та проведення інших реєстраційних дій щодо юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців здійснюється протягом 24 годин після надходження документів, крім вихідних та святкових днів.

Отже, для створення суб'єкта господарювання необхідно виконати дії за ініціативою засновника та встановлені законом, реалізація яких веде до появи нового суб'єкта господарювання та створює передумови для здійснення таким суб'єктом господарської діяльності. Обов'язкова процедура державної реєстрації суб'єкта господарювання, оскільки саме в результаті державної реєстрації відбувається його легалізація, набуття ним відповідних прав та обов'язків.

Державна реєстрація включає в себе державну реєстрацію з внесенням відомостей про суб'єкта господарювання до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Обов'язкові дії після державної реєстрації створення підприємства - це реєстрація в податкових органах, в органах Пенсійного фонду, органами державної статистики та відкрити рахунки в установах банку.

Джерела

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. / Відомості Верховної Ради України. 2014. № 436. Ст. 144.
2. Амірова Ю. Товариство з обмеженою відповідальністю: переваги і недоліки. Економіка. Фінанси. Право. 2005. № 3. С. 22.
3. Жук Л.А. Господарське право: навч. посібник. К.: Кондор. 2003. С. 400.
4. Шеремет О. Правове положення повних товариств та товариств з додатковою відповідальністю. Підприємництво, господарство і право. 2003. № 11. С. 17-20.

О. О. ЛИМАНЕЦЬ

магістрант, ЖІ ПрАТ "ВНЗ "МАУП"

науковий керівник – О. Г. Башук, д-р філос. в галузі права

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Поліція у різних формах та варіантах є складовою правової системи суспільства з багатовіковою історією становлення і функціонування, соціальна система, яка містить низку державних служб з базовим призначення підтримки громадського порядку.

Поліцейська діяльність – це певний вид державно-управлінської діяльності, спрямованої на підтримання громадського порядку, громадської та іншої безпеки, пов'язаної із застосуванням адміністративного примусу. Поліцейська діяльність містить такі структурні компоненти як мету, засоби, суб'єкт, об'єкт. Суб'єктами поліцейської діяльності можуть виступати органи поліцейської влади, громадські організації, приватні підприємства, окремі громадяни, які в сукупності постають як цілісна система суб'єктів поліцейської діяльності, ядром якої є поліцейські органи виконавчої влади. об'єктами поліцейської діяльності є, по-перше, особи, поведінка яких потребує застосування заходів державного примусу, тобто особи, які порушують публічну безпеку, громадські спокій та порядок, по-друге, особи з усією сукупністю їх прав і свобод, а також обов'язків; по-третє, суспільство, його матеріальні та духовні цінності; по-четверте, держава, її конституційний лад, суверенітет і територіальна цілісність.

Діяльність поліції в Україні регламентується передусім статтею 3 Конституції Україні, Законом України "Про Національну поліцію", "Кодексом України про адміністративні правопорушення", "Про оперативно-розшукову діяльність", "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" та ін.

Основні принципи діяльності поліції визначені у стаття 6 –12 Закону України "Про Національну поліцію". Основними принципами є: верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства та безперервність. На основі визначених Законом принципах формуються стратегічні завдання діяльності Національної поліції та визначені конкретні її напрямки.

Поліцейська діяльність є багатоаспектною, але всі її види можна класифікувати як загальну – адміністративну та спеціальну – оперативно-розшукову та кримінально-процесуальну. О. Ярмиш та Ю. Холод визначають поліцейську діяльність як "певний вид державно-управлінської діяльності, спрямованої на підтримання громадського порядку, громадської та іншої безпеки, пов'язаної із застосуванням адміністративного примусу" [7, с. 638-639]. Підтримуючи таке визначення О. Проневич наголошує, що поліцейська діяльність має публічний характер, а відтак вона реалізується в інтересах усього суспільства [5, с. 122].

Для розв'язання поліцейської діяльності у структурі Національної поліції України за Законом України "Про Національну поліцію" Ст. 13, Ч. 2, 3 виокремлені структурні підрозділи, на яких покладені відповідні до напрямів завдання: кримінальна поліція, патрульна поліція, органи досудового розслідування, поліція охорони, спеціальна поліція, поліція особливого призначення.

Існуючі міжнародні стандарти поліцейської діяльності не сприяли появі уніфікованого визначення категорії "поліцейська діяльність", що дозволяє інтерпретувати його як політико-правовий феномен, тобто один із основоположних аспектів функціонування державного апарату та публічної влади у цілому [6, с. 265].

Джерела

1. Закон України "Про Національну поліцію". Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.
2. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність". Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. ст. 303. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12 (дата звернення 22.12.2019).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984, додаток до № 51, ст.1122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10 (дата звернення 11.12.2019).

4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення 03.01.2020).
5. Проневич О. С. Рецепція поліцейського права: проблеми та перспективи. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2010. № 1. С. 118 – 126.
6. Солнцева Х. В. Поняття "поліцейська діяльність" в Україні та США Право та інновації. 2016. № 1. С. 264 – 269.
7. Ярмиш О. Н., Холод Ю. А. Поліцейське право В Юридична енциклопедія; гол. ред. кол. Шемшученко Ю. С. Київ: Видавництво "Українська енциклопедія" імені М. П. Бажана, 2002. Т. 4. С. 638 – 639.

Р. І. ЛОГУТОВ
студент 4 курсу, НН ІМВСН МАУП

ЛОБІЗМ В ГЕОПОЛІТИЦІ США ТА УКРАЇНИ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Поява терміну "лобізм" пов'язана з англо-американською політичною традицією. По одній з версій лобістами стали називати людей, які збирались в приймальні, або лоббі, англійського парламенту, аби згодом звернутися до законодавцям зі своїми проханнями та пропозиціями. За іншими даними, винахід терміну "лобісти" приписують 18-му президенту США Улісс Гранту, який називав так прохачів, що збиралися в холі вашингтонського готелю. Актуальне використання терміну лобізм в його сучасному значенні зустрічається в США на початку XIX століття.

Лобізм дуже жорстко пов'язаний з політичною владою. Можна вивести закономірність: його більше там, де влада більш реальна; це свого роду ознака влади. Тому, вважати, що лобізм - тиск на владу, на людей, що приймають рішення, з боку різного роду угруповань або так званих груп тиску, — значить, не розуміти механізму і самої суті владарювання. Найбільш потужні "групи тиску" і є фактична влада не просто надає вплив, але контролює фінанси, кадри, пресу, процес прийняття рішень. У цьому відмінність від влади формальної - політичних інститутів в їх традиційному розумінні - як осіб, які беруть рішення, лише представляють і озвучують (в кращому випадку - уособлюють) влада, що вчиняють формальні акти обговорення, узгодження та візування вже прийнятих рішень, забезпечення юридичного закріплення, легітимації рішень фактичної влади.

Навіть президенти, формально залежні від виборців, а не від кланів, нерідко мало що можуть вжити без узгодження своїх намірів з лідерами угруповань, ставлениками яких вони, по суті є. Лише в "перехідних" суспільствах, де традиційні групи тиску знищені або ослаблені, а нові ще не склалися, відносно незалежна роль окремої "самодостатньої" особистості: (Вождя, диктатора), і відчутно вплив його харизми.

Американський лобізм - досить унікальний феномен. Іноді лобістів називають "третьою палатою" Конгресу, хоча люди, які виступають в ролі лобістів лише захищаюсь інтереси різноманітних груп людей (так звані "особливі інтереси"). "Особливі інтереси" — це певні позиції консолідованих груп, що представляють нафтові компанії, університети, рок-зірок, громадські організації тощо.

В основі всієї галузі лобіювання в США лежить три принципи, перший з яких відноситься до розряду формальних, другий є неформальним, а третій відноситься до інформаційної політики.

Перший принцип спочиває на Першій поправці до Конституції США: "... право народу мирно збиратися і звертатися до Уряду з петиціями про задоволення скарг". Під "народом" розуміються взагалі будь-які об'єднання громадян, до яких відносяться і корпорації, і НКО, і взагалі хто завгодно в США — від жителів гетто до найбагатших 0,0001% населення країни. За ідеєю, за них це можуть робити спеціально уповноважені люди і цього нічого не заважає — вони ж теж є "народом". Тобто лобістів може найняти хто завгодно, були б гроші.

Другий, неформальний момент полягає в тому, що в Америці (як і в дуже багатьох західних країнах) гроші і влада неофіційно розведені. Тобто топовий міністр або навіть президент в цілому небагатий (перше серйозне виключення — Трамп, і це може мати серйозні наслідки в майбутньому). Це ж буде вірним і стосовно генерала або сенатора. У них є повноваження і влада, хороші зарплати і величезні пільги, і це, в цілому, все.

Скажімо, сімейство Барака Обами за весь час в топі політичної верхівки США (3 роки сенатором + 8 років президентства) стало багатшим на $ 20 млн. Якщо придивитися, то левова частка всіх грошей відносяться до його праць — $ 3.7 млн. це зарплата, а $ 15.6 млн це доходи з продажу його книг (!), решту заробила його дружина. Це серйозні суми, але вони зрозумілі — ті ж продажі книг злетіли в роки його президентства (воно й логічно).

Але при цьому в США до цього часу у владі не було безпосередньо багатих людей. Тобто попередній міністр оборони Ештон Картер міг бути пов'язаний з Рокфеллерами (через членство в створеній ними НКО "Тристоронній комісії"), але самі Рокфеллери постів в уряді не займають. Зроблено це для того, щоб виключити найбільш кричущі випадки конфлікту інтересів (наприклад, коли міністром оборони стає глава оборонного концерну і всі закупівлі армія починає виробляти через нього). Зрозуміло, що це не рятує уряд від впливу угруповань інтересів на його рішення, але все ж подібна нефармальна перешкода довгий час служила цілям збереження "моральної чистоти" уряду.

Третій (і, незважаючи на свою значимість, неочевидний) момент – це рівень інформатизації. Незважаючи на величезну кількість статистичних та дослідницьких служб й інтелектуальних центрів (т. зв. think tank), уряд США фізично не може устежити за всіма проблемами і потребами населення (і секторів економіки), тому однією з найважливіших ролей лобістів на практиці є презентація альтернативних / невідомих експертних думок перед законодавцями. Тобто, скажімо, найнятий сталеварами лобіст показує конгресменам, як китайський демпінг в цій галузі вбиває американські заводи, і Конгрес голосує за прийняття закону про загороджувальні мита.

В розвиненій країні не ототожнюють поняття лобізм і корупція. Негативне сприйняття лобістської практики безпосередньо пов'язане з відсутністю його правового регулювання. В країнах, де практика лобізму не врегульована нормативно-правовими актами, вона перетворюється на корупцію. На сьогодні, за результатами світового Індексу сприйняття корупції CPI Україна посідає 130 місце зі 168 позицій, і подальше зволікання з впровадженням легального інституту лобізму в Україні тільки погіршує ситуацію [4].

Вживання терміну в українській науковій і професійному середовищі можна виділити два підходи до тлумачення терміну "лобізм". У широкому сенсі під лобізмом розуміють будь-яку діяльність громадян, асоціацій бізнесу, партій та інших організованих груп тиску з відстоювання своїх активних інтересів. Варто особливо підкреслити, що в рамках цього підходу лобізм — це не тільки тиск бізнесу, громадських організацій

на органи влади, а й діяльність самих суб'єктів влади. Спрямована на просування своїх корпоративних інтересів, отримання особливих владних преференцій і т.п.

Прихильники широкого розуміння терміна вважають, що цілком припустимо говорити про лобізм Президента, Уряду, депутатському лобізмі в Україні і т. д. Прихильники іншого підходу вважають неприпустимим таке широке тлумачення терміна "лобізм". На їхню думку, розширення складу учасників лобістської діяльності позбавляє слово властивою йому специфіки, уможливлюючи його застосування при описі будь-якого взаємодії, однією зі сторін якого є представник органу державної влади.

Відомий вчений Олексій Автономов пропонує не плутати поняття і чітко визначити термін лобізм, як "дія представників недержавних організацій в ході контактів з представниками державних органів і органів місцевого самоврядування з метою домогтися прийняття органами влади рішень відповідно до інтересів спеціальних груп, виразимими зазначеними організаціями". Вчений вважає помилковим зараховувати в лобісти "партійні фракції", "депутатські групи", державних посадових осіб та ін.

Висновки. Лобізм – це не добре і не зле саме по собі. Це просто інструмент в умовах працюючого демократичного суспільства, неідеальний, як і все створене людьми. Лобізм може приймати досить потворні форми (що сьогодні і можна спостерігати в Америці) – це безперечно. Але також безперечно і те, що з його допомогою певні категорії громадян можуть доносити свої потреби до уряду найбільш ефективним з усіх можливих способів – тобто довести уряд до стадії прийняття рішення.

Наразі Україна починає робити лише перші кроки по впровадженню інституту лобізму в тому розумінні, в якому він існує і розвивається у світі. Згідно зі ст. 444 "Угоди про Асоціацію України з Європейським Союзом" Україна і ЄС беруть на себе зобов'язання по сприянню інституційного процесу розбудови організацій громадянського суспільства, в тому числі — лобістської діяльності.

В. П. ЛОПУСЕВИЧ
студент 2 курсу, ННІП МАУП

ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ПРАВОВИХ СИСТЕМ ЄВРОПИ

У трансформаційних змінах, що відбуваються сьогодні в Україні, пріоритетна роль належить праву, функціонуючому у вигляді цілісної правової системи, що відображає цілісний правовий світ, який має свою життєву організацію, джерела, архетипи, історію. Формування в Україні національної правової системи є проявом єдності суспільства, одним з важливих напрямків реалізації державного суверенітету, підвищення ефективності та якості правового регулювання, формування засад правової державності, поваги до прав та свобод людини і громадянина.

Стратегічний напрям сучасної української держави – входження в європейський простір — потребує проведення відповідних інтеграційних і реформаторських заходів у сфері правового життя, які мають бути співвіднесеними між собою, забезпечувати ефективні механізми соціального розвитку.

Основними тенденціями розвитку сучасних правових систем є конвергенція, змішаний характер, уподібнення правового регулювання під впливом міжнародних правових стандартів. Зазначене зумовлює віднесення правових систем до певного типу сучасних правових сімей. Це відчувається і в площині природи, закономірностей функціонування національної правової системи, її характерних рис, елементів, співвідношення з іншими соціальними системами сьогодення, місця в міжнародно-правовому просторі, у площині аналізу можливостей взаємодії (зближення) окремих національних правових систем та правових сімей сучасності [1, с. 259].

Правова дійсність є динамічною, вдосконалюється разом з розвитком суспільних відносин, що супроводжується суперечностями, негативними та позитивними явищами і тенденціями. Саме багатоаспектні процеси правової інтеграції дають змогу звернути увагу на нові аспекти права, осмислити наявні феномени, розкрити їх дійсний зміст і роль у вдосконаленні правового регулювання життя суспільства, держави. Правова інтеграція полягає в об'єднанні правових елементів у системні утворення та відбувається в соціально-правовій сфері, має закономірний характер і спрямована на трансформацію сутності правових систем сучасності. [2, с. 6].

Правова інтеграція розуміється як закономірний процес соціально-правового розвитку, який забезпечує завдяки застосуванню правових засобів і формуванню якісно однорідної правової основи поетапне об'єднання соціальних (політичних, економічних, правових, інформаційних) систем у єдину консолідовану соціальну систему вищого рівня, а також підтримання цілісності та єдності наявної соціальної системи [3, с. 41]. Специфіка правової інтеграції зумовлена використанням права як єдино можливого засобу для об'єднання соціальних систем. Ефективність правової інтеграції багато в чому залежить від заходів і способів, які використовуються державами на різних стадіях її реалізації.

До них вона відносить, зокрема, створення демократичних засад розвитку суспільства, формування правової держави, реформування інституційної та нормативної частин правової системи суспільства, формування правової свідомості населення відповідно до основних засад європейського права. Інтеграцію України до Європейського Союзу проголошено пріоритетним напрямом зовнішньополітичного курсу держави. Основи зовнішньої політики України, механізм і тактику втілення її європейського вектору визначає низка документів, зокрема: Конституція України (ст. 18); Постанова Верховної Ради України "Про основні напрями зовнішньої політики України" від 2 липня 1993 р., яка підкреслює, що "перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах"; Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (УПС), підписана 16 червня 1994 р.; Стратегія інтеграції України до ЄС, затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 р. № 615/98; Програма інтеграції України до ЄС, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2000 р. №1072/2000 та вистраждана українським народом Угода про асоціацію від 21.03.2014 р. та 27.06.2014 р. [4]. Ключовим елементом успішної євроінтеграції України є досягнення певного рівня узгодженості українського законодавства ізправовими нормами ЄС. Зближення законодавства України із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в рамках Євросоюзу і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян.

К. Трихліб відмічає, що у контексті наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу поняття "гармонізація законодавства" найбільш повно розкриває зміст і сутність процесів правової інтеграції.

Термін “гармонізація законодавства” є універсальним, найбільш широким та таким, що охоплює всі інші поняття, які застосовуються для характеристики окремих аспектів правової інтеграції. На її погляд, це поняття насамперед слід розглядати крізь призму наближення вітчизняної загально правової термінології до термінології європейського права, як послідовний процес узгодження основних понять, підходів та концепцій розвитку національного законодавства України на основі загальноєвропейських цінностей, стандартів і принципів права [5, с. 59–60].

В мовах сучасної дійсності розвиток правової інтеграції дозволяє правовим системам розвиватися, використовувати соціально-правовий досвід один одного, що дає змогу уникнути численних помилок і вийти з кризового стану, спрямувати розвиток системи у правильне прогресивне русло. Без успішного функціонування правової системи не можна говорити про правову державу, розвинене громадянське суспільство загалом і вільний розвиток кожної особистості окремо. Позитивні аспекти розвитку національної правової системи полягають у сприйнятті принципів і норм міжнародного права, що допомагають гармонійному співіснуванню різних правових систем і їх об’єднанню у розв’язанні спільних проблем. Розвиток і вдосконалення національних правових систем залежить від взаємодії з іншими правовими системами, внаслідок якої відбувається запозичення, вдосконалення, скасування тих чи інших інститутів і принципів права. Ці процеси можливі завдяки існуванню загальноцивілізаційної правової культури, яка є основою, що сприяє, з одного боку, взаємодії культур, а з іншого боку, дозволяє національним правовим культурам зберігати їхню своєрідність. Слушно зауважує з цього приводу А. Скуратівський, правова культура є неодмінною умовою динамізації трансформаційних процесів, становлення в Україні правової держави та громадянського суспільства [6, с.4]. Інтеграція України з Європою сьогодні є бажаним варіантом вирішення цілої низки проблем. Україна є частиною Європи і європейської культурної традиції, а тому інтеграційні процеси з європейськими структурами є об’єктивно історично обумовлені як національним та культурним розвитком, так і правовим. В умовах національного відродження, зростаючого усвідомлення народом України своєї європейської ідентичності, своїх базових національних інтересів така інтеграція є об’єктивним процесом. Обґрунтованими і доцільними є погляди вчених, які пропонують комплекс заходів, спрямованих на модернізацію правової системи [7, с.14].

Модернізація національної правової системи в Україні передбачає комплексний вплив на структурні компоненти правової системи: інституційну, нормативну, ідеологічну, функціональну підсистеми. [8, с.436].

Висновок. Отже, міжнародне співтовариство зацікавлене у тому, щоб Україна перетворилася у демократичну за своїм характером і змістом державу,стала стабілізуючим фактором на Сході і в Центрі Європи.

А тому правова система нашої держави має формуватися у межах загальновизнаних стандартів Європейського Союзу. Міжнародний престиж України буде залежати від оцінки нашої правової системи світовим співтовариством як надійної опори правопорядку, а також від відповідності критеріям політико-правового та економічного розвитку і від обсягу реальних правових зобов’язань.

Джерела

1. Оніщенко Н. Правова система як об’єкт пізнання загальнотеоретичної юриспруденції / Н. Оніщенко // Право України. – 2012. – С. 258–272.
2. Правові системи сучасності : навч. посіб. для магістрів права / відп. ред. Ю. С. Шемшученко. – К. :Юрид. думка, 2012. – 492 с.

3. . Кулапов В. Л., Потапенко Е. Г. Теоретические основы правовой интеграции: моногр. / В. Л. Кулапов, Е. Г. Потапенко. – М. : Юрлитинформ. 2011. – 184 с.
4. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/ article?art_ id=24658134 4&cat_id=223223535.
5. Трихліб К. О. Гармонізація законодавства України і законодавства ЄС: наближення загальноправової термінології : моногр. / К. О. Трихліб. – Х. : Право, 2015. – 224 с.
6. Скуратівський А. В. Формування та розвиток правової культури в українському суспільстві (філософсько-правовий аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / А. В. Скуратівський. – К., 2004. – 24 с.
7. Файнберг М. М. Модернизация правовой системы Российской Федерации: проблемы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / М. М. Файнберг. – М., 2008. – С. 14.
8. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір : моногр. / Л. Г. Удовика. – Х. : Право, 2011. – 552 с.

В. В. НЕРУШАК
магістрантка, НН ІМВСН МАУП
науковий керівник – А. Г. Гольцов, д-р політ. наук, доц., НН ІМВСН МАУП

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Науковці трактують мотивацію як систему (системний компонент), основою якої є активізація людського фактора, свідомого вибору особою певного вектору поведінки, котра ґрунтується на зовнішніх й внутрішніх факторах (стимулах, мотивах).

З одного боку, мотивацію визначають як систему (формування мотиваційної системи одного або декількох працівників), а з іншого – як процес (цілеспрямований вплив на працівників задля зміни по заданих параметрах структури ціннісних орієнтацій й інтересів).

Мотивація являє собою історично закономірне соціально-економічне та морально-психологічне явище, котре характеризується набором економічних, організаційних, соціальних та психологічних умов, що стимулюють особу до належного виконання певної дії.

Спрямованість та динамічність мотивації виявляється у тому, що задоволення існуючих потреби людини призводить до виникнення нових бажань, цілей, мотивів. Відповідно можна спостерігати постійний розвиток мотивації людини у розвитку життєдіяльності, а, отже, це процес, який має свою динаміку та спрямованість.

У теорії ERG запропонованої К. Альдерфером виокремлено 3 групи потреб: існування, соціального зв'язку і зростання, основні положення якої були перевірені емпірично за допомогою анкетування, проведеного в різних організаціях. Вчений зауважив, що на противагу дослідженням А. Маслоу, існує два напрями руху для задоволення потреб, що відкриває додаткові способи мотивації. Цінність досліджень вчених полягає в тому, що вони ініціювали перегляд попередніх переконань і висунули гіпотези про спроможність задоволення людиною комплексу потреб, які існують на підприємстві.

Багато високорозвинених країн мають власні моделі мотивації персоналу. Як найбільш характерні виділяються японська, американська, англійська, французька, шведська та німецька.

Згідно американської моделі мотивації праці найбільше заохочується підприємницька активність. В основі даної моделі лежить орієнтація на досягнення високих результатів кожної окремої людини. В деяких випадках американські компанії не виплачують премії, оскільки вони вже закладені у високих тарифних ставках. Проте більшість фірм все ж таки поєднують виплату заробітної плати із преміюванням. Оплата праці відбувається із урахуванням кваліфікації робітників, котрі досить часто мають змогу її підвищувати, у результаті чого працівникові нараховується певна сума балів. Від кількості набраних балів залежить розмір збільшення заробітної плати, котра переглядається один або два рази на рік.

В практиці американських фірм "Форд", "Дженерал Моторс" й інших використовують різні методи мотивації та гуманізації праці. Багато із них пов'язані з матеріальним заохоченням. Досить часто застосовуються так звані аналітичні системи зарплати, особливістю яких є диференційована оцінка у балах ступеня складності виконуваної роботи із урахуванням кваліфікації виконавців, фізичних зужсиль, умов праці тощо.

Система стимулювання праці порівняно з іншими промислово розвиненими 0країнами в Японії досить гнучка. Традиційно вона будується на врахуванні трьох факторів: професійної майстерності, віку й стажу роботи. Оклад робітника, інженера, керівника нижчої та середньої ланок залежно від цих факторів встановлюється за тарифною сіткою, з допомогою якої визначається умовно-постійна частина заробітної плати працівника як сума виплат по трьох розділах: за вік, за стаж роботи, за кваліфікацію й майстерність, що характеризуються категорією й розрядом.

Таким чином, використання трудової ставки виключає можливість автоматичного росту заробітної плати поза зв'язком з підвищенням кваліфікації й трудовим внеском працівника, посилюючи тим самим мотивацію до праці, яка в такому разі прямо залежить від результатів роботи.

Матеріальна мотивація працівників є засобом забезпечення їхніх матеріальних потреб залежно від результатів їхньої колективної й індивідуальної праці через систему законодавчих, нормативних, економічних, соціальних й організаційних факторів та заходів, пов'язаних із виробництвом.

Негрошові форми мотивації персоналу, як правило, не передбачають отримання працівником прямих грошових виплат від компанії за підсумками своєї трудової діяльності. Проте, вони є формою отримання працівниками саме матеріальних благ, котрі вимагають фінансових витрат від компанії, а тому їх відносять до групи матеріальних стимулів працівників.

За допомогою нематеріальної мотивації фірма проявляє увагу до особистих потреб працівників. Її мета полягає в тому, щоб працівники поділяли загальні цінності й норми відношення до своєї компанії, гордилися тим що працюють саме в даній компанії й усвідомлювали значення економічної безпеки компанії.

Якщо відокремити засоби матеріальної та не матеріальної мотивації саме для туристичної галузі, то найдоцільнішими будуть такі підходи:

Матеріальні

Надбавки (доплати) до основних грошових виплат, котрі можуть призначатись співробітникам на підставі: стажу роботи, особистих заслуг перед фірмою, за роботу у нічний час, в святкові дні, понаднормово, за виконання додаткових обов'язків, поєднання професій, важкі умови праці й на інших підставах та у розмірах, що визна-

чені керівництвом організації. Умовно їх можна розглядати як додатковий елемент заробітної плати, котра знаходиться між тарифами по діючій системі оплати праці й преміями.

Участь в прибутках організації у прямій формі надається працівникам не завжди. Участь має на увазі залежність розміру грошової винагороди від поточних прибутків (або право на частину прибутку). Так формується залежність розміру додаткових грошових винагород від результатів діяльності не лише конкретного працівника, а й організації загалом.

Нематеріальні.

Оплата витрат на навчання працівників є прогресивною та діючою компенсацією (або пільгою, у випадку якщо безкоштовне навчання організовується компанією). В усьому світі фірмами видаються позики на навчання й організовуються масштабні програми підвищення кваліфікації. Це особливо важливо й помітно у сферах бізнесу, де більшість співробітників має вищу освіту.

Додаткові відпустки, вихідні дні й надання іншого вільного часу. Збільшення тривалості нормативних відпусток й надання додаткових (за специфічні умови праці чи за підсумками трудової діяльності, "преміальні відпустки"), створення неповних робочих днів та тижнів. Надається також й право самостійного планування робочого часу, гнучкий графік роботи тощо.

Знижки при придбанні товарів підприємства можливо застосовувати у сферах бізнесу, що пов'язані з виробництвом споживчих товарів чи наданням послуг.

Пільгові туристичні путівки є досить поширеними у вітчизняній практиці преміювання працівників.

Саме я вважаю що доцільними методами мотивації на туристичному підприємстві можуть бути такі:

Впровадження туристичних поїздок, та практики за кордоном, як винагорода за найкращі результати в компанії, такі командировки можна впровадити 2 рази на рік, узагальнюючи працю та прибутки працівників за 6 місяців.

Впровадження "подарунку" від компанії у вигляді сплачуємої відпустки за кордон кращому працівнику по підсумкам за фінансовий рік.

Висновки

Отже мотивація персоналу, це досить обширна тема. Науковці відносяться до цего питання здебільшого як до системи. Спрямованість та динамічність мотивації виявляється у тому, що задоволення існуючих потреби людини призводить до виникнення нових бажань, цілей, мотивів. Існує 2 види мотивації – це матеріальна та нематеріальна мотівація, де матеріальна мотивація перекриває базові потреби, банальні потреби у як умога найбільшій заробітній платі. В той момент, як нематеріальна мотивація, спрямована більш за все на перекриття потреб комфорту, відочінку, перекриває більше духовні потреби.

Є дуже багато різних шкіл, що до вивчення питання мотивації ставятся зовсім інакше, але найпопулярнішими є американські та японські школи.

В. Є. НЕЩЕРЕТ
магістрант, НН ІМЕФ МАУП
науковий керівник – В. О. Тьорло, канд. екон. наук, проф. МКА

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Міжнародна конкурентоспроможність підприємства може бути визначена як його порівняльна перевага відносно інших фірм цієї ж галузі усередині національної економіки і за її межами. Це означає, що конкурентоспроможність підприємства може бути виявлена (оцінена) лише в рамках групи організацій, які належать до однієї галузі, або таких, що випускають товари-субститути [2].

Міжнародну конкурентоспроможність підприємства слід розуміти, як реальну та потенційну спроможність, а також наявні для цього можливості підприємства вивчати попит (ринок), при справедливих умовах вільного ринку, швидко та дешево проектувати, виготовляти та реалізувати товари в достатній кількості, які дозволяють витримати суперництво з іншими аналогічними товарами на ринку за потенційне задоволення конкретної потреби, і при цьому збільшувати свої доходи. На нашу думку, міжнародну конкурентоспроможність підприємства не слід відділяти від конкурентоспроможності його продукції [4].

Існують різні методи та способи оцінки та вимірювання міжнародної конкурентоспроможності підприємства, а саме: модель Бостонської консультативної групи; метод "Мак-Кінзі"; модель Shell/DPM; ситуаційний аналіз (SWOT-аналіз); метод експертного оцінювання; метод різниць; SPACE-аналіз.Фахівці для оцінки конкурентоспроможності підприємства виділяють наступні показники: конкурентоспроможність продукції та ефект від її реалізації; відношення вартості реалізованої продукції до її кількості за поточний період; відношення прибутку до загальної вартості продаж; відношення загальної вартості продаж до вартості матеріально-виробничих запасів; відношення загальної вартості продаж до вартості нереалізованої продукції; відношення суми дебіторської заборгованості до загального обсягу продажу; завантаження виробничих потужностей; портфель замовлень; обсяг капіталовкладень[1]. Міжнародна конкурентоспроможність підприємства не може бути об'єктивно визначена без врахування конкурентоспроможності його продукції.

Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства являє собою певний аспект менеджменту підприємства, спрямованого на формування, розвиток та реалізацію конкурентних переваг та забезпечення життєздатності підприємства як суб'єкта економічної конкуренції . Сучасна концепція управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства ґрунтується на використанні базових положень науки управління, відповідно до яких основними елементами системи управління є мета, об'єкт і суб'єкт, методологія та принципи, процес та функції управління [3].

Метою управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства є забезпечення життєздатності та сталого функціонування підприємства за будь-яких економічних, політичних, соціальних та інших змін у його зовнішньому середовищі.

Об'єктом управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства є рівень конкурентоспроможності, необхідний і достатній для забезпечення життєдіяльності підприємства як суб'єкта економічної конкуренції.

На основі проведеного дослідження розроблені наступні пропозиції по удосконаленню управління міжнародною конкурентоспроможністю вітчизняних медичних закладів:

1. На різних рівнях управління медичного закладу має здійснюватися організація оперативного контролю якості надання медичних послуг. Перший рівень оперативного контролю якості повинен забезпечуватися завідувачами відділень/структурних підрозділів. Використовуються методи експертизи первинної медичної документації, порівняльного аналізу, статистичної обробки інформації, спостереження, клініко-економічного аналізу, соціологічний.

2. Під час клінічних обходів, щоденних ранкових клінічних конференцій, огляду хворих перед випискою має здійснюватися спостереження як засіб поточного контролю в режимі реального часу за виконавчою дисципліною підлеглих і клінічним станом хворих.

3. Мають періодично проводитися соціологічні опитування пацієнтів і персоналу медичного закладу (раз на квартал, півріччя, рік вибірковим методом) або постійно (опитується кожний пацієнт, який отримав медичну допомогу) за встановленою методикою.

4. Завідувачі відділень медичного закладу повинні проводити контроль за допоміжними процесами, які відбуваються у відділенні: навчанням персоналу, забезпеченням лікувально-охоронного та санітарно-протиепідемічного режиму, забезпеченням медикаментами та їх збереженням, харчуванням хворих (в стаціонарі), виконанням правил внутрішнього трудового розпорядку; дотриманням правил охорони праці і техніки безпеки, протипожежної безпеки у відділенні і т. і.

5. В тісному зв'язку з клінічним аудитом, спрямованим переважно на встановлення правильності ведення пацієнтів, в медичному закладі логічно проводити управлінський аудит – аудит дотримання організаційних технологій, раціональності використання ресурсів, ефективності функціонування системи контролю якості на рівні лінійних керівників, ефективності самоконтролю якості, відповідності і результативності неклінічної діяльності. Керівник медичного закладу має прийняти рішення щодо створення відповідної організаційної структури – служби внутрішнього аудиту. Наказом по медичному закладу слід розробити і затвердити Положення про службу з визначенням мети її діяльності, завдань, функцій, призначенням керівника служби і особового складу, розподілом повноважень і відповідальності, затвердженням порядку діяльності і форм звітності про роботу.

6. Проведення періодичного контролю функціонування системи управління якістю медичної допомоги в медичному закладі можливо шляхом самооцінки. Порядок проведення самооцінки передбачає видання відповідного наказу керівником медичного закладу про проведення самооцінки з визначенням відповідальних осіб, графіків самооцінки по структурним підрозділам, термінів проведення самооцінки, критеріїв самооцінки, терміну формування звіту і представлення керівництву одержаних результатів.

7. Важливе місце серед дієвих засобів підвищення якості надання медичних послуг має займати автоматизація процедур контролю з використанням комп'ютерної техніки та спеціального програмного забезпечення. В сучасних умовах існуюче оснащення комп'ютерною технікою і найбільш поширеним програмним забезпеченням – продуктами Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft Visio, "Стаціонар", "Поліклі-

ніка” – дозволяє прискорити найпростіші процеси контролю в медичному закладі: реєстрацію даних, їх статистичну обробку, графічне представлення, динаміку змін.

8. Перспективним напрямом вдосконалення управління міжнародною конкурентоспроможністю медичного закладу є використання технології управління іміджем. Під іміджем медичної установи слід розуміти багатокомпонентне явище, що являє образ організації, медичних кадрів, послуг, що сформувався у різних суспільних груп і змінюється в часі і в просторі під впливом комплексу факторів.

9. Одним із перспективних напрямів підвищення міжнародної конкурентоспроможності медичного закладу є можливість використання інтернет-технологій для реклами медичних послуг.

10. Суттєвим напрямом підвищення міжнародної конкурентоспроможності медичного закладу є забезпечення його членства у національних та міжнародних професійних асоціаціях. Наприклад, у Всеукраїнській асоціації пластичних, реконструктивних та естетичних хірургів (ВАПРЕХ).

11. З метою удосконалення управління міжнародною конкурентоспроможністю медичного закладу пропонується вивчення досвіду медичних закладів провідних країн світу для застосування його у власній практиці.

Джерела

1. Андросова Т. В. Методика оцінки міжнародної конкурентоспроможності підприємств / Т. В. Андросова, Л. О. Чернишова, В. О. Козуб. // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр..- Харків. – 2012. – №2. – С. 189 – 197.
2. Зборовська Ю. Л. Формування системи управління міжнародною конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств в умовах глобалізації / Ю. Л. Зборовська. // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №5. – С. 47–50
3. Колесник Ю. В. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/
4. Ломія С. Г. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://repository.hneu.edu.ua.

Я. С. ПЕРЕТЯТЬКО

курсант 1 курсу, ДДУВС

науковий керівник – І. С. Лантух, викладач каф. теорії та історії держави і права, ДДУВС

КОРУПЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

В останні роки рівень корупції в Україні зростає, і це стало однією з найбільших проблем сьогодення. Це негативне явище впливає на всі аспекти політичного та соціально-економічного розвитку суспільства та держави, створює реальну загрозу безпеці демократичного розвитку держави та суспільства, а саме: підриває авторитет країни, завдає шкоди демократичним основам управління суспільство, функціонування державного апарату, обмежує конституційні права і свободи людини та гро-

мадянина, особливо звичайних осіб, порушує закон, порушує встановлений порядок здійснення повноважень посадовими та службовими особами органів державної влади, структур управління приватним сектором, руйнує моральні та соціальні цінності; дискредитувати державу на міжнародному рівні [1, с. 63].

Корупція загрожує національній безпеці, фактично протистоїть конституційному та соціальному порядку, є однією з причин зростання "тіньової" економіки в Україні, проникає у владні інститути, залучаючи до лав окремих політичних та громадських діячів. Корупційні дії зачіпають усі сфери суспільного життя, призводять до поширення організованої злочинності, створюють соціальну напругу, створюють розчарування здатністю населення здійснювати організаційні та практичні заходи щодо подолання системної кризи та відродження України. На сучасному етапі становлення держави антикорупційне законодавство України зазнало значних змін. Однак, за даними ЗМІ та судової статистики, зменшення корупції не відбувається. Причиною цього є суттєві недоліки нового Закону України "Про запобігання корупції", який не забезпечується підтримкою реальних механізмів його імплементації. Ось чому проблема вивчення механізмів протидії корупції на шляху євроінтеграції України стає актуальною, коли новоприйняте законодавство ще тільки починає перевірятись на зв'язки з громадськістю.

Відповідно до сучасної термінології, корупція – це хабарництво, розбещення чиновників, громадських діячів [2, с. 127]. А в радянські часи енциклопедичне тлумачення корупції зводилося до однозначного визначення її лише як злочину, що виявлялось у прямому використанні посадовою особою прав, наданих йому відповідно до посади, для збагачення.

Вчені в різних галузях розглядають корупцію як суспільно небезпечне явище у сфері політики чи державного управління, що виявляється у навмисному використанні владою свого офіційного становища для незаконного придбання майнової та немайнової вигоди та переваг у будь-якій формі, а також хабарництво цих осіб. Серед науковців, на наш погляд, найбільш концептуальний підхід до визначення поняття "корупція" був наданий А. С. Петровою, вона розглядає корупцію як цілу систему зі складною структурою взаємопов'язаних елементів політичного, соціального, правового, ідеологічного, філософського та морального характеру. Основними передумовами виникнення корупції є, насамперед, кризова ситуація різних галузей економіки України, її повільна, непослідовна та неповна реформа та системна корупція в країні. Визначаються політичні, економічні, правові, організаційні, управлінські та соціально-психологічні детермінанти корупції в Україні: високий рівень прихованої корупції; сукупності актів корупції, які були фактично вчинені, але не стали відомими органам адміністративної та кримінальної юстиції і, відповідно, не відображаються в офіційній статистиці; соціальна незахищеність працівників; статус захисту працівників залежно від віку, статі, сімейного стану з урахуванням демографічних та регіональних особливостей; кризовий стан економіки України, невизначеність стратегічного напряму її розвитку; практично необмежені дозволи; слабкий розвиток конкуренції в різних сферах економіки, недостатня обізнаність працівників з правових питань, маркетингу та розвитку бізнесу; - поширеність тіньової економіки, що є як наслідком, так і основою для корупції; - диспропорція в розподілі інформації [3, с. 98]. Законодавство України визначає установи, які покладаються на функції боротьби з корупцією: Службу безпеки України, органи прокуратури, крім того, створення спеціальних органів та підрозділів тощо.

Разом з тим, прийняття Закону України "Про запобігання корупції" також є суперечливою подією в діючих механізмах боротьби з досліджуваним явищем, оскільки

закон був прийнятий у пакеті з інших нормативних актів, і законодавці не приділяли великої уваги. Важливим у цьому випадку є не лише процес розробки та прийняття закону, що вже діє, але й процес громадського обговорення такого нормативного акту, який має важливе значення для сучасних суспільних відносин. Тому, через його соціальне значення, цей документ не може бути прийнятий у пакеті з іншими нормативними актами, і цей документ повинен бути належним чином спеціалізований та публічно оцінений [4].

Не існує державних чи наукових кордонів для корупції, вона поглинає майже всі сфери життя, тому її вивчення всебічне та послідовне на глобальному рівні. Основна увага приділяється насамперед природі виникнення корупції, як явища та розробці інструментів, які можуть, якщо не подолати, хоча б локалізувати та мінімізувати її масштаби та вплив на суспільство. У багатьох державах запроваджені механізми, які обмежували вплив корупції в масштабах, що не становлять серйозного ризику для належного функціонування державного апарату. До країн, які створили ефективний механізм боротьби з корупцією, належать: Фінляндія, Данія, Нова Зеландія, Ісландія, Сінгапур, Швеція, Канада, Нідерланди, Норвегія, Австралія, Великобританія, США, Німеччина та інші. Всі вони мають деякі особливості в організації антикорупційної діяльності, але у них спільне: зусилля з організації активної протидії корупції; створення відповідної правової бази; за участь у боротьбі з корупційними проявами громадських організацій. [5, с. 116].

Основою боротьби з корупцією в Німеччині є завдання по знищенню матеріальної, перш за все, фінансової бази злочинних груп. Це досягається двома способами: конфіскація (конфіскація майна) та створення належної правової бази для запобігання відмиванню "брудних" грошей. Банківські установи зобов'язані надавати правоохоронним органам інформацію про операції на суму понад 20 000 євро за умови, що ця інформація використовується виключно для розслідування [6, с. 115].

Ефективний контроль державних службовців здійснюється у Великобританії. У британському законодавстві корупція визначається досить вузько: хабарництво чи винагорода чи інший дохід в обмін на сприятливе рішення. У країні існує давня традиція протидії корупції Вчені, які проводять порівняльний аналіз державних механізмів протидії корупції в Україні та за кордоном, підкреслюють, що необхідність використання та врахування зарубіжного досвіду у сфері корупції в державному управлінні нашої країни визначається тим, що основні закони функціонування бюрократії і, як показує практика, значною мірою не залежать від національної специфіки. Зважаючи на це, для зниження загального рівня корупції в Україні необхідно привести національне антикорупційне законодавство у відповідність до міжнародних правових стандартів на основі наукової розробки способів реалізації положень міжнародних документів.

Підсумовуючи вищесказане, слід сказати, що боротьба з корупцією має бути системою заходів, що представляють не лише діяльність органів державної влади, але й діяльність фізичних та юридичних осіб, громадських організацій, ЗМІ, культурних та освітніх установ. Скорочуючи корупцію, Україна покращить своє економічне та політичне становище, повагу до прав і свобод людини, функціонування Конституції та законів України. Країна зможе відповідати вимогам демократичної, правової держави, соціальної держави, як це передбачено Основним законом.

Система відносин між Європейським Союзом та громадянським суспільством України вже дає певні позитивні зрушення в контексті забезпечення демократичного та європейського розвитку країни. Європейський Союз на власному прикладі демонструє важливість взаємодії громадянського суспільства з владою. Завдяки розвитку верховенства права можливе повноцінне громадянське суспільство. Вступ України

до ЄС дозволить українському суспільству перейти до наступного кроку на шляху просування європейських цінностей функціонування громадянського суспільства, а саме: розвиток та реалізація верховенства права можлива завдяки реструктуризації законодавства, який повинен бути обов'язковим для всіх; захист порушених прав і свобод людини і громадянина; подолання корупційних процесів відповідно до міжнародно визнаних норм. Європейський Союз сприяє у своїй зовнішній політиці пропаганді відповідних цінностей у сфері зміцнення громадянського суспільства, що є одним із важливих завдань на шляху до його членства. Багаторічний досвід Європейського Союзу має велике значення для України, особливо в сучасних умовах, коли існує нагальна потреба стабілізувати розвиток країни в цілому. Завдяки цьому активізується громадянське суспільство і, як наслідок, встановлюється конструктивний діалог між владою та суспільством.

Джерела

1. Христич І. О. Корупція в Україні і шляхи подолання. URL: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/3732/1/Xristich_61_64.pdf (дата звернення 02.03.2020 р.)
2. Словник юридичних термінів / Ф. Андерш, В. Винник, А. Красницька та ін. Київ : Юрінком, 1994. 320 с.
3. А. С. Петрова Корупція як соціально-правовий феномен. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2015. № 4. С. 96–102.
4. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. дата оновлення 20.02.2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18 (дата звернення 02.03.2020 р.).
5. Чемерис І.В. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління. Стратегічні пріоритети. № 3 (12). 2009. С. 110—118.
6. Мельник М.І. Німеччина на шляху боротьби з корупцією. Право України. 1997. № 11. С. 111—115.

В. О. ПЕТРЕНКО
студент 4 курсу, ФКІТ МАУП

Ю. С. ТОПЧІЙ
студент 4 курсу, ФКІТ МАУП
науковий керівник – О. Г. Чолишкіна, канд. тех. наук, доц., ФКІТ МАУП

РОЗРОБКА АВТОМАТИЗОВАНОГО РОБОЧОГО МІСЦЯ КАСИРА У ГІПЕРМАРКЕТІ

Автоматизоване робоче місце (АРМ) – це інформаційна комп'ютерна система, що забезпечує збір, зберігання і обробку інформації для локального управління даними, призначена для автоматизації виконання фахівцями своїх завдань.

Актуальність автоматизованого робочого місця касира полягає в полегшенні роботи з касовим апаратом, а також у збільшенні ефективності та якості виконання касиром своїх обов'язків.

Для вирішення даної задачі було використано технології ADO.NET, MySQL, розроблено власне програмне забезпечення та проведено тестування.

Сьогодні велике значення має робота з даними. Для зберігання даних використовуються різні системи управління базами даних: MS SQL Server, Oracle, MySQL і так далі. І більшість великих додатків так чи інакше використовують для зберігання даних ці системи управління базами даних. Однак щоб здійснювати зв'язок між базою даних і додатком на C# необхідний посередник. І саме таким посередником є технологія ADO.NET. ADO.NET – це технологія роботи з даними, яка заснована на платформі .NET Framework. Ця технологія представляє нам набір класів, через які ми можемо відправляти запити до баз даних, встановлювати підключення, отримувати відповідь від бази даних і проводити ряд інших операцій.[1]

Бібліотеки ADO.NET можна застосовувати трьома концептуально різними способами: в підключеному режимі, в автономному режимі і за допомогою технології Entity Framework. При використанні підключеного рівня (connected layer), кодова база явно підключається до відповідного сховища даних і відключається від нього. При такому способі використання ADO.NET зазвичай відбувається взаємодія зі сховищем даних за допомогою об'єктів підключення, об'єктів команд і об'єктів читання даних. Автономний рівень (disconnected layer), дозволяє працювати з набором об'єктів DataTable (містяться в DataSet), який представляє на стороні клієнта копію зовнішніх даних. При отриманні DataSet за допомогою відповідного об'єкта адаптера даних підключення відкривається і закривається автоматично. Зрозуміло, що цей підхід допомагає швидко звільняти підключення для інших викликів і підвищує масштабованість систем. Отримавши об'єкт DataSet, викликаний код може переглядати і обробляти дані без витрат на мережевий трафік. А якщо потрібно занести зміни в сховище даних, то адаптер даних (разом з набором операторів SQL) задіюється для поновлення даних — при цьому підключення відкривається заново для проведення оновлень в базі, а потім відразу ж закривається. Після випуску .NET 3.5 SP1 в ADO.NET з'явилася підтримка нового API, яка називається Entity Framework (скорочено EF). Технологія EF показує, що багато низькорівневих деталей роботи з базами даних (наприклад, складні SQL-запити) приховані від програміста і відпрацьовуються за нього при генерації відповідного LINQ-запиту (наприклад, LINQ з Entities).[2]

MySQL — це система керування базами даних. База даних являє собою структуровану сукупність даних. Ці дані можуть бути будь-якими - від простого списку майбутніх покупок до переліку експонатів картинної галереї або величезної кількості інформації в корпоративній мережі. Для запису, вибірки і обробки даних, що зберігаються в комп'ютерній базі даних, необхідна система управління базою даних, якою і є ПЗ MySQL. Оскільки комп'ютери чудово справляються з обробкою великих обсягів даних, управління базами даних відіграє центральну роль в обчисленнях. Реалізовано таке управління може бути по-різному — як у вигляді окремих утиліт, так і у вигляді коду, що входить до складу інших додатків. MySQL - це система керування реляційними базами даних. У реляційній базі даних дані зберігаються не всі скопом, а в окремих таблицях, завдяки чому досягається виграш в швидкості і гнучкості. Таблиці зв'язуються між собою за допомогою відносин, завдяки чому забезпечується можливість об'єднувати при виконанні запиту дані з декількох таблиць. SQL як частину системи MySQL можна охарактеризувати як мову структурованих запитів, плюс найбільш поширена стандартна мова, яка використовується для доступу до баз даних [3].

Постановка задачі на розробку

Розробити додаток "Розробка автоматизованого робочого місця касира в гіпермаркеті" для ОС Windows, який матиме такі функції:

1. Відображення вікна “Касовий апарат”.
2. Можливість додавати, редагувати та видаляти товари в базі даних.
3. Функція швидкого пошуку у списку товарів
4. Можливість вибору товарів зі списку в чек.
5. Розрахунок загальної вартості товарів.

Програму можна використовувати на всіх комп’ютерах з операційною системою Windows 7–10.

Приклади роботи розробленого ПЗ наведено на рисунках (рис. 1, 2).

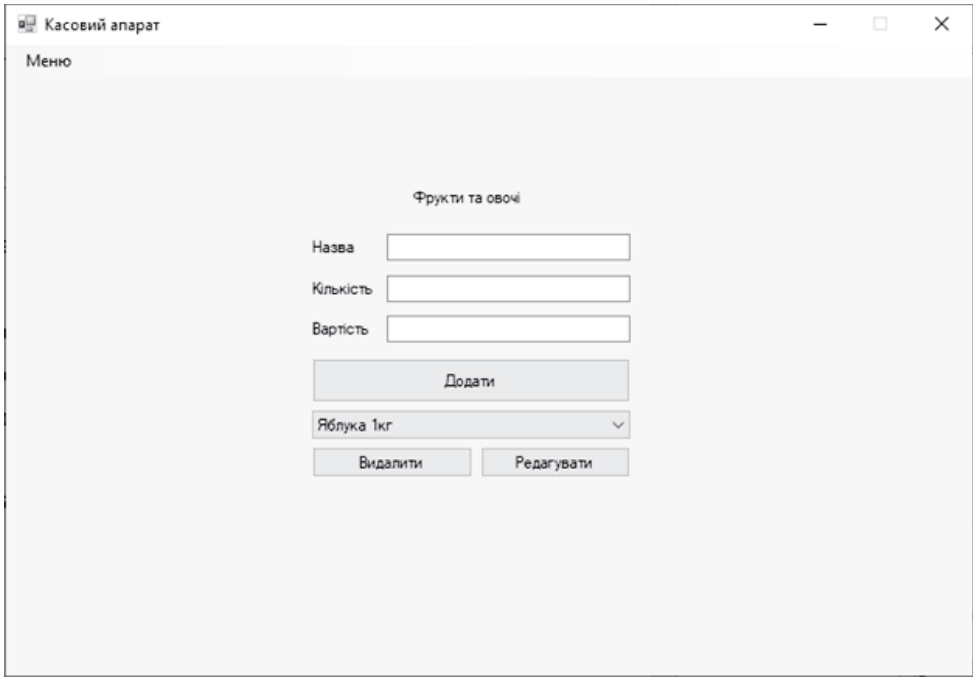

Рис. 1. **Додавання, редагування та видалення товарів**

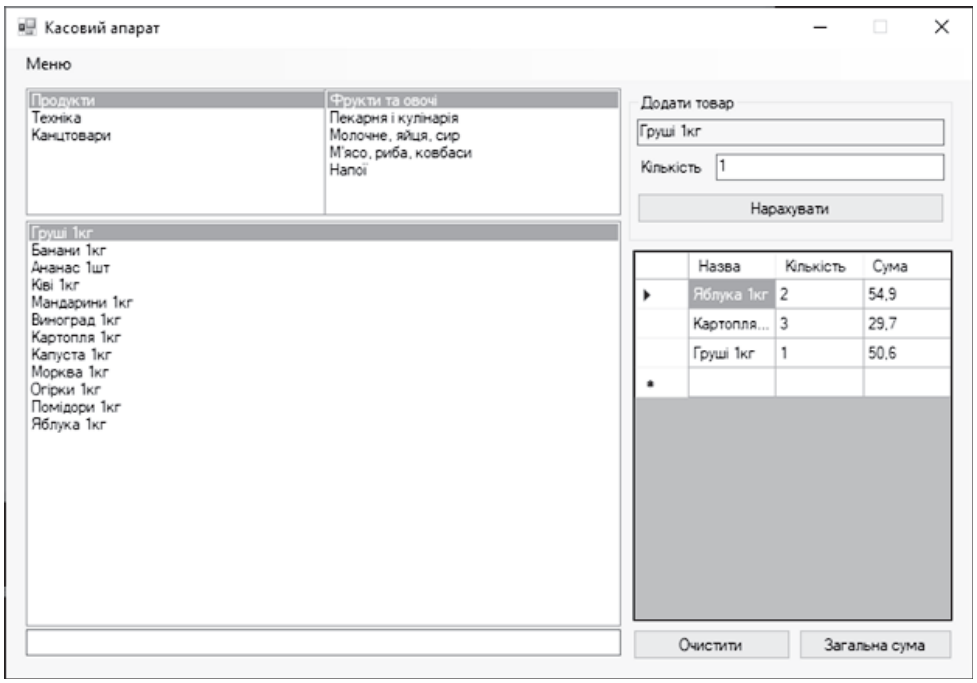

Рис. 2. **Касовий апарат**

В прикладах роботи показано Головне меню користувача, приклад роботи ПЗ при зважування продуктів харчування. Загальні можливості ПЗ наступні:

1. Додавання, редагування та видалення товарів
2. Можливість вибору існуючих товарів та додавання їх в чек
3. Швидкий пошук товарів

ПЗ пройшло тестування за результатами якого зроблено висновок про швидкодію та коректність роботи. Рекомендовано впровадження розробленого програмного забезпечення в процес обслуговування клієнтів в супермаркетах.

Джерела

1. Введение в ADO.NET. Metanit : веб-сайт. URL: https://metanit.com/sharp/adonet/1.1.php (дата звернення: 15.03.2020).
2. Обзор ADO.NET. Professor Web : веб-сайт. URL: https://professorweb.ru/my/ADO_NET/base/level1/1_1.php (дата звернення: 15.03.2020).
3. Справочное руководство по MySQL. MySQL : веб-сайт. URL: http://www.mysql.ru/docs/man/What-is.html (дата звернення: 15.03.2020).
4. Г. Шилдт. C# 4.0: полное руководство.: Пер. с англ. – М.: ООО “И.Д. Вильямс”, 2011. – 1056 с.
5. П. Дюбуа. MySQL. Сборник рецептов; Пер. с англ. – СПб: Символ-Плюс, 2006. – 1056 с.

М. В. ПОЛІЩУК

магістрант, НН ІП МАУП

АДВОКАТУРА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ДІЯЛЬНІСТЬ

У більшості випадків, коли суд виносить рішення, які не оскаржуються, адвокат змушений миритись із несправедливим ставленням до його позиції, яка, на думку багатьох, може бути висловлена лише під час оскарження вироку суду. Однак, існують правові механізми висловлення своєї думки з приводу дій або рішень суду безпосередньо після їх вчинення. Це заперечення на дії судді або колегії суддів. Така норма була у попередньому КПК України, однак, право на заперечення надане підозрюваному, обвинуваченому, а, тому і його захисник має таку можливість у процесі.

Якщо адвокату дозволено те, що не заборонено законом, то суд зобов’язаний суворо дотримуватись приписів кримінального процесуального закону, та не уповноважений діяти по принципу: “дозволено те, що не заборонено”. Судова дискреція також стосується лише того, що дозволено процесуальним законом.

Не зважаючи на це, суд іноді дозволяє собі вийти за межі основоположних засад та законодавчих принципів, особливо коли це стосується застосування або продовження запобіжного заходу під час підготовчого провадження у кримінальній справі, а бо під час розгляду справи по суті.

Кримінальний процесуальний закон розділяє судове провадження у суді першої інстанції на підготовче провадження (глава 27 КПК) та судовий розгляд (глава 28 КПК).

Кожний етап судового провадження суворо регламентований, та законом визначені питання, які суд вправі розглянути на кожній із стадій.

Стадія підготовчого провадження містить виключний перелік таких питань у ст.ст. 314-316, 303 КПК України, та у інших нормах, які уповноважують суд у ч. 2 п. 5 ст. 315 КПК України, прийняти конкретні рішення.

Із положень ст. 8 КПК України суд може застосувати принцип Верховенства права, якщо закон обмежує права людини, однак, при цьому, дотримуючись принципу правової визначеності, бо, коли людина яка захищає свої права, вона може розраховувати на діючий процесуальний закон, який дає такі інструменти.

Посилаючись на приписи ст. 331 КПК України, для продовження запобіжного заходу на стадії підготовчого провадження, на мою думку, суди не завжди вірно застосовують процесуальні механізми, чим порушують принцип правової визначеності.

Так, ст. 331 КПК України, віднесена до глави 28 "Судовий розгляду".

Процедура вирішення клопотання прокурора про обрання запобіжного заходу на стадії підготовчого провадження вказана у ст. 314 КПК України, відсилає до норм із цієї глави лише в межах ст.ст. 342-345 КПК України (ч. 2 ст. 314). Ці межі є виключними у контексті даної норми, а тому, практика суду, який на цій стадії продовжує запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, посилаючись на ст. 331 КПК України, є прямим порушенням норм процесуального закону.

В ч. 3 ст. 315 КПК України, передбачена можливість на стадії підготовчого засідання обрати, змінити чи скасувати запобіжний захід.

З огляду на зміст цієї правової норми продовження строку дії запобіжного заходу даною статтею не передбачено взагалі, а лише вказано, що у разі відсутності зазначених клопотань (обрання, зміни чи скасування) ті заходи забезпечення, що були обрані на стадії досудового розслідування, вважатимуться продовженими.

Останнє речення рішенням Конституційного суду у рішенні https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17 - n63 визнане неконституційним.

Тому, ч. 3 ст. 315 КПК України, регулює питання продовження запобіжних заходів з невизначеним строком (застава, особиста порука тощо), а запобіжні заходи із обмеженим строком дії, такі, як, зокрема, арешт, повинні застосовуватись виключно із урахуванням практики ЄСПЛ на національного законодавства.

Зокрема, згідно з рішенням ЄСПЛ у справі "Соловей і Зозуля проти України" "... практика тримання обвинувачених під вартою без конкретних правових підстав або за відсутності чітких правил, які б регулювали їхнє становище, наслідком застосування якої може стати позбавлення особи свободи без дозволу суду на необмежений строк, є несумісною з принципами правової визначеності та захисту від свавілля, якими поєднані Конвенція та принцип верховенства права".

Таким чином, випадки, коли суд приймають до розгляду клопотання сторони обвинувачення про продовження запобіжного заходу особі, у порядку ст. 331 КПК України, та у спосіб розгляду цього питання окремою процесуальною дією, порушується принцип правової визначеності (ст. 9 КПК), та принцип Верховенства права (ст. 8 КПК), та не вірно застосовуються норми процесуального закони на стадії судового провадження, де вони застосуванню не підлягають.

Також, часто судами, на мою думку, при вирішенні клопотань сторони обвинувачення на стадії підготовчого провадження або судового розгляду про продовження/обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою окремою процесуальною дією порушується процесуальний порядок, визначений ст.ст. 342-345 КПК України.

Це стосується, у першу чергу, залучення захисника із центру БВПД, якщо адвокат за угодою не з'явився, а у прокурорів, як завжди, "строки горять".

На відповідній стадії провадження застосовуються, зокрема, передбачені ст. 324 КПК України, правові наслідки неявки в судове засідання захисника, участь якого

є обов'язковою, зокрема, суд зобов'язаний вжити заходів для прибуття захисника та його участі у провадженні (постанови Верховного Суду від 19 квітня 2018 року у справі № 234/17471/16-к).

А, тому, якщо судом не встановлена неповажність неявки захисника, якого повідомлено належним чином про день та час розгляду справи, залучення адвоката із Центру БВПД є прямим порушенням засад кримінального судочинства і права обвинуваченого на захист.

Також слід розрізняти продовження запобіжного заходу і його обрання, та строки та порядок звернення до суду із таким клопотанням.

Ст. 28 КПК України, до засад кримінального провадження відносить принцип розумності строків. Ст. 199 КПК України (у контексті принципу правової визначеності) при зверненні до суду із клопотанням про продовження строків тримання під вартою зобов'язує прокурора (ст. 9 КПК) дотриматись строку — не менше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. Також, однією із вимог щодо клопотання сторони обвинувачення є підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу (ст. 184 ч. 3 п. 3).

При цьому, слід зауважити, що строк — не менше ніж три години (ст. 184 ч. 2) — стосується лише клопотання про застосування запобіжного заходу, а не щодо його продовження.

Із вище викладеного, слідує, що законодавець визначив розумний строк 5 діб до закінчення терміну дії попередньої Ухвали суду для підготовки сторони захисту до його розгляду у випадку продовження запобіжного заходу.

Тому, процесуальний строк вручення стороні захисту клопотання про продовження строку тримання під вартою особи за 3 години є наслідком некомпетентності сторони обвинувачення, та на це захиснику слід звертати особливу увагу. Також важливим фактом є імперативна необхідність прокурора долучати до клопотання про продовження запобіжного заходу відомості про його вручення стороні захисту, інакше клопотання є таким, що не відповідає процесуальному закону.

Якщо суд не звертає уваги на прямі приписи закону, захиснику слід, на моє переконання, звертатись із запереченням на дії суду, проголошувати їх, та долучати до справи.

Використовуючи таку тактику, коли кримінальна справа буде містити у собі фіксування кожної помилки суддів у процесі розгляду справи, складніше буди допускати порушення і прав його учасників, і загальні процесуальні норми.

Тоді суд сто раз подумає перед тим, як вчиняти чергове порушення.

А. Є. ПОНОМАРЕНКО
магістрант, ЖІ "ВНЗ "МАУП"
науковий керівник – Р. С. Свистович, канд. юрид. наук, доц.

МОНІТОРИНГ СПОСОБУ ЖИТТЯ СУБ'ЄКТІВ ДЕКЛАРУВАННЯ

Законом України "Про запобігання корупції" від 14.10.2014р. поряд з іншими заходами запобігання корупції передбачено можливість здійснення моніторингу способу життя суб'єктів декларування. Зокрема у ст. 51 Закону України "Про запобігання корупції" [1] визначено правові засади здійснення моніторингу способу життя, а також уповноважено Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) встановлювати порядок його здійснення. При цьому у тексті Закону України "Про запобігання корупції" відсутнє визначення поняття "моніторинг способу життя суб'єктів декларування" та в загальних рисах не окреслено порядок його проведення.

Частиною 1 ст. 51 Закону України "Про запобігання корупції" здійснення моніторингу способу життя суб'єктів декларування покладено виключно на НАЗК [1]. НАЗК уповноважено здійснювати лише вибірковий моніторинг способу життя суб'єктів декларування.

Метою здійснення моніторингу способу життя суб'єктів декларування є встановлення відповідності їх рівня життя наявним у них та членів їх сім'ї майну і одержаним ними доходам згідно з декларацією особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що подається відповідно до Закону України "Про запобігання корупції" [1]. Отже, процедура моніторингу способу життя виходить за рамки процедури аналізу декларацій, оскільки потребує додаткової інформації, яка містить відомості про невідповідність рівня життя суб'єктів декларування задекларованим ними майну і доходам.

Моніторинг способу життя суб'єктів декларування можна визначити як діяльність спеціально уповноваженого суб'єкта, зміст якої полягає у встановленні відповідності між даними, поданими суб'єктом декларування, рівню його життя та життя членів його родини, яка здійснюється у порядку, передбаченому чинним законодавством.

Спеціально уповноваженим суб'єктом, як зазначалося вище, є Національне агентство з питань запобігання корупції.

Суб'єктом декларування є особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, інші особи, які зобов'язані подавати декларацію відповідно до вимог Закону України "Про запобігання корупції".

Джерелами отримання НАЗК додаткової інформації є фізичні та юридичні особи, засоби масової інформації, інші відкриті джерела інформації. Тобто діяльність спеціально уповноваженого суб'єкта щодо моніторингу способу життя пов'язана з роботою з документами, роботою з відповідними державними реєстрами, інформаційними базами даних, можливістю робити запити, візуальним спостереженням тощо.

Слід зазначити, що використаний у законодавстві України підхід щодо визначення спеціально уповноваженого суб'єкта, його правового статусу, повноважень в

цілому узгоджується з відповідними міжнародними та європейськими правовими стандартами.

Втім, аналіз національного антикорупційного законодавства показує, що концентрація повноважень щодо здійснення моніторингу способу життя лише у НАЗК, на нашу думку, є спірним питанням. Здійснюючи моніторинг способу життя НАЗК, фактично має проводити оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування (встановити ознаки корупційного правопорушення), тобто виконувати функції правоохоронного органу, яким НАЗК не являється.

Розділяємо думку М.Пластуна щодо можливого розширення кола суб'єктів моніторингу за рахунок правоохоронних органів, із чітким унормуванням їх повноважень, засад взаємодії, або ж зміну правового статусу НАЗК (зі створенням відсутніх відповідних структурних підрозділів) [2, 2–3].

Коло суб'єктів щодо яких може здійснюватися моніторинг способу життя є досить широким. Основними суб'єктами є суб'єкти декларування, якими є особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [1]. Така позиція законодавця цілком виправдана, оскільки саме ця категорія службовців має можливості для використання переваг публічної служби на свою користь, що, як раз, і має виявити моніторинг способу їх життя.

Суб'єктами щодо яких може здійснюватися моніторинг способу життя також можуть бути й члени сім'ї особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 51 Закону України "Про запобігання корупції").

У літературі висловлюється думка, що ці особи не уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не є суб'єктами декларування, отже, здійснення моніторингу способу їх життя цілком логічно розглядати як прояв "втручання" у їхнє приватне життя, ("втручання" у життя "сторонніх осіб") [3, 33].

З іншої сторони, являючись членами сім'ї суб'єкта декларування, маючи з ним родинні відносини, такі особи виправдано потрапляють в поле зору спеціально уповноваженого суб'єкта (НАЗК), оскільки це дає можливість виявити факти, які можуть свідчити про корупційні дії суб'єкта декларування.

Моніторинг способу життя здійснюється із додержанням законодавства про захист персональних даних та не повинен передбачати надмірного втручання у право на недоторканність особистого і сімейного життя особи [1, ст. 51].

Таким чином, вбачається за необхідне закріпити у Законі України "Про запобігання корупції" визначення поняття "моніторинг способу життя", прийняти на рівні парламенту чітку процедуру проведення моніторингу способу життя.

Джерела

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014р. № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – ст. 2056.
2. Пластун М. Рестарт НАЗК : що важливо врахувати?. Юридичний вісник України. 2019. № 24–25. С. 2–3.
3. Моніторинг способу життя : огляд міжнародної практики, можливість застосування в Україні. Харків, 2016. 36 с.

Н. О. ПОПОВА
магістрантка, ННІМВСН МАУП
науковий керівник – А. Г. Гольцов, д-р політ. наук, доц., НН ІМВС

ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ (НА ПРИКЛАДІ РЕСТОРАНУ “SILVER”)

Проблематика роботи пов’язана із адаптацією України до європейських норм менеджменту у сфері гостинності.

Україна знаходиться на шляху до європейської інтеграції, поступово запроваджуються нові норми та стандарти в формуванні ресторанної сфери гостинності. Ресторани є однією з важливих прибуткових складових туристичної галузі.

Протягом останніх десятиріч трансформації світової економіки спричинили істотні зміни у ресторанному бізнесі. У сучасних умовах він є прибутковим видом економічної діяльності, йому притаманні високі рівні ліквідності капіталу та конкуренції.

Після 2002 року термін “громадське харчування”, що означав переважно задоволення потреб харчування, змінився на “ресторанне господарство”, де потреби споживачів розширилися розвагами та відпочинком. Ці потреби зростають у кількісному та якісному вимірах.

Мережа закладів громадського харчування в Україні має тенденцію скорочуватися за рахунок їдалень та кафе, їх кількість зменшилась у двічі з початку нового тисячоліття, у той час як в Європейських країнах кількість ресторанів у двічі збільшилась.

Під час обслуговування на підприємствах ресторанного господарства часто виникають конфліктні ситуації. Конфлікт завжди небажаний, оскільки завдає шкоди людям, негативно позначається на результатах спільної роботи, погіршує, а іноді і руйнує ділові взаємини. Класична точка зору на конфлікт полягає в тому, що йому взагалі немає місця у колективі. Але певний ступінь конфліктності в соціальних відносинах просто неминучий.

Виникнення та розвиток конфліктів обумовлено дією чотирьох груп факторів: об’єктивних, організаційно-управлінських, соціально-психологічних і особистісних. До об’єктивних факторів відносять перші дві групи, суб’єктивних – третю і четверту [1, с. 53].

До об’єктивних причин, що спричиняють виникнення конфліктів, приводить цілий ряд суб’єктивних факторів, що коріняться в соціально-психологічних особливостях індивідів та в їх міжособистісній взаємодії. Серед них до виникнення конфліктів найчастіше призводять:

1. порушення принципів управління, що виявляються в неправильних діях керівників (порушення трудового законодавства, несправедливе використання заохочень і покарань, недолуге використання кадрового потенціалу, деструктивний вплив на соціальні статуси й ролі підлеглих, недостатнє врахування психологічних особливостей, особистих інтересів і потреб працівників);

2. неправильні дії підлеглих (несерйозне ставлення до праці, особиста неорганізованість, егоїстичні бажання);

3. психологічна несумісність працівників, зіткнення їхніх цілей, настанов, інтересів, мотивів, потреб, поведінки у процесі й результаті спілкування, а також у процесі їхньої співпраці у трудовому колективі;

4. наявність у колективі так званих "важких людей" - "агресивістів", "скаржників", "зануд", котрі своєю поведінкою створюють у найближчому соціальному оточенні стан соціальної напруженості, що призводить до виникнення конфліктів;

5. виникнення в міжособистісних контактах працівників колективу суперечностей, які призводять до того, що одні індивіди своїми словами, судженнями, вчинками торкаються чи принижують соціальний статус інших, їхні матеріальні й духовні інтереси, моральну гідність, престиж;

6. маніпулювання, тобто приховане управління співрозмовником, партнером його волі, під час якого маніпулятор одержує однобічні переваги за рахунок жертви;

7. невідповідність слів, оцінок, учинків одних членів колективу очікуванням, вимогам інших його членів [3, с. 197].

У ресторані у ресторані "Silver" проблеми співробітників бувають особливо явними та істотно впливають на роботу, якість їжі та обслуговування клієнтів. Керуючий закладом повинен знати про потенційні проблеми і намагатися по можливості вирішувати їх щоб забезпечити нормальну роботу підприємства.

Причини конфліктів у ресторані "Silver". Між співробітниками конфлікти необов'язково набувають форму відкритої боротьби чи суперечок. Конфлікти можуть з'явитися через суперечку з іншими співробітниками чи негативне ставлення до керування закладом. Співробітники можуть не погоджуватися зі стилем керування власника, заздрити співробітникам з кращими службовими обов'язками: конфлікт може виникнути через графіки роботи, чи виснажливу роботу – усе це приводить як до невеликих так і серйозних конфліктів.

Проблеми ієрархії у ресторані "Silver". Між досвідченими співробітниками і новачками конфлікт виникає через: кращі зміни, секції столиків – що з більшу є чайові. Неможливо уявити функціонування ринку без конфліктних ситуацій.

Фаворити менеджера – це неприпустимо. Проявляється коли керівник демонструє свою увагу певному робітнику чи групі співробітників, що дуже шкодить взаємовідносинам і співпраці між менеджером та робітниками. Наприклад і у двох співробітників – кухарів однакова посада, але різні обов'язки. Одному з них додаткова пов'язують прибирання залу, а інших виконує тільки службовий обов'язок.

Однією з найтиповіших причин конфліктів є надання переваги членам своєї групи перед представниками інших соціальних груп. Особистісні фактори конфліктів зумовлено особливостями психіки людини (мірою її збудливості, егоцентризму стійкості до стресів, рівнем наполегливості, самооцінкою тощо) [2, с. 225].

Дискримінація за віком, статтю, релігією заборонена законом про рівні права на працю. Насилля у колективі не можна терпіти у будь-якій формі, треба пояснити співробітникам, що насилля закінчитися звільненням.

Деякі конфлікти, краще вирішуються менеджером особливо коли одна сторона тисне на іншу, і заважає продуктивній комунікації. Часто у вирішенні серйозних проблем співробітники вважають за потрібне повідомити вище керівництвом минаючи менеджера. Уведення політки відкритих дверей: наш співробітник ресторану може звернутися до вищого начальства не ставлячи до відома менеджера, і не боячись помсти або негативних наслідків. Щоб утримати співробітників від конфліктів необхідно скласти статут правил підприємства. Це допоможе утримати їх від конфліктів та у разі урегулювання конфлікту на них можна буде посилатися. Якщо можливо перетворити конфлікт у позитивний досвід через спілкування з усіма невдоволеними

сторонами і з'ясувати, що викликало суперечки, то це допоможе уникнути подібних суперечок в майбутньому.

Будь-які виробничі суперечки повинні мінімально відображатися на клієнтах, не впливати на якість обслуговування відвідувачів. Якщо можливо відразу ж після закінчення зміни необхідно розібрати будь-яке відхилення від норми.

Суб'єктивні причини конфліктів обумовлюються індивідуально-психологічними особливостями й безпосередньою взаємодією людей під час об'єднання їх у соціальні групи. В основному це зумовлено значними втратами та перекручуванням інформації в процесі комунікації. Нерідко частина інформації спотворюється через її суб'єктивне сприйняття, нечітке й неправильне трактування, брак часу. Інша частина може навмисно приховуватися співрозмовником, якщо йому невигідно її повідомляти. Багато інформації за усної форми її передавання в ході розмови не засвоюється через неуважність чи проблеми зі швидким розумінням.

Основні типи об'єктивних і суб'єктивних причин конфліктів найбільш часто поєднуються, однак вони не вичерпують усіх можливих варіантів.

Практично будь-який конфлікт має цілий комплекс об'єктивних та суб'єктивних причини. Тобто більшість об'єктивних причин є певною мірою суб'єктивними, а суб'єктивні причини є об'єктивно визначеними.

Ефективність вибраної стратегії залежить від самої ситуації. Кожна ситуація заслуговує свого підходу. Найефективніше вирішують конфліктні ситуації ті люди, які гнучко, залежно від обставин, використовують на практиці усі існуючі стратегії.

Отже, щоб розв'язати конфлікт, в основі якого лежать об'єктивні чинники, керівникові слід вирішувати конфлікт на рівні організації, тобто оптимізувати існуючі функціональні взаємодії, налагоджувати "мости" між співробітниками, покращувати процедури, якими керується організація.

Для розв'язання суб'єктивних конфліктів треба вивчити психологічні особливості сторін, що впливають на вибір саме конфліктного способу вирішенням спірних питань. В перед конфліктній ситуації існує можливість вибору способу вирішення. Саме причини, за якими одна або обидві сторони протистояння вибирають відповідний спосіб вирішення протиріччя, і носять суб'єктивний характер.

Джерела

1. Веснин В.Р. Менеджмент: учеб. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 504 с.
2. Моргулець О.Б. Менеджмент у сфері послуг. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
3. Ратников В.П., Голубь В.Ф., Лукашева Г.С. Конфликтология. Учебник для вузов. Изд 2-е, перераб., доп. Издательство: Юнити – Дана, 2005. – 511с.
4. Янковська Т., Величко О.Управління конфліктами та стресом Посібник для працівників апарату суду. – Київ, 2010. – 192 с.

Л. Є. ПРИМАЧЕНКО
магістрант, ЖІ ПрАТ "ВНЗ "МАУП"
науковий керівник – Н. В. Бондарчук, канд. юрид. наук., доц.

СВІТОВИЙ ДОСВІД МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ, НАПРЯМКИ АДАПТАЦІЇ ЇХ В УКРАЇНІ

Практика держав, в яких структурні перетворення дали вагомі результати щодо боротьби із корупцією викликає постійний інтерес в науковців і політиків. Деяким зарубіжним країнам вдалося створити механізми, які дозволили обмежити корупцію масштабами, що не становлять серйозної небезпеки для нормального функціонування країни. Це такі країни як Данія, Нова Зеландія, Сінгапур, Фінляндія, Швеція, Швейцарія, Ісландія, Нідерланди, Австралія, Канада, Люксембург, Австрія, Гонконг, Великобританія, США, Японія, Німеччина, Норвегія, Ірландія, Польща.

У Китаї за роки економічної реформи напрацьований значний досвід протидії бюрократизму та корупції. З 2000 по 2009 р.р. за корупцію розстріляно більше ніж 10 тис. чиновників, але навіть під страхом смертної кари тут знову й знову знаходяться люди, не здатні утриматися від хабарництва [1, с. 17].

Іншим прикладом є вільний китайський острів Гонконг. Тут у 1974 р. губернатор Гонконгу М. Маклехоуз заснував Незалежну комісію з боротьби з корупцією, на яку не могли вплинути ні МВС, ні спецслужби. Комісія працювала за трьома напрямками: виявлення хабарників, профілактика та аналіз нових схем корупції, пропаганда. Комісія проводила перевірки у відомствах чи міністерствах при найменшій підозрі в корупції. Для чиновників була ліквідована презумпція невинності. Замість неї з'явився принцип "доведи, що купив майно не за хабарі". За перший рік роботи комісії було засуджено 220 чиновників-хабарників. В результаті кількість корумпованих чиновників сягає 2–3 % (у 1974 р. – 94 %) [1, с. 17].

За переконанням Президента Південної Кореї Лі Мен Бак, "Корупція існує на двох рівнях – вгорі і внизу. Боротьба з корупцією повинна починатися з верху". Одним з необхідних умов подолання корупції є політична воля [2]. В Республіці Корея (Південна) впроваджена антикорупційна програма "OPEN", яка показала свою вельми високу ефективність завдяки забезпеченню максимальної відкритості механізму прийняття чиновниками рішень. Вона дозволила громадянам контролювати через Інтернет процес розгляду своїх звернень державними чиновниками. Крім свого самостійного значення і автономного існування система "OPEN" є лише складовою частиною комплексної стратегії боротьби з корупцією [3].

Аналізуючи позитивний досвід США в сфері боротьби з корупцією, вагомого значення набуває американське кримінальне законодавство, яке відрізняється особливою структурою і характеризується надзвичайною жорсткістю. За різні види корупції – хабар, кікбекінг (виплата частини незаконних грошей учаснику угоди) та ін. – передбачені штрафи в потрійному розмірі хабаря або тюремне ув'язнення від 15 років, або те й інше одночасно, а при обтяжуючих обставинах – позбавлення волі до 20 років. В США розслідуванням кримінальних справ щодо вищих посадових осіб займається незалежний прокурор [4, с. 18].

Якщо брати приклад з Польщі, то у 2002 році тут була вперше розроблена і прийнята урядова програма боротьби з корупцією – антикорупційна стратегія. На виконання антикорупційної стратегії було створена Надзвичайна кодифікаційна комісія сейму Польщі, яка готує зміни до Кримінального, Кримінально-процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів [5]. На етапах реалізації антикорупційної стратегії ставилися завдання по забезпеченню ефективного виявлення корупційних злочинів, впровадженню дієвих механізмів боротьби з ними в державній адміністрації, вирішувалися питання підвищення інформованості громадськості та заохочення етичних механізмів поведінки., обмеження соціальної терпимості, а також створення прозорих структур державного управління.

Аналізуючи досвід Німеччини, варто відзначити, що для всіх федеральних земель існують певні вимоги до звітності їх діяльності по боротьбі з корупцією. Деякі землі (Нижня Саксонія, Бранденбург і Баден-Вюртемберг) використовують ефективну електронну форму звітності. У п'яти землях функціонують спеціальні уповноважені особи, які приймають анонімні заяви про корупцію або про можливість виникнення корупційних злочинів. В деяких землях існують анонімні телефони, за якими можна заявити про випадки корупції. Боротьба з корупцією в землях Німеччини здійснюється через інститут поліції. В Гамбурзі в Міністерстві внутрішніх справ функціонує спеціальний відділ, де відбувається розробка заходів по боротьбі з корупцією. Особливу роль у протидії корупції в федеральних землях відіграє прокуратура, в той час як в інших країнах дуже часто вирішення питань, пов'язаних з корупцією, віддається в розпорядження спеціальних підрозділів департаментів економічного розвитку. У Франкфурті, що заслуговує на особливу увагу, існує Центр по боротьбі з корупцією в сфері охорони здоров'я – в межах головного управління міської прокуратури.

Отже, особливістю організації антикорупційної діяльності в багатьох країнах є те, що корупція, по-перше, усвідомлюється урядом як серйозна проблема національної безпеки. При цьому корупція розглядається як зовнішня і внутрішня загроза. Чітко розділяються два аспекти корупції: політична та економічна. Одним із найважливіших напрямків антикорупційної стратегії є профілактика корупції в системі державної служби. Позитивний результат дає забезпечення максимальної відкритості механізму прийняття чиновниками рішень, наприклад антикорупційна програма "OPEN", якою забезпечена прозорість діяльності адміністрації. В багатьох державах центральною ланкою антикорупційної політики є кадрова політика. Також вагоме значення мають репресивні заходи, що вводяться в дію за кожен проступок, вчинений міськими чиновниками, а плідна співпраця між приватними особами та державними службами простежується по всіх напрямах. Вагомого значення набуває Антикорупційне законодавство, яке носить системний характер і складається з правових актів, що регламентують різні види діяльності.

Джерела

1. Соловйов В.М. Протидія корупції та бюрократизму: досвід Китаю / В. М. Соловйов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – Вип. 24. – С. 108-116.
2. Реализация антикоррупционных программ на муниципальном уровне [Текст]: Научно-практическое издание. – М. : Американская ассоциация юристов, 2013. – 124 с.
3. Гилевская М. Анализ антикоррупционной программы Сеула [Електронный ресурс]. – Режим доступу : http://kievsecurity.org.ua/box/4/78.shtml
4. Реализация антикоррупционных программ на муниципальномуровне [Текст]: Научно-практическое издание. – М. : Американская ассоциация юристов, 2013. – 124 с.

5. Підбережник Н. П. Управлінські механізми запобігання та протидії корупції в країнах ЄС: досвід Польщі [Текст] / Н. П. Підбережник // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 36. – С. 158-165.

І. І. ПТАШИНСЬКИЙ
магістрант, ЖІ ПрАТ " ВНЗ "МАУП"
науковий керівник – Н. В. Бондарчук, канд. юрид. наук., доц.

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ СУДІВ В УКРАЇНІ ТА ЗАКОРДОНОМ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Спеціалізація суду є звичним явищем у світі. Вважається, що спеціалізовані суди сприяють більшій ефективності правосуддя, вищій якості та більш послідовним рішенням у складних галузях права. Функціонування спеціалізованих (спеціальних) судів відрізняється в організаційному і процесуальному плані, ефективністю діяльності та рівнем формалізації процедури, що в окремих країнах (Велика Британія, Канада, США) фактично призводить до визнання другорядності їх статусу у порівнянні із загальними судами.

Формування досліджених судових систем європейських країн, основою для яких є модель континентального права, доводить виважене використання переваг спеціалізації, що спостерігається у побудові спеціалізованих судових структур (адміністративна юстиція) з організацією вищих судових інстанцій (досвід Литви, Польщі, Франції, ФРН, Швеції); у створенні окремих систем судів як складових судових систем країни (Естонія, Італія); у функціонуванні мережі спеціалізованих судів на рівні нижчих ланок судової системи з поширенням їх юрисдикції або на всю територію країни, або на її частину (Італія, Франція, Швейцарія); в існуванні військових судів як спеціалізованих з обмеженою компетенцією (Іспанія, Італія, Польща, Франція); організації судових органів ювенальної юстиції (Австрія, Італія, ФРН, Франція) [1].

У країнах романо-германської системи права пріоритетною є тенденція до полісистемності судової влади та спеціалізації судових структур, що має наслідком утворення поряд із системами загальних судів спеціалізованих систем, які складають, зокрема, фінансова, соціальна, трудова, адміністративна юстиція як результат поділу права на публічне і приватне, що обумовлює їх організаційне та процесуальне відокремлення від інших судових юрисдикцій і відносну автономію у судовій діяльності. Запровадження спеціалізації у судових системах пострадянських країн відбувається шляхом поступового виокремлення з масиву правових конфліктів публічно-правових та економічних спорів (галузевий критерій спеціалізації), а функціонування військових судів (Білорусь, Казахстан, Азербайджан) та судів у справах неповнолітніх (Казахстан) ґрунтується на використанні суб'єктного критерію.

Традиційно господарська (арбітражна, економічна) юрисдикція має відповідне організаційне втілення, що відображене у створенні дволанкових (Вірменія, Казахстан) або триланкових (Азербайджан) структур спеціалізованих судових органів, компетентних вирішувати спори у сфері господарської (економічної) діяльності. Вищі спеціалізовані судові органи діють як суди першої, касаційної, наглядової ін-

станцій, але як самостійні органи не утворюються (Узбекистан, Таджикистан), деякі з них є складовими верховних судів (Білорусь), а окремі функції вищої судової інстанції виконують верховні суди (Молдова, Азербайджан, Вірменія, Грузія) [2]. Адміністративна юстиція перебуває у стані становлення та організаційно окреслена, як правило, окремо утвореними адміністративними судами без їх ієрархічної структуризації, або вони діють на базі економічних (господарських, арбітражних) судів. Причиною цього є відсутність на пострадянському просторі уніфікованих підходів до вирішення адміністративних спорів, які виникають в економічній сфері.

За дослідженням Програми ООН з охорони навколишнього середовища (далі ЮНЕП) у 44 країнах світу налічувалося 1200 природоохоронних судів і трибуналів регіонального та національного рівнів станом на 2016 рік. Більшість з них була створена в 21 столітті [3]. Такі суди функціонують в Канаді, США, Швеції, Великій Британії, Бразилії, Філіппінах, Австрії, Австралії та ін. Сьогодні ще близько 20 країн світу планують відокремити екологічні суди в системі національного судочинства. Ідея створення екологічних судів належить американському професору Скотту С. Вітні ще в 1973 році.

Іншою моделлю екологічного правосуддя є внутрішня спеціалізація суддів, створення так званих green benches. Зокрема, Екологічний підрозділ Верховного суду штату функціонує у Вермонті з 1990 року [4]. Він є судом першої інстанції із екологічного та земельного законодавства та складається з двох суддів. В даному виді правосуддя часто використовуються медіації, оскільки це спосіб зекономити час та кошти, досягти спільного рішення. Судді можуть включити мирову угоду до обов'язкового до виконання судового наказу.

Актуальним сьогодні є питання військового правосуддя за кордоном. Кожна країна при цьому враховувала свій власні міждержавні відносини, стан збройних сил, історичний досвід, економічні можливості, правову практику та низку інших факторів. Ткачук О. С. у своїх дослідженнях [5] відзначив, що у світі сформувалося три основних підходи до питання про механізм реалізації правосуддя в умовах збройних сил. Це дозволяє виділити три групи країн за їх ставленням до вказаної проблеми. Першу групу утворюють країни, де діяльність військових судів по розгляду кримінальних справ обмежена періодом воєнного часу (Австрія, Німеччина, Португалія). У мирний час вони можуть утворюватися лише при військах за кордоном.

Друга група країн має у мирний час так звану змішану юрисдикцію. У них при загальних судах на постійній основі функціонують спеціалізовані військові структури (палати, відділи, ради, офіси).

Третій підхід мають країни, в котрих військові суди діють як самостійні органи влади в мирний і в мирний, і у воєнний час. Таких країн переважна більшість. Багато з них мають розвинуті демократичні інститути, як, наприклад, Велика Британія, США, Канада. До цієї групи належать Китай, країни Латинської Америки та практично всі колишні радянські республіки.

У 2015 році спеціалізовані антикорупційні суди існували у 17 країнах світу: Афганістані, Бангладеш, Ботсвані, Болгарії, Бурунді, Камеруні, Хорватії, Індонезії, Кенії, Малайзії, Непалі, Пакистані, Палестині, Філіппінах, Сенегалі, Словаччині та Уганді. Ще три країни – Мексика, Танзанія і Таїланд – створили спеціалізовані антикорупційні суди пізніше. Отже, на сьогодні такі суди діють у 20 країнах. Найбільш поширеною мотивацію створення спеціалізованих антикорупційних судів є бажання підвищити ефективність судової системи при вирішенні корупційних справ.

Антикорупційні суди можна класифікувати на чотири моделі. Найпростіша модель – одноособовий суддя, який призначається або уповноважується на розгляд справ про корупцію у загальних місцевих судах, водночас процес оскарження рішень

залишається той самий, що й для всіх інших справ. Друга модель – спеціалізований антикорупційний суд, який має первісну юрисдикцію над справами про корупцію, а апеляційні скарги розглядають у верховному суді. Крім того, існують антикорупційні суди змішаного типу: суд може функціонувати як суд першої інстанції при розгляді деяких (більш важливих) справ про корупцію і як апеляційний суд при розгляді інших справ, що розглядаються в першій інстанції загальними місцевими судами. Апеляційні скарги на рішення антикорупційного суду надходять до Верховного суду. Також у світі є модель універсального паралельного суду, коли система антикорупційних судів включає як суди першої інстанції, так і апеляційні.

В результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що спеціалізація судів є явищем позитивним, оскільки сприяє більш професійному здійсненню правосуддя. В Україні є доцільним створення системи спеціалізованих військових судів, які б відповідали міжнародним стандартам з точки зору як організації, так і механізму здійснення правосуддя у збройних силах. Необхідна єдина концепція реформ в Україні, яка б містила комплекс стратегічних рішень щодо перебудови військової та кримінальної юстиції, судової системи, Збройних Сил України, а також визначила основні орієнтири та критерії такої реформації. Створення Вищого антикорупційного суду в Україні є іспитом для українського суспільства, який покаже рівень готовності безповоротно і безкомпромісно боротися з корупцією.

Джерела

1. Глущенко С. В. Вищі спеціалізовані суди в системі судової влади України: теоретико-прикладне дослідження [монографія] / С. В. Глущенко. – Ч.: Чорнобаївське КПП, 2015. – 352 с.
2. Глушков В. О., Бортницька Л. В. Визначення концептуальних підходів щодо судової реформи в Україні / В. О. Глушков // Право і суспільство. – 2010. – № 1. – С. 56-64.
3. Штогун С. Г. Судова реформа чи косметичний ремонт системи судової влади? / С. Г. Штогун // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2016. –№ 2. – С.14-19.
4. Delgrange X. The federated administrative jurisdiction erode the linguistic parity in the Cuonsil of State. Pyramide. – 2017. – № 29. – P. 249-250.
5. Ткачук О. Міжнародний досвід реалізації судової влади у збройних силах / О. Ткачук // Право України. – 2006. – № 10 – С. 108-109.

М. О. РЕВЕНОК

студент 3 курсу, ФКІТ МАУП

науковий керівник – О. Г. Чолишкіна, канд. техн. наук, ФКІТ МАУП

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ЩОДО МАШТАБОВАНОСТІ БІТКОЇНА

На сьогодні Bitcoin використовують як альтернативний засіб оплати, в якості альтернативи дебетової картки, в якості постійного регістра транзакцій, замість фіатной валюти.

Як відомо Bitcoin — електронна валюта, створенна в 2008 році Сатосі Накамото. Якщо вдаватися до історичних подій, то можливо спостерігати наступну картину.

Загальна вартість ринку біткоїнів на кінець 2017 року, становила 200 млрд USD. У грудні 2017 року став шостою за капіталізацією валютою світу, 17 грудня курс Биткойна досяг свого історичного 20 тис. доларів. У 2018 році курс все падав, у результаті чого він зміг подолати психологічно важливу відмітку в $7000. Критичне падіння було зафіксовано 15 грудня 2018р., курс впав до $3194, але через 2 дня ціна піднялася до $3276. Маштаб торгу також понижувався, як біткоїна, так і інших криптовалют. На сьогодняшній день вартість сягає 5,347$ за один біткоїн.

Біткоїн не може мати централізованого управління або організації, яка випускає цінні папери для розвитку і фінансування своєї діяльності. Транзакція між двома доменами передається всім вузлам мережі однорангових даних, а дані грошових потоків зберігаються в розподіленій базі даних. Криптографічні методи використовуються двічі, щоб запобігти іншим витрачати гроші або використовувати свої кошти.

Проблема масштабованості біткойна пов'язана з початковим обмеженням розробниками базової структури одного мегабайти для розміру ланцюга. Це обмеження визначається характером складання блокчейна, таким чином, як повністю реплікувати розподілену базу даних, і вимагає постійної передачі між усіма учасниками кожного елемента. Зменшення розміру блоку вручну обмежує ефективність потенційної DDoS-атаки. З огляду на середній час формування блоку (10 хвилин) і середній обсяг інформації про транзакції, кількість транзакцій не повинно бути занадто великим для гарантованого включення в блок — приблизно три транзакції в секунду.

З ростом популярності біткоіну, кількість транзакцій зросла, але через обмеження максимального розміру блоку не всі транзакції "потрапляли" в блок відразу, періодично виникала чергу. У травні 2017 року ситуація значно погіршилася, очікування включення транзакції в блок могло досягати декількох днів. В системі біткойну користувач може призначити комісію для прискорення обробки транзакцій. Регулярна поява черг призвело до збільшення комісійних за транзакції, але не вирішило проблему відкладеної обробки транзакцій. Це робить використання біткойнов досить дорогим і призводить до збільшення часу очікування підтвердження транзакції, особ-ливо для невеликих платежів — немає сенсу використовувати їх, наприклад, при оплаті в кафе і барах. Для вирішення проблеми пропонуються різні підходи.

Форк блокчейна — поділ безперервного ланцюжка на дві гілки. Цей поділ в мережі біткойнов є частиною алгоритму і відбувається регулярно в процесі Майнінг [ ]. Нові блоки завжди містять посил на свого попередника. Якщо два блоки, сформованих різними майнерами, відносяться до одного і того ж блоку-попереднику, це і називають розділом. Система не дає автоматичної переваги. Нові блоки можуть вказувати будь-який з них в якості попередника. У результаті мережа на деякий час розколота. У якийсь момент одна з галузей стане довшим, і "відсталий" помре, так як система вважає найдовшу ланцюжок достовірної

Блокчейн також може розділятись, коли розробники змінюють прото-кол визначення того, які блоки є дійсними.

Хард-форк називається розподілом блокчейна на дві окремі ланцюжки в результаті використання двох різних протоколів. Новий протокол може та-кож розділити мережу, коли всі члени мережі не дотримуються його [ ]. Наприклад, Ethereum Classic був результатом жорсткого ФОРКОМ Ethereum через різне розуміння того, що робити у відповідь на напад на DAO.

Спільноти Bitcoin XT, Bitcoin Classic і Bitcoin Unlimited запропонували збільшити обмеження розміру блоку в якості методу масштабованості. Однак підтримка обох пропозицій з часом знизилася.

Софт форк Згідно CoinDesk, на відміну від жорстких форк, софт форк — це зміна в протоколі, яке робить створені блоки справжніми та людьми похилого віку. Згідно Investopedia, програмна галузь може також розділити мережу, якщо не оновлене програмне забезпечення створює блоки, які не вважатимуться дійсними по новому протоколу.

Один із засновників і розробник Blockstream Пітер Вілл запропонував змінити формат програмного форк SegWit. SegWit пропонує зберігати деякі дані (відкриті ключі) за межою блокчейна. CoinTelegraph вважає, що SegWit дозволить створювати нові рішення другого рівня, поверх біткойнов. Софт форк активований користувачем (User-activated soft fork (UASF)) є суперечна ідея, яка досліджує, як виконати оновлення блокчейну, яке не підтримується тими, хто забезпечує потужності мережі.

Segregated Witness (скорочення від SegWit) — реалізоване оновлення про-токолу, призначене для вирішення проблеми пластичності транзакцій біткойнов блокчейна, а також для збільшення його пропускної здатності. Аналогічне оновлення було реалізовано для деяких інших криптовалют: таких як Litecoin, DigiByte, Groestlcoin і Vertcoin.

SegWit — це "софт форк", яка дозволяє мережі функціонувати в колишньому режимі. Однак структура сховища в блоці і механізм перевірки транзакцій для повних вузлів в мережі змінюється. Підписи і сценарії тепер діляться на окрему структуру — "сегрегованих свідок". Це дозволяє головному блоку розмістити більше однієї транзакції, а також усуває мінливість однакового ідентифікатора транзакції.

"Сегрегованих свідок" (SegWit):

• Змінює структуру зберігання даних в кожному блоці біткоїну.

• Забезпечує підвищення пропускної спроможності транзакції, залишаю-чись сумісним з більш ранніми версіями програмного забезпечення біткоїну.

• Усуває транзакційну інертність, яка стала перешкодою для інших про-ектів.

У травні 2017 Digital Currency Group анонсувала рішення під назвою SegWit2x, яке активує SegWit на рівні 80% від загального порогового значення біткойнов, сигналізують про бітах. 4; і збільшити обмеження розміру блоку до 2 МБ протягом шести місяців з підтримкою, яка перевищує 80% від загальної швидкості хешування біткойнов. У червні 2017 року пропозиція SegWit було додатково ускладнена твердженням про те, що воно може по-рушувати патенти USIPO. Станом на середину 2017 року пропозиція SegWit2x було підтримано більш ніж 90% підвищень хеша, але пропозиція SegWit2x також було спірним через те, що робота над проектом була обме-жена з групою. В середині липня 2017 року стало очевидно, що майнери підтримували реалізацію пропозиції SegWit до 1 серпня 2017 року, намага-ючись таким чином уникнути ризику хард-Форк мережі біткойнов. 21 липня BIP 91 був заблокований, що означало, що оновлення SegWit було активо-вано на блоці 477,120.

Інша угода була досягнута 8 серпня, коли 100% пулів Майнінг Bitcoin ого-лосили про підтримку SegWit, хоча SegWit не був повністю активований принаймні до 21 серпня, після чого майнери почали відмовлятися від блоків, які не підтримували SegWit. Більшість транзакцій з біткойнов не використали оновлення, але не змогли цього зробити, тому що стандартизація формату адресою BIP 173 не була завершена. Протягом першої тижні жовтня частка операцій з біткойнов з використанням SegWit збільшилася з 7% до 10%.

Впровадження SegWit в серпні 2017 року був тільки першою половиною так званого "Нью-Йоркського угоди", згідно з яким ті, хто хотів збільшити ефективний розмір блоку SegWit, скомпрометували тих, хто хотів збільшити розмір хард-Форк.

блок. Друга половина SegWit2x включає в себе жорсткі вилки в листопаді 2017 року, щоб збільшити розмір блоку до 2 мегабайт.

SegWit був створений людьми, не пов'язаними з SegWit2x, і багато хто з них проти SegWit2x.

Lightning Network — цей проект знаходиться в стадії розробки і вирішує проблему масштабованості біткойнов за допомогою автономного масштабування. Він призначений для надання оновлених статусів микроканалів без використання будь-яких блокувань, що робить мікроплатежи виправданими (і безкоштовними).

Lightning Network — протокол оплати, що працює з блокчейнами (зазвичай використовуються біткойни). Дозволяє здійснювати миттєві транзакції, що беруть участь вузлами і пропонується в якості вирішення проблеми масштабованості біткойнов. Мережа Lightning складається з вузлів і двонапрямлених каналів оплати. Платіжний канал встановлюється між двома мережевими вузлами. Кожен з двох вузлів каналу оплати вносить певну суму грошей в канал за допомогою транзакції в блокчейні. В майбутньому пропускна здатність каналу складається з суми коштів, зроблених вузлами. В роботі Lightning Network використовуються такі поняття як:

1. Відкриття каналу — блокування у сфері блокчейну коштів, які будуть передані в управління новоствореному каналу Lightning Network.

2. Закриття каналу — закриття каналу і переказ коштів під контроль блокчейна.

3. Виснаження каналу — оборотний процес, в результаті якого канал фактично може працювати тільки в одному напрямку. Якщо перший вузол перевів всі кошти в каналі другого вузла, то напрямок перекладу коштів від першого вузла другого буде неможливо, до тих пір, поки другий вузол не переведе частину коштів першого. Або двом вузлам знадобиться відкрити новий платіжний канал.

Були запропоновані різні пропозиції щодо масштабування біткоїну. У 2015 році Джефф Гарзік представив BIP 100, а Гевін Андресен BIP 101. У середині 2015 року деякі корпорації підтримували збільшення розміру блоку до восьми мегабайт.

• Bitcoin XT був запропонований в 2015 році для збільшення потужності обробки транзакцій біткоїну за рахунок збільшення межі розміру блоку.

• Bitcoin Classic був запропонований в 2016 році, щоб збільшити продуктивність обробки біткоїну за рахунок збільшення межі розміру блоку.

• У 2016 році було досягнуто згоди між деякими Майнер і розробниками, неофіційно зване Гонконгський угодою, яке включало план розгляду як пропозиції SegWit, зробленого в грудні 2015 року розробники Bitcoin Core, так і обмеження розміру. Блок до 2 МБ. Однак обидві угоди виявилися безуспішними.

• Bitcoin Unlimited захищає інтереси майнерів шляхом збільшення межі розміру блоку і підтримується Майнінг-пулами ViaBTC, AntPool, інвестора Roger Werth і головного вченого Bitcoin Unlimited Пітера Різуна. Пропозиція Bitcoin Unlimited відрізняється від Bitcoin Core тому, що параметр розміру блоку не жорстко запрограмований, а, скоріше, вузли та об'єднання майнерів підтримують бажаний розмір, використовуючи ідею, яку вони називають "виникає консенсус". Прихильники Bitcoin Unlimited стверджують, що в ідеологічному масштабі Майнер повинні самі визначати масштаб масштабування, оскільки саме вони підтримують обладнання в мережі.

• BIP148 — це пропозиція, яка називається "Активований користувачем софт форк" (UASF) або "популістське повстання". Планувалося, що він буде запущений 1 серпня 2017 року, і спробує змусити майнерів активувати SegWit. Це стало непотрібним, тому що майнери вирішили проголосувати за активацію SegWit, використовуючи схему BIP 91.

В. В. РЕЦ
курсант 3-го курсу, ДДУВС
науковий керівник — В. Г. Олексенко, ст. викладач каф. оперативно-розшукової діяльності, ДДУВС

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ В СИСТЕМІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Способи і методи боротьби зі злочинністю, які використовуються в діяльності Національної поліції України, безперервно оновлюються, розробляються оперативними працівниками або аналітиками. На це впливають також інтеграційні процеси, завдяки чому у вітчизняних підрозділах Національної поліції України з'являються нові методи боротьби зі злочинністю. Крім того, форми і види злочинної діяльності набувають нових виглядів в рамках розвинутого інформаційного суспільства та модерних технологій. Досить незрозумілою є парадигма, що впровадження новітніх методик у межах злочинного середовища проходить прискорено і ефективно, перш за все, для самих правопорушників. Натомість в рамках правоохоронної системи іноді досить складно проходить впровадження нових методів або інструментів протидії кримінальним правопорушенням будь-якого виду, тому що, незважаючи на те, що сьогодні поширюється неозлочинність, удосконалюються і тривіальні злочини, які набули свого поширення на світанку розвитку суспільства. З огляду на це, імплементація в практику Національної поліції України нових прийомів виявлення, попередження і розкриття злочинів є актуальним питанням в системі протидії злочинності [1].

Одним із модерних напрямів, який активно впроваджується в антизлочинну діяльність Національної поліції України є кримінальний аналіз або кримінальна аналітика. У вітчизняній системі поліції даний інструмент існує не так давно, скоріше на рівні нововведення, ніж зрозумілої і прозорої схеми, тому що в Україні створено декілька координуючих органів даного напряму.

Оперативні підрозділи в ході виконання завдань оперативно-розшукової діяльності покладаються на велику кількість джерел інформації і використовують різні підходи для своєчасного виявлення, запобігання або реагування на вчинені злочини. В основі кримінального аналізу лежить інформація, точніше її сукупність, яка в процесі аналізу, синтезу та інтелектуальної обробки оформлюється відповідним чином у зведені форми для подальшого використання.

В рамках роботи оперативних підрозділів використовується оперативний кримінальний аналіз (система накопичення, розподілу, концентрації, подальшого використання тощо) різної інтегрованої оперативно-розшукової інформації з метою протидії сучасній організованій злочинності, розподілу наявних сил та засобів, раціональному задіянні ресурсів на території зони реалізації функціоналу правоохоронного підрозділу тощо.

Неодноразово у компетентних колах виникало питання стосовно доцільності формування структури кримінального аналізу, адже значна допомога суб'єктам, які провадять оперативно-розшукову діяльність надходила від підрозділів інформаційно-аналітичної діяльності. Проте це не аналогічні поняття і якщо детальніше розглянути особливості кримінального аналізу, то йому притаманна принципова значуща відмінність, яка полягає в тому, що у кримінального аналітика є можливість отри-

мання інформації не лише про об'єкти, події або осіб, його діяльність спрямована на дослідження більш глибоке і розширене: причинно-наслідкові зв'язки, додаткові кваліфікуючі ознаки (стійкість, згуртованість, наявність внутрішньої ієрархії в групі або розподілення ролей тощо). Якщо проаналізувати дієвість кримінального аналізу. То можна зазначити, що за його допомогою з'являється реальна можливість оперативного прогнозування ймовірних подій [2].

Кримінальний аналіз – це інтелектуальна діяльність аналітиків, яка полягає у перевірці, оцінці, акумуляції та інтерпретації інформації про кримінальні правопорушення, вчинені окремими особами або групами, яка отримується в ході проведення оперативно-розшукової діяльності, різних її видів і форм, зокрема певного комплексу пошукових заходів, або така інформація може бути отримана в рамках дослідження фактичних даних у кримінальному провадженні. Крім того, досить важливим аспектом у цьому питанні є способи використання та інтелектуальної обробки отриманої інформації, яка є своєрідною платформою для визначення тактичних і стратегічних напрямків протидії та запобіганню злочинності тощо [3].

Кримінальний аналіз як модерна форма дослідження злочинних тенденцій і надання рекомендацій стосовно протидії і попередження злочинних намірів, має неоднозначну адміністративну схему. Із моменту впровадження аналізу у роботу оперативних підрозділів почало створюватися управління кримінального аналізу у складі підрозділів кримінальної поліції. За кордоном система кримінального аналізу є досить розвинутою, тому що на 5 оперативних працівників там припадає 1 аналітик. Виходячи із його оцінок і тактичних рекомендацій, передбачень певних несприятливих наслідків, оперативні працівники значно швидше і дієвіше орієнтуються в ситуації. В Україні сьогодні ця система знаходиться на етапі становлення, тому що прийом кримінального аналізу є новим і незвичним явищем у стандартній системі методів оперативно-розшукової діяльності. Зокрема, із 2017 року почали створюватися в областях Управління кримінального аналізу у складі Головного управління Національно поліції України.

Проблемою, яка існує сьогодні у сфері професійної діяльності Національної поліції України і яку неможливо не розглянути, полягає у подальшому використанні результатів, отриманих в рамках кримінального аналізу у кримінальному процесі, а точніше користь, яка може бути виокремлена слідчим для кримінального провадження. У зв'язку з тим, що розглядуваний інститут є доволі молодим в оперативно-розшуковій діяльності, існує декілька гострих питань, які постають перед практичними працівниками. Незважаючи на наявність нормативних інструкцій, якими регулюється здійснення кримінального аналізу, форма та зміст кінцевих аналітичних продуктів тощо, у чинному Кримінальному процесуальному кодексі в комплексі доручень не передбачено письмового доручення слідчого на проведення кримінального аналізу або якщо навіть це не повинно оформлюватися дорученням, на думку законодавця, то який статус у кримінальному провадженні матиме кримінальний аналітик. Крім того, для ефективної реалізації завдань і можливостей кримінального аналізу, необхідний визначений спектр знань, вмінь та навичок з проведення кримінального аналізу. До того ж, у Законі України "Про оперативно-розшукову" діяльність необхідно конкретно окремим пунктом зазначити право оперативного працівника на проведення аналітичної розвідки тощо.

Як вже зазначалося вище, механізм впровадження кримінального аналіз у в рамках діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України визначено нормативних документом, який поки що є базовим нормативно-правовим актом для категорії кримінального аналізу: Наказ № 1150 від 07.11.2017 р. "Про затвердження

Положення про Управління кримінального аналізу Національної поліції України" [4].

Крім того, система кримінального аналізу охоплює три напрями боротьби зі злочинними проявами:

• Оперативний аналіз, який полягає у аналізі отриманої інформації про резонансних злочинах. Відповідно до моделі це повинно бути представлено наступним чином: Група аналітиків оперативно збиратиме дані по цьому злочину, технічну інформацію і проводитиме аналіз для того аби скоординувати роботу слідчо-оперативної групи в розкритті цього злочину.

• Тактичний аналіз полягає в оцінці обстановки через нанесення обстановки на карту, тобто за допомогою способу візуалізації і розумінні повної картини кримінального правопорушення. Таким чином виявляються райони підвищеного ризику, де очікується значна кількість грабежів, розбійних нападів та вуличних злочинів.

• Стратегічний аналіз спрямований на аналіз діяльності організованих злочинних групі відповідно на перспективу в роботу по боротьбі з ними. Він є найтривалішим і найповнішим видом аналізу, тому що мова ведеться про стійке злочинне утворення, часто ієрархічне тощо.

Отже, інститут кримінального аналізу є модерним інструментом оперативно-розшукової діяльності, який дозволить прогнозувати тенденції злочинної діяльності. Проте він потребує ще ряду реформ і пристосувальних нормативних механізмів для того, щоб комплексно з іншими прийомами і методами Національної поліції здійснювати протидію злочинній діяльності.

Джерела

1. Tilley N. Problem-Oriented Policing, Intelligence-Led Policing and the National Intelligence Model. Режим доступу: https://pdfs.semanticscholar.org/bb06/7c510c954889cd85be02890e6cb698e 70ddf.pdf.
2. Інструкція про організацію та ведення кримінального аналізу оперативно-розшуковими підрозділами : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 15.01.2008. № 28.
3. Яніцкі Мірослав. Оперативний кримінальний аналіз : навч.-практ. посіб. / М. Яніцкі ; переклад Ігоря Родюка. За редакцією Міжнародної організації з міграції. Республіка Польща, 2009. 86 с.
4. Наказ Національної поліції України № 1150 - 07.11.2017 "Про затвердження Положення про Управління кримінального аналізу Національної поліції України". URL: http://tranzit.ltd.ua/nakaz/ (дата звернення: 05.12.2019).

Р. І.САВЧЕНКО
магістрант, ННІМЕФ МАУП
науковий керівник – В. О. Тьорло, канд. екон. наук, проф. МКА

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКСПОРТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВА

Виробництво продукції на експорт є важливою та невід'ємною складовою господарської діяльності кожного успішного підприємства. Адже здійснення експортних операцій стає вагомою передумовою для розширення ринків збуту, збільшення обсягів виробництва та підвищення якості продукції, що, в свою чергу, дозволяє також створити сприятливе підґрунтя для зміцнення конкурентних позицій підприємства на внутрішньому ринку.

Експортна діяльність підприємства – це низка взаємопов'язаних операцій, що передбачають продаж товарів з обов'язковим переміщенням їх через митний кордон з метою надання у володіння цієї продукції партнеру з-за кордону [2].

Пошук напрямів забезпечення реалізації ефективної експортної діяльності підприємств супроводжується дискусіями навколо термінологічної невизначеності поняття "експортна діяльність підприємства". На основі аналізу поширених трактувань цього терміну, його співставлення з поняттям "експорт" визначено, що попри їх спорідненість вони мають зовсім різний економічний зміст: експортна діяльність, на відміну від експорту, який розглядається вченими переважно як операція з продажу та транспортування продукції іноземному споживачу, передбачає комплекс дій, господарську діяльність, організовану як послідовність певних етапів та функцій з виходу підприємства на зовнішній ринок. Відповідно до цього обґрунтовано, що експортна діяльність підприємства є більш комплексним поняттям, яке враховує експорт та інші операції виробничого, фінансового, організаційного характеру, спрямовані на уможливлення його здійснення.

В Україні створена нормативна база для регулювання експорту. Здійснення експортних операцій на Україні регулюється законами України, указами Президента України, декретами Кабінету Міністрів України, положеннями Міністерства економіки України, Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків, інших міністерств і відомств, що регулюють окремі питання тарифного і нетарифного характеру, угодами, укладеними Україною з іншими державами й іншими законодавчими актами України.

Основа регулювання діяльності підприємств України на зовнішніх ринках – це Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність". Порядок здійснення та виконання митних формальностей при експорті продукції регулюється Митним кодексом України. У відповідності до діючого законодавства підприємствам надається повна самостійність у виборі іноземних партнерів, номенклатури товарів для експортної діяльності, визначенні цін, обсягів, строків поставок та ін.[1].

Для здійснення регулювання експортних операцій держава використовує систему заходів, заснованих на сукупному поєднані та використанні економічних і адміністративних методів у відповідності до законодавства України. Законодавством України закріплена можливість застосування методів митно-тарифного та нетарифного регулювання експортних операцій. Використання обох цих методів відповідає загальносвітовій практиці.

Організаційно-економічний механізм управління експортною діяльністю варто розглядати як систему скоординованих економічних елементів (правил, методів, інструментів та закономірностей), які відображають особливості діяльності підприємства, та їх взаємозв'язків і відповідно управління цими елементами з метою забезпечення високої ефективності діяльності підприємства в існуючому середовищі задля виконання поставленої мети.

Організаційно-економічні аспекти здійснення експортної діяльності підприємства – це основні чинники, важелі, складові організаційної та економічної діяльності, що впливають на ефективне функціонування підприємства на міжнародному ринку. Організаційна складова визначає формування механізму функціонування підприємства, включає маркетингову діяльність, систему стратегічного управління, аналіз конкурентоспроможності. Економічна складова передбачає інноваційно-інвестиційні заходи, економічну відповідальність за якість продукції, страхування підприємницького ризику, ціноутворення та асортиментну політику [4].

На основі проведеного дослідження розроблено перелік пропозицій по удосконаленню управління експортними операціями вітчизняних підприємств:

1. Активізація маркетингового забезпечення експортної діяльності підприємства, яка базується на вивченні міжнародних ринків, особливостей запитів іноземних клієнтів, просування товарів і послуг на зовнішні ринки з урахуванням місцевих традицій і численних обмежень і т. ін.

2. Службам маркетингу вітчизняних підприємств активно використовувати різні підходи та методи впливу для просування продукції на зарубіжні ринки, серед них:

- адаптацію продуктів для потреб нових ринків;
- зміну дизайну продукції;
- побудову піар компанії для комунікації зі споживачем.
- створення регіональних сайтів та сторінок у соціальних мережах.
- регулярне інформування споживачів про новинки та акції;
- демонстрацію соціальної та екологічної відповідальності [3].

3. Забезпечувати високу якість продукції, яка призначена на експорт і давати активну рекламу про це.

4. Застосування бенчмаркінгу для вивчення і використання кращого досвіду конкурентів.

5. Оптимізація транспортних логістичних витрат вітчизняних підприємств при здійсненні експортних операцій.

6. Проведення моніторингу всіх аспектів експортної діяльності вітчизняних підприємств:

- управління експортною діяльністю;
- управління капітальними, технічними, технологічними, трудовими, маркетинговими, інформаційними ресурсами, які пов'язані з експортною діяльністю вітчизняних підприємств.

7. Проведення первинного публічного розміщення акцій товариства на міжнародних фондових ринках з метою залучення додаткових інвестиційних ресурсів.

Передбачені заходи в разі їх виконання сприятимуть удосконаленню управління експортними операціями вітчизняних підприємств, що у свою чергу сприятиме підвищенню їх міжнародної конкурентоспроможності.

Джерела

1. Про зовнішньоекономічну діяльність – Закон України № 4496- VI (4496-17) від 13.03.2012 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 2.

2. Андришин В.П. Визначення напрямів підвищення ефективності експортної діяльності підприємства на основі результатів її оцінки / М. Ю. Рущак, В. П. Андришин // Економічний простір. – Дніпропетровськ, 2015. – Вип. 93. – С. 47–58.
3. Батченко Л. В. Механізм управління експортно-імпортними операціями підприємства / Л.В. Батченко, К.Є. Мойсеєнко, Ю.І. Константинова // Сучасні проблеми державного управління різним сферами і галузями економіки: зб.наук.пр. ДонДУУ. – Донецьк: ДонДУУ, 2013. – Т.XIV. – Державне управління; вип. 257. – С. 27-40.
4. Коваленко Н.В. Забезпечення конкурентоспроможності національних підприємств у світовій економіці : монографія / Н.В Коваленко. – Донецьк : ДонДТУ, 2010. – 426 с.

Н. Г. СКВИРА
магістрантка, НН ІМВСН МАУП
наук. керівник – О. І. Пархоменко-Куцевіл, д-р. наук з держ. упр., НН ІМВСН МАУП

МЕХАНІЗМ ОЦІНЮВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Сучасний стан розвитку кадрів системи публічного адміністрування потребує визначення чітких механізмів оцінювання кадрів. Саме оцінювання кадрів дає можливість визначити професіоналізм та якість майбутньої діяльності.

Поняття "механізм" аналізується в багатьох науках, у тому числі, правознавстві, економіці, політології, соціології та державному управлінні.

Спробуємо проаналізувати дане поняття, зокрема: поняття "механізм" це:

– пристрій (сукупність рухомо з'єднаних між собою ланок), що передає або перетворює (відтворює) рух; по-друге, як сукупність проміжних станів або процесів будь-яких явищ [8, с. 450];
– система певних взаємодіючих ланок, що забезпечують вплив одного суб'єкта на інший, його фактори, стани, діяльність та поведінку;
– сукупність і логічний взаємозв'язок відповідних процесів, закономірностей, соціальних явищ, через які один суб'єкт впливає на інший суб'єкт, домагаючись при цьому певних планованих результатів;
– сукупність певних складових елементів, що створюють організаційну основу певних явищ, процесів [1, с. 57, 59].

Таким чином, механізм – це сукупність дій або певних набор дій, спрямованих на досягнення відповідної мети.

В науковій літературі "механізм управління" розглядається як:

– практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей [4, с. 56];
– сукупність форм, методів та інструментів управління;
– спосіб організації управління суспільними справами, де взаємопов'язані методи, засоби в принципи, що і забезпечує ефективну реалізацію цілей управління;
– система формування цілей і стимулів, які дають змогу перетворити у процесі трудової діяльності рух матеріальних та духовних потреб суспільства на рух

засобів виробництва і його остаточних результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів. Ядром організаційно-економічного механізму є система стимулів, яка поділяється на дві підсистеми: командно-адміністративні стимули, які примушують до праці; соціально-економічні, що зацікавлюють працівників до високоефективної роботи [2].

Таким чином, механізм управління – це сукупність інструментів, методів, алгоритмів дій, які впливають на процес управління та змінюють його.

Крім того, за аналогом технічного визначення поняття "механізм", де у складі одного механізму існують кілька ланцюгів [1, с. 184], можна визначити, що "механізм оцінювання професіоналізму державних службовців" також складається з послідовних ланцюгів, завдяки яким він реалізує своє функціональне призначення.

Далі у дослідженні проаналізуємо теоретичні підходи до визначення механізмів оцінювання державних службовців. Інструментарій системи оцінки професіоналізму державних службовців сформувався під впливом потреб вирішення практичних завдань виробничо-управлінської діяльності на основі певних методів. Методи оцінки професіоналізму кадрів мають відповідати структурі організації, характеру діяльності персоналу, цілям оцінки, бути простими і зрозумілими; включати 5-6 кількісних показників, поєднувати письмові та усні завдання. Методи оцінки професіоналізму кадрів є найголовнішою складовою оцінки персоналу та, на жаль, єдиної класифікації методів оцінки не існує.

О. Крушельницька та Д. Мельничук методи оцінки персоналу ділять на традиційні і нетрадиційні. Перші сфокусовані на окремого працівника і ґрунтуються на суб'єктивній оцінці керівника або колег. Їх недоліками є те, що оцінка дається окремому працівнику без врахування цілей організації, ґрунтується на оцінці керівника, при повному ігноруванні думки колег по роботі, підлеглих, клієнтів і т. д.; орієнтується на минуле (досягненні результати) і не враховуються довготермінові перспективи розвитку організації і працівника. Нетрадиційні методи – розглядають робочу групу (підрозділ, бригаду, колектив) і ставлять акцент на оцінку працівника його колегами і здатність працювати в групі; оцінка окремого працівника і робочої групи проводиться з урахуванням результатів всієї організації, і до уваги береться не тільки успішне виконання сьогоднішніх функцій, а й здібності до професійного розвитку й освоєння нових професій і знань. В цільових, планових і оперативних оцінках існуючі методи об'єднують в три групи: якісні, кількісні і комбіновані. До групи якісних методів відносять методи біографічного опису, ділової характеристики, спеціальної усної характеристики, еталону, а також метод обговорення. До групи кількісних методів відносять всі методи з кількісною оцінкою рівня якостей працівника. Комбіновані методи – це метоли експертної оцінки, тестування [6].

А. Колот вважає, що в теорії, і на практиці розрізняють два види оцінки персоналу: самооцінку й зовнішню оцінку. Стосовно самооцінки зазначимо, що в підсвідомості кожної людини існує ціла низка уявлень, еталонів, образів: ідеальний (найбільш узагальнений, важко досяжний) образ "Я"; нормативний образ "Я", тобто уявлення про те, якою має бути людина, щоб інші її сприймали й поважали; і, нарешті, реальний образ "Я", тобто відносно об'єктивна оцінка самого себе. Водночас кожна людина має настійну потребу в позитивній оцінці своєї діяльності з боку колективу, керівників, безпосередніх споживачів продуктів праці. Причому зовнішня оцінка тільки в тому разі виконує свої завдання, коли вона виходить від усіх трьох названих суб'єктів. Брак одного з видів оцінки може сприяти розвиткові навіть негативних явищ [5].

В. Данюк, В. Петюх, С. Цимбалюк С. за формою вираження кінцевого результату виділяють описові, кількісні та комбіновані методи. При описових методах оцін-

ка подається в текстовій формі, при кількісних і комбінованих використовуються шкали оцінок, які дозволяють кількісно виміряти різні рівні виконання робіт в організації. За інструментами оцінювання розрізняють прогностичний метод, інформаційною базою якого є результат обстежень, інтерв'ю, співбесід; практичний метод, що спирається на оцінку результатів практичної діяльності працівника; імітаційний метод, коли працівник оцінюється за своєю поведінкою в умовах конкретної ситуації (в навчальному процесі – кейс-метод) [3].

Проведений аналіз дає підстави зазначити, що для державної служби пропонується використовувати систему оціночних критеріїв, яка призначена для оцінки державних службовців і складається з наступних показників:

1. Набору професійно важливих якостей (компетенцій), в тому числі груп соціально-особистісних, управлінських, мотиваційних та професійних якостей, а також показників кваліфікаційно-освітнього рівня;

2. Набору показників результатів діяльності (ефективності та результативності), в тому числі показників якості та складності праці.

Джерела

1. Большая советская энциклопедия. 3-е изд. М.: Издательство "Советская энциклопедия", 1974. Т. 16. 616 с.
2. Булеев И.П. Формирование организационно-экономического механизма управления предприятием по обработке цветных металлов. Донецк : ИЕП НАН Украины, 1993. С. 32-34.
3. Данюк В. М. Менеджмент персоналу: Навч. посіб. К. : КНЕУ, 2004. 398 с.
4. Державне управління : Словник-довідник / За заг. ред. В. М. Князєва, В. Д. Бакуменка. К. : УАДУ, 2002. 228 с.
5. Колот А. М. Мотивація персоналу: Підручник.К. : КНЕУ, 2002. 337с.
6. Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навч. посіб. К. : Кондор, 2003. 294 с.
7. Моисеев Н. Н. Человек, среда, общество. М.: Наука, 1982. 300 с.
8. Украинская советсткаяэнциклопедия. 2-е изд. К.: Главная редакция Украинской советской энциклопедии, 1981. Т. 6. 552 с.

А. О. СОКОЛЮК

магістрантка, НН ІМЕФ МАУП

науковий керівник — М. П. Буковинська, д-р. екон. наук, проф., НН ІМЕФ МАУП

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ АПТЕК ЯК ФАКТОР ЯКІСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ

Організовуючи будь яку справу суб'єкт підприємницької діяльності ставить за мету отримання прибутку основною ціллю. Для цього він вивчає кон'юнктуру ринку, зважає на наявність попиту того чи іншого товару (робіт, послуг) у регіоні, де буде здійснюватись діяльність, шукає свого клієнта, покупця.

Аптечний бізнес – одна з найприбутковіших сфер діяльності. На аптечний товар завжди і повсюди є попит, адже люди не схильні економити на своєму здоров'ї. Проте аптечна установа повинна ставити за мету не лише отримання прибутку, основним завданням має бути забезпечення населення лікарськими засобами та виробами медичного призначення. Оскільки тут справа стосується сфери охорони здоров'я, держава здійснює особливий контроль та дещо послаблює "податковий тягар" у сфері аптечного бізнесу.

У процесі діяльності аптек використовується наступна законодавчо-нормативна база:

– Закон про лікарські засоби [1];
– Перелік прекурсорів;
– Порядок обігу прекурсорів;
– Правила роздрібної реалізації;
– Закон про патентування;
– Закон про ліцензування;
– Ліцензійні умови;
– Правила виписування рецептів;
– Закон про податок на прибуток;
– Закон про ПДВ;
– Указ Президента України № 746 "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва".

Коли мова йде про аптечні установи, йдеться не тільки про невелике приміщення з обізнаним фармацевтом під аптечною установою розуміють також аптечні склади, бази, об'єднання, асоціації, фірми, корпорації, які займаються реалізацією медикаментів та виробів медичного призначення. Предметом діяльності аптечних установ поряд з торгівлею готовими ліками може бути і самостійне їх виготовлення з метою наступної реалізації.

Особливість діяльності аптек як торгових підприємств визначається специфікою товарів, що реалізуються, — лікарських засобів та виробів медичного призначення.

Правовідносини пов'язані з виготовленням, реалізацією та контролем за якістю лікарських засобів, регулюються законом про лікарські засоби.

У ст. 2 Закону про лікарські засоби визначено, що лікарські засоби – це речовини або їх суміші природного, синтетичного чи біотехнологічного походження, які застосовуються для запобігання вагітності, профілактики, діагностики та лікування захворювань людей або зміни стану і функцій організму [1].

Серед лікарських засобів є такі, які включаються до Переліку прекурсорів. Здійснення діяльності у сфері їх обігу потребує особливого контролю.

До виготовлення та реалізації на території України допускаються лише ті лікарські засоби, які згідно з положенням Порядку державної реєстрації (перереєстрації) лікарського засобу, затвердженого постановою КМУ від 13.09.2000 р. № 1422 пройшли державну реєстрацію (крім випадків, передбачених ст. 9 Закону про лікарські засоби, про що йтиметься далі). Причому відповідальність за реєстрацію лікарських засобів покладено на підприємство виробника лікарських засобів[2]. Що стосується аптечних установ, то вони повинні мати в наявності Реєстраційне посвідчення, яке є документом, що підтверджує факт реєстрації і дозволяє медичне застосування лікарського засобу в Україні протягом 5 років з дня його реєстрації.

Варто також підкреслити, що реалізацію лікарських засобів в Україні проводиться тільки за наявності виданого виробником сертифікату якості.

Для «особливого» товару потрібне "особливе" місце продажу. Тобто до організації торгового місця для реалізації лікарських засобів – аптеки (аптечного пункту, кіоску) потрібен особливий підхід.

Аптека повинна займати окреме торгівельне приміщення з окремим входом, мати торгівельний зал для обслуговування населення і розміщуватися в окремому ізольованому приміщенні, розташованому на перших поверхах будівель. Структурні підрозділи (аптечні пункти, кіоски) можуть займати відокремлене приміщення без виділення торгівельного залу тільки в капітальних будівлях.

Суб'єкти підприємницької діяльності, власників аптек, повинні забезпечити обов'язкову відповідальність складу і площ виробничих і додаткових приміщень аптек до встановлених норм.

Також важливим етапом організації роботи аптек є підбір персоналу. Часто можна спостерігати таку картину: приходячи в аптеку, покупець не тільки не має певного рецепту на ліки, але й конкретно не вказує які саме ліки йому потрібні та просить поради у фармацевта, що краще купити від тієї чи іншої хвороби. В таких ситуаціях дуже важливим є наявність у фармацевта відповідних знань, умінь та кваліфікації.

У листі від 03.04.2003 р. № 3-452-551 Держкомпідприємництва дає необхідні пояснення та рекомендації щодо підбору аптечного персоналу.[3]

До аптечної діяльності встановлено конкретні вимоги яких потрібно дотримуватись. Як уже зазначалося раніше, держава приділяє особливу увагу здійсненню контролю у сфері аптечної діяльності. Перш за все, це виражається в ліцензуванні та патентуванні операцій з лікарськими засобами та виробами медичного призначення.

Так, згідно з п. 9 ст. 9 Закону про ліцензування для здійснення діяльності з виробництва, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами суб'єкт господарювання повинен отримати спеціальний дозвіл – ліцензію. [4]

Згідно з переліком органів ліцензування, затвердженим постановою КМУ від 14.11.2000 р. № 1698, видавати ліцензії на виробництво, оптову та роздрібну торгівлю лікарськими засобами, уповноважена державна служба лікарських засобів і виробів медичного призначення (Держлікслужба).

Перелік отримання ліцензії на здійснення зазначених видів діяльності регламентується ліцензійними умовами.

Згідно з ліцензійними умовами для одержання ліцензії суб'єкт господарювання подає до Державної служби заяву за встановленою формою. У разі наявності в заявника відокремлених підрозділів, які провадитимуть господарську діяльність на підставі отриманої ліцензії, у заявці зазначається їх місцезнаходження.

Державна служба приймає рішення про видачу ліцензії або про відмову в її видачі у строк не пізніше ніж 10 робочих днів із дати надходження заяви. Повідомлення про прийняття рішення про видачу ліцензії або про відмову у видачі ліцензії надсилається (видається) заявнику в письмовій формі протягом трьох робочих днів із дати прийняття відповідного рішення.

Ліцензія підписана керівником Державної служби або його заступником та засвідчена печаткою цього органу, видається заявнику особисто не пізніше ніж за три робочі дні після надходження документа, що підтверджує внесення плати за видачу ліцензії.

Для кожної філії, кожного відокремленого підрозділу ліцензіата, які провадитимуть господарську діяльність на підставі отриманої ним ліцензії, орган ліцензування видає ліцензіату засвідчені ним копії ліцензії.

Розмір та порядок зарахування плати, а також термін дії ліцензії визначається постановою КМУ від 29.11.2000 р. № 1755 "Про термін дії ліцензії на провадже-

ня певних видів господарської діяльності, розміри і порядок зарахування плати за її видачу".

Джерела

1. Закон України від 04.04.96 р. №123/96-ВР "Про лікарські засоби".
2. Постанова КМУ від 13.09.2000 р. №1422 "Порядку державної реєстрації (перереєстрації) лікарського засобу".
3. Лист від 03.04.2003 р. № 3-452-551 Держкомпідприємництва "Вимоги до аптечного персоналу".
4. Постанова КМУ від 30.11.2016 р. № 929 "Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів)".

А. В. СМУЛКА

магістрантка, НН ІМЕФ МАУП

науковий керівник — М. П. Буковинська, д-р. екон. наук, проф., НН ІМЕФ МАУП

ЕЛЕМЕНТИ ТА СТРУКТУРА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Організаційна культура є частиною культури, яка властива організації як певній групі людей, діяльність яких свідомо координується з метою досягнення певних цілей.

Основними елементами організаційної культури є цінності, норми, матеріальні символи (артефакти), мова, перекази, герої, девізи, церемонії [2].

Цінності організації – це позитивне або негативне сприйняття певних об'єктів матеріального світу, дій або явищ для організації в цілому та її співробітників. Цінності є орієнтиром організаційної поведінки. Основними цінностями організаційної культури можуть бути співпраця, справедливість, соціальна рівність, відповідальність та ін. Набір базових цінностей організації залежить від зовнішнього середовища, стратегії розвитку, типу організаційної культури й інших факторів.

Набір цінностей організації може бути просто формально проголошений керівництвом або поділятися членами організації. Проголошені цінності, які залишаються ідеальними і не знаходять втілення в поведінці менеджерів, можуть не впливати на поведінку співробітників. Цінності, які вкоренилися в культурі даної організації і закріплюються поведінкою керівництва, як правило, впливають на поведінку людей.

Цінності втілюються в реальності через норми й артефакти. Вони можуть бути також виражені засобами мови, символів, переказів, героїв, девізів, церемоній.

Норми – це історично сформовані або встановлені стандарти поведінки і діяльності, дотримання яких є необхідною умовою для включення індивіда або групи в певне соціальне ціле. Норми засвоюються разом із цінностями в процесі соціалізації, адаптації організації до вимог зовнішнього середовища та інтеграції співробітників, але мають менш сталий характер, ніж цінності. Вони являють собою динамічний ас-

пект організаційної культури й мають тенденцію до зміни під впливом певних факторів. Норми поширюються на такі аспекти поведінки:

• стиль лідерства (ставлення менеджерів до членів організації/ ставлення членів організації до менеджерів);

• домінуюча трудова етика (наприклад, "старанність у роботі", "чесне поводження", "надання допомоги іншим", "повага до інших" і т. п.);

• статус членів групи (важливість, наявність або відсутність очевидних символів статусу);

• амбіції (схвалення або несхвалення неприкритих проявів амбіцій);

• показники роботи (високі стандарти виконання роботи, похвала, "професіонал високого класу" тощо);

• влада (формальна або неформальна влада, централізація або децентралізація влади тощо);

• політика (сформульована й поширена/не сформульована й не поширена в організації, що сприймається/не сприймається як припустима поведінка);

• лояльність (передбачається у якості опори для просування по службових щаблях; не береться до уваги; акцент робиться на короткострокових результатах і внеску);

• роздратування (виражається відкрито; приховується, але виражається іншими, можливо, політичними засобами);

• доступність (менеджери доступні/не доступні для членів організації; рішення приймаються за зачиненими дверима або із залученням членів організації);

• офіційність (холодний офіційний підхід вважається нормою; звертання на ім'я прийнято/не прийнято на всіх рівнях; існують неписані, але чіткі правила щодо одягу) [1, 2, 4].

Одним із аспектів організаційної культури є артефакти.

Артефакти – це видимі й відчутні аспекти організаційної культури. Люди їх бачать, чують або відчувають. Артефакти містять у собі архітектуру будівель, дизайн офісів, робоче середовище, логотип організації, використовувані технології, продукти й послуги, стиль одягу тощо.

Цінності й норми організаційної культури виражаються в різних матеріальних (видимих і відчутних органами чуттів) образах (мові, символах, переказах, героях, девізах і церемоніях), за допомогою яких люди можуть інтерпретувати культуру будь-якої організації.

Мова використовується членами організації як засіб міжособистісного спілкування, у ході якого люди обмінюються між собою різними уявленнями, ідеями, інтересами, почуттями та установками. Організації в цілому і їх підрозділи окремо використовують власну, характерну для них мову як спосіб ідентифікації членів певної культури або субкультури. Засвоївши цю мову, люди підкреслюють свою приналежність до відповідної культури і в такий спосіб зберігають і підтримують її.

Символ – це об'єкт, дія або подія, що має зміст для оточення. Символи, пов'язані з організаційною культурою, доносять до людей найважливіші цінності організації.

Перекази – це засновані на реальних подіях, що відбувалися в компанії, часто повторювані оповіді, відомі всім співробітникам організації. Зазвичай вони в неявній формі виражають основні цінності корпоративної культури.

Девіз (він же слоган, він же гасло) – це пропозиція, у якій коротко формулюється основна цінність корпоративної культури.

Корпоративні церемонії – це особливі планові заходи, проведені заради всіх присутніх. Церемонії проводяться для того, щоб навести тим, хто зібрався, найбільш

яскраві приклади вираження корпоративних цінностей. Вони покликані зміцнити віру працівників у цінності компанії, сприяти їхньому об'єднанню, надати співробітникам можливість взяти участь у важливій події, привітати корпоративних героїв.

Отже, до елементів корпоративної культури відносяться спільні для співробітників компанії цінності, переконання й норми, які виражаються у формі символів, переказів, девізів і церемоній на честь героїв фірми. Які саме образи і об'єкти будуть персоніфікувати культуру компанії, визначають менеджери [1,2, 3, 4, 5].

Таким чином, елементи організаційної культури пронизують усю діяльність організації як відкритої соціально-економічної системи, що містить у собі:

• ресурси, що вводяться; процес перетворення ресурсів;

• вихід готової продукції (товарів чи послуг).

Центральне місце в організаційній культурі займає управління людськими ресурсами як фундаментальний критерій економічного розвитку.

Організаційна культура має певну структуру, що визначається:

– рівнями організаційної культури;

– об'єктивною й суб'єктивною культурою;

– домінуючою культурою й субкультурами;

– силою культури.

Залежно від рівнів вивчення культури існує розподіл культури організації на об'єктивну й суб'єктивну. Об'єктивна організаційна культура зазвичай пов'язується з фізичним оточенням: дизайн будівлі, місце розташування, устаткування, меблі, кольори й обсяг простору, комфорт, кафетерій, кімнати прийому, стоянки для автомобілів. Все це так або інакше відображає цінності, яких дотримується дана організація.

Суб'єктивна організаційна культура походить з певних припущень, віри й очікувань, які поділяють працівники, а також із групового сприйняття організаційного оточення цінностей, норм, ролей, що існують поза особистістю: герої організації, міфи, історії, організаційні табу, обряди й ритуали, сприйняття мови спілкування, гасла.

Ефективність культури залежить від сили культури: наскільки глибоко вона пустила коріння в організації й який вона має вплив на індивідуальну та групову поведінку. Сила культури визначається трьома моментами: "товщина" культури, ступінь підтримки культури членами організації, ясність пріоритетів культури.

Сильні (потужні, повноцінні, насичені, "товсті") культури містять цінності, які поділяє більшість членів організації. Ці цінності мають значний вплив на поведінку індивідів і груп, що входять до складу організації. Слабкі (неповноцінні, порожні, убогі, "тонкі") культури не мають чітко визначеної системи цінностей, тому не мають серйозного впливу на організаційну поведінку.

Дослідження показали, що не існує моделі універсальної ідеальної культури. Може бути так звана відповідна культура, тобто культура, що відповідає вимогам зовнішнього середовища і стратегії розвитку організації. Всі культури з часом розвиваються.

Джерела

1. Калініченко Т. І. Теоретичніпідходи до тлумаченняорганізаційноїкультури / Т. І. Калініченко // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2010. – № 3. – С. 62–67.
2. Капитонов Э.А., Зинченко Г.П. Корпоративная культура: теория и практика. – М., 2005. – 287 с.

3. Соломанидина Т.О. Организационная культура компании: учеб. пособ. / Соломанидина Т.О. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 624 с.
4. Спивак В.А. Корпоративная культура. – СПб.: Питер, 2007. – 352 с.
5. Хает Г.Л. Корпоративна культура: навч. посіб. / Хает Г.Л. – К.: Центр навчальноїлітератури, 2003. – 403 с.

А. М. СТАРУСЬОВА

курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, ДДУВС

науковий керівник — В. Г. Олексенко, старший викладач каф. оперативно-розшукової діяльності ДДУВС

РОЗВІДКА З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ – ВИЯВЛЕННЯ ЗАГРОЗ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ

На даний час люди є неабиякими свідками глобального переходу та стрімких світових змін від індустріального суспільства до інформаційного, тому це прямо впливає на оновлення способів та умов праці у всіх видах діяльності людини. Змінюється абсолютно все починаючи від аграрної промисловості та закінчуючи космічним дослідженням всесвіту. Виникають найрізноманітніші способи застосування збройних сил, також створюються нові фактори збройної боротьби. Щоб виявити та запобігти злочинам, які стосуються інформаційної безпеки перш за все потрібно розробити певні методи, які будуть тим чи іншим способом запобігати здійсненню впливу на криміногенні об'єкти.

Динамічний інформаційний розвиток сучасного суспільства створив об'єктивні чинники для виникнення умов, коли все більше інформації, яка необхідна для прийняття рішення, можливо знайти у відкритих джерелах кіберпростору [1]. Неодмінною складовою збору інформації різних форм власності в умовах воєнної обстановки, а також швидкого збільшення інформаційного потоку стає робота з відкритими джерелами інформації, вона проводиться розвідувальними службами.

Аби отримати необхідну інформацію, яка потрібна для вирішення певного питання, для цього потрібно здійснити пошук по даним питанням, відокремити питання за їх певними ознаками, зробити аналіз інформації на її достовірність, новизну, об'єктивність, після чого відібрати найкращі джерела та зробити певну систему, в результаті чого ми отримаємо повний результат проблеми, яку ми відібрали для дослідження. Завдяки цьому підходу дослідження можна отримати більш точну інформацію по певній проблемі, яка досліджується. Різні пошукові системи використовуються у сьогоденні сучасним суспільством в мережі Інтернет. Це такі універсальні пошукові системи як, Yandex, Yahoo, Ask, загалом їх використовують для пошуку фотографій, ілюстрацій, мультимедійного контенту, відео та аудіо файлів, а також спеціалізовані пошукові системи TinEye та Bing. Кожна пошукова система має свої пріоритети, свій власний механізм, який допомагає користувачеві обрати саме ту, яка йому більш комфортна та яка робить пошук більш спрощеним. Країни Європи вже доволі давно проводять курси, семінари та конференції, де надають знання,

щодо роботи з відкритими джерелами, їх можуть відвідати усі бажаючі за відповідну плату. Прикладом являється Швейцарія,яка проводить курси для бізнес-персоналу, та коштують вони 640 швейцарських франків, при цьому тривають усього два дні[2].

Інформація, яка добувається з відкритих джерел, а саме: телебачення, газети, журнали, аналізується розвідувальними структурами за для того аби доповнювати розвідувальну інформацію, яка вже була добута з інших каналів. Не дивлячись на це експерти зазначають, що можна отримати значну кількість інформації не застосовуючи негласних позаштатних працівників. Як зазначав Н. Ротшильд "Хто володіє інформацією – той володіє світом", став рушійною силою в наш час в пошуку необхідної інформації.

За для того, аби все ж таки розібратися у значенні терміну «розвідка з відкритих джерел» потрібно проаналізувати думки вітчизняних та іноземних науковців. Основоположником терміну "розвідка з відкритих джерел" (Open Source INTelligence – OSINT) є розвідувальне співтовариство США, яке почало його активно використовувати з моменту створення Інформаційної служби закордонного віщання (Foreign Broadcast Information Service – FBIS, лютий 1941 року). Відповідно до Інструкції з організації роботи з відкритими джерелами інформації в розвідувальних цілях FMI 2-22.9 "Open Source Intelligence" [3] OSINT є одним з видів воєнної розвідки, вона призначена для пошуку, збору та аналізу інформації з загальнодоступних джерел. Не дивлячись на це необхідно не плутати "розвідку з відкритих джерел" та "конкурентна розвідка" (competitive intelligence) та схожим йому терміном "бізнес-розвідка" (business intelligence) – це система заходів щодо постійного пошуку, виявлення, збору з різних джерел (відкритих, корпоративних або з обмеженим доступом), накопичення інформації стосовно змін умов комерційної діяльності, її аналізу з метою своєчасної підготовки звітів про її реальний стан справ та визначення тенденцій розвитку ситуації [4]. Вивчаючи праці вітчизняних науковців термін "розвідка з відкритих джерел" ніде не застосовується. Проте в законі України "Про Інформацію" є визначення терміну "інформація", а також зазначається класифікація доступу до інформації. Так, "інформація" – це будь які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. За порядком доступу інформація поділяється: на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, причому, будь-яка інформація вважається відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом [5].

Інформація являється найважливішим видом забезпечення законодавчої діяльності, вона має свою самостійну цінність, вона має вплив на державну політику, визначає вибір варіанта політичного розвитку, поведінки різноманітних соціальних груп та окремих громадян. Складова єдиної системи розвідувальної діяльності, правильне використання розвідки на основі аналізу відкритих джерел інформації, може забезпечити споживачів достатньо повною розвідувальною інформацією, необхідною для прийняття ними обґрунтованих рішень.

Джерела

1. Тоффлер Э. Война и антивойна. – М.:АСТ Транзиткнига, 2005. – С. 240.
2. За матеріалами сайту компанії "I-intelligence". Режим доступу –http://www.i-intelligence.eu
3. Open Source Intelligence. FMI 2-22.9. December 2006 [Електронний ресурс] // Federation of American Scientists. – Режим доступу до сайту: http://www.fas.org/irp/doddir/army/fmi2-22-9.pdf.
4. Доронин А. И. Бизнес-разведка /А. И .Доронин // – М.: "Ось-89", 2003. – 384 с.

Л. В. СТЕПУРА
магістрант, ЖІ ПрАТ " ВНЗ "МАУП"
науковий керівник – Н. В. Бондарчук, канд. юрид. наук., доц.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

В світі та Україні корупцію визнано головною економічною політичною та соціальною проблемою. Корупція своєю сутністю підриває довіру до влади населення, демократичний устрій країни, порушує права громадян, стає проблемою чесної конкуренції, призводить до зростання показників тіньової економіки та загалом падіння авторитету держави на міжнародному рівні.

Починаючи з 1990 року уряд нашої держави розробляв певні стратегії, плани, програми та концепції щодо подолання корупції, але антикорупційне законодавство зводилося тільки до неадекватних санкцій, які не могли стримувати потенційних корупціонерів. Тож аналізуючи результати національних та міжнародних досліджень щодо показників корупції можна помітити, що дані санкції ніяким чином не вплинули на показник корупції, який щороку зростав.

З моменту проголошення Україною курсу на європейську інтеграцію в державі активізувалися процеси вивчення антикорупційної політики зарубіжних країн. Доцільно виділити дев'ять напрямів удосконалення державної антикорупційної політики нашої країни.

Перший напрям пов'язаний із наявністю в країні сильної політичної волі щодо реалізації заходів антикорупційної політики. Світовий досвід запобігання та протидії корупції показує, що ефективність будь-яких антикорупційних механізмів залежить передусім від політичної волі керівників держави – бажання та намірів очистити від корупційних проявів державну службу [1].

Другий напрям передбачає формування на початковому етапі довіри до дій влади з боку суспільства. Це дає можливість отримати достатній часовий проміжок для реалізації поставлених довгострокових цілей, проте вимагає політики нетерпимості до корупції.

Взагалі при виконанні даного напряму удосконалення антикорупційної політики, повинен застосовуватися метод сильної політичної волі, при якому в систему боротьби з корупцією вводяться категорії прагматизму та швидкості, за допомогою яких збільшується можливість швидкого досягнення результату, що тягнуть за собою зміцнення політичної волі в напряму протидії корупції [2, с. 54].

Третій напрям є тотальний наступ на корупцію, що передбачає вжиття ґрунтовних заходів антикорупційної політики, оскільки єдиним шансом для здобуття перемоги в боротьбі з корупцією є одночасний і тотальний наступ на її прояви.

Четвертий напрям – це призначення компетентних спеціалістів на посади. Адже відсутність дійсно професійних кадрів зазвичай стає однією з найбільших вад в сфері державного управління та унеможливлює здійснення результативної антикорупційної політики [3].

П'ятий напрям вдосконалення державної боротьби з корупцією ставить на меті обмеження в даній боротьбі саме ролі держави. Він реалізується у формі введення

податкової реформи та проведенні заходів приватизації. Прозорість і відкритість приватизаційного процесу об'єктів державної власності розглядаються як джерело надходження до державного бюджету додаткових коштів, що можуть акумулюватися в різних фондах для подальшого використання.

Шостий напрям покращення державної політики в сфері боротьби з корупцією має на меті введення нестандартних рішень. Одним з таких рішень може бути звільнення осіб, що здійснили корупційне правопорушення, під заставу. Дане рішення буде вигідне в тому, що зменшаться видатки на утримання даних осіб у в'язниці, проте слід передбачити той факт, що звільнення під заставу може нести корупційний ризик [4].

Сьомий напрям удосконалення антикорупційної політики передбачає практичне впровадження принципу "тісної взаємодії та об'єднання". Це означає єдність зусиль ключових політичних осіб, відповідальних за вжиття антикорупційних заходів, та тісної взаємодії між ними.

Восьмий напрям, що стосується адаптації міжнародного досвіду до місцевих умов, передбачає не тільки врахування успішних зарубіжних антикорупційних практик, а й з'ясування причин невдалих антикорупційних кампаній.

Дев'ятий напрям удосконалення державної антикорупційної політики передбачає використання технологічних досягнень, що по-перше, має призвести до зменшення кількості особистих контактів громадян з державними чиновниками, а по-друге, сприятиме підвищенню стандартів прозорості і спрощенню вирішення завдань щодо забезпечення ефективного моніторингу якості надання адміністративних послуг. Доцільно зазначити, що використання новітніх технологій для цілей державної антикорупційної політики сприятиме підвищенню загальної ефективності державного управління. Крім того, слід враховувати, що технологічний розвиток вимагає залучення більш талановитих і компетентних виконавців, що пов'язує використання технологічних досягнень із залучення нових кадрів.

При здійсненні антикорупційної політики потрібно також ввести можливість врахування думки суспільства, що дасть можливість використовувати її для корегування самої політики. Крім того, можливості для прийняття посадовцями в одноосібному порядку рішень обмежуються в умовах прозорості, відкритості діяльності посадових осіб, існування єдиних, чітких і зрозумілих критеріїв оцінки процесу ухвалення рішень, наявності розроблених альтернативних варіантів рішення, які відкрито обговорюються та розробляються.

Отже, цілями антикорупційної політики в Україні має стати зниження рівня корупції та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, суспільства і держави від загроз, пов'язаних із корупцією, шляхом реалізації таких завдань: попередження корупційних правопорушень; створення правового механізму, який перешкоджає підкупу осіб, які мають публічний статус; забезпечення відповідальності за корупційні правопорушення в усіх випадках, прямо передбачених нормативними правовими актами; відшкодування шкоди, заподіяної корупційними правопорушеннями; моніторинг корупційних факторів та ефективності заходів антикорупційної політики; формування антикорупційної суспільної свідомості; сприяння реалізації прав громадян і організацій на доступ до інформації про факти корупції, а також на їх вільне висвітлення в засобах масової інформації.

Джерела

1. Камлик М. І. Корупція в Україні: університет на книга. Київ. 2014. 179 с.

2. Костенко О. М. Про модернізацію протидії корупційній злочинності в Україні: підручник. Чернігів. 2018. 173 с. URL: http://pravoznavec.com.ua/ period/article/4459/%CE# (дата звернення: 16.11.2019).
3. Кушерець Д. В. Корупція: економічні, правові та соціальні проблеми захисту майнових прав: навчальний підручник. Львів. 2017. 154 с.
4. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження: монографія / за ред. Ревак І. О. Та ін. Львів: держ. ун-т внутр. Справ. 2018. 219 с.

О. Р. ХРИНЮК
магістрант, НУБіП України
науковий керівник – Н. М. Вдовенко, д-р екон. наук, НУБіП України

ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛУЗЕЙ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Одним із інструментів аграрної політики є аграрна розписка. Згідно законодавства визначається як товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах.

За суттю аграрна розписка є засобом забезпечення зобов'язання. Оформлюючи аграрну розписку боржник зобов'язується поставити майбутній урожай (товарна аграрна розписка), або сплатити грошові кошти на визначених у аграрній розписці умовах (фінансова аграрна розписка), а таке зобов'язання забезпечується заставою майбутнього урожаю. В аграрній розписці зазначаються кількісні та якісні показники сільськогосподарської продукції та перелік земельних ділянок, на яких вона повинна бути вирощеною.

Аграрна розписка є документом, який фіксує безумовне зобов'язання поставити сільськогосподарську продукцію чи здійснити оплату її вартості. Отже, її виконання не повинно залежати від факту оскарження чи недійсності положень забезпечуваного договору. Примусове виконання аграрної розписки здійснюється негайно шляхом оформлення виконавчого напису нотаріуса [1].

Аграрні розписки можуть бути поширеними сільськогосподарськими товаровиробниками, а саме: забезпечення форвардних контрактів, забезпечення договорів позики чи кредиту, забезпечення поставки товарів з розстрочкою чи відстрочкою платежу

Форвардний контракт – поширена форма фінансування посівної кампанії аграрними товаровиробниками, при якій покупець сільськогосподарської продукції, попередньо оплачує частину вартості такої продукції, а продавець зобов'язується поставити сільськогосподарську продукцію у визначеній кількості та якості за попередньо встановленою ціною. Така форма взаємовідносин дозволяє виробнику сільськогосподарської продукції отримати фінансування посівної кампанії, а покупцю отримати бажаний обсяг сільськогосподарської продукції за визначеними цінами [5].

У перспективі такі аграрні розписки, що оформлюються за форвардними контрактами, зможуть служити засобом забезпечення наступних договорів у ланцюжку постачання зерна, у тому числі, за експортними контрактами.

У випадку з договорами кредиту та позики, аграрний товаровиробник залучає позикові кошти для операційних потреб, натомість в якості забезпечення оформлює аграрну розписку. Варто підкреслити, що у багатьох сільськогосподарських товаровиробників, немає достатньо ліквідного майна для надання забезпечення, що робить аграрні розписки одним із альтернативних інструментів залучення фінансування.

Ще одним з поширених варіантів використання аграрних розписок є забезпечення договорів поставки з розстрочкою чи відстрочкою платежу. Сільськогосподарські товаровиробники для проведення посівної кампанії доволі часто купують посівний матеріал, засоби захисту рослин, паливно-мастильні матеріали та сільськогосподарську техніку на умовах відстрочення та розстрочення платежів. У цьому випадку аграрні розписки забезпечують повернення цих платежів продавцям таких товарно-матеріальних цінностей [4].

До основних особливостей аграрних розписок можна віднести:

- Безумовне зобов'язання, з особливою процедурою стягнення.
- Предмет застави — майбутній врожай, прив'язаний до конкретної земельної ділянки.
- Гнучкість у визначенні ціни: фіксована, майбутня, прив'язка до валютного обмінного курсу.
- Пріоритетність вимог кредиторів за аграрною розпискою в отриманні виконання.
- Зобов'язання, забезпечення та їх реєстрація в одному документі.
- Право кредитора на моніторинг застави.

Для швидшого впровадження даного інструменту в Україні діє Проект “Аграрні розписки в Україні”, який впроваджується IFC (International Finance Corporation), членом Групи Світового банку, в партнерстві зі Швейцарською Конфедерацією. Спочатку даний Проект був пілотний та працював лише в 8 областях України, зокрема у Вінницькій, Полтавській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській та Чернігівській областях, а з 2018 р. почав діяти на всій території, крім тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Основною метою є покращення доступу до фінансових ресурсів для малих та середніх сільськогосподарських виробників шляхом впровадження аграрних розписок в Україні [3], [6].

У 2018 р. у сільське господарство України залучено понад 4,8 млрд грн та видано 752 аграрних розписок, з них 314 товарних аграрних розписок на загальну суму 2698 млн грн та 438 фінансових аграрних розписок на загальну суму 2102 млн грн (рис. 1).

Проаналізувавши дані рисунк 1, встановлено, що у 2018 р. в порівнянні з 2017 р. кількість укладених аграрних розписок збільшилась більше ніж у 4 рази, а залучені кошти збільшились на суму 2428,6 млн грн [2].

Отже, аграрні розписки є ефективним інструментом фінансування виробників сільськогосподарської продукції, які можуть бути використані у різних видах договорів, за якими фінансується посівна кампанія та поточна діяльність аграріїв. Аграрні розписки як інструмент, з одного боку, дозволяють сторонам на власний розсуд врегулювати порядок виконання зобов’язань за аграрними розписками, з іншого — законодавство встановлює додаткові загальні гарантії виконання зобов’язань за ними для комплексного захисту кредиторів та мінімізації ризику невиконання зобов’язань.

З огляду на все наведене, присутня перспектива для збільшення обсягів транзакцій з використанням аграрних розписок, що дозволить аграріям залучати фінансу-

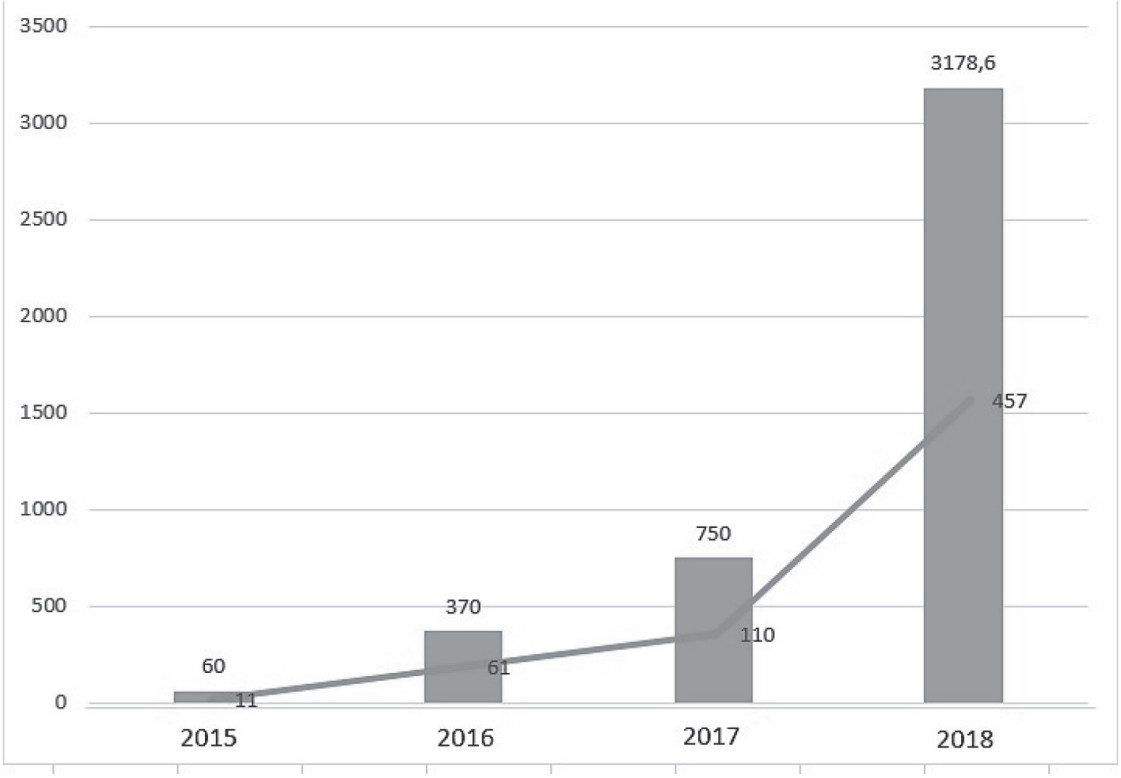

Рис. 1. **Динаміка залучення фінансових ресурсів за допомогою аграрних розписок за 2015-2018 рр.**

вання під заставу майбутнього врожаю та зменшить ризики кредиторів. Це в свою чергу зробить фінансування посівної кампанії більш вигідним та доступним.

Джерела

1. Семенюк С.Я. Аграрні розписки — ефективний шлях залучення коштів в агробізнес [Електронний ресурс]. Protocol. 2018. URL: https://protocol.ua/ua/agrarni_rozpiski_efektivniy_shlyah_zaluchennya_- koshtiv_v_agrobiznes/
2. Стойко О.Я. Капіталізація аграрних підприємств за рахунок використання аграрних розписок. Ефектина економіка. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/
3. Бондаренко Н.В. Альтернативні інструменти кредитування аграрного сектору економіки. Науковий вісник НУБІП України. Серія: Економіка, Аграрний менеджмент, бізнес. — 2015. — № 222. — С. 71—79.
4. Єдиний реєстр аграрних розписок. Аграрні розписки: офіційний веб-сайт ДП "Аграрні реєстри". URL: https://agroregisters.com.ua/
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "About agricultural receipts", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5479-17 (Accessed 14 January 2019).
6. Semenyuk, S.YA. (2018), "Agrarian receipts — an effective way to raise funds in agribusiness", Protocol, [Online], available at: https://protocol.ua/ua/agrarni_rozpiski_efektivniy_shlyah_zaluchennya_koshtiv_v_- agrobiznes/ (Accessed 14 January 2019).
7. Vdovenko N., Baidala V., Burlaka N., Diuk A. Management mechanism of agrarian economic system: composition, functioning and factors of development in Ukraine. Problems and Perspectives in Management. 2018. Vol. 16. Issue 2. P. 179–189.
8. Вдовенко Н. М., Наконечна К. В. Особливості структурних змін в економіці України. Економіка АПК. 2018. № 9. С. 56–61.

В. А. ШВЕЦЬ
здобувач, МАУП
науковий керівник – О. І. Даційй, д-р. екон. наук, проф., НН ІМЕФ МАУП

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Проблема реалізації державної екологічної політики є однією з найбільш злободенних в сучасному світі. Від ефективності її реалізації безпосередньо залежить майбутнє конкретних країн і всього світу. Сучасний стан навколишнього середовища вимагає постійної уваги до проблеми забезпечення національної безпеки і пошуку шляхів її вирішення. Формування державної екологічної політики активізувало діяльність по розробці і прийняттю необхідних нормативно-правових актів, а також заходів, які забезпечують науково обґрунтоване, раціональне використання природних ресурсів їх відтворення і поліпшення навколишнього середовища; визначення екологічних прав і обов'язків громадян.

Стан правової основи реалізації екологічної політики не в повній мірі відповідає сучасним вимогам. Недостатня ефективність реалізації екологічної правової системи визначається недоліками правозастосування. Недоліки пояснюються поганим знанням законів, заплутаністю організаційно-правової системи забезпечення екологічної політики, відсутністю взаємодії державних органів між собою і з громадськими об'єднаннями в процесі реалізації правової екологічної політики держави. На формуванні та розвитку екологічної політики відображаються зміни в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства.

Під екологічною політикою необхідно розуміти сукупність міжнародних, державних, регіональних і локальних (місцевих) адміністративно-господарських, технологічних, політичних, юридичних і громадських заходів, спрямованих на забезпечення нормальної життєдіяльності людей шляхом захисту місця людського існування від вичерпання природних ресурсів, знищення та забруднення в внаслідок цілеспрямованої (екологічні диверсії) і випадкової (техногенні катастрофи) діяльності людини.

В силу особливого місця екологічних проблем серед загроз національній безпеці країни, екологічна політика є найважливішим компонентом системи національної безпеки держави.

Екологічна політика як діяльність спрямована на забезпечення екологічної безпеки посідає особливе місце серед компонентів забезпечення національної безпеки країни. В силу того, що напруженість екологічної обстановки в Україні за останні роки суттєво не знизилася, екологічна політика продовжує залишатися актуальним напрямком політичної діяльності.

У зв'язку з особливою важливістю екологічних проблем в Україні очевидно, що центром прийняття рішень, спрямованих на поліпшення обстановки в країні, повинні стати державні органи. Тобто, кажучи про екологічну політику України, слід мати на увазі державну екологічну політику.

Стратегічними цілями політики забезпечення національної безпеки України у середньостроковій перспективі є створення прийнятних зовнішніх і внутрішніх умов

для реалізації національних інтересів України, ефективної системи забезпечення національної безпеки і зміцнення її органів. Перспективи вдосконалення національної екологічної політики України пов'язані з посиленням ролі її регіонального компонента і передбачають розширення прав регіонів в сфері регулювання екологічних відносин. У чинному екологічному законодавстві регіональний компонент екологічної політики надзвичайно низький в силу несуттєвою ролі, яку відіграють територіальні суб'єкти, відповідальні за даний напрямок діяльності. Розвиток екологічного законодавства має бути спрямований на правову інституціоналізацію діяльності місцевих органів влади в сфері охорони навколишнього середовища, контролю за природокористуванням, включаючи законодавчу діяльність в цій галузі.

Джерела

1. Омаров А. Е. оглиШляхи вдосконалення політики екологічної безпеки в сучасних умовах. Теорія та практика державного управління. 2018. Вип. 2. С. 227-235.
2. Тарасенко Д. Л. Взаємозв'язок екологічної та соціальної політики. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2018. Т. 29 (68). № 3. С. 129-134.
3. Якушев Д. В. Екологічна політика: стратегічне управління сталим розвитком території. Політикус. 2017. Вип. 5. С. 127-130.

А. В. ШИНЬКОВИЧ
аспірант, МАУП

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК БАЗИС РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Впродовж тисячоліть громадянське суспільство було важливішою складовою регулювання відповідних відносин між людиною і державою. Крім того, взаємодія держави і громадянського суспільства була і є важливішою умовою розвитку самоврядних засад народу, розвитку і вдосконалення місцевого самоврядування.

Різноманітні аспекти дослідження суті, сенсу, характеру діяльності громадянського суспільства, його взаємин з державою, знаходимо у працях багатьох зарубіжних фахівців минувшини і сьогодення – Д. Локк, Ж. Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є, Х. Булла, А. Арато, Ю. Хабермаса, Ф. Хайєка, Е. Блека, М. Волзера, Д. Хелбрейта, Р. Дарендорфа, Й. Шумпетера та ін., а також вітчизняних – О. Бабінов, В. Бакуменко, І. Бідзюра, М. Головатий, М. Михальченко, О. Корнієвський, В. Козаков, М. Мокляк, О. Лазаренко та ін.

Соціально-політичний, економічний та інші аналізи наочно підтверджують, що у світовому рейтингу валового внутрішнього продукту (ВВП) на думку населення, за оцінками Міжнародного валютного фонду та світового економічного форуму, перші місця займають країни зі сталим і високорозвинутим громадянським суспільством – Норвегія, Швейцарія, Австралія, Данія, Швеція [1]. Можливо і дещо ради-

кально, але процитований нами щойно В. Будкін взагалі вважає, що и у межах СНД до цього часу немає наочних прикладів існування, або навіть реального просування до побудови громадянського суспільства. Його створення в Україні може орієнтуватися, скоріше, на вже усталені "західні" зразки [Там само, с. 231].

Не вдаючись до обґрунтування достатньої кількості сентенцій і проблем, пов'язаних із суттю, специфікою формування і функціонування громадянського суспільства, означимо лише дві його особливості, що безпосередньо пов'язані із суспільним діалогом. Перше те, що основними суб'єктами громадянського суспільства фактично у всіх, а, понад усе, високорозвинутих суспільствах, є численні політичні партії, профспілки, громадянські об'єднання й організації, рухи і інші громадянські утворення, до яких має відношення велика частка громадян, і є специфічним ланцюжком, що поєднують людину і державу, вибудовують їх взаємозв'язок.

Другим важливішим компонентом, що об'єднує велику кількість людей у народ, визначає базисні основи (цінності, орієнтації, ідеали) взаємодії людини (суспільства) й держави, є національна ідея. При цьому, визначення, кристалізація та практичне використання загальнонаціональної ідеї для консолідації нації, народу, — процес складний і далеко не небезпечний: таку ідею можна використати не лише як позитивно об'єднуючий фактор, але й, скажімо, для обмеження демократії, встановлення диктатури тощо. Так стає найперше тоді, коли від практичної реалізації загальнонаціональної ідеї фактично відбувається усування людей, народу, коли така ідея є предметом політичних спекуляцій, маніпуляцій громадянською свідомістю, а то і просто боротьби з іншомисленням. Головне ж, без чіткого визначення суті, сенсу національної ідеї, формування за її допомогою високої громадянської свідомості максимально великої кількості людей у державі, забезпечити плідний діалог держави і суспільства неможливо. А без цього і місцеве самоврядування не може плідно розвиватися і бути достатньо дієздатним.

Рух сучасних суспільств до громадянських – провідна тенденція світового розвитку поряд з глобалізацією, модернізацією, інформатизацією, демократизацією, формуванням взагалі соціальних, демократичних, правових держав. Суспільний діалог держави і громадянського суспільства при цьому по-різному пояснюється у різні часи: у середньовіч (Ж. Ж. Руссо, Ш. Фур'є, А. Сен-Сімон, Дж. Мілль, А.Маршалл) – як партнерство, "співробітництво праці і капіталу"; у кінці XX – на початку XXI століття – як ідея формування "держави загального добробуту", "держави достатнього життєвого рівня"; у XXI столітті (сьогодні) найпопулярнішим є термін "соціальний діалог" між державою і громадянським суспільством, що базується на п'яти таких основних засадах (процесах): об'єднання; визначення; комунікація; взаємопорозуміння; довіра [3].

Взаємини держави і громадянського суспільства сьогодні визнаються і визначаються, юридично обґрунтовуються, практично вибудовуються за трьома основними політико-правовими, соціальними та іншими підходами:

• держава і громадянське суспільство, головним чином, збіжні (конвергентні) соціальні системи;

• держава і громадянське суспільство – відмінні (достатньо різні) системи, а провідною, є громадянське суспільство, якому держава мовляв підпорядкована;

• держава і громадянське суспільство – відмінні одна від одної системи. Провідною при цьому є держава, яка, до того ж, контролює громадянське суспільство.

Зазначимо, що в умовах сучасного функціонування держав і суспільств, домінуючою є саме друга модель взаємодії держави і громадянського суспільства.

Звертаємо увагу і на те, що в сучасних умовах ускладнення державно суспільних відносин з одночасним процесом розвитку демократії, зростанням самоврядних засад в управління державою виникає потреба більш глибокого і предметного аналізу таких проблем: а) формування принципово іншого характеру самоврядності народу як основи його самореалізації (психолого-соціальні, організаційно-управлінські проблеми); б) трансформація місцевого самоврядування у відповідності зі складними процесами районування, автономізації окремих територій, федералізації держав (регіональна політика, субсидіарність, децентралізація в державному управлінні тощо).

Формування взаємин держави і громадянського суспільства обумовлено тим, що у політичному суспільстві, на думку відомого англійського філософа Джона Локка люди відмовляються від природного права на повну свободу, від «природної влади». При цьому "жодне політичне суспільство не може ні створитися ні підтримувати своє існування без наявності в собі влади оберігати власність і з цією метою карати злочини всіх членів суспільства" [2, 561]. Обстоюючи при цьому великі потенції громадянського суспільства щодо захисту прав людини, Д. Локк вважав, що "мета громадянського суспільства – уникати й виправляти ті незручності стану природи, які неминуче випливають з того, що кожна людина є суддею у своїй власній справі" [Там само, с. 563].

На думку ряду українських дослідників-фахівців у галузі державного управління, місцевого самоврядування головними гальмами для розбудови в сучасній Україні дієвої взаємодії держави і громадянського суспільства є:

а) наявність тенденцій до непрозорості, закритості не публічності, забюрократизованості діяльності державної влади та органів місцевого самоврядування;

б) недосконаліть чинного національного законодавства, що спричиняє штучні бар'єри для утворення та стимулювання діяльності багатьох інститутів громадянського суспільства;

в) відсутність у багатьох інститутів громадянського суспільства належної фінансової, організаційної та іншої підтримки з боку держави та різних суб'єктів громадянської підтримки й ініціативи [4;5].

Взаємовідносини держави і громадянського суспільства – це двоєдиний, цілісний процес, не позбавлений відповідного взаємного контролю і відповідальності. І все ж, саме на рівні громадянського суспільства повинна формуватися демократія участі (включеності) (iclusive – детосчасу), коли максимально велика кількість людей не лише бере участь у розробці але й у практичній реалізації державно управлінських рішень.

Багато фахівців небезпідставно вважають, що більш предметному і результативному діалогу держави і громадянського суспільства в сучасній Україні суттєво сприятиме реалізація адміністративно-територіальної реформи, в основі якої: доцільне, природо відповідне врегулювання кількості та посилення статусу самоврядних територіальних одиниць; розв'язання проблеми делегування державно-управлінських функцій від центру до регіонів; розвиток і стимулювання усіх самоврядних процесів, пов'язаних із роллю і місцем у державному управлінні самодіяльних організацій, об'єднань, тобто в цілому громадянського суспільства.

Джерела

1. Будкін В. Взаємодія держави та громадянського суспільства в країнах СНД// Розвиток взаємодії держави і громадянського суспільства в контексті впровадження європейських

принципів незалежного врядування/ Зб. мат. наук. – пр. конференції (12 грудня 2012 р. м. Київ) – 503с. с. 222-232.
2. Громадянське суспільство: ідеологія і реальність/ Мокляк М. Барков В., Корнілов Ю., Лазаренеко О. та ін. Київ. 1997. -211с.
3. Корнієвський О. А. Громадянське суспільство в Україні: основні етапи інституціалізації // стратегічні пріоритети. 2012. №4. – с. 68-73.
4. Малиновський В. Я. Підходи до організації публічної влади на субрегіональному рівні/ Регіональна політика: політико-правові засади, урбаністика, просторове планування, архітектура [зб. наук. практ.] Вип. V. Матеріали Міжнар. наук. – практ. конф., (Київ 22 листопада 2019 р.). Мін-во освіти і науки України. Київ. нац. ун-т будівн. і архіт-ри та ін. Київ-Тернопіль: Бескиди, 2019. В 2-х ч. — ч.1. — 370 с. — С. 16-20.
5. Утвенко В. В. Теорія та історія місцевого самоврядування: навч. посіб. Київ.: ДП "Вид. дім "Персонал" . 2015. – 234 с.

К. О. ШИШКІНА

курсант, ф-ту підгот. фахівців для органів досуд. розслід., ДДУВС
науковий керівник – В. Г. Олексенко, ст. викладач каф. оперативно-розшукової діяльності, ДДУВС

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОСНОВА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Науково-технічний прогрес щодня робить впевнені кроки для покращення життя суспільства. Інформація є невід'ємною частиною такого прогресу, тому вона постійно охоплює усі сфери людського життя. Де б ми не були та щоб ми не робили, у будь-якому випадку наша діяльність охоплюється інформаційним простором. Не є й виключенням діяльність уповноважених державних органів щодо забезпечення протидії злочинності.

Актуальність обраної теми полягає у тому, що інформація супроводжує усю сукупність заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю. Будь-який із процесів, який має на меті протидію злочинній діяльності нерозривно пов'язаний з отриманням, зберіганням, обробкою та використанням інформації. У своїх працях дослідженням поставленого питання займалися такі видатні науковці як: І.М. Гриненко ("Алгоритм проведення економічних досліджень контрольованих операцій"), І.М. Даньшин ("Хуліганство та боротьба з ним"), В.В. Лунєєв ("Правове регулювання суспільних відносин – важливий фактор попередження організованої злочинності", "Тенденції тероризму та кримінально-правова боротьба з ним"), Є.Д. Скулиш ("Міжнародно-правове співробітництво у сфері подолання кіберзлочинності") та інші вчені.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України "Про інформацію": "інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді" [1]. З вище наведеного визначення можна зробити висновок, що крізь призму національного законодавства поняття "інформації" розглядається у матеріальному вимірі. Однак, з огляду на інші дані ми розуміємо, що інформація може являти собою сукупність абстрактних даних. Одним із різно-

видів інформації є публічна інформація, під якою відповідно до ст.1 Закону України "Про доступ до публічної інформації", слід розуміти відображену та задокументовану будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформацію, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених законом [2].

Злочинність – це суспільно негативне явище, яке на превеликий жаль все частіше зустрічається на теренах нашої держави. За даними Генеральної Прокуратури України, у період з 1січня до 1 жовтня 2019 року було вчинено 402 666 кримінальних правопорушень, з яких лише у 144 659 особам було вручено повідомлення про підозру та 129 331 кримінальне правопорушення, за якими провадження були направлені до суду з обвинувальним актом [3].

Боротьба зі злочинністю – це одне із основних завдань, яке покладається на представників правоохоронних органів. Вона являє собою сукупність заходів імперативного та диспозитивного характеру, спрямованих на виконання наступної діяльності: організацію загальної боротьби зі злочинністю, здійснення профілактичної діяльності та проведення правоохоронної діяльності. Заходи організаційно-правового забезпечення протидії злочинності можуть здійснюватися як на території усієї країни, так і у певних регіонах, або серед певних груп населення.

Діяльність, спрямована на боротьбу зі злочинністю ґрунтується на принципах законності, гласності, комплексності, переважання методів переконання над методом застосування сили, а також дотриманні принципу взаємодії правоохоронних органів з населенням. Дотримання будь-якого з вище перелічених принципів тісно пов'язане з використанням інформації. У такому випадку, інформація потрібна для того, аби представники органів, що здійснюють правоохоронну функцію могли шляхом переконання, а саме: проведення профілактичних бесід з населенням та оголошення публічної інформації щодо результатів своєї діяльності, протидіяти злочинності.

Досить важливим елементом боротьби зі злочинністю є співпраця уповноважених правоохоронних органів із засобами масової інформації (ЗМІ). На сьогоднішній день ЗМІ відіграють дуже важливу роль у формуванні суспільної думки, тому їх використання у ролі інформаційного інструменту боротьби зі злочинністю приносить позитивні результати.

Організація правової протидії злочинності має певний ряд позитивних рис, до яких ми можемо віднести: виявлення, розслідування та запобігання правопорушенням, притягнення винних до відповідальності; забезпечення відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам, державі, спричиненої кримінальними правопорушеннями; запобігання встановленню корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами, втягнення їх у злочинну діяльність; запобігання легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом та запобігання маніпуляції населенням з боку злочинців.

Використання інформації в якості основи організаційно-правового забезпечення протидії злочинності є досить актуальним. Адже, саме з її допомогою уповноважені суб'єкти державної влади можуть легально впливати на формування суспільної думки населення задля забезпечення мирного співіснування усіх громадян нашої держави.

Джерела

1. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12 (дата звернення: 10.02.2020 р.).
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17 (дата звернення: 14.02.2020 р.).
3. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 15.02.2020 р.)

О. Ю. ШКУРОПАЦЬКА
магістрантка, НН ІП МАУП

КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Аналіз міжнародного досвіду боротьби з корупцією свідчить про те, що за сучасних умов прояви корупції стали тими чинниками, що створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку більшості країн світу, негативно впливають на всі сторони суспільного життя. Незважаючи на багатоаспектність природи виникнення та поширення корупційних проявів у кожній окремій державі, до основних факторів, що сприяють їх поширенню, можна віднести: погіршення криміногенної ситуації, високі показники нерівності розподілу прибутків, відсутність системи соціального захисту в одних країнах та нарощування економічного потенціалу і щорічне збільшення фінансових надходжень у вигляді іноземних інвестицій в інших.

Для міжнародної спільноти проблема протидії корупції продовжує залишатися однією з найактуальніших. Об'єктивні фактори її розвитку свідчать про те, що корупція створює суттєву небезпеку для життєдіяльності багатьох країн світу, і на сьогодні масштаби її поширення становлять загрозу для національної безпеки будь-якої країни. Тому на сучасному етапі розвитку, коли відбуваються кардинальні зміни у міжнародному політичному та суспільному житті, змінились погляди і на проб лему протидії корупції. Завдання боротьби з корупцією розглядаються нині як загальнодержавні та пріоритетні. Зауважимо, що боротьба з корупцією вийшла з формальних меж, стала предметом постійної уваги керівництва держави, громадських організацій.

Слід зазначити, що цей процес відбувається лише в умовах свободи засобів масової інформації та активізації громадянської позиції населення [1, с. 393]. Чинники успішної протидії корупції вже давно відомі та апробовані міжнародною спільнотою. Це насамперед відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації. Зразковою в контексті цього питання є Національна антикорупційна стратегія Республіки Молдова, прийнята на 2011–2015 рр., упровадження якої здійснюється на системі таких принципів, як: 1) принцип дотримання прав людини;

2) принцип зміцнення національної системи непідкупності; 3) принцип пріоритетності заходів запобігання корупції; 4) принцип взаємодії з громадянським суспільством і міжнародними організаціями; 5) принцип безперервності й реалістичності; 6) принцип прозорості; 7) принцип послідовності й координації зусиль [2].

Досить чітка й ефективна система боротьби з корупцією, яка спирається на солідну нормативно-правову базу та однозначну підтримку суспільства діє у Фінляндії. Для фінської правової системи не є характерними закони з використанням терміну "боротьба" з визначенням певного виду злочину. Фінський законодавець заклав принципи попередження та застереження вчинення злочинів у кожному нормативно-правовому акті, що визначають конкретну сферу діяльності, а не вид злочину. Згідно з положеннями Кримінального кодексу Фінляндії, за вчинення дій, що можуть кваліфікуватися як "корупція", передбачено санкції від штрафу до ув'язнення строком до чотирьох років у залежності від ступеня суспільної небезпеки злочину [3]. При аналізі бельгійського досвіду, можна побачити, що країна пішла не лише традиційним репресивним шляхом — установлення кримінальної відповідальності за корупційні діяння, але у ній здійснюється і попередження корупції. Так ця проблема знайшла своє відображення у межах реформи COPERNIC, зокрема, у реформі сектору фінансового контролю. Бельгія розширила поняття корупції стосовно зловживання владою, не обмежуючись лише кримінальним аспектом, а й залишивши місце для таких понять, як роз'яснення норм, їх нагадування, транспарентність поведінки, що приведе до вироблення кодексу поведінки. Якщо розглянути досвід боротьби з корупцією у Німеччині та Словаччині, то він свідчить про ефективність залучення громадськості для боротьби з корупцією.

Також, зазначимо, що важливу роль у боротьбі з корупцією відіграють Національні програми по боротьбі з корупцією, прийняті урядами багатьох держав світу. Першочергову увагу в цих програмах приділено створенню механізмів та системи ефективного контролю, в т.ч. і за роботою недержавних організацій та широкого спектру незалежних засобів масової інформації. З метою проведення ефективної політики у сфері боротьби з корупцією у більшості держав створені та діють спеціалізовані антикорупційні структури. На нашу думку, базовою складовою успішної протидії корупційним проявам є належне антикорупційне законодавство. У вузькому розумінні антикорупційне законодавство — це закони та інші нормативно-правові акти, які встановлюють спеціальні законодавчі положення щодо запобігання корупції, визначають ознаки корупційних правопорушень та відповідальність за їх вчинення, регулюють діяльність державних органів чи їх спеціальних підрозділів, до компетенції яких належить протидія корупції, координація такої діяльності (контроль) та нагляд за нею. Отже, необхідність реагування на загрози і проблеми, джерелом яких є корупція, спричинило до розробки міжнародних нормативно-правових актів щодо запобігання корупційним проявам. Результатом спільних зусиль є значна кількість міжнародних документів у сфері протидії корупції, основними з них є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Комюніке Європейської комісії від 28 травня 2003 р. щодо комплексної політики Європейського Союзу з протидії корупції, Рамкове рішення Ради Європейського Союзу № 568 від 22 липня 2003 р. "Про боротьбу з корупцією в приватному секторі", Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи, Конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію Ради Європи, Рекомендації Групи держав проти корупції (GRECO), Конвенція Ради Європи "Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом", Страсбурзька Конвенція про корупцію у контексті кримінального права від 27 січня 1999 р. та інші [6]. Аналізуючи результати спільних

угод держав у сфері протидії корупції, слід особливу увагу звернути на Конвенцію Об'єднаних Націй щодо протидії корупції. Цей юридичний акт є результатом спільних міжнародних домовленостей, в якому складені ключові положення, необхідні в практичній діяльності щодо протидії корупційним проявам.

Пріоритетними є рішення більш ефективно запобігати міжнародним переказам незаконно придбаних активів, виявляти й припиняти їх та зміцнювати міжнародне співробітництво в поверненні активів, при цьому підтверджуючи основоположні принципи законності в кримінальному провадженні та цивільному або адміністративному провадженні для встановлення майнових прав. Також визнано, що запобігання корупції та викорінювати її — це обов'язок усіх держав і що для забезпечення ефективності своїх зусиль у цій галузі вони повинні співпрацювати одна з одною за підтримки й участі окремих осіб і груп, які не належать до державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що загальні особливості боротьби з корупцією і методи усунення цього ганебного явища передбачають: підконтрольність державних чиновників, державних інститутів громадськості і парламенту; відкритість і прозорість прийняття рішень на усіх рівнях державної влади і місцевого самоврядування; свободу слова, свободу засобів масової інформації та їхньої реальної незалежності; можливість громадського контролю за прийняттям найважливіших економічних і політичних рішень; незалежність судової влади; збалансованість гілок влади. Однією з головних складових формування і реалізації ефективної системи боротьби з корупцією є чітка взаємодія держав, у першу чергу їх правоохоронних органів, на регіональному і міжнародному рівнях, участь у заходах боротьби з цим негативним явищем. Проведений аналіз міжнародного досвіду щодо протидії та запобіганню корупції дозволяє сформувати уявлення про основи передової національної антикорупційної стратегії, розвиток якої необхідний у сьогоднішній Україні: сильна політична воля вищого керівництва держави до боротьби з корупцією і сформована на її основі єдина державна політика в галузі боротьби з корупцією, яка б включала комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального і правового характеру; організований соціальний контроль з боку громадянського суспільства за всією системою державного адміністрування і забезпечена можливість порушення в цих рамках кримінального переслідування правопорушників; незалежність судової влади; жорстка підзвітність осіб, які наділені владними повноваженнями, перед реально незалежним органом, що здійснює моніторинг чистоти діяльності державних службовців, а також наділений повноваженнями по притягненню до відповідальності посадовців незалежно від їх місця в ієрархічній структурі влади.

Джерела

1. Прохоренко О.Я. Протидія корупційним проявам в зарубіжних країнах та адаптація їх досвіду в Україні / О.Я. Прохоренко // Вісник УАДУ. — 2002. — № 3. — С. 391-395.
2. Постановление Парламента Республики Молдова «Об утверждении На - цио нальной антикорупционной стратегии на 2011–2015 годы»: от 27.07.2011 г., № 154 // Monitorul Oficial. — № 166–169. — Ст. 483.
3. Семенов В. Кому по силам победить коррупцию? / В. Сененов // Вечерний Харьков. — 2009. — 22 декабря. — № 143. — С. 4.
4. Мельник М.І. Німеччина на шляху боротьби з корупцією / М. І. Мельник // Право України. — 1997. — № 11. — С. 111–115.
5. Решетников Ф.М. Ответственность за должностные преступления в зарубеж ных странах / Ф.М. Решетников. — М., 1997. — С. 54.

6. Сінчук О. Конвенція ООН проти корупції: правовий базис запобігання та протидії корупції в Україні [Електронний ресурс] / О. Сінчук // Юстініан: юрид. журн. — 2009. — № 11.

І. І. ЯНКОВА
магістрант, ЖІ ПрАТ "ВНЗ "МАУП"
науковий керівник – Р.С.Свистович, канд. юрид. наук, доц.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Для Української держави реалізація антикорупційної політики є одним із пріоритетних завдань, оскільки корупція стала на заваді проведенню ефективних реформ у сфері економіки, політики, правової системи тощо.

Сучасне антикорупційне законодавство України спрямоване на зниження рівня корупції, передбачає систему заходів запобігання і протидії корупції, одним з елементів якої є кримінальна відповідальність за вчинення корупційних злочинів.

У ст. 1 Закону України "Про запобігання корупції" від 14.10.2014 р. корупцію визначено як використання особами, які наділені службовими повноваженнями державного органу чи органу місцевого самоврядування (або особами, прирівнюваними законом до таких), своїх повноважень та пов'язаних із ними можливостей задля одержання неправомірної вигоди або обіцянки її надання для себе чи інших осіб або надання такої вигоди чи обіцянки з метою схилити особу, яка наділена службовими повноваженнями, до їх протиправного використання або використання пов'язаних з ними можливостей [1].

Корупційними правопорушеннями визнаються діяння, що містять ознаки корупції та вчиняються особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за вчинення яких передбачено кримінальну, дисциплінарну та(або) цивільно-правову відповідальність [1].

Отже, порушення антикорупційного законодавства не завжди тягне за собою застосування заходів кримінальної відповідальності. Кримінальна відповідальність є найсуворішим з видів юридичної відповідальності, а отже корупційні злочини слід вважати найбільш суспільно небезпечними корупційними правопорушеннями, вчинення яких має супроводжуватись жорсткою реакцією з боку суспільства і держави, каратися відповідно до норм кримінального законодавства України.

Тривалий час у кримінальному законодавстві України було відсутнє поняття "корупційний злочин", зазначена категорія розроблялася лише в рамках науки кримінального права. Як зазначає А. В. Виговська, це можна вважати однією із головних ознак, які відрізняли українське кримінальне законодавство від кримінального законодавства зарубіжних країн відносно закріплення норм, які встановлюють відповідальність за корупційні злочини. Так, більшість проаналізованих кримінальних кодексів, містять окремі розділи, в яких регламентується покарання за вчинення кримінальних корупційних правопорушень (КК Японії, Швейцарії, Іспанії, Болгарії, Туреччини, а у КК Франції норми, що встановлюють покарання за корупційні злочини, деталізовані аж у трьох розділах і в окремому розділі для юридичних осіб) [2, 355].

З метою посилення кримінальної відповідальності осіб, які наділені службовими повноваженнями, за вчинені ними корупційні діяння, а також задля запобігання таким діям, у прикінцевих положеннях Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України" від 14.10.2014 р. законодавець передбачив доповнення змісту ст. 45 Кримінального кодексу України (далі – КК України) приміткою, яка містить вичерпний перелік корупційних злочинів. Так, до корупційних належать злочини, передбачені ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320, ч. 2 ст. 357, ч. 2 ст. 410 КК України у випадках, коли ці злочини вчинено зі зловживанням службовим становищем; а також злочини, передбачені ст. 210, ст. 354, ст. 364, ст. 364–1, 365-2, ст.ст. 368–370 КК України [3].

Корупційні злочини, передбачені зазначеними статтями КК України, виділені на основі спеціальних ознак, до яких науковці зараховують сферу вчинення, спеціальний суб'єкт, особливі ознаки суб'єктивної та об'єктивної сторони складу злочину [4, 25].

Особливостями, які відрізняють корупційні злочини від інших видів злочинів є:

• вчиняються у сфері публічної влади, надання публічних послуг;

• характеризуються особливими ознаками об'єкта та об'єктивної сторони складу злочину: ознака спільного родового об'єкта не є обов'язковою для групи корупційних злочинів; вчиняються з використанням особою влади, службового становища чи можливостей;

• вчиняються спеціальним суб'єктом – суб'єктом, передбаченим у ч. 1 ст. 3 Закону України "Про запобігання корупції";

• з суб'єктивної сторони характеризуються умисною формою вини або змішаною (умисне діяння, але ставлення до наслідків – необережне).

Важливим у дослідженні корупційних злочинів є питання їх класифікації. Перелік корупційних злочинів, визначений у примітці до ст. 45 КК України, умовно законодавцем поділено на дві групи: 1) злочини, що можуть визнаватись корупційними за умови вчинення їх шляхом зловживання службовим становищем; 2) власне корупційні злочини, більшість з яких зосереджені у розділі, який охоплює злочини у сфері діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг (виняток становлять лише злочини, передбачені ст. 210, ст. 354 КК України).

У науковій літературі використовуються такі критерії для класифікації корупційних злочинів: за суб'єктом вчинення; за суб'єктом відповідальності; за роллю суб'єкта у вчинені корупційного злочину; за родовим об'єктом посягання.

Таким чином, у КК України слід не лише закріпити поняття "корупційний злочин" та визначити перелік корупційних злочинів, а й закріпити його визначення. Корупційним злочином слід визнати передбачене КК України суспільно небезпечне умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене спеціальним суб'єктом.

Джерела

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014р. № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – ст. 2056.
2. Виговська А.В. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини за вітчизняним і зарубіжним кримінальним законодавством: порівняльна характеристика [Електронний ресурс] // Правова держава. 2010. Вип. 21. С. 351–357. – URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/36863/48-Vygovska.pdf?.
3. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – ст. 2051.
4. Клімова С.М., Ковльова Т.В., Тучак М.О. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення: навч. посіб. Х.: Магістр, 2012. 200 с.

У пропонованому збірнику подано тези доповідей учасників науково-практичних конференцій МАУП з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модернізації України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модернізаційних процесів.

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Випуск 10

Матеріали

V Міжнародної науково-практичної конференції
"Розвиток української держави
в умовах активізації євроінтеграційних процесів"
м. Київ, МАУП, 19 березня 2020 р.

Комп'ютерне верстання *А. П. Нечипорук*

Підп. до друку 20.03.20. Формат $70\times100^{1}/_{16}$.
Ум. друк. арк. 32,9. Обл.-вид. арк. 31,25. Наклад 100 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП